ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΦΗΜΕΡΙΣ

1958

Δ
135

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1958

ΜΕΤΑ 35 ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ 221 ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1961

Τυπογρ. ΕΣΤΙΑ - Β. Καργαδούρη Μαυρομιχάλη 134 - Ἀθῆναι
Μεταλλογραφήματα : Ε. Χαλκιόπουλος & Υἱὸς Ο.Ε. - Ἁγ. Μάρκου 14

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ

1. Τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐπιμελοῦνται τρεῖς τῶν συμβούλων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

2. Πᾶσα πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα ἀποστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κ. Ἀναστάσιον Κ. Ὀρλάνδον, Διευθυντὴν τῆς Ἐφημερίδος, λεωφόρος Βενιζέλου (Πανεπιστημίου) 22.

3. Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι δημοσιεύονται ἀρχαιολογικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἀγγελίαι, μάλιστα εἰς εὑρήματα καὶ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας ἀναφερόμεναι, συντεταγμέναι δὲ ἐν γλώσσῃ καθαρευούσῃ.

Ἡ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως ἐπιτροπεία, ᾗ ἀπόκειται ἡ περὶ τῆς δημοσιεύσεως ἀπόφασις, ἐπιφυλάσσει ἑαυτῇ πᾶσαν ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν μεταβολήν, ἣν ἤθελε κρίνει ἀναγκαίαν ἐν τοῖς πρὸς δημοσίευσιν πεμπομένοις χειρογράφοις.

Τὴν εὐθύνην τῶν ἐν ταῖς δημοσιευομέναις πραγματείαις ἐκφερομένων ἐπιστημονικῶν γνωμῶν φέρουσιν οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν, ἀποκλείεται δὲ πᾶς προσωπικοῦ χαρακτῆρος ἔλεγχος.

Ἐκδίδεται κατ' ἔτος εἷς τόμος εἰς σχῆμα τέταρτον ἐκ δώδεκα τοὐλάχιστον τυπογραφικῶν φύλλων συγκείμενος μετὰ τῶν ἀναγκαίων εἰκόνων καὶ πινάκων. Ἕκαστος τόμος πωλεῖται ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ.

5. Οἱ συντάκται τῶν δημοσιευομένων πραγματειῶν λαμβάνουσι πεντήκοντα ἢ καὶ πλείονα, μετ' ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου, ἀντίτυπα τῶν πραγματειῶν αὐτῶν, ἅτινα ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται.

6. Τὰ χειρόγραφα τῶν δημοσιευομένων κατατίθενται ἐν τῷ ἀρχείῳ.

7. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς διαμείβεται πρὸς ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ συγγενῆ τῷ σκοπῷ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σεραφεὶμ Ἰ. Χαριτωνίδης: Ἀνασκαφὴ κλασσικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος .. .. 1 - 152

Γεώργιος Ἐ. Μυλωνᾶς: Ἡ ἀκρόπολις τῶν Μυκηνῶν .. .. 153 - 207

Γεώργιος Σ. Δοντᾶς: Παρατηρήσεις ἐπὶ ροδιακῶν τινων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων .. .. 208 - 216

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Ἀ. Ὀρλάνδος - Μ. Θεοχάρη: Αἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου Ἱεραὶ Μοναὶ Βράχας καὶ Ρεντίνης .. .. 1 - 11

Ἀνασκαφὴ κλασσικῶν τάφων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος.

Σελ.	Εἰκ.	
3	1	Πούς πρωτογεωμετρικῆς κύλικος ἐκ τοῦ ὀρύγματος 4.
4	2	Ὑστεροπρωτογεωμετρικὰ τεμάχια ἐκ τοῦ φρέατος Α.
5	3	Τμῆμα γεωμετρικοῦ εἰδωλίου ἵππου.
7	4	Ἔντυπος διακόσμησις σκύφου XCIV ἀρ. 6.
7	5	Τεμάχιον κύλικος.
7	6	Ληκύθιον τάφου LXVIIγ καὶ λήκυθος τάφου XCVα.
8	7	Κύαθος τάφου XCVα.
8	8	Ληκύθιον τάφου XC.
9	9	Κεραμοσκεπὴς XCα ἀπὸ ΝΑ.
9	10	Ληκύθια τάφων XXV καὶ XCα [καὶ ὄχι XCα καὶ XXV ὡς ἐτυπώθη].
9	11	Κοτύλη τάφου XCα.
10	12	Τεμάχιον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου ἐκ τοῦ τάφου LXXXI ἀρ. 1.
10	13	Ληκύθια μελαμβαφῆ LXXXVI ἀρ. 2 καὶ XXXVII 5.
11	14	Κεφαλαὶ εἰδωλίων.
11	15	Ληκύθιον τάφου LXXX.
12	16	Λευκαὶ λήκυθοι πυρᾶς LXXX καὶ XII.
12	17	Ληκύθιον τάφου LXXX.
13	18	Λαβὴ πώματος λεκανίδος πυρᾶς LXXVII ἀρ. 16.
14	19	Ληκύθια πυρᾶς LXXVII (ἀρ. 21, 22).
14	20α.	Τομὴ Β - Ν.
14	20β.	Τομὴ Α - Δ.
15	20γ.	Τομὴ Α - Δ.
15	21	Ὁ περίβολος ἀπὸ ΝΔ.
15	22	Ἄποψις τῶν λαρνάκων τοῦ περιβόλου ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ ΝΑ.
16	23	Φιάλη ἐκ τοῦ περιβόλου.
17	24	Λάρναξ LXXXVIII ἀπὸ Δ.
17	25	Ληκύθιον γεμίσματος τάφου LXXXVIII
18	26	Ἐσωτερικὸν λάρνακος LXXXVII.
18	27	Ληκύθια τάφων LXXXVIII καὶ CVII.
18	28	Κοτύλη λάρνακος LXXXIII, 3.
19	29	Αἱ λάρνακες τοῦ περιβόλου.
19	30	Ἐσωτερικὸν τῆς λάρνακος XCIII.
19	31	Ληκύθιον τάφου XCIII.
20	32	Κεραμοσκεπὴς LVII καὶ ἐγχυτρισμὸς LXXXVII ἀπὸ ΝΝΑ.
20	33	Ἐγχυτρισμὸς LXXXVII (ἐσωτερικόν).
21	34	Τάφος LXXVI ἀπὸ Δ.
22	35	Τομὴ ἀπὸ Ν. πρὸς Β.
22	36	Λήκυθος μὲ θαλλὸν κισσοῦ.
24	37	Ληκύθιον πυρᾶς LXXIV.
24	38	Τάφος LXXV καὶ περίβολος τάφου LXXXVIII.
24	39	Ληκύθιον ὑπὲρ τὸν τάφον LXXV.
25	40	Στρῶσις ἀγγείων παρὰ τὸν τάφον LXXV.
25	41	Τομὴ λάρνακος LXXVIII.
26	42	Ληκύθια τάφων XXV καὶ LXXVIII, 1.
26	43	Τάφος CXI ἀπὸ Δ. καὶ ἄνω.
26	44	Τομαὶ πινακίου καὶ φιαλιδίων τάφου CXI.
27	45	Ληκύθιον τάφου CXI.
28	46	Τάφος CXII ἀπὸ Ν.
28	47	Ἐσωτερικὸν τάφου CXII.
29	48	Ληκύθιον CXII, 1.
29	49	Κορμὸς πλαγγόνος τάφου CXII, 5.
29	50	Ληκύθιον τάφου CXXII, 5.
31	51	Ἄποψις ἀπὸ Ν. καὶ ὑψηλὰ τῶν τάφων: CXI (μερικά), CIX, CX, CXII, CVI καὶ CVII καὶ τοῦ ὀρύγματος 1.
31	52	Ληκύθια τάφων XXXI καὶ CIX ἀρ. 1.
32	53	Ὅρος τάφου CIX.
32	54	Λεκανὶς καὶ φιαλίδιον (βλ. τάφον CIX).
32	55	Ἐρυθρόμορφα τεμάχια ἐκ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς CX.
32	56	Τεμάχιον ἐκ τοῦ τάφου CX.
32	57-58	Ὀστέϊνον ἀντικείμενον.
33	59α.	Λήκυθοι τάφων CVIII καὶ XII.
33	59β.	Λήκυθοι τάφων LXVIIα καὶ CVIII.
33	59γ.	Λήκυθοι τάφων CVIII καὶ CXII.
34	60	Οἰκιακὰ ἀγγεῖα (βλ. τ. CVII).
34	61α.	Πυξὶς πυρᾶς CVII.
34	61β.	Πυξὶς πυρᾶς CVII ἐκ τῶν ἄνω.
35	62.	Χεῖλος πινακίου ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου CIV.
36	63	Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου CIV.
36	64	Κοτύλη ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου CIV.
37	65	Λήκυθοι χώρου CXIII.
38	66	Ξύλα πυρᾶς XXIII.
39	67	Σκελετὸς τάφου XXVI.
39	68	Κεραμοσκεπὴς XXXII ἀπὸ Ν.
40	69	Τρία φιαλίδια (βλ. τάφον XXXVII, 16 - 18).
40	70	Τομαὶ ἀγγείων.
41	71	Τομαὶ κεράμου καὶ τεμαχίων ἀγγείων.
41	72	Κεραμοσκεπὴς XXXVIII.
41	73	Σκελετὸς τάφου XXXVIII.
42	74	Σκυφίδιον τάφου XXXVIII 2.
42	75	Ληκύθιον XXXVIII 3.
42	76	Ληκύθιον XXXVIII 4.
43	77	Λάρναξ LXIII.
43	78	Πλαγία ὄψις τῆς πλαγγόνος LXIII (πίν. 3α ἀριστ.).
44	79	Τάφος LVIII ἀπὸ Ν. Ἐμπρὸς διέρχεται τμῆμα τοῦ ὀρύγματος 2.
44	80α.β.	Εἰδώλιον LVIII ἀρ. 5.
45	81	Πλαστικὸν ἀγγεῖον τάφου LVIII 3.

Σελ.	Εἰκ.	
45	82	Δύο τεμάχια τοῦ αὐτοῦ εἰδωλίου (τάφος LVIII 4 - 5).
46	83α.β.	Προσθία καὶ ὀπισθία ὄψις τῆς πλαγγόνος τοῦ τάφου LVIII ἀρ. 8.
46	84	Ὀπισθία ὄψις τῶν πλαγγόνων LVIII 7 καὶ LXXXIV.
47	85	Χοῦς LVIII ἀρ. 12.
48	86	Τομαὶ οἰκιακῶν σκευῶν.
50	87	Παράστασις ἐπὶ τοῦ καλύμματος πυξίδος τοῦ τάφου L.
51	88	Κορμὸς ἀνδρικοῦ εἰδωλίου.
52	89	Μικρὰ πυρὰ [καὶ ὄχι Μικρὰ ὡς ἐτυπώθη] γ μὲ τμῆμα τῆς LXVIIβ. Ἐμπρὸς ὁ ρωμαϊκὸς τοῖχος 4.
53	90	Λευκῆς ληκύθου τμῆμα.
53	91	Ληκύθια ἐκ μικρᾶς πυρᾶς.
54	92	Ὄστρακα ἐκ τῆς μικρᾶς πυρᾶς LXVIIβ.
55	93	Δυτικὴ πλευρὰ πωρίνης λάρνακος XCI.
56	94	Χοῦς LXVI, 2.
57	95	Φιαλίδιον LXVI 3.
58	96	Τομὴ καὶ διακόσμησις πώματος πυξίδος.
58	97	Πινάκιον LXVI 5ι.
58	97α.	Τομὴ πινακίου εἰκ. 97.
59	98	Λύχνος LXVI 5 (ἀριστ. ὄψις ἐκ τῶν ἄνω, δεξιᾶ ἐκ τῶν κάτω).
59	99	Πυραὶ LXVI (+LXVIA') καὶ LXXVIII, λάρναξ LXXXIV καὶ κεραμοσκεπὴς LXXXV ἀπὸ Α.
60	100	Λεκάνη πυρᾶς LXVI.
60	101	Ληκύθιον πυρᾶς LXVI.
61	102	Τομὴ τάφων καὶ «ὀρυγμάτων».
61	103	Πλαγγὼν τάφου LXXXIV.
61	104	Θήλαστρον τάφου LXXXIV.
62	105	Ὁ κεραμοσκεπὴς τάφος LXXXV ἐκ Ν. καὶ ἄνω.
63	106	Ὁ σκελετὸς τοῦ τάφου LXXXV ἀπὸ Δ.
64	107	Ληκύθιον τοῦ τάφου LXXXV.
65	108	Ληκύθιον τοῦ τάφου XXXIX.
65	109	Ὁ τάφος XLV ἀπὸ Ἀνατολῶν.
66	110	Ὁ νεκρὸς τοῦ τάφου XLV καὶ ὁ πλίνθινος περίβολος τῆς πυρᾶς XLIV.
67	111	Λήκυθοι ἔξω τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV ἀπὸ Ἀνατολῶν.
67	112	Ἀγγεῖα πρὸ τοῦ τάφου XLIV. Ἄνω ἀριστερᾶ αἱ κέραμοι τοῦ τάφου XLV.
68	113	Ὁ τάφος XLIV μετὰ τοῦ σκελετοῦ τοῦ τάφου XLV. Περαιτέρω ὁ τάφος XXVII καὶ αἱ πυραὶ XII καὶ XXII.
68	114	Ὁ τάφος XLIV (καὶ ὁ σκελετὸς τοῦ τάφου XLV). Ἐμπρὸς ἡ ἐν τῷ ἐδάφει ταφὴ XLVII καὶ τμῆμα τῆς λάρνακος XXXIX.
69	115	Κάτοψις καὶ τομὴ τάφων.
69	116	Οἱ ὅροι τοῦ τάφου XLIV.
70	117	Ὁ ΝΔ. ὅρος τοῦ τάφου XLIV.
70	118	Ληκύθιον Ν. πλευρᾶς τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 10).
71	119	Τμῆμα λευκῆς ληκύθου ἐκ τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 15).
71	120	Τεμάχια ἐρυθρομόρφων ληκυθίων ἐκ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 19 - 20).
72	121	Λευκὴ λήκυθος Ν. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 21).
72	122	Ταινιωτὸν πινάκιον τοῦ τάφου XLIV.
73	123	Ἡ πυρὰ XLIV μετὰ τὸν καθαρισμόν της, ἀπὸ Ἀνατολῶν.
73	124	Φιαλίδιον ἐκ τῆς πυρᾶς XLIV (ἐσωτερικὴ ὄψις).
73	125	Πήλινον πλακίδιον ἐκ τῆς πυρᾶς XLIV (5).
74	126	Λεκανὶς ἐκ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς XII.
74	127	Τεμάχια λευκῶν ληκύθων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως καὶ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.
75	128	Σκυφίδιον ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῶν τάφων XXVII καὶ XXII.
75	129	Ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.
75	130	Ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.
76	131	Λήκυθος ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.
76	132	Ληκύθιον XXVII ἀρ. 12.
78	133	Ὁ τάφος V ἀπὸ ΝΔ.
78	134	Τεφροδόχος ἀμφορεὺς τοῦ τάφου V.
79	135	Ἀσκὸς ἐκ τοῦ τάφου V.
79	136	Χύτρα ἐκ τοῦ τάφου V.
80	137	Θήλαστρον ἐκ τοῦ τάφου V.
80	138	Πῶμα λεκανίδος ἐκ τοῦ τάφου V.
81	139	Ληκύθια μελαμβαφῆ τῶν τάφων XLVII καὶ III.
82	140	Ληκύθιον τῆς πυρᾶς XIII 2.
83	141	Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μικρᾶς λάρνακος IV.
83	142	Ἡ λάρναξ XLVI ἀπὸ Ν. Ἐμπρὸς τὸ ὄρυγμα 6.
84	143	Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς λάρνακος XLVI.
84	144	Ληκύθια τάφων XLIII καὶ XLVI.
85	145	Στήλη ἐπὶ τῆς πυρᾶς II.
86	146	Λήκυθος ἐπιχώσεως τάφου II.
87	147	Κρατηρίσκος ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου II.
87	148	Ληκύθια XXXVIII ἀρ. 5 καὶ II ἀρ. 4.
87	149	Πυξὶς τοῦ τάφου II ἐκ τῶν ἄνω.
88	150	Ληκύθιον ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς II.
88	151	Ζεῦγος φιαλιδίων ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς II.
88	152	Ἐσωτερικὸν τοῦ φιαλιδίου II ἀρ. 9.
89	153	Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φιαλιδίου II ἀρ. 10.
90	154	Ὄστρακον ἐκ τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου XLVIII (ἀρ. 4).
90	155	Ὁ ἐγχυτρισμὸς XLVIII.
91	156	Ὁ ἐγχυτρισμὸς XLVIII καὶ ὁ κεραμοσκεπὴς τάφος XLIX ἀπὸ Ν.

Σελ.	Εἰκ.	
91	157	Πρόχους XLIX 2.
92	158	Ὁ σκελετὸς τοῦ τάφου XLIX καὶ ἀγγεῖα τοῦ τάφου LIX. Ἐμπρὸς ἀριστερὰ ὑπολείμματα τοῦ ἐγχυτρισμοῦ XLVIII.
93	159	Κάλπις ἐκ τοῦ τάφου LIX.
93	160	Πρόχους τάφου LIX.
93	161	Οἱ σκύφοι XLIII ἀρ. 2 καὶ LIX ἀρ. 3.
94	162 καὶ 163	Τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πυθμένος τοῦ σκύφου LIX ἀρ. 3.
96	164	Τομὴ τάφων δυτικοῦ τομέως ἀπὸ Β. πρὸς Ν.
97	165	Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου XLIII (ἀρ. 1).
98	166	Ἔντυπα ἀνθέμια τοῦ σκύφου XLIII 2.
98	167	Ὁ τάφος LII ἐκ τῶν ἄνω.
99	168	Ἡ τεφροδόχος κάλπις τοῦ τάφου LII.
99	169	Ἡ τεφροδόχος LV ἀπὸ Ν. Ἄνω, ἀριστερᾷ ἡ λάρναξ LIII, δεξιᾷ ὁ χῶρος τῶν τάφων X, XI καὶ XIV.
99	170	Ὁ τεφροδόχος ἀμφορεὺς τοῦ τάφου LV.
99	171	Λεκανὶς τοῦ τάφου LV.
100	172	Ὁ τάφος LIV ἀπὸ Δ. καὶ ἄνω. Δεξιὰ ἡ ἀπόληξις τοῦ ὀρύγματος 6.
102	173	Ὁ τάφος LIII ἀπὸ Β. καὶ ἄνω.
103	174	Ληκύθιον τοῦ τάφου LIII.
104	175	Τεμάχια ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ παιδικοῦ τάφου IX.
104	176	Ἐγκαρσία καὶ κατὰ μῆκος τομὴ τῆς πηλίνης λάρνακος IX.
104	177	Ἡ λάρναξ IX καὶ ἡ τεφροδόχος XIV ἀπὸ Ν.
105	178	Οἱ τεφροδόχοι X καὶ XI. Ἐμπρὸς ἡ λάρναξ IX.
105	179	Ὁ τεφροδόχος δῖνος τοῦ τάφου XIV.
106	180	Ληκύθιον τοῦ τάφου XIV.
106	181α.	Ἡ πυξὶς VIIα.
106	181β.	Ἡ αὐτὴ ἐκ τῶν ἄνω.
106	182	Τεμάχιον μελανομόρφου ληκύθου τῆς πυρᾶς VII.
109	183	Τμῆμα λευκῆς ληκύθου ἐκ τῆς πυρᾶς XVIII.
109	184	Ὁ τάφος XX ἀπὸ ΝΑ.
111	185	Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου XX.
111	186	Λεκανὶς τοῦ τάφου XX.
112	187	Λεκανὶς τοῦ τάφου XVI.
112	188	Λεκανὶς τοῦ τάφου XXXVII.
113	189	Κυάθιον τοῦ τάφου XXXVII.
113	190	Τὸ ἐσωτερικὸν φιαλιδίου τοῦ τάφου XXXVII.
114	191	Ληκύθιον XXXVII 9.
114	192	Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σκύφου τοῦ τάφου XXXVI.
115	193	Κοτύλης τάφου XXXVI τεμάχια.
115	194	Ληκύθιον τοῦ τάφου XXXIV.
115	195	Τεφροδόχος ὑδρία τοῦ τάφου Α.
116	196	Ἡ ἑτέρα ὄψις τῆς πελίκης τοῦ πίν. 26 (τάφου Β).
118	197	Στήλη Μικίνου ἐξ Ἴμβρου.
118	198	Στήλη Αἰσχυλίδος καὶ Σίμονος.
119	199	Στήλη μετ' ἐπιγράμματος.
120	200	Ὅρος τάφου.
120	201	Ὅρος τάφου.
120	202	Ὅρος τάφου.
121	203	Ὁ ἀψιδωτὸς τοῖχος 4 ἀπὸ Α. (Ἐσωτερικὴ ὄψις).
121	204	Ὑδραυλικὸν κτίσμα.
122	205	Ἐξωτερικὴ ὄψις τοίχου τοῦ ὑδραυλικοῦ κτίσματος.
122	206	Τμῆμα κιονοκράνου.
123	207	Βάσις κίονος.
123	208	Ἀνάγλυφον ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἀκρόπολις τῶν Μυκηνῶν.

Σελ.	Εἰκ.	
153	1	Γενικὴ ἄποψις τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν ὡς ἔχει σήμερον.
155	2	Πρωτοελλαδικὸς σκύφος ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν.
158	3	Ὁ παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων καὶ τὸν Κύκλον Α χῶρος. (BSA XXV, 1921-1923, πίν. I).
175	4	Στρωματογραφικὴ διάταξις τῆς ἐπιχώσεως τοῦ κλιμακοστασίου (BSA XXV, 1921 - 1923, εἰκ. 4).
176	5	Ὄστρακα ἐκ τοῦ στρώματος I τοῦ κλιμακοστασίου.
177	6	Ὄστρακα ἐκ τοῦ στρώματος II τοῦ κλιμακοστασίου.
178	7	Ὄστρακον ἐκ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ κύκλου Α.
191	8	Ὁ παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων χῶρος κατὰ τὴν ἀρχικήν του διάταξιν.
197	9	α. Ὄστρακον ἐκ τοῦ κατωφλίου τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. β. καὶ γ. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ «Στρώματος II» τοῦ κλιμακοστασίου.

Αἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου Ἱεραὶ Μοναὶ Βράχας καὶ Ρεντίνης.

Σελ.	Εἰκ.	
2	1	Χάρτης τῆς Εὐρυτανίας δεικνύων τὴν θέσιν τῶν μονῶν Βράχας καὶ Ρεντίνης.
3	2	Κάτοψις τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Βράχας.
7	3	Κάτοψις τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ρεντίνης.
10	4	Μονὴ Ρεντίνης. Κτητορικὴ ἐπιγραφὴ ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ νάρθηκος.

ΠΙΝΑΚΕΣ

᾿Ανασκαφὴ κλασσικῶν τάφων παρὰ τὴν Πλατεῖαν Συντάγματος.

Πίναξ 1 Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἀνασκαφῆς.

» 2 Ἄποψις ἀπὸ ἀνατολῶν (ΝΝΑ) καὶ ὑψηλὰ τομέως τῆς ἀνασκαφῆς. (Οἱ τάφοι: XLV, XLIV, XLVII, XXXIX, XII, XXVII, XIII (III), II καὶ ὁ ἀμφορεὺς XLVIII.)

» 3 α. Κορμοὶ πλαγγόνων (τάφ. LXIII 1, CXII 2 καὶ LVIII 7).
β. Εἰδώλια καὶ πλαστικὸν ἀγγεῖον (τάφ. L καὶ LVIII 1 καὶ 10).

» 4 α. Τεμάχια λευκῶν ληκύθων τοῦ τάφ. LIII (ἀρ. 1) καὶ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως μικρῶν πυρῶν (LXVII β+γ 8).
β. Τεμάχια λευκῶν ληκύθων ἐκ τῆς καύσεως LXVI (ἀρ. 6).

» 5 Λευκῶν ληκύθων τεμάχια.
Ἄνω: τάφος XX καὶ XLIV (ἀρ. 15), κάτω: ἐκ τοῦ τάφου LXVI (ἀρ. 7 - 11).

» 6 Λευκαὶ λήκυθοι ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 2 καὶ 11, βλ. καὶ πίν. 9).

» 7 Λευκαὶ λήκυθοι ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 14 καὶ 22).

» 8 Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 3).

» 9 Λευκαὶ λήκυθοι ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς πυρᾶς XLIV.
(α. β ἀρ. 11 καὶ γ ἀρ. 2, βλ. καὶ πίν. 6).

» 10 Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 22, βλ. καὶ πίν. 7 δεξιᾷ).

» 11 Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς πυρᾶς XXII.

» 12 Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου III.

» 13 Ζεῦγος λευκῶν ληκύθων τοῦ παιδικοῦ τάφου LIV.

» 14 Ἡ παράστασις τῶν ληκύθων τοῦ πίν. 13.

» 15 α. Λευκὴ λήκυθος τοῦ τάφου LIV. β. γ. Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς πυρᾶς VII.

» 16 Λεπτομέρειαι λευκῆς ληκύθου ἐκ τῆς πυρᾶς LXXX.

» 17 Λήκυθοι μὲ διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος.
α. Ἐκ τῆς πυρᾶς XXI, τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου L καὶ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ περιβόλου (σ. 16 ἀρ. 6).
β. Ἐκ τῆς πυρᾶς CVII, τοῦ χώρου CXIII καὶ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς LXXII.

» 18 Ληκύθια μὲ διακόσμησιν ζητοειδῶν καὶ στιγμῶν.
α. Ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 1) καὶ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου LXXXIII.
β. Ἐκ τῶν τάφων LXXIII 3, II καὶ XIII 3.
γ. Ἐκ τῆς πυρᾶς LXVIIγ καὶ τοῦ τάφου XLVI ἀρ. 5.

» 19 Ληκύθια μὲ διακόσμησιν γραμμῶν ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης.
α. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου XLIII 8 καὶ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.
β. Ἐκ τῶν τάφων XLIV ἀρ. 23, CIV 1 καὶ XLIV ἀρ. 16.

» 20 α. Ληκύθια μὲ ἀνθέμιον (ἐκ τῶν τάφων LVII, LXXXVI, XCIII, XXIII, XLV καὶ LXXXVI).
β. Ληκύθια μελαμβαφῆ μὲ αὐλακώσεις. (Ἄνω: ἐκ τῆς πυρᾶς CIX 4, τῆς λάρνακος XCIV ἀρ. 5 καὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς II ἀρ. 3. Κάτω: ἐκ τῶν τάφων XXVII, LXXVII, LXXVI 5 καὶ XLVI 2).

» 21 Πυξίδες. α. Ἐκ τῶν πυρῶν XLIV καὶ II.
β. Ἐκ τῶν πυρῶν CIX 5 καὶ CX καὶ τῆς λάρνακος LXXXVIII ἀρ. 5.

» 22 α. β. Λεκανίδες (α. Ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII 11 καὶ τοῦ ὑπεράνω τάφου XXXVII 10.
β. Ἐκ τοῦ τάφου XXVII 13 καὶ τῆς λάρνακος XLVI 1).
γ. Κοτύλαι ἐκ τῶν τάφων XX 1 καὶ LIII 3· κανθαρίσκος LXXXVIII 6.

» 23 α. Κυάθιον ἐκ τοῦ ἐγχυτρισμοῦ XLVIII καὶ σκύφος ἐκ τῆς λάρνακος XCIV 6.
β. Φιαλίδια. Ἄνω: XCIV ἀρ 1, LV ἀρ 3 καὶ XCIV ἀρ. 2. Κάτω XCI ἀρ. 3 καὶ XXXVII ἀρ. 3.
γ. Φιαλίδια ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII ἀρ. 9 καὶ ἐκ τῆς λάρνακος XLVI 4.
δ. Φιάλη ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς XLIV.

» 24 Τεμάχια ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.
α. Ἐκ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς LXXVII.
β. Ἀριστερᾷ: ἄνω XXXII, μέσον XLII 7, κάτω LX 8· δεξιᾷ: ἄνω XLIII 6, κάτω XLIV ἀρ. 13· ἐν τῷ μέσῳ XXXII 7.

Πίναξ 25 α. Πῶμα ἐκ τῆς πυρᾶς LXXII (ἀρ. 11).
β. Ὄστρακα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ἁπλῶν ὀρυγμάτων.
» 26 Ἡ παράστασις τῆς κυρίας ὄψεως τῆς πελίκης τοῦ τάφου Β.

Παρατηρήσεις ἐπὶ ροδιακῶν τινων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων.

» 27 Ἀνάγλυφα τοῦ Μουσείου Ρόδου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Αἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου Ἱεραὶ Μοναὶ Βράχας καὶ Ρεντίνης.

Πίναξ Α α. Ἡ Μονὴ Βράχας. Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ Νότου.
β. Ἡ Μονὴ Βράχας. Ἐπιγραφὴ ὕπερθεν τῆς θύρας τοῦ νάρθηκος.
» Β α. Μονὴ Βράχας. Τοιχογραφίαι τοῦ τρούλλου.
β. Μονὴ Βράχας. Τοιχογραφίαι τοῦ δυτικοῦ θόλου.
» Γ α. Μονὴ Βράχας. Τοιχογραφία τῶν κτητόρων.
β. Μονὴ Βράχας. Ἡ Δευτέρα Παρουσία. Τοιχογραφίαι ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τοῦ δυτικοῦ τοίχου.
» Δ α. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Ἡ Παντάνασσα.
β. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Ὁ Σωτήρ.
» Ε α. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Ἡ Ζωοδόχος Πηγή.
β. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.
» Ϛ α. Μονὴ Ρεντίνης. Ἄποψις τοῦ καθολικοῦ.
β. Μονὴ Ρεντίνης. Τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον.
» Ζ α. Μονὴ Ρεντίνης. Τοιχογραφίαι τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ ἡ Ἄκρα Ταπείνωσις.
β. Μονὴ Ρεντίνης. Ἄποψις τοῦ παλαιοῦ κτηρίου, ὅπου τὸ «Κρυφὸ Σχολειό».
» Η α. Μονὴ Ρεντίνης. Τοιχογραφίαι τῆς ἁψῖδος τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς καμάρας.
β. Μονὴ Ρεντίνης. Παρεκκλήσιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Τοιχογραφίαι τοῦ τρούλλου.

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ*

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1957 ἀνελήφθη, συγχρόνως ἀλλ' ἀνεξαρτήτως, ἡ κατεδάφισις δύο κτηρίων παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος, ἀμφοτέρων ἀνηκόντων εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας Καλλιγᾶ· εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου ἀριθ. 3 οἴκημα ἐλειτούργει τὸ ξενοδοχεῖον «Μητροπολιτικόν»· τὸ ἕτερον, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καραγεώργη τῆς Σερβίας ἀριθ. 4, ἦτο γνωστὸν ὡς στεγάζον τὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδος «Ἐλευθερία». Μεταξὺ τῶν δύο, καταλαμβάνον τὴν πρὸς τὴν πλατεῖαν Συντάγματος γωνίαν, μεσολαβεῖ τὸ κτήριον ἔνθα εὑρίσκεται τὸ βιβλιοπωλεῖον Ἐλευθερουδάκη καὶ τὸ ξενοδοχεῖον Μέγα (Grand Hôtel), ἐσωτερικῶς ὅμως τὰ δύο οἰκόπεδα συνέχονται (καὶ σήμερον συνεχὴς στοά, ἡ στοὰ Παύλου Καλλιγᾶ, σχηματίζουσα ἀμβλεῖαν γωνίαν, διαθέει ἀμφότερα τὰ οἰκοδομήματα).

Ἐπικειμένης ἔτι τῆς κατεδαφίσεως, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ἦτο ζωηρόν, διότι ὁ ὑπὸ τῶν δύο τούτων κτηρίων καταλαμβανόμενος χῶρος ἀπετέλει μέρος ἀρχαίας καὶ δὴ κλασσικῆς νεκροπόλεως γνωστῆς κυρίως ἀπὸ τὰ εὑρήματα τοῦ κτηρίου τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου Στρατοῦ [1]. Προσφάτως μάλιστα εἶχε διαπιστωθῆ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Νίκης καὶ Βουλῆς τμῆμα τῆς τάφρου τῆς ἀρχαίας πόλεως [2] καὶ τάφος τῶν περὶ 420 π.Χ. χρόνων, εὑρεθεὶς εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς τάφρου ἀπόστασιν, ἐδείκνυε τὴν πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐπέκτασιν τῆς νεκροπόλεως.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐργασία τῆς κατεδαφίσεως παρηκολουθήθη ἐπιμελῶς· τὰ πρῶτα εὑρήματα ἐσημειώθησαν τὴν 18ην Μαρτίου 1957 κατὰ τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου οἰκό-

* Ἡ προκειμένη δημοσίευσις τῆς ἀνασκαφῆς, ὑπὸ τὴν παροῦσαν τοὐλάχιστον μορφήν, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ ἐν Princeton τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Institute for Advanced Study, ὅπερ μοι παρέσχε τὴν δυνατότητα νὰ ἐργασθῶ ὑπὸ τοὺς θαυμασίους διὰ μελέτην ὅρους τοῦ Ἱδρύματος, πρὸς ὃ εἶμαι εὐγνώμων. Πολλὰς χάριτας ὀφείλω πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, καὶ δὴ τὸν Γραμματέα αὐτῆς Καθηγητὴν κ. Ἀν. Ὀρλάνδον διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐκτυπώσεως τῆς μελέτης ταύτης. Πρέπει ἐπίσης νὰ εὐχαριστήσω τὸν ἔφορον τῆς Ἀκροπόλεως κ. Γιάννην Μηλιάδην, διὰ τὸ ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἔδειξεν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τὴν παραχωρηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἄδειαν δημοσιεύσεως. Αἱ φωτογραφίαι τῆς ἀνασκαφῆς ἐλήφθησαν ὑπ' ἐμοῦ, τῶν δὲ εὑρημάτων μέρος μὲν ὑπ' ἐμοῦ, μέρος δ' ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Τομπάζη, πλὴν τῶν πλείστων λευκῶν ληκύθων, αἵτινες ἐφωτογραφήθησαν ὑπὸ τῆς φωτογράφου τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου δεσποινίδος Ε. Μ. Czakó. Τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον τῆς ἀνασκαφῆς ἐγένετο ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἀρχιτέκτονος κ. Ἀλ. Ἰατρίδη, εὐγενῶς προσφερθέντος. Τὸ σχέδιον εἰκ. 110 ὀφείλεται εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ν. Μουτσόπουλον, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἐγένοντο ὑπ' ἐμοῦ, καθαρογραφηθέντα ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ζωγράφου κ. Στεφ. Ἀποστόλου. Οὐδεμία ἔκθεσις ἢ οἱαδήποτε ἀνακοίνωσις ἔχει δοθῆ περὶ τῆς ἀνασκαφῆς· σύντομος μόνον δημοσιογραφικὴ εἴδησις μετὰ δύο φωτογραφιῶν εὕρηται ἐν Illustrated London News ἀρ. 6159/22-6-1957, σ. 1017.

1 Τὰ γνωστὰ ὡς εὑρήματα τῶν βασιλικῶν στάβλων· βλ. ΑΔ 9, 1922/25, 68 - 72 καὶ BCH 71/72, 1947/8, 388. Διὰ παλαιότερα εὑρήματα βλ. προχείρως W. JUDEICH, Topographie von Athen², 1931, 129 (ὑποσημείωσις οὐχὶ πλήρης· βλ. κατωτ. τοπογραφικὸν κεφάλαιον).

2 Βλ. AJA 60, 1956, 267.

πεδον· ἀλλὰ παρὰ τὰ συνεχισθέντα ἐνδιαφέροντα εὑρήματα ἦτο φανερὸν ὅτι μικραὶ μόνον μεμονωμέναι νησῖδες τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους παρέμενον ἐνταῦθα ἀδιατάρακτοι. Ἀντιθέτως ἐν τῷ παρακειμένῳ οἰκοπέδῳ παρά τινας καταστροφὰς ὀφειλομένας εἰς τὰς θεμελιώσεις τῆς παλαιᾶς οἰκίας μέγα μέρος τοῦ χώρου ἐφύλασσε ἀδιατάρακτον τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἀρχαίων τάφων καὶ ἐγκαίρως ἀνελήφθη συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψίν μου, διαρκέσασα σχεδὸν ἐπὶ δίμηνον (Ἀπρίλιος-Μάϊος 1957).

Παρὰ τὰς τεχνικὰς δυσκολίας καὶ τοὺς σκληροὺς ὅρους ἐργασίας, διεξαγομένης συγχρόνως μὲ τὸ ἔργον τῆς κατεδαφίσεως ἐν ἀρχῇ, τῆς ἀνορύξεως τῶν θεμελίων καὶ τῆς οἰκοδομήσεως ἀργότερον, ἡ ἀνασκαφὴ ἐξετελέσθη κανονικῶς, ἰδίως κατὰ τὸ νοτιώτερον τοῦ οἰκοπέδου (τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν Καραγεώργη τῆς Σερβίας).

ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Τεκμήριον ἀρχαιοτέρας (τῆς ταφικῆς) χρησιμοποιήσεως τοῦ τόπου ἦτο ἀριθμὸς ὀστράκων κλιμακουμένων ἀπὸ τῆς ὡρίμου πρωτογεωμετρικῆς μέχρι τῆς ὡρίμου γεωμετρικῆς περιόδου (950-750 περίπου π.Χ.). Τὰ μικρά, γενικῶς, τεμάχια ταῦτα εὑρέθησαν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς, κυρίως κατὰ τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου, ἤτοι κατὰ τὸν χῶρον τὸν διανυόμενον ὑπὸ ἐπιμήκων αὐλάκων (σημειουμένων ἐν τῷ σχεδίῳ πίν. 1 μὲ τὴν ἔνδειξιν «ὄρυγμα»). Ἀλλὰ ἡ σύνδεσις τῶν ὀστράκων πρὸς τὰς αὔλακας δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἀόριστον σχετικῶς σύμπτωσιν ταύτην. Αἱ αὔλακες ἐδείχθησαν ἀνασκαφικῶς ἀρχαιότεραι τῶν τάφων, οὐδὲν δὲ δεῖγμα ἐνδιαμέσου χρησιμοποιήσεως τοῦ τόπου ὑπάρχει, ἐπὶ πλέον δὲ τὰ ἡμίση σχεδὸν τῶν (πρωτο)γεωμετρικῶν ὀστράκων εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν πτωχῶν ἄλλωστε εἰς τεμάχια ὀρυγμάτων, ἐνίοτε δὲ συγκεντρωμένα—ἓξ εἰς τὸ ὄρυγμα 4 (μικρὸν τμῆμα), πέντε δὲ εἰς τὸ μερικῶς μόνον ἐρευνηθὲν φρέαρ Α, ἀρχαιότερον καὶ τοῦτο τῶν τάφων καὶ ἀναμφιβόλως πρὸς τὰς αὔλακας συνδεόμενον. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ κλασσικὰ ὄστρακα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ὀρυγμάτων, ἀλλὰ τοῦτο ἀσφαλῶς ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκ τῆς ἀνορύξεως τῶν τάφων ταραχήν των. Εἰς τὴν ταραχὴν ταύτην, ἐν μέρει (διότι πάντα τὰ ὄστρακα δὲν συνεκεντροῦντο κατ᾽ ἀνάγκην ἐντὸς τῶν αὐλάκων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χρήσεως ἀλλὰ διενέμοντο ἀσφαλῶς καὶ ἐπὶ τῆς πέριξ ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους), ἀποδοτέα ἡ ἀνεύρεσίς των εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς, συχνὰ ἐντὸς τοῦ γεμίσματος τάφων καὶ ἐπὶ τοῦ πυθμένος πυρῶν ἀκόμη—χαρακτηριστικῶς ὅμως μόνον εἰς τρεῖς περιπτώσεις ἀνὰ δύο ὁμοῦ, πάντοτε ἄλλοτε μεμονωμένων· ὡς δὲ δεικνύει καὶ ἡ ἀκολουθοῦσα καταγραφή, δὲν ἀπομακρύνονται πολὺ πρὸς Ν. (τάφος LXXIV τὸ νοτιοδυτικώτερον) καὶ Β (VIII-IV καὶ LXXXIII) τῶν αὐλάκων.

Αἱ αὔλακες αὗται, λελαξευμέναι ἐντὸς τῆς «κιμηλιᾶς», ἔχουν βάθος 0.50 καὶ πλάτος περίπου τὸ αὐτὸ ἄνω, κοιλούμεναι κάτω (μέρος τοῦ ὀρύγματος 1 εἰς τὴν φωτογραφίαν εἰκ. 51, τοῦ ὀρύγματος 2 εἰκ. 179, τοῦ ὀρύγματος 6 εἰς τὴν εἰκ. 132). Καμπύλον ἐπίσης σχηματίζεται καὶ τὸ τέρμα των, ὅπου ὑπάρχει. Αἱ αὔλακες εἶναι παράλληλοι, ἀπέχουσαι ἀλλήλων 1.60 μ., Α-Δ κατευθύνσεως μὲ σημαντικὴν (περὶ τὰς 12°) ΝΑ. ἀπόκλισιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμήν. Αἱ δύο νοτιώτεραι αὔλακες διεπιστώθησαν εἰς μέγα μῆκος (περὶ τὰ 18 καὶ 12 μ.). Αἱ δύο βορειότεραι, εὑρισκόμεναι ἀμφότεραι εἰς τὴν αὐτὴν γραμμήν, χωρίζονται ἀπ᾽ ἀλλήλων διὰ διαστήματος 8 μ. περίπου. Τὸ αὐτὸ πρέπει

νὰ συμβαίνῃ καὶ μὲ τὸ ἀμέσως πρὸς Ν. ζεῦγος αὐλάκων, καίτοι τὰ ἀντίστοιχα πέρατά των δὲν διεπιστώθησαν· ἡ ἀνατολικωτέρα μάλιστα (ὄρυγμα 4) εἶναι καὶ ἡ μόνη ἐκεῖθεν τῶν ὁρίων τοῦ οἰκοπέδου ἐκτεινομένη.

Ἡ σύνδεσις τοῦ φρέατος Α πρὸς τὰς αὔλακας φαίνεται βεβαία (πρβλ. ἀνωτ.), ὥστε ἡ μόνη πιθανοφανὴς ἑρμηνεία τοῦ συνόλου ὡς ἀρδευτικοῦ συστήματος φαίνεται ἀσφαλής. Τὸ φρέαρ κεῖται πρὸς Β. πάντων τῶν διαπιστωθέντων ὀρυγμάτων (ἡ θέσις αὕτη ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους), ἐλάχιστα πέραν τῆς νοητῆς γραμμῆς τῆς συνδεούσης τὰ πέρατα τῶν δύο βορειοτέρων αὐλάκων (ἀριθ. 5 καὶ 6) καὶ πλησιέστερον κάπως πρὸς τὸ ἀνατολικώτερον. Τὸ τέταρτον σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας του ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ πλινθίνου περιβόλου τοῦ τάφου XLIV. Λελαξευμένον ἁπλῶς ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς εἶχε διάμετρον 1.10 μ. Ἡ ἔρευνά του, ἀποδώσασα ὀλίγα σχετικῶς ὄστρακα (βλ. κατωτ.), ἐσταμάτησεν εἰς βάθος 5 μ. περίπου, ἤτοι τὴν στάθμην τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν (3.5.1957).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΟΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΡΕΑΤΟΣ ΤΕΜΑΧΙΩΝ

ΟΡΥΓΜΑ 2. 1. Κάτω μέρος πρωτογεωμετρικῆς κύλικος μὲ κωνικὸν πόδα.
2. Ὁ κωνικὸς πους ὁμοίας κύλικος.
3 Τεμάχιον πρωτογεωμετρικοῦ κλειστοῦ ἀγγείου μὲ ὁμοκέντρους κύκλους.
4. Γεωμετρικὸν τεμάχιον μὲ ἐσκιασμένον μαίανδρον.
5-6. Δύο γεωμετρικὰ τεμάχια.
7. Δύο τεμάχια ἐκ τοῦ ἄνω μέρους ληκύθου (κλασσικῆς).
8. Τμῆμα στομίου ληκυθίου (ἀρυβαλλοειδοῦς). Πρβλ. σ. 7 σημ. 2.

ΟΡΥΓΜΑ 4. 1-2. Δύο κωνικοὶ πόδες πρωτογεωμετρικῶν κυλίκων (ὁ ἕτερος εἰκ. 1).
3. Μεγάλου κλειστοῦ γεωμετρικοῦ ἀγγείου τεμάχιον μὲ ἐσκιασμένον μαίανδρον.
4. Τεμάχιον πώματος γεωμετρικῆς πυξίδος.
5-6. Δύο ἢ τρία γεωμετρικὰ τεμάχια.
7. Πλατεῖα λαβὴ κλασσικοῦ ἀγγείου μὲ στιλπνὸν μέλαν γάνωμα.

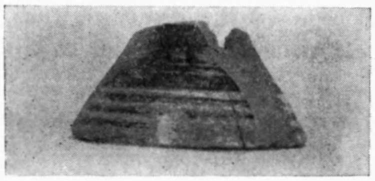

Εἰκ. 1. Πους πρωτογεωμετρικῆς κύλικος ἐκ τοῦ ὀρύγματος 4.

ΟΡΥΓΜΑ 5. 1-2. Δύο γεωμετρικὰ τεμάχια, τὸ ἕτερον ἐκ χείλους πιθανῶς κρατηρίσκου.
3. Γεωμετρικὸν τεμάχιον.
4. Κάτω μέρος μεγάλης κοτύλης (ἀκτινωταὶ γραμμαί). Διάμ. 0.066 [1].
5. Βάσις λευκῆς ληκύθου.
6. Τεμάχιον πινακίου ταινιωτοῦ (βλ. XLIV ἀρ. 24).

ΟΡΥΓΜΑ 6. 1. Κωνικὸς πους πρωτογεωμετρικῆς κύλικος· ἄνω τρεῖς περιθέουσαι γραμμαί· τὸ ὑπόλοιπον κάτω χρωματισμένον.
2. Τεμάχιον γεωμετρικοῦ ἀγγείου μὲ λαβὴν ἐν εἴδει μηνοειδοῦς ἀποφύσεως.
3. Τεμάχιον γεωμετρικοῦ ἀγγείου μὲ ἅλυσιν ρόμβων.

1 Αἱ διαστάσεις πάντοτε εἰς μέτρα.

ΦΡΕΑΡ Α. 1. (εἰκ. 2 κάτω δεξιά). Τεμάχιον πρωτογεωμετρικοῦ κρατῆρος· συστὰς ὀκτὼ ὁμοκέντρων κύκλων ἐντὸς μετόπης καὶ κατακόρυφος ζώνη πεπληρωμένη διὰ πυκνοῦ δικτυωτοῦ.

Τὸ τεμάχιον ἀνήκει εἰς κρατηρίσκον τῆς ὑστάτης πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς· ὅμοιοι ἔχουν εὑρεθῇ ἐν τῷ Κεραμεικῷ [1] καὶ ἐν τῇ παρὰ τὴν Κνωσὸν νεκροπόλει τῆς Φορτέτσας [2]. Ὅμοιον τεμάχιον καὶ ἐκ τῆς κοινῆς ἐπιχώσεως τῶν τάφων IV καὶ VIII (κατωτ. ἀριθ. 6).

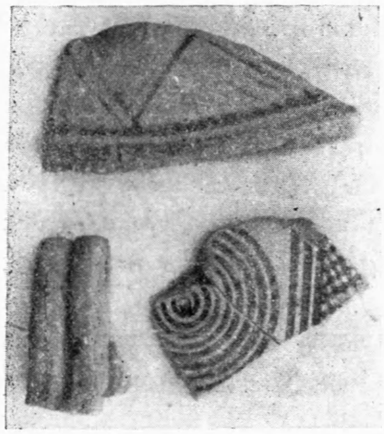

Εἰκ. 2. Ὑστεροπρωτογεωμετρικὰ τεμάχια ἐκ τοῦ φρέατος Α.

2. Τεμάχιον ἐκ τῶν ὤμων μεγάλου κλειστοῦ ἀγγείου μὲ τρίγωνα ἐσκιασμένα· ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη (εἰκ. 2 ἄνω).
3. Διφυὴς (δικυλινδρικὴ) λαβὴ (εἰκ. 2 κάτω ἀριστερά).
4. Γεωμετρικὸν τεμάχιον.

Καὶ τὰ ἑξῆς κλασσικὰ τεμάχια:

5. Λαβὴ λευκῆς ληκύθου.
6 - 7. Δύο βάσεις ἀνοικτῶν ἀγγείων.

Πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς εἰκόνος τῶν γεωμετρικῶν εὑρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς συγκεντρῶ ἐνταῦθα καὶ τὰ πρὸς τοὺς τάφους συνδεόμενα τεμάχια (χωρὶς νὰ παραλείπω τὴν ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει ἀναγραφήν των).

1. Τάφος LXXIV (ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς). Τεμάχιον πρωτογεωμετρικοῦ κρατῆρος.

2. Πυρὰ (;) 24α. Τμῆμα λαιμοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ἀγγείου (ἀμφορέως πιθανῶς)· σῴζει μικρὸν μέρος διακοσμήσεως ὁμοκέντρων κύκλων ἑκατέρωθεν δύο παχειῶν ὀφιοσχήμων γραμμῶν χωριζομένων διὰ ζεύγους κατακορύφων γραμμῶν.

Ὅμοιαι ὀφιόσχημοι (ἄνευ διαχωριστικῶν γραμμῶν) ἐπὶ λαιμοῦ ἀμφορέως τοῦ τάφου 6 τοῦ Κεραμεικοῦ (Kraiker - Kübler, Kerameikos I, πίν. 57 ἀρ. 565), τρεῖς δὲ ὅμοιαι γραμμαὶ μὲ ἡμικύκλια ἑκατέρωθεν ἐν τῷ τάφῳ 17 (ἔ.ἀ. πίν. 69 ἀρ. 732), ἀμφότεροι τῆς ὡρίμου πρωτογεωμετρικῆς περιόδου. Πρβλ. καὶ κατωτέρω.

3 (ὡς ἄνω). Τεμάχιον, περιλαμβάνον τὸ χεῖλος, ἀνοικτοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ἀγγείου· ἐπὶ τοῦ χείλους διακόσμησις ὀξυγωνίου τεθλασμένης.

Ὁμοία διακόσμησις καὶ ἐπὶ τοῦ χείλους κρατηρίσκου τοῦ τάφου 15 τοῦ Κεραμεικοῦ (Kerameikos I, πίν. 67 ἀρ. 546) καὶ μονώτου ποτηρίου τοῦ τάφου 45 (Kerameikos IV, πίν. 24 ἀρ. 1104 = Desborough, ἔ.ἀ. πίν. 11,2· βλ. καὶ σελ. 197 πίν. 17,2 [ἀττικὰ εἰσαγωγή]· ἀμφότερα τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰκονιζόμενα χρονολογοῦνται ὡς ὕστερα πρωτογεωμετρικά). Τὸ τεμάχιον τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονον περίπου πρὸς τὸ προηγούμενον ἐκ τοῦ τάφου 15 τοῦ Κεραμεικοῦ ὡς καὶ πρὸς οἰνοχόην μὲ ὀφιοειδεῖς γραμμάς ἔ.ἀ. πίν. 55/58 καὶ 68.

4 (τάφος L). Δύο πρώιμα γεωμετρικὰ τεμάχια, τὸ μὲν μὲ ὀξυγωνίους τεθλασμένας τὸ δ' ἕτερον μὲ δικτυωτόν.

5 (πυρὰ LXII). Χεῖλος πρωτογεωμετρικοῦ κρατηρίσκου μὲ ὀξυγώνιον τεθλασμένην καὶ τεμάχιον, ἴσως τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου, μὲ ἐναλλήλους γωνίας, ὧν ἡ ἐξωτάτη κεκοσμημένη διὰ προσφυῶν στιγμῶν. Διαστάσεις 0.016×0.026 καὶ 0.03×0.038.

1 Kraiker καὶ Kübler, Kerameikos I, πίν. 49 ἄνω ἀρ. 126 (τάφος 24), Kübler, Kerameikos IV ἀρ. 1091 (38) πίν. 22 καὶ 2103 (39) πίν. 23, τὰ δύο πρῶτα καὶ παρὰ V. Desborough, Protogeometric Pottery, Oxford 1952, πίν. 10.

2 J. K. Brock, Fortetsa, Cambridge 1957, πίν. 7, 58 (πβλ. καὶ τάφον XI, 187 πίν. 12, 187) εἰσηγμένα ἐξ Ἀττικῆς. Ἀμφότερα τὰ τεμάχια καὶ παρὰ V. Desborough, ἔ.ἀ. πίν. 33.

6 (κοινὴ ἐπίχωσις τάφων IV καὶ VIII). Τεμάχιον πρωτογεωμετρικοῦ κρατηρίσκου· ὁμόκεντροι κύκλοι καὶ δικτυωτόν. Βλ. τὸ ὅμοιον τεμάχιον ἐκ τοῦ φρέατος (ἀριθ. 1, σ. 4).

7 (γέμισμα τάφου LXXXIII ἀρ. 3, εἰκ. 3). Εἰδωλίου ἵππου τὸ περὶ τὸ στῆθος τμῆμα, περιλαμβάνον τὴν ἔκφυσιν τοῦ λαιμοῦ καὶ τῶν ποδῶν. Πηλὸς ὠχροκάστανος, διακόσμησις διὰ καστανομέλανος. Μέγ. ὕψ. 0.045.

Δύο ἵπποι μὲ ὁμοίαν διακόσμησιν ἐν τῷ τάφῳ 50 τοῦ Κεραμεικοῦ (K. KÜBLER, Kerameikos V, 1 πίν. 143 ἀρ. 1312, 1313). Ἡ διακόσμησις τῶν διὰ λοξῆς ἐφαπτομένης συνεχομένων κύκλων καὶ (εἰς δύο ζώνας) ἐπὶ πλαστικῆς ῥοιᾶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου (ἔ.ἀ. πίν. 118). Οἱ ἵπποι χρονολογοῦνται περὶ τὸ 745 π.Χ.[1] Βλ. ἀκόμη CVA (Deutschland 9, 410) München 3, 128,4 (πρβλ. καὶ 3 καὶ βλ. σημ. ἀνωτ.) χρονολογούμενοι εἰς τὸ γ´ τέταρτον τοῦ 8ου π.Χ. αἰ. ὑπὸ R. LULLIES.

Εἰκ. 3. Τμῆμα γεωμετρικοῦ εἰδωλίου ἵππου.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, ἣν ἐκπροσωποῦν τὰ πρωτογεωμετρικὰ καὶ γεωμετρικὰ ὄστρακα (950 - 750 περίπου π.Χ.), μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ταφῶν (ὧν δύο ἢ τρεῖς μενονωμέναι περὶ τὰ μέσα, τὸ σύνολον δὲ εἰς τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.), ἤτοι ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας, οὐδεμία ἔνδειξις ἐνδιαμέσου χρήσεως τοῦ ἐρευνηθέντος χώρου, ὅπερ φυσικὸν εἶναι νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς διακοπὴ τῆς χρήσεώς του. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη ἐξήγησις δύναται νὰ προταθῇ, ὅτι δηλαδὴ αἱ νεώτεραι τῆς ὡρίμου γεωμετρικῆς ἐποχῆς περίοδοι ἀντιστοιχοῦν εἰς ἀνώτερα στρώματα ἀφανισθέντα κατὰ διαμόρφωσιν τοῦ χώρου γενομένην ὅταν οὗτος παρεδόθη πρὸς ταφάς. Ἡ ἄποψις αὕτη στερεῖται μὲν εὑρηματικῆς τεκμηριώσεως, ἐξηγεῖ ὅμως τὴν μικράν, συχνὰ μηδαμινήν (πρβλ. σ. 16), ἐπίχωσιν τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ ἐναρμονίζεται καλύτερα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς παρουσίας κήπου ἱεροῦ, τὴν ἐκφερομένην εἰς τὸ τοπογραφικὸν κεφάλαιον.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ

Ἐπειδή, λόγῳ τῆς περιωρισμένης χρονικῶς ταφικῆς χρήσεως τοῦ τόπου, ἡ χρονολογικὴ διαφορὰ τῶν τάφων (ἐκτὸς δύο ἢ τριῶν περιπτώσεων) εἶναι ἀνεπαίσθητος, ἀκολουθεῖται κατὰ τὴν περιγραφὴν τοπικὴ σειρά, ὥστε νὰ φανῇ ἡ μεταξύ των σχέσις καὶ νὰ διακριθοῦν αἱ συστάδες, ὅπου τοῦτο εἶναι δυνατόν. Ἡ περιγραφὴ ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ οἰκοπέδου καὶ ἐκεῖθεν χωρεῖ δυτικῶς, ἔπειτα πάλιν ἀνατολικῶς κ.ο.κ. βαίνουσα ὁλονὲν βορειότερον, βουστροφηδόν, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐπὶ τὰ λαιὰ καὶ ἐκ τῶν κάτω (ὡς πρὸς τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον) ἀρχομένη, καὶ τοῦτο διότι τὰ ἀνώμαλα, ἄνω, ὅρια τοῦ οἰκοπέδου (ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἄτακτον διανομὴν τῶν τάφων καὶ τὴν συνέχισιν τῆς περιγραφῆς πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου οἰκόπεδον) δὲν εὐοδοῦν ἀντίθετον κατεύθυνσιν. Εἰς τοὺς περιγραφομένους τάφους δίδεται αὔξων ἀριθμὸς ἀραβικός, κρατεῖται ὅμως καὶ ἡ διὰ λατινικῶν ἀριθμῶν ὀνομασία των, ὡς παραμείνασα ἐν τῷ σχεδίῳ καὶ ἐπὶ τῶν εὑρημάτων (βλ. πίνακα ἀντιστοιχίας Α).

1 Τὰ παραδείγματα μὲ στιγμὴν ἐντὸς ἑκάστου τῶν κύκλων ἀφθονώτερα. Δὲν εἶναι σαφὲς ἂν ἔχουν στιγμὴν οἱ ἐπὶ τοῦ πώματος πυξίδος ἵπποι ΑΜ 43, 1918, πίν 4, 3 καὶ (τέσσαρες ἵπποι) E. LANGLOTZ, Griechische Vasen in Würzburg (München 1932) ἀρ. 54 πίν. 5 (=MJb 8, 1913, 78 εἰκ. 4 καὶ AA 1913, 445 εἰκ. 4).

ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΥΣΤΑΣ (ΤΑΦΟΙ XCIV, XCVα, XCVβ).

Μικρὰ συστὰς κατὰ τὸ ἀνατολικὸν πέρας τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου.

(1) Ὁ ἀνατολικώτερος τῶν τάφων της, βαίνων πρὸς Ν. καὶ πέραν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, ἦτο ὁ τάφος XCIV, πηλίνη *λάρναξ*[1], Β.-Ν. κατευθύνσεως μὲ σημαντικὴν ΒΑ. ἀπόκλισιν[2], διαστάσεων ἐξωτερικῶν 1.55×0.48 μ. ἐναποτεθειμένη, ὄχι ἀκριβῶς παραλλήλως, ἐντὸς ὀρύγματος (πλάτους 0.75 μ. καὶ μήκους μὴ διαπιστωθέντος), ἀπὸ τῆς Β. στενῆς πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ἡ λάρναξ ἀπεῖχε 0.15-0.32 μ.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν., εὑρέθη λίαν σεσαθρωμένος ὁ σκελετὸς παιδός, ἐφήβου σχεδόν, ἂν εἰκάσωμεν ἀπὸ τὸ μῆκος τῆς λάρνακος. Κατὰ μῆκος τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ἀπὸ τοῦ μηροῦ μέχρι τοῦ ἄκρου ποδός, ἀπέκειντο ἓξ μελαμβαφῆ ἀγγεῖα.

1 (πίν. 23β ἄνω ἀριστερά). Φιαλίδιον ἐλλιπὲς μικρὸν μέρος· βάσις δακτυλιόσχημος· στιγμὴ μετὰ κύκλου ἐντὸς ἐδαφοχρόου δίσκου κατὰ τὸ κέντρον τῆς βάσεως. Ὕψος 0.027, διάμ.: βάσ. 0.067 χείλ. 0.093.

Πλῆθος τοιούτων φιαλιδίων, τοῦ τέλους τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, εἰκονίζονται ἐν D. M. ROBINSON, Olynthos V πίν. 176. Περὶ τῶν ἐκ τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου φιαλιδίων βλ. W. TECHNAU, AM 54, 1929, 42-46 μὲ τομὰς ἐκ 30, 31 καὶ 32· ἀδικαιολογήτως ἴσως (ἄνευ ἀνασκαφικῶν δεδομένων βλ. σ. 42) χρονολογοῦντα ταῦτα εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ.

Τέσσαρα φιαλίδια τοῦ τύπου τούτου ἐν τῷ τάφῳ 109 τῶν Λεοντίνων (Notizie degli Scavi 80, 1955, 322-3 εἰκ. 25)[3].

2 (XCIV 4 πίν. 23β ἄνω δεξιά). Φιαλίδιον κυλινδρικοῦ τύπου ἀπεκεκρουμένον τὴν περιφέρειαν τῆς βάσεως, κεκαλυμμένον ὅλον διὰ καλοῦ μέλανος γανώματος. Ὑψ. 0.017, διάμ. 0.037.

Ὅμοιον, ἀλλὰ μὲ κυρτότερα τοιχώματα, τὸ ἐκ τῆς Ἀγορᾶς Hesperia 18, 1949, 329-330 ἀρ. 68 πίν. 93, τοῦ τύπου τῶν «ἁλατοδοχείων» (salt-cellar). Ὅμοια πρὸς τὸ κατά τι νεώτερον, τυπολογικῶς, τῆς Ἀγορᾶς τὰ ἐκ Ρόδου CVA Danemark (177) 180, 11-13 (εὑρεθέντα, ὡς καὶ τὸ παρόν, ὁμοῦ μετὰ τῶν κυρτῶν φιαλιδίων μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν βλ. LXVI 3). Πρβλ. LXVI 3, LIX 6 καὶ XLIVa.

Διὰ παραδείγματα ἀναγόμενα εἰς τὰς δύο πρώτας δεκαετίας, τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος βλ. Hesperia 15, 1946, πίν. 66 ἀρ. 289-291 καὶ διὰ τὴν συνέχισιν τοῦ τύπου εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Olynthus V, πίν. 189 ἀρ. 1042. Διὰ τὰ ἐκ τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου βλ. W. TECHNAU, ἔ.ἀ. (εἰδικῶς εἰκ. 31, 6).

3. Φιαλίδιον μὲ κυρτὰ τοιχώματα ἄνευ πλαστικῶς διαμορφουμένης βάσεως (πλάτυσμα), ἀκέραιον, ὁλόβαφον. Ὕψος 0.021, διάμ.: βάσ. 0.039 χείλ. 0.056.

Παραπλήσια τὸ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ΑΔ 1, 1915 Παράρτ. 40 εἰκ. 17, 9, τὸ ἐκ τοῦ τάφου XXXIV τῆς Καμίρου, Clara Rhodos 4, 1931, 115-6 εἰκ. 274 (σ. 252) κάτω δεξιὰ (πρβλ. τάφ. 29, 1) καὶ τὸ ἐκ Ρηνείας CH. DUGAS (καὶ J. D. BEAZLEY), Les Vases Attiques à figures rouges

1 Περὶ τοῦ τύπου τῶν λαρνάκων βλ. ἐν τέλει καὶ πβλ. προχείρως σχέδιον τῆς λάρνακος τοῦ τάφου IX εἰκ. 176 χαρακτηριστικὸν πασῶν (πλὴν μιᾶς) τῶν λαρνάκων τῆς ἀνασκαφῆς.

2 Αἱ ἀποκλίσεις νοοῦνται πάντοτε ἐν σχέσει πρὸς τὰς οἰκοδομικὰς γραμμάς, αἵτινες ἐλάχιστα παραλλάσσουσι τῶν ἀντιστοίχων σημείων τοῦ ὁρίζοντος.

3 Νομίζω ὅτι ὁ Rizza ὑποβιβάζει τὴν χρονολογίαν τῶν ἀρχαιοτέρων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντων τάφων, ἀνάγων αὐτοὺς εἰς τὸ α' ἥμισυ καὶ δὴ τὸ β' τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (σ. 342). Εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν ὁ τάφος 109 περιεῖχε λύχνον (σ. 322-3 εἰκ. 50, 7) προσεγγίζοντα πρὸς τὸν τύπον 29 A τῆς Ἀγορᾶς (βλ. R. H. HOWLAND, Greek Lamps and their Survivals [The Athenian Agora IV, ἐφεξῆς Agora IV], Princeton 1958, 56-57 πίν. 36 βλ. εἰδικῶς ἀριθ. 217) οὐχὶ νεώτερον τοῦ α' τετάρτου τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, ἐνῷ ὁ σχηματισμὸς τοῦ μυξοῦ φέρει αὐτὸν πρὸς τὸν ἀριθ. 246 τοῦ τύπου 24 A (πίν. 37), μὴ βαίνοντα πέραν τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος καὶ ἡ ἐν τῷ μέσῳ ὀπὴ συνδέει αὐτὸν πρὸς καθαρῶς ἀρχαιοτέρους τύπους τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (Πρβλ. σ. 23 καὶ τ. V. ἀρ. 1). Εἰς τὸν 5ον ἐπίσης αἰ. νομίζω ὅτι ἀνάγονται τὰ ἐκ Κοζάνης (ΠΑΕ 1934, 88 ἀρ. 27, 28 εἰκ. 13 α. β καὶ 14) φιαλίδια ἅτινα κατὰ τὸν Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΝ, ἔ.ἀ. 89, «δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χρ.».

(Exploration de Délos XXI [1]. Paris 1952) 61 ἀρ. 175 πίν. 49c. Βλ. καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου 7 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3, 1917, 223-4 εἰκ. 161, 3) μὲ ἀγγεῖα παραπλήσια πρὸς τὰ τοῦ Θεσπικοῦ πολυανδρίου (424 π.Χ.). Διὰ τὰ σαμιακὰ παραδείγματα βλ. W. Technau, ἔ.ἀ. (εἰδικῶς εἰς 30, 2).

Τὸ εἶδος ἔχει ἀρκετὰ μακρινὴν καταγωγήν· δείγματα ἀναγόμενα εἰς τὰς δύο πρώτας δεκαετίας τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. βλ. Hesperia 15, 1946, πίν. 66 ἀρ. 283-285.

Ὅμοιον καὶ τὸ LV 3.

4. Φιαλίδιον τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω τύπου συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὲς τμῆμα ἄνω καὶ μέρη τοῦ χείλους ἀποτετριμμένα· μέλαν γάνωμα κατὰ μέγα μέρος ἠφανισμένον. Ὑψ. 0.019, διάμ.: βάσ. 0.041 χείλ. 0.06 Βλ. ἀνωτέρω.

5 (πίν. 20α μέσον). Ληκύθιον ἀρυβαλλοειδὲς [2] ἀκέραιον, μελαμβαφές· σῶμα ἔχον σχῆμα κάψας· αὐλακώσεις ὡς τοῦ LXVI, 5. Ὑψ. 0.071, διάμ.: βάσ. 0.039 κοιλ. 0.048 χείλ. 0.027. Πρβλ. XXXIX.

6 (πίν. 23α δεξιά). Σκύφος ἐλλιπὴς μικρὰ μέρη· κατὰ τὴν βάσιν κύκλος διὰ μέλανος χρώματος μετὰ ζεύγους ἐγχαράκτων κύκλων· ἐγχάρακτος γραμμὴ περιθέει καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος. Ἐν τῷ πυθμένι, ἐσωτερικῶς, ἓξ ἔντυπα ἀνθέμια ἀσυμμέτρως διατεταγμένα πέριξ κύκλου (εἰκ. 4). Ὑψ. 0.037, διάμ.: βάσ. 0.044 χείλ. 0.069.

Ὅμοιος ὁ ἐκ τοῦ τάφου 7 τοῦ Ἄργους, ΑΔ 15, 1933/35, 47-8 εἰκ. 19, 3 μὲ ἔντυπον ἀνθέμιον («ἀβέβαιον» κατὰ τὴν ἀνασκάψασαν, ἀσφαλῶς ὅμως ἀττικόν)· ἄνευ τῶν ἀνθεμίων καὶ τῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν ὁ ἐκ Ρηνείας Délos XXI πίν. 49 β (μεγαλύτερος, ὕψους 0.055) καὶ ὁ ἐκ τοῦ τάφου 10 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3, 1917, 226 εἰκ. 163, 3) μὲ (διαφορετικά) ἔντυπα ἀνθέμια ἐσωτερικῶς· ὁ Κεραμοπουλλος, ἔ.ἀ. σ. 227 χρονολογεῖ τὸν τάφον εἰς τὸ α΄ ἥμισυ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ὑστερώτερος τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος· πρβλ. τ. XLVII καὶ LIX 5.

Εἰκ. 4. Ἔντυπος διακόσμησις σκύφου XCIV ἀρ. 6.

(2) Ἀμέσως πρὸς δυσμὰς τοῦ βορείου τμήματος τοῦ τάφου XCIV ὁ τάφος XCVα, ἀμφορεύς, τεθραυσμένος καὶ ἐλλιπὴς εὑρεθείς, πρὸς *ἐγχυτρισμὸν* πιθανώτατα χρησιμεύσας, ἐντὸς καμπύλου ὀρύγματος μεγίστου ἄξονος (Β.-Ν.) 0.80 μ. Ἔβαινεν ἐν μέρει ὑπεράνω τοῦ βορείου ἄκρου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου XCIV, ἄρα ἡ ταφὴ τοῦ ἀμφορέως εἶναι μεταγενεστέρα. Εἰς τὸ ἄνω μέρος εὑρέθη:

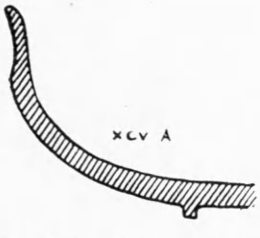

Εἰκ. 5. Τεμάχιον κύλικος.

Εἰκ. 6. Ληκύθιον τάφου LXVIIγ καὶ λήκυθος τάφου XCVα.

1 (τομὴ εἰκ. 5). Κύλιξ ἐλλιπὴς εἰς τεμάχια, μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα.

1 Ἐφεξῆς Délos XXI.

2 Ἐφεξῆς θ' ἀποκαλοῦνται ἁπλῶς ληκύθια, διακρινόμενα οὕτω τῶν ἄλλων (οἱονεὶ κυλινδρικῶν) ληκύθων.

Βαθέως δὲ ἐντὸς τοῦ λαξεύματος τοῦ τάφου:

2 (εἰκ. 6 δεξιά). Λήκυθος μικρὰ ἀποκεκρουμένη μέγα μέρος τοῦ σώματος ἄνω μετὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς λαβῆς· τὸ μέλαν γάνωμα κατὰ μέγα μέρος ἐφθαρμένον· ἄνω ἐδαφόχρους ζώνη μὲ ζεῦγος γραμμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀδοντωτὴ διακόσμησις γραμμιδίων ἐναλλὰξ ἄνω καὶ κάτω ἀρχομένων. Μέγ. ὕψος 0.06, διάμ.: βάσ. 0.025 ὤμων 0.031.

Ἡ μοναδικὴ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς μὲ τοιαύτην διακόσμησιν.

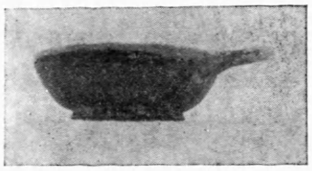

Εἰκ. 7. Κύαθος τάφου XCVα.

3 (εἰκ. 7). Κύαθος μόνωτος ἀποκεκρουμένος μέρος ἄνω καὶ τμῆμα τῆς λαβῆς, ὁλόβαφος· ἐπιφάνεια πολλαχοῦ βεβλαμμένη. Ὕψος 0.035, διάμ.: βάσ. 0.06 χείλ. 0.097.

Βαθύτερος (πρβλ. XCIV, 2-4) ὁ τοῦ τάφου 7 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3, 1917, 223-4 εἰκ. 161,2), τὸν ὁποῖον ὁ Κεραμοπουλλος θεωρεῖ «προσεγγίζοντα» πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντος θεσπικοῦ πολυανδρίου (424 π.Χ.). Ὅμοιος καὶ ὁ XXXVII ἀρ. 2.

(3) Ἐν συνεχείᾳ ἀμέσως πρὸς Δ. ὁ τάφος XCVβ, κοίλωμα τοῦ ἐδάφους ἀποκεκομμένον ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου XCVα, προγενέστερον ἄρα τούτου μὲ τεμάχια μεγάλου ἀγγείου. Πρόκειται, προφανῶς, περὶ ταφῆς ταραχθείσης κατὰ τὴν ἀνόρυξιν τοῦ τάφου XCVα, *ἐγχυτρισμοῦ* ἴσως πάλιν.

Πρὸς τὴν συστάδα τῶν τριῶν αὐτῶν τάφων συνδέονται τοῖχοί τινες ἐκ κιμηλολίθων (ἔχοντες περισσότερον κανονικὴν ὄψιν ἢ ἐν τῇ κατόψει τοῦ τοπογραφικοῦ σχεδίου φαίνεται). Οἱ δύο κυριώτεροι τῶν τοίχων τούτων, ἐγκαρσίως πρὸς τοὺς τάφους βαίνοντες (Α.-Δ.), φαίνονται ἀποκοπέντες ὑπ' αὐτῶν, ἄρα προγενέστεροι. Τὰ τοιχάρια ἐσῴζοντο εἰς ὕψος ἑνὸς μόνον δόμου, ἔβαινον δὲ ἐπὶ τῆς κιμηλιᾶς. Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα ἀποδόσεώς των εἰς περιβόλους τάφων, ὡς συμβαίνει μέ τινας ὁμοίους τοίχους τῆς ἀνασκαφῆς (κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως εἰς ἁπλῆν καὶ οὐχὶ διπλῆν, ὡς ἐνταῦθα, σειρὰν λίθων συγκειμένους). Πρβλ. σ. 12.

Πρὸς τὸ νότιον πέρας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου, περὶ τὸ ἓν μέτρον πρὸς Β. τῆς πυκνῆς ταύτης συστάδος, ἀνεσκάφησαν δύο ἄλλοι τάφοι:

(4) Τάφος XC, *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως (μικρὰ ΒΑ. ἀπόκλισις) διαστάσεων 2.18×1.14 μ. καὶ βάθους 1.45, ἐξ ὧν 1 λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς, ἐντὸς τῶν ἀνθράκων, εὑρέθησαν τεμάχιά τινα καὶ

Ληκύθιον (εἰκ. 8) ἐρυθρόμορφον ἀκέραιον, βεβλαμμένον ἐκ τοῦ πυρός· κεφαλὴ Ἑρμοῦ ἀριστερὰ βλέπουσα. Ὕψ. 0.066, διάμ.: βάσ. 0.036 κοιλ. 0.041 χείλ. 0.024.

Εἰκ. 8. Ληκύθιον τάφου XC.

(5) Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς πυρᾶς XC ἔβαινεν ὁ τάφος XCα (εἰκ. 9) *κεραμοσκεπὴς* Β.-Ν. κατευθύνσεως ἐξέχων ἀνατολικώτερον τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς. Τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ τάφου εἶχε καταστραφῆ (βλ. εἰκ. 9). Τὰ ἐν αὐτῷ ὀστᾶ ἀνῆκον εἰς ἐνήλικα. Ληκύθιον ἔκειτο παρὰ τὸν ἀριστερὸν μηρὸν καὶ κοτύλη εἰς τεμάχια παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα.

1 (εἰκ. 10 δεξιά). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον μὲ πεπιεσμένον σῶμα· ἡ ἐπιφάνεια βεβλαμμένη· κεφαλὴ γυναικὸς πρὸς τὰ δεξιά. Ὕψος 0.047, διάμ: βάσ. 0.037 κοιλ. 0.043 χείλ. 0.023. Περὶ τὸ 400 π.Χ. Τὸ σχῆμα, ὀλιγώτερον πεπιεσμένον, καὶ ἐπὶ ληκυθίου ἐκ Ρηνείας, Délos XXI 106 (ἔνθα σειρὴν ἢ σφίγξ, ἐξ ἧς ἴσως ἡ ἁπλοποίησις εἰς γυναικείαν κεφαλήν). Βλ. καὶ XXXV, XLIII 9, XLVI ἀρ. 2 καὶ μάλιστα LVIII 9.

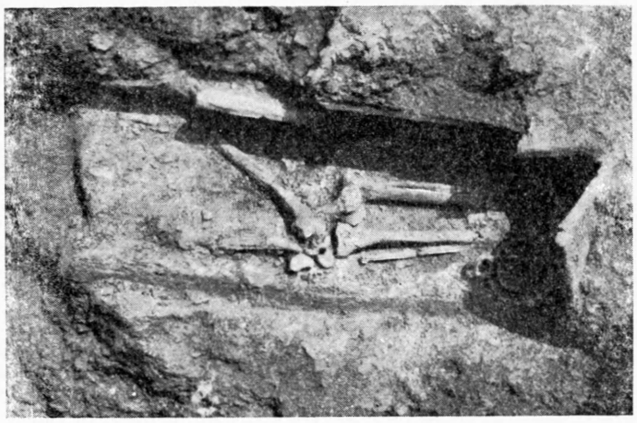

Εἰκ. 9. Κεραμοσκεπὴς XCα ἀπὸ ΝΑ.

2 (εἰκ. 11). Κοτύλη συγκολληθεῖσα σχεδὸν πλήρης, κεκαλυμμένη ὅλη διὰ καλοῦ μέλανος γανώματος, ἐκτὸς τῆς βάσεως, ἔνθα δύο μικροὶ ὁμόκεντροι κύκλοι. Ὕψος 0.14, διάμ: βάσ. 0.084 χείλ. 0.13.

Ἡ κοτύλη τοῦ ἀττικοῦ τύπου, ὥς αἱ CIV ἀρ. 8 (εἰκ. 64) καὶ ἡ πολὺ ραδινωτέρα

Εἰκ. 10. Ληκύθια τάφων XCα καὶ XXV.

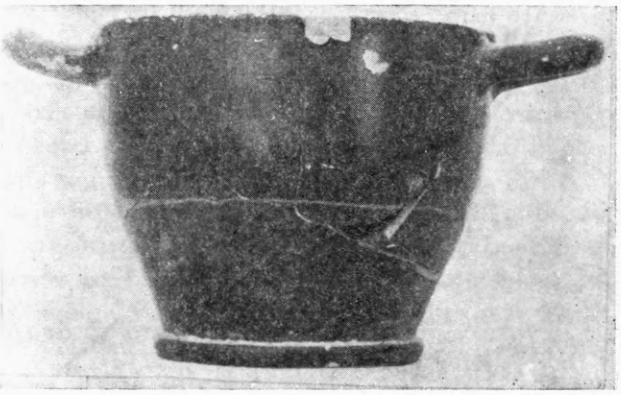

Εἰκ. 11. Κοτύλη τάφου XCα

LXXXVIII ἀρ. 7 σ. 18. Βαρυτέρας πως ἀναλογίας καὶ ἐντελῶς ὁριζοντίους λαβὰς ἔχει ἡ ἐκ τῆς Ἀγορᾶς Hesperia 4, 1935, 476: 1, παρεμφερὴς δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐκ Ρηνείας Délos XXI 61 ἀρ. 181 πίν. 49 D (ΑΔ 12, 1929, 204 εἰκ. 13).

Ἐξ ὀλίγον ραδινώτεραι κοτύλαι τοῦ τύπου τούτου ἐν τοῖς τάφοις 108, 113, 32, 107, 521 καὶ 289 τῶν Λεοντίνων (Notizie degli Scavi 80, 1955, 322 κ.ἑ. εἰκ. 34, 36, 37, 2 καὶ 16, 43, 3, 48, 3). Πρβλ. τ. V ἀρ. 2 [1].

1 Διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Rizza κάπως χαμηλὴν χρονολόγησιν τῶν τάφων εἰς τὸ β' τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. βλ. σ. 6 σημ. 3. Πρβλ. καὶ τ. V ἀρ. 1 καὶ τ. XLIII ἀρ. 3.

Περὶ τῆς πιθανότητος διελεύσεως ὁδοῦ παρὰ τὰς δύο νοτιωτέρας συστάδας βλ. κατωτ. (Μορφολογία τοῦ ἐρευνηθέντος χώρου).

ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗ ΣΥΣΤΑΣ (ΤΑΦΟΙ LXXXII, LXXXI, LXXX)

Καὶ οἱ πρὸς δυσμὰς νοτιώτεροι τάφοι ἀποτελοῦν σαφῶς διακρινομένην συστάδα καταλείποντες κενὸν 3 μ. περίπου πρὸς τὴν Ν. πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου, 1 μ. δὲ πρὸς τὸν πρὸς Β. ἐγγύτερον τάφον (LXXIV), ἐνῷ πρὸς Α. οὐδεὶς τάφος ἐσημειώθη μέχρι τῆς ΝΑ. συστάδος.

(6) Ὁ νοτιώτερος τῶν τάφων τούτων, ἐρευνηθεὶς μόνον κατὰ τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ τμῆμα, εἶναι ὁ τάφος LXXXII, προχειρότερον, φαίνεται, *εἶδος κεραμοσκεποῦς*, ἐν ᾧ ἀντὶ τῶν συνήθων πλήρων κεράμων εἶχον χρησιμοποιηθῆ τεμάχια πηλίνης λάρνακος καὶ ἀμφορέως, τοποθετημένα τριγωνικῶς, κατὰ τὸν τρόπον τῶν κεράμων· ὑπὸ τὰ τεμάχια ταῦτα εὑρέθη κρανίον κακῶς διατηρούμενον. Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ ὀρύγματος παρετηρήθησαν ἴχνη καύσεως. Ὑπὲρ τὸν τάφον εὑρέθη:

1. Μεγάλης λευκῆς ληκύθου τεμάχιον μὲ ἐπιφάνειαν ἐφθαρμένην καὶ ἴχνη ἐρυθροῦ. Μέγιστον πλάτος 0.18.

(7) Ὀλίγον πρὸς Β. ἀνατολικώτερον βαίνων, ἦτο ὁ τάφος LXXXI, πηλίνη *λάρναξ*[1] ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος Α.-Δ. κατευθύνσεως πλάτους 0.55 μ. Ἡ λάρναξ, σῳζομένη

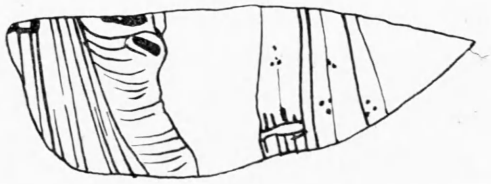

Εἰκ. 12. Τεμάχιον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου ἐκ τοῦ τάφου LXXXI ἀρ. 1.

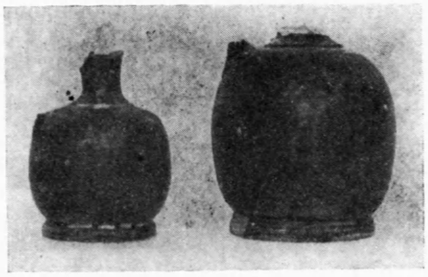

Εἰκ. 13. Ληκύθια μελαμβαφῆ LXXXVI ἀρ. 2 καὶ XXXVII 5.

εἰς μέγιστον μῆκος 0.75 μ., ἤτοι κατὰ τὸ ἀνατολικὸν αὐτῆς ἥμισυ περίπου, ἔχει πλάτος 0.42/0.45 μ., ὕψος 0.31/0.34 μ. καταλείπει δὲ κενὸν 0.185 μ. πρὸς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ ὀρύγματος καὶ 0.05 μ. ἑκατέρωθεν, κατὰ τὰς στενὰς πλευράς. Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος τοῦ ὀρύγματος ἀνευρέθησαν τεμάχιά τινα, ἐν οἷς:

1 (εἰκ. 12). Τεμάχιον ἐρυθρομόρφου ἀγγείου σῷζον τμῆμα γυναικὸς κομιζούσης πολυτελὲς ἔνδυμα. Ἡ μορφὴ ἀπεμονώθη ἀπὸ παράστασιν ἐπαυλίων· ὁμοία περίπτωσις καὶ LXXVII 10 καὶ XIII 2, ἔνθα βλ. δι᾽ ἀνάλογα. Πρβλ. καὶ XLIV 19-20.

2 (εἰκ. 13 ἀριστερά). Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς λαβῆς· μέλαν γάνωμα, κατὰ τόπους ἀνοικτοτέρας ἀποχρώσεως. Μέγ. ὕψος 0.062, διάμ: βάσ. 0.038 κοιλ. 0.045.

1 Εἰς τὸ ἑξῆς ὁ προσδιορισμὸς πηλίνη θὰ παραλείπεται, διὰ τοῦ ὅρου «λάρναξ» νοουμένης τῆς πηλίνης λάρνακος, ἐπειδὴ αἱ λίθιναι, ἐλάχισται οὖσαι, θὰ μνημονεύωνται ἐμφαντικῶς. Περὶ τοῦ τύπου τῆς πηλίνης λάρνακος πρβλ. ἀνωτ. σ. 6 σημ. 1.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος ὁ σκελετός, μὲ τὴν κεφαλὴν κόρης πρὸς Α., ὡς ἔδειξαν τὰ κτερίσματα:

3 (εἰκ. 14 ἀριστερά). (Πρὸς Ν.) Κεφαλὴ εἰδωλίου γυναικὸς μετὰ λαιμοῦ, σῴζουσα ἐν μέρει τὸ λευκὸν ἐπίχρισμα, ἄλλως ἐφθαρμένη. Μέγ. ὕψος 0.048.

4 (Δεξιὰ παρὰ τὴν ὀσφύν). Κορμὸς καὶ (χωριστὰ εὑρεθεὶς) ποὺς πλαγγόνος, μὲ ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

Περὶ πλαγγόνων βλ. CXII 2.

Εἰκ. 14. Κεφαλαὶ εἰδωλίων.

(8) Πρὸς Β. τοῦ προηγουμένου ὁ τάφος LXXX *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως μήκους 1.75 μ. καὶ πλάτους 0.92 μ. εὐρυνομένη ἄνω εἰς 1.02 μ. Τὸ μέγιστον ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς βάθος της ἦτο 0.90 μ.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος τοῦ ὀρύγματος εὑρέθησαν· εἰς τὸ ἄνω μέρος:

1. Τεμάχιον κύλικος μετὰ τῆς ἑτέρας τῶν λαβῶν.
2. Χεῖλος μεγάλου ἀγγείου.
3. Πινακίου χεῖλος.
4. Δύο τεμάχια (δύο διαφόρων πιθανῶς) πινακίων.
5. Λαιμὸς ληκύθου μικρᾶς.
6. Πολλὰ τεμάχια λευκῶν ληκύθων.

Βαθύτερον, εἰς βάθος 0.50-0.80 μ. ἀπὸ τῆς κιμηλιᾶς (0.10-0.40 μ. ὑπὲρ τὸν πυθμένα) καὶ διεσπαρμένα πρὸς Ν. καὶ κυρίως πρὸς τὸ μέσον τοῦ ὀρύγματος:

7. (πίν. 16). Μεγάλης λευκῆς ληκύθου τεμάχια, ἅτινα συγκολληθέντα ἀπετέλεσαν τὸ σῶμά της ἄνευ τῶν ὤμων, ἐλλιπὲς μέγα μέρος. Παράστασις τρίμορφος: ἀριστερὰ νέα ὀρθὴ φέρουσα διὰ τῆς πρὸς τὰ ὀπίσω [1] τεταμένης δεξιᾶς στέφανον· πρὸ τῆς στήλης γυνὴ καθημένη, ἧς μικρὸν μόνον σῴζεται (κάτω πρόσθιον προσώπου καὶ πρόσθιον στήθους)· δεξιὰ γενειοφόρος στηριζόμενος ἐπὶ ῥάβδου διὰ τῆς πρὸς τὰ ἄνω καμπτομένης δεξιᾶς. Ὕψος 0.285, διάμ. ἄνω 0.13.

Ἡ παράστασις πιθανώτατα ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων, ἓν τῶν ἀρίστων δειγμάτων τῆς ἐργασίας του. Τὸ πλησιέστερον τεχνολογικῶς γνωστόν μοι ἔργον τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου ἡ ἐπίσης μεγάλη (ὕψος 0.40) λήκυθος CVA (Deutschland 7) Karlsruhe 1, 30, 6. 7 (καὶ A. Fairbanks Athenian White Lekythoi II, 1914, πίν. 30, 1), ἔνθα ὁ ἀνήρ, δεξιά, ἔχει τὴν στροφὴν τοῦ σώματος καὶ κίνησιν καὶ κάμψιν τῆς χειρὸς καὶ θέσιν δακτύλων ἀνευρισκομένην ἐδῶ εἰς τὴν γυναῖκα ἀριστερά. Βλ. καὶ LXVI 4γ.

Εἰκ. 15. Ληκύθιον τάφ. LXXX.

8 (εἰκ. 15). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν καὶ τὴν λαβήν· εὑρεῖαι αὐλακώσεις παρέχουν ὄψιν κάψας εἰς τὸ σῶμα. Μέγ. ὕψ. 0.051, διάμ.: βάσ. 0.039 κοιλ. 0.046.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος, ἐντὸς τῶν ἀνθράκων, κολλητὰ σχεδὸν πρὸς τὴν Β. πλευράν:

9 (εἰκ. 16 ἀριστ.). Λευκὴ λήκυθος σῴζουσα τὸ λευκὸν ἐπίχρισμα καὶ ἀμυδρὰ μόνον ἴχνη ἐρυθρω-

1 Ὀπίσω εἰς τὴν ἐπίπεδον ἐπιφάνειαν τοῦ σχεδίου· ἐν χώρῳ νοεῖται ἀσφαλῶς πρὸς τὰ ἔξω, πλαγίως ἐκτεινομένη. Πρβλ. καὶ ΑΔ 13, 1930/31, 65 σημ. 1 καὶ 69.

πῶν γραμμῶν· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὴς μέρος ἄνω. Ὕψος 0.225 διάμ.: βάσ. 0.048 ὤμων 0.068.

10 (εἰκ. 17). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων καὶ συνεπληρώθη μέρος τοῦ σώματος. Ἐπὶ τῶν ὤμων παράστασις Ἔρωτος τείνοντος τὰς χεῖρας πρὸς ζῷον, πιθανῶς κριόν. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ σώματος καλύπτεται διὰ διακοσμήσεως: ζώνη μὲ συνεχομένας σπείρας ἐπὶ τῆς κοι-

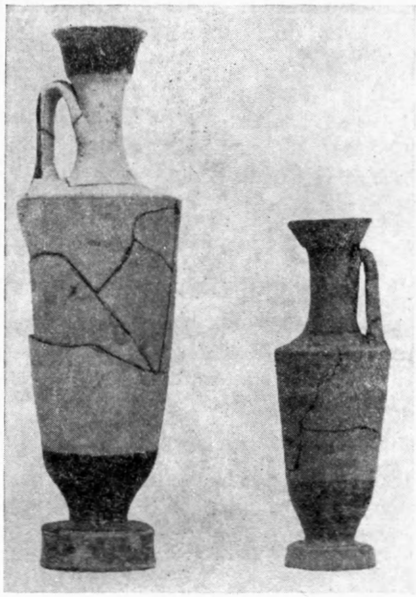

Εἰκ. 16. Λευκαὶ λήκυθοι πυρᾶς LXXX καὶ XII.

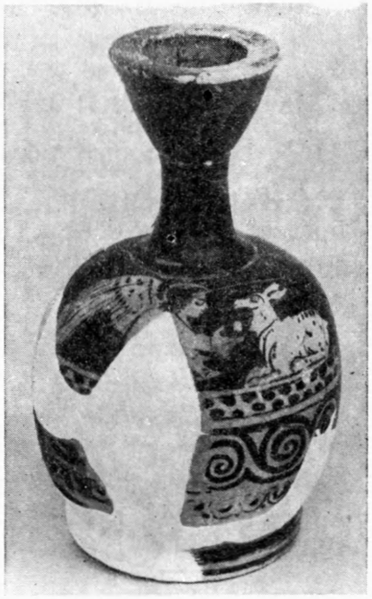

Εἰκ. 17. Ληκύθιον τάφου LXXX.

λίας πλαισιουμένη ὑπὸ στενῶν ζωνῶν· ἄνω διπλῆ σειρὰ ἐναλλασσομένων στιγμῶν καὶ κάτω δίγραμμον κυμάτιον. Ὑψ. 0.11, διάμ.: βάσ. 0.05 κοιλ. 0.068 χείλ. 0.034.

Τὸ θέμα τῆς παραστάσεως ἐνθυμίζει τὰ ἐπὶ τῶν χοῶν (πρβλ. LXVI 2 καὶ βλ. G. VAN HOORN, Choes and Anthesteria, Leiden 1951, 46) ἀνυψωμένον ἐδῶ εἰς μυθικὴν σφαῖραν (πρβλ. ἔ.ἀ. 48-49, ἔνθα ὅμως δὲν ἀναφέρεται ἀκριβῶς ὁμοία περίπτωσις). Ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν πρβλ. LXXXVIII 2.

Ἀνατολικῶς τῶν τάφων LXXXII καὶ LXXXI διῆκε τοῖχος Β.-Ν. κατευθύνσεως (ΒΑ. ἀπόκλισις) ἐξ ἁπλῆς σειρᾶς μεγάλων κιμηλολίθων μὲ μέγιστον πάχος 0.60 μ. βαίνων ἐπίσης ἐπὶ τῆς κιμηλιᾶς, ὡς οἱ τῆς ΝΑ. συστάδος (σ. 8).

Μετὰ τὴν ΝΔ. συστάδα ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν Α. πλευράν, ἵνα περιγράψωμεν τὸ συγκρότημα τοῦ περιβόλου καὶ τοὺς παρακειμένους τάφους.

Ἀνατολικῶς τοῦ περιβόλου ἐσημειώθησαν δύο πυραί:

(9) Ἐκ τούτων ἡ βορειοτέρα, καὶ ἀνατολικώτερον κειμένη, ὁ τάφος XCVI, βαίνων ἐν μέρει καὶ πέραν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, εἶναι *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως μήκους 1.75 μ. μὲ τὸν πυθμένα κατὰ 0.70 μ. περίπου χαμηλότερον τοῦ σημείου ἑδράσεως τοῦ Α. τοίχου τοῦ περιβόλου (τοῖχος 6). Εὑρήματα δὲν ἐσημειώθησαν.

Νοτίως τῆς πυρᾶς XCVI, βαίνων καὶ δυτικώτερον πρὸς τὸν Α. τοῖχον τοῦ περιβόλου (καὶ ἀνατολικῶς πέραν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς) ἐφάνη τοῖχος ἐξ ἁπλῆς σειρᾶς

κιμηλολίθων, ἐν οἷς καὶ τεμάχια κεράμων (λαρνάκων). Ὁ τοῖχος 7, ὡς ὠνομάσθη, ἀποκαλυφθεὶς εἰς μῆκος 1.35 μ., πατεῖ ἐπὶ θεμελίου εὐρυτέρου, σχηματίζοντος πρὸς Ν. πατούραν πλάτους 0.18 μ., εὑρισκομένου δὲ εἰς ἐπίπεδον κατὰ 0.10 μ. μόνον χαμηλότερον τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν πλίνθων τοῦ τοίχου 6.

(10) Ἀμέσως πρὸς Ν. τοῦ τοίχου 6 καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τὸν Α. τοῖχον τοῦ περιβόλου (ἀρχαιοτέρα ἄρα) βαίνει ἡ ἑτέρα τῶν πρὸς Α. αὐτοῦ πυρῶν, ὁ τάφος LXXVII, πυρὰ Β.-Ν. κατευθύνσεως μήκους 2.20 μ. πλουσία εἰς ἀγγεῖα καὶ τεμάχια.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος, συνισταμένου ἐκ τῶν συνήθων κιμηλοχωμάτων, ἀναμεμειγμένων ὅμως ἐδῶ μετ᾽ ἀνοικτοκαστάνων χωμάτων, εὑρέθησαν:

1. Ἀλαβάστρου ἐξ ἀλαβάστρου τὸ ἄνω μέρος, συγκολληθὲν ἐκ πέντε τεμαχίων ἐλλιπὲς μέρη τινά. Τὸ ἀγγεῖον εἶχε στρεβλωθῆ («πετσικάρει») ἐκ τῆς ἐπενεργείας τοῦ πυρός, ὥστε συγκολληθέντα τεμάχια καταλείπουν μεταξύ των κενόν. Μέγ. ὕψ. 0.118, διάμ. χείλ. 0.035.

2. Κάτω μέρος λευκοῦ (πηλίνου) ἀλαβάστρου.

3. Δώδεκα τεμάχια μιᾶς ἴσως λευκῆς ληκύθου, ὧν τρία σῴζοντα μέρος σχεδίου.

4. Δύο μικρὰ τεμάχια ἄλλη λευκῆς ληκύθου.

5. Λαιμὸς μεγάλης ληκύθου.

6. Κάτω μέρος μεγάλου ληκυθίου μὲ κυμάτιον (ἁπλόγραμμον) καὶ λαιμός, ἴσως τοῦ αὐτοῦ ληκυθίου.

7. Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον μέρος ἄνω μετὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς λαβῆς· γάνωμα βεβλαμμένον ἐκ τοῦ πυρός· ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένον ἀνθέμιον.

8. Λαιμός (ἀμφορίσκου;)· κυμάτιον καὶ κλάδος.

9. Δύο τεμάχια ἐκ τοῦ χείλους κωδωνοσχήμου κρατῆρος μὲ διακόσμησιν θαλλοῦ.

(Τὰ ἀκόλουθα τεμάχια, πίν. 24α, σῴζουν μέρη ἐρυθρομόρφων παραστάσεων)

10 (πίν. 24α ἀριστ.). Τεμάχιον κλειστοῦ ἀγγείου· κάτω μέρος γυναικός, δεξιὰ βαινούσης, κομιζούσης ἔνδυμα. Ζώνη κάτω μὲ ὀγκῶδες κυμάτιον. Διαστάσεις 0.055×0.033.

Σχετικῶς πρὸς τὸ θέμα πρβλ. LXXXI 1 σ. 10 καὶ βλ. XIII 2.

11. (πίν. 24α κάτω ἀριστ.). Τεμάχιον σῷζον τὸ πρόσθιον τμῆμα προσώπου δεξιὰ ἐστραμμένου. Διαστάσεις 0.031×0.048.

12 (πίν. 24 ἄνω δεξ.). Τεμάχιον ἑτέρου κλειστοῦ ἀγγείου· τὸ περὶ τὰ γόνατα τμῆμα γυναικὸς καθημένης ἐπὶ δίφρου. Διαστ. 0.03×0.04.

12. Τμῆμα λαιμοῦ λουτροφόρου· γυναικὸς ἐνδεδυμένης ἱμάτιον τμῆμα. Διαστ. 0.03×0.04.

13 (πίν. 24α κάτω δεξ.). Τεμάχιον ἀγγείου· τὸ ἄνω μέρος ἀνδρὸς δεξιὰ κύπτοντος. Διαστ. 0.35×0.45.

14 (πίν. 24α κάτω μέσον καὶ δεξιὰ μέσον). Πυξίδος δύο τεμάχια· κάτω μέρος γυναικὸς θεούσης πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἄνω πρόσθιον τμῆμα μορφῆς ἀριστερὰ ἐστραμμένης. Διαστ. 0.044×0.05 καὶ 0.046×0.03.

15 (πίν. 24α ἄνω). Τμῆμα πώματος λεκανίδος μὲ ὑψηλὴν δισκόμορφον λαβήν. Ἔρως ἱπτάμενος πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κορασὶς πρὸς τὰ ἀριστερά· μεταξὺ αὐτῶν χήν (;). Ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς λαβῆς θαλλός. Ὕψ. 0.04, διάμ.: δίσκου 0.05 πώματος (καθ᾽ ὑπολογισμόν) 0.13. Καὶ τεμάχιον μὴ συναπτόμενον τοῦ αὐτοῦ πώματος (τμῆμα Ἔρωτος ἱπταμένου).

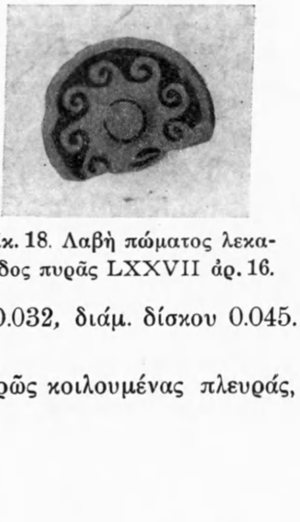

Εἰκ. 18. Λαβὴ πώματος λεκανίδος πυρᾶς LXXVII ἀρ. 16.

Περὶ τῆς παραστάσεως βλ. τὸ κάλυμμα τῆς λεκανίδος V.

16 (εἰκ. 18). Ὁμοία μικροτέρα λαβὴ πώματος λεκανίδος· ἐπὶ τοῦ κυρτοῦ, ἐδῶ, δίσκου σπειροειδὲς κυμάτιον (laufender Hund). Ὕψ. 0.032, διάμ. δίσκου 0.045.

17. Πινακίου τεμάχιον. Ὕψ. 0.01, μέγ. πλ. 0.025.

18-19. Σφονδύλια δύο· τὸ ἓν χαμηλόν, μὲ κυρτὴν βάσιν καὶ ἰσχυρῶς κοιλουμένας πλευράς,

ἔνθα διακόσμησις στιγμῶν, τὸ ἕτερον ὑψηλόν, κωνικόν, μὲ ἐλαφρῶς κοιλουμένας πλευράς, ἔχον ἐφθαρμένην τὴν ἐπιφάνειαν.

Πρβλ. τὰ ἐκ τῆς Πνυκὸς G. R. Davidson καὶ D. Burr-Thompson, Small Objects from the Pnyx I (Hesperia Supplement VII, 1943) 95 εἰκ. 43 ἀρ. 1, 5 καὶ 6 (μάλιστα τὸ τελευταῖον).

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς ἐντὸς ἀφθόνων ὑπολειμμάτων καύσεως μὲ ὁλόκληρα τεμάχια ἀπηνθρακωμένων ξύλων (ἀμπέλου) ἔκειντο:

20. Ἀλάβαστρον πήλινον, ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν καὶ μέρη τοῦ σώματος, ἰσχυρῶς βεβλαμμένον ἐκ τῆς καύσεως· ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Μέγ. ὕψ. 0.19, μεγ. διάμ. 0.055.

Εἰκ. 19. Ληκύθια πυρᾶς LXXVII (ἀρ. 21, 22).

21 (εἰκ. 19 ἀριστ.). Ληκύθιον μικρὸν ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ· σχηματικὸν ἀνθέμιον ἄνευ περιγράμματος. Μέγ. ὕψος 0.045, διάμ.: βάσ. 0.029 κοιλ. 0.033.

Κατὰ τὸ σχῆμα ἰδίως ὅμοιον πρὸς τὸ CVA (Deutschland 4) Braunschweig 28, 5 ἀρ. 376, χρονολογούμενον εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Συγγενὲς ἐπίσης τὸ CVA (Deutschland 331) Karlsruhe 1, 33, 5 (B 1288).

22 (εἰκ. 19 δεξ.). Ληκύθιον ἀκέραιον· ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένον ἀνθέμιον ἐντὸς τριγωνικοῦ περιγράμματος· ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἴχνη πυρός. Ὕψ. 0.08, διάμ.: βάσ. 0.035 κοιλ. 0.042 χείλ. 0.029.

Ἀγγεῖον καὶ διακόσμησις ὡς τὸ CVA (Great Britain 132) Oxford 40, 1 ἐκ Παντικαπαίου (Κέρτς), μὲ ὑπερβολικὰ χαμηλὴν χρονολόγησιν (τέλος 4ου) ὑπὸ τοῦ Beazley· συγγενὲς καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου 7 τῆς Χάλκης, Clara Rhodos 2, 131 εἰκ. 12 (τὸ κεντρικὸν φύλλον διακόπτει τὸ περίγραμμα, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου· τὰ ἑκατέρωθι ἐπίσης τριγωνικὰ μὲ λεπτοτέρας ὅμως ἀναλογίας). Ἐντὸς τοῦ τάφου τούτου καὶ πρόχους παραπλησία τῆς XLIX 2. Πρβλ. καὶ τὸ ἐκ τοῦ «Περιβόλου τοῦ Χαβρίου» ληκύθιον (XCIII 1) καὶ πρβλ. LVII 1 καὶ XXII.

23. Λήκυθος μικρὰ ἀποκεκρουμένη τὸν λαιμὸν μετὰ λαβῆς. Ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη, βάσις δισκόμορφος. Μέγ. ὕψ. 0.065, διάμ.: βάσ. 0.02 ὤμων 0.03.

Ἔφερε πιθανῶς διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ, βλ. σ. 22 - 23.

Ο ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ

Τοῦ περιβόλου (τομαὶ εἰκ. 20 α-γ, ἀπόψεις εἰκ. 21, 22. Βλ. καὶ εἰκ. 29) διετηροῦντο ἐν μέρει αἱ τρεῖς πλευραί (ἐκτὸς τῆς βορείου), πᾶσαι ἐξ ἐρυθρωποῦ κροκκαλοπαγοῦς λίθου

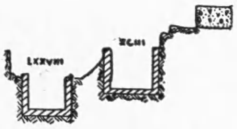

Εἰκ. 20α. Τομὴ Β - Ν.

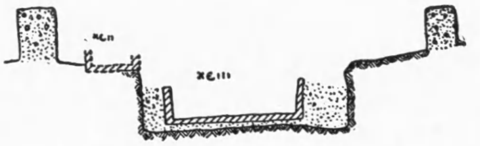

Εἰκ. 20β. Τομὴ Α - Δ.

(breccia) [1]. Ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ νοτία πλευρά (τοῖχος 6 καὶ τοῖχος 10) συναντῶνται εἰς γωνίαν περίπου ὀρθήν· καὶ τοῦ μὲν ἀνατολικοῦ τὸ μῆκος (ἐσωτερικῶς) εἶναι 4.08 μ. (ἓξ ἰσομήκεις περίπου πλίνθοι), τοῦ δὲ νοτίου 1.15 μ. (ἐσωτερικῶς, 1.95 μ. ἐξωτερικῶς, τρεῖς

1 Πρόκειται ἄρα ἐδῶ μία τῶν ἀρχαιοτέρων χρήσεων τοῦ κατὰ τὸν 4ον ἰδίως αἰ. τόσον ἀγαπητοῦ ἐν Ἀθήναις ὑλικοῦ. Ὅμοιος λίθος εἰς δευτέραν χρῆσιν καὶ εἰς τὸν τοῖχον 4.

πλίνθοι). Εἰς ἀπόστασιν 0.95 μ. ἀπὸ τοῦ ΒΔ. ἄκρου τοῦ νοτίου τοίχου κεῖνται δύο ἄλλοι ὁμοειδεῖς πλίνθοι οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχικήν των θέσιν, διότι πατοῦν ἐπὶ τοῦ ἐρυθρωποῦ στρώματος

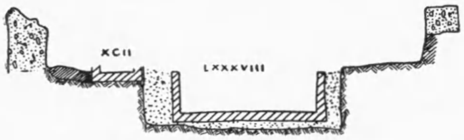

Εἰκ. 20γ. Τομὴ Α - Δ.

τοῦ καλύπτοντος τὸ κατώτατον μέρος τῶν λοιπῶν δόμων (πρβλ. κατωτ. σ. 16). Φαίνεται λοιπὸν ὅτι μετεκινήθηκαν ἐκεῖ κατά τινα μερικὴν καταστροφὴν τοῦ περιβόλου, πιθανῶς λόγῳ τῆς κατασκευῆς τοῦ ὑστερωτέρου τοίχου 12.

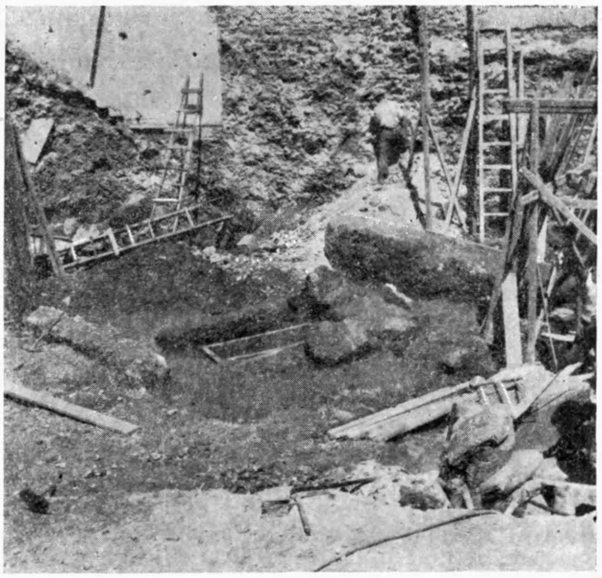

Εἰκ. 21. Ὁ περίβολος ἀπὸ ΝΔ.

Ἡ δυτικὴ πλευρά (τοῖχος 8), εἰς ἀπόστασιν 4.30 μ. ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς, σῳζομένη εἰς μῆκος 3 μ., εἶναι λεπτοτέρα (πάχος 0.55 ἔναντι 0.50), οἱ δὲ ἀποτελοῦντες ταύτην πλίνθοι δὲν διεκρίνοντο ἀπ᾿ ἀλλήλων. Τὸ βόρειον σῳζόμενον πέρας τοῦ τοίχου τούτου σταματᾷ ἀκριβῶς πρὸ τοῦ ὀρύγματος 2. Τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς συμπτωματικόν, διότι ὁ αὐτὸς τοῖχος βαίνει ἐπὶ τοῦ ὀρύγματος 1, ὡς καὶ αἱ λάρνακες LXXXVIII καὶ XCII καὶ εἶναι σαφῶς νεώτερος τῶν ὀρυγμάτων.

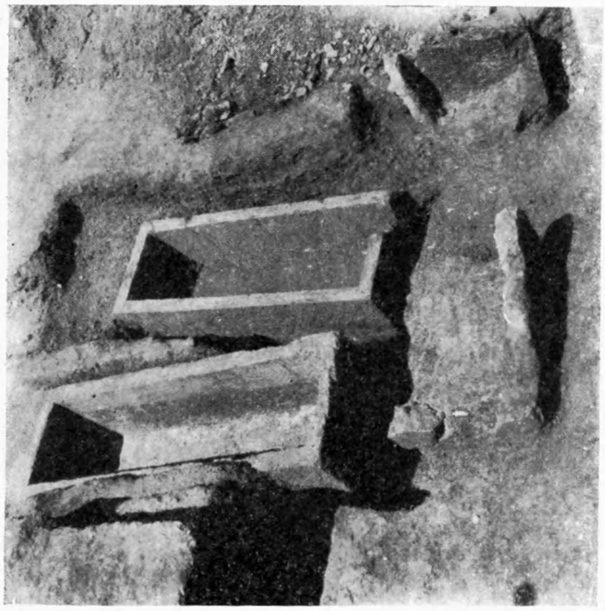

Εἰκ. 22. Ἄποψις τῶν λαρνάκων τοῦ περιβόλου ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ ΝΑ.

Ἐντὸς τοῦ περιβόλου (εἰκ. 21, 22 καὶ 29) [1] περιλαμβάνονται τρεῖς πώριναι λάρνακες [2] (LXXXVIII, XCII καὶ XCIII), ὁ κεραμοσκεπὴς τάφος LVII, βαίνων ἐν μέρει ἐπὶ τῆς λάρνακος XCIII καὶ ὁ ἐγχυτρισμὸς LXXXVII. Ἀκαθόριστος παραμένει ἡ πρὸς τὸν περίβολον σχέσις τῆς πυρᾶς LXXXVI, τεμνομένης ὑπὸ τῆς νοητῆς βορείου πλευρᾶς του, ἂν

1 Ἡ φωτογραφία τῆς εἰκ. 21 παρέχει εἰκόνα τῶν συνηθκῶν ἐργασίας κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἀνασκαφῆς, ἤτοι κατὰ τὸ πέρας τῆς κατεδαφίσεως καὶ τὴν ἔναρξιν τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν.

2 Τρεῖς πώριναι λάρνακες εἰς τὴν αὐτὴν πειόσχημον διάταξιν καὶ εἰς Φάρσαλον (ΠΑΕ 1951, 155 - 6 μὲ σχεδιογράφημα). Πρβλ. καὶ τὴν ἐν Μεγάροις συστάδα λαρνάκων τοῦ τέλους τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. (ΑΕ 1933, 120-2, εἰκ. 1 καὶ 2).

ὑποθέσωμεν ταύτην ἑνοῦσαν τὰ νῦν σῳζόμενα ἄκρα τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ τοίχου.

Ὁ ἰσχυρῶς διάφορος προσανατολισμὸς ὑποδηλοῖ ἴσως τὴν ἔλλειψιν σχέσεως πρὸς τοὺς τάφους τοῦ περιβόλου καὶ εἶναι πιθανώτατον ὅτι, ὡς καὶ ἡ πυρὰ LXXVII ἀνατολικῶς (σ. 13), ἐπεκαλύφθη ὑπὸ τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου, μὴ περιλαμβάνοντος, φαίνεται, πυράς.

Τὰ ὀρύγματα τῶν δύο Α.-Δ. κατευθύνσεως λαρνάκων LXXXVIII καὶ XCIII ἦσαν ἐσκαμμένα ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς, ἐνῷ ἡ κατὰ πολὺ ὑψηλότερον εὑρισκομένη λάρναξ XCII (βλ. εἰκ. 21, 22 καὶ τομαὶ εἰκ. 20β. γ) πατεῖ ἁπλῶς ἐπ' αὐτῆς. Ἡ λάρναξ αὕτη εἶναι καὶ ἡ νεωτέρα, διότι ἡ δυτική της πλευρὰ ἐξέχει ὀλίγον ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου XCIII· οὗτος πάλιν εἶναι μεταγενέστερος τοῦ τάφου LXXXVIII, διότι ἄλλως τὸ ὄρυγμα τοῦ τελευταίου θὰ ἔδει νὰ εἶχεν ἀποτμήσει πως τὴν ΒΑ. γωνίαν τῆς λάρνακος XCIII. Ὁ τάφος LVII πάλιν εἶναι σαφῶς νεώτερος τοῦ XCIII, ὡς ὑπερκείμενος τοῦ δυτικοῦ του τμήματος· ἡ σχέσις ὅμως αὐτοῦ πρὸς τὸν XCII (ἐπίσης νεώτερον τοῦ XCIII) παραμένει ἀκαθόριστος, ὅπως ἀκαθόριστος παραμένει καὶ ἡ σχέσις τοῦ βρεφικοῦ ἐγχυτρισμοῦ LXXXVII πρὸς τοὺς λοιποὺς τάφους τοῦ περιβόλου.

Ἐπὶ τῆς κιμηλιᾶς, μεσολαβοῦντος λεπτοῦ (πάχους 0.05 μ.) στρώματος ἀπὸ ψιλά, σφιγκτά, πρασινωπὰ κιμηλοχώματα (ἴσως ἁπλῶς ἡ φυσικὴ ἐπίχωσις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς διαμορφώσεως τοῦ περιβόλου), ἔβαινε στρῶμα ἐρυθρωπόν, πάχους 0.30 μ. (εἰς τὸ ΝΔ. τοῦ περιβόλου). Τὸ στρῶμα τοῦτο ἐκάλυπτε πάντας τοὺς τάφους καὶ τὸ κατώτατον τμῆμα τῶν πλίνθων τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου, ἦτο δὲ ἀπολύτως καθαρόν (μεταφερθὲν ἑπομένως ἀλλαχόθεν καὶ σκοπίμως ἐπεστρωμένον) μὴ περιέχον ὄστρακα ἢ ἄλλα ξένα σώματα.

Αἱ λάρνακες, ὡς θὰ δηλωθῇ ἐν τῇ ἑκάστοτε περιγραφῇ, δὲν ἦσαν καὶ αἱ τρεῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἴδους πωρολίθου· ἡ ἐπεξεργασία των ὅμως ἦτο ἀκριβῶς ἡ αὐτή· ἐσωτερικῶς ἦσαν ἐπεξειργασμέναι διὰ λεπτοῦ κτενός (αἱ ἐκ τοῦ ἐργαλείου χαραγαὶ διακρίνονται σαφέστατα εἰς τὴν LXXXVIII)· ἐξωτερικῶς λελεασμένη ταινία πλάτους 0.04-0.05 μ. περιέθεε τὰς πλευράς, ἐνῷ ἡ ὑπόλοιπος ἐπιφάνεια ἦτο κτυπημένη διὰ κοπίδος.

Κατὰ τὸ ΒΔ. τοῦ περιβόλου, κυρίως ὑπὲρ τὴν ταφὴν LXXXVII (σ. 20), ἀλλὰ χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ἀποδοθοῦν εἰς ταύτην ἢ ἄλλον τινὰ τάφον, εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς τεμάχια:

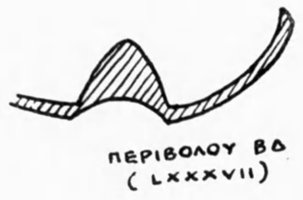

Εἰκ. 23. Φιάλη ἐκ τοῦ περιβόλου.

1. Μεγάλης λευκῆς ληκύθου τρία τεμάχια ἄσημα.
2. Ὦμος ληκύθου.
3. Ληκυθίου τμῆμα κάτω λίαν ἐφθαρμένον.
4 (εἰκ. 14 ἀριστ.). Κεφαλὴ γυναικείου εἰδωλίου λίαν ἐφθαρμένη. Ὕψος 0.05.
5 (εἰκ. 23). Φιάλη ὀμφαλωτὴ μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα. Πρβλ. XLIV.
6 (πίν. 17α δεξιά). Λήκυθος ἀποκεκρουμένη ἄνω καὶ κάτω· θαλλὸς κισσοῦ μὲ κιγκλιδωτὸν μόνον ἄνω. Ὕψος 0.085, διάμ. 0.039. Βλ. CXIII 2 καὶ πρβλ. XLIII 3.

(11) Τάφος LXXXVIII (εἰκ. 24 καὶ εἰκ. 29 ἀριστ.). *Λάρναξ πωρίνη,* Α.-Δ. κατευθύνσεως μὲ ΝΑ. ἀπόκλισιν, ἀποτεθειμένη ἀσυμμέτρως ἐντὸς ὀρύγματος μήκους 2.65 μ.

καὶ πλάτους 1.10 (ἀνατ.)-1.25 (δυτ.) μ., ἔχουσα διαστάσεις 1.70 (ἐσωτ.)-1.885 (ἐξωτ.) × 0.52-0.69 μ. καὶ βάθος 0.47 (ἀνατ.)-0.49 (δυτ.) μ. μὲ πάχος πυθμένος 0.17 μ. Ἡ λάρναξ, ἐξ ὠχρολεύκου πώρου μὲ ὑποκιτρίνην ἀπόχρωσιν, εἶχε λάβει ἐσωτερικῶς χροιὰν ροδίζουσαν. Πολλαὶ ρωγμαί, ἰδίως κατὰ τὰς γωνίας, ἦσαν ἀποτέλεσμα παραβιάσεως τοῦ ἀνατολικοῦ της τμήματος ὑπὸ παλαιοῦ θεμελίου, τὸ ὁποῖον ἐπάτει ἐντὸς αὐτῆς. Τὸ κάλυμμά της ἀπετέλουν δύο πώριναι πλάκες πάχους 0.173 μ. Ἡ πρὸς δυσμάς, διατηρουμένη ἀβλαβής, εἶχε διαστάσεις 1.02/1.03 × 0.63/0.67 μ., ἡ δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἦτο κατὰ μέγα μέρος κατεστραμμένη ἐκ τῆς μνημονευθείσης παραβιάσεως, τὸ μῆκός της ὅμως (0.96/0.98 μ.) κατέστη δυνατὸν νὰ μετρηθῇ.

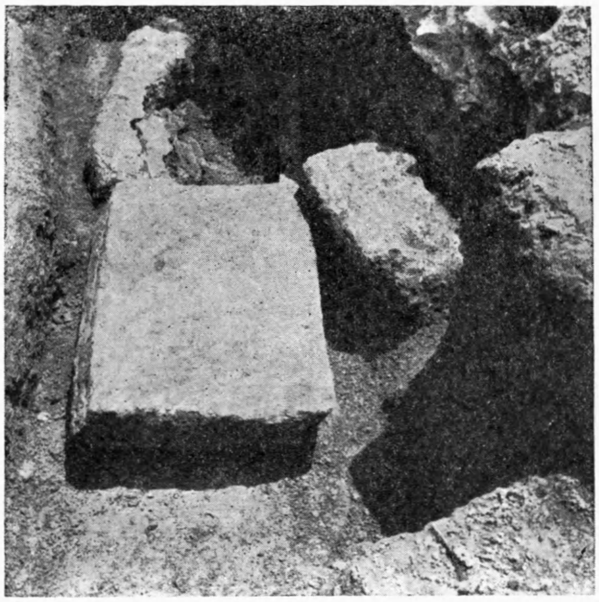

Εἰκ. 24. Λάρναξ LXXXVIII ἀπὸ Δ.

Εἰς τὸ ΒΔ. τοῦ γεμίσματος τοῦ ὀρύγματος εὑρέθησαν:

1 (εἰκ. 25). Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον λαιμὸν καὶ λαβήν, κεκαλυμμένον ὅλον διὰ γανώματος μετρίας ποιότητος ἐπὶ οὐχὶ τελείως ἐξωμαλισμένης ἐπιφανείας. Ὕψ. 0.045, διάμ.: βάσ. 0.03 κοιλ. 0.04.

2. Τεμάχιον ληκυθίου μὲ διακόσμησιν σπειρῶν καὶ κυματίου παρεμφερῆ πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ ληκυθίου LXXX 10 (σ. 12 εἰκ. 17).

Ἐντὸς τῆς λάρνακος διετηρεῖτο μόνον ὁ δεξιὸς πῆχυς καὶ τὸ ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ κάτω τμῆμα σκελετοῦ ὡρίμου ἀνθρώπου (εἰκ. 26), γυναικός, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ κτερίσματα·

3 (LXXXVIII 1). (Παρὰ τὸν δεξιὸν πῆχυν.) Χαλκοῦν κάτοπτρον. Διάμ. 0.12.

4 (LXXXVIII 4 εἰκ. 27 ἀριστ.). (Δεξιὰ παρὰ τὰ γόνατα.) Ληκύθιον ἀκέραιον μελαμβαφές· μικρὰ μέρη τῆς ἐπιφανείας βεβλαμμένα. Ὕψ. 0.075, διάμ.: βάσ. 0.38 κοιλ. 0.045 χείλ. 0.029.

Εἰκ. 25. Ληκύθιον γεμίσματος τάφου LXXXVIII.

5 (LXXXVIII 2 πίν. 21 κάτω δεξιά). (Παρὰ τὸν μὴ σῳζόμενον δεξιὸν ἄκρον πόδα.) Πυξὶς μὲ ὑπολείμματα ἐγχούσης[1] (rouge).

Πηλὸς ὠχροκάστανος, ἐπιφάνεια ἐφθαρμένη, ἀβαφής· μέρη τοῦ καλύμματος ἐλλείπουν, ἰδίως κατὰ τὴν περιφέρειαν. Ὕψ. 0.03, διάμ. 0.055.

Τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ καὶ ἡ ἔλλειψις γανώματος μαρτυροῦν προέλευσιν οὐχὶ ἀττικήν· φαίνεται ὅτι τὸ ἀγγεῖον εἰσήχθη μετὰ τοῦ περιεχομένου του. Πηλίνη πυξὶς μετὰ καλλυντικοῦ (λευκοκιτρίνης ἀλοιφῆς) καὶ ἐν συγχρόνῳ τάφῳ τοῦ Κεραμεικοῦ (ΑΜ 18, 1893, 167).

1 Anchusa tinctoria (alkanet), βλ. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ, Φυτῶν Ἱστορία 7. 8. 3. ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΟΥ, Περὶ ἰατρικῆς ὕλης 4, 23. Ἡ φιλολογικὴ παράδοσις κυμαίνεται μεταξὺ τῶν τύπων ἔγχουσα καὶ ἄγχουσα (ΑΡΙΣΤΟΦ. Λυσιστρ. 48, Ἐκκλ. 929, Ἀποσπ. 320. ΞΕΝΟΦ. Οἰκον. 102).

Περὶ πυξίδων περιεχουσῶν καλλυντικὰ βλ. E. LANGLOTZ, Würzburg ἀρ. 683, T. L. SHEAR, Psimithion ἐν Classical Studies Presented to Edward Capps, Princeton 1936, 314-317 (ἐξ ἀφορμῆς λεκανίδος μετὰ στερεοῦ ψιμυθίου ἐν τάφῳ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. τῆς βορείου νεκροπόλεως τῆς Κορίνθου) καὶ G. M. RICHTER - M. J. MILNE, Shapes and Names of Athenian Vases, New York 1935, 20.

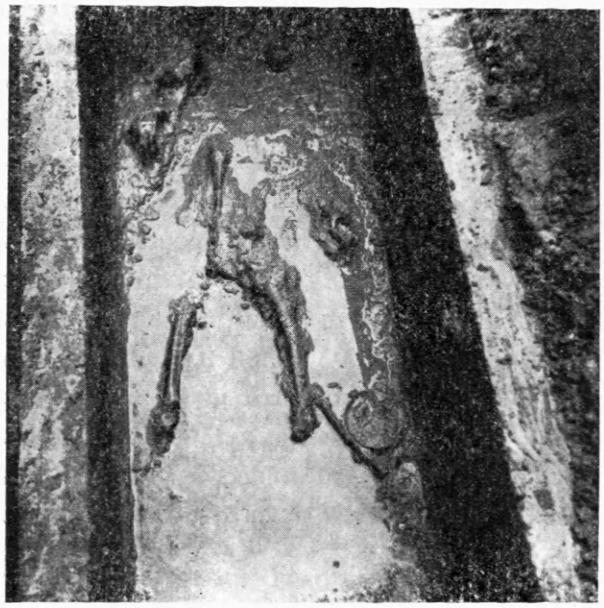

Εἰκ. 26. Ἐσωτερικὸν λάρνακος LXXXVII.

4-5. (Παρὰ τὸν ἀριστερὸν ἄκρον πόδα.) Τεμάχια δύο μελαμβαφῶν ἀνοικτῶν ἀγγείων.

6 (LXXXVIII, 2 πίν. 22γ δεξιά). Κανθαρίσκος πλήρης· μέλαν γάνωμα ἐφθαρμένον εἰς μεγάλα μέρη. Ὕψ. 0.058 εἰς τὰς λαβὰς 0.068 διάμ.: βάσ. 0.035 χείλ. 0.078.

7 (LXXXVIII 3 εἰκ. 28). (Ὀλίγον ὑψηλότερον, ἀριστερά.) Κοτύλη ἀκεραία. Ἐπιφάνεια πολλαχῶς ἐφθαρμένη. Ὕψ. 0.078, διάμ.: βάσ. 0.044 χείλ. 0.085/0.09.

Ἀττικοῦ τύπου βλ. σ. 9. Ὁμοία, μόλις ραδινωτέρα, ἐκ τοῦ τάφου 13 τοῦ Φαλήρου (ΑΔ 2, 1916, 23-24 εἰκ. 4) καί, αἰσθητῶς ραδινωτέρα, ἐκ τοῦ τάφου 12 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3, 1917, 229-230 εἰκ. 166:2).

(12) Τάφος XCIII, *πωρίνη λάρναξ*, Α.-Δ. κατευθύνσεως μὲ ΝΔ. ἀπόκλισιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν προηγουμένην καὶ εἰς ἐπίπεδον κατὰ 0.25 μ. περίπου ὑψηλότερον ταύτης (βλ. τομὴν εἰκ. 20α), ἀποτεθειμένη ἐντὸς ὀρύγματος εὐρυτέρου κατὰ 0.35 μ. Δ. καὶ 0.18 μ. Α.

Εἰκ. 27. Ληκύθια τάφων LXXXVIII καὶ CVII.

Εἰκ. 28. Κοτύλη λάρνακος LXXXIII, 3.

Ἡ λάρναξ εἶχε λαξευθῆ ἐντὸς ὠχρολεύκου πωρολίθου μὲ ὑποπρασίνην ἀπόχρωσιν, λίαν λεπτοκόκκου, ὑφῆς μαλακῆς, εὐκόλως ἀποτριβομένου, ἰδίως κατὰ τὰς ἀκωκάς, μὲ μερικὰς μικρὰς ρωγμάς. Διαστάσεις: μῆκος 1.88 (ἐσωτ.)/2.05 (ἐξωτ.) μ., πλάτος 0.53/0.725 μ. καὶ βάθος 0.51 (Δ)-0.535 (Α) μ. Πάχος πυθμένος 0.163 μ.

Ἡ λάρναξ ἐκαλύπτετο ὑπὸ δύο πωρίνων πλακῶν (βλ. εἰκ. 29), ἐντὸς δὲ αὐτῆς ἔκειτο

σκελετὸς ὡρίμου ἀνθρώπου μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. (ἡ θέσις του φαίνεται καλῶς εἰς τὴν εἰκόνα 30).

1 (εἰκ. 31). (Παρὰ τοὺς ἄκρους πόδας.) Ληκύθιον ἀκέραιον, μὲ ὑψηλὸν λαιμὸν καὶ ἰσχυρῶς εὐρυνόμενον στόμιον· μέρος τῆς ἐπιφανείας ἀπεξεσμένον. Ἀνθέμιον ἐντὸς τριγωνικῆς μετόπης. Ὕψος 0.08 διάμ.: βάσ. 0.034 κοιλ. 0.041 χείλ. 0.032.

Εἰκ. 29. Αἱ λάρνακες τοῦ περιβόλου.

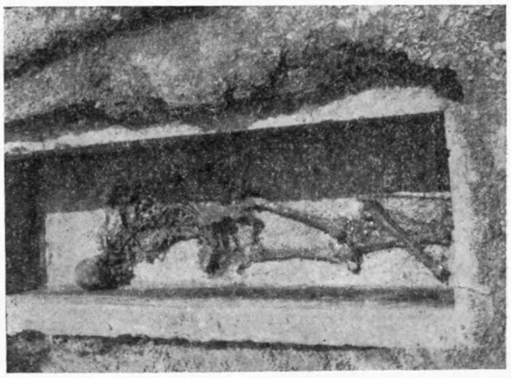

Εἰκ. 30. Ἐσωτερικὸν τῆς λάρνακος XCIII.

Ἀνθέμιον συγγενὲς ἐπὶ ληκυθίου μὲ ῥαδινώτερον σῶμα ἐκ τοῦ περιβόλου «τοῦ Χαβρίου» ἐν τῷ Κεραμεικῷ (ΑΑ 55, 1940, 398 εἰκ. 33). Ὅμοιον πρὸς τὸ ἡμέτερον τὸ ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης CVA Wien 31, 1.2 (ἀρ. 1004) χρονολογούμενον εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Συγγενὲς ἀνθέμιον ἐπὶ ἔτι μᾶλλον πεπιεσμένου ληκυθίου τοῦ Μουσείου τῶν Σεβρῶν CVA (France 15, 550) Sèvres 21, 10 (ἐξ Αἰγίνης). Ὁμοιότητα παρουσιάζει καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου 6 τῆς Χάλκης (Clara Rhodos 2, 124 εἰκ. 6 ἀριστερά) εὑρεθὲν ὁμοῦ μετὰ πλαστικοῦ ἀγγείου τοῦ ζωγράφου τῆς Ἐρετρίας (J. D. Beazley, Attic Red-Figure Vase Painters, 1942[1], 727).

Ἐκ τῶν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ληκυθίων μὲ ἀνθέμιον μείζονα ὁμοιότητα παρουσιάζουν τὰ XXIII καὶ LVII (τοῦ περιβόλου, κατωτ. σ. 20).

2. (Ὑπὸ τὸ ἄνω μέρος τῶν κνημῶν.) Σιδηροῦν δυσδιάγνωστον ἀντικείμενον.

Εἰκ. 31. Ληκύθιον τάφου XCIII.

(13) Τάφος XCII. Ἡ τρίτη (χρονικῶς, βλ. σ. 16) *πωρίνη λάρναξ* τοῦ περιβόλου, κατὰ μέγα μέρος κατεστραμμένη ὑπὸ τῶν θεμελίων τῆς παλαιᾶς οἰκίας, λόγῳ τοῦ ἀνωτέρου ἐπιπέδου της (βλ. τομὰς εἰκ. 20 β. γ καὶ εἰκ. 21, 22 καὶ 29). Ἡ λάρναξ (Β.-Ν. κατευθύνσεως) ἀπετελεῖτο ἐκ πωρολίθου μὲ ῥοδίζουσαν ἀπόχρωσιν, ἀμμώδους συστάσεως, παρέχοντος τὴν ἐντύπωσιν μείζονος στερεότητος· τοῦτο ὅμως ἴσως ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι, ὡς ἐκ τῆς ὑψηλοτέρας στάθμης, ὑπέκειτο ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὑγρασίας.

Τῆς λάρνακος ἐσῴζοντο μόνον δύο ἄνισα μέρη περιλαμβάνοντα ἑκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν· τὸ μῆκός της[2] ἦτο 1.90/2.11 μ., τὸ πλάτος 0.50/0.71 μ. καὶ τὸ βάθος 0.47 μ. (μόνον ἡ Ν. πλευρὰ ἐσῴζετο ἐν μέρει εἰς ὅλον τὸ ὕψος).

1 Ἐφεξῆς ARV².

2 Τοῦτο, φυσικά, ἂν τὰ διατηρούμενα τμήματα δὲν εἶχον ὑποστῇ μετακίνησίν τινα· ἔχω ὅμως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀμφότερα ἔκειντο εἰς τὴν ἀρχικήν των θέσιν.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος ΝΔ. μικρὰ ὑπολείμματα ὀστῶν λίαν σεσαθρωμένα· παρὰ τὰ ὀστᾶ, ἔτι νοτιώτερον, χαλκοῦν ἀντικείμενον δυσδιάγνωστον, συντρίμματα δὲ ἀγγείων ΒΔ.

(14) Τάφος LVII (εἰκ. 32). *Κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως μὲ τὸ ἀνατολικόν του τμῆμα ὑπὲρ τὸ δυτικὸν τοῦ τάφου XCIII, ἀποτελούμενος ἐκ στρωτήρων ἐρυθρωποῦ πηλοῦ, ὧν ἐσῴζοντο ἀνὰ δύο καθ' ἑκατέραν τῶν πλευρῶν, εἰς συνολικὸν μῆκος 1.20 μ. Τρίτον ζεῦγος κεράμων, ἀνατολικῶς, εἶχε καταστραφῇ ὑφ' ἑνὸς τῶν τοίχων τῆς παλαιᾶς οἰκίας, ὥστε ὑπολογίζεται συνολικὸν μῆκος 1.80 μ. Κυρτὴ κέραμος ἔκλειε τὴν σῳζομένην δυτικὴν πλευράν. Ὁ νεκρός, κείμενος ἐπὶ τοῦ χώματος, εἶχε τὴν κεφαλὴν Α., ὥστε τὸ καταστραφὲν τμῆμα τοῦ τάφου εἶχε συμπαρασύρει καὶ ὅλον τὸν κορμόν· τὸ ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ κάτω σῳζόμενον τμῆμά του εἶχε μῆκος 1.10 μ., ἄρα ὁ ταφεὶς ἦτο ἄτομον κανονικοῦ ἀναστήματος, ὑψηλὸν μάλιστα, ἀλλὰ νέος εἰσέτι, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ κτερίσματα:

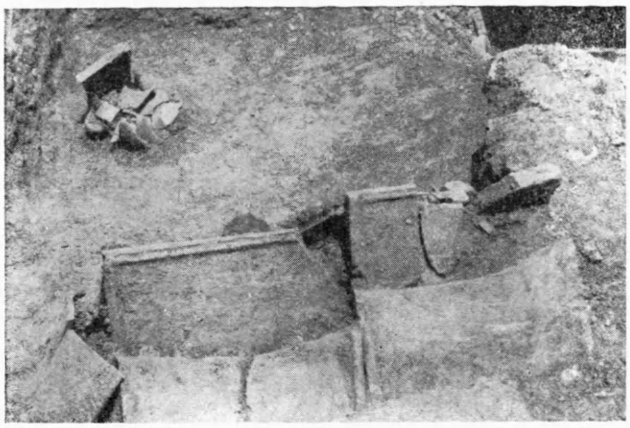

Εἰκ. 32. Κεραμοσκεπὴς LVII καὶ ἐγχυτρισμὸς LXXXVII ἀπὸ ΝΝΑ.

1. (Παρὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα.) Ληκύθιον μὲ ἀνθέμιον· ἐπιφάνεια βεβλαμμένη· ὑψηλὸς λαιμὸς χωρὶς πλαστικὴν δήλωσιν τῆς προσφύσεως. Ὕψ. 0.075, διάμ.: βάσ. 0.032 κοιλ. 0.042 χείλ. 0.028.

Ὁμοιότατον τὸ CVA Wien (1) 31, 12. Πρβλ. τὸ ἐν Ὀξφόρδῃ, ἀνωτ. σ. 14 (LXXVII 22). Ὅμοιον καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου XCIII (ἀνωτ. σ. 19).

2. (Παρὰ τὴν δεξιὰν κνήμην.) Σιδηρᾶ στλεγγὶς εἰς δύο τεμάχια, ἐλλιπὴς τμῆμα τῆς λαβῆς.

(15) Εἰς ἐπίπεδον μόλις χαμηλότερον τοῦ τάφου LVII, κατὰ τὸ ΒΔ. τοῦ περιβόλου ἔκειτο ὁ τάφος LXXXVII (εἰκ. 33 πρβλ. εἰκ. 43) *ἐγχυτρισμὸς* ἐντὸς ἀμφορέως (Bauchamphora) εὑρεθέντος τεμαχισμένου, ἀλλὰ κατὰ χώραν. Τὸ εὐρὺ στόμιόν του, ἐστραμμένον ΒΔ., ἐκλείετο μὲ τεμάχιον στρωτῆρος. Ἐντὸς τοῦ ἀμφορέως ἐλάχιστα ὀστᾶ βρέφους.

Εἰκ. 33. Ἐγχυτρισμὸς LXXXVII (ἐσωτερικόν).

Οὐδὲν κτέρισμα, βλ. ὅμως τὰ εἰς τὴν ἐπίχωσιν εὑρεθέντα τεμάχια (σ. 16).

(16) Ὀλίγον πρὸς Β. τοῦ Δ. τμήματος τοῦ τάφου LVII, εἰς ἐπίπεδον κατὰ 0.25 μ. ὑπεράνω τῆς κορυφῆς τῶν κεράμων του (ἀμέσως ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς παλαιᾶς οἰκίας), ἐπεσημάνθησαν, διεσπαρμένα εἰς ἔκτασιν 0.77 (Β.-Ν.) × 0.30 (Α.-Δ.) μ., ἴχνη καύ-

σεως μετὰ τεμαχίων ἀγγείων· ὁ χῶρος οὗτος ὠνομάσθη τάφος LVI, ἂν καὶ δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἀνεξαρτήτου τάφου· λόγῳ τοῦ ἀβαθοῦς τῆς καύσεως [1] θὰ πρέπῃ αὕτη νὰ ἐκληφθῇ μᾶλλον ὡς *πυρὰ κτερισμάτων*. Ὁπωσδήποτε ἐντεῦθεν συνελέγησαν τὰ ἑξῆς τεμάχια:

1. Τεμάχιον λευκοῦ ἀλαβάστρου.
2. Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου.
3. Βάσις ληκύθου ἀβαφής.
4. Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· γάνωμα μετρίας ποιότητος, ἐν μέρει ἠφανισμένον. Μέγ. ὕψ. 0.47, διάμ.: βάσ. 0.29 κοιλ. 0.47.
5. Χεῖλος μὲ κλάδον ἐρυθρόγραφον.
6. Μυξὸς λύχνου· μέγ. μῆκ. 0.047, πλ. 0.045, ὕψ. 0.019.

Τὸ πλησιέστερον παράδειγμα Agora IV ἀρ. 206 πίν. 36 τοῦ τύπου 22, χρονολογεῖται εἰς τὸ β′ τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., πολὺ ἐνωρὶς διὰ τὰ ἡμέτερα.

(17) Πρὸς Β. τῶν πωρίνων λαρνάκων, ἀνατολικώτερον, ἄγνωστον ἂν καὶ αὐτὸς ἀνήκων εἰς τὸν περίβολον (βλ. ἀνωτ. σ. 15-16) ἔκειτο ὁ τάφος LXXXVI, *πυρὰ* ἐντὸς εὐρέος ὀρύγματος διαστάσεων 2.20×1.18 μ., κατευθύνσεως Α.-Δ. (συμφώνου σχεδὸν πρὸς τὸν προσανατολισμὸν τοῦ οἰκοπέδου μὲ σημαντικὴν ΒΑ. ἀπόκλισιν ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς τάφους). Τεταραγμένη ὑπὸ θεμελίων τῆς παλαιᾶς οἰκίας, οὐδὲν περιεῖχεν.

(18) Ἀμέσως πρὸς Β. τοῦ τάφου LXXXVI (πρβλ. τομὴν εἰκ. 35) στρωματογραφικῶς νεώτερός του, εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXVI (εἰκ. 34), *κιβωτιόσχημος* μοναδικῆς ἐν τῇ ἀνασκαφῇ παραλλαγῆς, ἀποτελούμενος ἀπὸ πηλίνας πλάκας διαστάσεων 0.50×0.42 μ. καὶ πάχους 0.035 μ. Ἑκάστη τῶν πλευρῶν τῆς λάρνακος ἐσχηματίζετο δι᾽ ἁπλῆς σειρᾶς πλακῶν, ἄγνωστον πόσων κατὰ μῆκος, διότι ὁ τάφος δὲν ἐσῴζετο πλήρης, καταστραφεὶς εἰς τὸ ἀνατολικόν του μέρος ὑπὸ τῶν βαθύτερον ἐδῶ βαινόντων θεμελίων τῆς παλαιᾶς οἰκίας, τὰ ὁποῖα καὶ εἰς τὸ ἐναπομένον τμῆμα τοῦ τάφου εἶχον ἐπιφέρει πολλὰς ζημίας. Τὸ σῳζόμενον τμῆμα εἶχε μῆκος 1.17 (Β.)-1.40 (Ν.) μ., πιθανὸν δὲ ὅλος ὁ τάφος νὰ ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν κατὰ μῆκος ἑκατέρας πλευρᾶς πλακῶν μὲ συνολικὸν μῆκος 1.50 (ἐσωτ.)-1.57 (ἐξωτ.) μ., διότι τὰ ἐλάχιστα καταλειφθέντα ὀστᾶ φαίνονται ἀνήκοντα εἰς οὐχὶ ἐνήλικα.

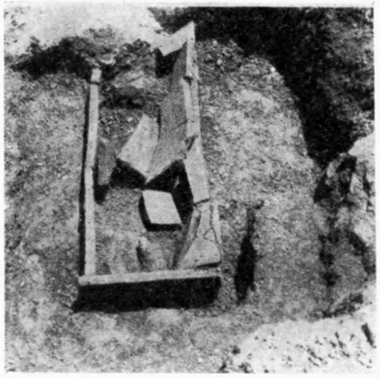

Εἰκ. 34. Τάφος LXXVI ἀπὸ Δ.

Εἰς τὰ χώματα τοῦ ὀρύγματος ἀνευρέθη:

1. Μικρὸς δίμυξος λύχνος μὲ ἐπιφάνειαν βεβλαμμένην. Ὕψ. 0.02, διάμ. 0.04, διάμ. ἀνοίγματος 0.023, μῆκ. 0.06. Ἐκ τῶν διμύξων λύχνων τῆς Ἀγορᾶς πλησιέστερος εἶναι ὁ Agora IV ἀριθ. 217 (πίν. 36), ἔτι δὲ ὁμοιότεροι ἐκ τῶν ἁπλῶν οἱ ἀριθ. 209 καὶ 210 (πίν. 36), ἅπαντες τοῦ τύπου 23Α, χρονολογουμένου 430-390 π.Χ.

(19) Ἀνατολικῶς τοῦ τάφου LXXXVI ἐσημειώθη ὁ τάφος LXIX, ἑτέρα *πυρά*, ἔνθα ἀνευρέθησαν:

1. Τέσσαρα τεμάχια (δύο τοὐλάχιστον) λευκῶν ληκύθων· δύο τούτων προέρχονται ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου, ἓν δὲ εἶναι τμῆμα λαιμοῦ.

1 Τὰ εὑρήματα δὲν φαίνονται μεταγενέστερα, ὥστε νὰ δικαιολογηθῇ μεγάλη ἐπίχωσις.

2. Βάσις ληκύθου, πιθανῶς λευκῆς.

3. Κλειστοῦ ἀγγείου κάτω μέρος μὲ κατακορύφους λωρίδας μελαίνας καὶ ἐρυθρὰς ἐναλλάξ.

4. Πυξίδος τμῆμα κάτω· ἐπιφάνεια ἐρυθρωπή· περὶ τὸ σῶμα κλάδος· κατὰ τὸ ἄνω μέρος τῆς προεχούσης παρυφῆς ἁπλοῦν κυμάτιον.

(20) Ἀμέσως πρὸς Β. τῆς πυρᾶς LXIX ἐσημειώθη ὁ τάφος LXX, ὀξυπύθμενος ἀμφορεύς, κενὸς παντὸς περιεχομένου, ἐμπεπηγμένος ὄρθιος ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ὑπεράνω τοῦ ὀρύγματος 2. Ἡ κατακόρυφος θέσις μαρτυρεῖ *τεφροδόχον* καὶ κατ᾽ ἀκρίβειαν θήκην τεφροδόχου, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τάφων Α καὶ Β τοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν Σταδίου οἰκοπέδου.

Δὲν ἔχομεν στοιχεῖα ἐπιτρέποντα τὴν σύνδεσιν τῆς τεφροδόχου πρὸς τὴν παρακειμένην πυρὰν LXIX (πρβλ. τάφον LXVI).

(21) Πρὸς Β. καὶ κατὰ μέγα μέρος ἀνατολικώτερον τοῦ τάφου LXXVI εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXIII, *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, μήκους 2.00 μ. καὶ πλάτους ἄνω μὲν 0.80 μ. κάτω δὲ 0.50-0.55 μ. Ἡ διαφορὰ ὀφείλεται εἰς βαθμῖδα πλάτους 0.25 - 0.30 μ., σχηματιζομένην κατὰ μῆκος τῆς Ν. μακρᾶς πλευρᾶς καὶ (στενοτέρας ἐκεῖ) κατὰ τὴν δυτικὴν στενὴν πλευράν (βλ. τομὴν εἰκ. 35).

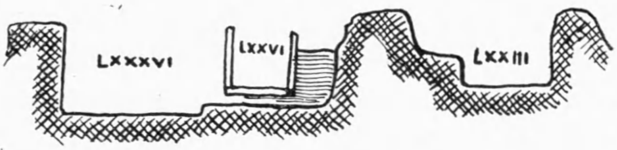

Εἰκ. 35. Τομὴ ἀπὸ Ν. πρὸς Β.

Ἡ διαμόρφωσις αὕτη, ὡς μοναδικὴ μεταξὺ πάντων τῶν τάφων τῆς ἀνασκαφῆς, δὲν θὰ πρέπῃ ν᾽ ἀποδοθῇ εἰς ἀρχικὴν κατασκευὴν ἀλλὰ νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ἀποτέλεσμα ἐπαλληλότητος δύο διαδοχικῶν ὀρυγμάτων, ἑνὸς εὐρυτέρου καὶ ἀβαθεστέρου παραβιασθέντος ὑπὸ ἑτέρου στενοτέρου καὶ βαθυτέρου· καὶ ἡ ἀντίστροφος σειρὰ εἶναι βεβαίως πιθανή, ἀλλὰ ἐλλείπουν εὑρήματα πρὸς ἀσφαλέστερον συσχετισμόν, δὲν εἶναι δὲ βέβαιον ἂν τὸ στενότερον ὄρυγμα [1] ἐσυνεχίζετο ἀνατολικώτερον, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐκεῖ, κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ τάφου, ὑπερέκειτο ὁ κυκλικὸς τοῖχος 4 (ρωμαϊκῆς περιόδου). Ὁ τοῖχος οὗτος κατὰ τὴν ἐξωτερικήν του πλευρὰν ἐσχημάτιζε ἄμορφον γέμισμα. Ἀπὸ τὸ ἐκ λίθων καὶ πλίνθων γέμισμα τοῦτο καὶ πλησίον τοῦ τάφου LXXIII συνελέγησαν, ἀσφαλῶς ἐκ τάφων τεταραγμένων προερχόμενα:

1. Ὀλίγα ἄσημα κλασσικὰ ὄστρακα.

2 (εἰκ. 36). Λήκυθος ἀποκεκρουμένη ἄνω καὶ κάτω. Θαλλὸς κισσοῦ μεταξὺ διπλοῦ ἄνω, τριπλοῦ κάτω, κιγκλιδωτοῦ, διὰ καστανοπορφύρου ἐπὶ ὑπολεύκου ἐπιφανείας. Μέγ. ὕψος 0.122, διάμ. 0.056.

Εἰκ. 36. Λήκυθος μὲ θαλλὸν κισσοῦ.

Ὁμοιοτάτη, ἀντιστοίχως διατηρουμένη, ἐκ Μέμφιδος ἐν τῷ Μουσείῳ Φιλαδελφείας βλ. C. Clairmont, Greek Pottery from the Near East, ἐν Berytus 11, 1955, 116 ἀρ. 153 πίν. 25. Ὁμοία καὶ ἡ ἐκ τοῦ τάφου 5 τοῦ Ἄργους, ΑΔ 15, 1933/35, 44 εἰκ. 26, δεξιά (δικτυωτὸν τριπλοῦν κάτω). Μὲ κυλινδρικώτερον σῶμα ἡ

1 Ἀποκλείεται τοῦτο νὰ εἶναι ἓν τῶν πρωτογεωμετρικῶν ὀρυγμάτων, λόγῳ τῆς γειτνιάσεώς του πρὸς τὸ πρὸς Β. αὐτοῦ ὄρυγμα 4.

Hesperia 4, 1935, 476 εἰκ. 1 καὶ 480 εἰκ. 7, 53. Πρβλ. CIX, CX ὡς καὶ L, CII, III ἐπίχωσις (ἀριστερά) καὶ ἀνατολικῶς τοῦ τάφου CXII.

Διὰ τὰς μὲ ὁμοίαν διακόσμησιν ληκύθους ἄφθονον βιβλιογραφίαν (μέχρι τοῦ 1934) παρέχει ὁ D. M. ROBINSON, CVA (USA) Robinson Collection 1, 38, 6· βλ. ἐπίσης καὶ E. HASPELS, Attic Black-Figured Lekythoi, Paris 1936, 181. Πάντα τὰ ὑπὸ τῆς Haspels σημειούμενα χαρακτηριστικὰ ἀπαντοῦν καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων (εἴκοσι συνολικῶς) ὁμοειδῶν ληκύθων, ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τοῦ μὴ εἰσέτι ὠπτημένου ἀγγείου εἰς δύο συστάδας (ἐκ δύο ἢ τριῶν ἑκατέρα) χαρασσομένων γραμμῶν[1] (wet-incised lines), αἵτινες κατὰ τὴν HASPELS (ἔ.ά. σ. 171) ἀποτελοῦν εἶδος σφραγῖδος τοῦ «ζωγράφου τοῦ Beldam», εἰς ὃν αὕτη (ἔ.ά. σ. 181) ἀποδίδει καὶ πάσας τὰς γνωστὰς ληκύθους τῆς κατηγορίας ταύτης. Ἐν τούτοις ἤδη ὁ EICHLER (AA 56, 1941, 63-70) θεωρεῖ ὅτι πολλαὶ τῶν ἐν λόγῳ ληκύθων εἶναι κορινθιακαὶ ἀπομιμήσεις ἀττικῶν, ὑπερεχουσῶν κατὰ τὸ σχέδιον καὶ τὴν διατήρησιν, διακρινόμεναι ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ πηλοῦ, τῆς εὐρείας χρήσεως ἀνοικτερύθρου χρώματος καὶ τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ γανώματος. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἀττικὰς δὲν εὐσταθεῖ ἡ ἄποψις τῆς Haspels ὅτι μετὰ τὴν λῆξιν τῆς δραστηριότητος τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ζωγράφου Beldam, περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἢ ὀλίγον ὑστερώτερον, ἔπαυσαν πλέον παραγόμεναι λήκυθοι τοῦ εἴδους τούτου, διότι δυσχερῶς ἐξηγεῖται ἡ παρουσία εἰκοσάδος τοιούτων ἀγγείων ἐντὸς ἢ πλησιέστατα τάφων, οἵτινες πάντες πλὴν ἑνός (τοῦ XXI) χρονολογοῦνται πρὸς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ., ἀφοῦ μάλιστα αἱ λήκυθοι αὗται στεροῦνται τοῦ χαρακτηριστικοῦ τοῦ ἐργαστηρίου γνωρίσματος τῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν. Ὥστε πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν ὕπαρξιν καὶ μεταγενεστέρου ἐργαστηρίου, διαδεχθέντος ἴσως τὸ τοῦ ζωγράφου τῆς Beldam[2].

(22) Δυτικῶς τοῦ περιβόλου, εἰς ἀπόστασιν 0.30 μ. (νοτίως) - 0.50 μ. (βορείως) ἀπὸ τοῦ τοίχου 8, τέμνων τὸ ὄρυγμα 1, εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXXIX, *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως διαστάσεων 1.98 × 0.98 μ. Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος εὑρέθησαν ὀλίγα ἄσημα τεμάχια, ἐν οἷς:

1. Μικρὸν τμῆμα λύχνου μετὰ τοῦ μυξοῦ· καλὸν μέλαν γάνωμα.

Κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ μυξοῦ ὁμοιάζει πρὸς τὸν τύπον C τῆς Ἀγορᾶς βλ. Agora IV, πίν. 36, 228· τοῦ τύπου ὅμως τούτου (χρονολογουμένου 400-390 π.Χ.) οἱ λύχνοι εἶναι πολὺ κλειστότεροι· ἐξ ἴσου ἀνοικτοὶ οἱ ἄλλωστε μικρὸν ὁμοιάζοντες λύχνοι τοῦ τύπου 23 A (425-390 π.Χ.). Ὥστε ὁ λύχνος μας ἀντιπροσωπεύει παραλλαγὴν μὴ ἀπαντῶσαν ἐν τῇ Ἀγορᾷ, κατατακτέαν μεταξὺ τῶν δύο ἀναφερθεισῶν. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν εὑρήματα βοηθοῦντα εἰς τὴν ἀνασκαφικὴν χρονολόγησιν. Βλ. τὸν λύχνον τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου III.

2. Βάσις ὀξυπυθμένου ἀμφορέως· μέγ. ὕψος 0.09, διάμ. 0.044 (ἄνω) - 0.06 (κάτω).

3. Τεμάχιον κλειστοῦ ἀγγείου μὲ μαίανδρον.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς, περὶ τὸ μέσον, εὑρέθησαν δύο ἀγγεῖα ἰσχυρότατα βεβλαμμένα ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ συντετριμμένα εἰς μικρότατα τεμάχια, ὥστε ἡ συγκόλλησίς των ν' ἀποβῇ ἀδύνατος.

(23) Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου, ὀλίγον πρὸς Β. τῆς ΝΔ. συστάδος, εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXIV, στενομήκης *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως μὲ ἰσχυροτέραν ἢ οἱ παρακείμενοι ΒΑ. ἀπόκλισιν. Μέγα μέρος τῆς πυρᾶς Ν. καὶ ΝΔ. εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ θεμελίου τῆς παλαιᾶς οἰκίας.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς, ἐρευνηθέντος εἰς ὅλον τὸ ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς βάθος του (1 μ.) μόνον κατὰ τὸ ἀκραῖον Β. τμῆμα, εὑρέθησαν:

1 Αἱ γραμμαὶ αὗται ἀπαντοῦν μόνον ἐπὶ τῆς ληκύθου μὲ ἀνθέμια XXVII.

2 Τὴν ἐπιβίωσιν τῶν μελανομόρφων (καὶ μελανογράφων) πέραν τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. διαπιστοῖ καὶ ἡ ΣΕΜΝΗ ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ, ΑΔ 11, 1927/25, 92 καὶ 15, 1933/35, 48.

1. Δύο τεμάχια λευκῆς ληκύθου, ὧν τὸ ἕτερον, περιλαμβάνον μέρος τῶν ὤμων καὶ τοῦ λαιμοῦ, σῴζει ἐρυθρὰς γραμμάς.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος:

2. Τεμάχιον πρωτογεωμετρικοῦ κρατῆρος. Βλ. σ. 4 ἀρ. 1.

3 (εἰκ. 37). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον, συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὲς μέγα μέρος τῆς κοιλίας. Σῴζεται τὸ ἄνω μέρος γυναικὸς δεξιὰ βαινούσης, μὲ τὰς χεῖρας προτεταμένας. Ὕψος 0.109 διάμ.: βάσ. 0.052 κοιλ. 0.066 χείλ. 0.033.

Εἰκ. 37. Ληκύθιον πυρᾶς LXXIV.

Ἑρμηνευτέα ὡς γυνὴ μετέχουσα κλωστικῶν ἐργασιῶν, ἀποσπασθεῖσα ἐκ μείζονος παραστάσεως, ἔνθα μορφαὶ ὀρθαὶ ἐναλλάσσονται πρὸς καθημένας. Καθημένη μορφὴ ἐξ ὁμοειδοῦς παραστάσεως ἐπὶ τοῦ ληκυθίου LXXXV, ἔνθα βλέπε.

Ἡ ἄκαμπτος ὀρθὴ στάσις καί, ἧττον ἐνδεικτικῶς, ἡ θέσις τῶν χειρῶν, καθιστοῦν ὀλιγώτερον πιθανὴν τὴν ἑρμηνείαν «ἀποκρυσταλλώσεως» διωκούσης (Ἠοῦς ἴσως, ὡς ἐπὶ τοῦ ληκυθίου XIV)—ἂν βεβαίως πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἀναζητήσωμεν συγκεκριμένα πρότυπα εἰς τοιούτου εἴδους μηχανικὰς ἐπαναλήψεις.

4. Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς· κατὰ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης, ζεῦγος ἀνισοπαχῶν γραμμῶν (ὧν ἡ ἄνω ἑνοῦται μετὰ τοῦ περιβάλλοντος γανώματος ὑπὸ τὴν λαβήν, ἡ δὲ κάτω καθίσταται λεπτοτέρα ἐμπρός) καί, μεταξὺ αὐτῶν, κατὰ τὴν ὄψιν, ἐννέα σιγμοειδῆ κοσμήματα (βιαστικὴ ἁπλούστευσις ζητοειδῶν). Μέγιστον ὕψος 0.072, διάμ.: βάσ. 0.042 κοιλ. 0.052.

Δι' ὅμοια παραδείγματα βλ. τὸ ληκύθιον II.

5. Σιδηροῦς ἧλος (;). Μῆκος 0.08, πάχος 0.01.

(24) Κολλητὰ σχεδὸν πρὸς τὸ βόρειον τμῆμα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς πυρᾶς LXXIV ἔκειτο ὁ τάφος LXXV (εἰκ. 38), *ἐγχυτρισμὸς* ἐντὸς ἀμφορέως καλυπτομένου ἀπὸ ἀνώμαλον στρῶσιν μεγάλων σχετικῶς κιμηλολίθων ὁριζομένην πρὸς Α. ἀπὸ κανονικωτέραν σειρὰν λίθων σχηματίζουσαν τοιχάριον πάχους 0.30, εἰς ἣν, ἐκτὸς τῶν κιμηλολίθων, εἶχε χρησιμοποιηθῆ καὶ ἀνοικτόχρωμος πωρόλιθος. (Εἰς τὴν φωτογραφίαν τῆς εἰκ. 38 διακρίνεται ἡ σειρὰ τῶν λίθων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς στρώσεως.)

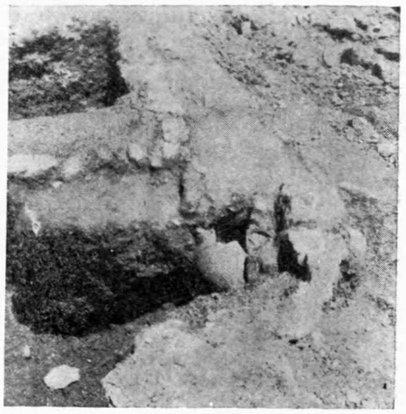

Εἰκ. 38. Τάφος LXXV καὶ περίβολος τάφου LXXXVIII.

Ἀμέσως πρὸς Ν. τῆς στρώσεως τῶν λίθων καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄνω ἐπιφάνειάν των ἐπιπέδου εὑρέθη:

Εἰκ. 39. Ληκύθιον ὑπὲρ τὸν τάφον LXXV.

1 (LXXV εἰκ. 39). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω τοῦ λαιμοῦ μέρος. Λαγὸς καθήμενος, ἀριστερὰ ἐστραμμένος. Μέγ. ὕψος 0.058, διάμ.: βάσ. 0.038 κοιλ. 0.042.

Τέλος 5ου ἢ ἀρχὴ 4ου αἰ. Συγγενὲς τὸ CVA Oxford II 69, 3 (ἀρ. 4466) χρονολογούμενον ὡς τὸ ἡμέτερον. Βλ. XXXVIII 3 καὶ XXXV.

Πέριξ εὑρέθησαν:

2. Πολλὰ μικρὰ ἄσημα τεμάχια λευκῶν ληκυθίων καὶ

3. Σιδηροῦν τεμάχιον. Μῆκος 0.065 καὶ πλάτος 0.02.

Ὁ ἀμφορεὺς ἔφερεν ἰσχυρὰ ἴχνη καύσεως εἰς τὸν λαιμόν· ἡ ἔκθεσις δὲ αὕτη εἰς τὸ πῦρ προυκάλεσε, φαίνεται, καὶ τὴν θραῦσίν του, διότι τὰ ἴχνη τοῦ πυρὸς εἰσέδυον καὶ ἐσωτερικῶς. Ἐντὸς αὐτοῦ εὑρέθησαν ἐλάχιστα ὀστᾶ φέροντα καὶ ταῦτα ἴχνη καύσεως καὶ μικρὸν τεμάχιον ἀπὸ βάσιν σκυφιδίου.

(24α) Ἔχομεν δηλαδὴ σαφῶς ἐνταῦθα περίπτωσιν ταφῆς (ἐγχυτρισμοῦ) συνδεομένην πρὸς (μερικήν) καῦσιν [1]. Φαίνεται ὅτι ἡ θέσις της δὲν πρέπει ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὴν παρακειμένην πυρὰν LXXIV ἀλλ' εἰς ἔκτασιν 0.40×0.25 μ. περίπου, ἀμέσως πρὸς Β. τῶν δύο τελευταίων τάφων (ἴσως μάλιστα ἀποκοπεῖσαν πρὸς Ν. ὑπὸ τοῦ ὀρύγματος τῆς πυρᾶς LXXIV) καὶ ἐξικνουμένην πρὸς Β. μέχρι τοῦ ἑτέρου σκέλους τοιχαρίου, περὶ οὗ κατωτέρω, μὲ καμμένα χώματα, λίθους καὶ τεμάχια ἀγγείων (εἰκ. 40), ὧν τὰ χαρακτηριστικώτερα:

1 - 2. Δύο πρωτογεωμετρικὰ τεμάχια βλ. σ. 4 ἀρ. 2 καὶ 3.

3. Λουτροφόρου τὸ εὐρὺ ὁριζόντιον χεῖλος· διακόσμησις ὀφιοσχήμου γραμμῆς δι' ἐπιθέτου λευκοῦ.

Συνήθης διακόσμησις στομίου λουτροφόρου. Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς δύο μόνον σαφῆ δείγματα ἀγγείου τοῦ εἴδους τούτου (τὸ ἕτερον, τ. CI).

4. Ληκύθου ἄνω μέρος.

5. Σκύφου τεμάχιον ἄνω, περιλαμβάνον τὴν ὁριζοντίως ἐξέχουσαν λαβήν· μέλαν γάνωμα.

(25) Τὸ στρῶμα τοῦτο μὲ τὰ καμμένα ἔφθανε πρὸς Β. μέχρι τοιχαρίου ἀπὸ μικροὺς κιμηλολίθους· τοῦτο ἀπετέλει τὸ Α.-Δ. σκέλος ἑτέρου τοιχαρίου ἐξ ὁμοίων, μεγαλυτέρων ὅμως, λίθων, πρὸς Β. βαίνοντος. Ἀμφότερα τὰ τοιχάρια ἐν μέρει μόνον

Εἰκ. 40. Στρῶσις ἀγγείων παρὰ τὸν τάφον LXXV.

Εἰκ. 41. Τομὴ λάρνακος LXXVIII.

σῳζόμενα (εἰς μῆκος ἀντιστοίχως 0.85 καὶ 1.60 μ.) ἀπετέλουν εἶδος περιβόλου [2], ἐν ᾧ περιελαμβάνετο ὁ τάφος LXXVIII (εἰκ. 41, 164, βλ. καὶ εἰκ. 40), *λάρναξ* Β.-Ν. κατευθύνσεως ἀποκοπεῖσα τὸ πλεῖστον πρὸς Β., ἐκτὸς μόνον στενῆς λωρίδος κατὰ τὸ Β. ἄκρον, ὑπὸ τῶν θεμελίων τῆς παλαιᾶς οἰκίας· ἐν τούτοις, ὡς καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, τὰ ἐναπομείναντα μέρη δὲν εἶχον διαταραχθῆ.

1 Πρβλ. τ. XXXVIII, LXXIV καὶ LXXXV. Τὴν ἡμίκαυσιν δὲν δέχεται ὁ Σπ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ ΑΜ 56, 1931, 118. Πρβλ. καὶ ΠΑΕ 1954, 305.

2 Ὅμοιοι περίβολοι μεμονωμένων τάφων LVIII (πλήρως σῳζόμενος) καὶ LXV πιθανώτατα καὶ L, καθὼς καὶ ὁ πλίνθινος περίβολος τῆς πυρᾶς XLIV.

Ἡ λάρναξ αὕτη διαφέρει τῶν λοιπῶν καὶ κατὰ τὸν πηλόν, ὠχροκίτρινον (αἰγινητικὸν ἢ κορινθιακόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀττικὸν ἐρυθρωπὸν πηλὸν τῶν λοιπῶν), καὶ τὴν κατατομήν, οὖσα κυρτὴ ἄνω καὶ μὲ τὰς πλευρὰς κλινούσας πρὸς τὰ ἔξω (βλ. τομὴν εἰκ. 41). Ἀνῆκε προφανῶς εἰς ἐνήλικα, διότι τὸ ὅλον μῆκός της ὑπολογίζεται εἰς 1.80 μ. περίπου. Τὸ πρὸς Ν. σῳζόμενον μεῖζον τμῆμα εἶχε μέγιστον μῆκος (ἄνω) 0.75 μ. τὸ ἄνω δὲ μέρος τοῦ ἀντιστοίχου τμήματος τοῦ καλύμματος ἦτο τεθραυσμένον καὶ τὰ τεμάχια εἶχον βυθισθῆ ἐντὸς τῆς λάρνακος, πληρωθείσης ὑπὸ τῶν κιμηλοχωμάτων τοῦ γεμίσματος.

Ἐντὸς τῶν χωμάτων τούτων εὑρέθη:

1 (εἰκ. 42 δεξιά). Ληκύθιον ἐλλιπὲς πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ σώματος καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς· ἄνω ζώνη ἐδαφόχρους μὲ ζεῦγος γραμμῶν ἐντὸς αὐτῆς. Ὕψ. 0.099, διάμ.: κοιλ. 0.067 χείλ. 0.034.

Εἰκ. 42. Ληκύθια τάφων XXV καὶ LXXVIII, 1.

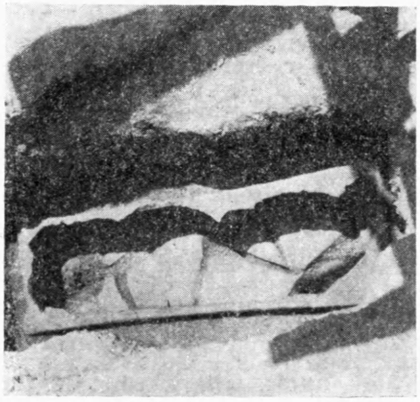

Εἰκ. 43. Τάφος CXI ἀπὸ Δ. καὶ ἄνω.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος εὑρέθησαν, λίαν σεσαθρωμένα, τὰ ὀστᾶ τῶν ποδῶν τοῦ νεκροῦ· ἡ κεφαλὴ λοιπὸν ἦτο πρὸς Β., ὡς συνήθως.

(26) Ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ τάφου LXXXVIII, μὲ μικρὰν ΒΑ. ἀπόκλισιν, ἔβαινεν ὁ τάφος CXI (εἰκ. 43 πρβλ. καὶ εἰκ. 51), *λάρναξ* Β.-Ν. κατευθύνσεως. Τὸ ὄρυγμα τοῦ τάφου εἶχε διαστάσεις 1.91×0.775 (Ν.)/0.80 (Β.) μ. Ἐκ τῶν κιμηλοχωμάτων τοῦ γεμίσματος συνελέγησαν τὰ ἑξῆς τεμάχια:

1. Τρία τεμάχια πινακίου ταινιωτοῦ. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

2 (εἰκ. 44 ἄνω δεξιά). Τεμάχιον πινακίου μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα.

3 (πίν. 23β κάτω ἀριστερὰ καὶ εἰκ. 44 κάτω). Φιαλίδιον μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν, ἐλλιπὲς μέγα μέρος. Ὕψ. 0.025, διάμ. βάσ. 0.061.

4 (εἰκ. 44 ἄνω ἀριστ.). Ἑτέρου φιαλιδίου τμῆμα.

5. Στόμιον ληκύθου.

6. Χεῖλος κοτύλης λεπτότατον.

7. Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου.

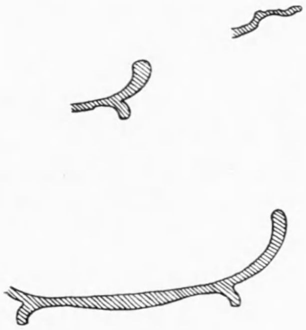

Εἰκ. 44. Τομαὶ πινακίου καὶ φιαλιδίων τάφου CXI.

Ἡ λάρναξ, διαστάσεων 1.75×0.56 μ., ἦτο τοποθετημένη πλησιέστερον πρὸς τὴν Δ. καὶ Β. πλευράν (διάκενα ἀντιστοίχως 0.08/0.095 μ. καὶ 0.065/0.069 ἔναντι 0.14/0.15 καὶ 0.10/0.105 μ.). Τὸ ἄνω μέρος τῆς λάρνακος (εἰκ. 43) εἶχε καταπέσει, τεμαχισμένον, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς, ἔνθα

ἐσῴζετο εἰς μετρίαν κατάστασιν ὁ σκελετὸς ὡρίμου ἀνθρώπου μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Β.

Παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ νεκροῦ ἦσαν ἀποτεθειμένα δύο ληκύθια:

1. Ληκύθιον μελαμβαφές, ἐλλιπὲς τὸν λαιμόν.

2 (CXI 2 εἰκ. 45). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον σχεδὸν πλῆρες συμπεπληρωμένον μικρὸν μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ μέρους τῆς λαβῆς (συγκολληθείσης). Ἔρως πρὸς τὰ δεξιὰ ἱπτάμενος φέρων στέφανον ὑπεράνω βωμοῦ. Ὕψ. 0.123, διάμ.: βάσ. 0.063 κοιλ. 0.08 χείλ. 0.0375.

Πρβλ. CII 6. Ἡ πλησιεστέρα παράστασις μὲ τὸ αὐτὸ θέμα, ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἴσως χειρὸς ἀλλὰ μὲ περισσοτέραν προσοχὴν ἐκτελεσθεῖσα, CVA (USA 8, 358) Fogg Museum 20, 4 [1], τῆς αὐτῆς δὲ ποιοτικῆς στάθμης πρὸς τὸ ἡμέτερον τὸ ἐξ Ἐμπορίου τῆς Ἰβηρικῆς (Ampurias) ANTONIO GARCIA Y BELLIDO, Hispania Graeca II (Barcelona 1948) 155 : 57 πίν. 80. Τὸ σχέδιον τοῦ ἐν Ἀμερικῇ ληκυθίου πλησιάζει (χωρὶς νὰ ταυτίζεται) ἔτι μᾶλλον τοῦ ἡμετέρου πρὸς τὸν τρόπον τοῦ ζωγράφου τοῦ παχέος παιδός [2]. Πρβλ. ἐπίσης καὶ τὸν Ἔρωτα τὸν μετέχοντα ἐπαυλίων [3] ἐπὶ τῆς ὑδρίας CVA (Deutschland 507) Schloss Fasanerie 29, 2 (37) (440/430 κατὰ τὸν Brommer) μὲ κάπως περισσότερον ἐπιμελημένον, ζωντανώτερον σχέδιον. Τὸ ἄμεσον ἀρχέτυπον τῆς ἀποσπασματικῆς σειρᾶς, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ ἡμέτερον, εὕρηται ἐπὶ πελίκης ἐν Ὀξφόρδῃ CVA (Great Britain 112) Oxford 1, 20, 5 (285) χρονολογουμένης 430 - 420 ὑπὸ τοῦ BEAZLEY, ὅστις συγκρίνει τὴν παράστασιν τεχνοτροπικῶς πρὸς τὴν ἐν Cabinet de Medailles A. DE RIDDER, Catalogue des Vases peints de la Bibliothèque Nationale, Paris 1902, 293 εἰκ. 63 ἀρ. 399, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποδίδῃ ταύτας εἰς ὡρισμένον ζωγράφον ἢ ὁμάδα. Ὁπωσδήποτε τὸ ἡμέτερον ἀπηχεῖ, δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ἔμμεσον ἀντίγραφον, μικρὰν ὑδρίαν ἐν Βιέννῃ (Festschrift O. Benndorf, Wien 1898, 249) ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν λουομένων, ἔνθα Ἔρως ἱπτάμενος κομίζει ἔνδυμα λουομένης (πρβλ. ἰδίως τὴν ἀπόδοσιν καὶ προοπτικὴν θέσιν τῶν πτερύγων), ἀμεσώτερον δὲ τὸν (μόλις παραλλάσσοντα) Ἔρωτα, ὅστις κομίζει κίστην ἱπτάμενος ὑπεράνω βωμοῦ (ὅπως ἐνταῦθα, ὀλιγώτερον σχηματικοῦ ὅμως) εἰς δύο, ἐπίσης ἐν Βιέννῃ, πελίκας τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου (CVA Wien 2, 81, 1. 3). Βλ. καὶ τὴν πελίκην CVA Pologne 3, 113, 8 (Wilanow, Chateau du Comte Branicki 1).

Εἰκ. 45. Ληκύθιον τάφου CXI.

(27) Ἀνατολικῶς τοῦ τάφου CXI παρετηρήθη ἔκτασις ἐστρωμένη μὲ πηλόν, προερχόμενον ἴσως ἀπὸ πλίνθινον τοιχάριον (ὡς τὰ τοῦ τάφου XLIV), ὁ καθαρι-

1 Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου φαίνεται ἐκεῖ ἐλαφρῶς ἐπιμηκέστερον, τοῦτο ὅμως ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκ τῶν κάτω λῆψιν τῆς φωτογραφίας.

2 Fat Boy Painter, πρβλ. CVA (Deutschland 7) Karlsruhe 1, 24, 7 καὶ τὸ ληκύθιον LXVI 2.

3 Καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ληκυθίου παράστασις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀποσπασθεῖσα ἐκ σκηνῶν ἐπαυλίων (περὶ ὧν ληκύθιον XIV) ἢ γενικῶς γυναικωνίτου· πρβλ. Ἔρωτα ἱπτάμενον ὑπεράνω βωμοῦ ἐπὶ ὑδρίας ἐκ Νόλας μὲ σκηνὴν γυναικωνίτου (CVA Deutschland 4, Braunschweig 24, 3 τοῦ τρόπου τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἕκτορος, ARV² 686) ἢ τὸν μὲ στέφανον ἱπτάμενον Ἔρωτα ἐπὶ πυξίδος μὲ παράστασιν ἐπαυλίων (A. FURTWÄNGLER, Die Sammlung Sabouroff, πίν. 61, 2 κάτω, ARV² 552). Αἱ ἐπαναλήψεις τοῦ θέματος συχναί, πρβλ. τὴν ἀπεσκληρυμένην ἐπιβίωσίν του ἐπὶ ὑδρίας ἐξ Ὀλύνθου τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., Olynthus V ἀρ. 140 πίν. 84 (τοῦ τάφου 186 καὶ ὄχι 192, ὡς αὐτ. σ. 119). Ἀλλὰ καὶ Ἔρως αὐτόνομος ἱπτάμενος ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, βλ. G. GREIFENHAGEN, Griechische Eroten, Berlin 1957, 56, 79, 87 καὶ εἰκ. 42, ἔνθα διακρίνεται σαφῶς ὁ στέφανος, ὃν φέρει ὁ Ἔρως (τρέχων ὅμως ἐκεῖ). Βλ. ἀκόμη (Λούβρου) Encyclopédie Photographique de l'Art III 310 (ζωγράφος Λονδίνου D 12. ARV² 631: 41), J. D. BEAZLEY, Der Berliner Maler, πίν. 10, ΑΔ 11, 1927/28, πίν. 4 - 5 (λήκυθος τοῦ Δούριδος ἐκ τῶν Βασιλικῶν Σταύλων), TILLYARD, The Hope Vases ἀρ. 185 πίν. 28, CVA Belgique 2 19, 1, Délos XXI 33 ἀρ. 22 πίν. 10 K. SCHEFOLD, Klassische Kunst in Basel, 24 (J. D. BEAZLEY, Attic Black-Figure Vase Painters, Oxford 1956, 455).

σμὸς ὅμως δὲν ἔδειξε σαφῶς ἴχνη ἢ γραμμὴν τοίχου. Νοτίως τῆς στρώσεως τοῦ πηλοῦ διπλῆ σειρὰ κιμηλολίθων ἐλάμβανε σχεδὸν τὴν μορφὴν τοιχαρίου Α.-Δ. κατευθύνσεως πάχους 0.52 μ. Νοτίως πάλιν τοῦ τοίχου τούτου παρετηρήθη ἕτερον, μᾶλλον περιωρισμένον, στρῶμα πηλοῦ μὲ τεμάχια λαρνάκων ἐντὸς αὐτοῦ, ἔτι δὲ νοτιώτερον καὶ ὀλίγον πρὸς ἀνατολὰς ὄρυγμα ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς, ἀποκληθὲν συμβατικῶς τάφος LXXIX, καίτοι οὐδὲν ἴχνος ταφῆς ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ. Τὸ λάξευμα τοῦτο, πλάτους 0.50 (κάτω)-0.60 (ἄνω) μ., ἐκαθαρίσθη εἰς μῆκος 0.60 μ. διακοπτόμενον πρὸς Α. ὑπὸ θεμελίου τῆς παλαιᾶς οἰκίας· ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν ἐσυνεχίζετο πέραν τούτου, ὥστε τὸ μῆκός του δὲν ὑπερέβαινε τὰ 1.50 μ. Καὶ τὸ μικρὸν μῆκος καὶ τὸ αἰσθητῶς μεῖζον πλάτος, ἔτι δὲ καὶ ἡ παραλλάσσουσα κατεύθυνσις καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἄλλων ὀρυγμάτων ἀπόστασις ἀποκλείουν τὴν ταύτισίν του πρὸς ἓν τῶν πρωτογεωμετρικῶν ὀρυγμάτων (σ. 4).

Εἰκ. 46. Τάφος CXII ἀπὸ Ν.

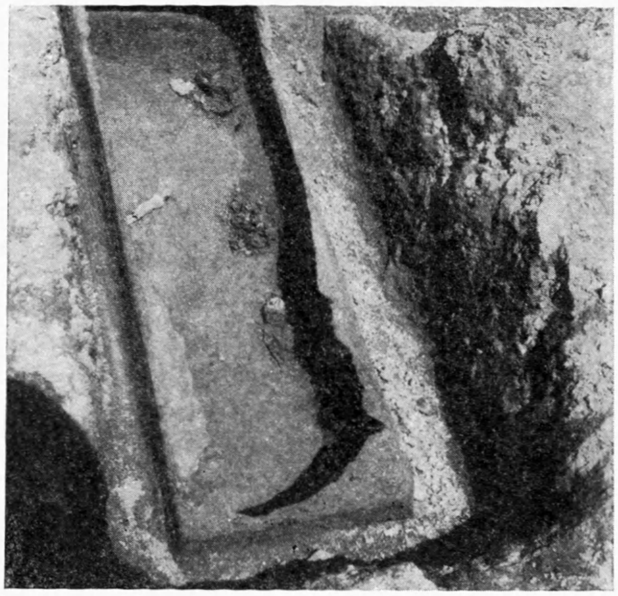

Εἰκ. 47. Ἐσωτερικὸν τάφου CXII.

(28) ΒΑ. τοῦ τάφου CXI ἔκειτο ὁ τάφος CXII (εἰκ. 46, 47 καὶ 51), παιδικὴ *λάρναξ* Β.-Ν. κατευθύνσεως ἐντὸς ὀρύγματος πλάτους 0.675 μ., τοῦ ὁποίου ἡ βορεία πλευρά, εὑρεθεῖσα ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος 4, ἀβαθῆ μόνον κατέλιπεν ἴχνη ἐν τῷ βράχῳ. Ἡ λάρναξ εἶχε διαστάσεις 1.32×0.415 μ. Τὸ κάλυμμα εἶχε τεμαχισθῆ (εἰκ. 46), ὁ σκελετὸς δ' ἐντὸς αὐτῆς, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Β., εὑρέθη εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν μὲ τὰ ἑξῆς κτερίσματα (εἰκ. 47):

1 (εἰκ. 48). (Παρὰ τὴν κεφαλήν, κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν.) Ληκύθιον συγκολληθὲν πλῆρες· ὑπὸ τὴν λαβὴν ἐδαφόχρους ζώνη μὲ ζεῦγος περιθεουσῶν γραμμῶν καί, μεταξὺ αὐτῶν, κατὰ τὴν ὄψιν, παχέα καὶ ἀσύμμετρα ζητοειδῆ κοσμήματα. Ὕψος 0.103, διάμ.: βάσ. 0.054 κοιλ. 0.064 χείλ. 0.035.

Ὅμοιον μὲ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν τὸ ἐκ τῆς Ἀγορᾶς Hesperia 19, 1948, 326 ἀρ. 42 πίν. 91. Βλ. καὶ CVA (USA 2, 80) Providence, Rhode Island School of Design 264, τῶν αὐτῶν σχεδὸν διαστάσεων, χρονολογούμενον ὀρθῶς εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

2 (πίν. 3α μέσον καὶ εἰκ. 49). (Παρὰ τὴν Δ. πλευράν, μᾶλλον πρὸς Β.) Πλαγγὼν σῴζουσα ἐν μέρει τὸ λευκὸν ἐπίχρισμα[1]. Ὕψος 0.15 (κορμοῦ μετὰ μηροῦ 0.105, κνήμης 0.051).

Συγγενὴς ἀλλ' ὑστερωτέρα ἡ ἐν Pnyx I, 136 ἀρ. 5· βλ. καὶ τὰ ὁμοειδῆ LVIII ἀρ. 9, LXIII, LXXXIV.

Πρόσφατον συγκεντρωτικὸν ἄρθρον περὶ πλαγγόνων τοῦ J. DÖRIG, Von griechische Puppen ἐν Antike Kunst 1, 1958, 41-50. Ὁ DÖRIG (σ. 46) θεωρεῖ ὅτι τὰ μὲ κινητὰς χεῖρας καὶ πόδας εἰδώλια εἶχον χαρακτῆρα πλαγγόνος (κούκλας) ἀντιθέτως πρὸς τὴν KATE ELDERKIN, Jointed Dolls in Antiquity, AJA 34, 1930, 458-479 μὴ δεχομένην τὴν ἑρμηνείαν ταύτην (σ. 465). Τὴν

Εἰκ. 48. Ληκύθιον CXII, 1.

Εἰκ. 49. Κορμὸς πλαγγόνος τάφου CXII, 5.

Εἰκ. 50. Ληκύθιον τάφου CXXII, 5.

Elderkin ἀκολουθεῖ καὶ ἡ S. MOLLARD-BESQUES, Catalogue raisonné des Terres Cuites du Louvre I, Paris 1954, 84 (ἐν ἀρ. C 12).

3 (Ἀντιστοίχως πρὸς τὴν Α. πλευράν.) Εἰδώλιον τεμαχισμένον, ὅπερ ἀτελῶς ὠπτημένον, ὡς φαίνεται, διελύθη εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν.

4 (εἰκ. 27 δεξιά). (Ἀνατολικῶς ἐπίσης, νοτιώτερον.) Ληκύθιον μελαμβαφὲς ἀκέραιον· τὰ τοιχώματα ὑπὸ τὴν λαβὴν ἀνωμάλως πεπιεσμένα. Ὕψος 0.08, διάμ.: βάσ. 0.04 κοιλ. 0.051 χείλ. 0.026.

5 (CXII 5 εἰκ. 50). (Κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς αὐτῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς.) Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἀκέραιον. Γυνὴ καθημένη, μὲ κάλαθον πρὸ αὐτῆς κοσμούμενον μὲ δύο σειρὰς χονδρῶν στιγμῶν χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων ὑπὸ παχείας ὁριζοντίου γραμμῆς. Ὕψος 0.09, διάμ.: βάσ. 0.043 κοιλ. 0.051 χείλ. 0.0285.

Παράστασις νηθούσης ὁμοία πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ LXXXV· ἐργασία περισσότερον σχηματικὴ καὶ ἄκαμπτος. Βλ. ἐκεῖ πλείονα περὶ τῆς παραστάσεως καὶ τῶν προτύπων της. Καὶ τοῦ παρόντος ληκυθίου τὸ σχέδιον ἀνάγεται εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ ἐν Karlsruhe (CVA Karlsruhe 27,6) μὲ πλείονας ὅμως διαφοράς. Τὸ σχέδιον τοῦ ἡμετέρου τεχνοτροπικῶς ταυτίζεται πρὸς τὸ τοῦ CVA (France 550) Sèvres 21,4 (ἀρ. 152) μὲ Νίκην δεξιὰ βαδίζουσαν· τὸ πρὸ τῆς πτερωτῆς ταύτης μορφῆς[2] ἀντικείμενον (sur le

1 Περὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος βλ. τὰ πορίσματα τῶν σχετικῶν ἐρευνῶν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ (R. A. HIGGINS, Catalogue of the Terracotas I, London 1954, σ. VIII), συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα τοῦτο ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς ἐντὸς ἀραιώματος πηλοῦ (slip) ἐμβαπτίσεως τῶν εἰδωλίων πρὸ τῆς ὀπτήσεως.

2 Αἱ πτερωταὶ αὗται γυναῖκες δὲν εἶναι βεβαίως πάντοτε «Νίκη» ἢ «Ἠώς», ὁ χαρακτήρ των ὅμως δὲν εἶναι εὐχερὲς νὰ προσδιορισθῇ καὶ ἴσως καὶ διὰ τοὺς ἀρχαίους ἦσαν ἀνώνυμοι· βλ. AM 16, 1891, 311-312 καὶ 32, 1907, 101-106, AJA 40, 1936, 509 ἀρ. 2 καὶ μάλιστα H. KENNER, Flügelfrau und Flügeldämon,

sol, un accessoire indeterminé), εὐχερῶς ταυτιζόμενον ὡς κάλαθος, μαρτυρεῖ συμφυρμὸν τῶν θεμάτων. Ἀμφότερα τὰ ληκύθια ἀποδοτέα εἰς τὴν χεῖρα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου [1].

Ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς συγγενεστέρα τεχνοτροπικῶς εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ ληκυθίου XIV παράστασις, ἀνήκουσα ὅμως ἀσφαλῶς εἰς ἄλλην ὁμάδα (ὡρισμένα συναφῆ ἔργα ἀνιχνεύονται αὐτόθι).

Ἡ παράστασις νηθούσης ἐπὶ ληκυθίου ἐντὸς τάφου κορασίδος δὲν φαίνεται τυχαία καὶ χωρὶς νόημα. Ἡ ἐξ ἐρίων κατασκευὴ ἐνδυμάτων ἦτο ἔργον οἰκιακὸν καὶ αἱ ἀθηναῖαι ὡς κορασίδες νεώταται ἐμάνθανον ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐργασίας. Οὕτω ἡ γυνὴ τοῦ Ἰσχομάχου ἐν Ξενοφ. Οἰκον. VII 6 νυμφευθεῖσα νεωτάτη οὐδὲν ἄλλο σχεδὸν ἐγνώριζε [2]. Δι' ὃ καὶ δὲν συντρέχει ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰς κάπως ἀβεβαίας καρπολογίας ἐν ταῖς νήσοις τῶν μακάρων, ὡς ὁ B. Neutsch, Μακάρων Νῆσοι, RM 60/61, 1653/54, 62-74 (εἰκ. 1 καὶ πίν. 18, 19, 20), καίτοι δὲν ἀποκλείεται ποιά τις μεταφορικὴ χρῆσις τοῦ γηίνου, οἰκιακοῦ θέματος. Πάντως ἡ ἀντίληψις ἀθανασίας, στηριζομένη εἰς ἓν μόνον ἐπίγραμμα (Kaibel 649), δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ τάφου II καὶ τῶν ἐξ ἀφορμῆς του σημειουμένων παραλλήλων του.

Ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ τάφου CXII εὑρέθη:

1 (CXII ἀνατ., εἰκ. 58γ). Λήκυθος ἀποκεκρουμένη τὸ πλεῖστον τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς· διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν κιγκλιδωτοῦ. Μέγ. ὕψ. 0.135, διάμ.: βάσ. 004, ὤμων 0.046.

Ἡ λήκυθος ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἐν τῷ γεμίσματι ἀνατολικῶς τοῦ τοίχου 4 εὑρεθεῖσαν (σ. 22-23, ἔνθα βλέπε διὰ παράλληλα καὶ γενικῶς περὶ τῶν ληκύθων τοῦ εἴδους τούτου). Ὁμοία καὶ ἐκ τοῦ κεραμοσκεποῦς τάφου 70 τῆς Καυλωνίας (Mon. Ant. 23, 1914, 927 εἰκ. 167) εὑρεθεῖσα ὁμοῦ μετὰ πεπιεσμένου ληκυθίου μὲ σῶμα ὑπὸ μορφὴν κάψας.

(29) Πρὸς Β. καὶ ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ τάφου LXXVIII, παράλληλος σχεδὸν πρὸς αὐτόν, εὑρίσκετο ὁ τάφος CIX (εἰκ. 51 ἀριστ.), *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως διαστάσεων 1.85×1.05 μ.· τὸ ἐν τῇ κιμηλιᾷ βάθος της ἦτο 0.85 μ.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος, ὑψηλὰ ΒΔ., εὑρέθησαν:

1. Μεγίστης λευκῆς ληκύθου τεμάχια. Τὸ μεῖζον, περιλαμβάνον τοὺς ὤμους, ἔχει ὕψος 0.13 καὶ μέγ. πλάτος 0.13 (ἡ διάμετρος τῶν ὤμων ὑπελογίσθη εἰς 0.165). Πάχος τοιχωμάτων 0.09. Ἀμυδρὰ ἴχνη παραστάσεως καὶ πρασίνου χρώματος.

2. Δύο τεμάχια φιαλιδίου.

3. Τεμάχιον πινακίου ταινιωτοῦ. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος στρῶμα ἀνθράκων, ἔνθα εὑρέθησαν:

4 (εἰκ. 52 δεξιά). (Δυτικῶς, μᾶλλον πρὸς Β.) Ληκύθιον ᾠοειδές· κατακόρυφοι αὐλακώσεις, συνδεόμεναι ἀνὰ δύο κατ' ἀμφότερα τὰ πέρατα διὰ καμπύλων γραμμῶν, παρέχουν εἰς τὸ σῶμα μορφὴν κάψας. Μέλαν γάνωμα μὲ τόπους ἀνοικτοχρώμους. Ὕψος 0.108, διάμ.: βάσ. 0.05 κοιλ. 0.065 χείλ. 0.03.

Ὅμοιον τὸ CVA (U.S.A. 8, 362) Fogg Museum 24,1 χρονολογούμενον (ὀρθῶς) εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ὅμοιον ἐπίσης καὶ ἰσομέγεθες (ὕψος 0.11) εὑρέθη καὶ ἐν τῷ τάφῳ XXXIV (τριετοῦς παιδός) τῆς Καμίρου, ὁμοῦ μετ' ἐρυθρομόρφου ὑδρίας τοῦ τέλους τοῦ 5ου καὶ δύο φιαλιδίων (Clara Rhodos 4, 115-6 εἰκ. 274 [σ. 222]).

5 (πίν. 21 κάτω ἀριστ.). (Κατὰ τὸ μέσον.) Πυξὶς κυλινδρικὴ (ἄνευ τοῦ καλύμματος) ἀποκε-

ÖJh. 31, 1939, 81-95, ἥτις (σ. 81) σημειοῖ τὴν συχνὴν παρουσίαν των εἰς τὰ ἐπαύλια καὶ θεωρεῖ ταύτας (σ. 94, 95) δαίμονας τοῦ ἄλλου κόσμου, κατ' εὐφημισμὸν ἴσως Νίκας ἀποκαλουμένας.

1 Συγγενὴς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἐν Ὀξφόρδῃ ἐκ Ρόδου χοὸς παράστασις· Hoorn, Choes ἀρ. 803 εἰκ. 271.

2 *Οὐ γὰρ ἀγαπητόν σοι δοκεῖ εἶναι εἰ μόνον ἦλθεν ἐπισταμένη ἔρια παραλαβοῦσα ἱμάτιον ἀποδεῖξαι καὶ ἑωρακυῖα ὡς ἔργα ταλάσια θεραπαίναις δίδοται;* Πρβλ. Ξενοφ. Ἀπομν. II 7. Περὶ τῶν παρεμφερῶν ἀντιλήψεων τῆς βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας ἐποχῆς βλ. Φ. Ι. Κουκουλε, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά, Ἀθῆναι 1950, 426-8.

κρουμένη ἐν μέρει κάτω, ἰδίως πρὸς τὴν ὁριζοντίαν προεξοχήν, ἰσχυρότατα βεβλαμμένη ἐκ τοῦ πυρός. Εἰς τὸ κέντρον τῆς βάσεως κύκλος μετὰ στιγμῆς, ἕτερος δὲ κατὰ τὴν περιφέρειαν. Ὕψ. 0.059, διάμ.: βάσ. 0.054 προεξοχῆς 0.099 χείλ. 0.084.

6. (Πρὸς τὸ Ν. ἄκρον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς.) Λήκυθος ἐλλιπὴς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· διακόσμησις λίαν ἐφθαρμένη θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν κιγκλιδωτοῦ. Μέγ. ὕψος 0.125, διάμ.: βάσ. 0.04 ὤμων 0.05.

Εἰκ. 51. Ἄποψις ἀπὸ Ν. καὶ ὑψηλὰ τῶν τάφων: CXI (μερικά), CIX, CX, CXII, CVI καὶ CVII καὶ τοῦ ὀρύγματος 1.

Ὁμοία (σῶμα μᾶλλον πεπιεσμένον) CVA (Deutschland 605) Mannheim 1, 19, 15 (9) τῶν μέσων τοῦ 5ου κατὰ τὸν GREIFENHAGEN. Συγγενὴς κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ σώματος (διακόσμησις λεπτοτέρα μᾶλλον ἐπιμελημένη) Hesperia 4, 1935, 476 εἰκ. 1 (καὶ 480 εἰκ. 4 ἀρ. 7). Βλ. καὶ CX 4 σ. 32.

Ὁμοιοτάτη ἡ LXVII 5. Πρβλ. καὶ ΙΙ (ἐπίχωσις).

Περὶ τῶν οὕτω κεκοσμημένων ληκύθων βλ. σ. 22-23.

7 (πίν. 20 κάτω δεξ.). Ληκύθιον ἀκέραιον· σῶμα ἔχον σχῆμα κάψας, μὲ ἀραιὰς βαθείας αὐλακώσεις, ὀλίγον λοξάς· ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη, μὲ μικρὰ μόνον ὑπολείμματα γανώματος. Ὕψος 0.075, διάμ.: βάσ. 0.04 κοιλ. 0.05 χείλ. 0.27.

(30) Παραλλήλως πρὸς τὸν τάφον CIX, ὀλίγον ἀνατολικώτερον, εὑρίσκετο ὁ τάφος CX (εἰκ. 51), *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως διαστάσεων 2.10×1.12 μ. Ἡ ΒΑ. γωνία τοῦ τάφου ἐσημειοῦτο ὑπὸ ὅρου (εἰκ. 53 πρβλ. καὶ εἰκ. 51), ἐπιγεγραμμένου ἐπὶ λεπτοῦ μαρμαρίνου στηλιδίου ὕψους 0.39, πλ. 0.10 καὶ πάχους 0.06.

Εἰκ. 52. Ληκύθια τάφων XXXI καὶ CIX ἀρ. 1.

Ἡ ἐπιγραφὴ HOROΣ εἶναι κεχαραγμένη διὰ γραμμάτων ὕψους 0.115 (δεύτερον Ο)-0.025 μ. ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τῆς στήλης, ὅπερ εἶναι λελεασμένον εἰς ὕψος 013. μ. Τὰ ὑπόλοιπα 2/3 τοῦ ὕψους της εἶναι ἁπλῶς σφυροκοπημένα. Ὁ ὅρος, περιβαλλόμενος ὑπὸ κιμηλολίθων τινῶν, ὥστε νὰ ἵσταται στερεώτερον εἰς τὴν θέσιν του, ἔβλεπε πρὸς ἀνατολάς. Ἐν τούτοις τὰ τοιχώματα τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου δὲν διέφυγον τελείως τὴν παραβίασίν των ὑπὸ τὸν παρακειμένου τάφον CVI. Τρεῖς ὅμοιοι ὅροι εἰς τὸν τάφον XLIV (εἰκ. 116).

Ἐνῷ τὸ ὑπόλοιπον γέμισμα συνίστατο ἐξ ἀμιγῶν κιμηλοχωμάτων, κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς παρετηρήθησαν ἴχνη καύσεως μετά τινων τεμαχίων, ἐν οἷς:

1 (εἰκ. 54 ἀριστ.). Λεκανίδος μικρὸν τεμάχιον μετὰ μεγάλου μέρους τοῦ καλύμματος· ἡ διάμετρος ὑπολογίζεται εἰς 0.09.

2 (εἰκ. 54 δεξ.). Φιαλιδίου τεμάχιον. Ὕψ. 0.025, μέγ. πλ. 0.05.

3. Πινακίου ταινιωτοῦ μεγάλου τμῆμα. Διάμ. περίπου 0.19. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

4. Ληκύθου ὁ κορμός· διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν κιγκλιδωτοῦ. Μέγ. ὕψ. 0.095, διάμ. 0.37.

Ὁμοία ἡ CVA (Deutschland 330) Karlsruhe 1 32, 5 (B 791) χρονολογουμένη ἐκεῖ εἰς τὸ

Εἰκ. 53. Ὅρος τάφου CIX.

Εἰκ. 54. Λεκανὶς καὶ φιαλίδιον (βλ. τάφον CIX).

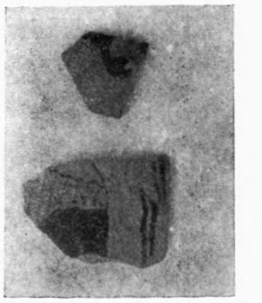

Εἰκ. 55. Ἐρυθρόμορφα τεμάχια ἐκ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς CX.

Εἰκ. 56. Τεμάχιον ἐκ τοῦ τάφου CX.

α΄ τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ ἀποδιδομένη εἰς ἐργαστήριον τοῦ ζωγράφου τοῦ Beldam (σ. 22-23 ἔνθα βλ. καὶ γενικῶς περὶ τῶν ληκύθων τοῦ εἴδους τούτου). Βλ. καὶ CIX 6 σ. 31, L, XXVII καὶ CII καὶ πρβλ. τὴν δυτικῶς τοῦ τοίχου 4 σ. 22-23. Συγγενὴς κατὰ τὸ σχῆμα (τὸ κιγκλιδωτὸν ὅμως ἐκεῖ τριπλοῦν καὶ μᾶλλον λεπτόγραμμον) Hesperia 4, 1935, 476 εἰκ. 1 καὶ 480 εἰκ. 4 ἀρ. 7.

5. Ληκυθίου ἐρυθρομόρφου κάτω μέρος σῷζον τὸ κάτω κεφαλῆς (Ἑρμοῦ) πρὸς τὰ δεξιά, πρὸ βλαστοσπείρας. Διάμ. βάσ. 0.044.

6-7 (εἰκ. 55). Δύο τεμάχια κλειστῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων. Ἐπ' ἀμφοτέρων τμῆμα πτερωτῆς μορφῆς (σειρῆνος;). Διαστάσεις 0,038×0.054 καὶ 0.032×0.028.

8. Τεμάχιον κύλικος μετὰ τοῦ χείλους.

9-10. Δύο τεμάχια λευκῶν ληκύθων.

Εἰκ. 57. Ὀστέϊνον ἀντικείμενον.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος, ἐντὸς ἀφθόνων ὑπολειμμάτων καύσεως μετὰ τεμαχίων ἀγγείων, εὑρέθησαν:

1 (πίν. 21β μέσον). Πυξὶς μικρά, ἐφθαρμένη ἐκ τοῦ πυρός, τὸ σῶμα ἐλλιπές· ὁμόκεντροι ταινίαι κατὰ τὴν βάσιν καὶ ἕτεραι περιθέουσαι τὸ σῶμα. Ὕψ. 0.035, διάμ. 0.06, ὕψ. καλύμματος 0.017.

2 (εἰκ. 56). Τεμάχιον ἀγγείου μὲ διακόσμησιν (μελανόγραφον) ἀνθεμίου μετὰ βλαστοσπείρας. Μέγ. ὕψ. 0.051.

3. Τεμάχιον πινακίου ἀβαφοῦς. Μέγ. πλ. 0.04.

4-5. (Παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν.) Δύο σιδηροῖ ἧλοι· ὁ εἷς εἰς δύο τεμάχια, μήκ. 0.075, διάμ. κεφαλῆς 0.025, ὁ ἕτερος ἀκέραιος μήκους 0.037.

Καὶ δύο σιδηρᾶ ἀντικείμενα δυσδιάγνωστα.

Περὶ τῆς παρουσίας ἥλων ἐντὸς πυρᾶς βλ. ἐν τέλει (περὶ ἁπλῶν λάκκων).

6 (εἰκ. 58). Ὀστέϊνον ἐπίμηκες ἀντικείμενον κυρτούμενον κατὰ τὸ ἄνω μέρος, ἔνθα σχηματίζει ἑπτὰ ὀδοντωτὰς προεξοχάς. Μῆκ. 0.039, πλ. 0.012 (κάτω) - 0.14 (ἄνω), ὕψ. 0.007.

(31) Μεμονωμένος, δυτικώτερον, εὑρίσκετο ὁ τάφος CVIII, *ὄρυγμα* Α.-Δ. κατευθύνσεως (ἰσχυρὰ σχετικῶς ΝΑ. ἀπόκλισις), μὲ τὸ δυτικόν του ἄκρον εἰς τὸν μεσότοιχον τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου, ἀποκαλυφθὲν εἰς μῆκος 1.40 μ. Τὸ πλάτος του ἦτο 0.63 μ. τὸ δὲ ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς βάθος του μόνον 0.20-0.25 μ. Ἐλάχιστα ὑπολείμματα ὀστῶν εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ, κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Β. πλευρᾶς:

1 (εἰκ. 59 α. β. γ). Λήκυθος μελανόμορφος ἐλλιπὴς μικρὰ μέρη τοῦ σώματος καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς. Παράστασις, ἁδρομερῶς ἀποδεδομένη, τεθρίππου πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ Νί-

Εἰκ. 59α. Λήκυθοι τάφων CVIII καὶ XII.

Εἰκ. 59β. Λήκυθοι τάφων LXVIIα καὶ CVIII.

Εἰκ. 59γ. Λήκυθοι τάφων CVIII καὶ CXII.

κην (;) ὡς ἡνίοχον καὶ ἄλλην μορφὴν κατ' ἐνώπιον. Ὑπεράνω τῆς παραστάσεως ζώνη μὲ διπλῆν σειρὰν ἐναλλασσομένων στιγμῶν. Μέγ. ὕψ. 0.16, διάμ.: βάσ. 0.33 ὤμων 0.046.

Σχῆμα ἀγγείου καὶ διακόσμησις ὁμοία (παράστασις ἱππέως ὅμως) ἐπὶ ληκύθου ἐν Δαμασκῷ, Berytus 11, 1955, 114 ἀρ. 130 πίν. 32 (α' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. κατὰ Clairmont, ἄνευ διαστάσεων). Πρβλ. VII.

Ἐκτὸς τῶν μὲ διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ (καὶ ἀνθεμίων εἰς μίαν περίπτωσιν, τ. XXVII 8) καὶ ἐλαχίστων τεμαχίων, ἡ λήκυθος αὕτη ἀποτελεῖ τὸ μόνον μελανόμορφον ἀγγεῖον τῆς ἀνασκαφῆς. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἀνήκει εἰς τὰς περιπτώσεις σχηματικῆς, μηχανικῆς σχεδὸν ἐπιβιώσεως τοῦ μελανομόρφου τρόπου ἐντὸς τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.[1], καθὼς ὅμως ὁ τάφος δὲν ἔδωκε οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον τεμάχιον ἄλλου ἀγγείου, δὲν δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβέστερον τὴν χρονολογίαν της· ὁπωσδήποτε εἶναι ἀρχαιοτέρα τῶν εὑρημάτων τῶν λοιπῶν τάφων, ἀναγομένων κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς δύο τελευταίας δεκαετίας τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., καὶ ἐπειδὴ φαίνεται ἀπίθανον ἡ ἄνευ ἰδιαιτέρας σημασίας λήκυθος αὕτη νὰ παρέμεινεν ἐπὶ δεκαετίας εἰς χεῖρας τῶν ἀγοραστῶν προτοῦ χρησιμεύσῃ ὡς κτέρισμα, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ τάφος CVII εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ συνόλου τῶν λοιπῶν, ὄχι πολὺ νεώτερος τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Πρβλ. καὶ τ. VII καὶ βλ. χρονολόγησιν ἐν τέλει.

1 Ἕως τὰ μέσα τοὐλάχιστον τοῦ 5ου αἰ. κατὰ τὴν Haspels, ἔ.ἀ. 187· πρβλ. 191.

(32) Βορείως τοῦ τάφου CIX (καὶ ἐν μέρει καὶ τοῦ CX) καὶ καθέτως πρὸς αὐτὸν εὑρίσκετο ὁ τάφος CVII, *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως διαστάσεων 2.00 × 1.12 μ. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ ἐσχηματίζετο κλιμακωτή, ὑπόλειμμα προφανῶς προγενεστέρου, ἀβαθεστέρου ὀρύγματος, ἄγνωστον ἂν ἀπὸ τάφον προερχόμενον (τὰ τοιχώματά του δὲν ἔχουν τὴν ὁμαλὴν ὄψιν τῶν τάφων). Πρὸς τὸ ὄρυγμα ἴσως τοῦτο συνδέονται τεμάχια χονδροειδῶν κυρίως ἀγγείων εὑρεθέντα εἰς τὰ ὄχι καθαρὰ χώματα τῆς ἐπιχώσεως:

1 (εἰκ. 60, 1). Λοξῶς ἐξέχον χεῖλος μεγάλης λεκάνης.

2 (εἰκ. 60, 2). Τεμάχιον χύτρας περιλαμβάνον τὸ ἰσχυρῶς κυρτούμενον χεῖλός της· ἔξω περιθέουσαι κασταναὶ γραμμαὶ ἐπὶ ἀβαθοῦς ἐδάφους· ἐσωτερικῶς χρωματισμένη ὅλη διὰ κασταναῦ. Μέγ. ὕψ. 0.065.

3 (εἰκ. 60, 3). Τεμάχιον ἀβαθοῦς χονδροειδοῦς ἀγγείου περιλαμβάνον τὸ ὁριζοντίως ἐξέχον χεῖλος. Μέγ. ὕψ. 0.03, πλ. χείλους 0.023.

4 (εἰκ. 60, 4). Χεῖλος πίθου μὲ πλαστικὴν διαμόρφωσιν. Μέγ. ὕψ. 0.09, μέγ. πλ. 0.055.

Περὶ τῆς συνδέσεως οἰκιακῶν ἀγγείων πρὸς τοὺς τάφους βλ. τ. V ἀρ. 2.

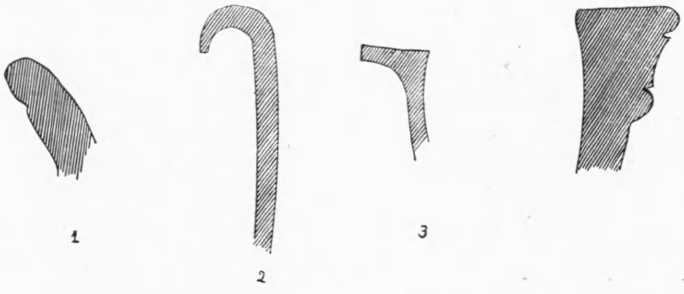

Εἰκ. 60. Οἰκιακὰ ἀγγεῖα (βλ. τ. CVII).

Τὸ γέμισμα τῆς πυρᾶς, ἐκ τῶν συνήθων πρασινωπῶν κιμηλοχωμάτων μὲ πολλοὺς μικροὺς κιμηλολίθους ἐν μέρει μελανωμένους ἐκ τοῦ πυρός (ἢ μᾶλλον τῆς αἰθάλης) βα-

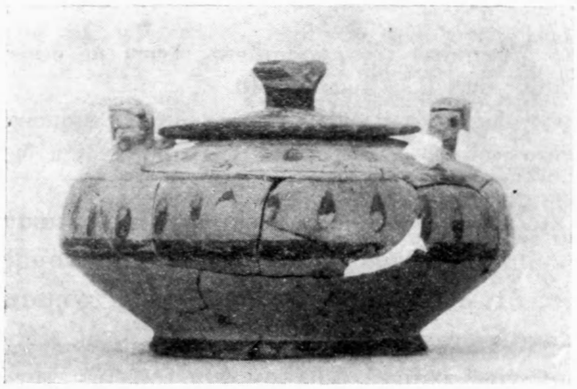
Εἰκ. 61α. Πυξὶς πυρᾶς CVII.

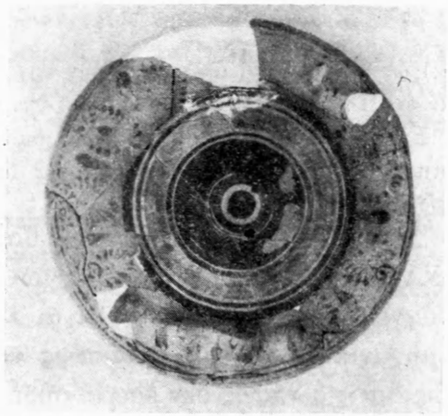
Εἰκ. 61β. Πυξὶς πυρᾶς CVII ἐκ τῶν ἄνω.

θύτερα, δὲν περιεῖχεν ὄστρακα. Τὰ τοιχώματα εἶχον λάβει ροδίζον χρῶμα ἐκ τοῦ πυρός, τὰ ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὅμως ὑπολείμματα τῶν ἀνθράκων δὲν ἦσαν πολλά. Ἐντὸς αὐτῶν εὑρέθησαν:

1 (εἰκ. 61 α. β). (Παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν.) Πυξὶς ὑστεροκορινθιακὴ μετὰ τοῦ πώματος ἀποκεκρουμένη τὴν ἑτέραν τῶν λαβῶν, συμπληρωθεῖσα μέρη τοῦ σώματος· ἐπιφάνεια βεβλαμμένη ἐκ τῆς καύσεως. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος ὁμόκεντροι ζῶναι καὶ γραμμαὶ μέλαιναι μὲ ἐρυθρωπὴν ταινίαν πρὸς τὴν περιφέρειαν· ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος ἀνθέμια χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ λογχοσχή-

μων φύλλων· σχηματικὰ φύλλα κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ σώματος. Ὕψ. 0.07 εἰς τὴν λαβὴν 0.095, διάμ.: βάσ. 0.093 ἀνοίγματος 0.062 καλύμματος 0.088 σώματος 0.148.

Ὁμοιοτάτη, ἄνευ πώματος, πυξὶς ἐν Βρυξέλλαις· βλ. D. Feytmans, Les Vases Grecs de la Bibliothèque Royale de Belgique, Bruxelles 1948, 28-29, πίν. 8 καὶ 9 (ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος τὰ ἀνθέμια ἐναλλάσσονται πρὸς ἄνθη λωτοῦ· διαστάσεις σχεδὸν αἱ αὐταί) χρονολογουμένη εἰς τὸ β΄ ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

2 (πίν. 19β ἀριστ.). (Παρὰ τὸ Δ. ἄκρον τῆς Ν. πλευρᾶς.) Λήκυθος ἐλλιπὴς μέρος ἄνω, τὴν βάσιν καὶ τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς. Διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν δικτυωτοῦ ἐν μέρει ἠφανισμένη μετὰ μέρους τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Μέγ. ὕψ. 0.103, διάμ. ὤμων 0.038. Βλ. σ. 22-23.

(Πέριξ τῆς ληκύθου τὰ λοιπὰ τεμάχια):

3. Λεκανίδος μελαμβαφοῦς μετὰ τοῦ πώματος τμῆμα. Διάμετρος πώματος (καθ' ὑπολογισμόν) 0.10.

4. Φιαλιδίου τεμάχιον.

5. Χεῖλος μεγάλου ἀνοικτοῦ ἀγγείου· διακόσμησις φύλλων (;). Μέγ. ὕψ. 0.03, πάχος τοιχωμάτων 0.012.

6. Ἑτέρου μεγάλου ἀγγείου τμῆμα· σπειροειδὴς διακόσμησις. Διαστάσεις 0.065×0.045.

7. Σιδηροῦν ἐπίμηκες τεμάχιον (ἥλου;). Μῆκος 0.05 μ.

(33) Ἀνατολικῶς τῆς πυρᾶς CVII ἦτο ὁ τάφος CIV, παιδικὴ *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐντεθειμένη πρὸς Β. καὶ Α. ὀρύγματος μήκους 1.17 μ. (Β.)-1.28 μ. (Ν.) καὶ πλάτους 0.65 μ. Ἡ λάρναξ εἶχε διαστάσεις 1.00×0.37 μ. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου, ὑπεράνω τῆς κιμηλιᾶς καὶ τοῦ καθαυτὸ γεμίσματος, εὑρέθησαν ἀρκετὰ τεμάχια:

Εἰκ. 62. Χεῖλος πινακίου ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου CIV.

1 (εἰκ. 62). Χεῖλος πινακίου ἀβαθοῦς.

2. Μικρὸν τεμάχιον πινακίου ταινιωτοῦ. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

3. Τεμάχιον ληκύθου μὲ θαλλὸν κισσοῦ.

4. Πολλὰ ἄσημα τεμάχια μιᾶς ἢ πλειόνων λευκῶν ληκύθων.

5. Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου σῷζον τμῆμα στήλης.

6. Κάτω μέρος λευκῆς ληκύθου μὲ ἐλάχιστα ἀσαφῆ ἴχνη παραστάσεως. Μέγ. ὕψ. 0.112, διάμ. ἄνω 0.08.

7. Τεμάχια λεπτοῦ κλειστοῦ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου· ἓν ἐξ αὐτῶν σῴζει τὸ πρόσθιον τμῆμα γυναικείου προσώπου ἐν κατατομῇ πρὸς τὰ δεξιά, ἕτερον δὲ τμῆμα ἐνδεδυμένης μορφῆς.

8. Χοὸς τμῆμα σῷζον προτεταμένην χεῖρα παιδός. Καὶ ἕτερον τεμάχιον, ἴσως τοῦ αὐτοῦ χοός.

9. Ληκυθίου τὸ κάτω μέρος· κεφαλὴ γυναικὸς ἐπὶ κυματίου.

10. Ἑτέρου ληκυθίου τμῆμα μὲ ζεῦγος περιθεουσῶν γραμμῶν ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης.

Εἰς τὸ μεταξὺ λάρνακος καὶ Ν. πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος, ἔνθα πλατύτερον διάστημα (0.20-0.21) κατελείπετο ἐλεύθερον, καὶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς λάρνακος, εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς:

1 (CIV 2 πίν. 18β μέσον). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· τὸ σῶμα περιθέει ἐδαφόχρους ζώνη μὲ ζεῦγος γραμμῶν ἑνουμένων σχεδὸν εἰς μίαν. Μέγ. ὕψ. 0.044, διάμ.: βάσ. 0.42 κοιλ. 0.045.

2 (εἰκ. 63, 1). Πινάκιον ἐλλιπὲς μὲ μέλαν γάνωμα· ἐσωτερικῶς ἔντυπος διακόσμησις διγράμμου κυματίου εἰς δύο ὁμοκέντρους ζώνας, ἑκατέρα τῶν ὁποίων ὁρίζεται ὑπὸ ζεύγους ἐγχαράκτων κύκλων.

3 (εἰκ. 63, 2). Ἑτέρου πινακίου τεμάχιον μὲ ἁπλοῦν κυμάτιον ἐντὸς ζώνης ὁριζομένης ὑπὸ ζεύγους γραμμῶν.

4. Δύο τεμάχια ταινιωτοῦ πινακίου. Βλ. XLIV ἀρ. 24.
5 (εἰκ. 63,3). Φιαλιδίου τμῆμα μὲ ἓξ ἔντυπα ἀνθέμια κύκλῳ διατεταγμένα.
6 (εἰκ. 63,4). Φιαλιδίου τεμάχιον· καλὸν μέλαν γάνωμα.

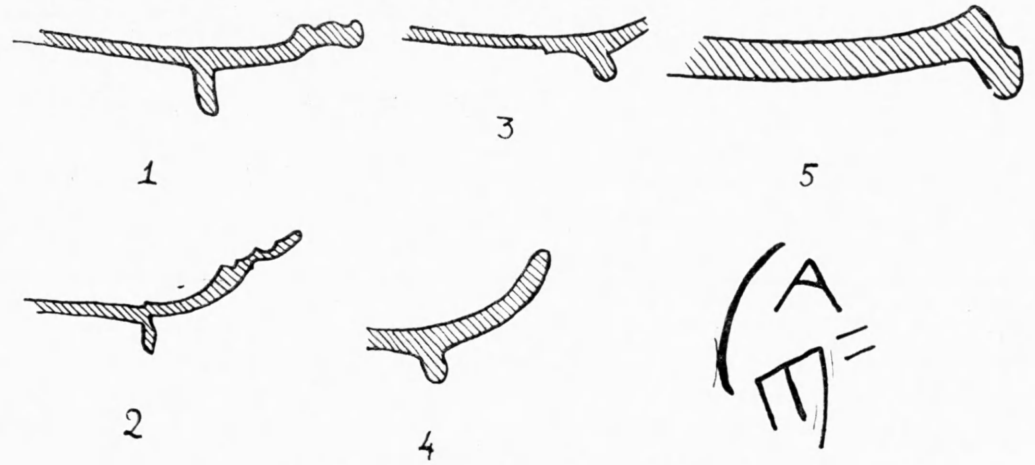

Εἰκ. 63. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου CIV.

7 (εἰκ. 63,5). Τεμάχιον βάσεως μεγάλου ἀγγείου· χάραγμα ΑΕ (εἰκ. 63, 5 κάτω).
8 (CIV 4 εἰκ. 64). Κοτύλη ἐλλιπὴς μικρὸν μέρος ἄνω· μέλαν γάνωμα· βάσις ἐδαφόχρους μὲ κυκλίσκον μετὰ στιγμῆς ἐν τῷ κέντρῳ. Ὕψ. 0.07, διάμ.: βάσ. 0.058 χείλ. 0.09.

Εἰκ. 64. Κοτύλη ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου CIV.

«Ἀττικοῦ τύπου» βλ. XCA 2 σ. 9 εἰκ. 11. Ὁμοιοτάτη, διπλασίων διαστάσεων, στενοτέρα μόνον ὀλίγον κατὰ τὸ χεῖλος, Hesperia 4, 1935, 476 εἰκ. 1 ἀρ. 21 (σ. 505) ὁμοία δὲ καὶ ἡ ἐκ Ρηνείας Délos XXI 61 ἀρ. 181 πίν. 49 D (=ΑΔ 12, 1929, 204 εἰκ. 13).

Ἐντὸς τῆς λάρνακος σκελετός (παιδός) κάκιστα σῳζόμενος μὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ κρανίου, ἀνατολικῶς, διεσπαρμένα.

(34) Πρὸς Ν. τοῦ CIV συγκλίνων ἀνατολικῶς πρὸς αὐτὸν εὑρίσκετο ὁ τάφος CVI (τομὴ εἰκ. 164), ἁπλοῦν *ὄρυγμα* Α.-Δ. κατευθύνσεως σχηματίζον καμπύλην τὴν Δ. πλευράν, πλάτους 0.50 μ. κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, ἔνθα τὸ ἀκραῖον τμῆμά του, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ἡ κεφαλή (μετὰ τοῦ λαιμοῦ) τοῦ νεκροῦ, εἶχεν ἀποκοπῆ ἐγκαρσίως ὑπὸ τῆς πυρᾶς CV. Εἰς τὸ ἐναπομένον τμῆμα τοῦ τάφου, μήκους 1.40 μ., ὁ σκελετὸς ἔκειτο ἐκτάδην μὲ τὰς χεῖρας κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν καὶ τοὺς πόδας συγκλίνοντας πρὸς τὰ ἄκρα των, ἐξικνούμενα μέχρι τῆς στενῆς πλευρᾶς, ἡ ὁποία θὰ ἔλεγέ τις ὅτι πρὸς τοῦτο εἶχεν ἀποστρογγυλωθῆ.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου εὑρέθησαν:
1. Δύο τεμάχια πινακίου ταινιωτοῦ βλ. XLIV ἀρ. 24.
2. Δύο τεμάχια λευκῆς ληκύθου.
3. Ἄσημα τεμάχια.

(35) Ὁ τάφος CV, ὅστις εἶχεν ἀποκόψει τὸ Α. ἄκρον τοῦ CVI, ἦτο *πυρὰ* Β.-Ν.

κατευθύνσεως, μήκους 2 μ., σῳζομένη εἰς πλάτος 0.40 (Β.) - 0.80 (Ν.), καταστραφεῖσα ἀνατολικῶς ὑπὸ τοίχου τῆς παλαιᾶς οἰκίας. Ἐντὸς τῶν ἀνθράκων τοῦ πυθμένος της εὑρέθησαν:

1. Φιαλιδίου τεμάχιον μὲ πέντε ἔντυπα ἀνθέμια ἐν κύκλῳ συνδεόμενα μεταξύ των ἀνὰ δύο διὰ καμπύλης.
2. Τεμάχιον ληκυθίου μὲ μέγα ἀνθέμιον.
3. Τεμάχιον μετὰ μέρους τοῦ στομίου κλειστοῦ ἀγγείου μὲ λευκὸν ἐπίχρισμα.
4. Ὦμος ληκύθου μὲ λευκὸν ἐπίχρισμα.
5. Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου.

(36) Ὑπὸ τὴν πυρὰν CV ἔκειτο ὁ τάφος CVα, ἑτέρα *πυρὰ* διαστάσεων 1.92×1.03 μ. μὲ ἐλαφρὰν ΒΑ. ἀπόκλισιν ἀπὸ τῆς ὑπερκειμένης· λόγῳ τοῦ μείζονος βάθους της τὸ χαμηλότερον τμῆμά της, εἰς ὕψος 0.55-070 ἀπὸ τοῦ πυθμένος, δὲν εἶχε θιγῆ ἀπὸ τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος:

1. Ὀλίγα τεμάχια λευκῶν ληκύθων.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος:

2. Λαιμὸς ἀγγείου.

3-4. Τεμάχια δύο ἀγγείων, συντετριμμένα καὶ ἀπηνθρακωμένα ἐκ τοῦ πυρός.

(36α) Πρὸς Ν. τῶν τάφων CV καὶ CVA, Α. καὶ ΒΑ. τοῦ CXII καὶ ἐν μέρει ὑπεράνω ἢ ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος 1 συνελέγησαν ἀγγεῖα καὶ τεμάχια, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόδοσις εἰς ὡρισμένον τάφον δὲν εἶναι δυνατή. Ἡ ἔκτασις αὕτη ἀπεκλήθη *χῶρος* CXIII.

Εἰκ. 65. Λήκυθοι χώρου CXIII.

1 (CXIII 1, πίν. 17β μέσον, εἰκ. 65 ἀριστ.). Λήκυθος ἀποκεκρουμένη ἄνω καὶ κάτω. Διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ, λίαν ἐφθαρμένη. Ὕψ. 0.085, διάμ. 0.028.

2 (CXIII 2 εἰκ. 65 δεξιά). Λήκυθος συγκολληθεῖσα πλήρης. Θαλλὸς κισσοῦ διὰ καστανοῦ ἐπὶ ὠχρορροδίνου πεδίου· ἐπιφάνεια ἁδρῶς ὡμαλισμένη. Ὕψος 0.13, διάμ.: βάσ. 0.043 χείλ. 0.032. Ὁμοιοτάτη ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κρακοβίας (CVA Pologne 81, 6). Βλ. καὶ τὴν ἐκ τοῦ περιβόλου (ἀρ. 6) σ. 16 καὶ τὴν XLVIII 3.

3. Τρίτης ὁμοίας ληκύθου μέρος ἄνω.

4. Τέσσαρα τεμάχια, λαιμὸς καὶ βάσις λευκῆς ληκύθου (ἴσως διαφόρων). Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς γραμμαὶ δι᾿ ἀνοικτερύθρου.

5. Κύλικος τεμάχιον μὲ μαίανδρον ἐσωτερικῶς.

6-9. Τέσσαρα τεμάχια ἰσαρίθμων φιαλιδίων. Μέλαν γάνωμα ἐπὶ τῶν τριῶν· ἐπὶ τοῦ τετάρτου ἐρυθρὸν καὶ ἐπὶ τοῦ χείλους μόνον μέλαν.

10. Πυξίδος (;) τεμάχιον. Χρῶμα καστανέρυθρον.

(37) Ὁ αὐτὸς Β.-Ν. τοῖχος τῆς παλαιᾶς οἰκίας, ὅστις ἐπεκάλυπτε τὴν πυρὰν CVα καὶ εἶχε καταστρέψει τὸ ἀνατολικὸν τῆς πυρᾶς CV, εἶχεν ἐπίσης ἐπιφέρει ζημίας εἰς τὸ δυτικὸν τμῆμα δύο εἰσέτι τάφων, τῶν XXVI καὶ XLII. Ἐπὶ τοῦ βορείου τμήματος τοῦ πρώτου καὶ τοῦ νοτίου τοῦ δευτέρου ἐπεκάθητο ὁ τάφος XXIII, *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως πλάτους 0.84 (Ν.) - 0.98 (Β.) μ. καὶ μήκους 0.90 (Α.) - 1.05 (Δ.) μ. Τρία κεκαυμένα ξύλα τῆς πυρᾶς ἐφάνησαν σαφῶς κατὰ τὴν ἀνασκαφήν (εἰκ. 66) πατῶντα

εἰσέτι ἐπὶ τοῦ Β. χείλους καὶ κλίνοντα πρὸς Ν., ἔνθα εἶχον καταπέσει. Ἡ διάμετρός των ἦτο 0.11 μ.

Ἀτυχῶς οὐδὲν εὑρέθη ἐν τῇ πυρᾷ, τὰ δ᾽ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως (καστανὰ μαλακὰ χώματα) κατωτέρω καταγραφόμενα τεμάχια δὲν δύνανται ν᾽ ἀποδοθοῦν πάντα μετ᾽ ἀσφαλείας εἰς ταύτην, λόγῳ τῆς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πυκνότητος τῶν ταφῶν.

Εἰκ. 66. Ξύλα πυρᾶς XXIII.

1. Κοτύλης κάτω μέρος μὲ ἀκτινωτὰς γραμμάς.

2. Ἑτέρας κοτύλης τμῆμα μὲ δικτυωτόν.

3. Ἐξέχον χεῖλος (λουτροφόρου) ἀμφοτέρωθι καστανόν.

4-5. Τεμάχια λευκῆς ληκύθου καὶ κάτω μέρος ἑτέρας.

6. Λύχνου μικρὸν τμῆμα. Τὸ πλησιέστερον Agora IV ἀρ. 204 πίν. 36, ἀνῆκον εἰς τὸν τύπον 23 A (430-390 π.Χ).

7 (πίν. 20, 4). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς καὶ ἀποκεκρουμένον μέρη τῆς περιφερείας τῆς βάσεως· κατὰ τὴν ὄψιν ἀνθέμιον ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένον. Μέγ. ὕψος 0.048, διάμ.: βάσ. 0.03 κοιλ. 0.04.

Ὅμοιον ἀκέραιον ἐκ Παντικαπαίου (Κέρτς) ἐν Wilno, Societé des amis des Sciences (CVA Pologne 124, 2)· ἀρκετὰ συγγενὲς καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου 6 τῆς Χάλκης, Clara Rhodos 2, 124 εἰκ. 6 (ὁμοῦ μὲ πλαστικὸν κάνθαρον τοῦ ζωγράφου τῆς Ἐρετρίας, βλ. ARV² 727). Ἀνθέμιον ἀρκετὰ ὅμοιον (σῶμα ὅμως ῥαδινώτερον) ἐπὶ ληκυθίου ἐκ τοῦ «περιβόλου τοῦ Χαβρίου» ἐν τῷ Κεραμεικῷ (AA 55, 1940, 358 εἰκ 33). Συγγενῆ τὰ XCIII καὶ LXXXVI, 2 ἔνθα βλ. διὰ πλείονα παράλληλα.

(39) Ὑπὸ τὴν πυρὰν XXIII, βορειότερον βαίνων, ὁ τάφος XLII, μικρὰ *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, ἀποκεκομμένη δυτικῶς ἀπὸ τοῖχον τῆς παλαιᾶς οἰκίας. Μέγιστον μῆκος 0.53 μ., πλάτος 0.33 μ., ὕψος 0.31 μ. Οὐδὲν εὑρέθη ἐντὸς τοῦ ὑπολειφθέντος τμήματος.

(39) Ὑπὸ τὴν πυρὰν XXIII εὑρίσκετο καὶ ὁ τάφος XXVI (εἰκ. 67), *κεραμοσκεπὴς* Β.-Ν. κατευθύνσεως ἐπικαλυπτόμενος ἐν μέρει δυτικῶς (χωρὶς νὰ καταστραφῇ) ὑπὸ τοίχου τῆς παλαιᾶς οἰκίας. Ὁ τάφος ἀπετελεῖτο ἐκ στρωτήρων κιτρινωποῦ πηλοῦ (καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν συνήθων κυρτῶν κεραμοχρόων κεράμων), τριῶν κατὰ μῆκος ἑκατέρωθεν καὶ ἑνὸς καθ᾽ ἑκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν. Οἱ ἀντίστοιχοι στρωτῆρες ἑκατέρας πλευρᾶς συνηντῶντο ἀρχικῶς εἰς ὀξεῖαν γωνίαν, ἀλλ᾽ ἐν μέρει καταπεπτωκότες νῦν εὑρέθησαν εἰς ἄτακτον θέσιν. Τὴν ἀρχικήν των θέσιν βεβαιοῖ καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ κεράμου τῆς Β. στενῆς πλευρᾶς ἴχνος των, ὁρατὸν ἐν τῇ εἰκ. 67. Εἰς τὸ δάπεδον εἶχον χρησιμοποιηθῆ δύο ἐκ τῶν συνήθων κυρτῶν κεράμων. Ὁ σκελετὸς διετηρεῖτο σχετικῶς καλῶς, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Β. (βλ. εἰκ. 67). Ἀκτέριστος.

(40) Ἀνατολικῶς καὶ ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ τάφου XXVI ἔκειτο ὁ τ ά φ ο ς XXXII (εἰκ. 68), *κεραμοσκεπὴς* Β.-Ν. κατευθύνσεως ἐντὸς ὀρύγματος μήκους 1.80 μ. καὶ πλάτους 0.65 (Β.)-0.68 (Ν.) μ. Ἀνὰ δύο ἑκατέρωθι κέραμοι τοῦ συνήθους τύπου, εἰς ὀξεῖαν γωνίαν συναντώμενοι, ἐσχημάτιζον τὸν τάφον. Ὁ σκελετός, ὡρίμου ἀνθρώπου, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν.[1], εἶχε συντριβῆ ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ ἄνω, λόγῳ πτώσεως τῶν δύο πρὸς νότον κεράμων. Ὁ νεκρὸς ἔκειτο ἀκτέριστος.

Εἰκ. 67. Σκελετὸς τάφου XXVI.

Ἐντὸς ἀνοικτοχρόων καστανῶν σφιγκτῶν χωμάτων ὑπεράνω ἀλλὰ καὶ πέριξ τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου εὑρέθησαν πολλὰ τεμάχια ἀγγείων, ἐξ ὧν πολλὰ οἰκιακὰ σκεύη καί τινα σχεδὸν πλήρη ἀγγεῖα. Ἡ σχέσις των πρὸς τὸν τάφον XXXII δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ καθορισθῇ.

1. Λευκῆς ληκύθου μέρος ἄνω (τμῆμα τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς) καὶ κάτω· ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη μὲ ὑπολείμματα μόνον τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Διάμ.: βάσ. 0.048 ὤμων 0.07.

2. Ἓξ τεμάχια (ἐν οἷς τμῆμα λαιμοῦ) λευκῆς ληκύθου.

3. Λήκυθος μὲ κολουροκωνικὸν σῶμα ἐλλιπὴς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη. Μέγ. ὕψος 0.09, διάμ.: βάσ. 0.028 ὤμων 0.04.

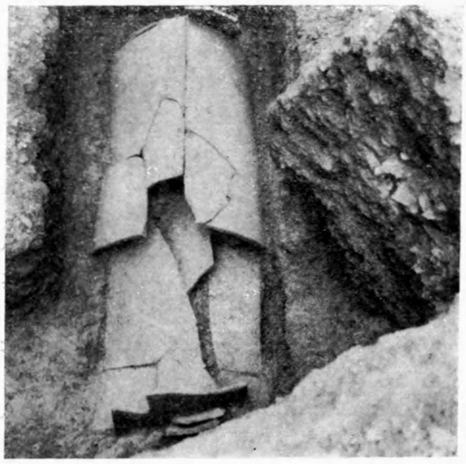
Εἰκ. 68. Κεραμοσκεπὴς XXXII ἀπὸ Ν.

4. Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὴν λαβὴν μετὰ μέρους τοῦ στομίου· ἐπιφάνεια ἀνώμαλος, χρῶμα καστανὸν πρὸς τὸ καστανέρυθρον (βάσις ἀβαφής). Ὕψος 0.074, διάμ.: βάσ. 0.028 κοιλ. 0.035 χείλ. 0.03.

5. Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς. Μέγ. ὕψος 0.033, διάμ.: βάσ. 0.024 κοιλ. 0.03.

6. Τεμάχιον ἀνοικτοῦ λεπτοῦ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου· τὰ ὀπίσθια ζώου καθημένου ἐπὶ τῶν νώτων. Διαστάσεις 0.024×0.32.

7 (πίν. 24β κέντρον). Ἐρυθρομόρφου ἀμφορέως (;) λαιμός· ἄνω πρόσθιον μέρος μορφῆς ἐστεφανωμένης πρὸς τὰ ἀριστερά.

8. Ἀνοικτοῦ ἀγγείου τεμάχιον μὲ ἀνθέμια.

9. Πλαστικοῦ ἀγγείου τεμάχιον σῷζον τὸ λευκὸν ἐπίχρισμα· διακρίνεται χεὶρ ἐρειδομένη ἐπί τινος ἀντικειμένου.

[1] Ἡ θέσις ἀσυνήθης· εἰς τοὺς Β.-Ν. κατευθύνσεως τάφους ἡ κεφαλὴ εἶναι κατὰ κανόνα πρὸς Β.

10 (πίν. 22 ἄνω δεξιὰ καὶ εἰκ. 70). Λεκανὶς μετὰ καλύμματος, ἐλλιπὴς μέρη τινὰ καὶ τὸ πλεῖστον τῶν λαβῶν. Ἀποφύσεις ἑκατέρωθεν τῶν λαβῶν· μέλαν γάνωμα ἐκτὸς ἐδαφοχρόων ζωνῶν κατὰ τὴν βάσιν καὶ τὴν λαβὴν τοῦ καλύμματος. Ὕψος 0.034, διάμ.: βάσ. 0.034 χείλους 0.065 καλύμματος 0.073 λαβῆς καλύμματος 0.038.

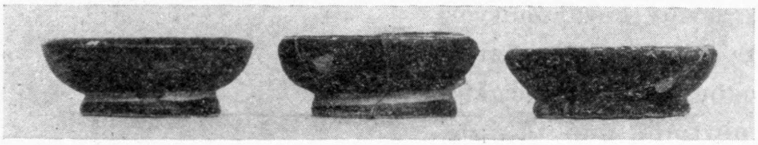

Εἰκ. 69. Τρία φιαλίδια (βλ. τάφον XXXVII, 16 - 18).

11. Λεκανὶς μικρά, ἄνευ καλύμματος, ἐλλιπὴς μέρη ἄνω· ἐπιφάνεια λίαν βεβλαμμένη (ἐκ πυρός;). Ὕψος 0.031, διάμ.: βάσ. 0.041 χείλ. 0.053.

12. Ἑτέρας λεκανίδος τεμάχιον ἐκ τοῦ χείλους.

13. Καλύμματος πυξίδος ἀβαφοῦς τμῆμα, ἐλαφρῶς κυρτούμενον. Ἡ διάμετρος ὑπολογίζεται εἰς 0.076.

14 - 15. Πολλὰ τεμάχια καὶ δύο λαβαὶ δύο τοὐλάχιστον κοτυλῶν μὲ λεπτὰς κατακορύφους (ἀκτινωτάς) γραμμὰς ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης ὑπὲρ τὴν βάσιν.

16 - 18 (εἰκ. 69, τομαὶ εἰκ. 70). Τρία φιαλίδια μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν. Πρὸς τὸ ἀριστερὰ ἐν τῇ φωτογραφίᾳ ὅμοιον τὸ ἐκ τοῦ τάφου XXIV τῆς Καμίρου, Cl. Rhodos 4, 1931, 115 - 6

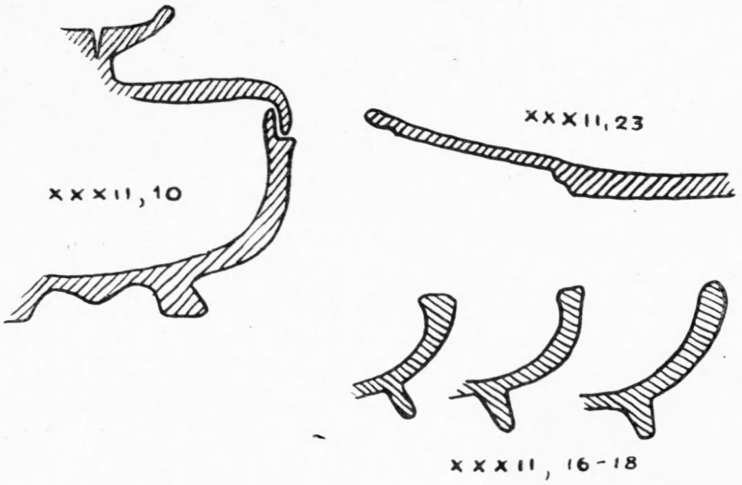

Εἰκ. 70. Τομαὶ ἀγγείων.

εἰκ. 247 (σ. 252) κάτω ἀριστερά. Βλ. φιαλίδιον XCIV, 3 καὶ πρβλ. IXI 5 καὶ XLIVα (ΝΔ. ὑψηλά).

19 - 21. Τριῶν πινακίων τεμάχια· τὸ ἓν σχεδὸν ἐπίπεδον. Γάνωμα καστανὸν εἰς διαφόρους ἀποχρώσεις.

22. Πινάκιον ταινιωτὸν συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὲς μέρη τινά. Ὕψος 0.016, διάμ.: βάσ. 0.085/0.095 χείλ. 0.155. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

23 (εἰκ. 70). Πινακίου ταινιωτοῦ τὸ τρίτον περίπου. Ὕψος 0.027, διάμ. βάσ. 0.61. Ὡς ἀνωτέρω.

24 - 27. Τεμάχια τεσσάρων τοὐλάχιστον ὁμοίων πινακίων.

28 - 29. Οἰκιακῶν ἀγγείων τεμάχια· πηλὸς κεραμόχρους· Βλ. τάφ. V ἀρ. 2.

30 - 31 (εἰκ. 71). Δύο λαβαὶ ἀβαφῶν οἰκιακῶν σκευῶν. Βλ. ἀνωτέρω.

32 (εἰκ. 71). Κεράμου μικρὸν τεμάχιον· μελίζον καστανέρυθρον ἐπὶ τῆς ὄψεως. Μέγισται διαστάσεις 0.12×0.13.

(41) ΒΑ. τῶν τάφων XLII, XXIII καὶ XXVI ἔκειτο ὁ τάφος XXXVIII (εἰκ 72), *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐντὸς ὀρύγματος μήκους 1.68 μ. πλάτους 0.76 μ. καὶ βάθους (ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς) 0.90 μ. Ὁ τάφος ἀπετελεῖτο ἐκ δύο κατὰ μῆκος ἑκατέρωθεν κυρτῶν κεράμων [1], ἔχων μῆκος 1.43 (Ν.) - 1.45 (Β.) μ., πλάτος δὲ 0.70 μ.

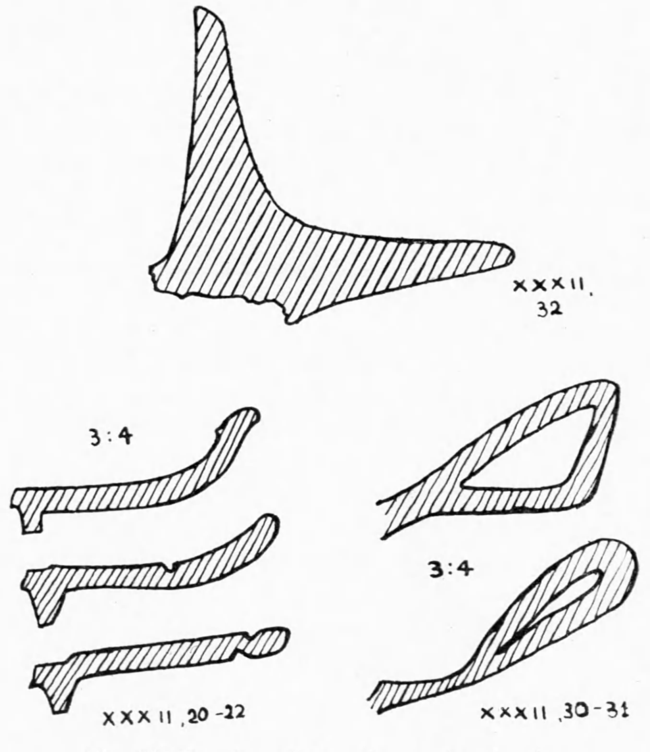

Εἰκ. 71. Τομαὶ κεράμου καὶ τεμαχίων ἀγγείων.

Ὀλίγα μόνον χώματα εἶχον εἰσδύσει ἐντὸς τοῦ τάφου. Ὁ σκελετὸς ἦτο ἐκ τῶν κάλλιον διατηρουμένων· ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς ἦτο (ὡς συνήθως) πρὸς ἀνατολάς· τὸ κρανίον ὅμως εὑρέθη ἀνεστραμμένον, μεταξὺ τῶν μηρῶν (εἰκ. 73). Τὸ πρᾶγμα δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ χώρου. Τοιοῦτος ὅμως τεμαχισμὸς τοῦ νεκροῦ δὲν θὰ ἦτο δυνατός, ἐὰν κατὰ τὴν ὥραν τῆς ταφῆς ἡ σορὸς ἦτο ἀνέπαφος [2]. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν μερικὴν φθορὰν τοῦ σώματος, αὔτη δέ, ὑπὸ τὰς ἐκτεθείσας συνθήκας, μόνον εἰς ἡμίκαυσιν

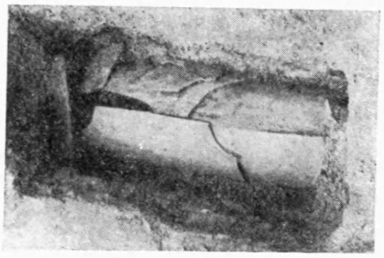
Εἰκ. 72. Κεραμοσκεπὴς XXXVIII.

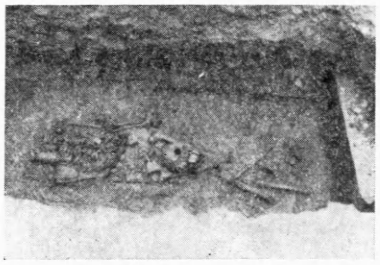
Εἰκ. 73. Σκελετὸς τάφου XXXVIII.

δύναται νὰ ἀποδοθῇ. Σημειωτέον ὅτι δύο τοὐλάχιστον ἐκ τῶν ἐν τῷ τάφῳ ἀγγείων (κατωτέρω ἀρ. 1 καὶ 3) φαίνονται βεβλαμμένα ἐκ τοῦ πυρός.

1 Εἷς τούτων, ἐξαχθεὶς ἀκέραιος, ἔχει μῆκος 0.955, πλάτος 0.445 - 0.495 καὶ πάχος 0.022 μ. χορδὴν δὲ καμπύλης 0.045 μ. Πρβλ. τάφ. LXXXV καὶ σημ. .

2 Ὁ τάφος ἦτο ἀσφαλῶς ἄθικτος, ὥστε ἀποκλείεται κάθε μεταγενεστέρα ἐπέμβασις (πρβλ. καὶ ἀνωτ. σ. 42 καὶ κατωτ. τάφ. LXXXV). Διαφόρως ἑρμηνεύει τὴν ἀταξίαν σκελετοῦ ὁ Σπ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΠΑΕ 1954, 304-5, εἰκ. 3. Ἐκεῖ ὅμως τὸ ἀσύνηθες τῆς καύσεως εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἐπιβάλλει τὴν ἀναζήτησιν ἄλλης αἰτιολογίας, ἣν καθιστᾷ πιθανωτέραν ἡ μικροτέρα ταραχὴ τῶν ὀστῶν.

Ἡ περίπτωσις αὕτη ἐπιβεβαιοῖ τὴν ἐκ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως καὶ τῆς ἀταξίας πολλῶν σκελετῶν τεκμαιρομένην ἐλαφρὰν καῦσιν (ἡμίκαυσιν) τῶν ταφέντων. Ὁ τόπος τῆς ἡμικαύσεως δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ, τοῦτο ὅμως συμβαίνει καὶ εἰς τὰς ἐν τεφροδόχοις ταφάς, προερχομένας ὡσαύτως ἐκ καύσεων καὶ μάλιστα πλήρων. Βλ. καὶ τάφους LXXXIV καὶ LXXXV. Πρβλ. τ. LXXV σ. 24.

Ὡς κτερίσματα εἶχον ἐναποτεθῇ ἐντὸς τοῦ τάφου:

1 (Ἐπὶ τοῦ στέρνου δεξιά). Λευκὴ λήκυθος μικρὰ πλήρης (ἡ βάσις συνεκολλήθη μὲ μικρὰς ἐλλείψεις ἐκ τεμαχίων, ἐν μέρει ἀποτετριμμένων). Ὀλίγα μόνον ὑπολείμματα τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Ὕψος 0.18, διάμ.: βάσ. 0.039 ὤμων 0.055 χείλ. 0.02 (ἐσωτ.) - 0.033 (ἐξωτ.).

2 (XXXVIII 2 εἰκ. 74). (Παρὰ τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα.) Σκυφίδιον μικρογραφικὸν ἀβαφές, ἐλλιπὲς μέγα μέρος ἄνω. Πηλός (καὶ ἐπιφάνεια) ὠχροκάστανος. Ὕψος 0.016 εἰς τὰς λαβὰς 0.03 καὶ 0.031, διάμ.: βάσ. 0.025 χείλους 0.05.

Ὅμοιον καὶ ἐκ τῆς πυρᾶς XXII, ὡς καὶ ἐκ τοῦ τάφου 13 τοῦ Φαλήρου (ΑΔ 2, 1916, 23 - 24 εἰκ. 4).

3 (XXXVIII 3 εἰκ. 75). (Παρὰ τὴν ἀριστερὰν ἄκραν χεῖρα.) Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἐλλιπὲς

Εἰκ. 74. Σκυφίδιον τάφου XXXVIII 2.

Εἰκ. 75. Ληκύθιον XXXVIII 3.

Εἰκ. 76. Ληκύθιον XXXVIII 4.

τὴν λαβήν· ὑψηλὸς λαιμὸς ἄνευ πλαστικῆς διαμορφώσεως κατὰ τὴν σύμφυσιν. Λαγὸς πρὸς τὰ δεξιὰ καθήμενος μὲ τὸν ἀριστερὸν πρόσθιον πόδα ἀνασηκωμένον. Ὕψος 0.08, διάμ.: βάσ. 0.035 κοιλ. 0.045 χείλ. 0.029. Βλ. LXXV σ. 24.

Συγγενὲς κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καὶ τὴν τεχνοτροπίαν τῆς παραστάσεως τὸ CVA (Deutschland 13, 619) Mannheim 1, 33, 2 μὲ ἔλαφον εἰς τὴν αὐτὴν στάσιν, χρονολογούμενον περὶ τὸ 400 π.Χ. Ὁ τεχνίτης ἄμεσος ἀκόλουθος τοῦ ζωγράφου τῆς Μίνα, ὡς δεικνύει ἡ σύγκρισις πρὸς τὸ JHS 59, 1939, 27 ἀρ. 70 (πάνθηρ, τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ὅμοιον)· ἡ παράστασις ἐνταῦθα ἁπλουστευμένη, σχηματικωτέρα.

4 (XXXVIII 4 εἰκ. 76). (Ἐκεῖθεν τῶν ποδῶν, πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Β. πλευρᾶς.) Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἀκέραιον· κεφαλὴ (Ἑρμοῦ;) πρὸς τὰ δεξιά· ἐμπρὸς στέφανος (;). Ὕψος 0.07, διάμ.: βάσ. 0.038 κοιλ. 0.046 χείλ. 0.023.

Ἡ παράστασις φέρει ἐμφανῆ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Straggly painter («ἀναμαλλιασμένου» ζωγράφου). Ἀγγεῖα τοῦ ζωγράφου τούτου, καὶ προφανῶς τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, ἔχουν εὑρεθῇ ἀπὸ τῆς Ἀζοφικῆς μέχρι τῆς Ἱσπανίας (βλ. ARV^2 857, 966). Σημειῶ μόνον τὰ μᾶλλον παρεμφερῆ πρὸς τὸ ἡμέτερον: Δύο ἐκ Παντικαπαίου (Κέρτς): CVA (Great Britain [3] 132) Oxford 1, 40, 8 (ἀρ. 1910, 71), μέγεθος - ὕψος 0.79 - καὶ σχῆμα τὸ αὐτό, καὶ CVA Pologne (2) 96, 9 (Cracovie, Musée National), χρονολογούμενον ἐκεῖ εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου ὅμοιον, ἀλλὰ μὲ κυμάτιον ὑπὸ τὴν παράστασιν. Ἀσαφὴς φωτογραφία Berytus

11, 1955, 126 ἀρ. 258 πίν. 28 (Βηρυτός, 4ος αἰ. π.Χ. κατὰ τὸν C. Clairmont). Κεφαλὴ 'Ερμοῦ ἐπίσης ἐπὶ ληκυθίου ἐκ Κορίνθου AJA 34, 1930, 338 εἰκ. 3, 1.

5 (εἰκ. 148 δεξιά). Ληκύθιον ἀκέραιον· μέλαν γάνωμα ἐν μέρει βεβλαμμένον (ἐκ τῆς καύσεως, πρβλ. ἀνωτ.). Ὕψος 0.071, διάμ.: βάσ. 0.035 κοιλ. 0.04 χείλ. 0.028.

(42) Πρὸς 'Αν. καὶ ὀλίγον βορειότερον τοῦ τάφου XXXVIII, μὲ μικρὰν ΒΑ. ἀπόκλισιν, ἔκειτο ὁ τάφος LXIII (εἰκ. 77), παιδικὴ *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, ἐντὸς ὀρύγματος μήκους 1.46 μ. καὶ πλάτους 0.60 μ. Ἡ λάρναξ εἶχε διαστάσεις 1.02×0.39 μ. ἐσωτερικῶς. Ἐν αὐτῇ εὑρέθησαν ἐλάχιστα λείψανα σκελετοῦ μὲ ὑπολείμματα τοῦ κρανίου κολλητὰ πρὸς τὸ 'Αν. ἄκρον τῆς Ν. πλευρᾶς. Περὶ τὸ μέσον τῆς Ν. πλευρᾶς:

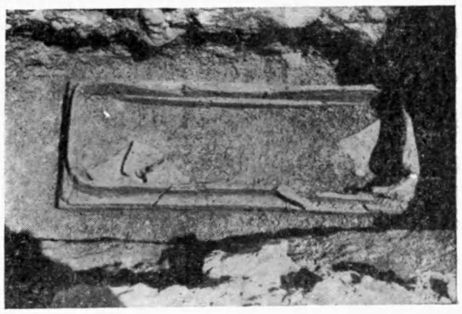

Εἰκ. 77. Λάρναξ LXIII.

1 (πίν 3α ἀριστ., εἰκ. 78). Πλαγγὼν ἀποκεκρουμένη μικρὸν τῆς ἀριστερᾶς κνήμης· ἡ κεφαλὴ συνεκολλήθη· ἐπιφάνεια ἐφθαρμένη μὲ ἐλάχιστα ἴχνη τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Ὕψος 0.158.

Πρβλ. British Museum, Catal. of. Terracottas ἀρ. 959 πίν. 135 (ἀρχαὶ 4ου), προερχομένην ἐξ 'Αθηνῶν, θεωρουμένην ὅμως κορινθιακὴν λόγῳ τοῦ χρώματος τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς εὑρέσεως μητρῶν ὁμοίων κεφαλῶν ἐν τῷ Κεραμεικῷ τῆς Κορίνθου (βλ. Corinth XV ι ἀρ. 937, 30 πίν. 34, πρβλ. καὶ AJA 34, 1930, 469, 9 ἐξ 'Αθηνῶν). Οἱ λοιποὶ τύποι τοῦ 4ου ἐκ Κορίνθου (Corinth XV ι πίν. 31, xx 1, xx 2, xx 3, xx 10), ραδινοί, μὲ ἄτονον πλαστικότητα· ὁπωσδήποτε ἐξ ὅλης τῆς ἀνασκαφῆς τὸ παρὸν εἶναι τὸ πλησιέστερον πρὸς τούτους δεῖγμα. Πρβλ. LVII 7, LXXXIV, CXII 2. Πιστεύω ὅτι καὶ οἱ κορινθιακοὶ τύποι ἀνάγονται εἰς ἀττικοὺς καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ πλαγγὼν τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ἀττική.

Εἰκ. 78. Πλαγία ὄψις τῆς πλαγγόνος LXIII (πίν. 3α ἀριστ.).

(43) Πρὸς Ν. τοῦ τάφου LXIII, παραλλήλως πρὸς αὐτὸν ἀλλὰ μέ τινα ΝΑ. ἀπόκλισιν, ἔκειτο ὁ τάφος LXV, μικρὰ *λάρναξ* καταστραφεῖσα κατὰ τὸ δυτικόν της ἥμισυ ὑπὸ τῶν παλαιῶν θεμελίων. Τὸ ὄρυγμα τοῦ τάφου περιέβαλλε ἀπὸ Α. καὶ Β. τοιχάριον ἐξ ἁπλῆς σειρᾶς λίθων (βλ. LXXVIII σ. 25 καὶ σημ. 2). Ἡ λάρναξ, σῳζομένη εἰς μέγιστον μῆκος 0.32 μ., εἶχε πλάτος 0.24 (ἐσωτ.) - 0.315 (ἐξωτ.) μ., εὑρέθη δὲ κενὴ παντὸς περιεχομένου.

(44) 'Ανατολικῶς καὶ νοτιώτερον ὁ τάφος LVIII (εἰκ. 79 καὶ 115), *λάρναξ* ἐντὸς λάκκου περιβαλλομένου ἐπίσης ὑπὸ τοιχαρίου καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς, ἐκ διπλῆς μὲν σειρᾶς λίθων κατὰ τὴν βόρειον (βλ. σ. 48-9) καὶ ἐν μέρει διπλῆς κατὰ τὴν νοτίαν, ἁπλῆς δὲ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικήν. Τὸ ὄρυγμα τοῦ τάφου εἶχε διαστάσεις 1.70×0.67 μ. ἡ δ' ἐν αὐτῷ λάρναξ 1.21×0.39 μ. (ἐξωτ.).

Τὸ ὄρυγμα τοῦ τάφου, μὲ τὰ συνήθη κιμηλοχώματα, ἐδείχθη ἀσυνήθως πλούσιον εἰς εἰδώλια, περιεῖχε δέ, συγκεντρωμένα παρὰ τὴν βόρειον πλευράν, καὶ τὰ κάτωθι τεμάχια ἀγγείων:

1. Λεκανὶς ἄνευ τοῦ πώματος, ἐλλιπὴς κατὰ τὸ τρίτον περίπου, κεκαλυμμένη ὅλη μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα. Ὕψος 0.05, διάμ.: βάσεως 0.052 χείλους (καθ' ὑπολογισμόν) 0.096.

2. Πινακίου (;) τμῆμα περὶ τὴν βάσιν· ἐσωτερικῶς ἔντυπον ἀκτινωτὸν κόσμημα πέριξ κυκλίσκου.

3. Λαιμὸς ἀγγείου καμπυλούμενος· εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ χείλους, ἐσωτερικῶς, ἐρυθρόν· ἐξωτερικῶς λευκὸν μὲ καστανομελαίνας γραμμάς. Πηλὸς ὠχροπράσινος.

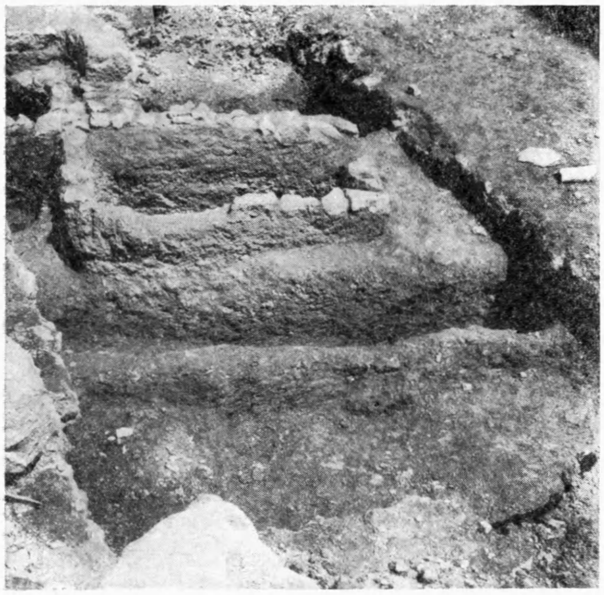

Εἰκ. 79. Τάφος LVIII ἀπὸ Ν. Ἐμπρὸς διέρχεται τμῆμα τοῦ ὀρύγματος 2.

Πηλὸς καὶ χρωματισμὸς ὑποδεικνύουν ἐξωαττικὴν προέλευσιν.

Πλησίον τῶν τεμαχίων, παρὰ τὴν βόρειον ἐπίσης πλευράν, τὰ ἑξῆς δύο:

4 (LVIII, 1 πίν. 3β μέσον). Πλαστικὸν ἀγγεῖον ὑπὸ μορφὴν ὑπερμεγέθους ἀστραγάλου, ἐλλιπὲς μικρὰ μέρη τῶν τοιχωμάτων καὶ τὴν λαβὴν μετὰ μέρους τοῦ σώματος, σῷζον δὲ ὑπολείμματα μόνον τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος· τὸ τριφυλλόσχημον στόμιον, ὡς καὶ ἡ λαβή, χρωματισμένα ἀμφοτέρωθεν διὰ μέλανος. Ὕψος 0.055 εἰς τὸ στόμιον 0.08, μῆκος 0.095, πλάτος (μέγιστον) 0.05.

Περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀστραγάλων διαλαμβάνει προσφάτως ἐκτενῶς ὁ R. Hampe, Die Stele aus Pharsalos (Berliner Winckelmannsprogramm 107 [1951]). Βλ. καὶ A. Greifenhagen, Griechische Eroten, Berlin 1957, 26 (βιβλιογραφία σ. 78 καὶ 82), G. Van Hoorn, Choes and Anthesteria, Leiden, 1951, 45 καὶ Olynthus XI 198. Πρβλ. καὶ τάφ. LIV διὰ τὴν ἐν τάφοις παρουσίαν ἀστραγάλων.

Τὸ ἀρχαιότερον γνωστόν μοι παράδειγμα πλαστικοῦ ἀγγείου ὑπὸ μορφὴν ἀστραγάλου εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτάδου ἐζωγραφημένον μὲ παράστασιν Νεφελῶν (ὡς κορασίδων ὀρχουμένων)· βλ. Furtwaengler καὶ Reichhold, Griechische Vasenmalerei, πίν. 136, 2, CVA Br. Mus, πίν. 26-7, βλ. καὶ J. Beazley ARV² 452 ἀρ. 15 (22) μὲ βιβλιογραφίαν, εἰς ἣν προσθετέα J. E. Harrison - D. S. Mac Coll, Greek Vase Paintings, London 1894, πίν. 40 (Βρετ. Μουσείου, ὁ ὀρθὸς ἀριθμὸς Ε 804 καὶ ὄχι Ε783), A. Rumpf, Malerei and Zeichnung (Handbuch der Archäologie IV, 1) 100 πίν. 29, 1 καὶ G. M. Richter, Attic Red-Figured Vases, 1946, 111 εἰκ. 79. Ἕτερος ὑστερώτερος, βλ. τῆς ἰδίας Handbook of the Greek Collection, 1953, 88-89 πίν. 69 g.

Εἰκ. 80α. β. Εἰδώλιον LVIII ἀρ. 5.

Πλαστικὸν ἀγγεῖον ὑπὸ μορφὴν ἀστραγάλου (ἀγάνωτον) μὲ λευκὸν ἐπίχρισμα, ὡς τὸ ἡμέτερον, δὲν ἔχω ἄλλο ὑπ' ὄψει μου [1].

[1] Δὲν εἶναι σαφὴς ὁ τύπος (μέλαν γάνωμα πιθανῶς) καὶ ἐλλείπει περιγραφὴ πηλίνου ἀστραγάλου ἐν Ἱσπανίᾳ (Βαλενθίᾳ), A. Garcia y Bellido, ἔ.ἀ. 173, 30 πίν. 119 κάτω ἀριστερά, κατατασσομένου, ἐσφαλμένως

5 (LVIII 2 εἰκ. 80, α. β). Εἰδώλιον θεᾶς καθημένης μετὰ πόλου· ἐλλείπει τὸ ἀριστερὸν τοῦ κορμοῦ· διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ μηροῦ κεκαμμένης δεξιᾶς κρατεῖ στρογγύλον καρπόν. Ὅλον τὸ σῶμα καὶ ὁ θρόνος καλύπτονται ὑπὸ λευκοῦ ἐπιχρίσματος, εἶναι δὲ χρωματισμένα: διὰ κυανοῦ, τὸ κάτω μέρος τοῦ θρόνου· δι' ἐρυθροῦ, τὸ ἄνω τοῦ θρόνου, οἱ ἄκροι πόδες καὶ ἡ κόμη· διὰ μέλανος ὁ πόλος. Ὕψος 0.125, μέγ. πλάτος 0.065.

Εἰκ. 81. Πλαστικὸν ἀγγεῖον τάφου LVIII 3.

Περὶ τῆς σημασίας τῶν εἰδωλίων καθημένων γυναικείων μορφῶν βλ. K. SCHEFOLD, Basler Antiken im Bild, Basel 1958, 27 - 29 μὲ τὴν κυριωτέραν βιβλιογραφίαν· ὁ Schefold τὰς θεωρεῖ μᾶλλον ἔνθεον ἀπεικόνισιν τῆς ἀποθανούσης (die von der Kräften der Gottheit erfüllte Verstorbene) καὶ ὄχι αὐτῆς ταύτης τῆς θεότητος [1]. Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι διὰ τὴν ἐποχὴν τοὐλάχιστον ταύτην εἶναι ἀσπαστὴ τοσαύτη ἐξύψωσις τῶν νεκρῶν [2]. (Πρβλ. ἀνωτ. σ. 30.) Μᾶλλον σύμφωνος πρὸς τὴν ἐν τάφοις κορασίδων ἀνεύρεσίν των φαίνεται ἡ ταύτισίς των πρὸς τὴν Πασικράταν, τὴν χθονίαν Ἀφροδίτην, τὴν λατρείαν τῆς ὁποίας ἀνιχνεύει ὁ Ν. Δ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ, Θεσσαλικὰ 1, 1959, 50 - 63 (βλ. εἰδικῶς σ. 60 - 62). Καθημένας γυναικείας μορφὰς παριστοῦν καὶ δύο ἄλλα εἰδώλια τοῦ τάφου (κατωτ. ἀρ. 7 καὶ 10).

6 (LVIII 3 εἰκ. 81). Εἰδωλίου καθημένης γυναικείας μορφῆς τὸ ἄνω ἀριστερὸν τμῆμα· λευκὸν ἐπίχρισμα καὶ ἐλάχιστα ἴχνη ἐρυθροῦ. Μικρὰ λαβὴ παρὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον καὶ μέρος ὀπίσω χρωματισμένον μέλαν μαρτυροῦν ὅτι προέρχεται ἐκ πλαστικοῦ ἀγγείου. Μέγιστον ὕψος 0.052.

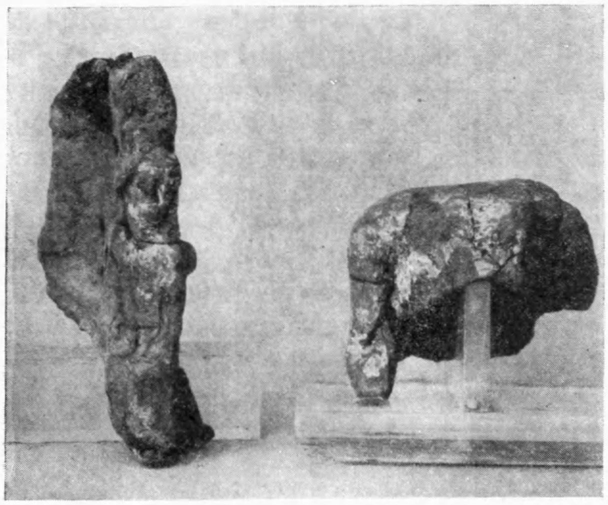

Εἰκ. 82. Δύο τεμάχια τοῦ αὐτοῦ εἰδωλίου (τάφος LVIII 4-5).

7 (LVIII 4 - 5 εἰκ. 82). (Ἐπὶ τῆς λάρνακος, παρὰ τὸ χεῖλος τῆς νοτίου πλευρᾶς.) Εἰδωλίου καθημένης γυναικείας μορφῆς τρία μέρη μὴ συναπτόμενα· τὸ σῳζόμενον ἀριστερὸν στήριγμα τοῦ καθίσματος σχηματίζεται ἐν εἴδει ἑρμαϊκῆς στήλης γυναικός (σφιγγός;). Μέγιστον ὕψος 0.13.

Βλ. ἀνωτ. ἀρ. 5 καὶ πρβλ. κατωτ. ἀρ. 10. Περὶ στηριγμάτων ἀγαλμάτων ὑπὸ μορφὴν ἀρχαϊστικῶν ἀγαλμάτων (γνωστῶν ἀπὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.) βλ. F. MUTHMANN, Statuenstützen, Heidelberg 1951, 18 - 20.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος εὑρέθη μετρίως διατηρούμενος ὁ σκελετὸς [3] παιδίσκης, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ κτερίσματα, τόσον τὰ ἐκτὸς τῆς λάρνακος ἤδη περιγραφέντα ὅσον καὶ τὰ ἐντὸς αὐτῆς εὑρεθέντα:

8 (LVIII 6 εἰκ. 83 α. β). (Ὑπτία παρὰ τὴν κεφαλὴν ἀριστερά.) Πλαγγὼν μεγάλη (κοίλη ἐσωτερικῶς) συνισταμένη μόνον εἰς τὸ ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ ἄνω μέρος καὶ τὸ ἄνω μέρος τῶν βραχιόνων.

ἴσως, μετὰ τῶν ἐκ Καμπανίας. Μέλαν γάνωμα ἔχουν οἱ ἀστράγαλοι CVA Belgique (3) 147, 33 καὶ ὁ ὅμοιος [H. CAHN] Auction XVI, Basel 1956, 148 πίν. 35 (α' τέταρτον 4ου αἰ. π.Χ.).

1 Βλ. καὶ ὅσα, ἐξ ἀφορμῆς τῆς παρουσίας γυναικείων προτομῶν ἐν τάφοις τοῦ Ἄργους, σημειοῖ ἐν ΑΔ 15, 1933/35, 32 καὶ σημ. 2 ἡ Σ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ, ἥτις βλέπει εἰς ταύτας «γυναικείαν θεότητα προστάτριαν τῶν νεκρῶν».

2 Βλ. καὶ Κ. ΡΩΜΑΙΟΝ, ΑΜ 39, 1914, 217 καὶ σημ. 1, δεχόμενον ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων δὲν εἶναι οἱ νεκροὶ ἀλλὰ οἱ χθόνιοι δαίμονες ἰσχυροί. Κατὰ τῆς «ἀποθεώσεως» τῶν νεκρῶν, τουλάχιστον εἰς τὴν Ἀττικήν, καὶ ὁ N. HIMMELMANN - WILDSCHÜTZ, Studien zum Ilissos - Relief, München 1956, 34 - 38.

3 Ὁ σκελετὸς μόλις ὑπερέβαινεν εἰς μῆκος τὰ 0.90 μ., ἀνῆκε δηλαδὴ εἰς τετραέτιδα ἢ πενταέτιδα παιδίσκην κανονικῆς ἀναπτύξεως.

ἐλλιπὴς πολλὰ μέρη· λίαν ἐφθαρμένη τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος· ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Ὕψος 0.155.

Ὁ Dörig εἰς τὸ ἀνωτέρω (σ. 29) μνημονευθὲν ἄρθρον του ἐν Antike Kunst 1, 1957, 46 ἀνάγει τὴν ἐμφάνισιν τῶν εἰδωλίων τοῦ τύπου τούτου εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Μηδικῶν. Ἐκεῖ δέ, πίν. 22, 3, ἐπανεικονίζει (=ΑΑ 54, 1954, 282-3 ἀρ. 10 εἰκ. 14 [σ. 278]) τὸ πλησιέστερον πρὸς τὸ ἡμέτερον γνωστόν μοι παράδειγμα, τοῦ ὁποίου τὴν χρονολόγησιν εἰς τὰ μέσα τοῦ 5ου θεωρεῖ, ὀρθῶς, πολὺ πρώιμον· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπ᾽ αὐτοῦ προτεινομένη ἐγγὺς τῆς Πραξιτελείου ἐν Arles καὶ Νεαπόλει Ἀφροδίτης (F. Winter, Kunstgeschichte in Bildern, πίν. 312, 2, 379, 3) εἶναι πολὺ χαμηλή. Ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἔχομεν τὴν παραλληλότητα πρὸς τὸ ἡμέτερον, χρονολογούμενον ἀσφαλῶς ἐκ τῶν εὑρημάτων τοῦ τάφου εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ., ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ οἱ μεταγενέστεροι τύποι διακρίνονται σαφῶς τῶν τοῦ 5ου· βλ. ἐπὶ παραδείγματι τὰς κυρηναϊκὰς ἀπομιμήσεις τῶν κλασσικῶν (προπαρθενωνείων, μέσων τοῦ 5ου) τὰς εἰκονιζομένας ἐν British Museum, Catalogue of Terracottas ἀρ. 1437-1441. Ἀντιθέτως, στενὴ εἶναι ἡ συγγένεια τοῦ ἡμετέρου (καὶ τοῦ ἐν Μονάχῳ ἀνωτ.) πρὸς ἀρχαιότερα δείγματα χρονολογούμενα τεχνοτροπικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τύπου τῆς κεφαλῆς, ὡς τὸ ΑΑ 54, 1939, 434-5, εἰκ. 3 (440/430 κατὰ τὸν P. Knoblauch) ἢ ἀκόμη τὸ ἐν Antike Kunst, ἔ.ἀ. πίν. 26, 12, τὸ κατὰ τὸν Dörig, ἔ.ἀ. 46 ὀλίγον μετὰ τὰ Μηδικὰ χρονολογούμενον [1]. Ἀτυχῶς τὸ πρόσωπον τοῦ ἡμετέρου εἶναι τελείως ἐφθαρμένον δι᾽ ἀκριβεστέραν τεχνοτροπικὴν τοποθέτησιν, ἡ ταυτότης ὅμως τοῦ τύπου τοῦ κορμοῦ πρὸς παραδείγματα ὡς τ᾽ ἀνωτέρω δεικνύει χρῆσιν μητρῶν ἀναγομένων εἰς τὸ αὐτὸ πρότυπον.

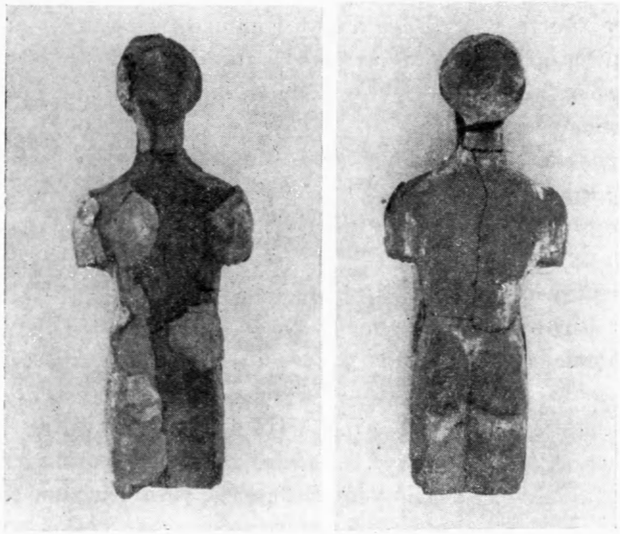

Εἰκ. 83α. β. Προσθία καὶ ὀπισθία ὄψις τῆς πλαγγόνος τοῦ τάφου LVIII ἀρ. 8.

Εἰδώλια τοῦ τύπου τούτου εἰκονίζονται ἐνίοτε ἐπὶ ἐπιτυμβίων κρατούμενα ὑπὸ κορασίδων [2], ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὴν συνήθη ὑπόθεσιν ὅτι τὰ ἐλλείποντα ἄκρα δὲν ἐφαίνοντο, καλυπτόμενα ὑπὸ προσθέτων ἐνδυμάτων, εἰς τὰς παραστάσεις ταύτας ἐμφανίζονται γυμνά. Βλ. σχετικῶς O. Walter, Eine Athenastatuette mit beweglichen Armen ἐν Classical Studies Presented to Edward Capps, Princeton 1936, 347-355 μὲ κατάλογον τῶν ἀναγλύφων ἐν σ. 349 καὶ Π. Καστριώτου, Ἀνάγλυφα ἐπιτύμβια μετὰ πλαγγόνος ἐν ΑΕ 1909, 122-132 πίν. 4. Πρβλ. καὶ Dörig, ἔ.ἀ.

Σημειωτέα τέλος μαρμαρίνη πλαγγὼν τοῦ τύπου τούτου ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἣν ὁ H. Riemann, Kerameikos II, 12 ἀρ. 162 πίν. 37 θεωρεῖ ἑλληνιστικήν.

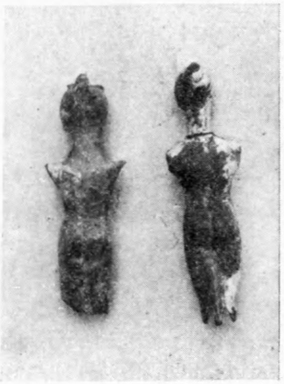

Εἰκ. 84. Ὀπισθία ὄψις τῶν πλαγγόνων LVIII 7 καὶ LXXXIV.

6 (LVIII 7 πίν. 3α δεξιὰ εἰκ. 84 δεξιά). (Δεξιὰ τοῦ σκελετοῦ, ὀλίγον χαμηλότερον τοῦ κρανίου, μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ εἰδωλίου πρὸς Ἀν.) Πλαγγὼν ἀποκεκρουμένη

1 Καὶ τὸ ἐκ Μαραθῶνος πλῆρες εἰδώλιον, ΠΑΕ 1935, 86-7 εἰκ. 1 χρονολογητέον περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ.

2 Ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: A. Conze, Die attischen Grabreliefs ἀρ. 814-818, 880, 882 (πίν. 156-157, 160),

τὰ γόνατα· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὀπή. Μέγιστον ὕψος 0.115.

Πρβλ. Pnyx I, 136 ἀρ. 5 εἰκ. 53. (Πρβλ. WINTER, Typen I, 169 κ.ἑ.) χρονολογούμενον εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ ἀρ. 6 χρονολογούμενον εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (ὡς καὶ τὰ ὑπ' ἀρ. 7 καὶ 8, ἐλλιπέστερα ὅμως). Βλ. LXIII, LXXXIV καὶ LXII, 2.

10 (LVIII 8 πίν. 3β δεξιά). (Παρὰ τὴν λεκάνην, ἀριστερά, ἀνεστραμμένον, μὲ τὴν ἐλλείπουσαν κεφαλὴν πρὸς Δ.) Εἰδώλιον καθημένης γυναικείας μορφῆς, ἐλλιπὲς τὴν κεφαλήν· ἡ δεξιὰ καθειμένη κατὰ μῆκος τοῦ σώματος· ἡ ἀριστερὰ φέρεται παρὰ τὸν ὁμώνυμον μαστόν· ἡ ἐπιφάνεια ἐφθαρμένη περὶ τὰ γόνατα. Μέγιστον ὕψος 0.118. Βλ. ἀνωτ. ἀρ. 5.

11 (LVIII 9). (Παρὰ τὸν μηρόν, δεξιά, μὲ τὸ στόμιον πρὸς Δ.) Ληκύθιον μὲ πεπιεσμένον σῶμα ἀποκεκρουμένον μέρος τῆς λαβῆς· ὁ λαιμὸς συνεκολλήθη· μέγα μέρος τοῦ μέλανος γανώματος ἔχει ἀπολεπισθῆ. Ὕψος 0.049, διάμ.: βάσ. 0.039 κοιλ. 0.041 χείλ. 0.022.

Ἐκ τῶν πέντε πεπιεσμένων ληκυθίων τῆς ἀνασκαφῆς [1] τὸ παρὸν εἶναι τὸ πλησιέστερον πρὸς τὸ ἐκ Ρηνείας Délos XXI 47 ἀρ. 106 πίν. 40, οὐδεμίαν αἰσθητὴν διαφορὰν ἔχον κατὰ τὸ σχῆμα.

Εἰκ. 85. Χοῦς LVIII ἀρ. 12.

12 (LVIII 10 εἰκ. 85). Χοῦς ἀκέραιος. Παῖς γυμνὸς ὀκλάζων ὠθεῖ ἁμαξίδιον, ἐφ' οὗ παιδίσκη ἐνδεδυμένη· ἄνω βλαστός (φύλλα καὶ ἄνθη) δι' ἐπιθέτου λευκοῦ, κάτω κυμάτιον. Ὕψος 0.04, διάμ.: βάσ. 0.0205 κοιλ. 0.03.

Διὰ τοὺς χόας γενικῶς βλ. HOORN, Choes. Εἰδικῶς περὶ τοῦ χθονίου χαρακτῆρός των σ. 22 - 24 καὶ τῆς ἐκ τάφων προελεύσεώς των (εἰδικῶς ἐν Ἀθήναις) σ. 49, περὶ δὲ τῶν ὑπὸ τῶν παίδων συρομένων ἁμαξιδίων σ. 44. Ἐν τούτοις δὲν ἀναφέρεται ἄλλο παράδειγμα, ἔνθα ἐπὶ τοῦ ἁμαξιδίου ἐπιβαίνει κορασίς· οὕτω ἡ παράστασις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπεικονίζουσα πράγματι τὴν θανοῦσαν. Ἐκ τῶν γνωστῶν παραστάσεων αἱ πλησιέστεραι θεματικῶς εὕρηνται ἐπὶ τῶν HOORN, ἔ.ἀ. εἰκ. 159 (τεμάχιον ἐκ τῆς Ἀγορᾶς χρονολογούμενον 425 - 420 π.Χ.), 259 (Ἐθν. Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, πρώην συλλογὴ Ἐμπεδοκλέους, 425 π.Χ. περίπου) καὶ μάλιστα 257 (Ἀγορᾶς, βλ. Hesperia 18, 1949, 316 ἀρ. 17 πίν. 8 τέλους 5ου συγγενὲς πρὸς τὸν ζωγράφον τοῦ Μειδίου· ἄνω βλαστός, κάτω κυμάτιον, ὡς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου) καὶ 261 (Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖον 1558, τέλος 5ου, χονδροειδὴς ἐργασία).

Τὸ ἡμέτερον παράδειγμα χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., χωρὶς νὰ εἶναι εὐχερὲς νὰ ἀποδοθῇ εἰς ὡρισμένον ἐργαστήριον. Βλ. καὶ LXXI 2.

Περὶ τῶν ἁμαξιδίων ὡς συνήθους παιγνίου τῶν Ἀθηναίων παίδων τῆς ἐποχῆς βλ. ΑΡΙΣΤΟΦ. Νεφέλαι 861 - 4 καὶ 878 - 880.

ΕΜ 1771, 2275 (ΑΕ 1909, 131 εἰκ. 4 πίν. 4, 2) καὶ τμῆμα ἀναγλύφου ἐκ Πειραιῶς (αὐτ. εἰκ. 7), εἰς ἃ προσθετέον καὶ [H. CAHN] Auction XVIII, Basel 1958, ἀρ. 9 (370-360 π.Χ. στήλη Ἀριστομάχης Εὐφράνο[ρος]). Τὰ παρὰ CONZE ἀρ. 882, 815, 880 καὶ 814 εἰκονίζονται καὶ ἐν ΑΕ 1909, ἔ.ἀ. εἰκ. 1, 2, 3 καὶ πίν. 4, 1 ἀριστερά, ὁ δὲ DÖRIG, ἔ.ἀ. 45 πίν. 23,1.2 εἰκονίζει τὰ παρὰ CONZE, ἀρ. 815 πίν. 156 καὶ ΑΕ 1909 πίν. 4. 2. Ὁ WALTER, κατωτ. εἰκ. 5 καὶ 6 εἰκονίζει καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 7643 ἐξ Ἀθηνῶν εἰδώλιον τοῦ τύπου τούτου ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου (τῶν ἀρχῶν ἴσως τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.).

1 Τὰ λοιπὰ τέσσαρα προέρχονται ἐκ τῶν τάφων XCα (1), XXXV, XLIII (9) καὶ XLVI (2).

(45) Πρὸς Ν. τοῦ τάφου LXVIII, ἐκεῖθεν τοῦ ὀρύγματος 2, παρετηρήθη εὐρὺ ὄρυγμα, ἀποκληθὲν τάφος LX, μὲ ἄφθονα ὄστρακα. Ἡ τομὴ ὅμως ἦτο ἀβαθὴς καί, ἐκτὸς τῆς Β. πλευρᾶς, δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ ὅριά της, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφανθῇ τις ἂν πρόκειται πράγματι περὶ τάφου καὶ ποίου εἴδους.

1 - 2. Λευκῶν ληκύθων δύο τεμάχια, ὧν εἷς λαιμός.

3. Ληκύθου ὦμος.

4 - 5. Δύο τεμάχια ἐκ τοῦ κάτω μέρους ληκύθου μὲ κιγκλιδωτόν (βλέπε σ. 22 - 23).

6 - 7. Τεμάχια δύο ληκυθίων· ἐπὶ τοῦ μικροτέρου ζῷον λίαν ἐφθαρμένον.

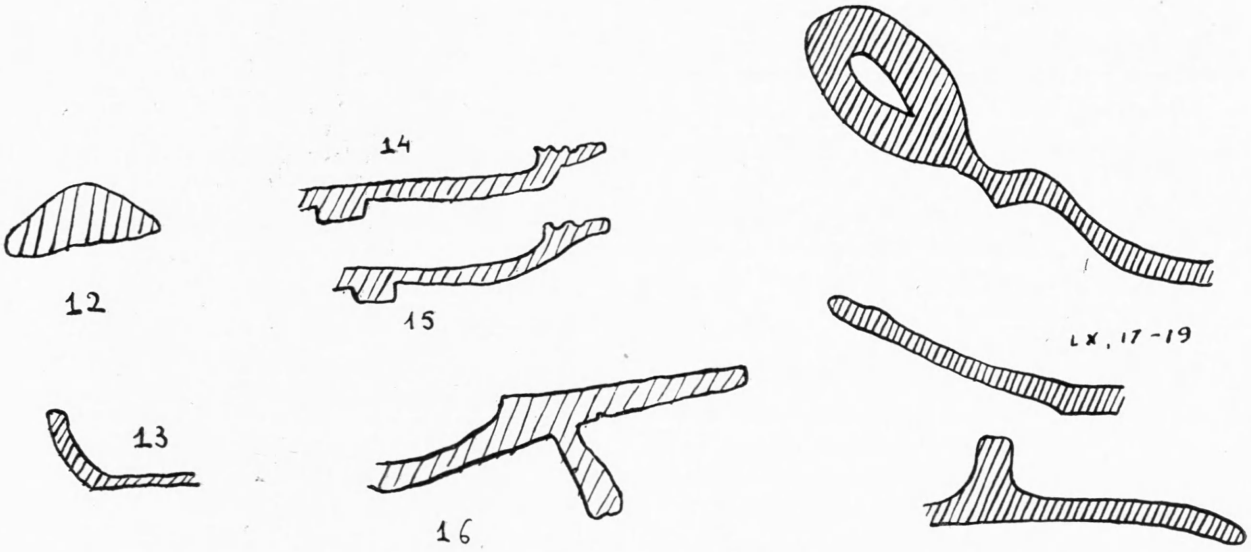

Εἰκ. 86. Τομαὶ οἰκιακῶν σκευῶν.

8 (πίν. 25β κάτω ἀριστερά). Πώματος λεκανίδος τριγωνικὸν τμῆμα, ἀποκεκρουμένον τὸ χεῖλος. Γρὺψ πρὸ βλαστοσπείρας. Διαστάσεις 0.046×0.07, πάχος 0.01.

9. Λεκανίδος μετὰ πώματος τὸ τρίτον περίπου. Μέλαν γάνωμα. Ὕψος 0.035, εἰς τὴν λαβὴν τοῦ καλύμματος 0.06.

10. Αὐλακωτοῦ κλειστοῦ ἀγγείου τμῆμα· διακόσμησις θαλλοῦ δι' ἀραιώματος πηλοῦ. Μέγιστον ὕψος 0.04. Πρβλ. ὑδρίαν τάφου Α.

11. Λαβὴ κοτύλης.

12 (εἰκ. 86). Λαβὴ τριγωνικῆς τομῆς.

13 (εἰκ. 86). Φιαλιδίου τμῆμα. Βάσις πλάτυσμα· γάνωμα μετρίας ποιότητος, ἀνοικτόχρουν, κατὰ τόπους ἐρυθρωπόν. Ὕψος 0.014.

14 - 15 (εἰκ. 86). Δύο πινακίων τεμάχια.

16 (εἰκ. 86). Πινακίου τμῆμα· καλὸν μέλαν γάνωμα.

17 - 19 (εἰκ. 86). Οἰκιακῶν σκευῶν τεμάχια· ἀβαφῆ, πηλὸς κεραμόχρους.

Περὶ τῆς παρουσίας οἰκιακῶν σκευῶν ἐν τάφοις βλ. καὶ V 2.

(46) Πρὸς Β. καὶ ἔτι ἀνατολικώτερον τοῦ τάφου LVIII εὑρίσκετο ὁ τάφος L (εἰκ. 115), *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐπίσης. Φαίνεται ὅτι περιεβάλλετο καὶ οὗτος ὑπὸ περιβόλου, ὡς ὁ LVIII (σ. 43 βλ. καὶ σ. 25)· πρὸς δυσμὰς τοὐλάχιστον ἐφάνη

ἐπέκτασις ὁμοίου τοιχαρίου μὲ ἴχνη μάλιστα πλίνθων ἐπὶ τῆς ἐκ κιμηλολίθων βάσεως [1] καὶ πιθανῶς τὸ μεῖζον τῶν λοιπῶν πλευρῶν πάχος τοῦ βορείου τοίχου τοῦ τάφου LVIII ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος ἐχρησίμευεν ἅμα καὶ ὡς νοτία πλευρὰ τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου L. Εἰς ἐπίρρωσιν ἔρχεται τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πρὸς τὸν τάφον L βόρειος ὄψις τοῦ τοίχου τούτου συνέπιπτε πρὸς τομὴν τοῦ ἐδάφους, ἀποτελουμένου εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπὸ σφιγκτά, καθαρά, ἐρυθρωπὰ χώματα.

Τὸ ὄρυγμα τοῦ τάφου ἦτο στενότερον ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς, ὅπου ἡ ἀντίστοιχος (Ν.) πλευρά του ἦτο λελαξευμένη βορειότερον, σχηματιζομένης βαθμῖδος κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βράχου πλάτους 0.35 (Δ.) - 0.40 (Α.) μ.

Κατὰ τὸ καθάρισμα τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου L εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς:

1 - 2. Δύο πρώιμα γεωμετρικὰ τεμάχια (βλ. σ. 4 ἀρ. 4).

3. Χεῖλος κρατῆρος.

4. Τεμάχιον ἀγγείου μὲ μαργαριτοειδὲς κόσμημα.

5. Τεμάχιον ἐκ τοῦ ὤμου ληκύθου μὲ ἀκτινωτὰς γραμμάς.

6. Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου.

7 (πίν. 17 α μέσον). Ληκύθου ὁ κορμός· διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ κιγκλιδωτοῦ ἄνω καὶ κάτω. Μέγ. ὕψος 0.08, διάμ. ὤμων 0.044. Βλ. CX ἀρ. σ. 31 καὶ πρβλ. CII καὶ XXVII ἀρ. 10.

8. Λύχνου τὸ πρόσθιον τμῆμα. Ὕψος 0.021, μέγ. πλάτος 0.06. Τὸ πλησιέστερον Agora IV ἀρ. 210 πίν. 36 τοῦ τύπου 23 A (430 - 390 π.Χ.). Βλ. LXXXVI.

Ἐντὸς στενομήκους ὀρύγματος διαστάσεων 1.76 × 0.75 μ. ὁ τάφος ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾶς στρωτήρων, συναντωμένων εἰς ὀξεῖαν γωνίαν· αἱ στεναὶ πλευραὶ ἐκλείοντο ὡσαύτως δι' ὁμοίων στρωτήρων σφιγκτὰ κολλημένων εἰς τὰς ἀντιστοίχους πλευρὰς τοῦ ὀρύγματος. Ὡς δάπεδον εἶχον χρησιμοποιηθῆ δύο καμπύλοι κέραμοι, ὧν ὁ μείζων, πρὸς ἀνατολάς, μήκους 0.93 μ. καὶ πλάτους 0.40-046 μ., ἐπάτει ἐπὶ τοῦ πρὸς δυσμάς· ἀμφότεροι ἐκάλυπτον μῆκος 1.62 μ. καταλειπομένου κενοῦ 0.14 μ. δυτικῶς μεταξὺ κεράμων δαπέδου καὶ στρωτῆρος στενῆς πλευρᾶς. Ὁ σκελετός, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α., διετηρεῖτο κάκιστα. Ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἀκαλύπτου ἄκρου τοῦ δυτικοῦ κεράμου ἔκειντο δεξιὰ μὲν τῶν ὀστῶν εἰδώλιον ἀνεστραμμένον, ἀριστερὰ δὲ πυξίς.

1 (L 1 πίν. 3β ἀριστ.). Εἰδώλιον ἀκέραιον γυναικὸς ὀρθῆς, κοῖλον ἐσωτερικῶς, μὲ εὐρὺ ἄνοιγμα ὀπίσω, ἔνθα ἀδρῶς εἰργασμένον. Φορεῖ ἱμάτιον μὲ ἀπόπτυγμα ἀναπεπταμένον πρὸς τὰς καθειμένας ἀλλ' ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔξω ἀπομακρυνομένας χεῖρας, δι' ἑκατέρας τῶν ὁποίων κρατεῖ ὀμφαλωτὴν φιάλην. Ὑπολείμματα λευκοῦ ἐπιχρίσματος καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ ἐρυθροῦ χρώματος εἰς τὴν κόμην. Ὕψος 0.145.

Δὲν γνωρίζω ὅμοιον. Εἰδώλιον ἐκ Κυρηναϊκῆς ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ (Catal. of Terrac. ἀρ. 1491a, ἀρχὴ 4ου), σῳζόμενον μόνον ἐν μέρει δεξιά, ταυτιζόμενον ὡς Βενδὶς ἐκ τῆς περὶ τὴν ὀσφὺν δορᾶς, φέρει ἐπίσης φιάλην διὰ τῆς δεξιᾶς.

2 (L 2 εἰκ. 87). Πυξὶς μετὰ τοῦ πώματος ἀκεραία. Μέλαν γάνωμα κατὰ τόπους ἀνοικτότερον. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος Ἔρως (ὡς παῖς), ὡσεὶ καθήμενος (ἐπὶ βράχου ἢ καθίσματος μὴ παριστανομένου), κρατεῖ διὰ τῆς προτεινομένης δεξιᾶς πτηνόν (περιστεράν;). Τὸ ἔδαφος περὶ τὸ ἐξωτερικὸν περί-

1 Τοιαύτη θὰ πρέπῃ νὰ ὑποτεθῇ ἡ κατασκευὴ πάντων τῶν ὁμοίων μικρῶν περιβόλων (σ. 25 σημ. 2).

γραμμα τῆς παραστάσεως ἔχει ἐπιχρισθῆ ἐπιπροσθέτως διὰ μέλανος. Ὕψος 0.042 μετὰ τοῦ καλύμματος 0.084, διάμ.: βάσ. 0.07 χείλους 0.057. Περὶ τὸ 400 π.Χ.

Ὡς πρὸς τὸ θέμα πρβλ. τὸν ἐπὶ δελφῖνος ἔρωτα τὸν διὰ τῆς δεξιᾶς ὑψηλὰ κρατοῦντα πτηνόν (περιστεράν;) ἐπὶ καλύμματος κατόπτρου W. FROEHNER, Collection Tyszkiewicz, πίν. 5.

Ὁ Ἔρως συνδέεται πρὸς πτηνὸν ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς· βλ. ἀμφορέα τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου (CVA 50, 3 [Ε 269] τοῦ ζωγράφου τοῦ Τιθωνοῦ, ARV², 206 - 7).

Ὁμοία πυξὶς μὲ παράστασιν, ἐπὶ τοῦ πώματος, παιδὸς προσδέοντος τὸ σανδάλιον (σχέδιον συγγενικόν, κατά τι σκληρότερον, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου) ἐν Χαϊδελβέργῃ (W. KRAIKER, Die rotfigurigen attischen Vasen, Berlin 1931, ἀρ. 229 πίν. 42). Ὁμοία ὡσαύτως καὶ πυξὶς ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (K. SCHEFOLD, Untersuchungen zu den Kertschen Vasen [Archaeologische Mitteilungen aus russischen Sammlungen IV, Berlin - Leipzig 1934] ἀρ. 585 εἰκ. 9) τῶν αὐτῶν σχεδὸν διαστάσεων μὲ προτομὴν ἵππου ἐπὶ τοῦ πώματος.

Εἰκ. 87. Παράστασις ἐπὶ τοῦ καλύμματος πυξίδος τοῦ τάφου L.

(47) Πρὸς Α. τοῦ τάφου L μὲ αἰσθητὴν ΝΑ. ἀπόκλισιν εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXII, *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, διαστάσεων 2.06 × 0.98 μ. Τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος δὲν κατέλιπεν ἴχνη ἐπὶ τοῦ βράχου, ὡς σκαφὲν ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος 4. Τὸ ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς βάθος του ἦτο 0.75 - 0.80 μ., καθ' ὅλον δὲ τὸ βάθος αὐτὸ ἐνεφανίσθησαν ὑπολείμματα καύσεως (ἀντιθέτως πρὸς τὴν συνήθη περίπτωσιν, καθ' ἣν ταῦτα εἶναι συγκεντρωμένα ἐπὶ τοῦ πυθμένος καὶ τὸ ὑπόλοιπον γέμισμα καθαρόν. Βλ. κατωτ. περὶ πυρῶν). Ὁ πυθμὴν ἐκοιλοῦτο κατὰ μῆκος τοῦ μεγάλου ἄξονος.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος εὑρέθησαν:

1. Τεμάχια μεγάλου ἀγγείου, πιθανῶς ἀμφορέως.

2. Λαιμὸς μεγάλης λευκῆς ληκύθου.

3. Τέσσαρα τεμάχια λευκῶν ληκύθων: ἐπὶ δύο ἐξ αὐτῶν γραμμαί.

4 (πίν. 17β δεξ.). Λήκυθος, ἐλλιπὴς τὴν βάσιν καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ· ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη, ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου ἴχνους τῆς ἐκ θαλλοῦ κισσοῦ διακοσμήσεως, ἣν ἀσφαλῶς ἔφερε. Μέγ. ὕψος 0.105, διάμ. ὤμων 0.033.

5. Ληκύθιον ἐλλιπές· ἐδαφόχρους ζώνη μὲ γραμμὴν ἐντὸς αὐτῆς. Διάμ. βάσ. 0.049.

6 (πίν. 20β, 2). Ληκύθιον ἐλλιπὲς μὲ σῶμα αὐλακωτόν. Μέλαν γάνωμα ἐν μέρει καστανὸν ἔν τισιν ἀπεξεσμένον. Ὕψος εἰς τὴν λαβὴν 0.066, διάμ: βάσ. 0.037 κοιλ. 0.046.

7. Ἄνω μέρος ληκυθίου μὲ πλαστικὴν διαμόρφωσιν κυματίων.

8. Φιαλίδιον κεκαλυμμένον ὅλον διὰ μέλανος γανώματος λίαν ἐφθαρμένου· τοῦ κυλινδρικοῦ τύπου τῶν «ἁλατοδοχείων», βλ. σ. 6 ἀρ. 2. Ὕψος 0.029, διάμ.: βάσ. 0.034 χείλ. 0.058.

9. Πώματος πυξίδος τεμάχιον, χρωματισμένον ἄνω διὰ καστανοῦ.

10. Πώματος πυξίδος τεμάχιον· κατὰ τὴν περιφέρειαν θαλλὸς καὶ ἐσωτερικῶς βλαστόσπειρα. Διαστάσεις 0.05×0.04.

Ὀλίγον ὑπεράνω τοῦ πυθμένος εὑρέθη:

11 (πίν. 25α). Πῶμα πυξίδος συγκολληθὲν ἐκ τριῶν τεμαχίων ἐλλιπὲς μέγα μέρος. Παράστασις λίαν ἐφθαρμένη (ἐκ τοῦ πυρός). Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά: Ἔρως θέων πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ προτεταμένας τὰς χεῖρας διώκων κόρην, δεξιὰ ἐπίσης θέουσαν, στρέφουσαν τὴν κεφαλὴν ὀπίσω καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς ἀνέχουσαν τὸ ἱμάτιον· μορφὴ ἀριστερὰ ἐστραμμένη λίαν ἐφθαρμένη. Ἔρως ἱπτάμενος πρὸς τὰ δεξιά· ὑπ' αὐτὸν στέφανος· κόρη δεξιὰ θέουσα, ὡς περίπου ἡ ἑτέρα· μέρος ἄλλης ἐνδεδυμένης μορφῆς.

(48) Ἀνατολικῶς τῆς πυρᾶς LXXII παρὰ τὸ ἀνατολικὸν ὅριον τοῦ οἰκοπέδου καὶ ἀμέσως πρὸς Β. τοῦ ὀρύγματος 4 ἔκειτο ὁ τάφος LXVIIα, *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως ἀσυνήθως μικρά, διαστάσεων 1.02 × 0.50 μ. (τὸ ἥμισυ τοῦ κανονικοῦ), μὲ βάθος ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς 0.70 μ.

Εἰκ. 88. Κορμὸς ἀνδρικοῦ εἰδωλίου.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ τάφου ἐντὸς σκληρῶν, σχετικῶς, καστανῶν χωμάτων, εὑρέθησαν τεμάχιά τινα, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι:

1. Βάσις ὀξυπυθμένου ἀμφορέως. Μέγ. ὕψος 0.13, διάμ. κάτω 0.09.

2 (LXVII 14). Ἓξ τεμάχια λευκῶν ληκύθων· ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τμῆμα παραστάσεως δι' ἐρυθροῦ (ἄκρον δεξιᾶς χειρὸς καὶ ταινία στήλης), ἐπὶ τοῦ ἑτέρου γραμμαί. Τὰ λοιπὰ ἄσημα.

3 (LXVII 15). Ληκύθιον μὲ ᾠοειδὲς σῶμα, ἀποκεκρουμένον τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς, κεκαλυμμένον ὅλον (ἐκτὸς τοῦ πυθμένος τῆς βάσεως) διὰ μέλανος γανώματος μετρίας ποιότητος. Μέγ. ὕψος 0.052, διάμ.: βάσ. 0.03 κοιλ. 0.04.

4 (LXVII 16 εἰκ. 88). Κορμὸς ἀνδρικοῦ εἰδωλίου ἀποκεκρουμένος τὸν λαιμὸν καὶ τμῆμα ἐμπρὸς κάτω, κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ἀνέπαφος καὶ πλήρης (τέρμα κάτω καὶ ὀπαὶ διὰ τὰς χωριστὰς χεῖρας). Συμπαγὴς ἐσωτερικῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κατώτατον μέρος· ὀπίσω ἁδρῶς εἰργασμένος. Ὕψος 0.078, πλάτος 0.038 (κάτω) - 0.044 (ἄνω).

Πρόκειται περὶ ἀνδρικῆς πλαγγόνος, πρωτοφανοῦς, ὅσον γνωρίζω. Πρβλ. σ. 29.

Ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος κολλητὰ πρὸς τὰ τοιχώματα τῆς νοτίου πλευρᾶς, ἀρκετὰ ὑψηλὰ ὅμως, εὑρέθη:

5 (LXVII 17). Λήθυκος μὲ ραδινὸν σῶμα, ἀποκεκρουμένη τὸ πλεῖστον τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς. Διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν κιγκλιδωτοῦ, λίαν ἐφθαρμένη. Μέγ. ὕψος 0.146, διάμ.: βάσ. 0.037 ὤμων 0.05.

Ὁμοιοτάτη ἡ CIX ἀρ. 6 (σ. 31). Βλ. καὶ σ. 22-3. Πρβλ. καὶ II ἀρ. 7.

Βαθύτερον ἐντὸς τοῦ γεμίσματος εὑρέθησαν:

6 (LXVII 18). Ἑπτὰ τεμάχια λευκῆς ληκύθου (μὴ συναπτόμενα, ἴσως δὲ ἐκ δύο ληκύθων): ἓν ἐκ τῶν ὤμων μὲ κιτρινωπὰς γραμμάς, ἐπὶ πέντε ἐκ τῶν λοιπῶν ἓξ γραμμαὶ ἐρυθρωπαί.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος, ἔνθα ἀρκετὰ ἴχνη καύσεως ἰδίως πρὸς Ν. καὶ Δ., εὑρέθη:

7 (LXVII 19). Ληκυθίου ἐρυθρομόρφου τμῆμα· σῴζεται ἐν μέρει Ἔρως ὀκλάζων καὶ διπλῆ σπεῖρα ἔμπροσθεν αὐτοῦ· κάτω κυμάτιον δίγραμμον. Μέγ. ὕψος 0.085, μεγ. διάμ. 0.065.

ΚΟΙΝΗ ΕΠΙΧΩΣΙΣ ΠΥΡΩΝ LXVIIβ ΚΑΙ LXVIIγ

Τὰς ἐπίσης μικράς, ἐπαλλήλους πυρὰς LXVIβ καὶ LXVIIγ ἐπεκάλυπτε σφιγκτὸν στρῶμα ἀνοικτοκαστάνων, ἐρυθρωπῶν σχεδόν, χωμάτων περιεχόντων πολλὰ τεμάχια καὶ ὁλόκληρα ἀγγεῖα. Ἐπὶ τοῦ στρώματος τούτου ἔβαινε στρῶσις λίθων (τμῆμα τοῦ στρώματος μετὰ τῶν λίθων εἰς τὸ ἄνω ἀριστερὸν τῆς εἰκ. 89), κειμένη ἀσφαλῶς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ στρώματος εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς τεμάχια:

1-2. Τμήματα δύο πωμάτων λεκανίδων· τὸ μὲν μετὰ μέλανος γανώματος, καθισταμένου καστανοῦ πρὸς τὴν περιφέρειαν, τὸ δ' ἕτερον ἀβαφὲς ἐκ καστανοχρόου πηλοῦ.

Εἰκ. 89. Μικρὰ LXVIIγ μὲ τμῆμα τῆς LXVIIβ. Ἐμπρὸς ὁ ρωμαϊκὸς τοῖχος 4.

3. Φιαλίδιον χρωματισμένον μέλαν ἐσωτερικῶς καὶ καστανοπόρφυρον κατὰ τὴν βάσιν.

4. Ἄνω μέρος ληκύθου μὲ θαλλὸν κισσοῦ.

5. Πυθμὴν κύλικος μὲ τέσσαρα ἔντυπα ἀνθέμια ἐν τῷ κέντρῳ σταυρικῶς διατεταγμένα, περιβαλλόμενα ὑπὸ τριπλοῦ κύκλου ἀκτινωτῶν γραμμιδίων.

6. Τμῆμα μικρᾶς πηλίνης κεφαλῆς λέοντος (;). Διαστάσεις 0.04×0.028.

7. Τεμάχια λευκῶν ληκύθων, ἐν οἷς καὶ δύο λαιμοί.

8 (LXVII 3 εἰκ. 90, πίν. 4α δεξιά). Λευκῆς ληκύθου τμῆμα, συγκολληθὲν ἐκ τεσσάρων τεμαχίων. Ἀνὴρ γενειῶν πρὸς τ' ἀριστερά (ἀσφαλῶς πρὸ στήλης). Μέγ. ὕψος 0.117, μέγ. πλάτος 0.095.

9-13 (εἰκ. 91). Πέντε[1] μικρὰ ληκύθια εὑρεθέντα ΒΑ. πλησιέστατα ἀλλήλων. Μελαμβαφῆ, μὲ δισκόμορφον ἀβαφῆ βάσιν (εἰς ἣν τὸ χρῶμα ἔχει ἐπεκταθῆ ἐν μέρει, ἀκανονίστως, καὶ ἐπὶ τῆς βάσεως). Ἀποκεκρουμένα ἅπαντα τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ, δύο δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ τὴν λαβήν. Μέγ. ὕψος 0.046-0.06, διάμ.: βάσ. 0.026-0.029 κοιλ. 0.031-0.04.

Παρὰ τὰ ληκύθια ταῦτα:

14 (LXVII 7). Λήκυθος μὲ λευκὸν ἐπίχρισμα, ἐν μέρει ἠφανισμένον, ἐλλιπὴς τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς. Μέγ. ὕψος 0.45, διάμ.: βάσ. 0.032 ὤμων 0.04.

(49) Τάφος LXVII β. *Πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως, διαστάσεων περίπου 0.50×0.20 μ., ἥτις δὲν εἶχε σκαφῆ ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς, ἀλλ' ὑψηλότερον ἐντὸς τῶν χωμάτων. Ἡ ἀνατολική της πλευρὰ ὡρίζετο ὑπὸ τοιχαρίου (ἁπλῆς σειρᾶς μετρίου μεγέθους κιμηλολίθων) προεκτεινομένου κατὰ 0.20 μ. σχεδὸν νοτιώτερον. Ἄφθονα τεμάχια εὑρέθησαν ἐντὸς αὐτῆς, συγκεντρωμένα ἰδίως πρὸς Ν.

1 (εἰκ. 92, 1). Μελανομόρφου ἀγγείου λαιμός, σῴζων τμῆμα παραστάσεως.

2-3 (εἰκ. 92, 2-3). Στόμια δύο ληκύθων.

4. Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου.

5 (εἰκ. 92, 5). Βάσις ληκύθου, πιθανῶς λευκῆς.

1 Τὰ 5 ταῦτα ληκύθια εἶναι ἐλάχιστα πρὸ τῶν 44 τῶν ἐκ τῶν ἐν Σπίνᾳ ἐντὸς τοῦ παιδικοῦ τάφου 671 εὑρεθέντων (S. AURIGEMMA, Museo di Spina in Ferrara, Bologna 1936, 104 πίν. 47). Ἑπτὰ ληκύθια ἐκ τῆς πυρᾶς ν ἐν τῷ Κεραμεικῷ (ΑΕ 1913, 183-187).

Εἰκ. 90. Λευκῆς ληκύθου τμῆμα.

Εἰκ. 91. Ληκύθια ἐκ μικρᾶς πυρᾶς.

6 (εἰκ. 92, 6). Τὸ κάτω μέρος ᾠοειδοῦς κλειστοῦ ἀγγείου.

7 (εἰκ. 92, 7). Λαιμὸς μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα.

8. Κοτύλης μελαμβαφοῦς τμῆμα·

9. Φιαλίδιον μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα. Ἓξ ἔντυπα ἀνθέμια πέριξ κύκλου. Ὕψος 0.025, διάμ.: βάσ. 0.03 χείλ. 0.088.

10 (εἰκ. 92, 10). Φιαλιδίου τὰ $^{2}/_{5}$ περίπου. Ὀκτὼ ἀνθέμια.

11 (εἰκ. 92, 11). Τρίτου φιαλιδίου τμῆμα· ἓξ ἀνθέμια.

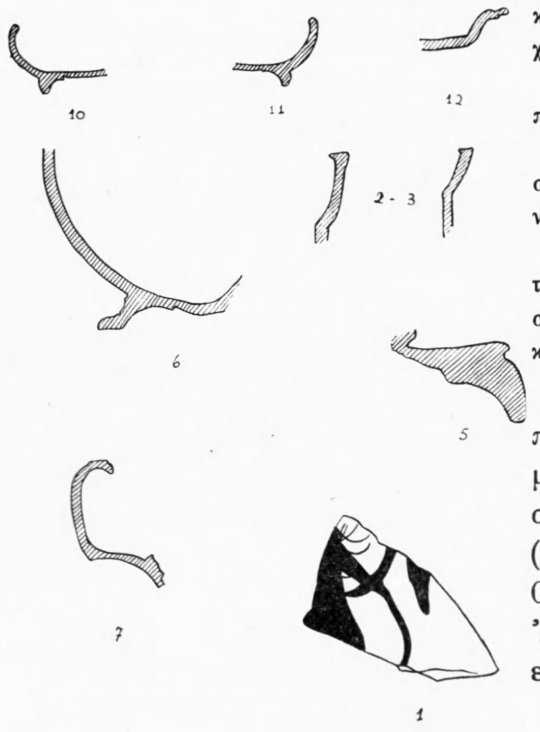

Εἰκ. 92. Ὄστρακα ἐκ τῆς μικρᾶς πυρᾶς LXVIIβ.

12 (εἰκ. 92, 12). Πινακίου τεμάχιον.

13. Πινάκιον ταινιωτὸν ἐλλιπές, μὲ πέντε ὁμοκέντρους ταινίας. Ὕψος 0.023, διάμ.: βάσ. 0.07, χείλ. 0.15. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

14. Δύο τεμάχια ἑνὸς ἢ δύο ἄλλων ταινιωτῶν πινακίων. Βλ. ἀνωτέρω.

15 (LXVII 13). (Βορειοδυτικώτερον.) Πήλινον σφονδύλιον ἀποκεκρουμένον τὴν κορυφήν. Μέλαν γάνωμα. Μέγ. ὕψος 0.02, διάμ. 0.035.

Ἐκ τῶν ἐν Pnyx I 95 - 6 εἰκ. 43 πλησιέστερον τὸ ὑπ' ἀρ. 10· τὸ ἡμέτερον ὅμως ἔχει ἐπίπεδον βάσιν, ἐνῷ πάντα τὰ ἐκ τῆς Πνυκὸς ἔχουν τὴν βάσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κυρτήν.

(50) Τμῆμα τῆς πυρᾶς LXVIIβ ἐκάλυπτε τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ τάφου LXVIIγ, μικρᾶς ἐπίσης *πυρᾶς* (βλ. εἰκ. 89) κατευθύνσεως Α.-Δ. καὶ διαστάσεων 1.12×0.42 μ. (πλάτος κατὰ τὸν πυθμένα· πρὸς τὸ χεῖλος 0.51 μ.) καὶ βάθους ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς 0.45 μ. Ἀποδοτέα λοιπὸν εἰς ταύτην τὰ βαθύτερον εὑρεθέντα τεμάχια:

1 (LXVII γ 1 εἰκ. 6 ἀριστ. καὶ πίν. 18γ ἀριστ.). Ληκύθιον ἐλλιπὲς μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς καὶ τμῆμα τῶν τοιχωμάτων παρὰ τὴν λαβήν. Ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης, μεταξὺ ζεύγους γραμμῶν, διακόσμησις λίαν ἁπλοποιημένων ζητοειδῶν. Ἰσχυρὰ ἴχνη καύσεως. Μέγιστον ὕψος 0.86, διάμ.: βάσ. 0.056 κοιλ. 0.063.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα πρβλ. Hesperia 18, 1949, 326 ἀρ. 42 πίν. 91 (διαστάσεις παρεμφερεῖς, διακόσμησις ὀλιγώτερον ἀμελής).

2. Δύο τεμάχια λευκῆς ληκύθου· τὸ μεῖζον, περιλαμβάνον καὶ τοὺς ὤμους, ἔχει ὕψος 0.075 καὶ πλάτος 0.04.

3. Τεμάχιον κλειστοῦ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου. Διαστάσεις 0.032×0.04 μ.

4. Τεμάχια ἀνοικτοῦ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου· μέρος ἀνδρικοῦ κορμοῦ ὁρωμένου κατὰ τὰ τρία τέταρτα.

5. Τεμάχιον κύλικος μὲ μέλαν γάνωμα.

6. Τεμάχια ταινιωτῶν πινακίων. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

7. Τεμάχιον φαγεντιανῆς ἄμορφον.

(51) Τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς πυρᾶς LXVII γ συναντᾶται πρὸς ἕτερον ὄρυγμα, κάθετον πρὸς αὐτὴν καὶ νοτιώτερον βαῖνον, τὸν τάφον LXVII δ, *πυρὰν* μὴ ἐρευνηθεῖσαν ὡς ἐκ τοῦ ἀκαταλλήλου τῆς θέσεώς της.

(52) Καὶ ἕτερος τάφος ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του μὴ ἐρευνηθεὶς ἦτο ὁ τάφος XCI (εἰκ. 93), *πωρίνη λάρναξ*, τῆς ὁποίας ἡ δυτικὴ πλευρὰ ἐφάνη ὑπὸ τὸ θεμέλιον τῆς παρακειμένης οἰκοδομῆς. Ἡ λάρναξ, κατεστραμμένη πρὸς Ν., ἐσῴζετο εἰς μέγιστον μῆκος 0.80 μ., ἀρκετὰ μεγάλον, ὥστε νὰ εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ (μόνη ὁρατὴ) πλευρὰ αὕτη ἀπετέλει τὴν δυτικὴν μακρὰν πλευρὰν τῆς λάρνακος, ἐχούσης κατεύθυνσιν Β.-Ν. Τὸ ὕψος της ἦτο 0.74 μ. ἐπὶ δὲ τοῦ βορείου ἄκρου ἐσῴζετο καὶ μικρὸν μέρος τοῦ καλύμματος. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς λάρνακος εἶναι ἐπεξειργασμένη καθ' ὃν τρόπον καὶ τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ (βλ. σ. 16) μὲ περιθέουσαν λελεασμένην ταινίαν πλάτους 0.05 μ.

Ἡ λάρναξ εἶχεν ἀσφαλῶς παραβιασθῆ, ὡς ἐδείκνυεν ἡ καταστροφὴ τοῦ νοτίου ἄκρου της καὶ τοῦ πλείστου τοῦ καλύμματος καὶ ἡ ἐν αὐτῇ διείσδυσις τῶν θεμελίων. Τὴν κατὰ χώραν θέσιν της βεβαιοῖ λάξευμα τῆς κιμηλιᾶς παρὰ τὴν Β. πλευράν της, διακρινόμενον σαφῶς εἰς τὴν εἰκ. 93.

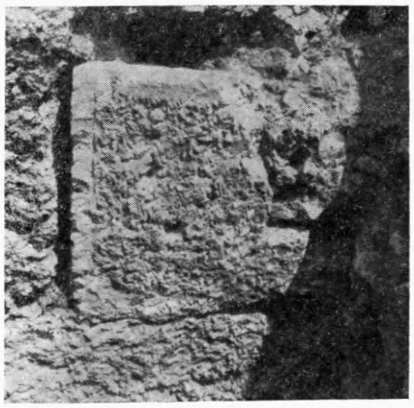

Εἰκ. 93. Δυτικὴ πλευρὰ πωρίνης λάρνακος XCI.

(53) Τεταραγμένος ὡσαύτως ἦτο ὁ μερικῶς ἐπίσης διατηρούμενος ΝΔ. τοῦ προηγουμένου τάφος LXVI α, τὸ κάτω μέρος ἀμφορέως, *τεφροδόχου* πιθανῶς, εὑρεθέντος τεμαχισμένου καὶ ἄνευ περιεχομένου, κατεστραμμένου ὑπὸ παλαιῶν θεμελίων ἐπ' αὐτοῦ βαινόντων. Ἴσως ὁ ἀμφορεὺς περιεῖχε ἄλλο λεπτότερον ἀγγεῖον, τὴν καθαυτὸ τεφροδόχον, ὡς ἐπὶ τῶν τάφων Α καὶ Β. Ἐνταῦθα ἔχομεν πιθανὴν περίπτωσιν συνδέσεως πυρᾶς πρὸς παρακειμένην τεφροδόχον (ἐν ᾗ ἐναπετέθησαν τὰ ἐκ τῆς πυρᾶς ἐξαχθέντα ὑπολείμματα ὀστῶν). Πρβλ. τάφ. LXX σ. 22. Τοιοῦτόν τι δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἱκανοῦ ἀριθμοῦ τεμαχίων καὶ ὁλοκλήρων εἰσέτι ἀγγείων εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ ἀμφορέως καὶ τῆς πυρᾶς LXVI ἔκτασιν, ἐπεκτεινομένην καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς πυρᾶς.

(54) Πιθανώτερον ὅμως τὰ τεμάχια ταῦτα προέρχονται ἐκ παρακειμένου τάφου ἐκκενωθέντος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ τάφος (;) LXVI β, ὑπόλειμμα ἴσως ἀρχαιοτέρου τάφου, στενὸν λαξευμα ἐκτεινόμενον 0.30 μ. ἐκεῖθεν τοῦ νοτίου ἡμίσεος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου LXVI, πλάτους 0.53 μ. καὶ βάθους διαπιστωθέντος 0.40 μ. (0.30 μ. ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς), μὲ τὸν πυθμένα του κατὰ 0.57 μ. ὑπεράνω τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς LXVI.

Ἐάν, ὡς εἶναι λίαν πιθανόν, τὸ λάξευμα τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τάφον ἀρχαιόθεν καταστραφέντα, τότε εἰς αὐτόν, μὲ μείζονα πιθανότητα, λόγῳ τῶν μικρῶν του διαστάσεων, ἀποδοτέα τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα τεμάχια καὶ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο χόες (ἀρ. 2 καὶ 4) ἀπὸ παιδικὴν ταφὴν ἀσφαλῶς προερχόμενοι.

(55) Διὰ τοῦτο μὲ ἐλάσσονα πιθανότητα συνδέεται πρὸς τὰ ἐν λόγῳ τεμάχια ἕτε-

ρος τάφος, ἀβεβαιότερα ἔτι οὗτος ἴχνη τῆς παρουσίας του καταλιπών, ὁ τάφος LXVI Α (εἰκ. 99), ἀπὸ τὸ ἐπίσης ἀβαθέστερον (τῆς πυρᾶς LXVI) ὄρυγμα τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀπομείνει μόνον σφηνοειδὴς προεξοχὴ κατὰ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ τάφου LXVI τερματιζομένη ἀνατολικῶς κατὰ 0.25 μ. ἐντεῦθεν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τάφου LXVI. Ἐκεῖ σχηματίζεται καὶ ἡ βάσις τῆς σφηνός, πλάτους 0.20 μ. (ἡ κορυφὴ μόλις ἀνατολικώτερον τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς πυρᾶς LXVI). Τὸ δάπεδον τοῦ ἀρχαιοτέρου [1] τούτου ὀρύγματος εὑρίσκετο κατὰ 0.45 μ. ὑψηλότερον τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς LXVI [2].

Τὰ εἰς τὴν ἀνωτέρω ἔκτασιν εὑρεθέντα ἦσαν:

1 (LXVI 1). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον μὲ πεπιεσμένον σῶμα, βεβλαμμένον ὑπὸ τοῦ πυρός, ἐλλιπὲς μικρὰ μέρη. Δελφὶν πρὸς τ' ἀριστερά. Ὕψος 0.065, διάμ.: βάσ. 0.04 κοιλ. 0.047 χείλ. 0.0195.

Περὶ τῶν δελφίνων καὶ τῆς παραστάσεως αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα βλ. A. LESKY, Thallata, Wien 1947, 105 - 106. Βλ. ἀκόμη καὶ E. B. STEBBINS, The Delphin in the Literature and Art of Greece and Rome, Menasha Wisconsin 1929, 81 - 82 πρβλ. καὶ 108 - 110. Διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ δελφῖνος ἐπὶ ἐπιτυμβίων μνημείων βλ. καὶ P. M. FRASER καὶ T. RÖNNE, Boeotian and West Greek Tombstones, Lund 1957, 60 καὶ σημ. 1 μὲ τὴν κυριωτέραν βιβλιογραφίαν τὴν μεταγενεστέραν τῆς διατριβῆς τοῦ STEBBINS.

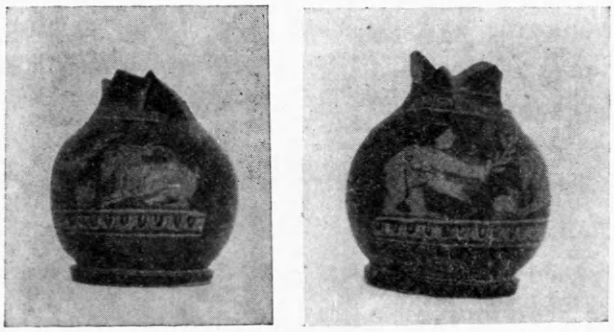

Εἰκ. 94. Χοῦς LXVI, 2.

2 (LXVI 2 εἰκ. 94). Χοῦς ἀποκεκρουμένος τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς. Παῖς γυμνός, φέρων ταινίαν μὲ φυλακτὰ περὶ τὸν δεξιὸν ὦμον, τείνει διὰ τῆς δεξιᾶς κλάδον πρὸς τράγον, πρὸ τοῦ ὁποίου χοῦς. Ὑπὸ τὸν λαιμόν, ἄνω, ζώνη μὲ μαίανδρον· κάτω ἐπιμηκεστέρα ζώνη μὲ δίγραμμον κυμάτιον. Ὕψος 0.06, διάμ.: βάσ. 0.038 κοιλ. 0.052.

Ἡ παράστασις ἔχει ἑρμηνευθῆ ὡς προσπάθεια τοῦ παιδὸς ν' ἀπομακρύνῃ τὸν τράγον ἐκ τοῦ πλήρους οἴνου χοῦ (v. HOORN, Choes, 46)· ἡ παρουσία τοῦ τράγου ἐξηγεῖται ἐκ τῆς πρὸς τὸν Διόνυσον συνδέσεώς του. Βλ. TH. KRAUSS, Antithetische Böcke, AM 69/70, 1954/55, 109 (εἰδικῶς 113) - 124. Πρβλ. καὶ H. LUSCHEY, Zur Wiederkehr archaischer Bildzeichen in der attischen Grabkunst des 4. Jahrhunderts v. Chr., ἐν Neue Beiträge zur klassischen Altertumswissenschaft (Festschrift B. Schweitzer), 1954, 243 - 255, εἰδικῶς 248 - 9.

Θεματικῶς πλησιέστερον εἶναι τὸ παρὰ HOORN, ἔ.ἀ. εἰκ. 298, χρονολογούμενον ἐπίσης εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου, πολὺ κατώτερον ὅμως τεχνοτροπικῶς. Μεγάλην ὁμοιότητα σχεδίου ἀνευρίσκομεν εἰς

1 Ἑτέρα ἐκδοχή, ὅτι δηλαδὴ πρόκειται περὶ ὀρύγματος ἐγκαταλειφθέντος ἢ μετατοπισθέντος (ἀρχικῆς ἐκσκαφῆς διὰ τὴν πυρὰν LXVI ἢ ἀκόμη καὶ τῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς γραμμῆς δυτικώτερον εὑρισκομένης πυρᾶς LXXXIII) εἶναι ὀλιγώτερον πιθανή, κυρίως λόγῳ τοῦ αἰσθητῶς μικροτέρου μήκους του. Παρὰ τὴν κανονικὴν ἀπόστασιν καὶ τὸν αὐτὸν προσανατολισμόν, φαίνεται ἀποκλειομένη ἡ ἀπόδοσις τοῦ λαξεύματος εἰς ἓν τῶν «ὀρυγμάτων» (βλ. σ. 2) λόγῳ τῶν κατακορύφων τοιχωμάτων του καὶ τοῦ μικροῦ μήκους, βεβαιουμένου ἐκ τοῦ ὅτι τοῦτο σαφῶς τερματίζεται καὶ πρὸς Δ. μὴ ἐπεκτεινόμενον πέραν τῆς ἀντιστοίχου πλευρᾶς τῆς πυρᾶς LXVI.

2 Ὁμοία ἐπαλληλότης τάφων μὲ μικρὰν μεταξύ των ἀπόκλισιν καὶ ἐπὶ τῶν πυρῶν CV καὶ CVα (σ. 37). Ἐκεῖ ὅμως, ὡς εἶναι φυσικὸν ν' ἀναμένωμεν, ὁ βαθύτερος ἦτο καὶ ἀρχαιότερος.

τὸν μεταξὺ δύο πτηνῶν παῖδα ἐπὶ χοὸς ἐν Μονάχῳ CVA (Deutschland 6, 286) München 2, 90, 2 ἀρ. 2462 [1] = HOORN, ἔ.ἀ. εἰκ. 294, χρονολογούμενον ὑπ᾽ αὐτοῦ (σ. 152 ἀρ. 697) 420 - 410 π.Χ. (ἐν CVA 410 π.Χ.). Τὸ ἡμέτερον φαίνεται ἀκόμη προσεκτικώτερον καὶ τεχνοτροπικῶς χρονολογητέον περὶ τὸ 425 π.Χ. ἀποτελοῦν προβαθμῖδα τοῦ προηγουμένου, ἐφ᾽ οὗ χαρακτηριστικῶς ἡ ὑπὲρ τὴν παράστασιν ζώνη μαιάνδρου ἔχει ἀντικατασταθῆ μὲ κυμάτιον. Συγγενές πως εἶναι καὶ τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ CVA (Italia 13 [650, 5, 656, 3]) Firenze (2) 66, 5, 72, 3 (μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν χρονολογήσεως: β΄ ἥμισυ 5ου, ἴσως καὶ 4ου!).

Τὸ ἡμέτερον εὑρίσκεται ἐγγὺς τῆς ὁμάδος τοῦ Παχέος Παιδός (Fat boy group, ARV² 888 - 890). Πρβλ. τὸ ληκύθιον CXI 2 σ. 27. Πρβλ. καὶ τὸ LXXXV σ. 63.

Πλησιέστατα πρὸς τὸν χοῦν ἔκειτο:

3 (LXVI 3 εἰκ. 95). Φιαλίδιον μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν, ἐκ τεμαχίων συγκολληθέν, ἐλλιπὲς τμῆμα τοῦ πυθμένος καὶ βεβλαμμένον μέρος τῆς ἐπιφανείας. Μέλαν γάνωμα, κατὰ τόπους καστανὸν ἢ ἐρυθρωπόν. Ὕψος 0.029, διάμ.: βάσ. 0.053 χείλ. 0.08.

Πρβλ. τὸ ἐκ Ρόδου CVA Danemark 177 (180), 9 παρεμφερὲς καὶ κατὰ τὰς διαστάσεις, εὑρεθὲν πιθανῶς ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄνευ βάσεως φιαλιδίων (ἁλατοδοχείων) τῶν εἰκονιζομένων αὐτ. 11, 12.

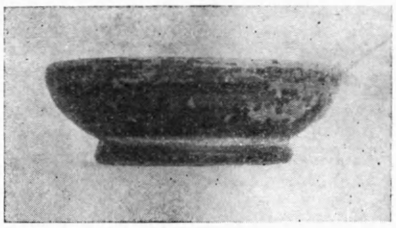
Εἰκ. 95. Φιαλίδιον LXVI 3.

Ὅμοιον τὸ LIX 6. Βλ. καὶ XLIVα 1 καὶ XCIV 4.

Τὰ ἑπόμενα τρία τεμάχια εὑρέθησαν ὁμοῦ, ὡς εἷς σωρός, ΝΑ.

4 (LXVI 4α). Λαιμὸς μεγάλου χοός, μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα καὶ ζώνην μὲ δίγραμμον κυμάτιον.

5 (LXVI 4β). Λαβὴ τριγωνικῆς τομῆς μὲ μορφὴν ἀριστερὰ βαίνουσαν, φέρουσαν ποδῆρες ἱμάτιον.

6 (LXVI 4γ). Λευκῆς ληκύθου τέσσαρα μέρη, δύο ἐκ τῶν ὤμων, ἓν κάτω μὲ μέρη ἄκρων ποδῶν (πίν. 4β κάτω) καὶ μέρος ἄνω σῷζον τμῆμα παραστάσεως (πίν. 4β ἄνω): ἀνὴρ γενειῶν, ἐρειδόμενος διὰ τῆς δεξιᾶς ἐπὶ βακτηρίας, ἐνώπιον στήλης μὲ ἄκανθαν. Τοῦ μεγίστου τεμαχίου διαστάσεις 0.07 × 0.12.

Ἔργον πιθανῶς τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων. Ἡ στήλη καὶ ἡ κάμψις τῆς ἐπὶ τῆς βακτηρίας ἐρειδομένης χειρὸς ἐνθυμίζουν τὴν τῆς ληκύθου XLIV 4, ἡ κάμψις δὲ εἰδικῶς τῆς χειρὸς ἔτι μᾶλλον τὴν τῆς LXXX (ἀρ. 7, σ. 11). Ὁ ποὺς ἐπίσης ἐνθυμίζει τὸν τῆς καθημένης μορφῆς τῆς XLIV 6 καὶ ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς μορφὴν καθημένην (πρὸ στήλης). Οὕτω δὲ ἑρμηνεύεται ἡ διασταύρωσις τῶν ποδῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ κλίσις τοῦ ἄκρου ποδός.

Διεσπαρμένα καθ᾽ ὅλην τὴν ἔκτασιν εὑρέθησαν τὰ ἀκόλουθα τεμάχια:

7 - 9 (LXVI 5α). Τρεῖς λαιμοὶ λευκῶν ληκύθων· ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν τὸ ἄνω μέρος στήλης μὲ ἄκανθαν (πίν. 5β ἄνω δεξιά).

10 - 11 (LXVI 5δ πίν. 5β κάτω δεξιά). Δύο μικρὰ τεμάχια λευκῶν ληκύθων μὲ ἀσήμαντα μέρη παραστάσεων. Διαστ. 0.035 × 0.03 καὶ 0.04 × 0.043.

12 (LXVI 5δ). Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου σῷζον τμῆμα χειρός. Διαστ. 0.065 × 0.07.

13 (LXVI 5ε πίν. 5β ἄνω ἀριστ.). Τεμάχιον ἐκ τοῦ ἄνω μέρους λευκῆς ληκύθου μὲ κεφαλὴν γενειῶντος πρὸς τὰ δεξιά.

Ἡ τεχνοτροπία πλησιέστερον πρὸς τὴν ὁμάδα R, εἰδικῶς τὴν ἐξ Ἐρετρίας λήκυθον τοῦ Λούβρου τὴν εἰκονιζομένην ἐν A. FAIRBANKS, Athenian White Lekythoi II, New York 1914, πίν. 24, 3 [2], μὲ ὁμοιοτάτην κεφαλὴν Χάροντος (παραβλητέα ἰδίως ἡ πυκνὴ μακρὰ κόμη καὶ ἡ περισπωμένη ὀφρύς).

1 Ἔνθα ὀρθῶς ὁ R. LULLIES ἀποκαλεῖ τὸ περὶ τὸν ὦμον φερόμενον ταινίαν μὲ φυλακτά, καὶ ὄχι στέφανον, ὡς συνήθως. Ὡσαύτως καὶ ὁ A. FRICKENHAUS, Griechische Vasen aus Emporion, 24 (βλ. ἀνωτ.) ἀρ. 72.

2 Καὶ W. RIEZLER, Weissgrundige attische Lekythen, 1914, σ. 5, 1 πίν. 89, E. PFUHL, Malerei und

Μικροτέρα εἶναι ἡ συγγένεια πρὸς ἔργα τοῦ ζωγράφου τοῦ Θανάτου, ὡς ὁ ἀρ. 7192 τοῦ Μουσείου τῆς Βοστώνης (Fairbanks I πίν. 13=Riezler 23 εἰκ. 15) καὶ Riezler 105 πίν. 26 (καὶ 10) καὶ 27.

14 (LXVI 5ζ εἰκ. 96). Πώματος πυξίδος τμῆμα. Ζώνη μὲ θαλλὸν κατὰ τὴν περιφέρειαν.

Εἰκ. 96. Τομὴ καὶ διακόσμησις πώματος πυξίδος.

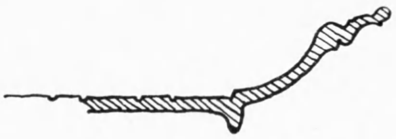

Εἰκ. 97α. Τομὴ πινακίου εἰκ. 97.

15 (LXVI 5η). Κοτύλης χεῖλος.

16 (LXVI 5θ). Φιαλιδίου δύο τεμάχια.

17 (LXVI 5ι εἰκ. 97, 97α). Πινάκιον μελαμβαφές. Ἐσωτερικῶς ἔντυπος διακόσμησις: κυμάτιον πέριξ διπλοῦ κυκλίσκου, εὐρεῖα ζώνη μὲ συνδεόμενα ἀνθέμια καὶ στενὴ ζώνη μὲ ἁπλοῦν κυμάτιον. Ὕψος 0.021, διάμ.: βάσ. 0.071 χείλ. 0.13.

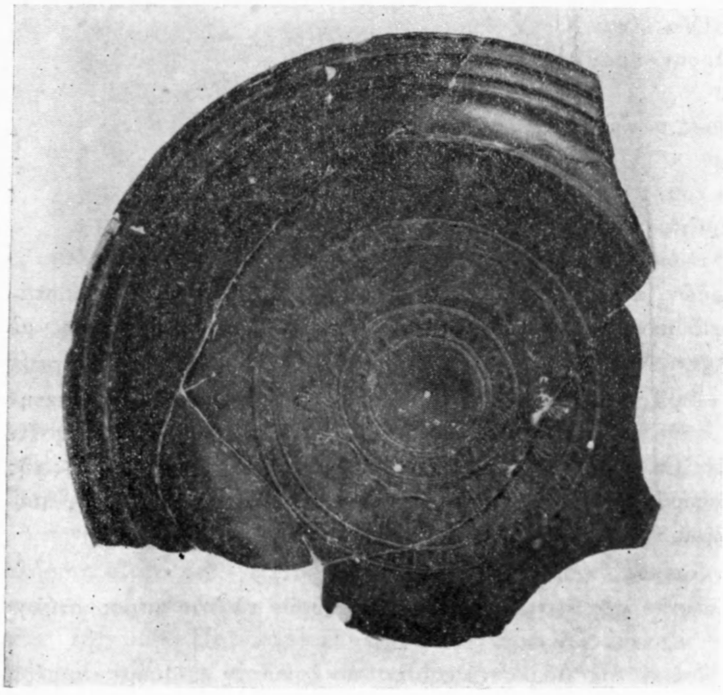

Εἰκ. 97. Πινάκιον LXVI 5ι.

Κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ἐντύπου διακοσμήσεως ἀνάλογος φιάλη ἐκ τοῦ Ἡραίου τῆς Σάμου AM 54, 1929, 43-6 εἰκ. 32, 5 (ἀδικαιολογήτως, νομίζω, εἰς τὸν $4^{ον}$ π.Χ. αἰ. χρονολογουμένη).

18 (LXVI 5κ). Πινακίου ταινιωτοῦ τεμάχιον. Βλ. XLIV ἀρ. 24.

19 (LXVI 5λ εἰκ. 98α. β). Λύχνος ἀποκεκρουμένος τὸ πλεῖστον τῆς λαβῆς· καλὸν μέλαν γάνωμα. Δύο ὁμόκεντροι ζῶναι κατὰ τὴν βάσιν. Ὕψος 0.028, διάμ.: βάσ. 0.055 ἄνω 0.065, μῆκος (ἄνευ λαβῆς) 0.093.

Ὁ μὲ τριγωνικὸν μυξὸν (καὶ μικρὰν ὀπήν) τύπος οὗτος ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῇ Ἀγορᾷ (Agora IV 62 πίν. 47) ὑπὸ τριῶν μόνον παραδειγμάτων χρονολογουμένων εἰς τὸ τέλος τοῦ $5^{ου}$ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ $4^{ου}$ π.Χ. αἰ. Ἐκτὸς τῶν τριῶν λύχνων τούτων μόνον εἷς (ἀδημοσίευτος) ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ ἦτο μέχρι τοῦδε γνωστός.

(56) Τάφος LXVI (εἰκ. 99[1] κάτω δεξιά), *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, διαστάσεων 1.95×1.07 μ. Τοῖχος καὶ (μωσαϊκόν) δάπεδον ὑπογείου δωματίου τῆς παλαιᾶς

Zeichnung εἰκ. 551 καὶ Encyclopédie Photographique de l'Art III 53. Ἡ γυναικεία μορφὴ τῆς αὐτῆς ληκύθου καὶ ΑΔ 8, 1923, 142.

1 Ἡ φωτογραφία μετὰ τὸ ἄνοιγμα «πεδίλου» ἀμέσως πρὸς Β. τῶν τάφων LXVI καὶ LXXXIII ἐρευνηθέντων ὅμως πλήρως πρὸ τῆς ἐργασίας ταύτης.

οἰκίας εἶχον διαταράξει ἐν μέρει τὸ ἀνώτατον τμῆμα τῆς πυρᾶς, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ γέμισμα εἶχε μείνει ἀνέπαφον εἰς ὕψος 0.80 μ. ὑπὲρ τὸν πυθμένα. Πρὸς Β., περὶ τὰ 0.60 μ. ὑπὲρ τὸν πυθμένα, εὑρέθη εἰς τεμάχια:

1 (LXVI 1 - 2, εἰκ. 100). Λεκάνη συγκολληθεῖσα ἐλλιπὴς τὰ 2/5 περίπου. Χρωματισμένη

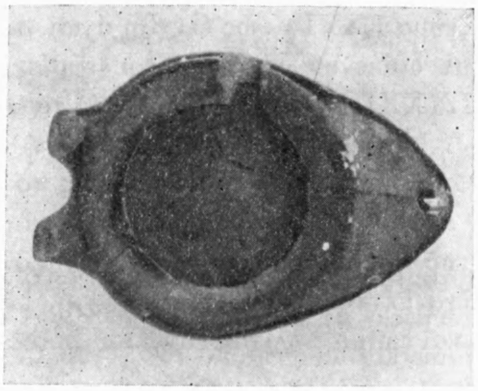

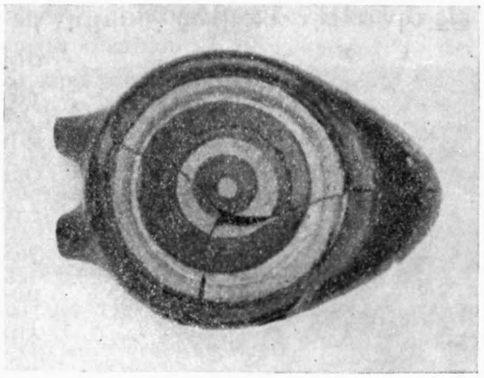

Εἰκ. 98. Λύχνος LXVI 5 (ἀριστ. ὄψις ἐκ τῶν ἄνω, δεξιὰ ἐκ τῶν κάτω).

ἐσωτερικῶς διὰ καστανοῦ πρὸς τὸ καστανέρυθρον ἀνισομερῶς τεθειμένου· ἐξωτερικῶς γραμμὴ μόνον, ὑψηλά, διὰ καστανοῦ ἐπὶ τῆς ἀβαφοῦς ὠχροκαστάνου ἐπιφανείας. Πηλὸς ὠχροκάστανος. Ὕψος 0.17, διάμ.: βάσ. 0.12 χείλ. 0.34.

Ὁμοία μὲ μικρὰν παραλλαγὴν κατὰ τὸ χεῖλος (ὁριζόντιον καὶ μὲ τὴν λαβὴν προσφυομένην ἐπ' αὐτοῦ) Hesperia 18, 1949, 333-4 ἀρ. 85 καὶ 86 πίν. 96 (ἀποκαλουμένη «ἡμιγάνωτος κρατήρ»). Μὲ ὀλιγώτερον καμπύλην κατατομὴν Hesperia 4, 1935, 494 εἰκ. 16, σ. 512 ἀρ. 70 εἰκ. 25, σ. 521 ἀρ. 113 (ἡ τελευταία τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.).

Περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀγγείων τοῦ τύπου τούτου ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 6ου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. βλ. αὐτ. σ. 512.

2 (LXVI 3). (Εἰς τὸ αὐτὸ βάθος, παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν.) Λήκυθος ἀποκεκρουμένη τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ· θαλλὸς κισσοῦ διὰ καστανοπορφύρου χρώματος ἐπὶ λευκάζοντος ἐπιχρίσματος, ἠφανισμένου τὸ πλεῖστον ὁμοῦ μετὰ μεγάλου μέρους τῆς διακοσμήσεως. Μέγ. ὕψος 0.122, διάμ.: βάσ. 0.031 ὤμων 0.036.

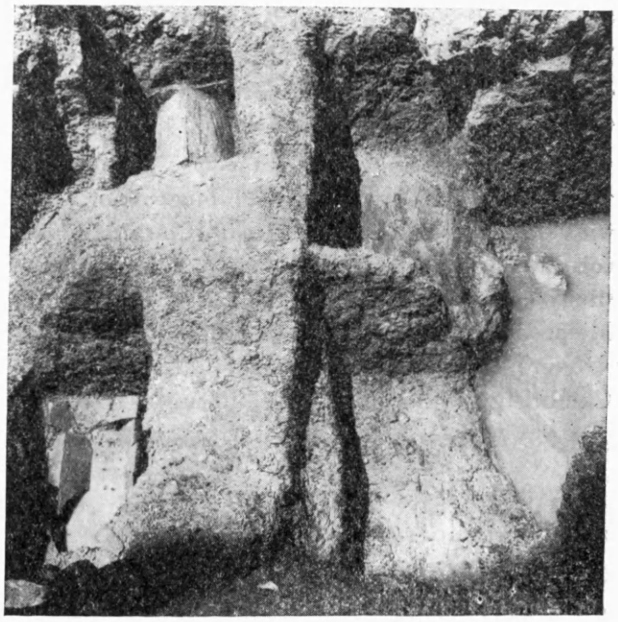

Εἰκ. 99. Πυραὶ LXVI (+LXVI Α') καὶ LXXVIII, λάρναξ LXXXIV καὶ κεραμοσκεπὴς LXXXV ἀπὸ Α.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος, μεταξὺ τῶν ἀνθράκων, ἐλάχιστα ὑπολείμματα κεκαυμένων ὀστῶν καὶ δὴ κατὰ τὰ ΝΔ. καὶ πρὸς τὸ μέσον, ἔνθα εὑρέθη:

3 (LXVI 5 εἰκ. 101). Ληκύθιον πλῆρες (συνεκολλήθη ὁ λαιμὸς καὶ ἡ λαβή)· ἀραιαὶ κατακό-

ρυφοι αὐλακώσεις παρέχουν ὄψιν κάψας εἰς τὸ σῶμα. Τὸ γάνωμα ἀμαυρὸν καὶ ἀνοικτότερον, ἴσως λόγῳ τῆς ἐπενεργείας τοῦ πυρός, ἴχνη τοῦ ὁποίου εἶναι ὁρατά. Ὕψος 0.075, διάμ.: βάσ. 0.04 κοιλ. 0.05 χείλ. 0.028. Ὅμοιον τὸ XCIV 5. Πρβλ. καὶ XXXIX.

4 (Περὶ τὸ μέσον). Τεμάχια ἀγγείου ὅλως τεθρυμμένα μὴ συγκολληθέντα.

(57) Ἀκριβῶς σχεδὸν κατὰ τὴν δυτικὴν προέκτασιν τοῦ τάφου LXVI (κατ' ἀκρίβειαν εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς γραμμὴν μὲ τὸ λάξευμα LXVI Α', ὡς ἐλέχθη ἀνωτ. σ. 55-6 σημ. 1) μὲ διάκενον μόνον 0.20 μ. εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXXIII (εἰκ. 99 ἄνω δεξιά) *πυρά*, ἐπίσης Α.-Δ. κατευθύνσεως, διαστάσεων 1.95 × 0.90/0.92 μ., μὲ τὸν πυθμένα της εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον πρὸς τὸν τῆς πυρᾶς LXVI. Τὰ κιμηλοχώματα τοῦ γεμίσματος δὲν ἦσαν καθαρὰ ἀλλὰ μαυρισμένα ἐκ τῆς καύσεως, περιεῖχον δὲ δύο ληκύθια καὶ τμῆμα πηλίνου εἰδωλίου ἵππου γεωμετρικοῦ.

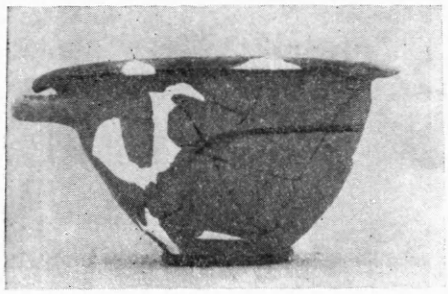

Εἰκ. 100. Λεκάνη πυρᾶς LXVI.

1 (LXXXVIII 1 πίν. 18α δεξιά). (Νοτιοδυτικῶς.) Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ. Ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης παχέα ζητοειδῆ καταλαμβάνοντα τὸ ἥμισυ τῆς περιφερείας. Ἐπιφάνεια βεβλαμμένη ἐκ τοῦ πυρός. Μέγ. ὕψος (εἰς τὴν λαβήν) 0.011, διάμ.: βάσ. 0.06 κοιλ. 0.076.

Ἰδιαιτέρως παχέα ζητοειδῆ καὶ CVA Danemark (168) 170, 9.

2 (LXXXIII 3 πίν. 18β, 3). (Βορειοδυτικῶς.) Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς καὶ μέγα μέρος τοῦ σώματος· ἐδαφόχρους ζώνη μὲ ὄχι τελείως κανονικὴν σειρὰν στιγμῶν μεταξὺ ζεύγους γραμμῶν. Μέγ. ὕψος 0.133, διάμ.: βάσ. 0.061 κοιλ. 0.076.

Τὸ μοναδικὸν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς μὲ διακόσμησιν σειρᾶς στιγμῶν, ὀλίγον συχνὴν ὁπωσδήποτε. Ὁμοία διακόσμησις ἐπὶ ῥαδινωτέρου πως ληκυθίου τοῦ τάφου 107 τῆς Καμίρου (Clara Rhodos 4, 210 εἰκ. 223), ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο καὶ ληκύθιον μὲ ζητοειδῆ καὶ ὑδρία μὲ παράστασιν θεωρουμένην ὕστερον ἔργον τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἀκράγαντος (ARV[2] 381, 67). Μικραὶ καμπύλαι γραμμαὶ (ὅμοιαι πρὸς τὸ σημεῖον τῆς ψιλῆς) καὶ ὄχι καθαυτὸ στιγμαὶ ἐπὶ ληκυθίου ἐν Ἀγγλίᾳ CVA (Great Britain 6, 266) Cambridge 1 (Fritzwillian Museum), 28, 3 ἐξ Ἀθηνῶν (τέλος 5ου / ἀρχαὶ 4ου αἰ. π.Χ.).

Εἰκ. 101. Ληκύθιον πυρᾶς LXVI.

3. Μικρὸν τμῆμα γεωμετρικοῦ εἰδωλίου ἵππου. Βλ. σ. 5. ἀριθ. 7.

(58) Ὀλίγον πρὸς Β. τῆς πυρᾶς LXXXIII μὲ σημαντικὴν ΒΑ. ἀπόκλισιν (συμπίπτων οὕτω σχεδὸν πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμήν) ἐσημειώθη ὁ τάφος LXVIII, ἀβαθὴς *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως κατεστραμμένος ἀνατολικῶς καὶ τεταραγμένος κατὰ τὸ ὑπολειπόμενον τμῆμα μεγίστου μήκους 0.80 μ. Τὸ πλάτος του ἦτο 0.45 μ.

(59) Πρὸς Ν. τῆς πυρᾶς LXVI, σχεδὸν παράλληλος, εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXXIV (εἰκ. 99 κάτω ἀριστ., τομὴ εἰκ. 102), *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐντὸς ὀρύγματος διαστάσεων 1.68 × 0.70 μ. ἄνω καὶ 1.62 × 0.65 μ. κάτω, εἰσερχομένου ἐντὸς τοῦ ὀρύγμα-

τος 5 κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν. Ἡ λάρναξ, διαστάσεων 1.45×0.44 (ἐσωτ.)/1.55×0.55 μ. (ἐξωτ.) εὑρίσκετο πλησιέστερον πρὸς τὴν Δ. καὶ Ν. πλευρὰν τοῦ ὀρύγματος.

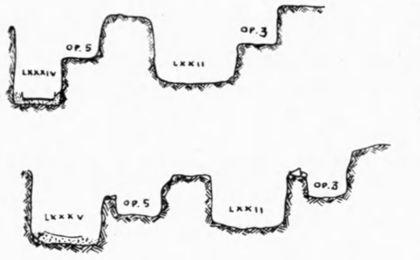

Εἰκ. 102. Τομὴ τάφων καὶ «ὀρυγμάτων».

Εἰς τὰ χώματα τοῦ γεμίσματος περιείχοντο ὀλίγα ἀσήμαντα τεμάχια:

1. Τέσσαρα τεμάχια λευκῆς ληκύθου.
2. Δύο τεμάχια ληκυθίου μὲ αὐλακώσεις.
3. Τεμάχιον ληκυθίου μελαμβαφοῦς.
4. Τεμάχιον μείζονος ληκυθίου (;).

Ὁ σκελετός, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α., διετηρεῖτο κάκιστα: πολλὰ ὀστᾶ, καὶ ἐκ τῶν κτερισμάτων πιθανῶς τὸ ἀγγεῖον, εἶχον μετατοπισθῆ ἐκ τῆς ἀρχικῆς των θέσεως ὑπὸ τοῦ διεισδύσαντος ὕδατος. Ἐν τούτοις ἡ κακὴ κατάστασις τοῦ σκελετοῦ καὶ ἡ ἐξαφάνισις πολλῶν ὀστῶν ἴσως νὰ ὀφείλωνται καὶ εἰς τὴν ἡμίκαυσιν (βλ. σ. 42, 62-3), τὴν ὁποίαν ὑποδεικνύουν τὰ ἴχνη τῶν ἀνθράκων τὰ ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἐμφανισθέντα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς λάρνακος (βλ. καὶ τάφον LXXXV κατωτ. σ. 62-63).

Εἰκ. 103. Πλαγγὼν τάφου LXXXIV.

Τὰ ἐν τῇ λάρνακι κτερίσματα ἦσαν:

1 (LXXXIV 1 εἰκ. 103). (Ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ μέσου τῆς Ν. πλευρᾶς.) Πλαγγών, ἧς συνεκολλήθη ἡ κεφαλή. Ὁ κορμὸς πλήρης, ἐλλείπουν ὅμως ἐκ τῶν κινητῶν μελῶν ἀμφότεροι οἱ βραχίονες καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς ἀριστερᾶς κνήμης. Κατὰ τὸ πρόσθιον τοῦ σώματος σῴζεται τὸ λευκὸν ἐπίχρισμα καὶ δύο λεπταὶ ταινίαι χιαστὶ βαίνουσαι, πρασίνη ἡ μὲν ἐρυθρὰ ἡ δέ. Ἄνω ὀπή. Ὕψος 0.16 (ἄνευ κνημῶν 0.115, κνήμης 0.05).

Τὸ πλησιέστερον γνωστὸν παράδειγμα ἡ ἐν Pnyx I, 136 ἀρ. 6. Συγγένειάν τινα ἔχουν καὶ αἱ ἐν Br. Mus. Cat. Terr. ἀρ. 941 καὶ 942 (σῶμα ἐκ τῆς αὐτῆς μήτρας) πίν. 134, «ὀρχούμεναι πλαγγόνες», κατά τι μικρότεραι τῆς ἡμετέρας, ἐκ Κυρηναϊκῆς, θεωρούμεναι ὑπὸ τοῦ HIGGINS κορινθιακαί. Παρεμφερὴς καὶ ἡ ὑπ' ἀρ. 943 πίν. 134, ὡς καὶ ἡ κεφαλὴ 944 καὶ τὰ μέλη 945-952.

Ὁ τύπος οὗτος διαφέρει τεχνικῶς τοῦ ἀττικοῦ κατὰ τοῦτο κυρίως, ὅτι τὸ μεσαῖον ἔμβολον

Εἰκ. 104. Θήλαστρον τάφου LXXXIV.

κατὰ τὸ τέρμα τῆς συμφύσεως τῶν μηρῶν εἶναι σημαντικῶς ἐπιμηκέστερον τῶν δύο ἀκραίων ἀπο-

λήξεων, εἰς τρόπον ὥστε ἀμφότεραι αἱ κνῆμαι ἐξαρτῶνται μόνον ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ μεσαίου τούτου ἐμβόλου ὀπῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἡμέτερον τύπον, ἔνθα τὸ ἄκρον ἑκατέρας τῶν κνημῶν ἐνσφηνοῦται ἐντὸς ὀξυγωνίου ἐσοχῆς σχηματιζομένης κατὰ τὰ ἄκρα τῶν μηρῶν, τῶν ὁποίων ἡ μεσαία ἀπόληξις εἶναι ὀλίγον πλατυτέρα καὶ μόλις ἐπιμηκεστέρα τῶν δύο ἀκραίων. Ὁ «κορινθιακὸς» τύπος, εὐχερεστέρας κατασκευῆς, μειονεκτεῖ κατὰ τὴν σταθερότητα τῶν προσαρτωμένων κνημῶν. Βλ. LXVIII 7 καὶ LXIII, πρβλ. CXII 2.

2 (LXXXIV 2 εἰκ. 104). (Παρὰ τὸ Δ. ἄκρον τῆς Β. πλευρᾶς, βλ. ὅμως ἀνωτέρω περὶ τῆς πιθανῆς μετακινήσεως.) Θήλαστρον ἀκέραιον βαῖνον ἐπὶ σχετικῶς ὑψηλῆς, εἰς πόδα σχεδὸν διαμορφουμένης βάσεως. Τὸ μέλαν γάνωμα ἠμαυρωμένον, κατὰ τόπους ἀνοικτόχρουν (ἐπίδρασις πυρὸς ἢ ὑγρασίας πρβλ. ἀνωτ.). Ἄνω, πέριξ τοῦ ἀνοίγματος, ἔντυπος διακόσμησις διγράμμου κυματίου καὶ δέκα ἀνθεμίων συνδεομένων ἀνὰ δύο δι' ἀνοικτῆς καμπύλης γραμμῆς. Ὕψος 0.052, διάμ.: βάσ. 0.038 ἄνω 0.06 ἀνοίγματος 0.02 μ.

Ὅμοιον, μόλις μεγαλύτερον (ὕψος 0.06), τὸ ἐκ Ρηνείας Délos XXI 63 ἀρ. 193 πίν. 49 F καὶ 50 μὲ τὴν αὐτὴν ἔντυπον διακόσμησιν. Ὅμοιον, μὲ ὀλίγον διαφορετικὸν πόδα καὶ ἕνδεκα ἔντυπα ἀνθέμια, ἐν Μονάχῳ (T. Lau, Griechische Vasen, Leipzig 1877, πίν. 20, 4). Πρβλ. καὶ τὸ ἐκ τοῦ τάφου V.

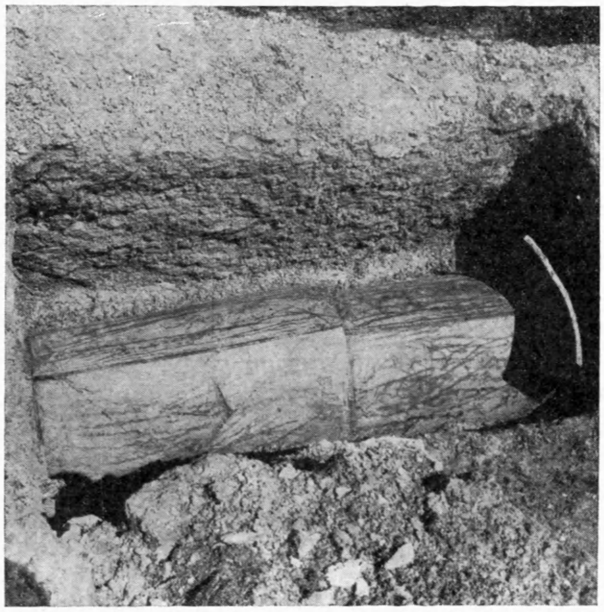

Εἰκ. 105. Ὁ κεραμοσκεπὴς τάφος LXXXV ἐκ Ν. καὶ ἄνω.

(60) Δυτικῶς τοῦ προηγουμένου, πρὸς Ν. (καὶ κατά τι δυτικώτερον) τοῦ LXXXIII μέ τινα ΝΔ. ἀπόκλισιν εὑρίσκετο ὁ τάφος LXXXV (εἰκ. 105 καὶ 99 ἄνω ἀριστ.), *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως, ἄριστα διατηρούμενος, ἐντὸς ὀρύγματος διαστάσεων 1.76 × 0.86 μ. Ὁ καθαυτὸ τάφος, ἐκ δύο κατὰ μῆκος ἑκατέρωθεν κυρτῶν κεράμων καὶ ἑνὸς καθ' ἑκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν, εἶχε μῆκος 1.60 καὶ πλάτος 0.50 μ. Τὸ δάπεδον τοῦ τάφου ἀπετέλουν δύο ὅμοιοι κέραμοι, ὧν ὁ πρὸς ἀνατολὰς ἐπεκάλυπτε μέρος τοῦ δυτικοῦ· τὸ οὕτω σχηματιζόμενον δάπεδον εἶχε διαστάσεις 1.605 × 0.45 / 0.49 μ., ἑκάτερος δὲ τῶν κεράμων χωριστὰ 0.975 × 0.45 / 0.49 καὶ πάχος 0.02[1] μ. μὲ χορδὴν τόξου 0.048 μ. (ἤτοι 3 ἐπὶ 1 $^1/_2$ πόδας). Πρβλ. σ. 41 καὶ περὶ κεραμοσκεπῶν τάφων κατωτέρω.

Ἐπὶ τῶν κεράμων εἶχεν ἐναποτεθῆ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. ὁ σκελετὸς ὡρίμου ἀνθρώπου (εἰκ. 106), ὅστις παρὰ τὴν σχετικῶς καλὴν διατήρησιν (ἦτο πάντως εἷς τῶν μᾶλλον διατηρουμένων ἐν τῇ ἀνασκαφῇ) πολλὴν ἐδείκνυεν ἀταξίαν: οὕτω παρὰ τὸ κρανίον εὑρίσκοντο ὀστᾶ τῆς λεκάνης καὶ ὀστοῦν πήχεος ὄρθιον σχεδόν, ὑπὸ δὲ τὰ ὀστᾶ ταῦτα εἷς τῶν μηρῶν καὶ πολλαὶ πλευραί, ἐνῷ ὁ ἕτερος τῶν μηρῶν εὑρίσκετο εἰς

1 Ἤτοι σχεδὸν τὰς αὐτὰς διαστάσεις πρὸς τοὺς στρωτῆρας τῆς Ἀγορᾶς· βλ. Α. Κ. Ορλανδου, Τὰ Ὑλικὰ δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων I, Ἀθῆναι 1955, 103, ὅπου ὅμως τὸ πάχος 0.07 φέρεται λανθασμένον ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 0.03.

τὴν θέσιν τοῦ κορμοῦ, δεξιά. Καὶ ἡ μὲν ἀταξία αὕτη θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ ὕδατος, οὐχὶ ὅμως καὶ αἱ ἐλλείψεις πάντων τῶν δακτύλων, χειρῶν τε καὶ ποδῶν, ὡς καὶ τῶν σπονδύλων, πλὴν ἑνός. Δι' ὅλην τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην ἐξήγησις πιθανὴ φαίνεται ἡ ἡμίκαυσις [1], ἡ ὁποία εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην (πρβλ. σ. 61), ἐπεβεβαιώθη ἀπὸ τὰ ἴχνη τῶν ἀνθράκων τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τὰς κεράμους ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ ὀρύγματος καὶ κυρίως πρὸς τὸ κέντρον εἰς στρῶμα μεγίστου πάχους 0.03 μ. ὡς καὶ εἰς τὸν τάφον LXXIV (σ. 61).

Κεραμοσκεπὴς τάφος ἐντὸς ὀρύγματος πυρᾶς (ὑπ' αὐτὸν ὅμως καὶ τεφροδόχος ἀμφορεύς) εὑρέθη ἐπίσης ἐν Γέλᾳ (Mon. Ant. 17, 1906, 67 - 70 τάφ. 97/88 εἰκ. 42. Πρβλ. καὶ τὸν τάφον Γ τῆς ὁδοῦ Σταδίου).

Μοναδικὸν κτέρισμα, περὶ τὸ μέσον τοῦ τάφου εὑρεθέν, ἀπετέλει:

1 (LXXXV εἰκ. 107). Ληκύθιον ἀκέραιον μὲ ἐρυθρόμορφον παράστασιν· γυνὴ καθημένη ἐπὶ κλισμοῦ, κύπτουσα ἐλαφρῶς ἐμπρός, προτείνει ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας· πρὸ αὐτῆς, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κάλαθος. Ἄνω (ἐπὶ τοῦ τοίχου) ἀνηρτημένον ἀντικείμενόν τι (βλ. κατωτ.). Ὕψος 0.11, διάμ.: βάσ. 0.052 κοιλ. 0.069 χείλ. 0.032.

Ἡ παράστασις, τῇ βοηθείᾳ ὁμοίων, ἑρμηνευτέα ὡς νηθούσης ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ CXII 5. Πρβλ. LXXIV 1 καὶ XXXVII 9.

Συγγενεστάτη θεματογραφικῶς καὶ τεχνολογικῶς παράστασις CVA (Deutschland 7, 325) Karlsruhe 1, 27,6 (B 126) ἐπὶ ληκυθίου ὁμοίου, κατά τι μείζονος, μὲ μόνας διαφορὰς τὴν ὀλιγώτερον κεκαμμένην στάσιν τῆς γυναικὸς καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ καλάθου, συνισταμένην ἐκεῖ εἰς ἁπλοῦν μαίανδρον, ὡς καὶ τὰ ἀνηρτημένα ἀντικείμενα. Ὁ G. Hafner ἑρμηνεύει ταῦτα ὡς νήματα (βλ. ὅμως κατωτ.), χρονολογεῖ δὲ τὸ ληκύθιον εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. Καὶ ἐλαφρῶς ὅμως ὑστερωτέρα (περὶ τὸ 400 π.Χ.) χρονολόγησις εἶναι δυνατή. Αἱ δύο παραστάσεις εἶναι τόσον ὅμοιαι, ὥστε ν' ἀποβαίνῃ ματαία πᾶσα προσπάθεια σχετικῆς, μεταξύ των, χρονολογήσεως. Αἱ παρατηρηθεῖσαι ἐλαφραὶ παραλλαγαὶ ἑρμηνευτέαι ὡς πρόθεσις διαφοροποιήσεως, ποικίλσεως τοῦ αὐτοῦ θέματος, τάσις ἥτις δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐκλείψει ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἀγγειογράφους, αἱ διαφοραὶ δὲ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀνηρτημένων ἀντικειμένων ἴσως ὀφείλονται ἁπλῶς εἰς τὸ ἄνισον μέγεθος τῶν ἀγγείων.

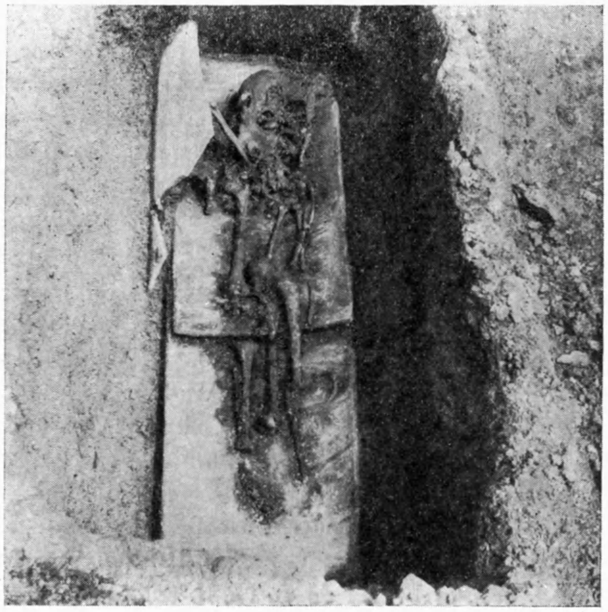

Εἰκ. 106. Ὁ Σκελετὸς τοῦ τάφου LXXXV ἀπὸ Δ.

Ὁ Hafner ἀποδίδει εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον τὴν πράγματι ὁμοίαν παράστασιν ἐπὶ ληκυθίου τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης CVA Wien 1 (Universität) 11,7, δὲν εὑρίσκω ὅμως εὐσταθοῦσαν τὴν ἀπόδοσίν των εἰς τὴν ὁμάδα τοῦ Παχέος Παιδός, περὶ ἧς βλ. LXVI 2 σ. 57.

Τὸ θέμα τῆς παραστάσεως ἔχει μακρὰν παράδοσιν. Πλήρης ἀνάπτυξις αὐτοῦ (καὶ ἡ ἀρχαιοτέρα, ἴσως, παράστασις ἐπὶ ἀττικοῦ ἀγγείου) ἐπὶ ληκύθου τοῦ Ἀμάσιδος ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (S. Ka-

1 Διαφόρως ἑρμηνεύει παρεμφερῆ ἀταξίαν σκελετοῦ ὁ Σπ. Μαρινατος, ΠΑΕ 1954, 304 - 305, εἰκ. 2, ὅπου ὅμως ἡ μικροτέρα ταραχὴ καὶ τὸ ἀσύνηθες τῆς καύσεως εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν καθιστοῦν πιθανὴν τὴν εἰς ἡμιανακεκλιμένην στάσιν ἀπόδοσίν της. Πρβλ. ἀνωτ. σ. 40 - 41.

ROUZOU, The Amasis Painter, Oxford 1956, 43-44 πίν. 43 καὶ 44, 1). Πολὺ ὑστερώτερον, περὶ τὸ 480-470 π.Χ., ἡ παράστασις εὕρηται ἀνεπτυγμένη ἐπὶ πυξίδος ἐν Βρυξέλλαις D. FEYTMANS, Les Vases Grecs de la Bibliothèque Royale de Belgique, Bruxelles 1948, ἀρ. 9 πίν. 21 (FROEHNER, Collection A. B. [are], Paris Avril 1878, πίν. 7, τοῦ ζωγράφου τοῦ Πιστοξένου [ARV² 576: 18]· ἡ ὑπογραφὴ ΜΕΓΑΚΛΕΗΣ ΕΠΟΙΗΣΕ δεικνύεται πλαστὴ ὑπὸ τῆς FEYTMANS, ἔ.ἀ.), ὀλίγον δὲ ἔπειτα ἐπὶ ἑτέρας πυξίδος ΑΑ 53, 1943, 110-112 εἰκ. 1-7, ἔνθα ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἰδιαιτέρως ἡ ἐν εἰκ. 6 μορφὴ ἀριστερά, μὲ τὴν αὐτὴν κίνησιν τῶν χειρῶν, κάλαθον ἐμπρός (ἔναντι ταύτης ἑτέρα καθημένη μορφὴ) καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀνηρτημένα ἀντικείμενα, ἀποδίδοντα σαφῶς κάτοπτρον καὶ ζεῦγος σανδαλίων, ὥστε δὲν πρέπει ὁπωσδήποτε (ὡς ὁ HAFNER, βλ. ἀνωτ.) νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὰ ἐπὶ τοῦ ληκυθίου μας ἀσαφῆ ἀντικείμενα ὡς νήματα. Ὅλη ἐπίσης ἡ διαδικασία ἐπὶ τρίτης λευκῆς πυξίδος ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ (D 12, Cat. of Vases III, πίν. 22).

Παλαιὸν σχετικῶς παράδειγμα ἀπομονώσεως τῆς καθημένης μορφῆς ἐπὶ ἀγγείου ἐν Βυρτεμβέργῃ E. LANGLOTZ, ἔ.ἀ. ἀρ. 575 πίν. 208, χρονολογούμενον περὶ τὸ 460 π.Χ. (ζωγράφος τοῦ Commachio, ARV² 633).

Εἰκ. 107. Ληκύθιον τοῦ τάφου LXXXV.

Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ὡς νηθούσης ἑρμηνεία τῆς γραίας τῆς ἀριστερᾶς στενῆς πλευρᾶς τοῦ θρόνου τῆς ψυχοστασίας ἐν Βοστώνῃ ὑπὸ τῆς E. SIMON, Die Geburt der Aphrodite, Berlin 1959, 57-64 εἰκ. 35 (μὲ ἀναπαράστασιν εἰκ. 41).

Ὅτι φυσικὰ καὶ ἄλλαι γυναικεῖαι ἀπασχολήσεις εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποκρύπτωνται εἰς ὁμοίας παραστάσεις δεικνύουν αἱ ὑπὸ τῆς S. KAROUZOU ἐν JHS 65, 1945, 42 πίν. 6a. b δημοσιευόμεναι λήκυθοι τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἰκάρου (ARV² 483: 45, 27), ἔνθα γυνὴ καθημένη μὲ κάλαθον ἐμπρὸς παίζει «ἀνέβα μῆλο, κατέβα ρόιδο» μὲ τὰ κουβάρια τοῦ νήματος προφανῶς. Ἡ παροῦσα λήκυθος, μὲ τὸ μεῖζον, σχετικῶς, ἄνοιγμα χειρῶν, ἴσως ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοιαύτης τινὸς παραστάσεως ἐξεκίνησε.

Περὶ τοῦ ἀπιθάνου τῆς ὑπερβατικῆς ἑρμηνείας τῆς παραστάσεως ὡς ἀνθολογίας ἢ καρπολογίας ἐν ταῖς Νήσοις τῶν Μακάρων βλ. περὶ τῆς ὁμοίας παραστάσεως τοῦ ληκυθίου CXII 5 (ἐν τέλει σ. 30). Βλ. καὶ LVIII ἀρ. 5. Πρβλ. καὶ τὰ ληκύθια LXXIV ἀρ. 3 σ. 24 καὶ XXXVII ἀρ. 4.

(61) Δυτικῶς τοῦ τάφου LXXXV εὑρέθη ὁ τάφος XLVII, *ὄρυγμα* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐντὸς τοῦ χώματος ἐσκαμμένον. Σκελετὸς ἐνήλικος (μῆκος ἄνευ τῶν ἄκρων ποδῶν 1.55 μ.) μὲ τὴν κεφαλὴν Α. καὶ τὴν δεξιὰν φερομένην κεκαμμένην ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου.

Μοναδικὸν κτέρισμα, μεταξὺ τῶν γονάτων:

1 (εἰκ. 139 ἀριστ.). Ληκύθιον ἀκέραιον. Κακότεχνον, ἰδίως κατὰ τὴν βάσιν. Χρωματισμένον ὅλον καστανόν. Ὕψος 0.064, διάμ.: βάσ. 0.035 κοιλ. 0.04 χείλ. 0.028.

Διαφέρει ὅλων γενικῶς τῶν ληκυθίων τῆς ἀνασκαφῆς ὡς πρὸς τὸ κυλινδρικὸν σῶμα, καθ' ὃ συγγενεύει πρὸς ζεῦγος ληκυθίων τοῦ τάφου 10 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3, 1917, 225-6 εἰκ. 163, 4. 5) περὶ οὗ βλ. σ. 7. Ἡ διαφορὰ αὕτη, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κακὸν γάνωμα, ὑποδεικνύει αἰσθητὴν χρονικὴν διαφορὰν ἀπὸ τοῦ συνόλου σχεδὸν τῶν τάφων, αὕτη δὲ ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἀνασκαφικῶς, διότι ὁ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως ἀνεσκαμμένος τάφος οὗτος εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ὑπολείμματα τοῦ ἄνω στρώματος τὰ εἰς ἡμᾶς περιελθόντα.

(62) Ἀμέσως πρὸς Δ. τοῦ προηγουμένου, κάθετος πρὸς αὐτόν, εὑρίσκετο ὁ τάφος XXXIX (βλ. πίν. 2), παιδικὴ *λάρναξ* Β.-Ν. κατευθύνσεως, μήκους 0.80 καὶ πλάτους 0.40 μ., ἐν στρώματι ἀντιστοίχῳ πρὸς τὸ τοῦ τάφου XLVII, ἤτοι ἐντὸς λάκκου ἐν τῷ χώματι ἀνεσκαμμένου. Ὁ λάκκος οὗτος τοῦ τάφου εἶχεν ἀποκόψει, δυτικῶς, τοι-

χάριον ἐξ ἁπλῆς σειρᾶς κιμηλολίθων τοῦ τάφου XLIV (βλ. κατωτ.), ἂν καὶ ἡ λάρναξ ἔκειτο βαθύτερον τοῦ ἐπιπέδου του. Τὸ κάλυμμα τῆς λάρνακος εὑρέθη τεθραυσμένον, ἐντὸς δὲ ταύτης σκελετὸς παιδὸς μὲ τὸ κρανίον εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν, κάκιστα διατηρούμενος, λίαν ἐλλιπής.

Μοναδικὸν κτέρισμα παρὰ τὴν θέσιν τῆς λεκάνης δεξιά:

(XXXIX εἰκ. 108). Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ καὶ μικρὰ τῆς ἐπιφανείας μέρη. Καλὸν μέλαν γάνωμα. Βαθεῖαι κατακόρυφοι αὐλακώσεις, ὄχι τελείως ἰσομήκεις, πυκνούμεναι κατὰ τὴν ὄψιν, παρέχουν εἰς τὸ σῶμα μορφὴν κάψας. Μέγ. ὕψος 0.067, διάμ.: βάσ. 0.04 κοιλ. 0.05.

Εἰκ. 108. Ληκύθιον τοῦ τάφου XXXIX.

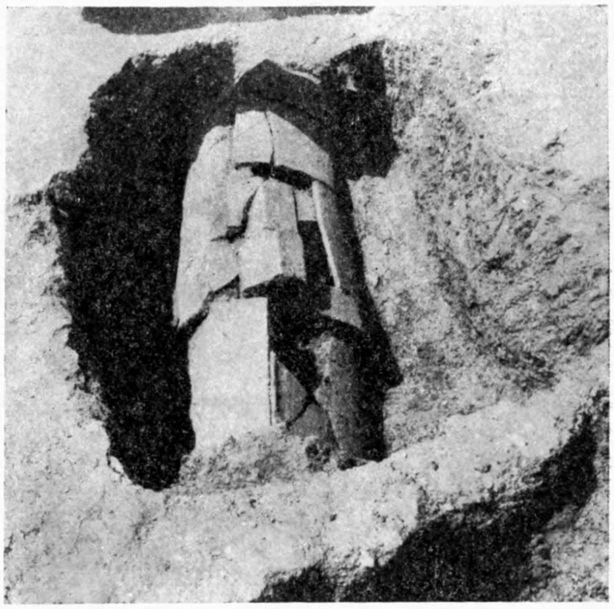

Εἰκ. 109. Ὁ τάφος XLV ἀπὸ Ἀνατολῶν.

(63) Ὑπὸ τὸν τάφον XLVII εὑρίσκετο ὁ τάφος LXII (εἰκ. 115), *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως διαστάσεων 1.80 (Β.) - 1.93 (Ν.) × 0.93 (Δ.) - 1.03 (Α.) μ. Ὁ τάφος, εὑρισκόμενος ἀμέσως πρὸς Ν., μόλις ἀνατολικώτερον, καὶ παραλλήλως πρὸς τὸν τάφον XLIV, ἔκειτο ὑπὸ τὸ ἐκ κιμηλολίθων τοιχάριον (ἀνωτ. καὶ σ. 68), ἦτο ἄρα ἀρχαιότερος τούτου.

Ἔδωκεν ὀλίγα μόνον τεμάχια, ἐν οἷς:

1 - 2. Δύο πρωτογεωμετρικὰ ὄστρακα. Βλ. σ. 4 ἀρ. 5.

3 (LXII 3). Τεμάχιον ἐκ τῶν ὤμων κλειστοῦ ἀγγείου, μὲ διακόσμησιν ἐπιμεμηκυσμένων λεπίδων καὶ κυματίου κάτω.

4. (LXII 4). Τεμάχιον λευκῆς ληκύθου.

(64) Πρὸς Β. τῶν τάφων τούτων εὑρίσκετο ὁ περίβολος τοῦ τάφου XLIV, περὶ οὗ κατωτέρω. Ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ ὁριζομένου ὑπὸ τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ περιβόλου καὶ τῆς τομῆς τῆς κιμηλιᾶς πρὸς Β. (βλ. σ. 67) εὑρίσκετο ὁ τάφος XLV (εἰκ. 109, βλ. καὶ πίν. 2 καὶ εἰκ. 112 - 117), *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως μὲ ΒΔ. ἀπόκλισιν ἐν σχέσει πρὸς τὸν περίβολον. Ὄχι μόνον ἡ ἀπόκλισις ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιπολαία θέσις τοῦ τάφου (σαφὴς ἰδίως εἰς τὴν εἰκ. 114, βλ. καὶ εἰκ. 116, 115, 113) ἀποσυνδέουν τὸν τάφον τοῦτον ἀπὸ τὸν περίβολον, ἀνορυχθέντα, ὡς σαφῶς ἔδειξεν ἡ στρωματογρα-

φικὴ σχέσις, ὅταν ὁ πλίνθινος περίβολος, οἱ ὅροι καὶ τὰ ἔξωθι τοῦ περιβόλου καταπεσόντα ἀγγεῖα εἶχον πλέον ἐπιχωσθῆ.

Ὁ τάφος ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν συνήθων κυρτῶν κεράμων, ἀνὰ δύο καθ᾽ ἑκατέραν τῶν μακρῶν καὶ ἑνός (καθ᾽ ὕψος) καθ᾽ ἑκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν. Πρὸς πρόσθε-

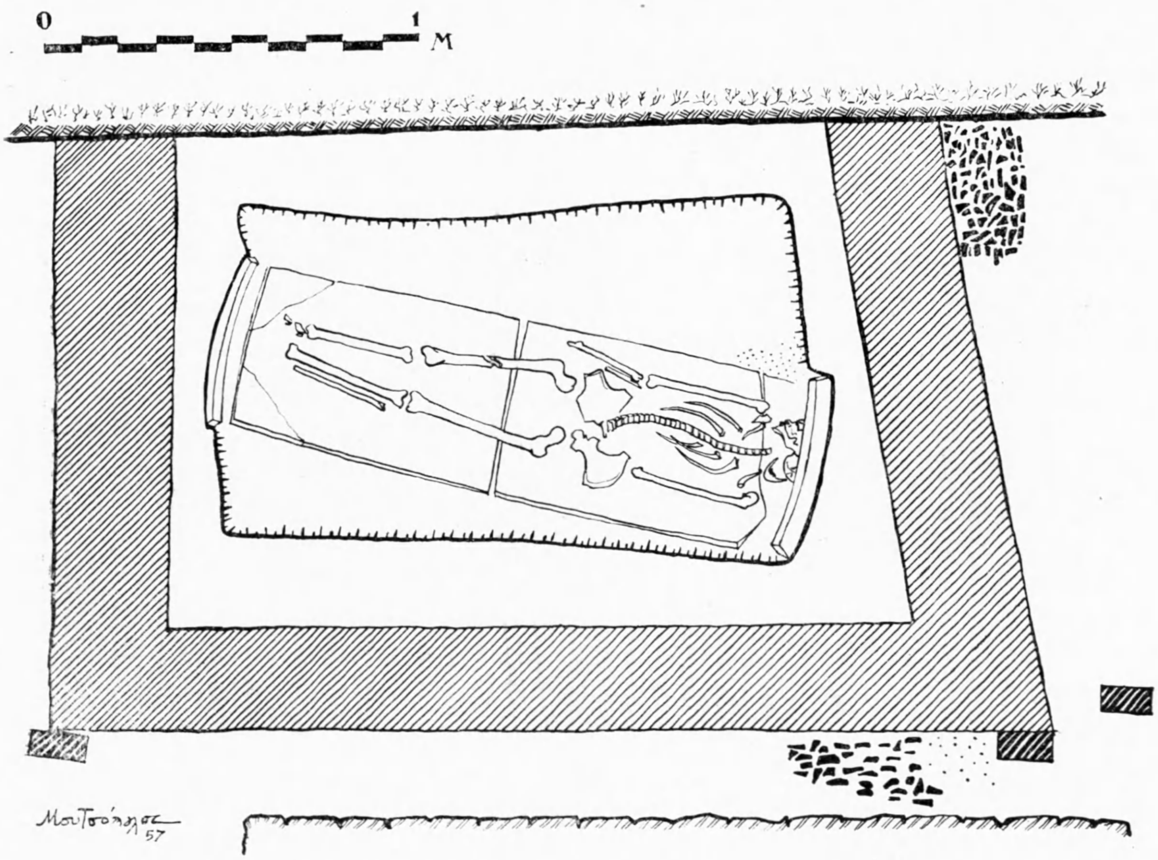

Εἰκ. 110. Ὁ νεκρὸς τοῦ τάφου XLV καὶ ὁ πλίνθινος περίβολος τῆς πυρᾶς XLIV.

τον ἐνίσχυσίν των εἶχεν ἐπιτεθῆ, περὶ τὸ μέσον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς, τεμάχιον καλυπτῆρος [1] ἐξ ὠχροκιτρίνου πηλοῦ· τοῦτο ὅμως βλάβην μᾶλλον φαίνεται νὰ προὐκάλεσεν εἰς τοὺς κεράμους τοῦ τάφου μὲ τὸ πρόσθετον βάρος του.

Ὁ νεκρός (εἰκ. 110, βλ. καὶ εἰκ. 113, 114) εἶχεν ἐναποτεθῆ ἐπὶ δύο ὁμοίων καμπύλων κεράμων προσκειμένων καὶ οὐχί, ὡς συνήθως, ἐφαπτομένων ἀλλήλαις· ἐν τούτοις, παρὰ τὸ οὕτω αὐξηθὲν μῆκος τοῦ δαπέδου καὶ τὴν προσπάθειαν, ὁρατὴν εἰς τὴν στρέβλωσιν τῆς σπονδυλικῆς στήλης, νὰ οἰκονομηθῇ ὁ νεκρὸς εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μικρότερον χῶρον, ἡ κεφαλή, ἀνατολικῶς, ἐξεῖχε πέραν τῶν κεράμων. Ὁ νεκρὸς εὑρέθη ἀκτέριστος, ἀλλ᾽ ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου (πρὸς Β. καὶ μᾶλλον δυτικῶς) εὑρέθησαν:

1 Ὅμοιον τύπον ἐνισχυμένου κεραμοσκεποῦς εἰκονίζει ὁ O. M. STACKELBERG, Die Gräber der Hellenen, Berlin 1827, πίν. 7.

1 (XLIV 5 πίν. 20, 4). Ληκύθιον ἀκέραιον· ἐπιφάνεια βεβλαμμένη· ἀνθέμιον ἐντὸς καμπύλου περιγράμματος. Ὕψος 0.0683, διάμ.: βάσ. 0.03 κοιλ. 0.039 χείλ. 0.025.

Ὅμοιον, μάλιστα κατὰ τὸ σχῆμα, τὸ ἐκ τοῦ τάφου 219 τῆς Ὀλύνθου [1] (Olynthus V πίν. 141 ἀρ. 408, χρονολογούμενον εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ.).

2. Τεμάχιον ὁμοίου ληκυθίου.

Εἰκ. 111. Λήκυθοι ἔξω τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV ἀπὸ Ἀνατολῶν.

(65) Ὁ τάφος XLIV (πίν. 2, εἰκ. 111 - 114, βλ. καὶ εἰκ. 110 καὶ 115), *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, ὡς καὶ ὁ τάφος LXII, περιεβάλλετο ἀπὸ πλίνθινον τοιχάριον πάχους 0.20 μ. καὶ ὕψους σῳζομένου 0.29 μ. Τοῦ περιβόλου τούτου διεσώθησαν αἱ τρεῖς πλευραί, Α., Ν. καὶ Δ. Πρὸς Β., ἔνθα ἡ κιμηλιὰ ἀνέρχεται σημαντικῶς [2], δὲν διεπιστώθησαν ἴχνη του· ἄγνωστον ἂν ταῦτα ἠφανίσθησαν τελείως ἢ ἐάν, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ὑψώσεως τοῦ ἐδάφους, ἐθεωρήθη περιττὴ ἡ κατασκευή του. Ἔξωθι τοῦ τοιχαρίου ἦσαν ἐστημένοι τρεῖς ὅροι (εἰκ. 116) καὶ οἱ τρεῖς ἐκ μαρμάρου (πεντελῃκοῦ) μὲ τὴν ἐπιγραφὴν HOROΣ βλέπουσαν πρὸς Ν. Ὁ εἷς εὑρίσκετο προσκεκολλημένος εἰς τὸ δυτικὸν τῆς Ν. πλευρᾶς (εἰκ. 117, βλ. καὶ εἰκ. 112 - 114), ὁ δεύτερος πρὸ τοῦ Α. ἄκρου τῆς αὐτῆς Ν. πλευρᾶς (εἰκ. 111, 114, βλ. καὶ εἰκ. 112, 113) καὶ ὁ τρίτος ὀλίγον ὄπισθεν τοῦ προηγουμένου, παρὰ τὸ Ν. πέρας τῆς Α. πλευρᾶς (ὁρατὸς εἰς τὰς αὐτὰς φωτογραφίας μὲ τὸν προηγούμενον, ἐκτὸς τῆς εἰκ. 112). Αἱ διαστάσεις καὶ τῶν τριῶν ὅρων παρέχονται ἐν τοῖς σχεδίοις εἰκ. 116. Εἷς ὅμοιος ὅρος καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου CX (βλ. σ. 53) ἕτερος δὲ (οὐχὶ κατὰ χώραν) ἐκ τοῦ γειτονικοῦ (ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου ἀρ. 3) οἰκοπέδου (κατωτέρω).

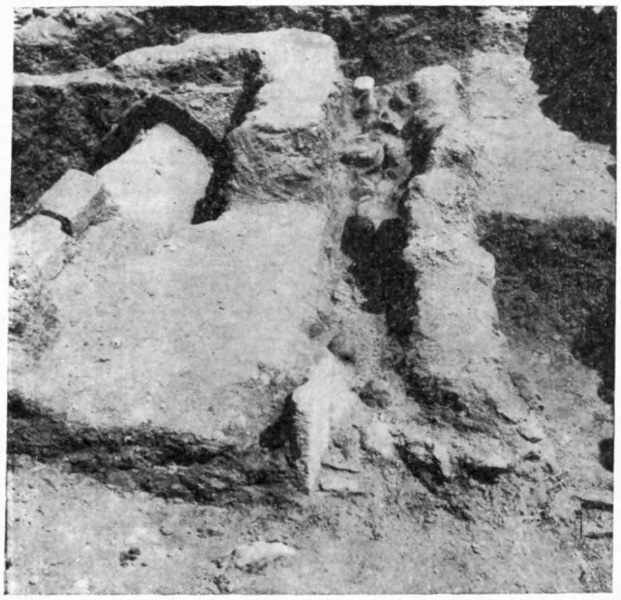

Εἰκ. 112. Ἀγγεῖα πρὸ τοῦ τάφου XLIV. Ἄνω ἀριστερὰ αἱ κέραμοι τοῦ τάφου XLV.

1 Ἐν Olynthus XI 45 λέγεται ὅτι τὸ ληκύθιον εὑρέθη εἰς τεμάχια, ἀλλ' ἐν τῇ εἰκόνι φαίνεται ἄθικτον.

2 Πρβλ. τάφ. XLV ἀνωτ. σ. 65 καὶ κατωτ. τάφ. VIII καὶ LIII.

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ν. πλευρὰν τοῦ πλινθίνου περιβόλου καὶ εἰς ἀπόστασιν 0.26 μ. ἀπ' αὐτοῦ ἔβαινεν ἁπλῆ σειρὰ κιμηλολίθων σῳζομένη εἰς μῆκος 1.40 μ., καταστραφεῖσα δυτικῶς ὑπὸ τοῦ τάφου XXXIX (βλ. ἀνωτ. σ. 64-5). Καὶ τὸ τοιχάριον τοῦτο, ὅμοιον πρὸς τ' ἀποτελοῦντα ἁπλοῦς περιβόλους καὶ ἄλλων ἀνασκαφέντων τάφων (LXXVIII σ. 25, LXV, LVIIIγ) ἀνῆκεν εἰς τὸν τάφον XLIV, ὡς φαίνεται ὄχι μόνον ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ προσανατολισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑδράσεώς του ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου μὲ τὸν πλίνθινον περίβολον.

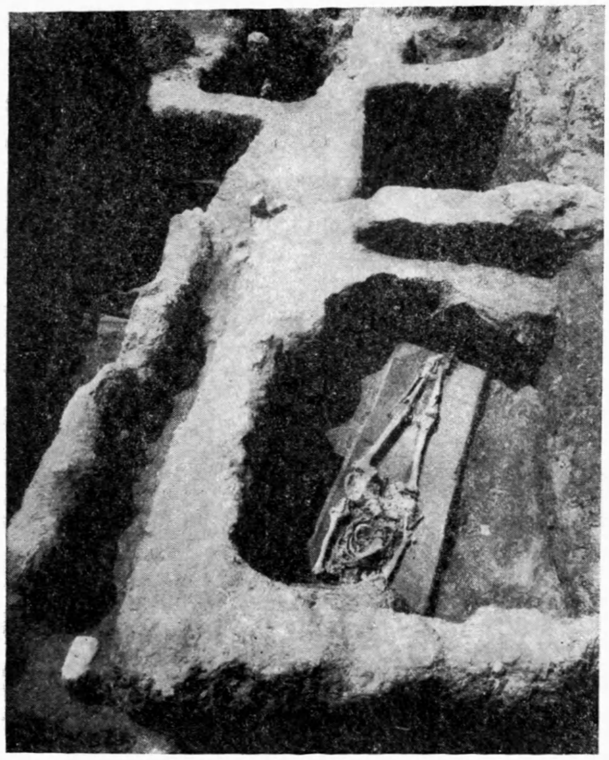

Εἰκ. 113. Ὁ τάφος XLIV μετὰ τοῦ σκελετοῦ τοῦ τάφου XLV. Περαιτέρω ὁ τάφος XXVII καὶ αἱ πυραὶ XII καὶ XXII.

Τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοιχαρίων ἐν εἴδει αὔλακος στενὸν διάστημα ἔβριθεν ἀγγείων εἰς τεμάχια, κατὰ τὸ πλεῖστον λευκῶν ληκύθων. Ἀλλὰ καὶ ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς τοῦ πλινθίνου περιβόλου ἔκειντο ἀγγεῖα, ἡ θέσις δὲ ἐν ᾗ εὑρέθησαν δεικνύει σαφῶς ὅτι ταῦτα κατέπεσον ἐκ τοῦ πλινθίνου τοιχαρίου, ἱστάμενά ποτε ἐπ' αὐτοῦ.

Ἀκολουθεῖ καταγραφὴ τῶν εὑρεθέντων ἀγγείων, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ βορείου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, χωροῦσα δὲ πρὸς Β.

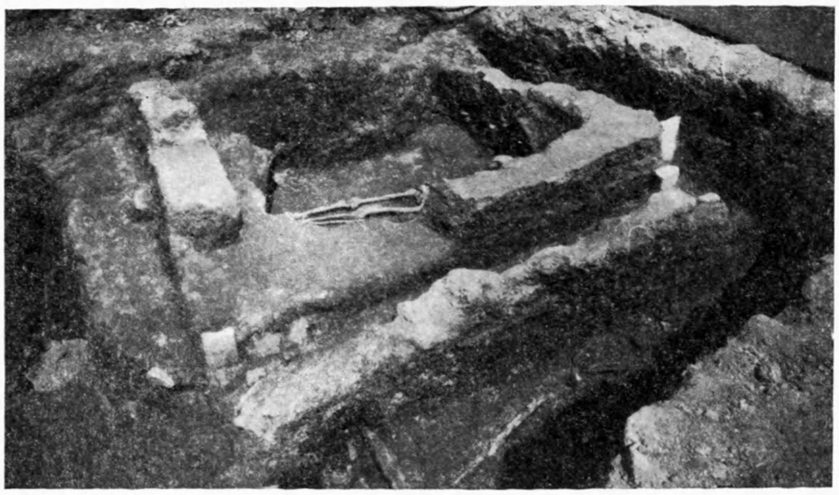

Εἰκ. 114. Ὁ τάφος XLIV (καὶ ὁ σκελετὸς τοῦ τάφου XLV). Ἐμπρὸς ἡ ἐν τῷ ἐδάφει ταφὴ XLVII καὶ τμῆμα τῆς λάρνακος XXXIX.

καὶ εἶτα πρὸς Α. κατὰ μῆκος τῆς Ν. πλευρᾶς ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Β. κατὰ τὴν Α. πλευράν.

(Δυτικὴ πλευρά):

1 (XLIV 3 πίν. 18 ἀριστ.). Ληκύθιον ἀκέραιον· ἐδαφόχρους ζώνη ὑπὸ τὴν λαβὴν μὲ διακόσμησιν ζητοειδῶν μεταξὺ ζεύγους γραμμῶν. Ὕψος 0.13, διάμ.: βάσ. 0.06 κοιλ. 0.076 χείλ. 0.035.

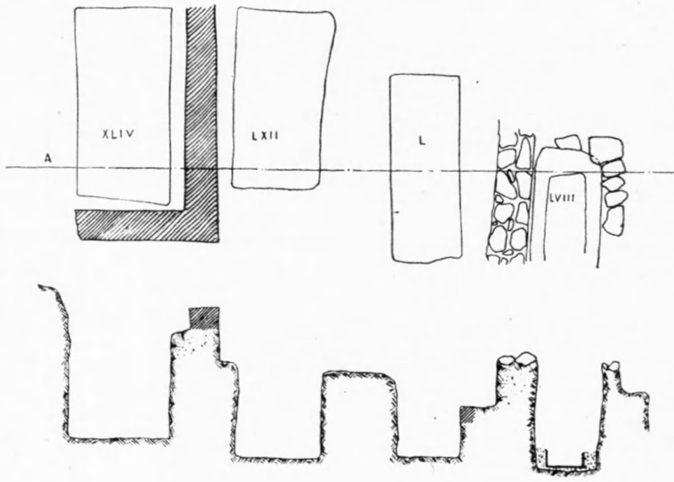

Εἰκ. 115. Κάτοψις καὶ τομὴ τάφων.

2 (XLIV 1 πίν. 6 ἀριστ., 9 δεξιά). Λευκὴ λήκυθος σχεδὸν πλήρης. Ἀριστερὰ τῆς στήλης γυνὴ καθημένη, τῆς ὁποίας δὲν σῴζεται ἡ κεφαλή, προτείνει τὰς χεῖρας, προβαλλομένας ἐπὶ τῆς στήλης· δεξιὰ νέος στρεφόμενος πρὸς τὴν στήλην καὶ προτείνων λοξῶς κάτω τὴν δεξιάν. Πολλὰ τῆς παραστάσεως μέρη ἠφάνισται. Ἰδιαζόντως λεπτὴ γραμμὴ σχεδίου. Ὕψος 0.392, διάμ.: βάσ. 0.077 ὤμων 0.105 χείλ. 0.044/0.072.

Ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων. Πρβλ. τὴν ἐν ἰδιωτικῇ συλλογῇ ἐν Μονάχῳ (;) λήκυθον R. LULLIES, Eine Sammlung griechischer Kleinkunst, München 1955, 82 πίν. 43. Πρβλ. καὶ XXII 3 καὶ III 3.

3 (XLIV 4 πίν. 8). Λευκὴ λήκυθος, ἧς σῴζεται μόνον τὸ σῶμα μέχρι τῶν ὤμων. Μέγα μέρος ἄνω, ὡς καὶ ἡ βάσις, συνεπληρώθησαν. Πρὸ τῆς στήλης κάθηται γυνὴ ἀριστερὰ βλέπουσα. Ἀριστερὰ νέος, οὗ σῴζονται μόνον οἱ πόδες ἀπὸ τῶν μηρῶν καὶ κάτω καὶ ἡ ἀριστερὰ χεὶρ προτεινομένη λοξῶς κάτω πρὸς τὴν στήλην. Δεξιὰ γυνὴ εἰς ἀντίστοιχον κίνησιν, ἐλλιπὴς τὸ ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ ἄνω τμῆμα. Ὕψος 0.335, διάμ. ὤμων (ὡς συνεπληρώθησαν) 0.13.

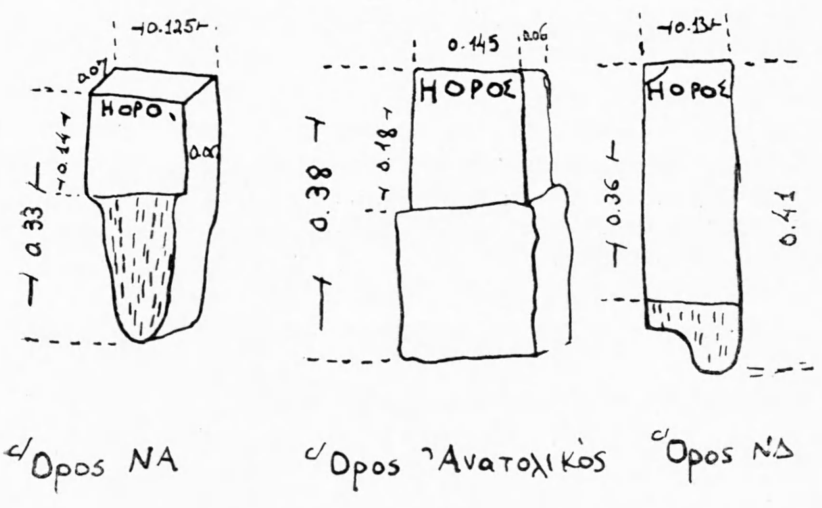

Εἰκ. 116. Οἱ ὅροι τοῦ τάφου XLIV.

Καὶ αὕτη ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων. Ἡ κόμη ἰδίως καὶ ἡ χεὶρ τῆς μεσαίας μορφῆς ἐνθυμίζουν τὴν λήκυθον ἀρ. 1755 τοῦ Ἐθν. Μουσείου (DUMONT καὶ CHAPLAIN, Les Céramiques de la Grèce propre, Paris 1888, πίν. 24).

Βλ. καὶ τὰ τεμάχια XXVII 5 καὶ LXVI 4γ.

Ὁμοῦ μετὰ τῆς ληκύθου ταύτης εὑρέθησαν τεμάχια ἑτέρας (δύο ἴσως), ὧν τινα σῴζοντα γραμμάς, δύο δὲ μέρος κόμης.

(ΝΔ. γωνία):

4. Πυθμὴν μεγάλου ὀξυπυθμένου ἀμφορέως. Διάμ. κάτω 0.055.

5. Φιαλιδίου τμῆμα· ἐσωτερικῶς ἐρυθρωπόν, ἔξω: ἐρυθρωπόν· ἄνω, μέλαν κάτω.

6. Χεῖλος ἀγγείου.

7 - 9. Στόμιον, λαιμός (ἄλλης πιθανῶς) καὶ κάτω μέρος λευκῆς ληκύθου.

Εἰκ. 117. Ὁ ΝΔ. ὅρος τοῦ τάφου XLIV.

(Ν. πλευρά):

10 (XLIV 12 εἰκ. 118). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον, συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων μὲ μικρὰς ἐλλείψεις. Ἴχνη πυρός. Σφὶγξ πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ βλαστόσπειραν ἐμπρός. Ὕψος 0.135, διάμ.: βάσ. 0.058 κοιλ. 0.08 χείλ. 0.037.

11 (XLIV 6 πίν. 6 δεξιὰ καὶ 9). Λευκὴ λήκυθος ἐκ τεμαχίων συγκολληθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα μέγα μέρος τοῦ σώματος κάτω καὶ μικρὰ μέρη σποράδην. Οἱ ὦμοι ἀκόσμητοι. Ἐπὶ τοῦ σώματος στήλη, πρὸ τῆς ὁποίας κάθηται γυνή. Ἀριστερὰ τῆς στήλης γυνὴ ὀρθὴ μὲ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κόμης, δεξιὰ δὲ Ἑρμῆς μὲ πέτασον καὶ δύο δόρατα. Ἐφθαρμένον τὸ ἄνω μέρος τοῦ προσώπου τῆς γυναικὸς ἀριστερὰ καὶ ἐλλιπὲς τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ τοῦ Ἑρμοῦ. Ὕψος 0.59 - 0.595 (ἡ διαφορὰ λόγῳ κλίσεως τοῦ στομίου), διάμ.: βάσ. 0.092 ὤμων 0.14 χείλ. 0.063 (ἔσω)-0.10 (ἔξω).

Ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων.

Τὸ σχῆμα ὁμοιότατον πρὸς τὴν παρὰ Lullies (ἔ.ἀ. ἀρ. 2) μικροτέραν (ὕψος 0.362) λήκυθον.

Τὸ κάτω μέρος τοῦ ἱματίου καὶ ἡ θέσις τῶν ποδῶν τῆς γυναικὸς ἀριστερὰ ἐνθυμίζει τὴν ἀντίστοιχον μορφὴν ἐπὶ τῆς ληκύθου O. Benndorf, Griechische und sizilische Vasenbilder, Berlin 1883, πίν. 15. Ἡ ὅλη στάσις καὶ ἡ κίνησις τῆς δεξιᾶς χειρὸς (ἴσως καὶ ἡ κόμη) ἐπαναλαμβάνονται ἐπὶ τῆς καθημένης μορφῆς τῆς ληκύθου (H. Cahn) Auktion XVIII, Basel 1958, 46 ἀρ. 134 πίν. 42, χρονολογουμένης περὶ τὸ 415 π.Χ. Πρβλ. καὶ XXII 3.

Εἰκ. 118. Ληκύθιον Ν. πλευρᾶς τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 10).

12. Λαιμὸς λευκῆς ληκύθου.

13 (XLIV 2 πίν. 24β κάτω δεξιά). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον εἰς τεμάχια μὴ συναπτόμενα. Πτερὰ καὶ κόμη σφιγγός.

14 (XLIV 7 πίν. 7 ἀριστερά). Λευκὴ λήκυθος ἐκ τεμαχίων συγκολληθεῖσα ἐλλιπὴς τμῆμα ὑπὸ τὴν λαβὴν καί τινα μικρὰ μέρη. Ὁ λαιμὸς στρεβλός· ἐπιφάνεια βεβλαμμένη. Στήλη (μὲ ἄκανθαν) ἀμυδρῶς διακρινομένη. Δεξιὰ νέος, οὗτινος μόνον αἱ κνῆμαι διατηροῦνται καλῶς, ἐρειδόμενος ἐπὶ δόρατος. Ἀριστερὰ γυνὴ κρατοῦσα διὰ τῆς ἀριστερᾶς κανοῦν κεκοσμημένον διὰ σειρᾶς γωνιῶν ἀριστερὰ ἀνοικτῶν· μόνον τὸ κανοῦν καὶ ἡ χεὶρ ἡ βαστάζουσα αὐτὸ διατηροῦνται καλῶς. Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ἴχνη δυσδιάγνωστα δι' ἀμαυροῦ ἐρυθροῦ. Ὕψος 0.485 - 0.494 (μέχρι τῶν ὤμων 0.305), διάμ.: βάσ. 0.07 χείλ. 0.09.

Καὶ αὕτη πιθανῶς ἔργον τῶν ζωγράφων τῶν Τριγλύφων. Πρβλ. RIEZLER, πίν. 92.

15 (πίν. 5α δεξιὰ καὶ εἰκ. 119). Λευκῆς ληκύθου τμῆμα ἄνω· ἐκ τῆς παραστάσεως τὸ ἄνω μέρος στήλης μὲ ἄκανθαν καὶ γυναικός, δεξιά, φερούσης κανοῦν (μὴ σῳζόμενον) διὰ τῆς ἀριστερᾶς· ἡ δεξιὰ προτείνεται πρὸς τὴν στήλην.

Διαστάσεις 0.08×0.015.

Καὶ αὕτη ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων, πρβλ. ἀνωτέρω.

Ἡ κεφαλή (πρβλ. καὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ὠτὸς) ἐνθυμίζει τὴν ἀνδρικὴν κεφαλὴν τεμαχίου ἐν Χαϊδελβέργῃ, βλ. R. HERBIG ἐν Ganymed, 16 εἰκ. 10, τὸ ὁποῖον δὲν διστάζω ν' ἀποδώσω εἰς τὸν ζωγράφον τῶν Τριγλύφων.

Εἰκ. 119. Τμῆμα λευκῆς ληκύθου ἐκ τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 15).

16 (XLIV 8 πίν. 19β δεξιά). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· ἐδαφόχρους ζώνη ἄνω μὲ ζεῦγος γραμμῶν ἑνουμένων εἰς μίαν κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς περιφερείας. Ὕψος 0.04, διάμ.: βάσ. 0.034 κοιλ. 0.038.

Πρβλ. κατωτ. σ. 72 ἀρ. 23.

17 (XLIV 9). Λευκῆς ληκύθου τὸ κάτω καὶ τὸ ἄνω μέρος· ἄνω κεφαλὴ γυναικὸς πρὸς τ' ἀριστερά. Μέγ. ὕψος κάτω τμήματος 0.175, διάμ.: βάσ. 0.07 ὤμων 0.122.

Ἔργον, καὶ αὕτη, τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων.

18. Λευκῆς ληκύθου τμῆμα ἄνω μετὰ τῆς λαβῆς.

19 - 20 (εἰκ. 120). Τεμάχια δύο ἐρυθρομόρφων ληκυθίων. Διαστάσεις 0.025×0.03 καὶ 0.024×0.045.

Διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ μικροτέρου παράστασιν (παράδοσις γαμηλίου ἐνδύματος) βλ. XIII 2.

Πρβλ. καὶ LXXXI σ. 10.

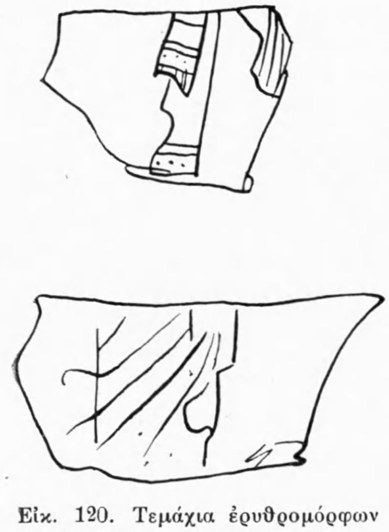

Εἰκ. 120. Τεμάχια ἐρυθρομόρφων ληκυθίων ἐκ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 19-20).

21 (XLIV 10 εἰκ. 121). Λευκὴ λήκυθος· τὸ ἄνω μέρος συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὲς μέρος τῆς λαβῆς καὶ μικρὸν τμῆμα κατὰ τὸν ὦμον. Τὸ λευκὸν ἐπίχρισμα, ἀποφλοιούμενον, ἔχει τελείως ἀφανισθῆ κατὰ τοὺς ὤμους καὶ μέγα μέρος τοῦ σώματος ἄνω. Δύο μορφαὶ ὀρθαί· ἡ πρὸς τὰ δεξιά, γυνὴ πιθανῶς, βαίνει πρὸς τὰ δεξιὰ στρέφουσα τὴν κεφαλὴν ὀπίσω καὶ τείνουσα τὴν δεξιὰν πρὸς τὴν στήλην (ἐκ τῆς ὁποίας διακρίνεται σχεδὸν μόνον ἡ κατακόρυφος γραμμὴ δεξιά). Ἀριστερὰ νέος κρατῶν δύο δόρατα (σῴζεται μόνον τὸ ἄνω μέρος τῆς κόμης, τὸ ἄκρον τῆς χειρὸς καὶ τὸ ἄκρον τοῦ ἀνθεμίου τῆς στήλης). Ὕψος 0.42, διάμ.: βάσ. 0.065 χείλ. 0.075.

22 (XLIV 15 πίν. 10 καὶ πίν. 7 δεξιά). (Ὑπὸ τὴν προηγουμένην.) Λευκὴ λήκυθος ἐκ τεμαχίων συγκολληθεῖσα, ἐλλιπὴς τὴν λαβὴν καὶ μικρὸν μέρος τῶν ὤμων, βεβλαμμένη μικρὰ τῆς ἐπιφανείας μέρη. Ἐπὶ τῶν ὤμων κόσμημα δι' ἐρυθροῦ. Στήλη μὲ ἄκανθαν· δεξιὰ νέος κρατῶν δύο δόρατα διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ προτείνων τὴν δεξιάν, κεκαμμένην, πρὸς τὴν στήλην. Ἀριστερὰ νέα καθημένη φέρουσα περιδέραιον, προτείνει τὴν ἀριστεράν, ἐλαφρῶς κεκαμμένην, πρὸς τὴν στήλην, ὥστε αἱ προτεινόμεναι χεῖρες τῶν δύο μορφῶν προσεγγίζουν ἀλλήλαις. Ἰχνογράφησις δι' ἐρυθροῦ· συμπαγὲς χρῶμα μόνον εἰς τὴν κόμην. Ὕψος 0.49 (μέχρι τῶν ὤμων 0.302), διάμ.: βάσ. 0.075 χείλ. 0.09.

Ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα R. Πρβλ. εἰδικῶς DUMONT καὶ CHAPLAIN, ἔ.ἀ. πίν. 24. Ὡς ἔδειξεν ὁ A. RUMPF (AJA 55, 1951, 1 - 12) ὁ ζωγράφος τῆς ὁμάδος ταύτης (ταυτιζόμενος ἄλλοτε πρὸς τὸν ζωγράφον τῶν Καλάμων βλ. ARV² 827) ἀντικατοπτρίζει πιστῶς τὴν ζωγραφικὴν τέχνην τοῦ Παρρασίου (βλ. εἰδικῶς ἔ.ἀ. σ. 2 - 3 πρβλ. σ. 7), ὅστις κατὰ τὸν ΠΛΙΝΙΟΝ, Ν.Η. XXXVI 64 (=OVERBECK 1649), ἤκμασε περὶ τὸ 400 - 396 π.Χ. Περὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ ζωγράφου τῆς ὁμάδος R χρησιμοποιοῦντος ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὰ περιγράμματα[1] διαλαμβάνει ὁ RUMPF ἐν σ. 3. Τὴν συνάφειαν τοῦ ζωγράφου τῶν λευκῶν ληκύθων πρὸς τὸν μεγάλον ζωγράφον εἶχε πρώτη ἐπισημάνει ἡ Σ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΙΔΗ ἐν ΑΔ 8, 1923, 142.

Εἰκ. 121. Λευκὴ λήκυθος Ν. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 21).

23 (XLIV, 11 πίν. 19β ἀριστ.). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς. Ὑπὸ τὴν λαβὴν ἐδαφόχρους ζώνη μὲ ζεῦγος γραμμῶν· περὶ τὸ μέσον τοῦ σώματος ἑτέρα λεπτὴ ἐδαφόχρους ζώνη. Ὕψος 0.052, διάμ.: βάσ. 0.04 κοιλ. 0.045. Πρβλ. ἀνωτ. ἀρ. 16.

(Ἀνατολικὴ πλευρά):

24 (XLIV 13 εἰκ. 122). Πινάκιον ταινιωτὸν συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων ἐλλιπὲς ἀμφοτέρας τὰς λαβάς, ὧν τὴν ἑτέραν μετὰ τοῦ συνεχομένου τμήματος. Ἐσωτερικῶς ἓξ ὁμόκεντροι ἀνισοπαχεῖς ταινίαι διὰ μέλανος πέριξ κεντρικῆς στιγμῆς. Ὕψος 0.027, διάμ.: βάσ. 0.065 χείλ. 0.148.

Ἐν ἀπὸ τὰ πληρέστερα παραδείγματα τοῦ σκεύους τούτου, ὅπερ καίτοι συχνὸν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ, εὑρίσκεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς συντρίμματα, διότι (ἐκτὸς τοῦ πυθμένος πυρῶν) δὲν ἀπαντᾷ ὡς κτέρισμα ἐντὸς τάφου. Συχνότατα ἐπίσης ἦσαν τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἰς πυρὰς πέριξ τῆς Ἀγορᾶς βλ. Hesperia 20, 1951, 112[2] καὶ δὴ εἰς πάσας, πλὴν τριῶν, ἀλλ᾽ οὐδαμοῦ ἀλλοῦ οὐσιαστικῶς τῆς Ἀγορᾶς, ὀρθῶς δὲ συμπεραίνει ὁ R. YOUNG, ἔ.ἀ. ὅτι ὁ προορισμὸς των ἦτο ἀποκλειστικῶς ταφικός, ὡς δὲ ἐγὼ πιστεύω, ἐπεῖχον τὴν θέσιν κανίστρων προσφορῶν (βλ. περὶ κτερισμάτων κατωτ.).

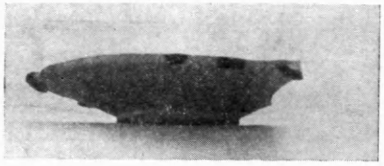

Εἰκ. 122. Ταινιωτὸν πινάκιον τοῦ τάφου XLIV.

25-26 (XLIV 14). Λαιμὸς λευκῆς ληκύθου καὶ στόμιον ἑτέρας μεγίστης ληκύθου.

27. Ληκυθίου τεμάχιον (ἐδαφόχρους ζώνη μὲ ζεῦγος γραμμῶν).

28. Φιαλιδίου τεμάχιον.

29. Κεράμου (;) τεμάχιον.

30. Μικρὰ δυσδιάγνωστα τεμάχια.

Τὸ ὄρυγμα τῆς πυρᾶς (βλ. τομὴν εἰκ. 115) εἶχε διαστάσεις 1.97 (Β)/2.05 (Ν) × 1.07 (Δ)/1.10 (Α) μ.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος, ἐντὸς τῶν ἀνθράκων (εἰκ. 123)[3], εὑρέθησαν:

1 (XLIVα ΝΔ. εἰκ. 124). Φιαλίδιον συγκολληθὲν πλῆρες ἐκ τριῶν τεμαχίων· καλὸν μέλαν γάνωμα· ἐπὶ τοῦ πυθμένος κυκλίσκος μετὰ στιγμῆς κατὰ τὸ κέντρον καὶ ἕτερος κύκλος περαιτέρω. Ἡ περιφέρεια τῆς δακτυλιοσχήμου βάσεως ἐδαφόχρους, ὡς καὶ λεπτὴ ζώνη ἀμέσως ὑπὲρ αὐτήν. Ὕψος 0.025, διάμ.: βάσ. 0.065 χείλ. 0.09.

1 Καὶ ἡ τεχνικὴ τοῦ Παρρασίου, κατὰ τὸν ΠΛΙΝΙΟΝ, ΝΗ XXXV 67 (=OVERBECK 1724) συνίστατο «in lineis extremis».

2 Βλ. πίν. 50a 3. 4. 5. 6, 50b 9. 10, 51a 8. 9, 51b 8. 9, 52b 7. 8, 53a 4, 53b 3, 53c 3, 54a 9. 10.

3 Ἡ φωτογραφία αὕτη παρέχεται καὶ ὡς δεῖγμα τῆς ὄψεως γενικῶς τῶν πυρῶν μετὰ τὸν καθαρισμόν των.

Ὅμοιον πρὸς τὸ LXVI 3 σ. 57. Βλ. καὶ LIX 6.

2 (πίν. 23 κάτω). Φιάλη ὀμφαλωτή· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὴς μικρὸν μέρος πρὸς τὴν περιφέρειαν, βεβλαμμένη ἐκ τῆς καύσεως. Μέλαν γάνωμα ἐσωτερικῶς, ἐκτὸς ζώνης πλατείας περὶ τὸν ὀμφαλὸν ἔξω· ἄνω, ταινία χρωματισμένη καστανομέλαινα. Ὕψος 0.024, διάμ.: 0.14 βυθίσματος ὀμφαλοῦ 0.031. Πρβλ. τὴν ἐκ τοῦ περιβόλου ὁμοίαν σ. 16 εἰκ. 23.

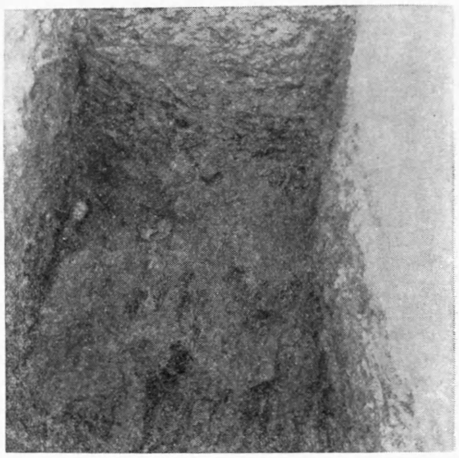

Εἰκ. 123. Ἡ πυρὰ XLIV μετὰ τὸν καθαρισμόν της, ἀπὸ Ἀνατολῶν.

3 (XLIVα 1). Λευκὴ λήκυθος ἐλλιπὴς τὸ πλεῖστον τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς· στόμιον πιθανώτατα συνανῆκον· Ἐπιφάνεια βεβλαμμένη ἐκ τῆς καύσεως· μέγα μέρος τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος καὶ ὅλη σχεδὸν ἡ παράστασις ἠφάνισται. Μέγιστον ὕψος 0.157, διάμ.: βάσ. 0.043 ὤμων 0.065 χείλ. 0.04.

4 (XLIVα 2 πίν. 21α ἀριστ.). Πυξὶς μετὰ τοῦ πώματος, ἐλλιπὴς πολλὰ μέρη, μάλιστα κατὰ τὸ σῶμα, λίαν ἐφθαρμένον ἐκ τοῦ πυρός· τοιχώματα κοιλούμενα. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος τρεῖς ὁμόκεντροι ζῶναι μὲ διακόσμησιν: κυμάτιον, συνεχόμεναι σπεῖραι καὶ γωνίαι (ἐσχηματοποιημένα φύλλα). Ἐπὶ τοῦ σώματος Ἔρως κύπτων πρὸ λεκάνης μεταξὺ δύο ἄλλων μορφῶν· ἀριστερὰ δύο εἰσέτι μορφαί, ἀντιμέτωποι, ὧν σῴζονται μόνον αἱ κεφαλαί· πέραν αὐτῶν θύρα. Ὕψος 0.094 εἰς τὴν σῳζομένην κορυφὴν τοῦ πώματος 0.113, διάμ.: κάτω 0.082 ἄνω 0.113 πώματος 0.115.

5 (XLIVα 3 εἰκ. 125). Ὀρθογωνίου πλακιδίου μὲ ἀνάγλυφον ἐν πλαισίῳ τμῆμα, σῷζον

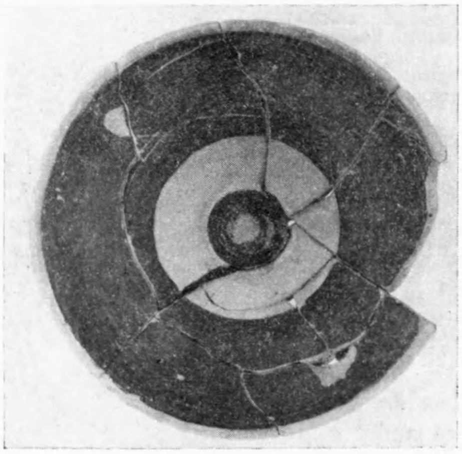

Εἰκ. 124. Φιαλίδιον ἐκ τῆς πυρᾶς XLIV (ἐσωτερικὴ ὄψις).

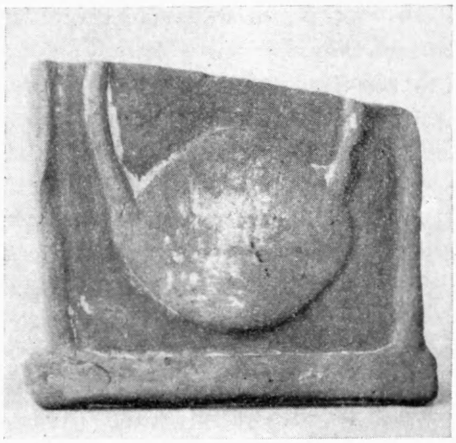

Εἰκ. 125. Πήλινον πλακίδιον ἐκ τῆς πυρᾶς XLIV (5).

ἴχνη τοῦ λευκοῦ ἐπιχρίσματος· πηλὸς ὠχροκάστανος. Μέγ. μῆκ. 0.082, πλάτ. 0.09, πάχ. 0.09 εἰς τὸ πλαίσιον 0.018.

Κάτω μέρος λύρας· πρβλ. Riezler πίν. 88 ἀριστ.

Περὶ τοῦ φρέατος Α βλ. σ. 3.

(66) Δυτικῶς τῆς πυρᾶς XLIV, σχεδὸν ἀκριβῶς εἰς τὴν προέκτασίν της (πρβλ. σ. 81 σημ. 1) ὁ τάφος XII, *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως (βλ. πίν. 2) διαστάσεων 2.15×1.12 μ.

Εἰς τὰ χώματα τοῦ γεμίσματος εὑρέθησαν:

1 (εἰκ. 126). Λεκανὶς μετὰ καλύμματος ἐλλιποῦς μικρὸν μέρος, κεκαλυμμένη ὅλη, ἐκτὸς τοῦ πυθμένος τῆς βάσεως, δι' ἐρυθρωποῦ γανώματος ἀπεφλοιωμένου τὸ πλεῖστον ἐσωτερικῶς, ἐξωτερικῶς δὲ βεβλαμμένου κατὰ τόπους μετὰ τῆς ἐπιφανείας. Ὕψος 0.033, διάμ.: βάσ. 0.045 χείλ. 0.072.

Εἰκ. 126. Λεκανὶς ἐκ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς XII.

2. Κάτω μέρος καὶ τεμάχιον λευκῆς ληκύθου. Διάμ. βάσ. 0.063, διαστάσεις τεμαχίου 0.04×0.055.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος, ἐντὸς ἀφθόνων ἀνθράκων:

3 (εἰκ. 16 δεξιὰ 59α δεξιά). Λήκυθος συγκολληθεῖσα πλήρης· ἐπιφάνεια λίαν βεβλαμμένη ἐκ τοῦ πυρός, ἐπιδράσαντος καὶ μετὰ τὴν θραῦσιν· Μόλις διακρινομένη διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ. Ὕψος 0.149, διάμ.: βάσ. 0.039, ὤμων 0.047 χείλ. 0.035.

Περὶ τῶν οὕτω κεκοσμημένων ληκύθων βλ. σ. 22 - 23.

Νοτίως τοῦ προηγουμένου ἔκειντο ἀνατολικῶς μὲν ὁ τάφος XXVII δυτικῶς δὲ ὁ τάφος XXII (πίν. 2 μέσον ἀριστερά), αἱ ἀντίστοιχοι πλευραὶ τῶν ὁποίων, καὶ μάλιστα τοῦ δευτέρου, εὑρίσκοντο ἀνατολικώτερον καὶ δυτικώτερον τοῦ τάφου XIII.

ΚΟΙΝΗ ΕΠΙΧΩΣΙΣ ΤΑΦΩΝ XXVII ΚΑΙ XXII

Εἰς τὰ καστανὰ σφιγκτὰ χώματα τὰ ὑπὲρ τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ πρώτου καὶ τὸ ἀνατολικὸν τοῦ δευτέρου εὑρέθησαν ἀρκετὰ τεμάχια, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ἀποδοθοῦν εἰδικῶς εἰς ἕνα τῶν δύο τάφων.

1. Λήκυθος μὲ θαλλὸν κισσοῦ, λίαν ἐφθαρμένη (βλ. σ. 22 - 23).

2. Σκύφου (;) τμῆμα· ἐσωτερικῶς τέσσαρα ἔντυπα ἀνθέμια σταυρικῶς διατεταγμένα πέριξ κύκλου ἐξ ἀκτινωτῶν γραμμιδίων.

3. Κρατῆρος χεῖλος· μέλαν ἐσωτερικῶς, καστανὸν ἔξω· κατὰ τὴν κοίλην περιφέρειαν τοῦ χείλους διακόσμησις τεθλασμένης μετ' ἐναλλασσομένων κατακορύφων γραμμιδίων ἔναντι ἑκάστης γωνίας.

4. Ἐννέα τεμάχια, συναπτόμενα εἰς τρία μέρη, μιᾶς ἢ δύο λευκῶν ληκύθων.

5 - 6. Στόμιον λευκῆς ληκύθου καὶ τεμάχιον ἑτέρας.

7. Κάτω μέρος μεγάλης λευκῆς ληκύθου σῷζον τὸ πρόσθιον μέρος ἀριστεροῦ ἄκρου ποδὸς (προφανῶς καθημένης μορφῆς) κατ' ἐνώπιον δρωμένου. Διαστάσεις 0.04×0.08.

8. Δέκα τεμάχια (δύο πιθανῶς) λευκῶν ληκύθων· χρῶμα γαλανότεφρον καὶ ἰῶδες.

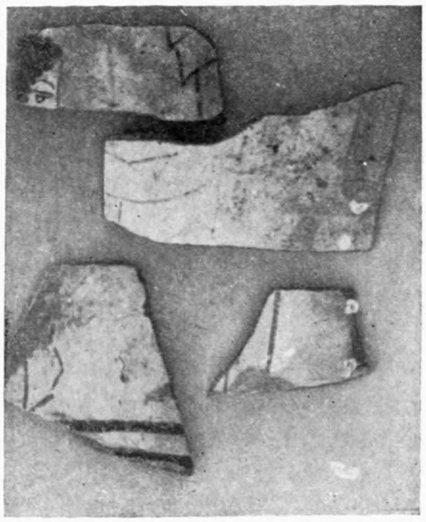

Εἰκ. 127. Τεμάχια λευκῶν ληκύθων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως καὶ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.

Αἱ ἐπὶ τῆς στήλης ἀνηρτημέναι ταινίαι ἐνθυμίζουν τὰς ἐν Κοπεγχάγῃ [1] ληκύθους τοῦ ζωγράφου τοῦ πτηνοῦ (βλ. From the Collections of the Ny - Carlsberg Glyptothek 1, 1931, 165 εἰκ. 4, 166 εἰκ. 5, 167 εἰκ. 6). Βλ. ὅμως τὴν ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII λήκυθον (ἀρ. 5 σ. 75), ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων, ἔνθα παρόμοιαι ταινίαι. Δὲν ἀποκλείεται τὰ τεμάχια νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς αὐτῆς ληκύθου.

1 Αἱ ἐν Ἀθήναις λήκυθοι τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, ἔ.ἀ. εἰκ. 27, 28, παρέχουν ἥσσονα ὁμοιότητα.

(Βαθύτερον, ἐντὸς πρασινωπῶν κιμηλοχωμάτων, ἀμέσως ὑπὲρ τὴν κιμηλιάν):

9 (εἰκ. 127 ἄνω ἀριστερά). Τεμάχια δύο τοὐλάχιστον λευκῶν ληκύθων.

10 (εἰκ. 128). Σκυφίδιον μικρογραφικὸν χειροποίητον, μὲ συμφυεῖς λαβάς. Ὕψος 0.03 εἰς τὴν λαβὴν 0.035, διάμ.: βάσ. 0.03 χείλ. 0.052.

11. Φιαλιδίου τεμάχιον. Μέλαν γάνωμα, λαμβάνον ἐσωτερικῶς καστανωπὴν ἀπόχρωσιν.

12. Φιάλης (;) τμῆμα. Ἀβαφής, μὲ μέλαιναν ταινίαν ὑψηλὰ ἔξω καὶ δύο ὁμοκέντρους ζώνας ἐσωτερικῶς, ὧν ἡ ἐξωτέρα πολὺ πλατεῖα.

13-14. Δύο τεμάχια ταινιωτῶν πινακίων (βλ. σ. 72 ἀρ. 24).

Εἰκ. 128. Σκυφίδιον ἐκ ἐπιχώσεως τῶν τάφων τῆς XXVII καὶ XXII.

(67) Τάφος XXVII (περὶ τῆς θέσεως βλ. ἀνωτ. σ. 74). *Λάρναξ* ἐντὸς βαθέος ὀρύγματος Α.-Δ. κατευθύνσεως· ὑπὲρ ταύτην, μέ τινα ἀπόκλισιν, ἑτέρα λάρναξ βρέφους εἶχεν ἀποτεθῆ, ἡ διπλῆ δὲ αὕτη χρῆσις διαφωτίζει ἴσως (ὄχι ὅμως ἱκανοποιητικῶς) τὴν ταραχὴν τῆς λάρνακος, περὶ ἧς κατωτέρω καὶ τὴν ὅλην ἀταξίαν τοῦ τάφου. Τὸ ὄρυγμα εἶχε διαστάσεις 1.90×0.85 μ. εἰς δὲ τὰ πρασινωπὰ κιμηλοχώματα τοῦ γεμίσματος, κυρίως δυτικῶς, εὑρέθησαν:

1 (Τομὴ Δ3 πίν. 19α δεξιά). Ληκύθιον ἐλλιπὲς μέρος τοῦ σώματος ἄνω μετὰ τοῦ λαιμοῦ· ἄνω ἐδαφόχρους ζώνη περιλαμβάνουσα ζεῦγος γραμμῶν. Μέγ. ὕψος (εἰς τὴν λαβήν) 0.06, διάμ.: βάσ. 0.033 κοιλ. 0.045.

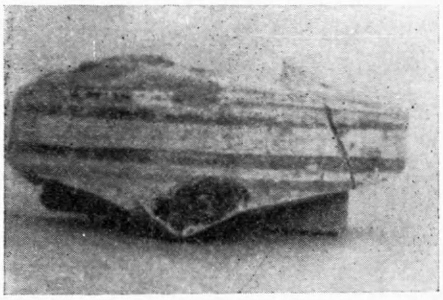

Εἰκ. 129. Ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.

2 (Τομὴ Δ4 εἰκ. 129). (Ἀκριβῶς ὑπὸ τὸ προηγούμενον.) Λευκῆς ληκύθου τμῆμα ἄνω, σῷζον τὸ ἄνω μέρος κεφαλῆς δεξιὰ ἐστραμμένης· ὁριζόντιοι περιθέουσαι κιτρινόχρυσοι γραμμαὶ ἄνω, ὅπου φθάνει ἡ κορυφὴ τῆς ἀκάνθης τῆς στήλης. Μέγ. ὕψος 0.025.

3 (εἰκ. 130). Ἄωτον μικρογραφικὸν ἀγγεῖον, ἀκέραιον· ἀνοικτόχρουν ἀμαυρὸν γάνωμα κατὰ τόπους ἐφθαρμένον· ἡ βάσις ἀβαφής, ὡς καὶ μικρὸν ἀκανόνιστον τμῆμα ἐν συνεχείᾳ ὑπὲρ ταύτην. Ὕψος 0.07, διάμ.: βάσ. 0.023 κοιλ. 0.05.

4. Βάσις καὶ λαιμὸς ληκύθου, πιθανῶς λευκῆς. Διάμ. στομίου 0.048 (ἐσωτ.) - 0.075 (ἐξωτ.).

5 (εἰκ. 127 μέσον). Λευκῆς ληκύθου τὸ ἄνω μέρος μετὰ τῶν ὤμων μὲ στήλην ἀνθεμωτὴν καὶ καὶ δύο ἄλλα τεμάχια μὲ μέρη παραστάσεως: ἐπὶ τοῦ μείζονος βραχίων ἀνδρὸς γυμνὸς προτεινόμενος, ἐλαφρῶς ἀνυψούμενος, πρὸς στήλην ἐφ' ἧς ἀνήρτηνται ταινίαι (χρῶμα τεφρογάλαζον, πρβλ. ἀνωτ. σ. 74 ἀρ. 8).

Ἔργον πιθανῶς τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων, πρβλ. XLIV ἀρ. 3 (σ. 69).

6-7. Δύο μεγάλων λευκῶν ληκύθων οἱ λαιμοί. Διάμ. 0.034 καὶ 0.055.

8. Ἀγνὺς πυραμιδική. Ὕψος 0.056, πλάτος 0.041.

9 (πίν. 23α ἄνω ἀριστ.). Φιαλίδιον ἀκέραιον· μέλαν γάνωμα (ἐκτὸς τῆς βάσεως) ἰσχυρῶς βεβλαμμένον ἐκ καύσεως (;). Ὕψος 0.018, διάμ.: βάσ. 0.045 χείλ. 0.075.

10 (εἰκ. 131). Ληκύθου ὁ κορμός· κατὰ τὴν ὄψιν τρία ὄρθια μελανόγραφα ἀνθέμια, ἕκαστον ἐντὸς ἀψιδωτοῦ περιγράμματος. Ὕψος 0.086.

Εἰκ. 130. Ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.

Περὶ τῶν μὲ ὁμοίαν διακόσμησιν ληκύθων γενικῶς βλ. HASPELS, ἔ.ἀ. 186 κ.ἑ. καὶ H. THOMPSON, The Tholos (Hesperia Supplement 4, 1940) 31. Κατὰ τὴν HASPELS, σ. 185, ἡ λήκυθος πρέπει νὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου

τοῦ ζωγράφου τοῦ Beldam (χαρακτηριστικαὶ ἐγχάρακτοι περιθέουσαι γραμμαί, πρβλ. σ. 22-23). Ἀκριβῶς ὅμοιον σῶμα ἀγγείου (αἱ περιβάλλουσαι γραμμαὶ ὅμως σχηματίζουν πλῆρες τόξον) CVA (U.S.A. [4] 171) Robinson Collection 1, 38, 5 (ἐξ Ἀττικῆς)· βλ. καὶ CVA Wien 1 (Sammlung Matsch) 6, 1. 2, (Deutschland 157) Braunschweig 11, 12, Cambridge 1, 22, 18, P. Wolters - G. Bruns, Das Kabirenheiligtum bei Theben I, Berlin 1940, 83 πίν. 36, 12.

Συγγενὴς κατὰ τὴν διάταξιν τῆς διακοσμήσεως, μὲ κυλινδρικώτερον ὅμως σῶμα, καὶ ἡ CVA (Deutschland 11, 330) Karlsruhe 1, 32 8 (B 765) χρονολογουμένη ὑπὸ τοῦ G. Hafner εἰς τὸ α΄ τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Πρβλ. CX (γέμισμα σ. 32).

Εἰκ. 131. Λήκυθος ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.

11 (πίν. 22α ἀριστ.). Λεκανὶς μετὰ τοῦ πώματος ἐλλιπὴς μικρὰ μέρη· μέλαν γάνωμα ἐκτὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ καλύμματος καὶ τῆς βάσεως. Ὕψος 0.032 μετὰ τοῦ καλύμματος 0.06, διάμ.: βάσ. 0.045 χείλ. 0.07 καλύμματος 0.078.

Πρβλ. τὴν ἐπίσης ἄνευ λαβῶν, ἀλλ᾽ ὀλιγώτερον πεπιεσμένην, μὲ πῶμα πολὺ ἐπιπεδώτερον ἔχον ἁπλῆν κυλινδρικὴν προεξοχὴν ὡς λαβήν, AJA 40, 1936, 203 εἰκ. 23 (βλ. καὶ XXXVII 8).

Τὰ ὡς ἄνω τεμάχια εὑρέθησαν ὑπεράνω μικρᾶς λάρνακος παρὰ τὸ μέσον τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος μέ τινα ΒΑ. ἀπόκλισιν, εἰς βάθος 0.40 ἀπὸ τῆς κιμηλιᾶς. Ἡ λάρναξ, διαστάσεων 0.73×0.27 καὶ ὕψους 0.22 μ., ἦτο ἐλλιπὴς τεμάχια τοῦ καλύμματος, τὰ ὁποῖα οὐδαμοῦ ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος ἐφάνησαν, εὑρέθη δὲ κενὴ παντὸς περιεχομένου, μόνον δὲ ἔξω, κατὰ τὴν ΒΔ. αὐτῆς γωνίαν, ἵστατο τεμάχιον χονδροειδοῦς ἀγγείου καὶ βάσις μεγάλης κύλικος.

Ἐνταῦθα συνήντησα τὴν μόνην περίπτωσιν ταφῆς τεταραγμένης σαφῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα (πρβλ. τάφ. LXVIβ σ. 55), ἀλλ᾽ αἱ συνθῆκαι ὑφ᾽ ἃς συνετελέσθη ἡ μερικὴ θραῦσις καὶ ἡ ἐκκένωσις τῆς λάρνακος δὲν κατωρθώθη νὰ καθορισθοῦν [1] (βλ. ὅμως τάφον XXII σ. 77).

Ἀμέσως κάτωθι τοῦ ἐπιπέδου τῆς μικρᾶς λάρνακος, κολλητὰ πρὸς τὴν Β. πλευρὰν τοῦ ὀρύγματος καὶ μᾶλλον πρὸς Δ., εὑρέθη:

Εἰκ. 132 Ληκύθιον XXVII ἀρ. 12.

12 (εἰκ. 132). Ληκύθιον ἐλλιπὲς μέγα μέρος τοῦ σώματος μετὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς λαβῆς, σῴζον τὰ ὀπίσθια ζῴου μὲ ἀνεστραμμένην οὐράν. Μέγ. ὕψος 0.063, διάμ.: βάσ. 0.05 κοιλ. 0.063.

Ἀνάλογος συστροφὴ οὐρᾶς καὶ CVA (U.S.A. 8, 408) Gallatin Collection 60, 4, χρονολογούμενον εἰς τὰ τέλη τοῦ 5ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., προσεγγίζον δὲ πρὸς τὸν ζωγράφον τῆς Μίνα. ὡς καὶ τὸ ἡμέτερον. Πρβλ. CVA Oxford 2, 63, 8.

Ὑπὸ δὲ τὴν μικρὰν λάρνακα:

13 (πίν. 22β ἀριστ.). Λεκανὶς μετὰ τοῦ πώματος, ἐλλιπὴς τὴν ἑτέραν τῶν λαβῶν, μέγα μέρος τοῦ σώματος καὶ μέρη τοῦ πώματος μετὰ τῆς λαβῆς του· κεκαλυμμένη ὅλη διὰ καλοῦ μέλανος γανώματος, ἐκτὸς λεπτοτάτων ἐδαφοχρόων ζωνῶν κατὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ καλύμματος καὶ πέριξ τῆς πλαστικῶς διαμορφουμένης βάσεως τῆς λαβῆς του· ἀβαφὴς ἐπίσης καὶ ἡ βάσις τῆς λεκανίδος, μὲ

1 Ἡ ἀπόδοσις τῆς ταραχῆς εἰς τὴν ἐναπόθεσιν τῆς μεγάλης λάρνακος εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρύγματος δὲν ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς τὴν κατάστασιν τοῦ τάφου, διότι καὶ ἡ λάρναξ αὕτη ἦτο κενὴ καὶ ἀσφαλῶς τεταραγμένη (βλ. κατωτέρω). Διαφορετικαὶ εἶναι αἱ περιπτώσεις ἀκουσίας, ἀσφαλῶς, ἀποκόψεως ἢ ἐπικαλύψεως προγενεστέρων τάφων, συχνότερον σημειωθεῖσαι.

ζεῦγος κυκλίσκων πέριξ στιγμῆς ἐν τῷ κέντρῳ. Ὕψος 0.058 μετὰ τοῦ καλύμματος 0.076, διάμ.: βάσ. 0.065 χείλ. 0.12 καλύμματος 0.13. Πρβλ. XXXVII 8.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ ὀρύγματος, τοποθετημένη πλησιέστερον πρὸς τὴν Β. πλευράν, εὑρέθη λάρναξ διαστάσεων 1.74×0.48 μ. οὐδὲν περιέχουσα (πρβλ. ἀνωτ.). Ἴσως ἡ ἐξήγησις τῆς ταραχῆς ἀμφοτέρων τῶν ταφῶν εὑρίσκεται εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς παρακειμένην πυράν, ἥτις ἀπεκλήθη

(68) Τάφος XXII (περὶ τῆς θέσεως βλ. ἀνωτ. σ. 74). *Πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως διαστάσεων 2.00×0.95 μ. Ἐντὸς ταύτης, παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τὴν ἀμέσως ἄνωθι τῆς κιμηλιᾶς (1.20 μ. ὑπὲρ τὸν πυθμένα), εὑρέθη μικρὸν κρανίον, ἕτερον, δέ, ἐνήλικος πιθανῶς, βαθύτερον (0.20 μ. περίπου ὑπὲρ τὸν πυθμένα) κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς.

Ἡ παρουσία κρανίων ἐντὸς γεμίσματος πυρᾶς εἶναι πρωτοφανής, ἴσως δὲ πρέπει νὰ συναφθῇ πρὸς τὴν ἐπίσης παράδοξον ταραχὴν ἀμφοτέρων τῶν λαρνάκων τοῦ γειτονικοῦ τάφου XXVII (βλ. ἀνωτ.).

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν (βλ. καὶ σ. 74 καὶ 78) εὑρέθησαν:

1. Ληκύθιον ἀβαφές. Ὕψος 0.063.

2 (πίν. 20γ 1). Ληκύθιον ἀκέραιον· ἀραιαὶ εὐρεῖαι αὐλακώσεις παρέχουν ὄψιν κάψας εἰς τὸ σῶμα. Ὕψος 0.084, διάμ.: βάσ. 0.043 κοιλ. 0.053 χείλ. 0.031.

Πρβλ. τὸ (ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν καὶ τὴν λαβήν) Hesperia 18, 1949, 326 ἀρ. 43 πίν. 91. βλ. ἰδίως διὰ τὸ σχῆμα καὶ E. Langlotz, ἔ.ἀ. ἀρ. 288 πίν. 209, χρονολογούμενον εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Βλ. καὶ XLVI 3 καὶ II 3.

3 (πίν. 11). Λευκὴ λύκυθος ἐλλιπὴς τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς. Ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνθέμιον δι᾽ ἐρυθροῦ καὶ τεφροῦ καὶ βλαστόσπειρα διὰ τεφροῦ. Ἑκατέρωθεν στήλης (ἧς ἡ κάτω ταινία χρωματισμένη διὰ μέλανος), ἀριστερὰ νέα καθημένη κρατοῦσα κίστην, δεξιὰ νέος κατ᾽ ἐνώπιον στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ προτείνων τὴν δεξιάν, κεκαμμένην, πρὸς τὴν στήλην. Μέγ. ὕψος 0.29, διάμ.: βάσ. 0.062 ὤμων 0.09.

Ἔργον τοῦ Ζωγράφου τῶν Τριγλύφων. Πρβλ. τὴν νέαν, καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν ποδῶν καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ ἱματίου, τὴν διασταύρωσιν τῶν ποδῶν, τὸ σχέδιον τῶν ἄκρων ποδῶν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν σφυρῶν, πρὸς τὴν μεσαίαν μορφήν, τὴν πρὸ στήλης καθημένην καὶ κρατοῦσαν ἀνοικτὴν κίστην, καθὼς καὶ τὴν ἄκανθαν τῆς στήλης ἐπὶ τῆς ληκύθου Benndorf, ἔ.ἀ. πίν. 15. Συγγενεστάτη ἐπίσης κατὰ τὴν ὅλην σύνθεσιν καὶ τὸ πολύγραμμον, ἐκεῖ δὲ ἔτι βιαστικώτερον σχέδιον, τὰς κατατομὰς τῶν (παχυτέρων ἐκεῖ) προσώπων, τὴν θέσιν τῶν ποδῶν τῆς καθημένης καὶ τὴν ἄκανθαν τῆς στήλης πρὸς μεγάλην λήκυθον ἐξ Ἀθηνῶν (βεβλαμμένην ἐκ πυρᾶς) ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ζυρίχης (H. Bloesch, Antike Kunst in der Schweiz, Zürich 1943, 76-78 πίν. 12-13; πρβλ. ARV[2] 830, 29). Βλ. καὶ τὰς ληκύθους τῶν τάφων III σ. 72-73 καὶ XLIV ἀρ. 11 σ. 70.

Πρὸς τὸν κυματισμὸν ὅμως τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ νέου δεξιὰ πρβλ. τὴν χεῖρα τοῦ καθημένου νέου ἐπὶ τῆς ἐν Μονάχῳ ληκύθου τῆς σημειουμένης ἐν σ. 69 (σχέδιον λεπτόγραμμον ἐκεῖ· ὁμοία καὶ ἡ ἄκανθα τῆς στήλης).

Ἐντὸς δὲ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς:

1. Σκυφίδιον κανθαροειδὲς χειροποίητον, ἀβαφές, ἀκέραιον· πηλὸς ὠχροκάστανος. Ὕψος 0.024 εἰς τὴν λαβὴν 0.28, διάμ.: βάσ. 0.026 χείλ. 0.048.

Παρεμφερὲς σκυφίδιον εὑρέθη καὶ εἰς τὴν ἀμφισβητουμένην κοινὴν πρὸς τὸν τάφον XXVII ἐπίχωσιν (ἀρ. 10 ἀνωτ. σ. 75 εἰκ. 128), ὅμοιον δὲ ἐν τῷ τάφῳ XXXVIII 2, σ. 42 ἔνθα βλέπε).

2. Οἰκιακὸν ἀγγεῖον εἰς τεμάχια ἐλλιπές· λεπτὰ τοιχώματα, πηλὸς ὑπέρυθρος, ἴχνη χρώματος κατὰ τὸ χεῖλος. Ὕψος 0.105, διάμ. 0.14. Πρβλ. τὰ εἰς τὴν πρὸς Ν. ἐπίχωσιν εὑρεθέντα (κατωτ. ἀρ. 3 καὶ 4).

Ὅμοιον τὸ μικρότερον ἀκέραιον τοῦ τάφου V ἀρ. 2 σ. 79, ἔνθα βλέπε.

Μεταξὺ τῆς πυρᾶς XXII καὶ τῆς πρὸς Ν. πυρᾶς II εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς τεμάχια:

1. Βάσις ληκύθου, πιθανῶς λευκῆς.

2. Δύο τεμάχια λευκῆς ληκύθου· τὸ μὲν ἐκ κάτω μέρους, τὸ δ᾽ ἕτερον μὲ τμῆμα στήλης κεκοσμημένης (αἱ ὁριζόντιοι γραμμαὶ καὶ τὸ περίγραμμα τοῦ ἀνθεμίου διὰ καστανῶν γραμμῶν, αἱ δὲ κατακόρυφοι διὰ γαλανοτέφρου).

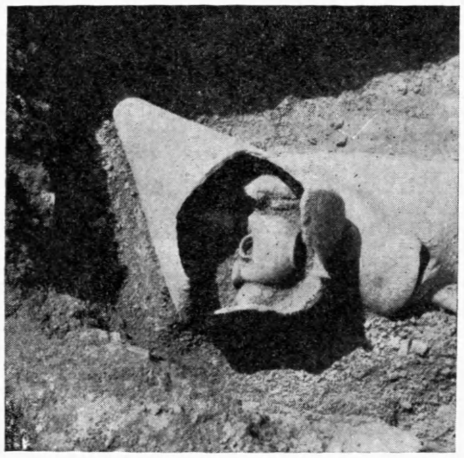

Εἰκ. 133. Ὁ τάφος V ἀπὸ ΝΔ.

3. Τμῆμα οἰκιακοῦ ἀβαφοῦς ἀγγείου μὲ σφαιρικὸν σῶμα εἰς τεμάχια. Πρβλ. ἀνωτέρω.

4. Τεμάχια χονδροειδῶν ἀγγείων. Βλ. ἀνωτέρω.

(69) Παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ τάφου XXII ἐν μέρει ἐπ᾽ αὐτοῦ καὶ ἐν μέρει ἐπὶ τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ τάφου III ἔκειτο ὁ τάφος V (εἰκ. 133) ἀποτελούμενος ἐκ *τεφροδόχου* ἀμφορέως συνοδευομένου ὑπὸ ἑτέρου, ἐν ᾧ τὰ κτερίσματα.

Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως εὑρέθησαν:

1. Τεμάχιον ἐρυθρομόρφου κλειστοῦ ἀγγείου· μικρὸν μέρος γυναικὸς θεούσης πρὸς τὰ δεξιά. Διαστ. 0.038×0.04.

2. Ληκυθίου ἢ χοὸς μικρὸν τμῆμα.

3. Δύο τμήματα κυλινδρικοῦ ἀγγείου χρωματισμένου ἐσωτερικῶς δι᾽ ἐρυθροῦ· ἐξωτερικῶς μέλαν γάνωμα καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ λευκὸν ἐπίχρισμα· παράλληλοι κατακόρυφοι αὐλακώσεις ἀπέχουσαι ἀλλήλων 0.008 - 0.01.

4. Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· γάνωμα βεβλαμμένον ἐκ τοῦ πυρός. Μέγ. ὕψος 0.05, διάμ.: βάσ. 0.037 κοιλ. 0.048.

5. Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς, ὡς καὶ μέρος τοῦ σώματος. Μέγ. ὕψος 0.04, διάμ.: βάσ. 0.032 κοιλ. 0.036.

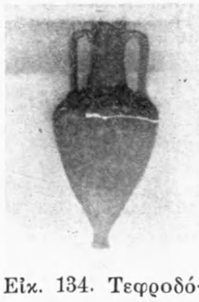

Εἰκ. 134. Τεφροδόχος ἀμφορεὺς τοῦ τάφου V.

Ὁ τεφροδόχος ἀμφορεὺς (εἰκ. 134 βλ. καὶ εἰκ. 133), σχεδὸν πλήρης, ἔχει ὕψος 0.72 καὶ διάμ. 0.33. Ὅμοιον, τῶν αὐτῶν διαστάσεων (διάμ. 0.32), ἀμφορέα χιακοῦ τύπου βλ. Hesperia 4, 1935, 496 εἰκ. 17 ἀρ. 85 βλ. καὶ σ. 514.

Ὁ ἕτερος (πρβλ. εἰκ. 133) ἦτο ἐλλιπὴς τὸν λαιμὸν μετὰ μέρους ἄνω καὶ τὸ πλεῖστον τῶν λαβῶν· πηλὸς καὶ ἐπιφάνεια ἐρυθρωπή, ὀλίγον ὠχρά. Μέγ. ὕψος 0.55, διάμ. 0.35. Οὗτος περιεῖχε τὰ ἑξῆς ἀγγεῖα:

1 (εἰκ. 135 πρβλ. εἰκ. 133). Ἀσκὸς πτηνόσχημος πλήρης· ὠχρόλευκον ἐπίχρισμα, ἐκτὸς τῆς βάσεως. Ὕψος (εἰς τὸ χεῖλος) 0.114 (εἰς τὴν λαβὴν 0.11 εἰς τὴν οὐρὰν 0.09), διάμ.: βάσ. 0.067 χείλ. 0.049, μῆκος 0.132, πλάτος 0.096.

Στενότεροι καὶ ὑψηλότεροι εἶναι οἱ ἐκ τῆς Ἀγορᾶς παρεμφερεῖς ἀσκοί, Hesperia 18, 1949, 333 ἀρ. 83 (μὴ εἰκονιζόμενος) καὶ 84 πίν. 86 μετ᾽ ἐρυθρωποῦ (ἐλάχιστα διατηρουμένου) ἐπιχρίσματος (τέλος 5ου), ὡς καὶ ὁ ἄνευ ἐπιχρίσματος Hesperia 4, 1935, 495 εἰκ. 16 (καὶ 512 ἀρ. 75 μὲ πλείονας παραπομπάς). Ὑψηλότερος ἐπίσης ἀσκὸς μὲ μέλαν ἐπίχρισμα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ζωστῆρος ΑΕ 1938, 25 εἰκ. 28, ἔνθα τὸ χάραγμα ΗΙΕΡΟΣ βεβαιοῖ τὴν ἐντὸς τοῦ 5ου αἰ. (ὄχι τόσον πρὸς τὸ τέλος, ὡς ὁ Φ. Σταυροπουλλος, αὐτ.) χρονολόγησίν του. Ὑψηλότεροι εἶναι γενικῶς καὶ οἱ ἐξ Ὀλύνθου

ἀσκοί, Olynthus XIII ἀρ. 448-453 πίν. 171, ἔνθα (σ. 255) ὀρθῶς παρατηρεῖται ὅτι οἱ πτηνόσχημοι ἀσκοὶ παρέμειναν ἀμετάβλητοι ἀπὸ τῆς προμηδικῆς περιόδου μέχρι τῶν μέσων τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.[1].

Οἱ ἀσκοὶ δὲν εἶναι τόσον συχνοὶ ἐν 'Αττικῇ, πηλὸς δὲ καὶ ἐπίχρισμα τόσον τοῦ παρόντος ὅσον καὶ τῶν ἐκ τῆς 'Αγορᾶς δηλοῦν ἐξωαττικὴν προέλευσιν. 'Αντιθέτως ὁ ἀσκὸς εἶναι συχνότερος, ἔχων μακρὰν παράδοσιν, ἐν Κάτω 'Ιταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ.

Εἰκ. 135. 'Ασκὸς ἐκ τοῦ τάφου V.

Περὶ τὸ 400 π.Χ. χρονολογεῖται ὑψηλότερος ἀσκὸς ἐκ παιδικοῦ τάφου τῆς Καυλωνίας (Mon. Ant. 23, 1914, 923 εἰκ. 103), ὁμοιότατος δὲ πρὸς τὸν ἡμέτερον ἀσκὸς ἐκ Γέλας ἐν Archeologia Classica 9, 1957, πίν. 33, 1 (βλ. σ. 67 σημ. 6, μὲ παραπομπὰς εἰς ὅμοια εὑρήματα ἀλλαχοῦ τῆς Μεσογείου).

Ὁ Orlandini, ἔ.ἀ. 44 κ.ἑ., χρονολογεῖ τοῦτον εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Τὸ ἐκ τῆς 'Αγορᾶς ἑλληνιστικὸν παράδειγμα (ἀνωτ. σημ.) καθιστᾷ πιθανὴν τοιαύτην χρονολόγησιν, ἴσως ὅμως δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ πρὸ τῆς πρώτης καταστροφῆς τῆς Γέλας (405 π.Χ.) τοποθέτησις.

2 (εἰκ. 136). Χύτρα μικρὰ ἀκεραία μὲ λεπτὰ τοιχώματα· ἰδιότυπον ἐρυθρότεφρον ἐπίχρισμα ἐπὶ οὐχὶ τελείως ἐξωμαλισμένης ἐπιφανείας. Ὕψος 0.059, διάμ.: κοιλ. 0.09 χείλ. 0.053.

Παρόμοιον εἶναι τὸ ἐπίχρισμα τοῦ ἐκ τῆς 'Αγορᾶς ἀσκοῦ (ἀνωτ.).

Εἰκ. 136. Χύτρα ἐκ τοῦ τάφου V.

'Αρκετὰ ὅμοιον ἀγγεῖον (μεγαλύτερον, μὲ σφαιρικώτερον, ὀλιγώτερον πεπιεσμένον πῶμα) ἐκ τῆς 'Αγορᾶς, Hesperia 18, 1949, 335 ἀρ. 97 πίν. 97[2], μὲ ἴχνη παρομοίου ἐπιχρίσματος ἀποκαλεῖται ἐκεῖ χύτρα, διότι ἔφερεν ἴχνη τῆς ἐπὶ τῆς ἑστίας χρήσεως. Ἴχνη ἐπίσης χρήσεως ἔφερεν ὅμοιον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ τάφου 10 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3, 1917, 226 εἰκ. 163, 2) μὲ εὐρύτερον λαιμόν, καθ' ὃν ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἐκ τοῦ τάφου 16 τῆς Χάλκης (Clara Rhodos 2, 151 εἰκ. 33), διπλασίου σχεδὸν μεγέθους τοῦ ἡμετέρου. Μὲ εὐρύτερον ἐπίσης λαιμὸν καὶ σφαιρικώτερον (ὡς τῆς 'Αγορᾶς), κατά τι μεῖζον, τὸ ἐκ τοῦ τάφου 113 τῶν Λεοντίνων (Notizie degli Scavi 80, 1955, 323-4 εἰκ. 36· πρβλ. σ. 6 σημ. 3).

Παρεμφερὲς καὶ τὸ ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXII σ. 78. Μαγειρικὰ σκεύη ἐπίσης εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῶν τάφων XXXII σ. 64, 66 ἀρ. 28-31, CVII σ. 56-7 καὶ LX σ. 78. Περὶ τῆς ἐν τάφοις παρουσίας των βλ. Κεραμοπουλλον ΑΔ 2, 1917, 227 καὶ 241.

3 (εἰκ. 137). Θήλαστρον ἀκέραιον· μέλαν γάνωμα, ἐκτὸς τῆς βάσεως, κατὰ τόπους ἐρυθρωπόν. Ὕψος 0.05 εἰς τὴν λαβὴν 0.056, διάμ.: βάσ. 0.033 ὤμων 0.055.

Δύο ὅμοια, μὲ εὐρυτέρας πως ἀναλογίας, ἐκ τάφου παρὰ τὴν 'Αγορὰν (AJA 40, 1936, 203 εἰκ. 23) τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (Πρβλ. τάφ. XXXVII ἀρ. 1). Ὅμοιον μόλις μεγαλύτερον, ἐκ Κριμαίας, CVA Pologne 100, 8, ὕψους 0.053, διαμ. 0.06.)[3]

Θήλαστρον διαφέρον ὀλίγον κατὰ τὴν βάσιν καὶ ἐν τῷ τάφῳ LXXXIV (σ. 62 εἰκ. 104).

1 'Ακόμη δὲ καὶ ὑστερώτερον· πρβλ. τὸν ὀλίγον διαφέροντα ἑλληνιστικὸν ἀσκὸν Hesperia 3, 1934, 340 B31 εἰκ. 21 (πρβλ. καὶ τὴν ἑπομένην σημείωσιν).

2 Ὅμοιον πρώιμον ἑλληνιστικὸν ἀγγεῖον, Hesperia 3, 1934, 341 B32 εἰκ. 21 (πρβλ. ἀνωτ. σημ. 1).

3 Ἡ ἐκεῖ παρεχομένη διάμετρος 0.094 εἶναι (προφανῶς) λανθασμένη· τὴν ὀρθὴν διάμετρον - 0.06 - παρέχει ἡ M. L. Bernhard, Wazy Greckie, Krakowskie - Wagrszawa, 1936, πίν. 14, 62, ἔνθα καὶ εἰκονίζεται τὸ ἀγγεῖον.

4 (εἰκ. 138). Λεκανὶς ἐλλιπὴς μικρὸν μέρος τοῦ πώματος, ἐφ' οὗ ἐρυθρόμορφος παράστασις: Ἔρως ἕρπων καὶ δύο γυναικεῖαι κεφαλαί. Ὕψος 0.055 μετὰ τοῦ καλύμματος 0.085, διάμ.: βάσ. 0.056 χείλ. 0.093 καλύμματος 0.104 λαβῆς καλύμματος 0.03.

Ἔρως ἕρπων καὶ ἐπὶ τοῦ (τεμαχίου) πώματος πυξίδος Small Objects from the Pnyx II (Hesperia Supplement X 1956) ἀρ. 134 πίν. 10 (ἀρχαὶ 4ου), ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἡμετέρου ἔτι χονδροειδέστερον.

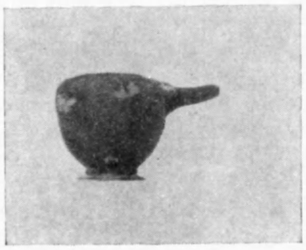

Εἰκ. 137. Θήλαστρον ἐκ τοῦ τάφου V.

Περὶ τῶν γυναικείων κεφαλῶν ἐπὶ τῶν ἀγγείων βλ. J. D. BEAZLEY ἐν JHS 59, 1939, 34 ἀρ. 85, μὲ σχετικὰς παραπομπάς, εἰδικώτερον δὲ E. JASTROW ἐν AJA 50, 1946, 73-80. Ἐν τῶν ἀρχαιοτέρων δειγμάτων (τοῦ ζωγράφου τοῦ Ἰκάρου, μεταξὺ 450/440 π.Χ.) παρὰ K. SCHEFOLD, Meisterwerke griechischer Kunst, Basel 1960, 74 ἀρ. VII 284 (εἰκ. σ. 233). Πρβλ. καὶ αὐτ. ἀρ. 286 (κεφαλαὶ «Νύμφης» κατὰ τὸν SCHEFOLD).

Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο χρονολογεῖ τὸν τάφον σαφῶς ἐντὸς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. ἐπιβεβαιοῦν οὕτω τὴν στρωματογραφικὴν θέσιν του, ἐνῷ τὰ λοιπὰ κτερίσματα εἴτε δὲν εἶναι ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὰ εἴτε εἶναι καὶ αἰσθητῶς ἀρχαιότερα.

5. Κυάθιον μόνωτον ἀποκεκρουμένον τὴν λαβὴν μετὰ μικροῦ μέρους τῶν τοιχωμάτων· γάνωμα ἐν μέρει μέλαν καὶ ἐν μέρει κασστανέρυθρον. Ὕψος 0.03, διάμ.: βάσ. 0.039 χείλ. 0.075.

6. Φιαλίδιον ἀκέραιον· μέλαν γάνωμα βεβλαμμένον ἐκ τοῦ πυρός. Ὕψος 0.03, διάμ.: 0.088 βάσ. 0.05 χείλους 0.088.

(70) Ὑπὸ τὸν τάφον V ἔκειτο, ὡς ἐλέχθη, ἐν μέρει (ΝΑ. γωνία) ὁ τάφος III, *κεραμοσκεπὴς* Β.-Ν. κατευθύνσεως ἐντὸς ὀρύγματος διαστάσεων 1.46×0.50 μ. Ἡ ἐπίχωσις τοῦ τάφου ἦτο πλουσία εἰς τεμάχια [1].

1. Λήκυθος ἀποκεκρουμένη ἄνω καὶ κάτω· διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν κιγκλιδωτοῦ ἐπὶ ὠχρολεύκου ἐπιχρίσματος. Μέγ. ὕψος 0.10, διάμ. 0.044· Βλ. σ. 22-23.

2. Λήκυθος ἀποκεκρουμένη κάτω· ὁμοία ἀμελὴς διακόσμησις. Μέγ. ὕψος 0.103, διάμ. χείλ. 0.029-0.031· Βλ ἀνωτέρω.

3 (πίν. 12). Λευκῆς ληκύθου ὁ κορμὸς συμπεπληρωμένος κατὰ μέγιστον μέρος ἄνω. Ἀριστερὰ τῆς ἐφ' ἁπλῆς βάσεως στήλης, ἧς δὲν σῴζεται τὸ ἄνω μέρος, γυνὴ (ἐλλείπει ἡ κεφαλή) φέρουσα δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν (ἐλλιπῶς σῳζομένων) ταινίαν, μὲ τὴν δεξιὰν ἐκτεινομένην πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔξω καὶ τὴν ἀριστερὰν κεκαμμένην πρὸς τὰ ἄνω. Δεξιὰ κάθηται γυνὴ μὲ βραχὺν χιτῶνα, ἐλλιπὴς τὸ ἀπὸ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ στήθους τμῆμα. Οἱ πόδες προβάλλονται ἐπὶ τῆς στήλης ἡ δὲ δεξιά (ἡ μόνη σῳζομένη) χεὶρ προτείνεται, ἐλαφρῶς κεκαμμένη, προβαλλομένη ἐπίσης κατὰ τὸ ἄκρον της ἐπὶ τῆς στήλης. Μέγ. ὕψος 0.205, διάμ. (ὡς συνεπληρώθη) 0.106.

Εἰκ. 138. Πῶμα λεκανίδος ἐκ τοῦ τάφου V.

Ἔργον τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων. Ἡ γυναικεία μορφὴ ἀριστερὰ εὕρηται παρεμφερὴς καὶ παρὰ DUMONT-CHAPLAIN, ἔ.ἀ. πίν. 24. Ἡ ὁμοιότης εἶναι ἰδιαιτέρως στενὴ κατὰ τὴν θέσιν τῶν ποδῶν, τὴν ἔκτασιν τῶν χειρῶν, τὸν μαστόν, τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἱματίου εἰς τὴν τραχηλιὰν καὶ τὸν

1 Πολλὰ τεμάχια χονδροειδῶν ἀγγείων καὶ ληκυθίων οὐδόλως μνημονεύονται ἐν τῇ ἀκολουθούσῃ καταγραφῇ.

λαιμόν. Τὰ τρία τελευταῖα χαρακτηριστικὰ εὕρηνται καὶ παρὰ BENNDORF, ἔ.ἀ., πίν. 15. Ἀνάλογος πρὸς τὴν δεξιὰ καθημένην μορφὴν ἡ παρὰ RIEZLER, ἔ.ἀ. πίν. 92. Τὸ χονδρόγραμμον καὶ βιαστικὸν σχέδιον ἐνθυμίζουν τὴν ἐν Ζυρίχῃ (ἀνωτ. σ. 77), ἡ διασταύρωσις δὲ τῶν ποδῶν τὴν παρὰ LULLIES (ἔ.ἀ. σ. 69) λήκυθον.

4. Ληκυθίου αὐλακωτοῦ τμῆμα· κατὰ τὴν (ἐδαφόχρουν) βάσιν πινελιά. Μέγ. ὕψος 0.044, διάμ. βάσ. 0.04.

5. Χοὸς τεμάχιον· ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ζώνη μὲ δίγραμμον κυμάτιον καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἐλλιπῶς σῳζομένη παράστασις δύο παίδων παιζόντων (;).

6. Μείζονος χοὸς τεμάχιον· ὑπὸ τὸν λαιμὸν ζώνη μὲ κυμάτιον.

7. Κοτύλης τμῆμα ἄνω, ἀποκεκρουμένον τὴν λαβήν· ἐσωτερικῶς ἐρυθρὸν γάνωμα, ἐπεκτεινόμενον ἔξω ἄνω εἰς εὐρεῖαν ζώνην· τὸ ὑπόλοιπον μέλαν.

8. Ἑτέρας μικροτέρας κοτύλης τμῆμα. Κάτω ζώνη ἐδαφόχρους· κατὰ τὴν βάσιν κυκλίσκος μετὰ χονδρῆς στιγμῆς ἐν τῷ μέσῳ. Διάμ. βάσ. 0.035.

9. Μυξὸς λύχνου χρησιμοποιουμένου, ἐφθαρμένος κατὰ τὸ ἄκρον. Μῆκος 0.035, πλάτος 0.019.

Μεταξὺ τοῦ τύπου 23Α (425 - 390 περίπου π.Χ.) καὶ τοῦ τύπου 23C (Agora IV ἀρ. 217 πίν. 36 καὶ ἀρ. 229, 230 πίν. 36, ἀμφότεροι χρονολογούμενοι ἀνασκαφικῶς μεταξὺ 375 - 350 π.Χ.).

Πρβλ. LXXXIX γέμισμα (σ. 23).

Εἰκ. 139. Ληκύθια μελαμβαφῆ τῶν τάφων XLVII καὶ III.

Ὁ τάφος ἀπετελεῖτο ἐκ καμπύλων κεράμων, ὧν οἱ τῶν στενῶν πλευρῶν χρωματισμένοι (καστανοὶ) ἐσωτερικῶς. Ὁ νεκρὸς ἦτο ἐστραμμένος πρὸς Β., τὸ κρανίον ὅμως εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ στήθους. Διὰ παρομοίαν ἀνωμαλίαν καὶ δὴ καὶ ἐντὸς κεραμοσκεποῦς βλ. τ. XXXVIII σ. 41 - 42 καὶ LXXXV σ. 62.

Σημειωτέον ὅτι τὸ μοναδικὸν ἐν τῷ τάφῳ κτέρισμα ἔφερε σαφῆ ἴχνη ἐπιδράσεως τοῦ πυρός.

1 (εἰκ. 139 δεξιά). Ληκύθιον μελαμβαφὲς ἀκέραιον· ἐπιφάνεια βεβλαμμένη, προφανῶς ὑπὸ τοῦ πυρός. Ὕψος 0.065, διάμ.: βάσ. 0.035 κοιλ. 0.04 χείλ. 0.024.

(71) Ὁ τάφος ΙΙΙ ὑπερέκειτο, πάλιν, κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ τμῆμα, τοῦ δυτικοῦ τμήματος ἑτέρου τάφου· οὗτος ἦτο ὁ τάφος XIII (πρβλ. πίν. 2 ἄνω δεξιά), *πυρὰ* Α. - Δ. κατευθύνσεως [1], διαστάσεων 1.75 × 0.65 (Δ) / 0.85 (Α) μ. Τὸ δάπεδον τῆς πυρᾶς εἶχε αἰσθητὴν κλίσιν πρὸς Δ., εἰς τὴν ἰδιοτυπίαν δὲ ταύτην θὰ ὀφείλεται καὶ ἡ πρὸς Δ. (καὶ μᾶλλον Β.) συγκέντρωσις τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀντικειμένων.

1 (XIII 1 πίν. 18β, 3). Ληκύθιον πλῆρες· (συνεκολλήθη ἡ λαβή)· ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης, μεταξὺ ζεύγους γραμμῶν, ὧν ἡ πρὸς τὰ ἄνω συνενοῦται ἐν μέρει μετὰ τοῦ περιβάλλοντος γανώματος, ζητοειδῆ κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς περιφερείας, ἀλλ᾽ ὄχι κατ᾽ ἄξονα ἐν σχέσει πρὸς τὴν λαβήν. Ὕψος 0.125, διάμ.: βάσ. 0.062 κοιλ. 0.073 χείλ. 0.0375.

2 (XIII 2 εἰκ. 140). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· παράστασις

1 Ἡ πυρὰ αὕτη εἶναι ἡ δυτικωτέρα σειρᾶς πέντε πυρῶν (LXVI - LXXXIII - XLIV - XII - XIII), πασῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς Α. - Δ. γραμμῆς (μὲ ἀσημάντους μεταξύ των ἀποκλίσεις), ἥτις κλείει πρὸς Β. τὸν συμπαγῆ ὄγκον τῶν ἀνασκαφέντων τάφων. Μᾶς διαφεύγουν οἱ λόγοι, εἰς οὓς ὀφείλεται ἡ προτίμησις αὕτη, ἂν δὲν πρόκειται περὶ τυχαίας συμπτώσεως. Σύστοιχος πρὸς τὴν σειρὰν ταύτην βαίνει πρὸς Ν. ἑτέρα, ἀνωμαλωτέρα πως (LXXXIV, LXXXV, LXII, XXVII, XXII), ἐν ᾗ μόνον δύο (LXII, XXII) ἦσαν καθαυτὸ πυραί, ἐντὸς δὲ δύο ἄλλων ὑπῆρχον ἄνθρακες ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὑπὸ τὰς ταφάς. Περὶ τοῦ ἀπιθάνου τῆς ἐντεῦθεν διελεύσεως ὁδοῦ βλ. τὸ κεφάλαιον «Μορφολογία τοῦ ἐρευνηθέντος χώρου» ἐν τέλει.

γυναικός, ἐστραμμένης δεξιά, φερούσης διὰ τῆς δεξιᾶς, τεινομένης πρὸς τὰ ὀπίσω [1], ἱμάτιον καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κίστην μὲ ἕτερον ἱμάτιον καταπίπτον ἀπ' αὐτῆς. Μέγ. ὕψος 0.072, διάμ.: βάσ. 0.053 κοιλ. 0.067.

Ἡ παράστασις, ἀπομονωθεῖσα, ἐλήφθη ἐκ παραστάσεων ἐπαυλίων συχνὰ εἰκονιζομένων ἐπὶ πωμάτων λεκανίδων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν εἰδικώτερον πρὸς ταῦτα συνδεομένων (πολὺ σπανιωτέρων ὅμως) γαμικῶν λεβήτων [2]. Ἡ παράστασις συνηθεστάτη ἰδίως κατὰ τὸ β΄ τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. [3], ἀλλ' ἀπαντᾷ τὸ ἀργότερον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. τόσον εἰς καλύμματα λεκανίδων ὅσον καὶ εἰς ἄλλα ἀγγεῖα [4], ἐξ ὧν σημειωτέον ληκύθιον ἐκ Ρηνείας ἐλλιπές (Délos XXI, πίν. 41, 102) μὲ παράστασιν τεχνοτροπικῶς ἐγγὺς τοῦ Αἴσονος (πρβλ. κατωτ. σημ. 4) ἔνθα εὕρηται ἡ αὐτὴ πρὸς τὸ ἡμέτερον στροφὴ τῶν ποδῶν καὶ ἀνάλογος ἐπιμερισμὸς κατακορύφως καὶ ὁριζοντίως καμπυλουμένων πτυχώσεων.

Εἰκ. 140. Ληκύθιον τῆς πυρᾶς XIII 2.

Ἐκ τῶν ὁμοίων μεμονωμένων παραστάσεων ἡ πλησιεστέρα ἴσως τεχνοτροπικῶς εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς πελίκης E. TILLYARD, The Hope Vases, Cambridge 1923, πίν. 16, 105 (τὸ σχέδιον τοῦ ἡμετέρου χονδροειδέστερον). Ἂν καὶ ὀλιγώτερον συγγενὲς μᾶς ἐνδιαφέρει τὸ σχέδιον τῆς ὀρθῆς ἀριστερὰ μορφῆς ἐπὶ τῆς ἑτέρας (B) ὄψεως σκύφου (κοτύλης) ἐν Βιέννῃ (CVA Wien [1] 43, 1), ἡ τεχνοτροπία τοῦ ὁποίου συγγενεύει πρὸς τὴν τοῦ ζωγράφου τῆς Χρυσίδος, διότι τὸ ἡμέτερον πλησιάζει (ἀνῆκον πιθανώτατα εἰς τὸ αὐτὸ ἐργαστήριον) πρὸς ἓν ἰδιαιτέρως τῶν ἔργων του, τὸ ἐν E. GERHARD, Auserlesene Vasenbilder, Berlin 1840 - 1858, πίν. 302 - 303, 1. 2 καὶ εἰδικῶς τὴν δευτέραν ἐξ ἀριστερῶν ὀρθὴν γυναῖκα, ὄχι μόνον κατὰ τὴν διάταξιν καὶ πτύχωσιν τοῦ ἱματίου, ἀλλὰ καὶ τὸν παχὺν λαιμὸν καὶ τὴν ὑψηλὰ φερομένην ζώνην· ὥστε κατατακτέος ὁ ζωγράφος τοῦ ληκυθίου μας ἀσφαλῶς εἰς τὴν σχολὴν τοῦ ζωγράφου τῆς Χρυσίδος [5].

Εἰδικώτερον διὰ τὴν ἀντιθετικὴν — κατακόρυφον καὶ ὁριζόντιον — πτύχωσιν πρβλ. τό (ἐγγὺς τοῦ ζωγράφου τοῦ Κάδμου) τεμάχιον ἐν Pnyx II ἀρ. 118 πίν. 9, ἔνθα ὀρθῶς τονίζεται ἡ ἄμεσος ἐπ' αὐτοῦ ἀπήχησις γλυπτῶν τῶν περὶ τὸ 420 π.Χ. χρόνων. Τὸ ἐκ Πνυκὸς τεμάχιον χρονολογεῖται περὶ τὸ 410 π.Χ., ἡ διαφορὰ δὲ τοῦ ἡμετέρου εἶναι μᾶλλον ποιοτικὴ ἢ χρονική, ὥστε ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς προκειμένης χρονολογήσεως νὰ τίθεται ὀλίγον πρὸ τοῦ 400 π.Χ.

ΚΟΙΝΗ ΕΠΙΧΩΣΙΣ ΤΑΦΩΝ IV ΚΑΙ VIII

Τὴν πυρὰν XIII δὲν εἶχεν ἐπικαλύψει (μερικῶς) μόνον ὁ τάφος III ἀλλὰ ΒΑ. καὶ ἡ μικρὰ λάρναξ τοῦ τάφου IV. Ἐφαπτομένη πρὸς ταύτην ἀπὸ Β. καὶ ἀνατολικώτερόν πως

1 Εἰς τὸ ἐπίπεδον σχέδιον φυσικά, διὰ ν' ἀποδοθῇ τὸ ἄνοιγμα τῶν χειρῶν καὶ νὰ διακριθοῦν τὰ φερόμενα δῶρα.

2 Βλ. D. M. ROBINSON, Olynthus XIII, 1950, 108 (πρβλ. ἀρ. 53 πίν. 71), AJA 40, 1936, 509 σημ. 1 καὶ Pnyx II, 10 - 11 καὶ πίν. 34, κάλυμμα λεκανίδος τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου (F 138) μὲ πλήρη παράστασιν· ἀνάλογον τὸ ἐν S. AURIGEMMA, Il Museo di Spina², 1936, πίν. 55. Περὶ τῆς ἑορτῆς βλ. DEUBNER, *'Επαύλια*, JdI 15, 1900, 144 - 154 καὶ τὴν ἐκεῖ, πίν. 2, εἰκονιζομένην πυξίδα ἐξ Ἐρετρίας καὶ A. BRUECKNER, AM 32, 1907, 91 - 112.

3 Βλ. Pnyx II, πίν. 12, 152 13, 155 (156). 157 14, 165. 166. 167 (168. 169. 170).

4 Βλ. D. M. ROBINSON - C. G. HARCUM - J. H. ILIFFE, A Catalogue of the Greek Vases in the Royal Ontario Museum at Toronto, Toronto 1930, ἀρ. 370 πίν. 58 (λεκανὶς τοῦ τρόπου τοῦ ζωγράφου τοῦ Μειδίου, τέλους 5ου) καὶ ἀρ. 363 πίν. 363 (κάλπις τοῦ Αἴσονος χρονολογουμένη περὶ τὸ 400 π.Χ., πολὺ χαμηλά, νομίζω).

5 Ὁ ζωγράφος οὗτος (βλ. ARV² 794) ἀνήκει εἰς τὴν σχολὴν τοῦ ζωγράφου τοῦ Δίνου, εἰς ὃν ἀποδίδεται τεμάχιον ἀγγείου ὀλίγον δυτικώτερον εὑρεθὲν (CII/CIII κοινὴ ἐπίχ. ἀρ. 3), ὥστε δὲν θὰ ἦτο τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου (ἐν τῇ ὑλικῇ ἐννοίᾳ) προέρχονται τὰ ἀντίστοιχα ἀγγεῖα.

εὑρίσκετο ἡ ἐπίσης μικρὰ λάρναξ τοῦ τάφου VIII. Ἀπὸ τὰ ὑπερκείμενα ἀμφοτέρων τῶν παιδικῶν τούτων τάφων χώματα συνελέγησαν τὰ ἑξῆς:

1. Πρωτογεωμετρικὸν τεμάχιον (βλ. σ. 4 ἀρ. 6).
2. Λεκανίδος κάλυμμα μὲ μέλαν γάνωμα καὶ τμῆμα τοῦ σώματος κάτω (ἐσωτερικῶς καστανόν). Διάμ. καλύμματος 0.08.
3. Ληκυθίου αὐλακωτοῦ τεμάχιον.
4. Λευκῆς ληκύθου τεμάχιον ἐκ τῶν ὤμων.

(72) Τάφος IV, μικρὰ *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, σῳζομένη μόνον κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ, διαστάσεων 0.70×0.27 μ.

Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς λάρνακος ἀπαραγνώριστα, συντετριμμένα καὶ διεσπαρμένα, τὰ ὀστᾶ παιδός, βρέφους μᾶλλον (εἰκ. 141).

1. Μικρογραφικὸν ἀβαφὲς ἀγγεῖον ἐκ κεραμοχρόου, σχεδὸν ἐρυθρωποῦ, πηλοῦ. Ὕψος 0.035, διάμ.: 0.025 βάσ. 0.019.
2. Διπλῆ κιτρίνη χάνδρα.

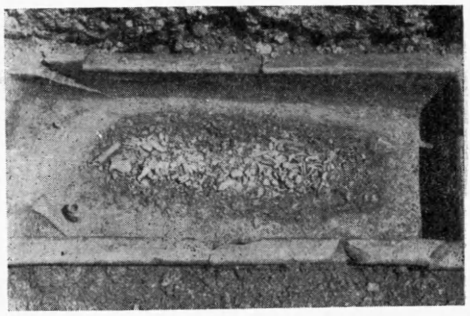

Εἰκ. 141. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς μικρᾶς λάρνακος IV

(73) Ἀμέσως πρὸς Β. τοῦ προηγουμένου καὶ μόλις ἀνατολικώτερον εἰς ἐπίπεδον κατὰ 0.10 μ. περίπου ὑψηλότερον (ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν κλίσιν τῆς κιμηλιᾶς[1]) εὑρίσκετο ὁ τάφος VIII, ἔτι μικροτέρα *λάρναξ* διαστάσεων 0.58×0.29 μ. μερικῶς μόνον διατηρουμένη, τεταραγμένη καὶ κενή.

Εἰκ. 142. Ἡ λάρναξ XLVI ἀπὸ Ν. Ἐμπρὸς τὸ ὄρυγμα 6.

(74) Δυτικῶς τοῦ νοτίου τμήματος τοῦ τάφου III, μὲ τὴν ΝΑ. γωνίαν ἐντὸς τοῦ ὀρύγματός του ἔκειτο ὁ τάφος XLVI (εἰκ. 142), παιδικὴ *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως διαστάσεων 0.67×0.28 μ. καταλαμβάνουσα τὸ βόρειον τμῆμα τετραγώνου σχεδὸν ὀρύγματος. Ἡ λάρναξ εὑρέθη κεκαλυμμένη ὑπὸ πλακοσχήμων τὸ πλεῖστον κιμηλολίθων, ὡς φαίνεται ἐν τῇ εἰκ. 142.

Ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος εὑρέθησαν:

1. Ἑπτὰ τεμάχια λευκῶν ληκύθων, ὧν εἷς λαιμός, δύο κάτω μέρη καὶ τρία μὲ γραμμὰς ἐρυθράς· ἐπὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν χεὶρ ὁριζοντίως προτεινομένη.
2. Ληκυθίου τεμάχιον.
3. Φιαλιδίου μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν τεμάχιον· μέλαν γάνωμα. Ὕψος 0.025.
4. Πινακίου ταινιωτοῦ τεμάχιον (βλ. σ. 72 ἀρ. 24).
5. Λεκάνης τεμάχιον ἄνω μετὰ τοῦ ὁριζοντίως ἐξέχοντος χείλους· ἐσωτερικῶς καστανὸν χρῶμα· ἔξω ἐπιφάνεια ἀβαφής, ἀνοικτοκάστανος. Ὕψος 0.045.

Ἔξωθι τῆς λάρνακος, εἰς τὸ στενὸν διάστημα μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος[2], εὑρέθησαν ἐνεσφηνωμένα:

1 Ἰδιαιτέρως ἀπότομον εἰς τὴν ζώνην ταύτην τοῦ οἰκοπέδου· πρβλ. σ. 65, 66 καὶ τάφ. LIV, XI καὶ XIV.

2 Ἀγγεῖα (ὁλόκληρα) ἀμέσως ἔξωθι τῆς λάρνακος τοποθετημένα καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου LIV.

6 (πίν. 18γ δεξ.). Ληκύθιον συγκολληθὲν μὲ μικρὰς ἐλλείψεις κατὰ τὸ σῶμα. Λεπτοχάρακτα ζητοειδῆ κοσμήματα κατὰ τὴν ὄψιν, μεταξὺ ζεύγους γραμμῶν ἐντὸς περιθεούσης ἐδαφοχρόου ζώνης. Ὕψος 0.11, διάμ.: βάσ. 0.055 κοιλ. 0.067 χείλ. 0.03.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα πρβλ. Hesperia 18, 1949, ἀρ. 42 πίν. 91. Συγγενὲς καὶ τὸ CVA (Deutschland 331) Karlsruhe 1, 33, 7 (B 1840) χρονολογούμενον περὶ τὸ 400 π.Χ.

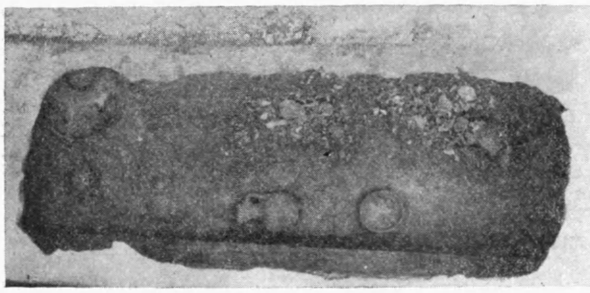

Εἰκ. 143. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς λάρνακος XLVI.

Ἐντὸς τῆς λάρνακος ΒΑ. ἐν κακῇ καταστάσει, τὰ ὀστᾶ παιδὸς μετὰ τῶν κάτωθι τεσσάρων ἀγγείων (εἰκ. 143):

1 (XLXVI 1 πίν. 22 δεξιά). (Παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν.) Λεκανὶς μετὰ τοῦ πώματος ἀποκεκρουμένη μέρη τῶν λαβῶν καὶ τῆς περιφερείας τοῦ πώματος, κεκαλυμμένη ὅλη, πλὴν τοῦ κάτω μέρους τοῦ ποδός, διὰ καλοῦ μέλανος γανώματος, κάτω ἐν μέρει ἀνοικτοτέρου. Ὕψος 0.047, εἰς τὴν λαβὴν τοῦ καλύμματος 0.082, διάμ.: 0.09 βάσ. 0.049.

2 (XLVI 2 εἰκ 144 δεξιά). (Παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν.) Ληκύθιον ἀκέραιον μελαμβαφὲς μὲ πεπιεσμένον σῶμα. Ὕψος 0.056, διάμ.: βάσ. 0.044 κοιλίας 0.045 χείλ. 0.025.

Βλ. LVIII ἀρ. 11 σ. 47 καὶ ΧCα 1 σ. 9.

3 (XLVI 3 πίν. 20γ, 4). Ληκύθιον ἀκέραιον· ἡ ἐπιφάνεια, ἰδίως κατὰ τὸν λαιμόν, ἐφθαρμένη εἰς πολλὰ μέρη. Ἔντονοι κατακόρυφοι αὐλακώσεις, ἀπολήγουσαι κάτω εἰς ὀξύ, παρέχουν ὄψιν κάψας εἰς τὸ σῶμα. Ὕψος 0.075, διάμ.: βάσ. 0.037 κοιλ. 0.047 χείλ. 0.028.

Ὅμοιον (ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς) Hesperia 18, 1949, 326 ἀρ. 43 πίν. 91. Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα πρβλ. καὶ τὸ ἐν Βυρτεμβέργῃ LANGLOTZ, ἔ.ἀ. πίν. 20, 588 (χρονολογούμενον εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. Πρβλ. XXII ἀρ. 2).

4 (XLVI 4 πίν. 23γ ἄνω δεξιά). Φιαλίδιον ἀκέραιον· μέλαν γάνωμα ἄνω ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐπιφανειῶν καθιστάμενον κάτω πυρόχρουν. Ὕψος 0.02, διάμ.: βάσ. 0.028 χείλ. 0.055.

Δύο ζῶναι γανώματος καὶ ἐπὶ τοῦ ὄχι ἀκριβῶς ὁμοίου φιαλιδίου ἐκ τῆς Ἀγορᾶς BSA 46, 1951, πίν. 15 (β) [1].

Εἰκ. 144. Ληκύθια τάφων XLIII καὶ XLVI.

(75) Πρὸς Ν. τοῦ Τ. XLVI δυτικῶς δὲ καὶ κατά τι νοτιώτερον τῆς πυρᾶς XXII ἔκειτο ὁ τάφος II (πίν. 2 ἄνω ἀριστερά), ἄλλη *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως.

Ἡ ὕπαρξις τοῦ τάφου ἐπεσημαίνετο ἀπὸ στήλην στερεωμένην ἁπλῶς εἰς τὸ χῶμα (εἰκ. 145), ἀλλ' ἀσφαλῶς κατὰ χώραν ἱσταμένην [2], μὲ τὴν ὄψιν πρὸς Ν., ὡς οἱ ὅροι τοῦ

1 Συνήθως ἡ διαφορὰ τοῦ χρώματος τοῦ γανώματος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου ἀποδίδεται εἰς μερικήν (ὑπὸ ἑτέρου) κάλυψίν του ἐν τῷ κλιβάνῳ, ἐξ ἧς τὸ καλυπτόμενον τμῆμα δὲν ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πυρὸς κατὰ τὸ στάδιον τῆς τρίτης καμινεύσεως (ἐπανοξειδώσεως)· βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ C. WEICKERT, περὶ τῆς τεχνικῆς τῶν κλασσικῶν ἀγγείων AA 57, 1942, 512 - 528 (εἰδικῶς σ. 529), ἐξ οὗ A. LANE, Greek Pottery, London 1948, 7, καὶ ἡ G. A. RICHTER, Red - Figured, 1946. Εἰς περιπτώσεις ὅμως ὡς ἡ ἡμετέρα ἡ ἐπανάληψις τῶν ὁμοιοχρόων ζωνῶν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ θὰ πρέπει ν' ἀποδοθῇ εἰς λεπτότερον στρῶμα γανώματος κατὰ τὰ ἀντίστοιχα (ἐρυθρὰ) μέρη, εἰς βιαστικὴν δηλαδὴ καὶ εὐθηνὴν παραγωγήν.

2 Καὶ ἄλλαι στῆλαι τοῦ αὐτοῦ νεκροταφείου ἵσταντο ἄνευ βάσεως ἐν τῷ χώματι· βλ. AM 71, 1956, 125 (γραπτὴ στήλη ἐπὶ κεραμοσκεποῦς καὶ ἐνεπίγραφος στήλη παρὰ τεφροδόχον μεταξὺ τῶν τάφων τῶν βασιλικῶν στάβλων).

τάφου XLIV σ. 67. Ἡ στήλη, μαρμαρίνη, ἁπλοῦ ὀρθογωνίου σχήματος (ἄνευ γλυφῆς), ἔχει ὕψος 0.78, πλάτος 0.331 (κάτω) - 0.334 (ἄνω) καὶ πάχος 0.07 μ.

Ἐπὶ τῆς ὄψεως, καταλειπομένου ἄνω κενοῦ ὕψους 0.03, ἐπίγραμμα ἦτο κεχαραγμένον εἰς τέσσαρας στίχους καταλαμβάνοντας συνολικῶς ὕψος 0.09 μὲ ὕψος γραμμάτων 0.015 - 0.02. Μέρη τῆς στήλης, ἰδίως κατὰ τὰς γωνίας καὶ κυρίως δεξιά, εἶναι ἐφθαρμένα, ὡς φαίνεται ἐν τῇ εἰκ. 145. Κάτω, τεθραυσμένη πιθανώτατα ἀρχῆθεν, ἡ στήλη κατέληγε τριγωνικῶς, μὲ τὴν κορυφὴν δεξιά.

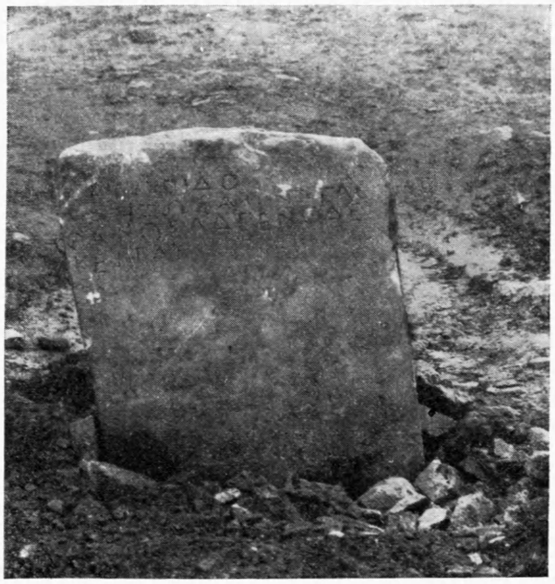

Εἰκ. 145. Στήλη ἐπὶ τῆς πυρᾶς II.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐν μεταγραφῇ:

Μετωπίδος [τόδ]ε [σῆ-]
μα, ἣ ζῶσα ἦν ἀγαθ[ὴ]
θανõσα δὲ ἐνθ(ά)*δε*
κεῖται.

Ὁ χαράκτης παρέλειψε τὸ α τοῦ ἐνθάδε.

Μετρικῶς τὸ ἐπίγραμμα ἀναλύεται ὡς ἑξῆς:

Μετωπίδος τόδε σῆμα
◡ – ◡̄ – ◡ ◡ – ◡

ἣ ζῶσ'(α) *ἦν ἀγαθὴ θανοῦσα δὲ ἐνθάδε κεῖται*
– – – ◡ ◡ – ◡̄ – ◡ ◡ – ◡ ◡ – –

ἤτοι εἰς ἓν ἡμιστίχιον καὶ ἓν ἑξάμετρον, μέ τινας ἀνωμαλίας [1].

Εἰς τὸ ἡμιστίχιον τὸ μέτρον δὲν εὐοδοῦται μὲ τὸ ὄνομα τῆς νεκρᾶς, προσκολληθὲν εἰς γνωστὸν τύπον ἀπαντῶντα ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. ἐν Ἀττικῇ [2]: IG I² 975: *Γνάθονος τόδε σε͂μα* [3], IG I² 973: *Ἀντίου* [4] *τόδε σε͂μα*, ἔνθα ἀπαιτεῖται ἡ ἔκτασις Ἀντιου, ὡς Μετωπιδος ἐν τῷ ἡμετέρῳ [5]. Βλ. καὶ SEG 10, 443 (IG I² 988 + Ἑλληνικὰ 8, 1935, 215 - 9).

Τὸ ἀρχαιότερον ὅμως γνωστὸν παράδειγμα: *ΔϜεινία τόδε* [σᾶμα], *τὸν ὄλεσε πόντος ἀναι*[δὲς] προέρχεται ἐκ Κορίνθου (IG IV 358 = AM 1, 1876, 40 - 44 πίν. 1).

Τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ὁ FRIEDLÄNDER, Epigrammata, ἀρ. 2 συνδέει πρὸς τὸν ὁμηρικὸν στίχον (Η 89 - 90):

ἀνδρὸς μὲν τόδε σῆμα πάλαι κατατεθνηῶτος
ὅν ποτ' ἀριστεύοντα κατέκτανε φαίδιμος Ἕκτωρ

1 Παρὰ τὰς ἀνωμαλίας μόνον εἰς ἑξάμετρον δύναται ν' ἀναλυθῇ, διότι τὸ ἑξάμετρον, τὸ ἐλεγεῖον, ὁ ἴαμβος καὶ ὁ τροχαῖος εἶναι τὰ μόνα χρησιμοποιούμενα μέτρα εἰς ἀρχαϊκὰ καὶ κλασσικὰ ἐπιγράμματα, βλ. P. FRIEDLÄNDER, Epigrammata, Berkeley-Los Angeles 1948, ἀρ. 3 καὶ σημ. 5. Διὰ τὴν ἔκθλιψιν *ζῶσ'(α) ἦν* βλ. F. ALLEN, On Greek Versification in Inscriptions ἐν Papers of the American School of Classical Studies at Athens 4, 1885/86, Boston 1888, 178 (IG II² 11594, μέσα 4ου: *Προλιποῦσ' ἥβην*). Διὰ τὴν χασμωδίαν *δὲ ἐνθάδε* βλ. κατωτ. σ. 86 σημ. 3.

2 Πόσον κοινὸς ἦτο ὁ τύπος ἐν Ἀττικῇ φαίνεται ἀπὸ τὴν δῆθεν ἀνεύρεσιν, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τάφου μὲ τὸ ἐπίγραμμα *Δηιόπης τόδε σῆμα*, τὴν ὑπὸ τοῦ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 843β, ἀναφερομένην. Βλ. καὶ G. PFOHL, Untersuchungen über die attischen Grabinschriften, Erlangen 1953, 96 κ.ἑ.

3 Καὶ (NEWTON καὶ MARSHALL) The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum (IV) 935. Πρώτη δημοσίευσις Ἀθηνᾶ 21, 1909, 311. Διὰ τὴν μετρικὴν ἀνωμαλίαν βλ. FRIEDLÄNDER, ἔ.ἀ. ἀρ. 161.

4 Τινὲς τῶν ἐκδοτῶν συμπληρώνουν [Μ]*αντίου*.

5 Δι' ἐκτάσεις βραχειῶν συλλαβῶν κυρίων ὀνομάτων βλ. E. HOFFMANN, Sylloge Epigrammatum Graecorum, Halle 1893, καὶ ALLEN, ἔ.ἀ. 75.

εἰς ὃν (ἢ εἰς κοινὸν πρότυπον) ἀνάγονται πάντα τὰ ὁμοίου τύπου ἐπιγράμματα, πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος [1].

Ἀττικὸν ἐπίγραμμα τοῦ τύπου τούτου σχεδὸν σύγχρονον — προηγούμενον μέν, ἀλλὰ μὴ ἀπέχον πολὺ τοῦ ἡμετέρου — εἶναι ἡ IG I² 1037: *Ἀνθέμιδος* [2] *τόδε σῆμα.*

Τὸ πλησιέστερον παράλληλον πρὸς τὸ νόημα τοῦ δευτέρου (πλήρους) ἑξαμέτρου τοῦ ἐπιγράμματός μας ἀνευρίσκομεν εἰς τὸ ἐπίγραμμα τῆς Νικαρέτης (IG II² 12254, CONZE, 1508 πίν. 313):

Ἐργ[ά]τις ὅσα γυνὴ φειδωλός τε ἐνθάδε κεῖμαι [3].

Εἰκ. 146. Λήκυθος ἐπιχώσεως τάφου II.

Τὴν αὐτὴν ἰδέαν τοῦ ἐπαίνου τῶν ταπεινῶν ἀρετῶν ἁπλῶν γυναικῶν ἐκφράζουν δύο χωρὶς προσπάθειαν μέτρου ἐπιτύμβια, τὸ ἐκ Πειραιῶς (IG I² 1057): *Μελέτη ἐνθάδε κεῖται, γυνὴ ἀγαθὴ* καὶ τὸ ἐπὶ ἁπλῆς ὀρθογωνίου στήλης (IG II² 13183, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου, κατὰ τὸν J. KIRCHNER, μᾶλλον ὅμως καὶ τοῦτο εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου χρονολογητέον): *Γυναικὸς ἀγαθῆς μνῆμα τόδε.*

Τὰ δύο ταῦτα ἄνευ μέτρου ἐπιγράμματα εἶναι περίπου σύγχρονα πρὸς τὸ ἡμέτερον, εἰς ὃ διὰ πρώτην ἴσως φορὰν καταβάλλεται προσπάθεια ἐμμέτρου ἐκφράσεως τῆς αὐτῆς ἰδέας. Ἡ πρώτη αὕτη ἀπόπειρα, χωλαίνουσα εἰσέτι, ἀνοίγει τὸν δρόμον εἰς ἐπιτυχέστατα ἐπιγράμματα, ὡς τὸ τῆς Νικαρέτης. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸ ὄνομα τῆς θανούσης μένει ἔξω τῶν πλαισίων τοῦ στίχου, ἐπιγραφέν, ἁπλῶς, ἐν εἴδει τίτλου ἄνευ συνδέσεώς τινος πρὸς τὸ ἀκολουθοῦν ἑξάμετρον, ἐνῷ εἰς τὸ ἡμέτερον ἐδέησε νὰ προστεθῇ τυπικὸν ἡμιστίχιον, ἐξ ἄλλων προτύπων εἰλημμένον, ἵνα περιληφθῇ τὸ ὄνομα τῆς νεκρᾶς.

Ἡ ἀντίθεσις τῶν ἐν τῇ ζωῇ ἰδιοτήτων καὶ τῆς παρουσίας τοῦ τάφου, μὲ τὴν ὁποίαν τονίζεται, καθιστάμενον ἁπτότερον, καὶ διὰ τοῦτο τραγικώτερον, τὸ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ θανάτου χάσμα ἀποβαίνει μετ' ὀλίγον κοινοτέρα [4] κορυφουμένη εἰς τὸ

1 *Αἴγινα* IG IV 48 καὶ 49 (FRIEDLÄNDER, ἔ.ἀ. ἀρ. 163 καὶ 9β). *Οἰνόη* Κορινθίας IG IV 414, (L. ROSS, Archaeologische Aufsätze, 2, 261, FRIEDLÄNDER, 163b), πρβλ. L. H. JEFFERY, JHS 59, 1939, 139 διὰ τὴν ἄλλην ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐκδοτῶν ἀνάγνωσιν τοῦ ὀνόματος - Δρωπύλου ἢ Δρωπίδου ἢ (Μαν)δροπύλου (τὸ τελευταῖον κατὰ συμπλήρωσιν τοῦ ROEHL, Inscriptiones Graecae Antiquissimae³, 18 ἀκολουθουμένου ὑπὸ τοῦ F. D. ALLEN, ἔ.ἀ. 189 ἀρ. XCIII). *Λοκρίδος* ΑΔ 2, 1916, παράρτ. 46 εἰκ. 1.

2 Τονίζω Ἀνθέμιδος, ἐκλαμβάνων τὸ ὄνομα ὡς ἀνδρικὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς πάντας τοὺς προηγουμένους ἐκδότας (ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ, Ἀττικῆς Ἐπιγραφαὶ Ἐπιτύμβιοι ἀρ. 2961, A. KIRCHHOFF, IG I² 1037, KAIBEL, Epigrammata Graeca ἀρ. 73. E. HOFFMANN, ἔ.ἀ. ἀρ. 33, W. PEEK, Griechische Versinschriften I, Berlin 1955, ἀρ. 78. Ἀνθέμιδος ὅμως τονίζει χωρὶς νὰ ἐπεξηγῇ διατί, ὁ G. PFOHL, ἔ.ἀ. 104 ἀρ. 5) παρασυρθέντας προφανῶς ἐκ τῆς καταλήξεως· ἀλλὰ ὀνόματα ἀνδρῶν λήγοντα εἰς -ις εἶναι κοινότατα ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς ἤδη ἐποχῆς (βλ. O. LANDAU, Mykenisch-griechische Personennamen, Göteborg 1958, 240, πρβλ. καὶ 174) καὶ εἰδικώτερον τὰ ἐκ φυτῶν προερχόμενα συχνά: πρβλ. Δάφνις, Θάλλις (C. BLINKENBERG, Inscriptions de Lindos I, II 582 πρβλ. 696b 5), Κάλαμις, Μύρτις (Ἀργεῖος, ΔΗΜΟΣΘ. XVIII, 295) καὶ δὴ καὶ Ἄνθις (Κεῖος IG II² 1958 στ. 15). Ἡ στήλη, ἐφ' ἧς τὸ ἐπίγραμμα, ἔφερε γραπτὴν παράστασιν, ἠφανισμένην ἀτυχῶς σήμερον, ὥστε νὰ μὴ μᾶς βοηθῇ εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ γένους τῶν εἰκονιζομένων, ὧν τὰ ὀνόματα ΗΡΟΦΙΛΗ ΑΝΘΕΜΙΣ ἀνεγράφοντο ἀντιστοίχως ὑπὲρ τὰς κεφαλάς των. Τὸ ἐπίγραμμα ὅμως:

Ἀνθέμιδος τόδε σῆμα κύκλῳ στεφανοῦσιν ἑταῖροι
μνημείων ἀρετῆς ἕνεκα καὶ φιλίας

δὲν καταλείπει οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι εἰς ἄνδρα ἀναφέρεται, περιττεύει δέ, νομίζω, πᾶσα μακρολόγος προσπάθεια ὑποστηρίξεως τῆς ἀπόψεώς μου, διότι ἡ ἔλλειψις παραλλήλων καὶ τὸ διὰ τὰς κοινωνικὰς συνθήκας τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. παράδοξον τοῦ περιεχομένου καθιστοῦν τὴν ἀντίθετον ἄποψιν λίαν ἀπίθανον. Πρβλ. τὸ ἀρχαϊκὸν τροιζηνιακὸν ἐπίγραμμα IG IV 80 (FRIEDLÄNDER 29, PEEK, 165).

3 Ὁ στίχος παρουσιάζει καὶ ταυτότητα μετρικῆς ἀνωμαλίας (ἀδυναμίας μᾶλλον) μὲ τὴν χασμωδίαν *τε ἐνθάδε,* ὡς *δὲ ἐνθάδε* ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις μεταξὺ τετάρτου καὶ πέμπτου ποδός, δι' ἣν θέσιν δὲν παραθέτει παράλληλον ὁ ALLEN, ἔ.ἀ. 105 - 6.

4 Βλ. Στήλη Μελίτης IG II² 12067 (CONZE, 162 πίν. 51, PEEK, 1387), χρονολογουμένη 360-345 ὑπὸ τοῦ H. MÖBIUS, Die Ornamente der griechischen Grabstelen, 1928, 44⁴⁶, 88, Στήλη Ἀθηνοκλέους ἐν τῇ Ἀγορᾷ (καὶ οὐχὶ ἐν τῷ Κεραμεικῷ ὡς ὁ PEEK, 344) IG II² 10593, AJA 40, 1936, 196 εἰκ. 13 = ΑΑ 51, 1936, 105-5 εἰκ. 4. Πρβλ. ἀκόμη IG XII, 8, 398 (PEEK, 164, Θάσος, ἀρχαὶ 5ου) καὶ Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου 298 πίν. 18 (PEEK, 492 συμπληρῶν ἐ[κάλυψ]ε *ἀντὶ* ἐ[κρυψ]ε). Διεξοδικώτερον περὶ τῶν τρόπων δηλώσεως τῆς ἀναθέσεως ζωῆς-θανάτου βλ. PFOHL, ἔ. ἀ. 166 κ. ἑ.

εὐγενὲς ἐπίγραμμα τῆς Πολυξένης[1] (IG II² 12495):

Πένθος κōριδίωι τε πόσει καὶ μητρὶ λιπōσα
καὶ πατρὶ τῶι φύσαντι Πολυξένη ἐνθάδε κεῖται.

Τὸ ὄνομα Μετωπὶς ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φοράν. *Μετώπα Κερκυραία*: IG II² 9011 (=Hesperia 3, 1934, 91 ἀρ. 116) περὶ τὸ 400 π.Χ. Πρβλ. *Μέτωπος* IG IX 2, 517 στ. 62 (3ος αἰ. π.Χ.).

Ὁ χῶρος πέριξ τῆς στήλης καὶ ἐκεῖθεν τοῦ περιγράμματος τῆς πυρᾶς, ἰδίᾳ πρὸς Β., ἦτο πλούσιος εἰς τεμάχια ἀπὸ μικροῦ βάθους.

Εἰκ. 147. Κρατηρίσκος ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου ΙΙ.

Εἰκ. 148 Ληκύθια XXXVIII ἀρ. 5 καὶ ΙΙ ἀρ. 4.

Εἰς τὸ ἀνώτερον στρῶμα, ἐπὶ τῆς ἀρχαίας σχεδὸν ἐπιφανείας εὑρέθησαν:

1. Σκύφου τεμάχιον περὶ τὴν βάσιν· ἐσωτερικῶς ἔντυπος διακόσμησις τεσσάρων ἀνθεμίων σταυρικῶς καὶ ὀκτὼ ἄλλων πέριξ κύκλου διατεταγμένων.
2. Ὅμοιον τεμάχιον μὲ τέσσαρα ἀνθέμια πέριξ κύκλου.
3. Ἐρυθρόμορφον τεμάχιον.
4. Λευκῆς ληκύθου τεμάχιον.
5. Ληκυθίου τεμάχιον μὲ ἐδαφόχρουν ζώνην.
6. Φιαλιδίου τεμάχιον.
7 (εἰκ. 146). Λήκυθος πλήρης, μὲ μικρὰς βλάβας. Ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος ἡ συνήθης διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν κιγκλιδωτοῦ καί, ἐπὶ πλέον, μαιάνδρου ἄνω. Ὕψος 0.198, διάμ.: βάσ. 0.045 ὤμων 0.059 χείλ. 0.027 (ἐσωτ.) - 0.04 (ἐξωτ.).

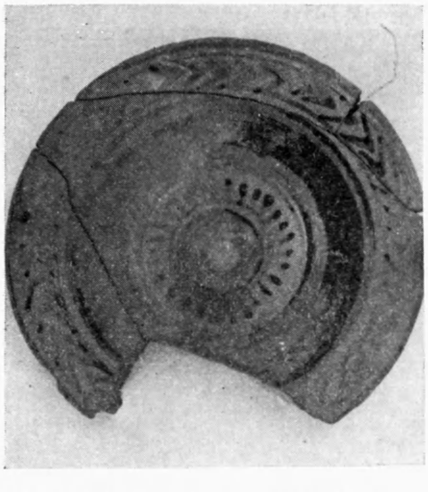

Εἰκ. 149. Πυξὶς τοῦ τάφου ΙΙ ἐκ τῶν ἄνω.

Ὁμοιοτάτη, ὀλίγον μικροτέρα (ὕψος 0.186), λήκυθος ἐκ τοῦ τάφου 75 τοῦ παροχθίου Νεκροταφείου τῆς Ὀλύνθου (Olynthus XIII πίν. 30, 18) ἀπετέλει τὸ μοναδικὸν κτέρισμα τοῦ τάφου (βλ. Olynthus XI 18), ὥστε δὲν δύναται νὰ χρονολογηθῇ ἐκ συναφῶν εὑρημάτων. Κατὰ τὸ σχῆμα (διακόσμησις ἐφθαρμένη) πρβλ. καὶ Olynthus XIII πίν. 31, 22. Βλ. ἀκόμη CVA (France 3, 111) Compiègne 12, 16 (ὁμοία, ἀλλὰ μὲ τριπλοῦν κιγκλιδωτόν), AA 56, 1941, 67 εἰκ. 2 ἀριστερά (Βιέννης, ἐλαφρῶς παχύτερον σῶμα), CVA (U.S.A. [IV] 171) Robinson Collection (1) 38 (καὶ δεύτερος μαίανδρος κάτω, σχέδιον ἀνάλογον ἀλλὰ λεπτότερον), Langlotz, Würzburg 108, 390 c (ὁμοία διάταξις, ἀλλὰ πολὺ λεπτότερον σχέδιον, βλ. λήκυθον XXI), CVA Belgique 62, 13 (σχέδιον ὡσαύτως λεπτόγραμμον· σῶμα μᾶλλον πεπιεσμένον, λαιμὸς ὅμως ῥαδινώτερος), CVA Pologne 119, 3 (Poznan, Museum Wielkopolskie, σῶμα μᾶλλον πεπιεσμένον,

1 Conze 284, πίν. 66. Τὸ ἀνάγλυφον εἰκονίζεται καὶ παρὰ G. Rodenwaldt, Das Relief bei den Griechen, πίν. 74, H. Diepolder, Attische Grabreliefs, München 1931, πίν. 40, Fr. Johansen, The Attic Grave-Reliefs, Copenhagen 1951, εἰκ. 10. Ὁ T. Dohrn, Attische Plastik, Krefeld 1957, 177, χρονολογεῖ τοῦτο (ὀλίγον) μετὰ τὸ 350 π.Χ. καταβιβάζων γενικῶς πάσας τὰς χρονολογήσεις· βλ. Diepolder, ἔ.ἀ. 43-44 διὰ τὴν δυσχέρειαν χρονολογήσεως τοῦ ἀναγλύφου, τοποθετουμένου ὑπ' αὐτοῦ μετὰ δισταγμοῦ μεταξὺ 360-350 π.Χ.

διακόσμησις ὁμοία, ἀλλ' ἄνευ μαιάνδρου) καὶ τέλος καὶ CVA (Deutschland [13] 605) Mannheim 19, 15 (βλ. CIX ἀρ. 6 σ. 31). Βλ. καὶ σ. 22 - 23.

(Ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν στήλην):

8 (εἰκ. 147). Κρατηρίσκος μικρογραφικὸς ἀκέραιος· ἀνοικτόχρουν (σχεδὸν σοκολατόχρουν) γάνωμα μὲ μεταλλικὴν λάμψιν. Ὕψος 0.033, διάμ.: βάσ. 0.029 χείλ. 0.051.

9. Ἑπτὰ τεμάχια λευκῶν ληκύθων.

10 - 11. Δύο λαιμοὶ ληκύθων, ὁ ἕτερος λευκῆς.

12. Κάτω μέρος ληκυθίου.

13. Πώματος λεκανίδος τμῆμα· μέλαν γάνωμα.

Εἰκ. 150. Ληκύθιον ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς ΙΙ.

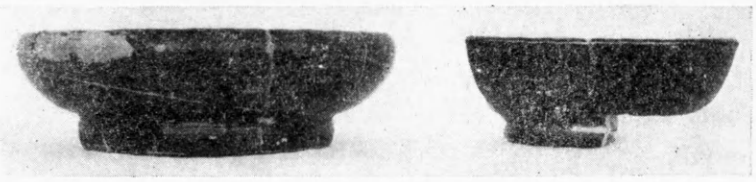

Εἰκ. 151. Ζεῦγος φιαλιδίων ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς ΙΙ.

14. Σκύφου (;) τμῆμα περὶ τὴν βάσιν· ἐσωτερικῶς ἔντυπος διακόσμησις τεσσάρων μικρῶν ἀνθεμίων πέριξ κύκλου.

Ἐντὸς τοῦ καθαυτὸ γεμίσματος τοῦ τάφου εὑρέθησαν (ὑψηλά, ἀνατολικῶς):

1 (πίν. 18β 2). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὴν λαβήν· ἐπὶ τοῦ σώματος (ἀμέσως ὑπὲρ τὴν μεγίστην διάμετρον) ζώνη ἐδαφόχρους μὲ βιαστικὰ ζητοειδῆ μεταξὺ ζεύγους γραμμῶν. Ὕψος 0.111, διάμ.: βάσ. 0.055 κοιλ. 0.07 χείλ. 0.033.

Ἐντελῶς ὅμοιον, κατά τι μικρότερον, τὸ Hesperia 18, 1946, ἀρ. 42 πίν. 91. Τὸ CVA Belgique 3, 127 2 ὁμοιάζον μάλιστα κατὰ τὸ σῶμα. Ὅμοιον καὶ τὸ ἐλλιπέστερον LXXIV 2 ἀρ. 4 σ. 24, ὅμοιον δὲ εὑρέθη ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς (ἀρ. 7 κατωτ.).

(Χαμηλότερον, ἀμέσως ὑπεράνω τῶν ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἀνθράκων)

2. Λήκυθος ἐλλιπὴς μέρος τοῦ σώματος ἄνω μετὰ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς λαβῆς· κεκαλυμμένη διὰ μέλανος γανώματος, κατὰ τόπους ἐρυθρωποῦ. Ὕψος (μέχρι τῶν ὤμων) 0.094, διάμ.: βάσ. 0.03 ὤμων 0.043.

Πρβλ. Olynthus XIII πίν. 31, 21.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος, ἐντὸς τῶν ἀνθράκων, παρὰ τὴν δυτικὴν πλευράν, τὰ ἑξῆς δύο ληκύθια:

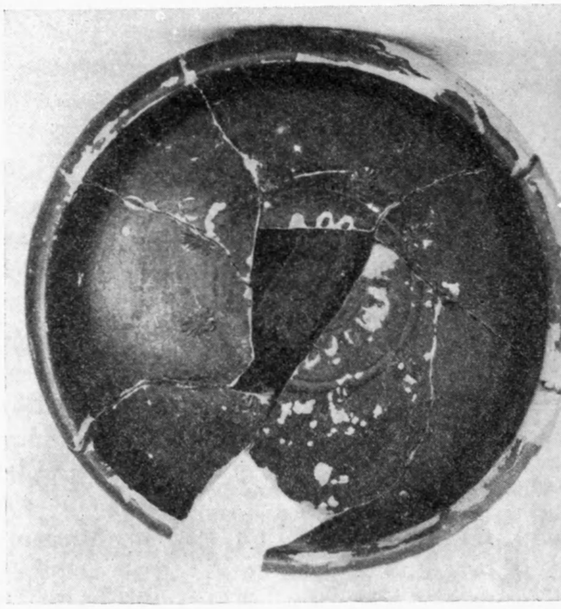

Εἰκ. 152. Ἐσωτερικὸν τοῦ φιαλιδίου ΙΙ ἀρ. 9.

3 (ΙΙ, 1 πίν. 20α, ἄνω δεξιά). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς· ἀραιαὶ ἀβαθεῖς αὐλακώσεις, βαίνουσαι κατακορύφως ἀλλὰ στρεφόμεναι κατ' ὀλίγον πρὸς τὰ δεξιά, παρέχουν ὄψιν κάψας εἰς τὸ σῶμα. Ὕψος 0.05, διάμ.: βάσ. 0.042 κοιλ. 0.05. Πρβλ. τὸ ἐκ τῆς ἐπιχώσεωςτοῦ τάφου XXII (2).

4 (ΙΙ 2 εἰκ. 148 δεξ.). Ληκύθιον μελαμβαφές, ἀποκεκρουμένον τμῆμα τοῦ λαιμοῦ ἄνω· ἐπιφάνεια

βεβλαμμένη ἐνιαχοῦ ὑπὸ τοῦ πυρός. Μέγ. ὕψος (εἰς τὴν λαβήν) 0.067, διάμ.: βάσ. 0.037 κοιλ. 0.045.

5 (ΙΙ 3+4 πίν. 21 ἄνω δεξιά, εἰκ. 149). ('Ανατολικώτερον.) Πυξὶς μετὰ πώματος ἐλλιπὴς πολλὰ μέρη, ἰσχυρῶς βεβλαμμένη ἐκ τῆς καύσεως. 'Επὶ τοῦ καλύμματος περὶ μὲν τὴν λαβὴν διακόσμησις ἀκτινωτῶν γραμμῶν κατὰ δὲ τὴν περιφέρειαν γωνίαι (ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένα φύλλα)· μεταξὺ τῶν δύο κεκοσμημένων ζωνῶν ταινία μελαμβαφής. Ὕψος 0.06 μετὰ τοῦ καλύμματος 0.073 εἰς τὴν λαβὴν 0.095, διάμ. μετὰ τῆς ὑπὲρ τὴν βάσιν παρυφῆς 0.11.

6 (Παρὰ τὴν πυξίδα). Χαλκοῦ κατόπτρου τεμάχιον.

7. Λευκῶν ληκύθων (δύο τοὐλάχιστον) δώδεκα τεμάχια, ὧν δύο λαιμοί· ἐπὶ ἑνὸς κεφαλή.

8 (εἰκ. 150). Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ, λίαν βεβλαμμένον ἐκ τοῦ πυρός. Ὑπὸ τὴν λαβὴν ἐδαφόχρους ζώνη μὲ ζεῦγος γραμμῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων, ἐπὶ τῆς ὄψεως, ζητοειδῆ.

Ὅμοιον Hesperia 4, 1935, 476 ἀρ. 1=480 εἰκ. 4 ἀρ. 53 (βλ. καὶ σ. 510). Μὲ ἐπίσης κυλινδρικὸν σῶμα, ραδινώτερον ὅμως, ἐκ τοῦ παρὰ τὸ Δαφνὶ Σπηλαίου τοῦ Πανός (ΑΕ 1937 [Ι] 40 ἀρ. 8 εἰκ. 15 δεξιά). Βλ. ἀνωτ. τὸ ἐκ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς ὁμοειδές (μὲ διαφορετικὸν σῶμα).

9 (εἰκ. 151 ἀριστ., 152). Φιαλίδιον μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν, ἐλλιπὲς μικρὰ μέρη· μέλαν γάνωμα. 'Εσωτερικῶς ἔντυπος διακόσμησις ἐννέα ἀνθεμίων πέριξ κύκλου περιβαλλομένου ἀπὸ μονόγραμμον κυμάτιον (ἀνεστραμμένα υ). Ὕψος 0.028, διάμ.: βάσ. 0.058 χείλ. 0.08.

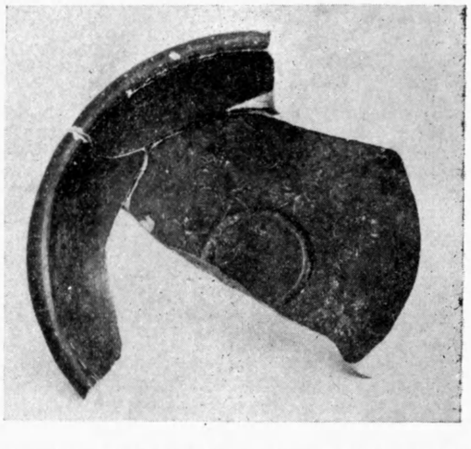
Εἰκ. 153. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φιαλιδίου ΙΙ 10.

10 (εἰκ. 151 δεξιά, 153). Φιαλίδιον ἐλλιπὲς μέγα μέρος· βάσις ἀβαφὴς μὲ κυκλίσκον ἐν τῷ μέσῳ· ἐσωτερικῶς διακόσμησις ἐντύπων ἀνθεμίων πέριξ κυκλικῆς αὐλακώσεως. Ὕψος 0.025, διάμ. βάσ. 0.045.

11. Μικρὰ τεμάχια καὶ ἄλλων φιαλιδίων.

12. Πινάκιον ταινιωτὸν ἐλλιπές· τρεῖς ὁμόκεντροι ταινίαι καστανομέλαιναι κατὰ τόπους ἐρυθρωπαί. Ὕψος 0.025, διάμ.: βάσ. 0.048 χείλ. 0.127. Βλ. σ. 72 ἀρ. 24.

13. Τεμάχια δύο τοὐλάχιστον ταινιωτῶν πινακίων. Βλ. ἀνωτέρω.

14. Ληκυθίου (ἢ χοός) τμῆμα μὲ δίγραμμον κυμάτιον ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης. Διαστάσεις 0.025×0.03.

15. Ληκύθου βάσις.

16. Κοτύλης τμῆμα κάτω· μέλαν γάνωμα ἄνω, κάτω κατακόρυφοι λεπταὶ ἀκτινωταὶ γραμμαί. Διαστ. 0.03×0.03.

(76) Νοτίως τοῦ τάφου ΙΙ εὑρίσκετο ὁ τάφος Ι, μικρὸς *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως, κατεστραμμένος κατὰ τὸ νότιον αὐτοῦ ἥμισυ ἀπὸ τὸν ἐκεῖθεν διερχόμενον τοῖχον τῆς οἰκίας εἶχεν ἐκκενωθῆ παντὸς περιεχομένου.

'Εντὸς τοῦ τάφου ἦτο ὁρατή (λελαξευμένη κατά τι βαθύτερον) συνέχισις τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος 4.

(77) 'Επὶ τοῦ ἑτέρου διαπιστωθέντος ἄκρου τοῦ ὀρύγματος τούτου, δυτικῶς τῶν τάφων Ι καὶ ΙΙ, ἐπεκάθητο ὁ τάφος XLVIII, *ἐγχυτρισμὸς* ἐντὸς ὀρύγματος πλουσίου εἰς τεμάχια:

1. Τρία τεμάχια μεγάλου ἀγγείου, τὸ ἓν μὲ κυμάτιον, τὰ δύο ἄλλα μὲ ἀνθέμια.
2. Πρόχου μέρος ἄνω· καλὸν μέλαν γάνωμα. Διάμ. χείλ. 0.034.

3. Οἰνοχόης στόμιον· γάνωμα ἐρυθρωπόν.
4 (εἰκ. 154). Ληκυθίου (ἢ χοός) τμῆμα σῷζον τὸ κάτω πρόσθιον μέρος παιδίσκης φερούσης κίστην (;).
5. Τεμάχιον ληκυθίου μὲ ἀνθέμιον.
6. Ληκυθίου ἄνω μέρος.
7. Ληκυθίου κάτω μέρος.
8. Λευκῆς ληκύθου πέντε τεμάχια.

Εἰκ. 154. Ὄστρακον ἐκ τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου XLVIII (ἀρ. 4).

9. Πῶμα λεκανίδος· ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη.
10. Κυάθιον· πηλὸς κορινθιακός. Ὕψος 0.03.
11. Πινακίου τέσσαρα τεμάχια· διακόσμησις στιγμῶν.
12. Ἑτέρου πινακίου τεμάχιον περιλαμβάνον τὴν βάσιν.

Ὡς τάφος εἶχε χρησιμοποιηθῆ μέγας εὐρὺς ἀμφορεὺς ἐλλιπὴς τὸν λαιμὸν καὶ τὰς λαβάς (εἰκ. 155), μεγίστου ὕψους 0.46 καὶ διαμ. 0.40 μ., μὲ τὸ ἀνοικτόν του μέρος ΝΝΑ. Ἐντὸς τοῦ ἀμφορέως ὑπολείμματα σκελετοῦ νηπίου (ἐσῴζοντο καλῶς οἱ πόδες) καί, δεξιὰ τῶν μηρῶν (βλ. εἰκ. 156), μοναδικὸν κτέρισμα:

(XLVIII πίν. 23 ἀριστ.). Κυάθιον μόνωτον ἀποκεκρουμένον τὴν λαβήν, ὁλόβαφον· βάσις δακτυλιόσχημος. Ὕψος 0.026, διάμ.: βάσ. 0.044, χείλ. 0.08.

(78) Ὁ τάφος XLVIII ἐπεκάλυπτε τὸ ΝΔ. τοῦ τάφου LIX (σ. 93), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὅμως, κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν, ἐπεκάθητο καὶ ἕτερος τάφος, οὗ ἡ περιγραφὴ προηγεῖται, ὁ τάφος XLIX, *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐντὸς ὀρύγματος διαστάσεων 1.075×0.46 μ.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν καὶ τὸ γέμισμα τοῦ τάφου, καὶ μάλιστα δυτικῶς, εὑρέθησαν ἱκανὰ τεμάχια, προερχόμενα ἴσως ἐν μέρει ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ ὑποκειμένου τάφου LIX (κατωτ. σ. 93 σημ. 1), ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἐπίχωσιν τῶν τάφων CI + CII ἀποδοτέα (κατωτ. σ. 94).

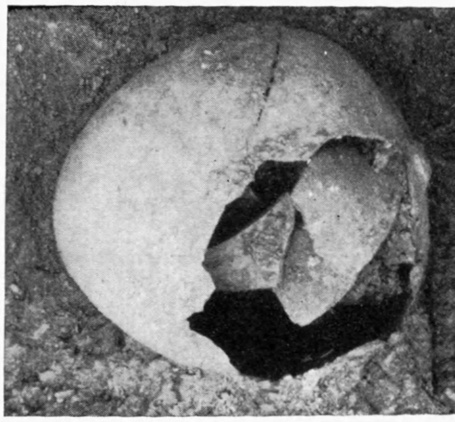

Εἰκ. 155. Ὁ ἐγχυτρισμὸς XLVIII.

1. Πέντε τεμάχια μεγίστης λευκῆς ληκύθου.
2-3. Κάτω μέρος μεγάλης λευκῆς ληκύθου καὶ λαιμὸς ἑτέρας.
4. Πέντε τεμάχια (δύο τοὐλάχιστον) λευκῶν ληκύθων· ἓν ἀπὸ κάτω μέρος, ἕτερον μὲ τμῆμα παραστάσεως·
5. Τεμάχιον κλειστοῦ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου σῷζον μέρος γυναικὸς καθημένης. Διαστάσεις 0.038×0.027.
6. Λαιμὸς ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, λουτροφόρου πιθανῶς, μὲ μέρος ἐνδεδυμένης μορφῆς. Ὕψος 0.085.
7. Φιαλιδίου μὲ δισκόμορφον βάσιν τμῆμα. Ὕψος 0.02.
8. Πινακίου (;) χεῖλος· καλὸν μέλαν γάνωμα.
9. Ἀνοικτοῦ ἀγγείου (σκύφου) τμῆμα περὶ τὴν δακτυλιόσχημον βάσιν.
10. Ληκύθου τμῆμα τοῦ κορμοῦ· θαλλὸς κισσοῦ μὲ ὡραῖον πορφυροκάστανον χρῶμα. Βλ. σ. 22-23.

Ὁ τάφος (εἰκ. 156) ἦτο ἰδιοτύπου κατασκευῆς. Δύο καμπύλοι κέραμοι (πλάτους ἑκάτερος 0.46 μ. καὶ μήκους 0.50 καὶ 0.60 μ. περίπου) ἐκάλυπτον ἐν μέρει τὸν νεκρόν. Ὁ δυτικὸς κέραμος ἐπέβαινεν ἐν μέρει τοῦ ἀνατολικοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι σαφὲς πῶς εἶχε γίνει ἡ ὑποστήριξίς των (βλ. ὅμως κατωτ.) Κατὰ μῆκος τῶν μακρῶν πλευρῶν οἱ κέραμοι δὲν ἐφήπτοντο τῶν ἀντιστοίχων πλευρῶν τοῦ ὀρύγματος καταλειπομένου μεταξύ των κενοῦ πλάτους 0.15 πρὸς Β. μικροτέρου δὲ πρὸς Ν., ἔνθα τὸ πλεῖστον τῆς ἀντιστοίχου πλευρᾶς (ἐκτὸς τῶν ἄκρων πρὸς τὰς γωνίας) δὲν εἶχε σκαφῆ εἰς τὸν βράχον ἀλλ' εἰς τὰ χώματα τοῦ ὀρύγματος τοῦ ὑποκειμένου τάφου LIX. Ἐκεῖ ἀκριβῶς, ἔξωθι τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τοῦ ἀνατολικοῦ κεράμου, εὑρέθησαν τὰ κατωτέρω δύο ἀγγεῖα, προφανῶς ὄχι ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀρχικήν των θέσιν, ἥτις πιθανώτατα ἦτο ἐντὸς τοῦ τάφου ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν κέραμον, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐκεῖ ἀπαιτουμένου ἄλλως δὲ ἐλλείποντος στηρίγματος [1] (βλ. ἀνωτ.) — ἀσφαλῶς δὲ μὲ τὴν ἀπώθησιν τῶν ἀγγείων προὐκλήθη καὶ ἡ καθίζησις τῶν κεράμων εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο.

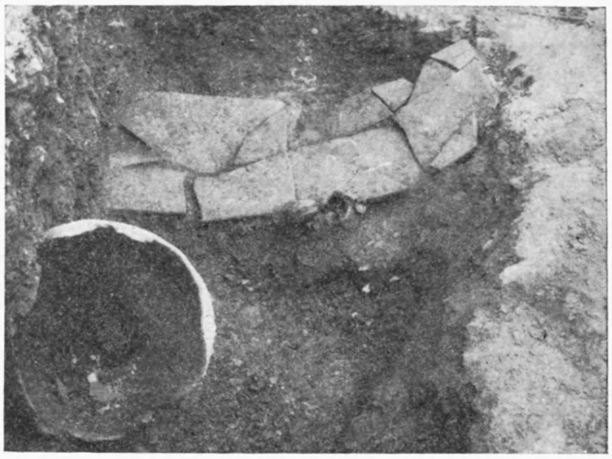

Εἰκ. 156. Ὁ ἐγχυτρισμὸς XLVIII καὶ ὁ κεραμοσκεπὴς τάφος XLIX ἀπὸ Ν.

1 (XLIX 3). Λεκανὶς μετὰ πώματος ἀποκεκρουμένη τὴν ἑτέραν τῶν λαβῶν· ὀρθὴ κυλινδρικὴ (ἐν σχήματι ἐκροῆς) προεξοχὴ μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐπὶ τῆς μεγίστης περιφερείας. Ἐπὶ τοῦ καλύμματος ὁμόκεντροι αὐλακώσεις· μέλαν γάνωμα, ἐν μέρει, μάλιστα ἄνω, ἐφθαρμένον, καλύπτον τὸ σῶμα, ὡς καὶ τὸ πῶμα ἐκτὸς τῶν αὐλακώσεων, τῆς περιφερείας του καὶ τῆς ἐσωτερικῆς του ὄψεως. Ὕψος 0.045 εἰς τὴν λαβὴν τοῦ πώματος 0.065, διάμ.: βάσ. 0.041 χείλ. 0.072 πώματος 0.066.

Εἰκ. 157. Πρόχους XLIX 2.

Ἀνάλογος λεκανίς, μὲ χεῖλος ὅμως πολὺ χαμηλὸν καί, κατ' ἀκολουθίαν, ὑπερέχουσαν ἔκφυσιν, Hesperia 18, 1949, 326-7 ἀρ. 49 πίν. 91 (ἄνευ καλύμματος καὶ κατά τι μείζων, ἀποκαλουμένη «χυτροειδὴς πυξίς»). Ἑτέρα ὁμοία CVA Cambridge 2, 30, 6. Πραγματικὰς χύτρας μὲ ἀβαθὲς σῶμα, βλ. Hesperia 4, 1935, 494 εἰκ. 16 ἀριθ. 78-79 (καὶ ἀρ. 77, μὴ εἰκονιζομένη, σ. 513).

2 (XLIX 2 εἰκ. 157). Πρόχους συγκολληθεῖσα ἐλλιπὴς μικρὰ τοῦ χείλους μέρη. Κατακόρυφοι αὐλακώσεις ἐπὶ τοῦ σώματος ἀπολήγουσαι ἀψιδωτῶς ἄνω, ἔνθα ἕκαστον ἐνδιάμεσον διάστημα λαμβάνει τὴν μορφὴν πετάλου· λεπτὰ ἐγχάρακτα λοξὰ γραμμίδια ἀμέσως ἄνωθι αὐτῶν. Εὐρύς, χαμηλός, ἐλαφρῶς κοιλούμενος λαιμὸς μὲ ὁριζοντίως ἐξέχον χεῖλος. Τὸ γάνωμα, καλύπτον ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἀγγείου ἐπιφάνειαν (καὶ τὴν βάσιν), ἔχει λάβει κανελλόχρουν ἀπόχρωσιν. Ὕψος 0.085, διάμ.: βάσ. 0.057, χείλ. 0.075.

Ἡ μεταλλικὴ καταγωγὴ τοῦ ἀγγείου εἶναι προφανὴς καὶ τὰ συγκεκριμένα παραδείγματα δὲν

1 Μένει πάντοτε τὸ πρόβλημα τῆς στηρίξεως κατὰ τὴν ἑτέραν πλευράν· ἴσως ἐκεῖ ἠρκέσθησαν εἰς τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ. Μικροὶ λίθοι ὑπεστήριζον τοὺς ἐπίσης ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ φερομένους κεράμους τῶν δύο ὁμοίων τάφων τῆς Ὀλύνθου (τ. 530 καὶ 538, Olynthus XI 105 καὶ 107 βλ. καὶ 162).

ἐλλείπουν. Ἡ πρώτη μορφὴ τοῦ ἀγγείου (ἀνήκοντος εἰς τὸν τύπον «οἰνοχόη 8» τοῦ Beazley) εἶναι ἄνευ αὐλακώσεων, τὸ σχέδιον δὲ τοιούτου χαλκοῦ ἀγγείου ἐν Βοστώνῃ παρέχουν οἱ L. D. CASKEY καὶ J. D. BEAZLEY, Attic Vase Paintings in the Museum of Fine Arts, Boston, I 21 ἀρ. 20. Τὸ αὐτόθι πήλινον περιγραφόμενον εἶναι ἐρυθρόμορφον, χρονολογούμενον περὶ τὸ 480 π.Χ., ἔχει δὲ πρόσθετον βάσιν [1] μὲ κοῖλον κυμάτιον. Ὅμοιον πράγματι πρὸς τὸ ἀνωτέρω μνημονευόμενον χαλκοῦν (ἄνευ βάσεως) εἶναι σχεδὸν σύγχρονον ἀγγεῖον ἐν Κρακοβίᾳ (ἀρ. 1260) μὲ παράστασιν τοῦ ζωγράφου τῆς Πηνελόπης, CVA (Pologne) Cracovie 12,4 [2].

Μετάλλινον παράδειγμα μὲ αὐλακώσεις ἔχομεν ἐκ θαλαμωτοῦ (ἐν τύμβῳ) τάφου τῆς Θράκης ὁμοῦ μὲ ὁμοιότατον πήλινον· τὸ ἀργυροῦν (JdI 45, 1930, 289 εἰκ. 10=B. D. FILOW, Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij in Südbulgarien, 1934, 67,5 εἰκ. 84) ἔχει τὰς αὐτὰς σχεδὸν διαστάσεις πρὸς τὸ ἡμέτερον (ὕψος 0.086, διάμ. 0.083) κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ μείζονας τὸ πήλινον (ἔ.ἀ. 301 εἰκ. 24=FILOW, ἔ.ἀ. 78 εἰκ. 100), μὲ μόνην σχεδὸν διαφορὰν ἀπὸ τὸ ἡμέτερον πλαστικὸν σχοινίον κατὰ τὴν ἔκφυσιν τοῦ λαιμοῦ. Ὁ τάφος χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ εὑρέσεως ἐρυθρομόρφων ἀγγείων καὶ δὴ καὶ ὑδρίας τοῦ ζωγράφου τοῦ Κάδμου (ARV² 805,24). Δύο ὅμοιαι πρόχοι εὑρέθησαν ἐντὸς τάφων τῆς Ρόδου καὶ τῆς παρακειμένης Χάλκης, Clara Rhodos 3, 153 εἰκ. 146 [3], καὶ 2, 131 εἰκ. 12 [4]. Ὁμοία, ἐλλιπὴς τὸν λαιμόν (ὀλιγώτερον τονισμένη ἡ γωνία τῶν ὤμων) ἐκ Κερκύρας, AM 59, 1934, 210 εἰκ. 21,9.

Εἰκ. 158. Ὁ σκελετὸς τοῦ τάφου XLIX καὶ ἀγγεῖα τοῦ τάφου LIX. Ἐμπρὸς ἀριστερὰ ὑπολείμματα τοῦ ἐγχυτρισμοῦ XLVIII.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς μουσείοις βλ. CVA (U.S.A. 7, 315) Robinson Collection 3, 31,4 (ὕψος 0.087, χρονολογούμενον περὶ τὸ 420 π.Χ.), ἔνθα ἀπαριθμοῦνται πάντα τὰ μέχρι τοῦ 1938 γνωστὰ παρεμφερῆ ἀγγεῖα. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων δημοσιεύσεων σημειωτέον τὸ CVA (Deutschland 18, 866) Altenburg (2), 81,2.3 (μὲ παραπομπὰς καὶ εἰς ἄλλα ἐκ Βουλγαρίας εὑρήματα) καὶ CVA (Deutschland 13, 635) Mannheim 1, 49,1 (310) πολὺ μικρῶν διαστάσεων (ὕψος 0.054, διάμ.: 0.053 στομίου 0.048). Πράγματι μικρογραφικὸν ὅμοιον ἀγγεῖον εὑρέθη ἐν τῷ Κεραμεικῷ τῆς Κορίνθου (AJA 35, 1931, 19-20 εἰκ. 18), ἕτερον δὲ ἐντὸς φρέατος μετ' ἄλλων ἀγγείων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (AJA 41, 1937, 547 εἰκ. 11). Παρεμφερῆ ἀγγεῖα ἐκ φρεάτων τῆς Ἀγορᾶς Hesperia 4, 1935, 476 εἰκ. 1,50 (ἄνω σειρά), 51 (κάτω σειρά) καὶ σ. 508 ἀρ. 52 μὴ εἰκονιζόμενον, 6, 1937, 280 ἀρ. 55-60 (τὰ δύο πρῶτα εἰκ. 17), 18, 1949, 332-3 ἀρ. 78-80 πίν. 93 καὶ 22, 1953, 79 ἀρ. 44-45 πίν. 29 (τὰ δύο τελευταῖα τὰ ἀρχαιότερα τῆς Ἀγορᾶς ἀναγόμενα εἰς τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.). Ὁμοίων ἀγγείων ἡ TALCOTT, Hesperia 4, 1935, 509, σημειοῖ τὴν συχνὴν παρουσίαν ἐν τῷ θεσπικῷ πολυανδρίῳ. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐλλιπὴς τὸν λαιμὸν πρόχους ἡ ἐν τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐργαστηρίῳ τοῦ Φειδίου εὑρεθεῖσα καὶ ἐπὶ τοῦ πυθμένος φέρουσα τὸ χάραγμα ΦΕΙΔΙΟΕΙΜΙ (AJA 63, 1959, 281 πίν. 75,9, BCH 83, 1959, 953 πίν. 33).

1 Βάσιν ἐπίσης ἐν εἴδει διπλοῦ ἐχίνου ἔχουν τὰ μὲ αὐλακώσεις μεταγενέστερα ἀγγεῖα τύπου Cales (πρβλ. CVA [Italia 21, 1032, 1033] Napoli 2,1, 11,1).

2 Καὶ J. D. BEAZLEY, Greek Vases in Poland, Oxford 1928, 59-60 πίν. 29,1 καὶ ARV² 722:20 μὲ πληρεστέραν βιβλιογραφίαν.

3 Τάφος 151 Κρεμαστοῦ, ὁμοῦ μὲ ἐρυθρόμορφον λήκυθον τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (περὶ τὸ 420-410 π.Χ.). Ἀραιαὶ αὐλακώσεις. Διαστάσεις δὲν παρέχονται.

4 Τάφος 7 Χάλκης, ὁμοῦ μετ' ἄλλων ἀγγείων τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ἑτέρα πρόχους τοῦ τύπου τῆς Ἀγορᾶς (βλ. κατωτ.) ἐκ τοῦ τάφου 8 σ. 141 εἰκ. 19.

Ὁ σκελετός (μήκους 1.50) μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. (βλ. εἰκ. 158) ἀνῆκεν εἰς παῖδα (ἔφηβον), ὡς πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς παρὰ τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα (ἤτοι πλησιέστατα τῶν ἀγγείων) εὑρεθείσης στλεγγίδος.

3 (XLIX 1). Στλεγγὶς σιδηρᾶ εἰς τεμάχια, ἐλλιπῶς σῳζομένη. Πλάτος 0.012-0.028.

Ἡ μερικὴ ἐπαλληλότης τῶν τάφων XLIX καὶ LIX δεικνύεται χαρακτηριστικῶς ἐν τῇ εἰκ. 158, ἔνθα ὑπὸ τὸ γόνυ τοῦ νεκροῦ τοῦ πρώτου ἔχει ἤδη ἐμφανισθῆ ἀγγεῖον τοῦ δευτέρου τάφου.

Εἰκ. 159. Κάλπις ἐκ τοῦ τάφου LIX.

(79) Τοῦ τάφου LIX ὑπερέκειτο, ὡς ἐλέχθη (σ. 90), ὄχι μόνον ὁ XLIX ἀλλὰ καὶ ὁ τάφος LXVIII, προσέτι δὲ τρίτος τάφος, ὁ CII (σ. 94) εἶχεν εἰσέλθει ἐν μέρει ἐντὸς αὐτοῦ. Ὁ τάφος LIX ἦτο *ὄρυγμα* ἁπλοῦν ΒΑ.-ΝΔ. κατευθύνσεως, λοξῆς ἐν σχέσει πρὸς τοὺς παρακειμένους (καὶ τὸ σύνολον τῶν τάφων). Ἰδιότυπον εἶναι καὶ τὸ εὐρὺ τραπεζιόσχημον σχῆμά του· ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τοῦ νεκροῦ, μὲ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν, φαίνεται παράδοξος [1]. Ὁ σκελετός (μήκους 1.45 μ.) διετηρεῖτο κάκιστα. Δεξιὰ τῆς λεκάνης εἶχον συσσωρευθῆ (πρβλ. σημ. 1) τὰ κάτωθι ἀγγεῖα:

Εἰκ. 160. Πρόχους τάφου LIX.

1 (LIX 1 εἰκ. 159). Κάλπις ἄνευ τοῦ πώματος, σῳζομένη κατά τι πλέον τοῦ ἡμίσεος. Ἐπιφάνεια ῥοδόχρους ἀβαφής· ὑπὸ τὴν λαβήν, κατὰ τὴν μεγίστην διάμετρον, γραμμὴ καστανέρυθρος. Ἐσωτερικῶς χρωματισμένη ὅλη μετὰ τῆς ἄνω καὶ ἔξω ἐπιφανείας τοῦ χείλους διὰ καστανοῦ μὲ μέρη ἀραιὰ πρὸς τὸ καστανέρυθρον. Ὕψος 0.163, διάμ: βάσ. 0.103 χείλ. 0.17.

2 (LIX 3 εἰκ. 160). Πρόχους ἀκεραία μὲ στενὸν χαμηλὸν λαιμὸν εὐρυνόμενον ἄνω ἀποτόμως πρὸς τὸ ἔξέχον χεῖλος. Καστανέρυθρος ταινία ὑπὸ τὴν λαβὴν καὶ ἑτέρα ἐπὶ τοῦ χείλους, μεθ' οὗ χρωματισμένον καὶ τὸ ἀνώτατον τῆς λαβῆς μέρος. Ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια ἀβαφὴς ὠχρορρόδινος. Ὕψος 0.151, διάμ.: βάσ. 0.08 κοιλ. 0.115 χείλ. 0.043.

3 (LIX 4 εἰκ. 161 δεξιά). Σκύφος ἀποκεκρουμένος τὸ πλεῖστον τῆς ἑτέρας τῶν λαβῶν καὶ πολλὰ μέρη ἄνω. Ἐπὶ τῆς βάσεως κυκλίσκος μετὰ στιγμῆς ἐν τῷ κέντρῳ, κύκλος κατὰ τὴν περιφέρειαν καὶ ταινία ἐν τῷ μέσῳ· πρὸς τὴν περιφέρειαν χάραγμα ΑΝ (εἰκ. 162). Ἐσωτερικῶς τέσσαρα ἔντυπα ἀνθέμια (εἰκ. 163). Ὕψος 0.047, διάμ.: βάσ. 0.065 χείλ. 0.104.

Εἰκ. 161. Οἱ σκύφοι XLIII 2 καὶ LIX ἀρ. 3.

4 (LIX 5). Φιαλίδιον μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν, ἐλλιπὲς μικρὸν τοῦ χείλους, κεκαλυμμένον ὅλον δι' ἐρυθρωποῦ γανώματος κατὰ μέγα μέρος ἐφθαρμένου. Ὕψος 0.04, διάμ.: βάσ. 0.064 χείλ. 103-0.11.

5 (LIX 6). Ὅμοιον φιαλίδιον ἀκέραιον κεκαλυμμένον ὅλον διὰ μέλανος γανώματος. Ὕψ. 0.025, διάμ.: βάσ. 0.054 χείλ. 0.075 (ἐσ.) 0.084 (ἐξ.).

1 Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν συσσώρευσιν τῶν κτερισμάτων ὑποπτεύομαι ἐπέμβασιν μεταγενεστέραν, ἴσως τῶν ἀνορυξάντων ἕνα ἐκ τῶν ὑπερκειμένων τάφων XLVIII ἢ XLIX· στερούμεθα ὅμως ἁπτοτέρων τεκμηρίων. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεώς του προέρχονται ἴσως τινὰ τῶν τεμαχίων τῶν ἀποδοθέντων εἰς τὸν ὑπερκείμενον τάφον XLIX (ἀνωτ. σ. 90) καὶ τὴν κοινὴν ἐπίχωσιν τῶν τάφων CII + CIII (κατωτ. σ. 94).

Τὰς αὐτὰς ἀναλογίας ἔχει ὅμοιον φιαλίδιον ἐκ τοῦ τάφου 10 τοῦ Κολωνακίου Θηβῶν (ΑΔ 3, 1917, 225-6 εἰκ. 163, 6· βλ. XCIV σ. 14). Ὅμοιον τὸ LXVI 3 σ. 57.

6 (LIX 2). Τεμάχια μελαμβαφοῦς ἀγγείου.

ΚΟΙΝΗ ΕΠΙΧΩΣΙΣ ΤΑΦΩΝ CII ΚΑΙ CIII

Μέρος τοῦ πολυπαθοῦς τάφου LIX εἶχε ταραχθῆ, ὡς ἐσημειώθη (σ. 93), ὑπὸ τοῦ πρὸς δυσμὰς τάφου CII, πρὸς Ν. τοῦ ὁποίου ἔκειτο παραλλήλως ὁ τάφος CIII. Τὰ τεμάχια ὅμως τῆς κοινῆς των ἐπιχώσεως πιθανὸν νὰ συνάπτωνται ἐν μέρει καὶ μὲ τὸν τάφον LIX (βλ. σ. 90 καὶ σ. 93 σημ. 1). Τὸ ἐνδιαφέρον ἐνίων τῶν τεμαχίων τούτων

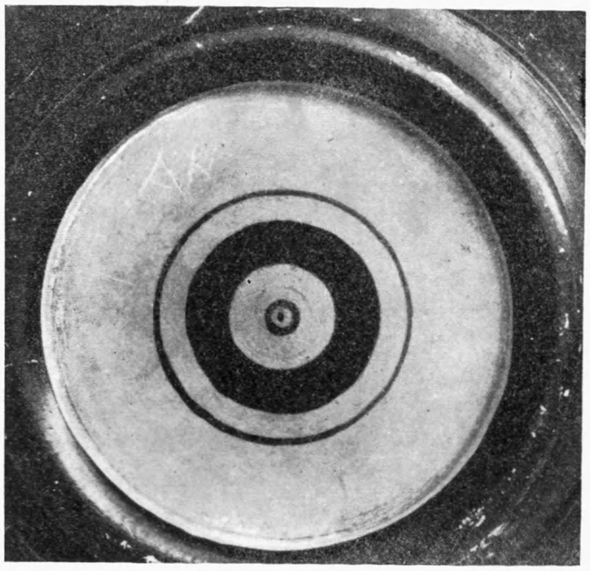

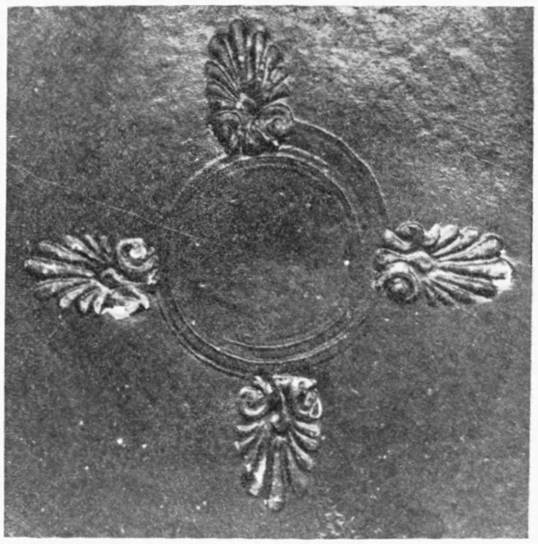

Εἰκ. 162 καὶ 163. Τὸ ἐξωτερικὸν καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πυθμένος τοῦ σκύφου LIX ἀρ. 3.

καθιστᾷ ἔτι μᾶλλον λυπηρὰν τὴν ἔλλειψιν βεβαιότητος ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσίν των εἰς ὡρισμένον τάφον.

1. Λήκυθος ἀποκεκρουμένη τὴν βάσιν καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς. Θαλλὸς κισσοῦ διὰ καστανερύθρου ἐπὶ λευκοῦ ἐδάφους. Ὕψος 0.107, διάμ. 0.047. Βλ. σ. 22-3 καὶ πρβλ. CX σ. 32 καὶ L σ. 49.

2. Τεμάχιον μεγάλου ἐρυθρομόρφου κλειστοῦ ἀγγείου· κάτω κλάδος· ἄνω κάτω μέρος ἐνδεδυμένης μορφῆς μὲ χρῆσιν λευκοῦ. Μέγιστον ὕψος 0.115, μέγ. πλάτος 0.105, πάχος 0.007 (ἄνω)-0.011 (κάτω).

3 (πίν. 25β ἄνω). Ἀνοικτοῦ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου τμῆμα συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων· γυνὴ ἐστεφανωμένη (χρῆσις λευκοῦ εἰς τὸν στέφανον) καθημένη μὲ τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῆς ὀσφύος καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐρειδομένη ἐπὶ σκήπτρου· παρ᾽ αὐτὴν σιληνός, οὗ σῴζεται μικρὸν μέρος. Μέγ. ὕψος 0.133, μέγ. πλάτος 0.13, πάχος τοιχωμάτων 0.005.

3α. Τεμάχιον (μὴ συναπτόμενον) τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου. Μορφὴ ἐστεφανωμένη ἀριστερὰ βλέπουσα, ἀνυψοῦσα κάνθαρον· ἔναντι ταύτης φύλλα ἐκ τοῦ στεφάνου ἑτέρας μορφῆς. Διαστ. 0.06×0.07.

Ἡ σῳζομένη μορφὴ ἴσως ἡ Βασίλιννα ἐκ σκηνῆς τῆς ἱερογαμίας της μετὰ τοῦ Διονύσου, ὡς ἐπὶ οἰνοχόης ἐκ Μετσόβου JHS 41, 1912 146 ἀρ. (V) 17 πίν. 4, πιθανώτερον ὅμως παριστᾷ καθημένην Μαινάδα ἀπὸ ἄλλην συνηθεστέραν Διονυσιακὴν σκηνήν (βλ. κατωτέρω).

Τὴν παράστασιν ἀποδίδω εἰς τὸν ζωγράφον τοῦ Δίνου τοῦ Βερολίνου (βλ. ἀνωτ. σ. 82 σημ. 5). Πρβλ. τὸν κρατῆρα μὲ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἡφαίστου εἰς τὸν Ὄλυμπον ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως καὶ τὴν συνάντησιν Διονύσου καὶ Ἀριάδνης ἐπὶ τῆς ἑτέρας, CVA (Italia 27, 1222-1224) Bologna 4, 68-70[1].

Ἡ ἡμετέρα μορφή, περισσότερον ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου προσηλωμένην Ἥραν (πίν. 68, 5) ὁμοιάζει πρὸς τὴν Μαινάδα τῆς ἑτέρας ὄψεως (πίν. 69, 6) μὲ πιθανὴν ταύτισιν καὶ τοῦ θέματος τῆς παραστάσεως (βλ. ἀνωτ.). Ἀπὸ τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ ἰδίου ζωγράφου βλ. ἰδίως CVA (Italia 13, 620, 621) Firenze 36, 4, 37, 3. 4, (αἱ ὄρθιαι Βακχίδες μὲ τὸν θύρσον: πτύχωσις χιτῶνος μάλιστα τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ - χαμηλὸν ζώσιμον μὲ παρόμοιον δεσμόν, θέσις τῆς χειρὸς ἐπὶ τῆς ὀσφύος τῆς πρὸς τὰ ἀριστερά) καὶ τὸν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου (ἀρ. 2402) δῖνον ἐξ Ἀθηνῶν[2] ἐν A. FURTWÄNGLER, Die Sammlung Sabouroff, πίν. 56 καὶ 57[3] (Βακχίδες μὲ θύρσον). Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ συγγένεια τῆς ἡμετέρας μορφῆς πρὸς Μαινάδα τοῦ Στάμνου τῆς Νεαπόλεως ἀρ. 2419 (ARV² 789-790 μὲ βιβλιογραφίαν, εἰς ἣν πρόσθες E. BUSCHOR, Griechische Vasen, München 1940, 223 εἰκ. 242 καὶ W. KRAIKER, Die Malerei der Griechen, Stuttgart 1958, πίν. 50 καὶ τὴν ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς σ. 95 Μαινάδα τῆς ἑτέρας ὄψεως).

Ἐκ τῶν παραστάσεων, τὰς ὁποίας ὁ BEAZLEY ARV² 792 - 4 ἀποδίδει εἰς τὸν τρόπον (manner) τοῦ Ζωγράφου τοῦ Δίνου, ἡ πλησιεστέρα εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ κρατῆρος ἀρ. 1011 τῆς Βιέννης (W. HAHLAND, Vasen um Meidias [Bilder Griechischer Vasen 1, Berlin 1930], πίν. 126 b, AM 63/95, 1938/39, πίν. 67) ἰδιαιτέρως εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀμυμώνης (λεπτομέρειαι ὠτός, βοστρύχου ἐμπρός, γραμμῶν ἱματίου καὶ περίγραμμα κόμης) ἀλλ' ἡ ὅλη ἐργασία εἶναι κάπως ξηρὰ καὶ αἱ γραμμαὶ μᾶλλον ἄκαμπτοι[4], ὥστε καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως ταύτης δὲν ἀπομένει ἀμφιβολία ὅτι ἔχομεν ἔργον τῆς χειρὸς τοῦ ἰδίου τοῦ ζωγράφου.

Ὁ ζωγράφος τοῦ δίνου τοῦ Βερολίνου κατατάσσεται ὑπὸ τοῦ BEAZLEY, ARV² 789, ὡς μαθητὴς τοῦ ζωγράφου τοῦ Κλεοφῶντος. Ὁ HAHLAND, ἔ.ἀ. 15 καὶ Studien zum attischen Vasenmalerei um 440 v. Chri., Marburg 1931, 54 - 57, θεωρεῖ τοῦτον ὡς ἀμέσως ὑποκείμενον εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς παρθενωνείου τέχνης καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸν κλασσικώτερον τῶν ἀγγειογράφων τῆς ἐποχῆς τοῦ Μειδίου, τονίζει δὲ τὴν σοβαρότητα, πληρότητα καὶ πλαστικότητα τῶν μορφῶν του, παρὰ πᾶσαν κίνησιν, εἰς ἣν τυχὸν παριστῶνται. Ἡ ἀκρίβεια τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὸ νέον, ἐλλιπὲς ἀτυχῶς, δεῖγμα ἐργασίας του.

4 (πίν. 25β κάτω δεξιά). Τεμάχιον ἑτέρου ἐρυθρομόρφου, ἀνοικτοῦ ἐπίσης ἀγγείου. Ἀριστερὰ ἀμφορεύς, δεξιά, ἐπὶ ἀνωτέρου πως ἐπιπέδου, κνῆμαι νέου γυμναί. Μέγ. ὕψος 0.06, μέγ. πλάτος 0.072, πάχος 0.004.

5. Ληκυθίου ἢ χοὸς τεμάχιον. Παῖς γυμνὸς κύπτων πρὸς τ' ἀριστερὰ φέρει τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ βράχου (;).

6 (πίν. 25β κάτω ἀριστ.). Κάτω μέρος ἐρυθρομόρφου ληκυθίου (ἢ χοός). Βωμός. Ἡ παράστασις ἴσως ὡς ἐπὶ τοῦ CXI σ. 27.

7. Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς. Γάνωμα ἀνοικτόχρουν (πρὸς τὸ καστανόν) μὲ ἀκανόνιστον ἐδαφόχρουν ζώνην. Μέγ. ὕψος 0.054, διάμ.: βάσ. 0.034 κοιλ. 0.044.

8. Ληκύθου τεμάχιον. Κιγκλιδωτὸν πλαισιούμενον ὑπὸ μαιάνδρου. Ἀσφαλῶς τοῦ μὲ θαλλὸν κισσοῦ τύπου, βλ. σ. 22 - 23.

1 Μέχρι τῆς δημοσιεύσεως (κατὰ τὸ 1957) τῶν φωτογραφιῶν εἰς τὸ CVA τὸ ἀγγεῖον ἦτο γνωστὸν μόνον ἐκ τοῦ ἀρίστου σχεδίου τοῦ δημοσιευθέντος ἐν Antike Denkmäler 1, 1851, πίν. 36, ὅθεν ἐπανελήφθη εἰς πολλὰς μεταγενεστέρας δημοσιεύσεις παρατιθεμένας ἐν ARV² 789.

2 Ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου. Βλ. τ. XIV.

3 Πᾶσαι αἱ ὑπὸ τοῦ J. BEAZLEY, ARV² 790: 3, μνημονευόμεναι μεταγενέστεραι ἀπεικονίσεις—εἰς ἃς προσθετέα E. BIELEFELD, Zur griechischen Vasenmalerei des 6. bis 4. Jahrhunderts vor Christus, Halle 1952, πίν. 25 εἰκ. 37—παρέχουν μόνον τὸ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως τμῆμα τῆς παραστάσεως (=πίν. 57 τῆς πρώτης δημοσιεύσεως).

4 Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν ἐπίσης κωδωνόσχημον συγγενῆ κρατῆρα ἐξ Ἐλευσῖνος ΑΔ 9, 1923, 47 εἰκ. 54.

9. Τέσσαρα τεμάχια λευκῆς ληκύθου. Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τμῆμα στήλης. Μικρὰ μέρη παραστάσεως ἐπὶ τῶν λοιπῶν.

10. Ἕνδεκα μικρὰ τεμάχια λευκῶν ληκύθων μὴ σῴζοντα γραμμάς. Δύο ἐξ αὐτῶν ἐκ τοῦ κάτω μέρους.

(Βαθύτερον).

11. Δύο λαιμοὶ καὶ πέντε ἄλλα τεμάχια λευκῶν ληκύθων.

12. Λαιμὸς μεγάλου ἀγγείου μὲ ζώνην ἀνθεμίων (εἰς δύο τεμάχια).

13. Κάτω μέρος ἐρυθρομόρφου ἀγγείου.

14. Τμῆμα ληκύθου μὲ θαλλὸν κισσοῦ. Βλ. ἀνωτ. ἀρ. 8.

15. Κάτω μέρος μικρᾶς ληκύθου.

16. Ληκυθίου αὐλακωτοῦ μικρὸν τμῆμα.

(80) Τάφος CII (εἰκ. 164. Περὶ τῆς θέσεώς του βλ. ἀνωτ. σ. 94). Ἁπλοῦν *ὄρυγμα* Α.-Δ. κατευθύνσεως, ἐπίμηκες, ἀκανόνιστόν πως, στενούμενον πρὸς δυσμάς, ἔνθα

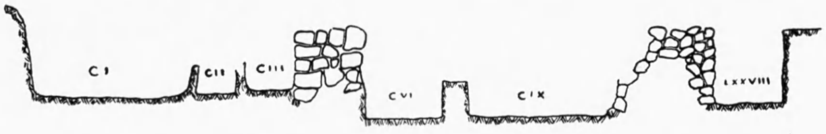

Εἰκ. 164. Τομὴ τάφων δυτικοῦ τομέως ἀπὸ Β. πρὸς Ν.

ἀπολήγει καμπυλούμενον. Ἐν τούτῳ ἔκειτο σκελετὸς ὡρίμου ἀνθρώπου, μετρίως διατηρούμενος[1] μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. καὶ ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ αἰδοίου. Ἀκτέριστος.

(81) Ἀμέσως πρὸς Ν. τοῦ CII καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὸν εὑρίσκετο ὁ τάφος CIII, *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, ἀποστρογγυλουμένη καὶ αὕτη πρὸς Δ. κατεστραμμένη δὲ κατὰ τὸ νότιον μέρος ἀπὸ τοῖχον τῆς παλαιᾶς οἰκίας. Πλευραὶ ὑπέρυθροι ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ ὑπολείμματα ἀνθράκων ἐπὶ τοῦ πυθμένος, ἀλλ᾽ ἐκτὸς ὀλίγων τεμαχίων χονδροειδῶν ἀγγείων οὐδὲν εὕρημα ἐν ταύτῃ (βλ. ὅμως ἀνωτ. σ. 94).

(82) Πρὸς Β. τοῦ τάφου CII καὶ καθέτως πρὸς αὐτὸν εὑρίσκετο ὁ τάφος CI (εἰκ. 164), *ὄρυγμα* διαστάσεων 2.05×0.85 μ. Ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ γεμίσματος εὑρέθησαν ὀλίγα τεμάχια:

1. Τεμάχιον μελανομόρφου κύλικος (;). Ποὺς σειρῆνος; Ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως δύο ἄκροι πόδες. Διαστάσεις 0.04×0.06.

2. Τεμάχιον λαβῆς λουτροφόρου. Πρβλ. σ. 25.

3. Λευκῆς ληκύθου τμῆμα μὲ ἀμυδρῶς διακρινόμενα ἴχνη παραστάσεως.

4. Λευκὴ λήκυθος εἰς πολλὰ τεμάχια, λίαν ἐφθαρμένη.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ τάφου ὁ σκελετὸς ἐνήλικος (μῆκος 1.70 μ.) ἔκειτο μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Β. εἰς τὸ ἀνατολικὸν τοῦ εὔρέος ὀρύγματος, μὲ τὰ ἑξῆς ἀγγεῖα ἑκατέρωθεν:

5 (CI 1). (Παρὰ τὸν δεξιὸν πῆχυν.) Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἐλλιπὲς μέρος τῆς κοιλίας μετὰ τμήματος τῆς παραστάσεως. Πτηνόν (χήν;) πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ βλαστόσπειρα· Ὕψος 0.07, διάμ.: βάσ. 0.036 κοιλ. 0.045 χείλ. 0.026.

Ὁμοία παράστασις, πιθανῶς ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρός (σχέδιον προσεκτικώτερον), ἐν Βυρτεμβέργῃ

1 Ἡ κακὴ διατήρησις τοῦ κορμοῦ, ὡς φαίνεται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τὸ καθάρισμα τοῦ ἀντιστοίχου τμήματος τοῦ τάφου εἰς πρωιμώτερον στάδιον τῆς ἀνασκαφῆς.

(LANGLOTZ, ἔ.ἀ. πίν. 209, 589) καὶ (ἄνευ βλαστοσπείρας, μὲ τὸ πτηνὸν ἀριστερὰ ἐστραμμένον) ἐξ Ἐμπορίου τῆς Ἰβηρικῆς (A. GARCIA Y BELLIDO, ἔ.ἀ. ἀρ. 63 πίν. 81) πρβλ. καὶ CVA (U.S.A. 1) Gallatin Collection 26, 10. Ὁ LANGLOTZ ἀποκαλεῖ τὸ πτηνὸν κύκνον, νομίζω ὅμως ὅτι τόσον ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευομένου ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος παρίσταται χήν.

Πτηνὰ κατὰ τὸ πλεῖστον μικρά, ἀλλὰ καὶ μεγάλα, συνηθέστατα ἐπὶ ταφικῶν ἀγγείων καὶ δὴ ἐν συναφείᾳ πρὸς παῖδας [1].

Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐφήβους συνάπτονται πτηνά, πρβλ. E. POTTIER, Lécythes blancs attiques, πίν. 2 (νέος κρατῶν δύο δόρατα διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ πτηνὸν διὰ τῆς δεξιᾶς)· βλ. εἰδικῶς τὴν ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ λήκυθον (ΕΜ 1895) From the Collections of the Ny-Carlsberg Glyptothek 1, 1931, 196 εἰκ. 23 [2]. Βλ. προσέτι FAIRBANKS II, πίν. 12, 16,2 σ. 124 ἀρ. 2α καὶ 193 ἀρ. 2.

Παραστάσεις ὡς αἱ τῶν ἀνωτέρω ληκύθων διαφωτίζονται ὑπὸ τῶν στίχων τοῦ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ (Ὄρνιθες 705-707, διδαχθέντες τὸ 414 π.Χ.):

Πολλοὺς δὲ καὶ καλοὺς ἀπομομωκότας παῖδας πρὸς τέρμασιν ὥρας
διὰ τὴν ἰσχὺν τὴν ἡμετέραν διεμήρισαν ἄνδρες ἐρασταί,
ὁ μὲν ὄρτυγα δούς, ὁ δὲ πορφυρίων', ὁ δὲ χῆν', ὁ δὲ περσικὸν ὄρνιν.

2 (Ἀριστερά, μεταξὺ πήχεως καὶ σώματος, ἐν μέρει ὑπὸ τὴν λεκάνην). Λευκῆς ληκύθου κάτω μέρος, μὲ διπλῆν ἐπίχρισιν λευκοῦ· ἡ κάτω ἀμαυρὰ ἀλείαντος, ἡ ἑτέρα ἐν μέρει ἐφθαρμένη. Μέγ. ὕψος 0.098, διάμ.: 0.057 βάσ. 0.048.

3. Μείζονος ληκύθου τμῆμα. Μέγ. ὕψος 0.067 μέγ. πλάτος 0.055.

Καὶ κάτω μέρος λαιμοῦ καὶ τεμάχιον ἄνευ παραστάσεως.

(83) Ἀνατολικῶς τοῦ νοτίου ἡμίσεος τοῦ τάφου CI, πλησιέστατα πρὸς Β. παραλλήλως ἀλλ' ἀνατολικώτερον, κατὰ μέγα μέρος ὑπὲρ τὸ ὄρυγμα 6 (0.45 ὑπὲρ τὸν πυθμένα του), ἔκειτο ὁ τάφος XLIII, ἁπλοῦν *ὄρυγμα* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐσκαμμένον ἐν τῷ χώματι.

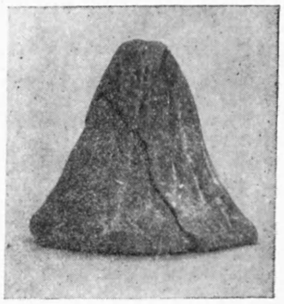
Εἰκ. 165. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου XLIII (ἀρ. 1).

Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τὰ ἑξῆς τεμάχια:

1 (εἰκ. 165). Χοανόσχημον ἀντικείμενον ἐξ ὑποκαστάνου πηλοῦ μὲ ἴχνη λευκοῦ ἐπιχρίσματος, ἀναθηματικὸν ἄνθος πιθανῶς. Ὕψος 0.345, διάμ. 0.048.

2. Λήκυθος ἀποκεκρουμένη ἄνω καὶ κάτω μὲ διακόσμησιν, λίαν ἐφθαρμένην, θαλλοῦ κισσοῦ μεταξὺ ζωνῶν κιγκλιδωτοῦ. Ὕψος 0.11, διάμ. ὤμων 0.042. Βλ. CXIII 2 σ. 37 καὶ πρβλ. σ. 22-23.

3. Ληκύθου τὸ κάτω μέρος· ζώνη μὲ κιγκλιδωτὸν καὶ ὑπὲρ αὐτὸ κροσσωτὸν κόσμημα. Μέγ. ὕψος 0.10, διάμ. βάσ. 0.05.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα πρβλ. II 7 σ. 87 εἰκ. 146.

4. Τῆς αὐτῆς πιθανῶς ληκύθου τεμάχιον παρὰ τοὺς ὤμους· διακόσμησις ἀνθεμίων· ἄνω ζώνη μὲ μαίανδρον.

5. Λευκῶν ληκύθων τρία τεμάχια.

6 (πίν. 24β δεξιὰ ἄνω). Κλειστοῦ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου τεμάχιον· μορφὴ δεξιὰ βαίνουσα περιβεβλημένη ἱμάτιον μὲ τὴν δεξιὰν ἐμπρὸς κεκαμμένην. Διαστάσεις 0.05×0.04.

1 Πρβλ. τὴν ἐξ Ἐρετρίας ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ (ἀρ. 1814) λήκυθον ἐν Antike Denkmäler 1, πίν. 23, 3= FAIRBANKS, ἔ.ἀ. πίν. 85, 8 (γυνὴ προσερχομένη εἰς τάφον μικροῦ παιδὸς φέρουσα χῆνα). Πρβλ. καὶ FAIRBANKS 11 ἀρ. 9 (Βιέννης). Στῆλαι ἔνθα κορασίδες κρατοῦν πτηνόν: CONZE, ἔ. ἀ. ἀρ. 811 πίν. 155, 815, 819, καὶ 820 πίν. 156, 821 πίν. 158, 822 (μὲ φωτογραφίαν), 825 πίν. 189, 826 πίν. 160 καὶ μὲ παῖδας κρατοῦντας πτηνὸν ἀρ. 938, 941 πίν. 187 ἡ πρώτη καὶ παρὰ DIEPOLDER, πίν 32, 2· βλ. καὶ ΑΕ 1913, 193-4, α' εἰκ. 1 (πρβλ. σ. 159) 962 πίν. 192 (καὶ C. BLÜMEL, Katalog Berlin III, 1928, K 37 πίν. 47) καὶ αὐτ. K 20 πίν. 29 (ἐκ Σάμου, AM 31, 1906, 178 πίν. 16).

2 Πρβλ. καὶ αὐτ. εἰκ. 29.

7 (πίν. 24β ἀριστ. μέσον). Χοός (ἢ ληκυθίου) τεμάχιον κάτω. Πόδες παιδὸς ἀριστερὰ βαίνοντος, ὠθοῦντος ἄθυρμα ἐν εἴδει ἁμαξιδίου. Διαστάσεις 0.02×0.034.

Βλ. Hoorn, Choes 44 καὶ πρβλ. εἰκ. 266 καὶ G. M. Richter, A Handbook of the Greek Collection, 1953, 103 πίν 84. Διὰ τὸ πόσον σύνηθες καὶ ἀγαπητὸν παίγνιον τῶν παίδων τῆς ἐποχῆς ἦσαν τὰ ἁμαξίδια βλ. Αριστοφ. Νεφ. 878-880 καὶ 861-864. Πρβλ. καὶ LVIII ἀρ. 4 σ. 44.

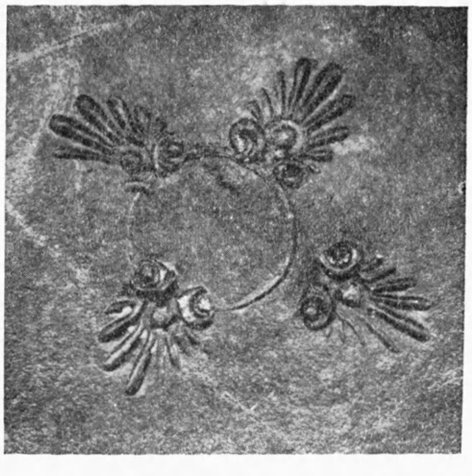

Εἰκ. 166. Ἔντυπα ἀνθέμια τοῦ σκύφου XLIII 2.

8 (πίν. 19α ἄνω ἀριστ.). Ληκύθιον ἀποκεκρουμένον τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς. Ὑπὲρ τὴν μεγίστην διάμετρον ἐδαφόχρους ζώνη μὲ παχεῖαν γραμμὴν περιθέουσαν. Μέγ. ὕψος 0.075, διάμ.: βάσ. 0.052 κοιλ. 0.062.

9 (εἰκ. 144 ἀριστ.). Ληκύθιον μὲ πεπιεσμένον σῶμα, συγκολληθὲν σχεδὸν πλῆρες. Μέλαν γάνωμα, ἰσχυρῶς βεβλαμμένον (ἐκ τοῦ πυρός). Ὕψος 0.058, διάμ.: βάσ. 0.043 κοιλ. 0.045 χείλ. 0.026. Βλ. LVIII ἀριθ. 11 σ. 47 καὶ XCα ἀρ. 1 σ. 9.

10. Λαιμὸς ληκυθίου.

11. Πινακίου τμῆμα. Ὕψος 0.023, μέγ. πλάτος 0.05.

12. Λαιμὸς ἀμφορέως μὲ λευκὸν ἐπίχρισμα.

Ὁ σκελετός, μήκους κατά τι μείζονος τοῦ 1.30 μ.[1], εὑρέθη μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α.

1 (XLIII 1). (Παρὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα.) Ληκύθιον πλῆρες (ὁ λαιμὸς συνεκολλήθη). Γάνωμα λίαν ἐφθαρμένον· ὑπὸ τὴν λαβὴν ἐδαφόχρους ζώνη μὲ γραμμὴν ἐλάχιστα διατηρουμένην. Ὕψος 0.066, διάμ.: βάσ. 0.035 κοιλ. 0.041 χείλ. 0.025. Βλ. LIII 1 σ. 103 εἰκ. 174.

2 (XLIII 2 εἰκ. 161 ἀριστ.). Σκύφος ἀβαθής, ἐλλιπὴς μεγάλα μέρη. Ἐπὶ τῆς ἐδαφοχρόου βάσεως κυκλίσκος μετὰ στιγμῆς, κύκλος πρὸς τὴν περιφέρειαν καὶ ἐδαφόχρους ταινία πέριξ, ἑτέρα δὲ ἐδαφόχρους ζώνη καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος, ὀλίγον ὑπεράνω τῆς βάσεως. Ἐσωτερικῶς τέσσαρα ἔντυπα ἀνθέμια (εἰκ. 166). Ὕψος 0.046, διάμ.: βάσ. 0.064 χείλ. 0.099. Πρβλ. LIX ἀρ. 3 σ. 93 εἰκ. 161 δεξιά, 162, 163.

Εἰκ. 167. Ὁ τάφος LII ἐκ τῶν ἄνω.

Ἐπὶ τοῦ τάφου τούτου ἔβαινε τοῖχος ἐκ κιμηλολίθων Α.-Δ. κατευθύνσεως, πάχους 0.38 μ., εἰς ἕνα δόμον μεγίστου ὕψους 0.15 μ., σῳζόμενος εἰς μῆκος 1.50 μ., τερματιζόμενος δὲ Α. ἀκριβῶς πρὸ τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου XLVI, ὅστις, φαίνεται, ἀπέκοψε τοῦτον. Ὁ τοῖχος δὲν περιελήφθη ἐν τῷ τοπογραφικῷ σχεδίῳ πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο περιπεπλεγμένων ἐπαλληλοτήτων.

(84) Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ ὀρύγματος 6, πρὸς Β. τοῦ Δ. ἄκρου τοῦ τάφου XLIII ἔκειτο ὁ τάφος LII, *τεφροδόχος* κάλπις μετὰ πώματος, τεθραυσμένη κατὰ χώραν (εἰκ. 167). Τὸ πῶμα ἐπροστατεύετο συμπληρωματικῶς καὶ ἀπὸ τεμάχια μεγάλων ἀγγείων.

Εἰς τὰ κοκκινωπὰ σφιγκτὰ χώματα τῆς ἐπιχώσεως εὑρέθησαν τὰ ἑξῆς:

1. Πῶμα λεκανίδος ἐλλιπές· καλὸν μέλαν γάνωμα. Διάμ. (καθ' ὑπολογισμόν) 0.088.
2. Λευκῆς ληκύθου μικρᾶς κάτω μέρος, σῷζον τμῆμα παραστάσεως (στήλη).

1 Ἀνήκων εἰς παῖδα ἢ κορασίδα ἑνδεκαετῆ κανονικῆς ἀναπτύξεως.

3. Ἡ *κάλπις* (περιέχουσα μόνον τὰ ὀστᾶ) ἀνασυνεκροτήθη σχεδὸν πλήρης (εἰκ. 168). Ὕψος 0.28 εἰς τὰς λαβὰς 0.098 μετὰ τοῦ πώματος 0.336, διάμ.: βάσ. 0.137 κοιλ. 0.31 πώματος 0.20.

Μικρὸν διαφέρουσα, ἄνευ πώματος, μικροτέρα ἐκ Λεοντίνων (Notizie degli Scavi 80, 1955, 322 εἰκ. 34 Ι βλ. σ. 9 σημ. 1 καὶ πρβλ. σ. 79).

Μεταξὺ τῶν ἐπὶ τοῦ πώματος τεμαχίων περιελαμβάνοντο:

4. Κάτω μέρος μεγάλου ᾠοειδοῦς ἀγγείου μὲ ὀπήν. Πηλὸς κεραμόχρους, ὑπολείμματα λευκοῦ ἐπιχρίσματος. Μέγ. ὕψος 0.07.

5. Χεῖλος ἀβαθοῦς ἀγγείου. Βαθυκάστανος πηλὸς περιέχων μαρμαρυγίαν· ἐπιφάνεια ἀβαφὴς καὶ ἀλείαντος. Μέγ. ὕψος 0.034.

Εἰκ. 168. Ἡ τεφροδόχος κάλπις τοῦ τάφου LII.

(85) Ἀνατολικῶς τοῦ LII ἦτο ὁ τάφος LV, *τεφροδόχος* ἀμφορεύς (ὀξυπύθμενος) εὑρεθεὶς κεκλιμένος μὲ τὸ στόμιον Α. Ἐπὶ τῶν ὤμων πρόσθετα τεμάχια μεγάλων ἀβαφῶν ἀγγείων συγκρατούμενα διὰ πηλοῦ (εἰκ. 169) ἐκάλυπτον ὀπὴν ἀνεφγμένην ἵνα τεθῇ ἐντὸς τοῦ ἀμφορέως λεκανίς, ἡ ὁποία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ διὰ τοῦ στομίου [1]. Ὁ ἀμφορεὺς περιεῖχε κεκαυμένα ὀστᾶ καί, ἐντὸς τῆς λεκανίδος, φιαλίδιον.

1 (εἰκ. 170 πρβλ. εἰκ. 169). Ὁ ἀμφορεὺς συνεκολλήθη ἐλλιπὴς τὴν βάσιν καὶ μέρος τῶν ὤμων. Πηλὸς καστανόφαιος, ἐπιφάνεια φαιά. Εἰς τὸ κάτω μέρος καστανότεφρος περιθέουσα γραμμή. Μέγ. ὕψος 0.58, διάμ. 0.38.

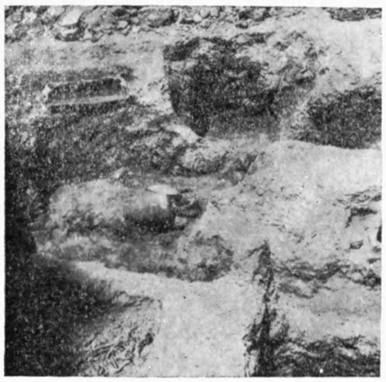

Εἰκ. 169. Ὁ τεφροδόχος LV ἀπὸ Ν. Ἄνω, ἀριστερὰ ἡ λάρναξ LIII, δεξιὰ ὁ χῶρος τῶν τάφων X, XI καὶ XIV.

Εἰκ. 170. Ὁ τεφροδόχος ἀμφορεὺς τοῦ τάφου LV.

2 (εἰκ. 171). Λεκανὶς μετὰ τοῦ πώματος ἀκεραία. Κεκαλυμμένη ὅλη διὰ καλοῦ μέλανος γανώματος, ἐκτὸς τῆς περιφερείας τῆς βάσεως. Ὕψος 0.057 εἰς τὴν λαβὴν τοῦ καλύμματος 0.005, διάμ.: βάσ. 0.063 χείλ. 0.11 πώματος 0.105.

Συγγενεστάτη ἡ J. H. C. Kern, An Attic Miniature Lekanis-Pyxis from Cyrenaica ἐν Oudheidkungige Meedligen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden N. R. 38, 1957, 53-57 πίν. 5 χρονολογουμένη 425-420 π.Χ. καὶ ἡ ἐκ τοῦ τάφου 153 τῆς Ἰαλυσσοῦ. Cl. Rh. 3, 155 εἰκ. 148 (διαστάσεις δὲν παρέχονται· ἡ φωτογραφία εἰλημμένη λοξῶς ἐκ τῶν κάτω) μὲ δύο ληκύθια μὲ προτομὰς ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ τάφου. Βλ. καὶ τὴν σχεδὸν μόνον κατὰ τὰς βραχυτέρας λαβὰς διαφέρουσαν, μόλις μεγαλυτέραν, τοῦ τάφου LIII 2 σ. 103.

3 (πίν. 23β ἄνω μέσον). (Ἐντὸς τῆς λεκανίδος.) Φιαλίδιον ἀκέραιον, βαθύ, καλυπτόμενον ἐξ ὁλοκλήρου μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα. Βάσις πλάτυσμα, ἐλαφρότατα κοιλουμένη. Ὕψος 0.029, διάμετρος: βάσ. 0.033, χείλ. 0.055. Βλ. XCIV 3 σ. 6-7.

Εἰκ. 171. Λεκανὶς τοῦ τάφου LV.

(86) Ὁ ἀμφορεὺς τοῦ τάφου LV κατελάμβανε τὸ ἀνα-

1 Ὀπὴ ἐπὶ ἀμφορέως (ἐγχυτρισμοῦ), πρὸς εἰσαγωγὴν ὅμως σώματος, ἐν τῷ Κεραμεικῷ (AM 18, 1893, 164).

τολικὸν τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος ἑτέρου τάφου, ἐξέχων ὅμως κατά τι νοτιώτερον τῆς γραμμῆς του· οὗτος ἦτο ὁ τάφος LIV (εἰκ. 172), παιδικὴ *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως διαστάσεων 1.06/1.814 × 0.28/0.365 μ. ἐντὸς ὀρύγματος διαστάσεων 1.40 × 0.65 μ., ἐγγύτατα πρὸς τὴν βόρειον καὶ τὴν δυτικὴν πλευράν, ἀλλ᾽ ὀλίγον λοξῶς (μὲ μικρὰν ΝΔ. ἀπόκλισιν).

Ἔξωθι τῆς πρὸς νότον πλευρᾶς τῆς λάρνακος, ἐφαπτόμεναι τοῦ κάτω μέρους της, ἔκειντο παραλλήλως πρὸς τὴν λάρνακα μὲ τὸν λαιμὸν πρὸς Α. δύο λευκαὶ λήκυθοι[1]· τὰ στόμια ὅμως ἀμφοτέρων, τεθραυσμένα, εὑρέθησαν ἀνατολικώτερον καὶ κατ᾽ ἀντίστροφον κατεύθυνσιν ἐστραμμένα. Τρίτη δὲ λευκὴ λήκυθος εὑρέθη ἐσφηνωμένη κατὰ τὸν στενὸν χῶρον μεταξὺ τῆς λάρνακος καὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὀρύγματος, κεκλιμένη καὶ αὕτη πρὸς Α. καὶ μὲ τὸ στόμιον, ἀποκεκρουμένον, ἀνατολικώτερον.

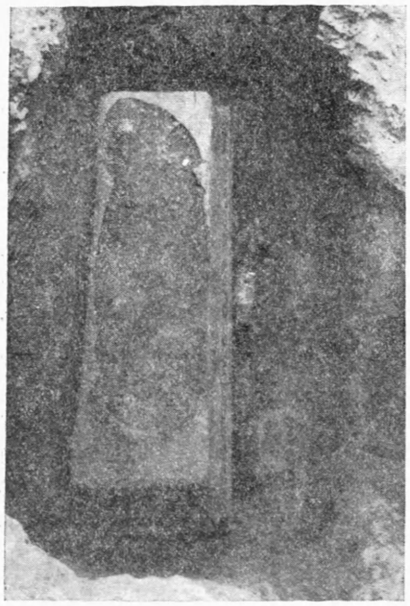

Εἰκ. 172. Ὁ τάφος LIV ἀπὸ Δ. καὶ ἄνω. Δεξιὰ ἡ ἀπόληξις τοῦ ὀρύγματος 6.

Αἱ τρεῖς αὗται λήκυθοι εἶναι αἱ ἑξῆς:

1 (LIV 1 πίν. 13 δεξιά, 14 δεξιά). Λευκὴ λήκυθος, ἧς συνεπληρώθη μόνον τὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς, κατὰ τὰ λοιπὰ πλήρης. Ἑκατέρωθεν στήλης μὲ ἄκανθαν (σχέδιον ἀμελέστατον) ἀριστερὰ νέος(;) προτείνων τὰς χεῖρας (προβαλλομένας ἐπὶ τῆς στήλης) καὶ δεξιὰ νέα φεύγουσα, στρέφουσα τὴν κεφαλὴν ὀπίσω. Ἐπιφάνεια πολλαχοῦ κηλιδωμένη.

Ὕψος 0.25, διάμ.: βάσ. 0.045 ὤμων 0.065 χείλ. 0.025-0.046.

Ἐργασία σχετιζομένη πρὸς τὸν ζωγράφον τῶν Τριγλύφων. Βλ. τὴν ἑπομένην λήκυθον.

2 (LIV 2 πίν. 13 ἀριστ. 14 ἀριστ.). Λευκὴ λήκυθος πλήρης. Στήλη μὲ χαμηλὰς πλατείας ἀναλογίας· ἀριστερὰ νέα (;) μὲ βραχὺν χιτῶνα θέουσα πρὸς τὰ δεξιά, μὲ προτεταμένας τὰς χεῖρας· δεξιὰ γυνὴ καθημένη (ἐπὶ βράχου) στρέφουσα τὴν κεφαλὴν ὀπίσω (πρὸς τὴν στήλην). Ὕψος 0.255, διάμ.: 0.045 ὤμων 0.067 χείλ. 0.0265 (ἔσωτ.)· 0.048 (ἔξωτ.).

Ἐργασία ὁμοία πρὸς τὴν τῆς προηγουμένης, μεθ᾽ ἧς ἀποτελεῖ ζεῦγος[2].

Ἡ θέσις τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τῆς ἐφ᾽ ἑκατέρας τῶν ληκύθων ὁμωνύμου μορφῆς ἑρμηνεύεται ὡς ἀποκρυστάλλωσις τῆς κινήσεως πρὸς ἀνάσυρσιν ἄκρας τοῦ πέπλου, ὡς δεικνύω ἀλλαχοῦ[3].

3 (LIV 3 πίν. 15α). Λευκὴ λήκυθος, ἧς συνεπληρώθη τὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς, κατὰ τὰ λοιπὰ πλήρης. Ἐπὶ τῶν ὤμων κόσμημα δυσδιάγνωστον δι᾽ ἐρυθροῦ. Παράστασις, ἀτελῶς σῳζομένη, νεκροῦ κειμένου ἐντὸς τάφου ἐν τομῇ παρισταμένου, ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρειᾶς τοῦ ὁποίου, ὑπὲρ τὴν νεκρικὴν κλίνην, κρέμαται (ἀνεστραμμένη) λύρα πεντάχορδος. Ὕψος 0.22, διάμ.: βάσ. 0.046 ὤμων 0.06 χείλους 0.032/0.048.

Ἐργασία σχετιζομένη πρὸς τὸν ζωγράφον τῶν Τριγλύφων (ὡς καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων ληκύθων τοῦ αὐτοῦ τάφου).

Παράστασις νεκροῦ ἐντὸς τοῦ τάφου καὶ ἐπὶ ληκύθου τοῦ (πρωίμου κλασσικοῦ) ζωγράφου τοῦ Τύμβου (O. STACKELBERG, ἔ.ἀ. πίν. 38, βλ. ARV² 504:50), ὡς καὶ ἐπὶ ὑστερωτέρας ληκύθου ἐν

1 Ἀνεύρεσις (ὁλοκλήρων) ἀγγείων τοποθετημένων ἔξωθι τοῦ τάφου καὶ εἰς τοὺς τάφους XLVI σ. 83 καὶ LIII σ. 103.

2 Περὶ τῆς κατὰ ζεύγη συχνῆς παραγωγῆς ληκύθων βλ. AM 32, 1907, 102.

3 BCH 84, 1960 (II).

τῇ πανεπιστημιακῇ συλλογῇ τῆς Τυβίγγης (C. WATZINGER, Griechische Vasen in Tübingen, 1924, E 63 πίν. 26 [1] Βλ. καὶ 53 καὶ VOLLMÖLLER, Kammergräber, Bonn 1901, 53, καὶ E. PFUHL, Malerei und Zeichnung, II, 563 § 606).

Ὁ σκελετὸς διετηρεῖτο κακῶς, ἐκτὸς τῆς πρὸς Α. κεφαλῆς. Παρὰ τὸν δεξιὸν ἄκρον πόδα (ΒΔ. γωνία) εὑρίσκοντο:

1. Δεκαὲξ ἀστράγαλοι (φυσικοί, ἀλείαντοι).

Περὶ ἀστραγάλων γενικώτερον βλ. ἀνωτ. σ. 44. Ἡ παρουσία πραγματικῶν ἀστραγάλων ἐν τάφοις οὐχὶ ἀσυνήθης, συχνὰ μάλιστα εἰς μέγαν ἀριθμὸν [2]. 140 ἀστράγαλοι ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ ἀνασκαφέντος τάφου ο τοῦ Κεραμεικοῦ (ΑΕ 1913, 187), 28 ἐπὶ τῆς λάρνακος καὶ ἄλλοι ἐντὸς τάφου τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ἐν Ἐλευσῖνι (G. E. MYLONAS ἐν Proc. Amer. Philos. Society 99, 1955, 62), 199 εἰς τὸν τάφον 233 καὶ πολλοὶ ἄλλοι εἰς ἄλλους τάφους τῆς Ὀλύνθου (Olynthus XI 197, ἔνθα μνημονεύονται καὶ ἄλλα σχετικὰ εὑρήματα, γίνεται δὲ λόγος περὶ τῆς σημασίας των).

Περὶ τοῦ παιγνίου τῶν ἀστραγάλων Βλ. G. VAN HOORN, De vita atque cultu puerorum, Amstelodami 1909, 64-68 πρβλ. δὲ καὶ B. NEUTSCH, Spiel mit dem Astragal ἐν Ganymed (Heidelberge Beiträge zur antike Kunstgeschichte, 1949) 18-28.

Τὸ πόσον ἀγαπητοὶ ἦσαν οἱ ἀστράγαλοι εἰς τοὺς συγχρόνους πρὸς τὸν ταφέντα ἀθηναίους παῖδας φαίνεται ἐναργῶς ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, Σφῆκες 291-296 (πρβλ. καὶ ὑποσ. 2).

ΠΑΙΣ: *Ἐθελήσεις τί μοι οὖν, ὦ*
πάτερ, ἤν σοῦ τι δεηθῶ;
ΧΡ. *Πάνυ, γ' ὦ παιδίον, ἀλλ' εἰ-*
πὲ τί βούλει μὲ πρίασθαι
καλόν; οἶμαι δὲ σ' ἐρεῖν ἀ-
στραγάλους δήπουθεν.

2 (α καὶ β). Δύο ὀστέϊνα ἀντικείμενα:

α. Δίσκος, διαμ.: 0.028, πάχους 0.002, μὲ ὀπὴν διαμ. 0.004 ἐν τῷ κέντρῳ καὶ πέντε ἐγχαράκτους κύκλους περὶ ταύτην ἐπὶ τῆς μιᾶς τρεῖς δὲ ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄψεως.

β. Κυλινδρικὸν στέλεχος μήκους 0.021, διαμέτρου 0.004, ἀπολῆγον εἰς ὀξὺ κατὰ τὸ ἕτερον πέρας.

Τὸ στέλεχος ἐνεσφηνοῦτο, προφανῶς, ἐντὸς τῆς ὀπῆς τοῦ δίσκου, ὅστις ἐδινεῖτο ἐπὶ τῆς ἀκωκῆς τοῦ στελέχους, εἰς ὃ παρείχετο περιστροφικὴ κίνησις. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ εἴδους βέμβικος ἢ στρόμβου, καίτοι δὲν εἶναι γνωστὸν ὅμοιόν τι [3] ἀλλαχόθεν.

3. Χαλκοῦν τεμάχιον, ἴσως ἐκ δακτυλίου.

1 Καὶ οὐχὶ πρόθεσις, ὡς παρετηρήθη ἤδη ἐν AM 53, 1928, 46 σημ. 1 (πρόθεσις τὸ E 65 καὶ τὸ MURRAY, White Athenian Vases, πίν. 7, εἰς ὃ παραπέμπει ὁ WATZINGER, ἔ. ἀ.).

2 Ὁ H. DRAGENDORFF, Thera II, Berlin 1903, 120 ὑπογραμμίζει τὴν ἀνερμήνευτον κατ' αὐτὸν παρουσίαν των εἰς μεγάλας πάντοτε ποσότητας. Τὴν ἀπάντησιν, ἔστω καὶ πολὺ ὑστερώτερον, δίδει τὸ ἐπίγραμμα τῆς Ἀνθολογίας VI 308:

Νικήσας τοὺς παῖδας, ἐπεὶ καλὰ γράμματ' ἔγραψεν,
Κόνναρος ὀγδώκοντ' ἀστραγάλους ἔλαβεν.

Πρβλ. καὶ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ Θεῶν διάλογοι 4, 3 (211): *Ἕξεις κἀνταῦθα τὸν συμπαιξόμενόν σοι τουτονὶ τὸν Ἔρωτα καὶ ἀστραγάλους μάλα πολλούς.* Ὁ νικητὴς εἰς τὸ παίγνιον ἐκέρδιζε τοὺς ἀστραγάλους τοῦ ἀντιπάλου (ὡς σήμερον μὲ τοὺς «βόλους») καὶ ἡ κτῆσις ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρων ἀπετέλει τὸν σταθερὸν πόθον τῶν παίδων. Οἱ κεκτημένοι δὲ θὰ κατετίθεντο πάντες εἰς τὸν τάφον ὡς ἀναπαλλοτρίωτον κτῆμά των—καίτοι δὲν ἀποκλείεται μεταθανάτιος ἱκανοποίησις τῶν ὀλιγώτερον τυχηρῶν ὑπὸ στοργικῶν γονέων. Πρβλ. καὶ τοὺς κατωτέρω παρατιθεμένους στίχους τοῦ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, Σφῆκες 291-296 καὶ IG, IV² 1, 121 στ. 68-70.

3 Διάφοροι εἶναι οἱ καὶ ἐπιγραφικῶς μαρτυρούμενοι πήλινοι στρόμβοι ἐκ τοῦ Καβειρείου (AM 13, 1888, 426-7 εἰκ. 18. 15, 1890, 374 καὶ P. WOLTERS, Kabirenheiligtum, 123 πίν. 18 ἀρ. 4, 5, 7, 11, εἷς ἐν Βοστώνῃ A. FAIRBANKS, Catalogue of Greek and Etruscan, Vases, 1928, ἀρ. 568 πίν. 72 εἰς καλυτέραν φωτογραφίαν παρ' ANITA KLEIN, Child Life in Greek Art, New York 1932, πίν. 18b (πρβλ. πίν. 18a, παράστασις κόρης παιζούσης μὲ ὅμοιον στρόμβον).

Δὲν εἶναι ἴσως συμπτωματικὴ ἡ ἔνθεσις τριῶν λευκῶν ληκύθων ἔξωθι τοῦ τάφου, ὅταν ἐντὸς τούτου δὲν ὑπάρχουν εἰ μὴ μόνον μικροαντικείμενα χρήσεως, ὄχι καθαυτὸ δῶρα. Εἰς ἔλλειψιν χώρου ἐντὸς τῆς λάρνακος δὲν δύναται ν' ἀποδοθῇ τὸ πρᾶγμα. Ἴσως μᾶς διαφεύγουν οἱ λόγοι, δὲν θὰ ἦτο ὅμως τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν παραγγελίαν (πρβλ. τὴν ἑνότητα σχεδίου καὶ παραστάσεως τῶν δύο πρώτων ληκύθων, ὁμοῦ ἀποτεθεισῶν) ἑτοιμασθεῖσαν ἐν σπουδῇ καὶ μόλις προφθάσασαν τὴν τελευταίαν στιγμὴν τοῦ ἐνταφιασμοῦ [1], ἀκόμη δὲ καὶ εἰς συγκινητικὴν προσφοράν, ἣν ἀρχικῶς δὲν εἶχον τὰ μέσα νὰ χαρίσουν οἱ μὴ εὐποροῦντες γονεῖς—ὁ θάνατος, ἡ κηδεία, ἦσαν (ὅπως καὶ σήμερον) μία ἀπὸ τὰς ἐκτάκτους κοινωνικὰς ἀνάγκας τοῦ βίου καὶ ἡ ἀντιμετώπισις, τῆς ὁποίας συχνὰ ἦτο πρόβλημα ὀξύτατον διὰ τοὺς ἀπορωτέρους. Πρβλ. τὴν μόλις ὑστερωτέραν (ὀλίγον μετὰ τὸ 390 π.Χ.) μαρτυρίαν τοῦ Λυσιου, XIX (Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων) 59, ἔνθα εἰς τὰς ἄλλας πρὸς τοὺς συμπολίτας του εὐπραγίας τοῦ ἀπολογουμένου (βοήθεια πρὸς γάμον καὶ λύσις ἐξ αἰχμαλωσίας) προστίθεται: *τοῖς δ' εἰς ταφὴν παρεῖχεν ἀργύριον.*

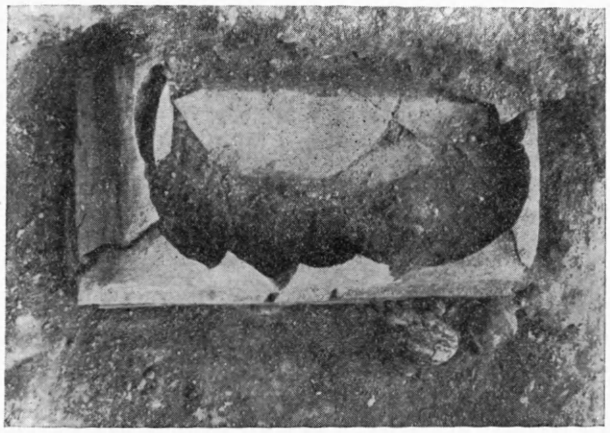

Εἰκ. 173. Ὁ τάφος LIII ἀπὸ Β. καὶ ἄνω.

Ὁπωσδήποτε ὁ τάφος οὗτος φέρει τὰ μαρτύρια ἀσυνήθους στοργῆς. Μόνον ἐδῶ ἐκ τῆς ἑκατοντάδος καὶ πλέον τῶν ἀνασκαφέντων, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγοι παίδων, εὑρέθησαν ἀστράγαλοι (ἐξαιρέσει τοῦ εἰς σχῆμα ἀστραγάλου πλαστικοῦ ἀγγείου τοῦ τάφου LVIII, ἀρ. 4), προσέτι δὲ τὸ περίεργον ὀστέϊνον ἀντικείμενον, τὸ ὡς «σβούρα» ἑρμηνευθέν, πρὸς ὃ οὐδὲν παρεμφερὲς γνωρίζω ἐξ οἱουδήποτε τάφου—ταῦτα, ἴσως ἀκόμη καὶ τὸ χαλκοῦν τεμάχιον, ἀπετέλουν βεβαίως τὰ ἐν τῇ ζωῇ παίγνια τοῦ (ἢ τῆς) παιδός.

(87). Ἀμέσως πρὸς Β. τοῦ τάφου LIV ἀλλὰ κατὰ 1 μ. ὑψηλότερος λόγῳ τῆς ἀποτόμου, ἐδῶ, ἀνυψώσεως τοῦ ἐδάφους (βλ. σ. 104) εὑρίσκετο ὁ τάφος LIII (εἰκ. 169 καὶ 173), ἔτι μικροτέρα *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἐντὸς ὀρύγματος ἐσκαμμένου ἐν τῇ κιμηλιᾷ κατὰ τὰς τρεῖς του πλευράς, ἐκτὸς τῆς πρὸς Ν., ἔνθα ὁ βράχος κατέρχεται ἀποτόμως· τὸ ὄρυγμα, ὀρθογώνιον, ἀλλὰ μὲ τὴν ΒΔ. γωνίαν ἀποτετμημένην, εἶχε διαστάσεις 0.85×0.33 μ., ἡ δ' ἐντὸς αὐτοῦ λάρναξ, ἐφαπτομένη πρὸς τὴν Β. καὶ πλησιέστερα πρὸς τὴν Α. πλευρὰν 0.66×0.28 μ.

Ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος εὑρέθησαν:

1 (πίν. 4α ἀριστ.). Λευκῆς ληκύθου τρία τμήματα· τὸ μεῖζον, ἐκ τεμαχίων συγκολληθέν, σῴζει

1 Πρβλ. J. D. Beazley, Attic White Lekythoi, London 1938, 8. Θεωρῶ βεβαίως τὴν περίπτωσιν ὡς ἐξαιρετικὴν καὶ δέχομαι ὅτι συνήθως ἕτοιμοι ἠγοράζοντο αἱ λήκυθοι.

τὸ ἄνω μέρος ἀνδρὸς πρὸς τὰ δεξιὰ κύπτοντος. Ἔργον πιθανῶς τοῦ ζωγράφου τῶν Τριγλύφων. Πρβλ. XLIV 6 (ἀνὴρ δεξιά).

2. Φιαλιδίου τμῆμα· γάνωμα καστανὸν ἐσωτερικῶς ἐφθαρμένον.

3. Πινακίου τμῆμα τοῦ χείλους.

4. Ἐπιπέδου πινακίου μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν τμῆμα. Ἐπιφάνεια ἐφθαρμένη.

5. Πινακίου ταινιωτοῦ τεμάχιον. Βλ. σ. 72 ἀρ. 24.

Ἔξωθι τῆς λάρνακος, παρὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς νοτίας πλευρᾶς, εἶχον τοποθετηθῆ δύο ἀγγεῖα (πρβλ. τὴν θέσιν τῶν ληκύθων ἔξωθι τοῦ προηγουμένου τάφου σ. 100). Βλ. εἰκ. 173.

1 (LIII 2). Λεκανὶς μετὰ τοῦ πώματος ἐλλιπὴς μέρος τῆς ἑτέρας τῶν λαβῶν· μέλαν γάνωμα, κατὰ τόπους ἐρυθρωπόν. Ὕψος 0.062, διάμ.: βάσ. 0.066 χείλους 0.123 πώματος 0.13.

Ἁπλουστέρα ἡ βάσις λεκανίδος ἐκ τάφου τῆς Γέλας, Mon. Ant. 17, 1906, 343 - 4 εἰκ. 252.

Ὁμοία πρὸς τὴν LV σ. 99 (διαφέρει σχεδὸν μόνον ἡ βάσις καὶ αἱ λαβαί, βραχύτεραι ἐδῶ).

2 (LIII 1 εἰκ. 174). Ληκύθιον ἀκέραιον. Ὑπὸ τὴν λαβὴν ἐδαφόχρους ζώνη μετὰ ζεύγους γραμμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ ἄνω μᾶλλον ἀκανόνιστος ἑνουμένη ὑπὸ τὴν λαβὴν πρὸς τὸ περιβάλλον γάνωμα. Ὕψος 0.13, διάμ.: βάσ. 0.063 κοιλ. 0.08 χείλ. 0.038. Πρβλ. XLIII 1 σ. 98.

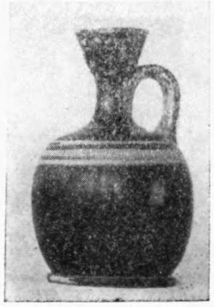

Εἰκ. 174. Ληκύθιον τοῦ τάφου LIII.

(Παρὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ν. πλευρᾶς τῆς λάρνακος, τοποθετημένη ἀρχῆθεν ἐπ᾽ αὐτῆς, εὑρεθεῖσα ἐπὶ τῶν βεβυθισμένων τεμαχίων τοῦ τεθραυσμένου καλύμματός της [βλ. εἰκ. 173]).

3 (LIII 3 πίν. 22γ μέσον). Κοτύλη μικρὰ κορινθιακοῦ τύπου μὲ λεπτότατα τοιχώματα, ἐλλιπὴς τὴν ἑτέραν τῶν λαβῶν. Κατακόρυφα (ἀκτινωτὰ) γραμμίδια ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης κάτω· ἐπὶ τῆς βάσεως κυκλίσκος μετὰ στιγμῆς κατὰ τὸ κέντρον, ἕτερος δὲ πρὸς τὴν περιφέρειαν. Ὕψος 0.055, διάμ.: βάσ. 0.036 χείλ. 0.069.

Ὅμοιαι, κατά τι μικρότεραι, αἱ ἐκ Ρηνείας Délos XXI 61 ἀρ. 178, 179, 180 πίν. 49 D. Βλ· καὶ Hesperia 4, 1935, 476, εἰκ. 1 ἀρ. 23 καὶ 506 εἰκ. 23 ἀρ. 22, 26. Συγγενεστάτη καὶ ἡ ἐκ τοῦ τάφου 526 τῆς Ὀλύνθου (Olynthus XIII ἀρ. 573 πίν. 198, τέλος 5ου ἢ ἀρχὴ 4ου αἰ. π.Χ.),

Οὐδὲν ἴχνος ὀστῶν ἐντὸς τῆς λάρνακος.

ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΣΥΣΤΑΣ

Ἀνατολικῶς καὶ κατά τι βορειότερον τοῦ ζεύγους τῶν λαρνάκων LIII καὶ LIV (καὶ τῆς τεφροδόχου LV ὑπὲρ τὴν δευτέραν) ἀνεσκάφη πυκνὴ συστὰς τεσσάρων τάφων (IX, X, XI, XIV).

(88) Ὁ νοτιοανατολικώτερος τῶν τάφων τῆς συστάδος ταύτης ἦτο ὁ τάφος IX, καὶ οὗτος παιδικὴ *λάρναξ*. Α.-Δ. κατευθύνσεως.

Ἐντὸς τοῦ γεμίσματος τὰ ἑξῆς τεμάχια:

1. Ληκύθου, πιθανῶς λευκῆς, τὸ κάτω μέρος. Διάμ. βάσ. 0.048. Βάσις ὁμοίου τύπου πρὸς τὴν τῶν LIV 1. 2 (σ. 100).

2 (εἰκ. 175 ἄνω). Χοὸς τεμάχιον, σῷζον τὸ ἄνω μέρος παιδός.

3 (εἰκ. 175 κάτω). Ληκυθίου ἢ χοὸς τμῆμα κάτω (κάτω πρόσθιον τμῆμα παιδός).

4. Κοτύλης τεμάχιον.

Ἡ λάρναξ, διαστάσεων 0.24/0.31×0.55/0.625 μ. (βλ. σχέδιον εἰκ. 176 [1]), περιεβάλλετο ὑπὸ πλακοσχήμων λίθων. (Ἀντὶ πάσης ἄλλης περιγραφῆς βλ. τὴν φωτογραφίαν εἰκ. 177 [2].) Ἐν τούτοις ἡ οὕτω περισσῶς προστατευομένη (καὶ ἄριστα διατηρουμένη) λάρναξ περιεῖχε μόνον τὰ ὀστᾶ παιδὸς ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ.

Εἰκ. 175. Τεμάχια ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ παιδικοῦ τάφου IX.

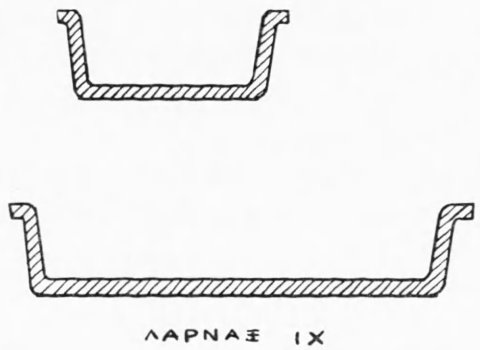

Εἰκ. 176. Ἐγκαρσία καὶ κατὰ μῆκος τομὴ τῆς πηλίνης λάρνακος IX.

(89) Ἀμέσως πρὸς Β. τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς λάρνακος ἔκειτο ὁ τάφος X (εἰκ. 178), *τεφροδόχος* ἀμφορεὺς μὲ τὸ στόμιον πρὸς Β. ἐφαπτόμενον πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον μεγάλης πηλίνης πλακός, διαστάσεων 0.67×0.57 μ., ὀρθῆς κατὰ μῆκος ἐστημένης.

Ὁ ἀμφορεύς, ἀβαφής, ἀκέραιος, ἔχει ὕψος 0.25 μ. καὶ διάμετρον: βάσεως 0.11 χείλους 0.146.

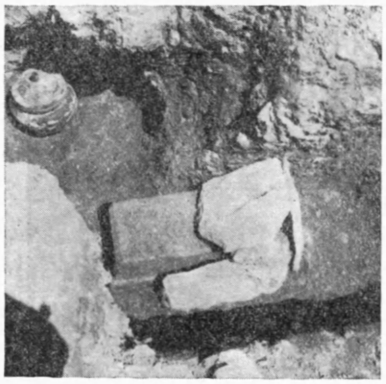

Εἰκ. 177. Ἡ λάρναξ IX καὶ ἡ τεφροδόχος XIV ἀπὸ Ν.

(90) Πρὸς Δ. τοῦ προηγουμένου, λοξῶς ὡς πρὸς τὴν πηλίνην πλάκα, ἐφαπτόμενος ταύτης διὰ τῶν ὤμων του, εὑρίσκετο ὁ τάφος XI, *τεφροδόχος* ἀμφορεύς, τὸ πρὸς ΒΑ. χοανόσχημον εὐρὺ καὶ βραχὺ στόμιον τοῦ ὁποίου διακρίνεται ἄνω ἀριστερὰ εἰς τὴν εἰκ. 178. Ὁ ἀμφορεύς, ἀβαφής, μὲ μικρὰς λαβὰς ἐπὶ τῆς κοιλίας (Bauchamphora) ἐξήχθη εἰς πολλὰ τεμάχια μὴ συγκολληθέντα.

Ἡ πηλίνη πλὰξ ἐχώριζε τὰς δύο τεφροδόχους ἀπὸ τρίτην πρὸς Β. τεθειμένην ἐντὸς μικροῦ σπηλαιώδους ὀρύγματος, ἀκανονίστου καμπύλου περιγράμματος, τὸ ὁποῖον, μετὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν ὀστῶν, εἶχε κλεισθῆ διὰ τῆς πηλίνης πλακός. Ὁ τρόπος οὗτος ταφῆς, ἐντελῶς ἰδιότυπος, κατέστη δυνατὸς λόγῳ τῆς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους, ἀποτόμως ἀνυψουμένου (βλ. ἀνωτ. σ. 102, πρβλ. καὶ σ. 65, 67, 83).

Ὅλον φυσικὰ τὸ συγκρότημα εἶναι ἑνιαῖον (μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι οἱ οἰκεῖοι τῶν νεκρῶν δὲν ἠγνόουν τὴν θέσιν τῶν ἄλλων ταφῶν), αἱ δὲ πρὸς Ν. δύο τεφροδόχοι ἐτέθησαν εἰς τὴν ἣν εὑρέθησαν θέσιν μετὰ τὸ διὰ τῆς πλακὸς σφράγισμα τῆς πρὸς Β. τα-

1 Τυπικὸν πασῶν τῶν λαρνάκων τῆς ἀνασκαφῆς.
2 Ἡ φωτογραφία μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν μικρᾶς πλακός, ἡ ὁποία φαίνεται εἰς τὴν εἰκ. 178.

φῆς XIV· ἀλλὰ καὶ αὕτη πάλιν δὲν θὰ ἐνεβάλλετο ἐκεῖ ὅσον ἀκόμη πρὸς Ν. ὑπῆρχε χῶρος κενός. Ἐπειδὴ λοιπὸν σύγχρονος τριπλῆ ταφὴ φαίνεται ὀλίγον πιθανή (ἂν καὶ ὄχι ἀδύνατος), θὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ δύο πρὸς νότον ἀμφορεῖς, ἐνωρίτερον ἀποτεθειμένοι, ἀνεσηκώθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχικήν των θέσιν καὶ ἐπανετέθησαν εἰς τὸ ὄρυγμα, ὅπως νῦν εὑρέθησαν, μετὰ τὴν τέλεσιν τῆς ταφῆς XIV. Ἀτυχῶς ἐλλείπουν εὑρηματικαὶ συσχετίσεις.

Εἰκ. 178. Οἱ τεφροδόχοι X καὶ XI. Ἐμπρὸς ἡ λάρναξ IX.

(91) Ἡ τρίτη, πρὸς Β. τῆς πλακός, καῦσις ὠνομάσθη τάφος XIV (εἰκ. 177). Ὡς *τεφροδόχος* εἶχε χρησιμοποιηθῆ δῖνος μετὰ καλύμματος, ἐξαχθεὶς ἀκέραιος (βλ. κατωτ.), ἐντὸς δ᾽ αὐτοῦ εὑρέθησαν κεκαυμένα ὀστᾶ καὶ ληκύθιον ἐρυθρόμορφον.

1 (εἰκ. 179). Δῖνος μετὰ τοῦ καλύμματος κεκαλυμμένος διὰ μέλανος γανώματος φέρων δ᾽ ἐπὶ τῆς μεγίστης διαμέτρου διακόσμησιν θαλλοῦ δι᾽ ἐπιθέτου λευκοῦ. Ὕψος 0.24 μετὰ τοῦ καλύμματος 0.34, διάμ.: 0.27 στομίου 0.16 - 0.213 καλύμματος 0.157 - 0.22.

Ὅμοιος τὸ σχῆμα ὁ ἐξ Ἀθηνῶν δῖνος τοῦ Βερολίνου (βλ. ἀνωτέρω σ. 95), μὲ τὴν αὐτὴν δὲ διακόσμησιν θαλλοῦ δι᾽ ἐπιθέτου λευκοῦ καὶ ὁ ἐκ Πειραιῶς δῖνος ἐν Cabinet des Médailles [1] (A. de Ridder, Les Vases Grecs de la Bibliothèque Nationale, ἀρ. 417 πίν. 17)· ὁμοιότατον δὲ πρὸς τὸ ἡμέτερον (διαφέροντα σχεδὸν μόνον κατὰ τὸ γάνωμα, ἐν μέρει ἐρυθρωπὸν ἐκ τῆς ὀπτήσεως) ἀνεῦρον ἔξωθι πωρίνης λάρνακος (παλαιότερον ἀνασκαφείσης καὶ ἄγνωστον τὶ περιεχούσης) κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀγκύλης [2], πλησιέστατα τῆς βορειοδυτικῆς της γωνίας πρὸς τὴν ὁδὸν Βουλιαγμένης.

Εἰκ. 179. Ὁ τεφροδόχος δῖνος τοῦ τάφου XIV.

Ὁ θαλλὸς ὁ περιθέων τὸ ἀγγεῖον νοεῖται ὡς στέφανος περιβάλλων αὐτό, περὶ τῆς σημασίας δὲ τῶν στεφάνων ὡς προσφορῶν εἰς τοὺς νεκροὺς βλ. D. M. Robinson, Olynthus XI, 20 - 21, σημειοῦντα τὴν παρουσίαν γραπτῶν στεφάνων ἐπὶ τεφροδόχων τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς· ἀλλὰ τὰ παρατεθέντα παραδείγματα ἀνάγονται εἰς τὸν 5ον ἤδη αἰῶνα, ὡς βεβαιοῖ ὄχι μόνον ἡ ταυτότης τοῦ σχήματος πρὸς τὸν δῖνον τοῦ Βερολίνου ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντὸς τοῦ ἡμετέρου ληκύθιον. Πρβλ. καὶ τὸν περὶ τὸν λαιμὸν τῆς ὑδρίας τοῦ τάφου Α τῆς ὁδοῦ Σταδίου θαλλόν.

Τὸ καλύτερον ἄρθρον περὶ τῆς σημασίας τοῦ στεφάνου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι τὸ τοῦ L. Deubner, Die Bedeutung des Kranzes im klassischen Altertum ἐν ARW 30, 1933, 70 - 104.

2 (XIV εἰκ. 180). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἀκέραιον· μέλαν γάνωμα μὲ μεταλλικὴν λάμψιν· παράστασις γυναικὸς δεξιὰ βαινούσης· πρὸ αὐτῆς βλαστόσπειρα. Ὕψος 0.113, διάμ.: βάσ. 0.051 κοιλ. 0.065 χείλ. 0.034.

Πλησιεστάτη τεχνοτροπικῶς, ἔργον πιθανῶς τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου, πρὸς λήκυθον ἐν Παρισίοις,

1 Καὶ ὁ δῖνος οὗτος, εὑρεθεὶς ἐν Μουνυχίᾳ ὑπὸ τοῦ Fauvel, ὅστις παρέλαβε τοῦτον κατὰ τὴν φυγήν του πιστεύων ὅτι περιεῖχε τὰ ὀστᾶ τοῦ Μιλτιάδου, εἶχε χρησιμεύσει ὡς τεφροδόχος.

2 Νῦν ἐπὶ ὑψηλῆς βάσεως ἐν τῷ προθαλάμῳ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως.

CVA (France 714) Musée Rodin, πίν. 26,11 (ἀρ. 876), μὲ «Νίκην» δεξιὰ βαίνουσαν, φέρουσαν κίστην (μετέχουσαν συνεπῶς ἐπαυλίων πρβλ. XIII 2 σ. 81-82). Συγγενὲς ἐπίσης κατά τε τὸ θέμα καὶ τὴν τεχνοτροπίαν, καλύτερον ἔργον τοῦ ἰδίου πιθανῶς τεχνίτου, ληκύθιον ἐξ Ἀθηνῶν ἐν Κοπεγχάγῃ (CVA Danemark 167, 4· ἡ κόρη κύπτουσα ἔτι μᾶλλον καὶ ἡ βλαστόσπειρα διάφορός πως).

Ἡ πρὸς τὰ ἐμπρὸς κίνησις τῆς χειρὸς τῆς ἡμετέρας μορφῆς πολλαπλῶς δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ· δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀντίστοιχος πρὸς τὰς (ὀρθάς) μορφὰς τὰς ἐκ παραστάσεων νηθουσῶν εἰλημμένας (βλ. LXXIV σ. 24 καὶ LXXXV σ. 63-64). Ἡ ἐλαφρὰ ὅμως πρὸς τὰ ἐμπρὸς κάμψις ὑποδηλοῖ κίνησιν διωκούσης ἴσως (Ἠοῦς μὲ Τιθωνὸν ἢ Κέφαλον) συνηθεστάτης παλαιότερον (πρβλ. AM 16, 1891, 311-2 καὶ AM 32, 1907, 101-106), ἐνῷ ἡ συγγενὴς μορφὴ τοῦ ληκυθίου τοῦ Μουσείου Rodin μᾶς φέρει εἰς συγχρόνους παραστάσεις ἐπαυλίων (βλ. ἀνωτ.), ἔνθα πολλαὶ μορφαὶ κινοῦνται ζωηρῶς εἴτε φέρουσαί τι διὰ τῶν χειρῶν (καὶ ἐντεῦθεν ἡ πρὸς τὰ ἐμπρὸς θέσις) εἴτε ὄχι, ἂν καὶ ἁπλουστέρα φαίνεται ἡ ἑρμηνεία κορασίδος συλλεγούσης ἄνθη, ἣν σαφῶς εἰκονίζει τὸ ληκύθιον τῆς Κοπεγχάγης.

Εἰκ. 180. Ληκύθιον τοῦ τάφου XIV.

Ἡ πολὺ μικροτέρα πυκνότης τάφων τοῦ βορείου τμήματος τοῦ οἰκοπέδου πρέπει, ἐν μέρει τοὐλάχιστον, νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν σημαντικὴν ἀνύψωσιν τῆς κιμηλιᾶς, καὶ ἀντιστοίχως τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους (βλ. καὶ σ. 65, 67, 83, σημ. 1, λόγῳ τῆς ὁποίας εἶχε προκληθῇ μείζων καταστροφὴ εἰς τούτους κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς παλαιοτέρας οἰκίας [1].

(92) Ὁ πλησιέστερος πρὸς τὰ ΒΔ. ἦτο ὁ τάφος VIIα, ἐκπροσωπούμενος μόνον ὑπὸ πυξίδος εὑρεθείσης παρὰ τὴν Δ. οἰκοδομικὴν γραμμήν· οὐδὲν ἴχνος ἐν τῷ ἐδάφει παρετηρήθη καὶ φαίνεται ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ τάφου κεῖται ἐκεῖθεν τῶν ὁρίων τοῦ οἰκοπέδου.

(Εἰκ. 181α. β). Πυξὶς μὲ κοιλούμενα τοιχώματα ἐλλιπὴς μέρος τοῦ πώματος. Τὸ σῶμα κεκα-

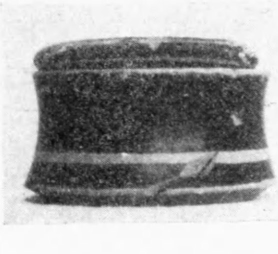

Εἰκ. 181α. Ἡ πυξὶς VIIα.

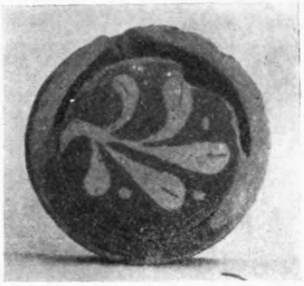

Εἰκ. 181β. Ἡ αὐτὴ ἐκ τῶν ἄνω.

Εἰκ. 182. Τεμάχιον μελανομόρφου ληκύθου τῆς πυρᾶς VII.

λυμμένον διὰ μέλανος γανώματος, πλὴν στενῆς ἐδαφοχρόου ζώνης κάτω. Ἐπὶ τοῦ πώματος ἐρυθρόγραφος κλάδος πεντάφυλλος. Ὕψος 0.033 μετὰ τοῦ πώματος 0.839, διάμ. 0.063.

(93) Ἔτι βορειότερον ὁ τάφος VII, *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, ἧς μόνον τμῆμα ἀνατολικῶς μήκους 1.00 μ. ἠρευνήθη, τοῦ ὑπολοίπου κειμένου πέραν τῶν ὁρίων τοῦ οἰκοπέδου. Τὸ πλάτος τῆς πυρᾶς ἦτο 1.20 μ. Τὸ μέγιστον διαπιστωθὲν βάθος της κατὰ

1 Περὶ τοῦ ἀπιθάνου διελεύσεως ὁδοῦ ἐντεῦθεν βλ. κατωτέρω, κεφάλαιον «Μορφολογία τοῦ ἐρευνηθέντος χώρου».

τὴν Ν. πλευράν, ἥτις λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἦτο ἐσκαμμένη εἰς τὸ χῶμα, ἦτο 1.50 μ.

Ἐντὸς ταύτης εὑρέθησαν :

1 (εἰκ. 182). Ληκύθου μελανομόρφου τεμάχιον ἄνω σῷζον τὸ ἀντίστοιχον τμῆμα παραστάσεως ἱππέως κρανοφόρου. Ἄνω μαίανδρος. Μέγ. ὕψος 0.028, μέγ. πλ. 0.06.

Πρβλ. HASPELS, ἔ.ἀ. (σ. 23) πίν. 53, 3 (ζωγράφος τοῦ Beldam). Ὅμοιον φαίνεται καὶ τὸ ἐν CVA (France 3) Compiègne 12, 20 (ἐξ Ἀθηνῶν), εἶναι ὅμως ἐφθαρμένον καὶ κακῶς ἀπεικονισμένον, ὥστε δὲν δύναμαι νὰ ἀποφανθῶ μετὰ πεποιθήσεως. Παράστασις ἀνάλογος, ἀμελεστέρα, ἐπὶ ληκύθου ἐν Δαμασκῷ, βλ. CVIII σ. 33.

2-3. Ληκύθων κάτω μέρος· διακόσμησις θαλλοῦ κισσοῦ ἐπὶ λευκάζοντος ἐδάφους· ἡ μὲν μὲ σύνηθες κιγκλιδωτόν, ἐπὶ τῆς ἑτέρας μαίανδρος ἄνω. Βλ. σ. 22-23.

4 (πίν. 15β. γ). Λευκὴ λήκυθος συγκολληθεῖσα ἐκ τεμαχίων πλήρης, ἀλλὰ μὲ χάσματα λόγῳ τῆς ἐκ τοῦ πυρὸς ἀλλοιώσεως τῶν τεμαχίων («πετσικάρισμα»), ὅπερ καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὴν παράστασιν πολλὰς ζημίας προὐξένησε. Δύο ἀνδρικαὶ μορφαὶ ἑκατέρωθι στήλης κεκοσμημένης μὲ ταινίας· ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ κλίνει ἐλαφρῶς ἐμπρός, ἐρειδομένη ἐπὶ ράβδου· ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ φέρει τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς ὀσφύος. Ἄνω μαίανδρος ἐξίτηλος. Ὕψος 0.23, διάμ.: βάσ. 0.044 ὤμων 0.07 χείλους 0.028/0.046.

Ἀνήκει εἰς τὴν ὁμάδα IX, σειρὰ I τοῦ FAIRBANKS (ἔ. ἀ. II 6), τὴν πρωιμωτέραν τάξιν λευκῶν ληκύθων μὲ ἀμαυρόχρωμον σχέδιον χαρακτηριζομένην ἐκ τῆς ἁπλῆς (ὀρθογωνίου, ἄνευ ἀνθεμίου ἢ ἀκάνθης) στήλης.

Ἔργον τοῦ ζωγράφου τοῦ Σαβούρωφ. Ἀμφότεραι αἱ μορφαὶ ἐπαναλαμβάνονται καὶ ἐπὶ ἄλλων ληκύθων τοῦ ἰδίου ζωγράφου, βλ. FAIRBANKS, ἔ. ἀ. πίν. 1, 1· ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ μορφὴ διαφέρει σχεδὸν μόνον κατὰ τὴν θέσιν τῆς δεξιᾶς, ἐκτεταμένης ἐκεῖ· καὶ ἡ στήλη εἶναι ὁμοιοτάτη, ὑπάρχει δὲ μαίανδρος ἄνω, ὡς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας. Πολλὰ παράλληλα ὅμως ἔχει ἰδίως ἡ μορφὴ ἀριστερά. Βλ. ΑΕ 1886 πίν. 4, 2 = RIEZLER, πίν. 22 (καὶ PFUHL, M.u.Z. 533) καὶ μάλιστα BENNDORF, 21, 1 = RIEZLER, 46 = CVA Athènes (1) 9, 3. 4. 6 [1], ἔνθα ἐπὶ τῆς στήλης ἀνηρτημένη λήκυθος (ὡς καὶ ἐνταῦθα). Ἡ λήκυθος δὲ αὕτη τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τῆς Βοστώνης 10.220 (FAIRBANKS, II πίν. 37, μὲ στιλπνά, αὐτη, περιγράμματα), ἔνθα ὁ νέος ἑτοιμάζεται νὰ κοσμήσῃ τὴν στήλην τοῦ φίλου του μὲ ταινίας, ἃς κρατεῖ ἐκεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, βοηθεῖ νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὴν θέσιν καὶ κίνησιν τῆς ἡμετέρας μορφῆς: ἡ ἀριστερὰ χείρ, ὁρατὴ μόνον ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ πήχεως, ἐξήρχετο τοῦ ἱματίου πρὸ τῆς βακτηρίας, ἐρειδομένης ὑπὸ τὴν μασχάλην [2], πρὸς τὸ κάτω ἀνεστραμμένη, κρατοῦσα ταινίαν, ἴχνος τῆς ὁποίας (γραμμή), διατηρεῖται ὑπὸ τὴν δεξιὰν ἄκραν χεῖρα.

Ὁμοίαν λήκυθον τῆς συλλογῆς τοῦ Ἐλγίνου [3] βλ. Auktion XVIII, Basel 1958, 45 ἀρ. 131 πίν. 41, διατηρουμένην χεῖρον τῆς ἡμετέρας. Καὶ εἰς ταύτην ὅμως, ὡς δεικνύει ἡ σειρὰ τῶν παραλ-

1 Καὶ παρὰ F. JOHANSEN, The Attic Grave Reliefs, εἰκ. 30.

2 Ὁμοία στήριξις τῆς βακτηρίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Kassel ληκύθου τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου (ARV² 563: 144) FAIRBANKS II, πίν. 1, 1, συχνὴ δὲ γενικῶς ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ (βλ. Enc. Phot. III πίν 27, KRAIKER, Heidelberg ἀρ. 34 [B 9] πίν. 12, PFUHL, εἰκ. 765, ΑΔ 1924/25, Παράρτ. 69 εἰκ. 3), εὕρηται καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων· βλ. τὸν γενειῶντα τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος (A. SMITH, The Sculptures of the Parthenon, London 1910, πίν. 37, ἡ ἀκραία μορφὴ δεξιὰ ἀρ. 46), ἐπίτιτλον ἀνάγλυφον τοῦ 396/7 π.Χ. (IG II² 1392, Ι. ΣΒΟΡΩΝΟΥ, Τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον, πίν. 107 δεξιά, BCH 2, 1878 πίν. 10, RM 47, 1932, πίν. 15:4, SÜSSEROT, Zeitbestimmung, πίν. 1, 4, G. LIPPOLD, Die griechische Plastik [Handbuch der Archäologie 3,1] München 1950, πίν. 88, 1)· ἐπὶ τοῦ ἐπιτυμβίου τοῦ Κτησίλεω καὶ τῆς Θεανοῦς ἡ ράβδος δὲν φαίνεται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ, προϋποτίθεται ὅμως ἀναγκαία ἐκ τῆς στάσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ μνημονεύεται ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς S. PAPASPYRIDI, Guide du Musée National, Athènes ἄ.χ., 138-9, ἔνθα χρονολογεῖται εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. καὶ ἐπὶ βοιωτικοῦ ἀναγλύφου ἐν Βασιλείᾳ (K. SCHEFOLD ἐν Antike Kunst 1, 1958, 70 πίν. 3 καὶ [τοῦ αὐτοῦ] Meisterwerke griech. Kunst, 82 ἀρ. 303 εἰκ. σ. 247) χρονολογουμένου ὀλίγον πρὸ τοῦ 440 π.Χ., ἤτοι ἐγγύτατα πρὸς τὴν ἡμετέραν λήκυθον.

3 Νῦν ἐν ἰδιωτικῇ συλλογῇ ἐν Ἑλβετίᾳ.

λήλων, ἡ μορφὴ δεξιὰ θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὡς νέος καὶ οὐχὶ ὡς γυνή, ὡς ὁ CAHN αὐτόθι. Ἡ ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένη χρονολόγησις περὶ τὸ 440 π.Χ. ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν.

Περὶ τῶν λευκῶν ληκύθων τοῦ ζωγράφου τοῦ Σαβούρωφ βλ. J. D. BEAZLEY, Attic White Lekythoi, 16-17.

5. Μεγάλης λευκῆς ληκύθου τμῆμα ἄνω· ἡ ἐπιφάνεια τεφρόχρους ἐκ καύσεως. Μέγ. ὕψος 0.075.

6. Λευκῆς ληκύθου μικρὸν τεμάχιον.

7. Πινακίου ταινιωτοῦ τμῆμα παρὰ τὴν περιφέρειαν. Πρβλ. σ. 72 ἀρ. 24.

Ἡ πυρὰ χρονολογεῖται σαφῶς πολὺ ἐνωρίτερον τῶν λοιπῶν τάφων καὶ δὴ ἐκ τῆς ληκύθου τοῦ Σαβούρωφ (ἀνωτ. ἀρ. 4) περὶ τὸ 440 π.Χ.

(94) Βορείως τῆς πυρᾶς VII καὶ καθέτως πρὸς ταύτην εὑρίσκετο ὁ τάφος XXI, *κεραμοσκεπὴς ἐντὸς πυρᾶς* [1], Β.-Ν. κατευθύνσεως, οὗτινος ἐπίσης μικρὸν τμῆμα δυτικῶς καθ' ὅλον τὸ μῆκός του παρέμεινεν ἀνεξερεύνητον, ὡς εὑρισκόμενον πέραν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς. Τὸ μῆκος τοῦ λάκκου τῆς πυρᾶς ἦτο 1.75 μ. καὶ τὸ μέγιστον ἐρευνηθὲν πλάτος του 0.50 μ. Ὁ τάφος ἡδράζετο ἐπὶ στρώματος ἀνθράκων ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς πάχους 0.15 μ. ἦτο δὲ ἰδιομόρφου κατασκευῆς, ἀποτελούμενος ἐκ δύο κατὰ μῆκος στρωτήρων (μήκους ἑκάστου 0.69 μ.) καὶ ἑνὸς ὁμοίου καθ' ἑκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν. Οἱ κέραμοι οὗτοι ἔβαινον ἐπὶ τῶν στρωτήρων τοῦ δαπέδου, ὥστε τὸ συνολικὸν ἐσωτερικὸν μῆκος τοῦ τάφου ἦτο 1.25 μ. Οἱ κέραμοι τῶν πλαγίων πλευρῶν διετηροῦντο μόνον εἰς μέγιστον ὕψος 0.37 μ. τοῦ ἄνω μέρους τοῦ τάφου καταστραφέντος ὑπὸ τῶν παλαιῶν θεμελιώσεων, πρέπει ὅμως νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι ὅμοιοι στρωτῆρες ἐκάλυπτον τὸν τάφον, ὅστις ἦτο καθαυτὸ κιβωτιόσχημος (λαρνακοειδής), ὡς ὁ ἐκ πηλίνων πλακῶν τάφος LXXVI σ. 21. Οὐδὲν εὑρέθη ἐν τῷ τεταραγμένῳ κεραμωτῷ τάφῳ, ἐπὶ τοῦ πυθμένος ὅμως τῆς πυρᾶς:

1 (πίν. 17α, ἀριστ.). Λήκυθος ἀποκεκρουμένη τὸ ἄνω μέρος τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς. Θαλλὸς κισσοῦ ἐπὶ ὠχρολεύκου ἐδάφους, μὲ τριπλοῦν κιγκλιδωτὸν ἄνω καὶ κάτω. Ὄπισθεν ἐπιμήκης κηλὶς καθ' ὕψος ἐκ χρώματος καταπεσόντος ἀπὸ τὸ πινέλλον. Ζωηρὰ ἴχνη πυρός. Μέγ. ὕψος 0.13, διάμ.: βάσ. 0.044 ὤμων 0.055.

Ὅμοιον (γαστρῶδες) σῶμα καὶ τριπλοῦν, ἐπίσης, κιγκλιδωτόν, ἀμελέστερον ὅμως σχέδιον κισσοῦ CVA (Deutschland 4, 157) Braunschweig 2, 15 (365) καὶ LANGLOTZ, ἔ.ἀ. πίν. 108:390a, 390b (ἐξ Ἀθηνῶν, μὲ ραδινώτερον σῶμα καί τινας μικροδιαφορὰς σχεδίου) καὶ 390c.

Πιθανῶς καὶ ὁ τάφος οὗτος ἀρχαιότερος τοῦ συνόλου ὡς ἡ γειτονικὴ πυρὰ VII· βλ. χρονολόγησιν ἐν τέλει.

(95) Ὀλίγον ἀνατολικώτερον εὑρίσκετο ὁ τάφος VI, μικρὰ *λάρναξ ἐντὸς πυρᾶς* [2], Α.-Δ. κατευθύνσεως, σῳζομένη μόνον δυτικῶς εἰς μέγιστον μῆκος 0.14 μ. Τὸ πλάτος της ἦτο 0.22 μ. (μετὰ τοῦ χείλους 0.28 μ.), τὸ δὲ βάθος (τοῦ κάτω ἡμίσεος μόνου σῳζομένου) 0.10 μ.

Μεταξὺ τῶν ἀνθράκων, ἔνθα καὶ ὀλίγα ὀστᾶ, τὰ ἑξῆς τεμάχια:

1. Τρία τεμάχια λευκῆς ληκύθου, ὧν ἓν ἐκ τῶν ὤμων·
2. Ἑτέρας λευκῆς ληκύθου τμῆμα κάτω.

1 Συνδυασμοὶ τάφων πρὸς πυρὰς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἀνασκαφῆς (τάφ. LXXXIV σ. 61, LXXXV σ. 62-63 καὶ VI σ. 108-9). Βλ. περὶ καύσεων κατωτέρω.

2 Ἡ περίπτωσις ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ προηγουμένου τάφου XXI. Δι' ἄλλα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς παράλληλα βλ. σημ. 1.

3. Τρίτης λευκῆς ληκύθου τμῆμα μετὰ τῆς βάσεως. Διάμ. 0.044.

4. Ληκυθίου ἐρυθρομόρφου ἡ βάσις, ὁ ὦμος καὶ τμῆμα ἄνω, σῴζον μικρὸν μέρος παραστάσεως (χείρ, ἐν ἱματίῳ, προτείνεται κεκαμμένη). Τοῦ μὲ παράστασιν τεμαχίου διαστάσεις 0.045 × 0.048.

5. Σκύφου (;) κάτω μέρος.

6. Φιαλιδίου τμῆμα.

7. Μεγάλου ἀγγείου χεῖλος· ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας μέλαν γάνωμα μὲ λευκὰς κηλῖδας. Μέγ. ὕψος 0.022, πάχος 0.011.

(96) Εἴς τινα ἀπόστασιν ΝΑ. ἐσημειώθη ὁ τάφος XIX, *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως, πλάτους 0.42/0.52 μ. σῳζομένη ἀνατολικῶς εἰς μέγιστον μῆκος 0.90 μ. Οὐδὲν περιεῖχεν.

(97) Ἀμέσως πρὸς τὰ ΝΔ. ὁ τάφος XVIII *πυρὰ* Α.-Δ. κατευθύνσεως πλάτους 1 μ., ἧς ἠρευνήθη τμῆμα μήκους 1.60 μ. μόνον κατὰ τὸ κατώτατον αὐτῆς μέρος βάθους 0.20 - 0.40 μ., ἔνθα εὑρέθησαν:

Εἰκ. 183. Τμῆμα λευκῆς ληκύθου ἐκ τῆς πυρᾶς XVIII.

1 (εἰκ. 183). Λευκῆς ληκύθου τμῆμα ἄνω (ἀποτελεσθὲν ἐκ τεσσάρων τεμαχίων) καὶ ἕτερα δύο τεμάχια, βεβλαμμένα ἐκ τῆς καύσεως. Ἀριστερὰ στήλης μὲ ἄκανθαν νέος, τοῦ ὁποίου σῴζεται τὸ πρόσωπον, μὲ τὴν κεφαλὴν κύπτουσαν ἐλαφρῶς ἐμπρός. Ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὴν ὁμάδα R, πρβλ. XLIV 15 (ἀρ. 22) σ. 71-72 πίν. 10.

Εἰκ. 184. Ὁ τάφος XX ἀπὸ ΝΑ.

2. Τεμάχιον ἄλλης λευκῆς ληκύθου.

(98) Νοτίως, καὶ ὀλίγον δυτικώτερον τοῦ προηγουμένου, ὁ τάφος XXIV, *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως μήκους 2.50 μ. (ἡ μείζων τῆς ἀνασκαφῆς). Κατεστραμμένη, λοξῶς, ἀπὸ ΒΔ. πρὸς τὰ ΝΑ. ἐσῴζετο εἰς πλάτος 0.25 (Ν.) - 1.00 (Β.) μ.

Ἐντὸς τῶν ἀνθράκων πολλὰ ὀστᾶ, οὐχὶ ὅμως ὄστρακα.

(99) Εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν μὲ τὴν πυρὰν XVIII, δύο σχεδὸν μέτρα ἀνατολικώτερον, εὑρέθη ὁ τάφος XX (εἰκ. 184) *λάρναξ μαρμαρίνη* (ἡ μοναδικὴ τῆς ἀνασκαφῆς) Α.-Δ. κατευθύνσεως ἀλλὰ μὲ αἰσθητὴν ΒΑ. ἀπόκλισιν (ὡς καὶ ἡ πρὸς Α. πυρὰ XXXI), ἀντίστροφον πρὸς τὴν μικροτέραν ΝΑ. συνήθως ἀπόκλισιν τῶν νοτιωτέρων τάφων. Ἡ ὀνομασία λάρναξ δὲν εἶναι τεχνικῶς ἀκριβής, διότι ὁ τάφος ἦτο καθαυτὸ κιβωτιόσχημος· ἐν τούτοις παρεῖχε τὴν ἐντύπωσιν λάρνακος λόγῳ τῆς ἀρίστης ἁρμογῆς τῶν πλα-

κῶν, τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τοῦτο ἐπεδίωκον οἱ κατασκευασταί του, οἵτινες διὰ λόγους τεχνικοὺς ἢ οἰκονομίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν μονοκόμματον μάρμαρον [1].

Τὸ ὄρυγμα τοῦ τάφου εἶχε διαστάσεις 2.70×1.66 μ. Ἐντὸς τούτου ἡ λάρναξ εἶχε στηθῆ ὡς οἰκοδόμημα· ἡ κάτω πλάξ, ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου, διαστάσεων 2.25×1.205 μ. καὶ (μεγίστου) πάχους 0.135 μ., ἐλειτούργει ὡς εὐθυντηρία καὶ τοιχοβάτης ἅμα ἐξέχουσα πέριξ, ἐκτὸς τῆς Β. πλευρᾶς, κατὰ 0.025 πρὸς Ν. καὶ κατὰ 0.045 εἰς τὰς στενὰς πλευράς. Αἱ πλάκες αἱ ἀποτελοῦσαι τὰς πλευράς, ἐκ λευκοῦ (πεντεληκοῦ) μαρμάρου, εἶχον ὕψος 0.94 μ. Ἐκ τούτων αἱ τῶν μακρῶν πλευρῶν ἐξικνοῦντο ἀμφοτέρωθεν μέχρι τῶν ἀντιστοίχων γωνιῶν, περιλαμβάνουσαι μεταξύ των τὰς πλάκας τῶν στενῶν πλευρῶν (βλ. εἰκ. 184). Ἡ νοτία πλευρὰ ἐξεῖχε κατά τι (0.013 [κάτω] - 0.055 [ἄνω]) πέραν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς· ἀντιθέτως ἡ βόρειος εἰσεῖχεν ἀντιστοίχως κατὰ 0.015 - 0.02 μ. Αἱ μικραὶ αὗται ἀνωμαλίαι ἀπεφεύχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν στενὴν πλευράν, ἡ πλὰξ τῆς ὁποίας «παρμένη» πρὸς τὰς παρυφὰς διὰ τὴν ἀκριβῆ ἁρμογὴν πρὸς τὰ πέρατα τῶν μακρῶν πλευρῶν ἐξέχει ὅλη ὀλίγον ἐν εἴδει ἀπέργου σφυροκοπημένη ἁπλῶς κατὰ τὴν ὑπόλοιπον ἐπιφάνειαν, ὡς πᾶσαι αἱ πλευραὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικήν των ὄψιν, ἁδρότερον εἰργασμέναι ὡς μὴ οὖσαι ὁραταὶ λόγῳ τῆς ἐντὸς λάκκου ἐναποθέσεως τῆς σαρκοφάγου. Ἀντιθέτως πᾶσαι αἱ ἐσωτερικαὶ ἐπιφάνειαι ἦσαν τελείως λελεασμέναι (βλ. εἰκ. 185).

Ὡς κάλυμμα τῆς οὕτω ἀποτελεσθείσης λάρνακος εἶχον χρησιμοποιηθῆ δύο ἄνισοι πλάκες· ἡ μείζων, πρὸς ἀνατολάς, ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου, διαστ. 1.25 (Β.)/1.29(Ν.)×1.14 μ. καὶ μεγίστου πάχους 0.17 μ., ἐξεῖχε τῆς λάρνακος κατὰ τὴν νοτίαν πλευράν· ἡ πρὸς δυσμάς, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, εἶχε μῆκος 0.98 μ., πλάτος 1.14 μ. καὶ μέγιστον πάχος 0.14· οὕτω τὸ κάλυμμα εἶχε συνολικὸν μῆκος 2.23 (Β.) - 2.27 (Ν.), ὅλη δὲ ἡ λάρναξ εἶχεν ἐξωτερικὰς διαστάσεις 2.20×1.16 μ. καὶ ὕψος (μετὰ τῆς βάσεως καὶ τοῦ καλύμματος) 1.215 (Α.) - 1.245 (Δ.) μ. Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις της ἦσαν 2.00×0.917 μ. καὶ τὸ ὕψος 0.953 μ. Τὸ πάχος τῶν μὲν μακρῶν πλευρῶν ἦτο 0.095 - 0.10 μ. τῶν δὲ στενῶν 0.105 (ἄνω) - 0.12 (κάτω) μ. Αἱ πλάκες τῶν μακρῶν πλευρῶν ἔφερον κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν μέρος ἀμφοτέρων τῶν περάτων των ὀρθογώνιον ὑποτομήν, δι' ἧς ἐπετυγχάνετο ἡ μεταξὺ αὐτῶν τελειοτέρα ἁρμογὴ τῶν πλακῶν τῶν στενῶν πλευρῶν.

Ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος, ὀλίγον ἄνωθι τῆς δυτικῆς πλακὸς τοῦ καλύμματος, εὑρέθη:

1 (πίν. 22γ, ἀριστ.). Κοτύλη ἐλλιπὴς μέγα μέρος ἄνω μετὰ τῆς ἑτέρας τῶν λαβῶν καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἄλλης. Καλὸν μέλαν γάνωμα· ἐδαφόχρους ζώνη κάτω· κυκλίσκος μετὰ στιγμῆς κατὰ τὸ κέντρον τῆς βάσεως. Ὕψος 0.05, διάμ.: βάσ. 0.032 χείλ. 0.061.

Βαθύτερον ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος τοῦ τάφου κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν περὶ τὸ μέσον τοῦ ὕψους τῆς λάρνακος:

2 (πίν. 5α, ἀριστ.). Λευκῆς ληκύθου τεμάχιον ἄνω σῷζον μέρος στήλης καὶ κεφαλῆς γυναικὸς κλινούσης ἐμπρός. Σχέδιον δι' ἐρυθροῦ· ἄνω ζεῦγος ὁριζοντίων γραμμῶν διὰ χρυσοκιτρίνου. Διαστάσεις 0.096×0.056.

Ἡ ἐν τῇ λάρνακι διάλυσις τοῦ σκελετοῦ καὶ διασπορὰ τῶν ὀστῶν φαίνονται κα-

1 Οὗτος εἶναι καὶ ὁ κανονικὸς τύπος τῶν μαρμαρίνων λαρνάκων κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰ. ἐν Ἀττικῇ· μοναδικὴ γνωστὴ ἐξαίρεσις ἐν τῷ Κεραμεικῷ ΑΜ 18, 1893, 164 (πρβλ. Hesperia 20, 1951, 76 σημ. 10). Λάρνακα ὁμοίαν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνεῦρεν ὁ H. Schliemann ἐν τῇ γειτονικῇ οἰκίᾳ Φιλήμονος, βλ. ΑΜ 13, 1888, 210.

λῶς ἐν τῇ εἰκ. 185. Ἡ κεφαλή (καλῶς αὕτη διατηρουμένη) ἔκειτο πρὸς τὴν ΒΑ. γωνίαν. Ὁ σκελετὸς ἀνῆκεν εἰς γυναῖκα, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν κτερισμάτων:

3 (βλ. εἰκ. 185). Ἀλάβαστρον ἐξ ἀλαβάστρου ἐλλιπὲς μέρος τοῦ χείλους καὶ μικρὸν κάτω. Ὕψος 0.142, διάμ.: 0.045 χείλ. 0.045 στομίου 0.025.

4 (βλ. εἰκ. 185). Κάτοπτρον χαλκοῦν διαμ. 0.128.

5 (εἰκ. 186). Λεκανὶς ἐλλιπὴς τὸ κάτω μέρος καὶ τὸ πλεῖστον τῶν λαβῶν· ἰσχυραὶ ὁριζόντιοι ταινιόσχημοι λαβαὶ μὲ ἀποφύσεις ἑκατέρωθεν. Ἄνω ζώνη μὲ διακόσμησιν ὀφιοειδῶν γραμμῶν. Μέγ. ὕψος 0.068, διάμ. χείλ. 0.15. Καὶ μικρὰ τεμάχια τοῦ πώματος μὲ διπλᾶ ἐσχηματοποιημένα φύλλα κατὰ τὴν περιφέρειαν.

Εἰκ. 185. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου XX.

Ὁμοιοτάτη, ἐλλιπὴς ἐπίσης, Hesperia 18, 1949, 326 ἀρ. 47 πίν. 91 καὶ ἡ πλήρης R. Lullies, Auktion VI (Kunstwerke der Antike, Stuttgart 1958) πίν. 18,5 τῶν αὐτῶν περίπου διαστάσεων. Μεγίστων διαστάσεων (διαμ. περίπου 0.40) πλήρης ὁμοία λεκανὶς ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν (Art Academy) τοῦ Σικάγου.

Ὅμοιαι καὶ ἐν Βυρτεμβέργῃ (Langlotz, ἔ.ἀ. ἀριθ. 443 πίν. 121) καὶ Κοπεγχάγῃ (CVA Danemark [3] 100,3), ὡς καὶ ἡ ἐξ Ὀλύνθου, Olynthus V 84 πίν. 58,81 (πλήρης, ἐπὶ τοῦ καλύμματος διακόσμησις φύλλων ὀλιγώτερον ἐσχηματοποιημένων [1]). Περὶ τῶν ὁμοίων λεκανίδων βλ. Bordmann ἐν BSA 47, 1952, 42 - 43 ἀρ. 16.

(100) Εἰς τὴν ἀνατολικὴν προέκτασιν τοῦ τάφου XX ἀπέχων μόνον 0.20 ἀπὸ τοῦ ὀρύγματός του, ἐξερχόμενος ἐν μέρει τῶν ὁρίων τοῦ οἰκοπέδου εὑρίσκετο ὁ τάφος XXXI, μεγάλη *πυρὰ* Α.-Δ κατευθύνσεως (διὰ τὴν ΒΑ. ἀπόκλισιν βλ. ἀνωτ. σ. 109), διαστάσεων 2.28 × 1.10 μ., τῆς ὁποίας ἠρευνήθη μόνον ὁ πυθμήν, ἔχων κλίσιν ἀπὸ Α. πρὸς Δ., εἰς μέγιστον βάθος 0.20 μ. Μεταξὺ τῶν ἀνθράκων ἐλάχιστα ὑπολείμματα ὀστῶν καὶ παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν:

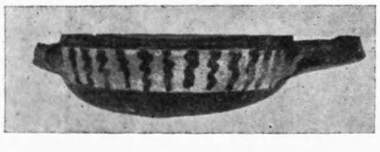

Εἰκ. 186. Λεκανὶς τοῦ τάφου XX.

1 (εἰκ. 52 ἀριστ.). Ληκύθιον πλῆρες (συνεκολλήθη ἡ λαβή, ὁ λαιμὸς καὶ ἡ βάσις) βεβλαμμένον ἐκ τοῦ πυρός· ζεύγη κατακορύφων αὐλακώσεων, μόλις διακρινομένων. Ὕψος 0.077, διάμ.: βάσ. 0.043 κοιλ. 0.053 χείλ. 0.026.

(101) ΒΑ. τοῦ προηγουμένου, ἐντὸς τοῦ πρὸς τὴν ὁδὸν Σταδίου οἰκοπέδου ἠρευνήθη ὁ τάφος XXX, *πυρὰ* ΒΑ.-ΝΔ. κατευθύνσεως σῳζομένη μόνον εἰς μέγιστον μῆκος 1.45 μ. καὶ πλάτος 0.75 μ. Ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἄφθονοι ἄνθρακες καὶ ὀλίγα τεμάχια.

1. Ληκύθιον αὐλακωτὸν εἰς τεμάχια, ἐλλιπές (μὴ συγκολληθέν).

2. Ληκυθίου ἐρυθρομόρφου τεμάχιον· μέρος ἱματίου γυναικὸς δεξιὰ θεούσης (;). Διαστάσεις 0.026 × 0.043.

(102) Πρὸς Ν. τῶν δύο τελευταίων πυρῶν ὁ τάφος XVII, *πυρὰ* Α·-Δ. κατευ-

1 Δὲν πιστεύω ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη δικαιολογεῖ τὴν χρονολόγησίν της εἰς τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Εἰς τόσον πρώιμον χρονολόγησιν ἀντιβαίνει καὶ ἡ εὕρεσίς της ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Νεκροταφείῳ (ἐκτὸς τάφου ἴσως, ἂν καὶ τοῦτο δὲν δηλοῦται σαφῶς), τὸ ὁποῖον αὐτὸς οὗτος ὁ Robinson (Olynthus XI 137) λέγει ὅτι ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Φαίνεται ὅτι οὗτος παρεσύρθη ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Langlotz, ἀνωτ. (πρβλ. καὶ ἀριθ. 163 πίν. 120) χρονολογήσεως παρεμφεροῦς λεκανίδος. Ἀλλὰ τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρότερα τῆς τεχνοτροπικῆς χρονολογήσεως προκειμένου περὶ τόσον ἁπλῆς διακοσμήσεως.

θύνσεως (σχεδὸν παράλληλος πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμήν) διαστάσεων 1.85×1.20 μ.

Ἐν ταύτῃ:

1-2. Λευκῶν ληκύθων δύο μέρη: Τμῆμα κάτω περιλαμβάνον τὴν βάσιν, μὲ πόδας (ὧν ὁ ἀριστερὸς κεκαμμένος, ὡσεὶ βαδίζοντος) πρὸ στήλης καὶ τεμάχιον, ἐφ' οὗ μέρος ἱματίου· τὸ σχέδιον δι' ἐρυθροῦ, γραμμαὶ περιθέουσαι διὰ καστανοῦ.

Πρὸς τὴν θέσιν τῶν ποδῶν πρβλ. τὴν λήκυθον III σ. 80-81 πίν. 12.

3. Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἐκ τεμαχίων συγκολληθέν, ἐλλιπὲς ἱκανὰ μέρη· μέγα μέρος τῆς ἐπιφανείας βεβλαμμένον ἐκ τοῦ πυρὸς μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἡ παράστασις, ἐκ τῆς ὁποίας διακρίνεται κάτω μέρος γυναικὸς δεξιὰ βαινούσης. Ὕψος 0131, διάμ.: βάσ. 0.061 κοιλ. 0.08 χείλ. 0.037.

Εἰκ. 187. Λεκανὶς τοῦ τάφου XVI.

(103) Πρὸς Ν. τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ τάφου XVII εὑρίσκετο τάφος XV, μικρὰ *λάρναξ* Β.-Ν. κατευθύνσεως πλάτους 0.20 μ. καὶ ὕψους 0.22 μ. σῳζομένη μόνον κατὰ τὸ βόρειον αὐτῆς τμῆμα εἰς μέγιστον μῆκος 0.43 μ. καὶ ἐκεῖ ὅμως τεταραγμένη.

(104) Νοτιώτερον τοῦ τάφου XVII καὶ ἀνατολικώτερον (μὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν εἰς τὴν προέκτασιν τῆς ἀνατολικῆς τοῦ τάφου XVII) εὑρίσκετο ὁ τάφος XVI, *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως ἀποτελούμενος ἐκ καμπύλων κεράμων, ἑνὸς καθ' ἑκατέραν τῶν μακρῶν πλευρῶν καὶ τρίτου ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Μῆκος 1.02 μ., πλάτος 0.50 μ., ὕψος 0.44 μ.

Ἐν τούτῳ:

1 (εἰκ. 187). Λεκανὶς ἄωτος μετὰ τοῦ πώματος ἀκεραία, κεκαλυμμένη ὅλη μὲ καλὸν μέλαν γάνωμα, πλὴν ἐδαφοχρόων ζωνῶν κατὰ τὸ ἄνω μέρος τῆς λαβῆς τοῦ καλύμματος, τῆς περὶ τὸ μέσον τῆς περιφερείας τοῦ καλύμματος κοιλάνσεως, τοῦ ἄνω μέρους τοῦ χείλους (ἔνθα ἐρείδεται τὸ κάλυμμα), τῆς περιφερείας τοῦ ποδὸς καὶ κυκλικοῦ χώρου κατὰ τὸ κέντρον τῆς βάσεως. Ὕψος 0.063 εἰς τὴν λαβὴν τοῦ καλύμματος 0.109, διάμ.: βάσ. 0.13 καλύμματος 0.141 λαβῆς 0.061.

Εἰκ. 188. Λεκανὶς τοῦ τάφου XXXVII.

(105) Πρὸς Ν. τοῦ τάφου XXII μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ τάφου XLIV εὑρίσκετο ὁ τάφος XXV, *κεραμοσκεπὴς* ΒΑ.-ΝΔ. κατευθύνσεως, ἀποτελούμενος ἐκ δύο κατὰ μῆκος λοξοτμήτων, ἐλάχιστα καμπυλουμένων, κεράμων, χρωματισμένων διὰ μέλανος κατὰ τὴν κυρτὴν πλευράν. Οἱ κέραμοι, πάχους 0.015 - 0.18 μ., ἔχουν μῆκος 0.92 μ. καὶ πλάτος 0.46 - 0.475 μ.· ἐκ τούτων ὁ δυτικὸς ἐπέβαινε κατὰ 0.10 μ. τοῦ πρὸς ἀνατολάς, ὥστε τὸ συνολικὸν μῆκος τοῦ τάφου ἦτο 1.74 μ.

Ὁ σκελετός (κεφαλὴ πρὸς Α.), λόγῳ ἰσχυρᾶς ἐκ τῶν ἄνω πιέσεως, εἶχε πολτοποιηθῆ. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὑρέθη εἰς τεμάχια:

(XXV εἰκ. 42 ἀριστ.). Ληκύθιον συγκολληθὲν ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὲς μέρη τῶν τοιχωμάτων. Ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης ζεῦγος λεπτῶν περιθεουσῶν γραμμῶν. Ὕψος 0.102, διάμ.: βάσ. 0.054 κοιλ. 0.06 χείλ. 0.036.

(106) Ἀνατολικῶς τούτου εὑρίσκετο ὁ τάφος XXXVII, *ὄρυγμα* Α.-Δ. κατευθύνσεως μὲ ἰσχυρὰν ΝΑ. ἀπόκλισιν, διαστάσεων 2.05×0.95 μ. Τὸ γέμισμά του (κιμηλοχώματα) ἦτο καθαρὸν ὀστράκων. Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ ὀρύγματος ἐλάχιστα ὑπολείμματα ὀστῶν (μηρῶν κυρίως) ἐνήλικος, ὅστις εἶχε τοποθετηθῆ, ὡς εἰκάζεται, μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. Τὰ κτερίσματα ἔκειντο πέριξ τῆς νεκρᾶς, τὰ πλεῖστα δὲ δυτικῶς (πρὸς τοὺς πόδας).

Εἰκ. 189. Κυάθιον τοῦ τάφου XXXVII.

1 (XXXVII εἰκ. 188). (Ὀλίγον ἀνατολικώτερον τοῦ μέσου, δεξιὰ τῆς νεκρᾶς.) Λεκανὶς μόνωτος μετὰ τοῦ πώματος, συγκολληθεῖσα ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὴς τμῆμα τοῦ χείλους καὶ ἀποκεκρουμένη μέρη τῆς ἐπιφανείας. Κεκαλυμμένη ὅλη, ἐκτὸς τῆς βάσεως, διὰ καλοῦ μέλανος γανώματος, ἐξιτήλου ἐπὶ τμήματος τοῦ πώματος. Ὕψος 0.046 μετὰ τοῦ πώματος 0.053 εἰς τὴν λαβὴν τοῦ πώματος 0.079, διάμ.: βάσ. 0.048 χείλ. 0.085.

Ὁμοία (ἄωτος καὶ μὲ ἁπλουστέραν λαβὴν πώματος) ἐκ τάφου παρὰ τὴν Ἀγοράν (AJA 40, 1936, 203 εἰκ. 23) τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (πρβλ. σ. 79). Βλ. καὶ XXVII 11 σ. 76.

(Χαμηλότερον, δεξιὰ πάλιν, τὰ ἀκόλουθα τρία ἀγγεῖα):

2 (XXXVII 7 εἰκ. 189). Κυάθιον μόνωτον, ἐλλιπὲς μέρος ἄνω, βεβλαμμένον πολλαχοῦ τῆς ἐπιφανείας, ὁλόβαφον. Ὕψος 0.024, διάμ.: βάσ. 0.048 χείλ. 0.071.

Ὅμοιον τὸ XCVa (ἀρ. 3) σ. 8 εἰκ. 7.

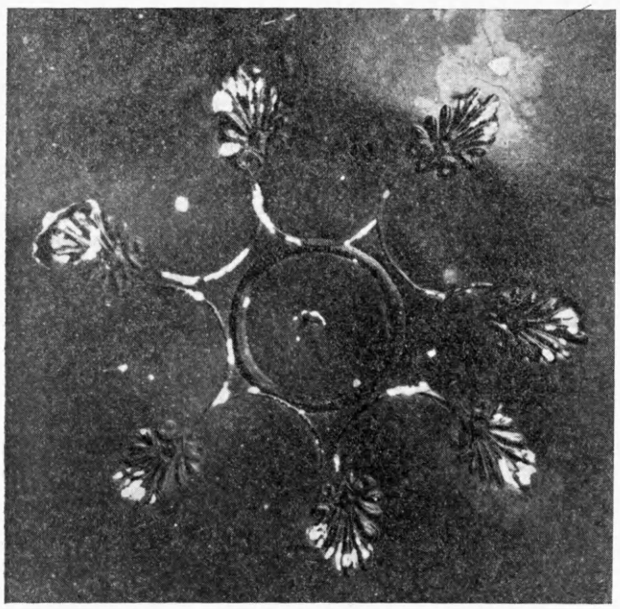

Εἰκ. 190. Τὸ ἐσωτερικὸν φιαλιδίου τοῦ τάφου XXXVII.

3 (XXXVII 6 πίν. 23β κάτω δεξιά, εἰκ. 190). Φιαλίδιον ἀκέραιον· βάσις δακτυλιόσχημος. Καλὸν μέλαν γάνωμα (ἐκτὸς ἐδαφοχρόων ζωνῶν κατὰ τὴν βάσιν, ὡς ἐν τῇ φωτογραφίᾳ.) Ἐσωτερικῶς ἑπτὰ ἔντυπα ἀνθέμια, συνδεόμενα ἀνὰ δύο διὰ καμπυλῶν, πέριξ κυκλίσκου (εἰκ. 190). Ὕψος 0.032, διάμ.: βάσ. 0.065 χείλ. 0.086/0.095.

Πρὸς τὴν μορφὴν τῶν ἐντύπων ἀνθεμίων καὶ τὸν τρόπον συνδέσεώς των ἐπὶ ὁμοιοσχήμου φιαλιδίου πρβλ. AM 54, 1929, 43-46 εἰκ. 32,5.

4 (XXXVII 9 εἰκ. 191). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον μὲ ᾠοειδὲς ῥαδινὸν σῶμα καὶ ὑψηλὸν λαιμόν· συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων, ἐλλιπὲς πολλὰ μέρη. Γυνὴ καθημένη, δεξιὰ βλέπουσα. Ἔμπροσθεν κάλαθος, ὑπὲρ ταύτην (ἀνηρτημένον) κυκλοτερὲς ἀντικείμενον. Ὕψος 0.109, διάμ.: βάσ. 0.055 κοιλ. 0.067 χείλ. 0.033.

Παραλλαγὴ νηθούσης ὡς τοῦ τάφου LXXXV (σ. 63-67). Βλ. καὶ CXII 5 σ. 29-30.

5 (XXXVII 4). (Ἀντιστοίχως ἀριστερά.) Χαλκῆ περόνη. Ἡ μοναδικὴ τῆς ἀνασκαφῆς.

6 (XXXVII 3). (Μεταξὺ τῶν σκελῶν.) Χαλκοῦν ἔλασμα (τεμάχιον κατόπτρου ;).

7-8 (XXXVII). (Χαμηλότερον, τὸ ἕτερον παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν.) Δύο ἀκριβῶς ὅμοια ὑάλινα τεμάχια, παρεμφερῆ πρὸς στόμια ἀλαβάστρων. Ἰριδισμοὶ πρασινογάλαζοι. Μέγ. ὕψος 0.012, διάμ.: ἀνοίγματος 0.015/0.016 (ἔσω)-0.020/0.021 (ἔξω) χείλους 0.046.

Ἡ παρουσία διαφανοῦς ὑάλου κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν ἐκπλήσσει, δὲν εἶναι ὅμως πρωτο-

φανῆς. Τέσσαρα κομβιόσχημα ἀντικείμενα ἐκ διαφανοῦς ὑάλου εὑρέθησαν ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἐντὸς πωρίνης σαρκοφάγου μὲ κτερίσματα τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (ἐν τῷ «περιβόλῳ τοῦ Χαβρίου» ΑΑ 55, 1940, 358 εἰκ. 34, πρβλ. τὸ ληκύθιον εἰκ. 33 συχνὰ μνημονευθὲν διὰ τὰ πολλὰ παράλληλα μεταξὺ τῶν ἡμετέρων), ταῦτα δὲ ἦσαν καὶ τὰ πρῶτα δείγματα διαφανοῦς ὑάλου ἐντὸς κλασσικοῦ τάφου τοῦ Κεραμεικοῦ [1]. Ὑάλινα κοσμήματα ἐκ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου, Neue Deutsche Ausgrabungen, Berlin 1959, 284-9 εἰκ. 23 καὶ 24.

Εἰκ. 191. Ληκύθιον XXXVII 9.

9 (XXXVII 5 εἰκ. 13 δεξ.). (Παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν.) Ληκύθιον ἐλλιπὲς τὸν λαιμὸν μετὰ τῆς λαβῆς. Καλὸν μέλαν γάνωμα ἐν μέρει βεβλαμμένον ἐκ τῆς καύσεως. Μέγ. ὕψος 0.072, διάμ. βάσ. 0.049.

(107) Παραλλήλως πρὸς τὸν τάφον XXXVII, 1.30 μ. βορειότερον καὶ κατά τι δυτικώτερον, ἔκειτο ὁ τάφος XXXVI, στενομήκης *λάρναξ* Α-Δ. κατευθύνσεως (ΝΑ. ἀπόκλισις) πλάτους 0.47 (κάτω)-0.543 (ἄνω) μ. καὶ ὕψους (ἐσωτερικοῦ) 0.40 μ.· κατεστραμμένη πρὸς τὸ δυτικὸν αὐτῆς πέρας ἐσῴζετο εἰς μῆκος 1.62 (Β.)/1.79 (Ν.) μ. Ὁ νεκρός, μὲ τὴν κεφαλὴν ἀνατολικῶς, (ΝΑ. γωνία), πρὸς Ν. ἐστραμμένην, ἐσῴζετο εἰς σχετικὴν ἀταξίαν.

Οὐδὲν περιείχετο ἐν τῇ λάρνακι, ὀλίγα δὲ μόνον τεμάχια συνελέγησαν εἰς τὰ χώματα τοῦ τάφου:

1. Πώματος πυξίδος δύο τεμάχια. Καλὸν μέλαν γάνωμα· δίγραμμον κυμάτιον κατὰ τὴν περιφέρειαν.

2 (εἰκ. 192). Σκύφου τμῆμα κάτω· ἐσωτερικῶς μελανόγραφος διακόσμησις ἰσχυρῶς ἐσχηματοποιημένων φύλλων, ἀκτινωτῶς πως διατεταγμένων.

Ὅμοιον τεμάχιον ἐξ ἀρχαϊκοῦ τύμβου παρὰ τὴν ὁδὸν Πειραιῶς· βλ. ΑΜ 18, 1893, 90 εἰκ. 3 πρβλ. καὶ εἰκ. 2. Παράδοξος φαίνεται ἡ παρουσία ἀρχαϊκῶν τεμαχίων, ὡς εἶναι καὶ τὸ ἑπόμενον.

3 (εἰκ. 193). Κοτύλης δύο τεμάχια, τὸ ἕτερον ἐκ τοῦ εἰσέχοντος χείλους, μὲ μελανόγραφον ρόδακα (κυκλικὴ κηλὶς περιβαλλομένη ὑπὸ στιγμῶν) καὶ κατακόρυφον σειρὰν στιγμῶν· μικρὰ μέρη λοξῶν σειρῶν στιγμῶν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τεμαχίου. Βλ. ἀνωτέρω.

4. Πινακίου χεῖλος· καλὸν μέλαν γάνωμα.

(108) Βορείως τοῦ τάφου XXXVI καὶ ἀνατολικῶς τῆς πυρᾶς XVII εὑρέθη ὁ τάφος XXXIV, *λάρναξ* Α.-Δ. κατευθύνσεως κατὰ μέγα μέρος κατεστραμμένη ἐκ τῆς γειτονικῆς πυρᾶς XXXIV (βλ. κατωτ. σ. 115), σῳζομένη δὲ μόνον κάτω εἰς μέγιστον μῆκος 0.60 μ. καὶ μέγιστον πλάτος 0.16 μ.

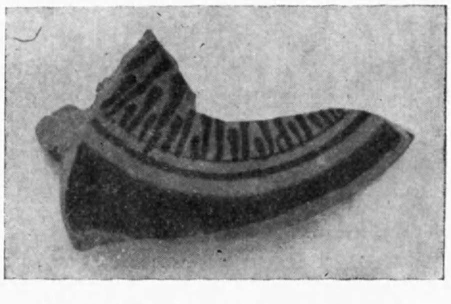
Εἰκ. 192. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σκύφου τοῦ τάφου XXXVI.

Παρὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ τάφου εὑρέθη:

1 (XXXIV εἰκ. 194). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἀποκεκρουμένον τὸ πλεῖστον τοῦ λαιμοῦ μετὰ τῆς λαβῆς· κεφαλὴ μὲ φρυγικὸν σκοῦφον, δεξιὰ βλέπουσα· ἐμπρὸς στέλεχος ἄνθους (;). Μέγιστον ὕψος 0.066, διάμ.: βάσ. 0.043 κοιλ. 0.05.

Περὶ τὸ 400 π.Χ. ἢ ὀλίγον ὕστερον.

1 Μνεία διαφανοῦς ὑάλου: ΑΡΙΣΤΟΦ. Ἀχαρν. 73-74 καί, ὑστερώτερον, ΠΛΑΤΩΝ (Τίμαιος) 61 Β. Κατὰ τὸν R. J. Forbes, Studies in Ancient Technology 5, Leiden 1957, 161: they seem to refer to the moulded vessels made by the Egyptians of that period and traded by the Phoenicians, ἀλλ' ἐκ τῶν εὑρημάτων τῆς Ὀλυμπίας ἐδείχθη ὅτι ἐγίνετο εἰσαγωγὴ (τοὐλάχιστον) ἀνεπεξεργάστου ὑάλου.

(109) Ὁ τάφος XXXIV εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ ἑτέρου, εἰς ὃν ἐδόθη ἡ ὀνομασία τάφος XXXV, *πυρὰ ἀκαθορίστου ἐκτάσεως*.

Εἰς τὰ ὑπὲρ τὰ ὑπολείμματα τῶν ἀνθράκων κιμηλοχώματα:

1 (XXXV εἰκ. 10 ἀριστ.). Ληκύθιον ἐρυθρόμορφον ἀκέραιον μὲ πεπιεσμένον σῶμα· λαγὸς καθήμενος, ἐστραμμένος ἀριστερά. Ὕψος 0.048, διάμ.: βάσ. 0.04 κοιλ. 0.044 χείλ. 0.023.

Τὸ σχῆμα, ὀλιγώτερον πεπιεσμένον (κυρτότερον ἄνω) καὶ μὲ βραχύτερον λαιμὸν ἀπαντᾷ ἤδη μεταξὺ τῶν ἐκ Ρηνείας ἀγγείων· βλ. Délos XXI 47 ἀρ. 106 πίν. 40 (πρβλ. τὸ ἐπίσης ἐρυθρόμορφον XCa 1 σ. 9 καὶ τὰ μελαμβαφῆ LVIII ἀρ. 11 σ. 47, XLIII ἀρ. 9 σ. 98, καὶ XLVI 2 σ. 84). Πρὸς τὴν παράστασιν πρβλ. LXXV σ. 24 καὶ XXXVIII 3 σ. 42.

Ἐντὸς τῆς τέφρας τεμάχια πηλίνης λάρνακος (προφανῶς τῆς καταστραφείσης τοῦ τάφου XXXIV) καὶ ἐλάχιστα ἄσημα ὄστρακα, ἐν οἷς καὶ ἓν λευκῆς ληκύθου.

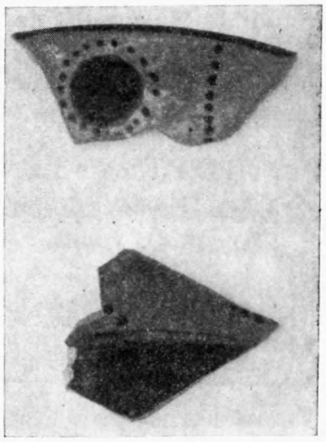

Εἰκ. 193. Κοτύλης τάφου XXXVI τεμάχια.

(110) ΒΔ. τῶν δύο τελευταίων ἐσημειώθη ὁ τάφος XXXIII, *κεραμοσκεπὴς* Α.-Δ. κατευθύνσεως κατεστραμμένος δυτικῶς, σῳζόμενος εἰς μῆκος 0.60 μ. Ἐν τούτῳ τμῆμα σκελετοῦ μὲ τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν καὶ οὐδὲν ἕτερον.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ ΑΡΙΘ. 3 ΟΙΚΟΠΕΔΟΥ

Τὸ κατὰ τὰ ΒΑ., μὲ ὄψιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου ἀριθ. 3, συνορεῦον οἰκόπεδον (ἐν ᾧ ἡ πυρὰ XXX καὶ τμῆμα τῆς XXXI), δὲν ἐπεδέχετο συστηματικὴν ἔρευναν, λόγῳ τῆς εὐρυτάτης ταραχῆς τοῦ ἐδάφους, καταλιπούσης μόνον ἐλαχίστας νησῖδας ἀνεπάφους. Οὕτω, ἂν καὶ δὲν ἔλιπον τὰ ἐνδιαφέροντα εὑρήματα, ἓξ μόνον τάφοι ἐνετοπίσθησαν:

(111) Τάφος Α. Πρὸς τὰ ΒΑ. (10 μ. περίπου ἀπὸ τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ οἰκοπέδου καὶ 12 μ. ἀπὸ τῆς Α. τῆς πρὸς τὴν ὁδὸν Σταδίου). Ὑδρία, χρησιμεύσασα ὡς *τεφροδόχος*, ἐναποτεθειμένη ἐντὸς τοῦ κάτω μέρους ἀμφορέως ἐστημένου ὀρθοῦ.

Εἰκ. 194. Ληκύθιον τοῦ τάφου XXXIV.

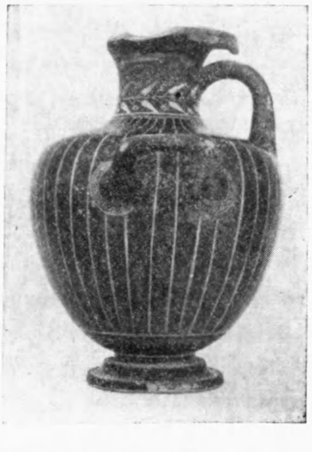

Εἰκ. 195. Τεφροδόχος ὑδρία τοῦ τάφου Α.

Ἡ ὑδρία (εἰκ. 195), ἀποκεκρουμένη μέρος τοῦ χείλους, κοσμεῖται διὰ κατακορύφων ἐρυθρῶν γραμμῶν κατὰ τὸ σῶμα καὶ θαλλοῦ δι' ἀραιώματος πηλοῦ περὶ τὸν λαιμόν. Ὕψος 0.34, διάμ.: βάσ. 0.13 κοιλ. 0.25.

Ὁμοίου σχήματος, μὲ διαφορὰν μόνον κατὰ τὸν πόδα, μὲ διπλοῦν τόρμον ἐκεῖ, καὶ τὸ ἀκόσμητον τῶν ἄλλως ὁμοίων λαβῶν (τὸ χεῖλος καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ κυμάτιον ὅμοια), μικρὰ ὑδρία ἐκ Καπούης ἐν Χαϊδελβέργῃ μὲ παράστασιν τοῦ Αἴσωνος (περὶ ἧς βλ. τὴν πελίκην τοῦ ἑπομένου τάφου), W. KRAIKER, Die rotfigurige attische Vasen, Berlin 1939, ἀρ. 203 πίν. 37 καὶ 38.

Παράστασις ὁμοιοσχήμου καὶ ὁμοίως κεκοσμημένης ὑδρίας ἐπὶ ἀπουλιανῆς κάλπιδος τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π. Χ. αἱ. Arch Zeit. 9, 1851, πίν. 36 καὶ L. GHALI-KAHIL, Les enlèvements et le retour d' Hélène (École Française d' Athènes, Travaux et mémoires des anciens membres étrangers, fasc. 10), Paris 1955, 182-3 ἀρ. 151 πίν. 29, 1 (Μουσεῖον Kestner Ἀννοβέρου, ἀρ. 775). Ἐν σχέσει πρὸς τὸν περὶ τὸν λαιμὸν θαλλὸν βλ. τὸν δῖνον XIV σ. 106. Πρβλ. καὶ LXIX ἀρ. 3 σ. 22 καὶ LX 10 σ. 48.

(112) Τάφος Β. Ὅμοιος τάφος νοτιοδυτικώτερον (15 μ. περίπου ἀπὸ Β. καὶ 17 μ. ἀπὸ Α.). Πελίκη ἐρυθρόμορφος, χρησιμεύσασα ὡς *τεφροδόχος*, ἐντὸς μεγάλου ἀμφορέως.

Ἡ πελίκη (πίν. 26, εἰκ. 196) σῴζεται ἀκεραία. Παράστασις: Α. Ἑρμῆς μὲ πέτασον καὶ κηρύκειον, ἀθλητὴς ἐστεφανωμένος κρατῶν κλάδον, γυνὴ μὲ πρόχουν καὶ φιάλην. Β. Δύο χλαμυδοφόροι. Ὕψος 0.29, διάμ.: βάσ. 0.16 χείλ. 0.18.

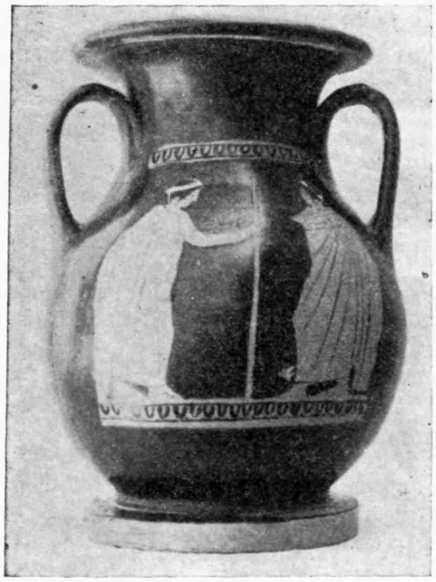
Εἰκ. 196. Ἡ ἑτέρα ὄψις τῆς πελίκης τοῦ πίν. 26 (τάφου Β).

Ὁμοία ἀκριβῶς σύνθεσις δὲν εὕρηται ἀλλαχοῦ. Γυνὴ μὲ φιάλην καὶ πρόχουν συνδέεται ἰδίως μὲ ἀναχώρησιν πολεμιστοῦ. Ὁ Ἑρμῆς παρίσταται, φαίνεται, ὑπὸ διττὴν ἰδιότητα, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τοὺς ἀγῶνας συνδεόμενος ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ψυχοπομπός, οὕτω δὲ νοητέα καὶ ἡ πρὸς τὸν νέον σύνδεσίς του· νικητὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας παραστέκει αὐτὸν ὁ Ἑρμῆς, ὅστις ὅμως συνοδεύει ἤδη τοῦτον εἰς τὸν Ἀχέροντα.

Τεχνολογικῶς ἡ παράστασις εὑρίσκεται ἐγγὺς πρὸς ὡρισμένα ἔργα τοῦ Αἴσωνος, εἰδικῶς δὲ πρὸς τὸν ἐν τῇ αὐτῇ στάσει εἰκονιζόμενον Ἔρωτα ἐπὶ ὑδρίας ἐν Χαϊδελβέργῃ (W. KRAIKER, ἔ.ἀ. ἀρ. 203 πίν. 37 [1], ARV² 799 : 5). Ὁ ἰδικός μας νέος κατά τι ῥαδινώτερος, μὲ πλείονας λεπτομερείας εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ σώματος· ἡ προτεινομένη ἐπίσης δεξιὰ χεὶρ τοῦ Ἑρμοῦ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὁμώνυμον χεῖρα τῆς ἀριστερά, ἐπίσης, γυναικὸς ἐπὶ τῆς ὑδρίας τῆς Χαϊδελβέργης. Πρβλ. ἀκόμη, παρ' ὅλην τὴν διαφορὰν τῆς στάσεως, τὸν Θησέα τῆς κύλικος τῆς Μαδρίτης (CVA Espagne [2], πίν. 85 [=98] [2]), ἰδίως κατὰ τὴν θέσιν καὶ τὴν προοπτικὴν ἀπόδοσιν τῶν ποδῶν, δακτύλων, σφυρῶν καὶ γονάτων—ἐκ δὲ τῶν μορφῶν τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως πρβλ. ἰδιαιτέρως τὸν Προκρούστην.

Μικροτέρα συγγένεια καὶ πρὸς τὸν ζωγράφον τῆς Κραιπάλης εἰς τὴν παράστασιν μικρᾶς πελίκης ἐκ Νόλας ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ (E 389, T. PANOFKA, Antiques du Cabinet Pourtalès, Paris 1834, πίν. 5, βλ. καὶ ARV² 738).

Ἡ σύνθεσις τῆς τριμόρφου παραστάσεως ἐνθυμίζει ἀνάγλυφα τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἱ., εἰδικῶς τὸ ἐξ ἀντιγράφων μόνον γνωστὸν ἀνάγλυφον τοῦ Ὀρφέως καὶ τῆς Εὐρυδίκης (βλ. RM 53, 1938, 191-193 εἰκ. 3, πίν. 32, 1. 2, 33, 2) μὲ τὴν μεσαίαν μορφὴν σχεδὸν κατ' ἐνώπιον καὶ τὴν κεφαλὴν ἐν κατόψει καὶ ἀντίστοιχον θέσιν τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ μορφῆς, ἐνῷ ἡ πρὸς τ' ἀριστερά (εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁ Ἑρμῆς) εἰκονίζεται ἐν κατόψει. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὸ ἀνάγλυφον ἡ σύνδεσις τῶν μορφῶν εἶναι στενοτέρα.

(113) Τάφος Γ. Περὶ τὸ μέσον τῆς Α. πλευρᾶς, ἐν μέρει ὑπὸ τὸ πεζοδρόμιον τῆς ὁδοῦ Σταδίου. Μεγάλη *πυρὰ* Β.-Ν. κατευθύνσεως, μήκους 2.15 μ. καὶ βάθους 1.20 μ.

1 Εἰκονίζεται καὶ παρὰ B. NEUTSCH, Die Welt der Griechen, Heidelberg 1948, εἰκ. 5. Πρβλ. τὴν ὁμοίαν ὑδρίαν τοῦ τάφου Α ἀνωτ. σ. 115.

2 Εἰκονίζεται καὶ παρὰ G. LEROUX, Vases grecs et italo-grecs du musée archéol. de Madrid, Bordeaux 1912, πίν. 25 καὶ CH. DUGAS, Aison, Paris 1930, πίν. 9.

(πλάτος μὴ ἐξακριβωθέν). Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς, 0.60 μ. ἀπὸ τῆς Ν. πλευρᾶς, κυλινδρικὴ μαρμαρίνη κάλπις ὕψους 0.48, διαμ. 0.65 μὲ κάλυμμα ἁδρότερον εἰργασμένον καί πως ἀκανόνιστον διαμ. 0.75 καὶ πάχους 0.12 μ. Ἐντὸς ταύτης κεκαυμένα ὀστᾶ.

Ὁμοία μικροτέρα ὀστεοθήκη, ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου, κατὰ τὴν γωνίαν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ Τριπτολέμου (ΑΔ 10, 1926 Παράρτ. 66α εἰκ. 9 [σ. 61]). Τεφροδόχος ἀμφορεὺς ἐντὸς ὀρύγματος πυρᾶς ἐν Γέλᾳ (βλ. ἀνωτ. τ. LXXV σ. 96). Οὐδὲν παρεμφερὲς ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τοῦ γειτονικοῦ οἰκοπέδου, ἔνθα ἔχομεν τάφους, οὐχὶ ὅμως τεφροδόχους, ἐντὸς πυρῶν.

Σημειωτέα καὶ ἡ ὁμοία τοποθέτησις τῶν δύο ἄλλων τεφροδόχων ἐντὸς μειζόνων ἀγγείων, ἀντιθέτως πρὸς τὰς πάντοτε κατ' εὐθεῖαν ἐντὸς τοῦ ὀρύγματος ἱσταμένας τεφροδόχους τοῦ ἄλλου οἰκοπέδου (πιθανὴ ὅμως ἐξαίρεσις ὁ τάφος LXVIα σ. 55). Ἡ διαφορὰ αὕτη ὀφείλεται ἴσως ἁπλῶς εἰς τὴν ποιότητα τῶν χρησιμοποιηθέντων ἀγγείων, ἥτις καὶ προὐκάλεσε τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν των.

Τρεῖς ἀκόμη πυραὶ ἐσημειώθησαν νοτιώτερον, πάντοτε κατὰ τὴν πρὸς τὴν ὁδὸν Σταδίου παρειὰν τοῦ οἰκοπέδου καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τὸ πεζοδρόμιον. Εὑρήματα δὲν ἐσημειώθησαν.

(114) Τάφος Δ. *Πυρὰ* μήκους 1.40 μ. εἰς βάθος 2.10 μ. ὑπὸ τὸ πεζοδρόμιον.

(115) Τάφος Ε. *Πυρὰ* μήκους 2.30 μ. κατὰ 0.20 μ. βαθύτερον τῆς προηγουμένης.

(116) Τάφος Ζ, ἔτι νοτιώτερον (καὶ βαθύτερον, λόγῳ τῆς ἀντιστοίχου κλίσεως τοῦ ἐδάφους). *Πυρὰ* μήκους 1.80 μ.

(117) Ἐντετειχισμένη εἴς τι τῶν θεμελίων τῆς κατεδαφισθείσης οἰκοδομῆς, ΒΑ., εὑρίσκετο *πωρίνη λάρναξ*, ἐκ τοῦ οἰκοπέδου ἀσφαλῶς προερχομένη. Τὸ μῆκός της δὲν ἐξηκριβώθη. Πλάτος 0.71, ὕψος 0.53, πάχος τοιχωμάτων 0.10 μ. Κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν, ἐξωτερικῶς, λελεασμένη ταινία πλάτους 0.04 μ.

Ὁμοία πρὸς τὰς λάρνακας τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ γειτονικοῦ οἰκοπέδου (τὰς τρεῖς τοῦ περιβόλου: LXXXVIII, XCIII, XCII καὶ τὴν XCI).

ΣΠΟΡΑΔΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ οἰκοπέδου, πάντοτε δὲ οὐχὶ κατὰ χώραν, εὑρέθησαν αἱ ἑξῆς ἐπιτύμβιοι στῆλαι καὶ ὅροι:

(118) Στήλη (εἰκ. 197) ὑμηττείου μαρμάρου μετὰ ταινίας (πλάτους 0.055) καὶ ἁπλοῦ κυματίου (πλάτους 0.02) ἄνω. Ὕψος 0.70, πλάτος 0.24 (κάτω) - 0.252 (ἄνω), πάχος 0.10 (ἄνω) - 0.105 (κάτω). Ἡ ἐπιγραφὴ εἰς τὸ ἄνω μέρος λελεασμένου πεδίου ὕψους 0.215 (κάτω ἐπιφάνεια σφυροκοπημένη εἰς ὕψος 0.41).

Μικίνης
ἐξ Ἴμβρο

Ὕψος γραμμάτων 0.019 (Ι) - 0.025 (Σ). Οἱ 2 στίχοι καταλαμβάνουν 0.05 εἰς ὕψος καὶ ἔχουν μῆκος 0.15.

Παραδόξως αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ Ἰμβρίου ἐν Ἀττικῇ ἀνευρισκομένη. Τὸ ὄνομα Μικίνης δὲν εἶναι συχνόν (IG II² 6679: *Μικαλίων Μικίνου Λαμπτρεύς*. Βλ. IG II² 6141: *Μικίνας Δικαιομένου Ἑστιαιόθεν*, IG II² 1956 στ. 166, 168: *Μικίνας Λοκρός*).

(119) Μικρὰ ἀετωματικὴ στήλη (εἰκ. 198) λευκοῦ μαρμάρου μετ' ἀναγλύφου,

πλήρης. Ὕψος 0.59 (ἄνευ τοῦ ἀετώματος καὶ τοῦ κυματίου 0.49), πλάτος 0.202 (κάτω)-0.18 (ἄνω), πλάτος ἀετώματος 0.20, πάχος (μέγιστον) 0.06.

Τὸ ἀνάγλυφον ἐντὸς ἐγκοίλου ὀρθογωνίου βάθους 0.08, ὕψους 0.22 καὶ πλάτους 0.15. Γυνὴ ἀριστερά, κορασὶς δεξιά.

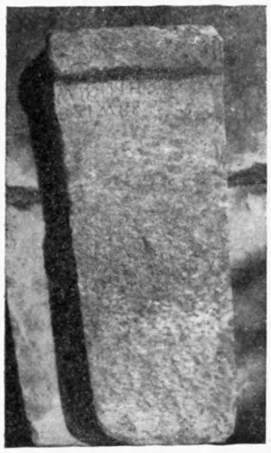

Εἰκ. 197. Στήλη Μικίνου ἐξ Ἴμβρου.

Ὑπὲρ τὸ ἀνάγλυφον ἐπιγραφή: *Αἰσχυλίς· Σίμον.*

Αἰσχυλὶς Ἐτεοχάρους Φρεαρρίου, IG II² 5949 (α΄ ἥμισυ 4ου αἰ.). *Σίμον κατοικοῦσα ἐν Ἀγρύλῃ*, IG II² 373 καὶ 374 (409/8 καὶ 408/7). Βλ. καὶ IG II² 7084. Ὡς πρὸς τὸ ἀνάγλυφον (θέσιν χειρῶν γυναικός) πρβλ. Conze, ἀρ. 1088 πίν. 215, 3. Βλ. ἀκόμη καὶ ἀρ. 1089 πίν. 223.

(120) Ἐντετειχισμένη εὑρέθη ὀρθογώνιος στήλη ἀποκεκρουμένη λοξῶς δεξιὰ κάτω. Ὕψος 0.73 μ., ὧν τὰ 0.28 ὡς ἔμβολον κατά τι εὐρύτερον. Πλάτος (ἐκτὸς τοῦ ἐμβόλου) 0.24 (κάτω)-0.27 (ἄνω), πάχος 0.10 μ. Ἄνω ἐπιγραφή: *Πυθίων* | *Πυθόκριτος*. Ὕψος γραμμάτων 0.011-0.13. Μῆκος τοῦ στ. 1=0.128, τοῦ στ. 2=0.20.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἴχνη ταινίας ἐξωγραφημένης δι᾽ ἐρυθροῦ χρώματος [1].

Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα γνωστὰ ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε δὲν εἶχον διαπιστωθῆ ἀναφερόμενα ἀμφότερα εἰς μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Ἀθηναίους οὐχὶ νεωτέρους τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. μὲ τὸ ὄνομα Πυθίων βλ. ἐν IG II² 12555 [2] καὶ IG II² 1749 στ. 21, 28 [3]. Βλ. καὶ IG II² 12551, 6262, 7582. Διὰ συγχρόνους δὲ μὲ τὸ ὄνομα Πυθόκριτος βλ. IG II² 2749 [4].

(121) Ἐντετειχισμένον ἐπίσης εὑρέθη τμῆμα βάσεως μεγάλης στήλης ἐκ λίθου τῆς Ἀκροπόλεως· ἡ βάσις ἔχει πλάτος 0.68 μ. καὶ ὕψος 0.47 μ. σῴζεται δ᾽ εἰς μῆκος 1 μ. Ἡ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς στήλης ἐγκοπή, πλάτους 0.22 μ., φαίνεται ὅτι λήγει εἰς τὸ σῳζόμενον τμῆμα ἔχουσα μῆκος 0.32 μ. καὶ σχηματίζουσα ἑκατέρωθεν «πατούραν» μήκους 0.05, ὥστε τῆς θέσεώς της ὑποτιθεμένης συμμετρικῆς συνάγεται μῆκος 1.16 διὰ τὴν βάσιν. Ἡ ἐπ᾽ αὐτῆς στήλη, πλάτους 0.42 μ. (μὲ ἔμβολον πλάτους 0.32 μ.) καὶ πάχους 0.22 μ., θὰ πρέπει νὰ εἶναι κατὰ πολὺ μείζων πασῶν τῶν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ εὑρεθεισῶν. Τὸ ὑλικὸν δὲ τῆς βάσεως ὑποδεικνύει πρώιμον περίοδον, ἀρχαιοτέραν τῶν τάφων καὶ πιθανώτατα ἄσχετον πρὸς πᾶσαν ταφικὴν χρῆσιν, ἀναγομένην δηλαδὴ εἰς περίοδον καθ᾽ ἣν οἱ τάφοι δὲν ἐπεξετείνοντο εἰς τὴν περιοχήν μας.

Εἰκ. 198. Στήλη Αἰσχυλίδος καὶ Σίμονος.

Λίθος Ἀκροπόλεως εἰς δευτέραν χρῆσιν ἐν τῇ ὑστερορρωμαϊκῇ ἀψῖδι κατωτέρω.

1 Στήλας μὲ ἐξωγραφημένας ταινίας βλ. παρὰ Conze, ἀρ. 1325-1334 (βλ. σημείωσιν εἰς ἀρ. 1334· πρβλ. καὶ ἀρ. 1334a). Βλ. καὶ τὴν ἐν Βόλῳ στήλην (4ου π.Χ. αἰ.) AM 15, 1890, 216 εἰκ. 3.

2 Καὶ Conze, ἔ.ἀ. ἀρ. 1096 πίν. 223 (Πυθίων Τρέλλο, λήκυθος τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.· περὶ τοῦ πατρωνυμικοῦ βλ. A. Wilhelm, Alt- und Neugriechisches, ÖJh, 9, 1906, 277).

3 Πυθίων Αἰσχρωνίδου, πρύτανις τὸ 341/0 π.Χ.

4 Πυθόκριτος Ἁμαξαντεὺς (πρᾶσις ἐπὶ λύσει χρονολογουμένη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου, πιθανῶς ὅμως τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.).

Οἱ κατωτέρω περιγραφόμενοι λίθοι εὑρέθησαν εἰς τὸ νότιον καὶ τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦ οἰκοπέδου:

(122) (εἰκ. 199). Ἄνω μέρος μαρμαρίνης στήλης μὲ ταπεινὴν καμπύλην κορύφωσιν, ἐφ' ἧς γεγραμμένη ἄκανθα, ἧς σῴζονται σκιώδη ἴχνη. Μέγ. ὕψος 0.33 (τῆς κορυφώσεως ὕψος 0.14), πλάτος 0.28, πάχος 0.06-0.07. Ἐπὶ τῆς στήλης, ἀποκεκρουμένης λοξῶς δεξιά, ἐπίγραμμα καταλειπομένου ἄνω κενοῦ ἀγράφου ὕψους 0.085.

Οἱ στίχοι τοῦ ἐπιγράμματος καταλαμβάνουν 0.08 εἰς ὕψος, μὲ ὕψος γραμμάτων 0.01-0.011. Οὐχὶ στοιχηδόν.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐν μεταγραφῇ:

Ἐνθάδε παῖς κεῖται· Θ\ [ca. 5]
δης ἔστ' ὄνομ' αὐτῶ[ι _ ca. 4 _]
.ΟΣ *Πιστογένος* Ι [_ 6-7 _ _]
[. .] *γενος ὅς* Τ· [_ ca. 9 _]
[. . . .] ΙΕΛΘ [_ _ ca. 14 _ _]

Εἰκ. 199. Στήλη μετ' ἐπιγράμματος.

Γραπτὴ ἄκανθα ἐπὶ ἐπιτυμβίου στήλης μὲ καμπύλην κορύφωσιν καὶ παρὰ CONZE, ἔ. ἀ. ἀριθ. 1492 πίν. 308 (=IG II² 9156 βλ. καὶ AJA 55, 1951, 335 σημ. 15) καὶ ταύτης εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. χρονολογουμένης (βλ. H. MÖBIUS, Die Ornamente der griechischen Grabstelen, Berlin 1929, 70 σημ. 9, πίν. 62a). Βλ. ἀκόμη τὴν ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ στήλην, Neue Deutsche Ausgrabungen κλπ., Berlin 1959, 257 εἰκ. 9. Γραπτὸν ἀνθέμιον ὑποτίθεται ὅτι ἔφερον πᾶσαι αἱ μὲ καμπύλην κορύφωσιν στῆλαι, βλ. F. POULSEN, Catalogue of the Ancient Sculpture in the Ny-Carlsberg Glyptotek, Copenhagen 1951, ἀρ. 194 (πίν. 15).

Τὸ ὄνομα Πιστογένης γνωστὸν ἐν Ἀθήναις: IG II² 1700 στ. 217 (355/4 πρβλ. Hesperia 10, 1941, 44), 1932 στ. 25, 2438 (3ον) Πρβλ. καὶ A. RAUBITSCHEK, Dedications from the Athenian Acropolis, 1949, ἀρ. 247 (SEG 14, 12 D 247).

Μετρικῶς μόνον ὁ πρῶτος στίχος ἀναλύεται εἰς ἑξάμετρον:

Ἐνθάδε παῖς κεῖται Θ[.....] *δης ἔστ' ὄνομ' αὐτῶ[ι]*

Τὸ ὑπόλοιπον εἶναι πολὺ ἐλλιπὲς ἵνα ἐπιχειρηθῇ οἱαδήποτε συμπλήρωσις. Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ πρώτου στίχου προκύπτει ὅτι μετὰ τὸ κεῖται ἠκολούθει τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ, χωρὶς νὰ χωρῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλη λέξις (ὡς θανὼν π.χ.).

Τὸ πλησιέστερον παράλληλον πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπιγράμματος εὕρηται ἐπὶ ἐπιγραφῆς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ἐκ Πειραιῶς (AE 1885, 92, CONZE, 1106, IG II² 10435, PEEK, 1653):

ἐνθάδε κεῖται Θεοίτης παῖς | Τελέσωνος.

Ἐμφαντικὴ μνεία τοῦ ὀνόματος δὲν εἶναι συχνή· γνωρίζω προχείρως δύο μόνον παραδείγματα, τὸ ἐξ Ἐρετρίας ἐπίγραμμα IG XII, 9, 285 (=PEEK 1210):

ξένος ἀπ' Αἰγίνες, Μνεσίθεος δ' ὄνυμα

καὶ (ἔτι ἐμφαντικώτερον) ἐπίγραμμα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἐκ Παντικαπαίου (Inscriptiones Antiquae Orae Septentrionalis Ponti Euxini II 79=G. v. KIESERITZKY - C. WATZINGER, Griechische Grabreliefs aus Südrussland, Berlin 1901, 1. Βλ. SEG III 608, PEEK, 325):

τοὔνο[μ]α δ' | ἐστι Τύχων.

Τὸ πλησιέστερον ὅμως παράλληλον εὕρηται οὐχὶ ἐπὶ ἐπιτυμβίου ἀλλ' ἐπὶ ἀναθηματικοῦ ἐλεγειακοῦ ἀρχαϊκοῦ ἐπιγράμματος ἐξ Αἰγίνης (IG IV 7, FRIEDLÄNDER, Epigrammata 120)[1]:

ὃς τόδ' ἄγαλμα ἀνέθηκε, Φιλόστρατος ἔστ' ὄνομα αὐτῷ,
πατρὶ δὲ τῶι τήνου Δαμοφόων ὄνομα

εἰς παρόμοια δὲ ἐπιγράμματα ἀναζητητέον τὸ πρότυπον τοῦ ἡμετέρου, τοῦ ὁποίου πάντως ἡ ὅλη σύνθεσις παραμένει σκοτεινή.

Εἰκ. 200. Ὅρος τάφου.

(123) (εἰκ. 200). Ὀρθογωνίου μαρμαρίνης στήλης τμῆμα ἀποκεκρουμένον κάτω καὶ δεξιά. Μέγ. ὕψος 0.11, μέγ. πλάτος 0.145, πάχος 0.085.

Ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴ εἰς τρεῖς στίχους:

Γλαύκων | Ἀλέξεω | Θάσιος

Τὸ ὄνομα Γλαύκων γνωστὸν ἐν Θάσῳ (IG XII 8, 376 στ. 5-6, 360/350 π.Χ.)[2].

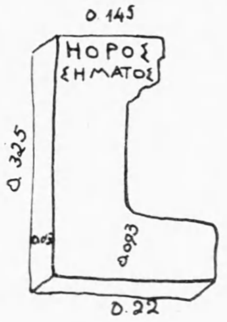

1:10
Εἰκ. 201. Ὅρος τάφου.

(124) (εἰκ. 201). Ὅρος κεχαραγμένος ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου προερχομένου, προφανῶς, ἐκ βάσεως στήλης· δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφὴ ὅτε ἀκόμη ὁ λίθος ἐχρησίμευεν ὡς βάσις, καὶ διότι ἡ θέσις τῆς στήλης δὲν εἶναι εὔκολον νὰ συνέπιπτε μὲ ἓν τῶν ὁρίων τοῦ τάφου καὶ μάλιστα διὰ τὴν θέσιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἧς ὁ μὲν πρῶτος στίχος εἶναι συμμετρικῶς διατεταγμένος ὡς πρὸς τὸ σῳζόμενον πλάτος ὁ δὲ δεύτερος καταλαμβάνει ἀκριβῶς ὅλον τὸν διαθέσιμον χῶρον, ὥστε καθίσταται προφανὲς ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετὰ τὴν θραῦσιν καὶ τὴν διὰ τὸν ἀρχικὸν προορισμόν του ἀχρήστευσιν τοῦ λίθου[3]. Ὁ λίθος, πολὺ λεπτὸς διὰ βάσιν, φαίνεται κεκομμένος καθ' ὅλον τὸ πάχος αὐτοῦ. Μῆκος 0.325, μέγ. πλάτος 0.22, πάχος 0.05 (πλείονες διαστάσεις ἐν τῷ σχεδίῳ εἰκ. 201). Εἰς τὸ ἄνω μέρος ἡ ἐπιγραφή:

hόρος | σήματος

Ὕψος γραμμάτων· στ. 1: 0.015(Ο)-0.0215 μ. (Ρ), στ. 2: 0.013 (Ο)-0.019 μ. (Σ)· οἱ δύο στίχοι καταλαμβάνουν ὕψος 0.04 μ.

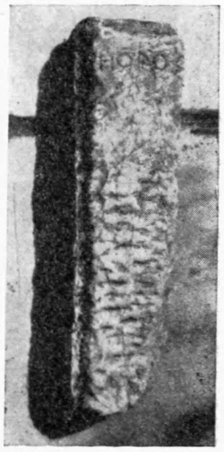
Εἰκ. 202. Ὅρος τάφου.

(125) Στηλίδιον μαρμάρινον (εἰκ. 202) ὕψους 0.54, πλάτους 0.15 καὶ πάχους 0.07 μ. Καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῆς ἀριστερὰ τῷ ὁρῶντι γωνίας σχηματίζεται αὐλάκωσις.

Ἡ ἐπιφάνεια τῆς ὄψεως σφυροκοπημένη, ἐκτὸς τοῦ ἄνω μέρους εἰς ὕψος 0.19 μ., ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή:

hόρος.

1 Διὰ μεταγενέστερα (καὶ οὐχὶ τελείως ἀκριβῆ) παράλληλα βλ. τὸ ἐκ Σάρδεων ἐπίγραμμα τὸ δημοσιευόμενον ὑπὸ L. ROBERT ἐν AJA 64, 1960, 53 καὶ σημ. 1 (παραπέμποντος εἰς PEEK, ἔ.ἀ. ἀριθ. 1095-1103 καὶ καὶ 1074-1094).

2 Περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς χρονολογίας τοῦ ἀναθήματος βλ. J. POUILLOUX, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos I (Études Thasiennes III), Paris 1954, 232-3, πρβλ. καὶ σ. 441. Ὁ σχηματισμὸς τῆς γενικῆς εἰς -εω σπάνιος, πρβλ. αὐτ. σ. 453-4.

3 Σκοπίμως δὲν χρησιμοποιῶ τὴν ἔκφρασιν «μετὰ τὴν χρῆσιν τοῦ λίθου» διότι θεωρῶ πιθανώτατον ὅτι ἡ βάσις δὲν ἐπρόφθασε νὰ χρησιμοποιηθῇ, θραυσθεῖσα κατὰ τὴν ἐν τῷ μαρμαρογλυφείῳ προετοιμασίαν της.

Ἐπὶ τῶν γραμμάτων ἴχνη ἐρυθροῦ. Ὕψος γραμμάτων 0.018 (Ο) - 0.03 (Σ).

Ἡ στήλη ὁμοία, κατά τι μείζων ἀλλὰ μὲ μικροτέραν λελεασμένην ἐπιφάνειαν, πρὸς τὸν ΝΔ. ὅρον τοῦ τάφου XLIV (σ. 67, εἰκ. 161 δεξιά).

ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ἀνασκαφικῶς ταῦτα συνίσταντο εἰς μέρη δύο κτισμάτων:

1) ***Ἁψιδωτὸς τοῖχος 4*** (εἰκὼν 203). Οὗτος ἀπετέλει μέρος οἰκοδομήματος (περὶ τοῦ πιθανοῦ χαρακτῆρός του βλ. κατωτέρω) ἐκτεινομένου πρὸς Α. ὑπὸ τὴν παρακειμένην οἰκοδομήν· ὁ τοῖχος, κανονικοῦ πάχους 0.50 μ. (ἢ κατά τι μείζονος), σχηματίζει ὄψιν μόνον πρὸς τὰ ἔσω, ἐνῷ πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς ἀσφαλεστέραν θεμελίωσιν προφανῶς (καθ' ὅσον τὸ κατώτατον τοῦτο τμῆμά του δὲν ἐξεῖχεν, ἀσφαλῶς, τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους) ἐσχηματίζετο γέμισμα ἀκαθορίστου ἐκτάσεως (βλ. σ. 22). Τὸ μέσον σῳζόμενον ὕψος του εἶναι 0.30 μ. εἰς μίαν ἢ δύο σειρὰς λίθων (ἀναλόγως τοῦ μεγέθους των)· ὑπὲρ τοὺς λίθους διήκει σειρὰ ὀπτοπλίνθων, ἥτις ὅμως διακόπτεται ἀμέσως μετὰ τὸ μέσον τοῦ σῳζομένου τμήματος (πιθανῶς κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς ἁψῖδος, θεωρηθεῖσαν ἀξίαν ἰδιαιτέρας ἐνισχύσεως) ὑπὸ τεσσάρων μεγάλων λίθων (οἵτινες πατοῦν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους), ὧν εἷς λίθος τῆς Ἀκροπόλεως (πρβλ. σ. 118) τραπεζιόσχημος, προερχόμενος πιθανῶς ἐκ πολυγωνικοῦ (ψευδοπολυγωνικοῦ μᾶλλον) τοίχου· ὁ λίθος ἔχει ὕψος 0.60 μ., πλάτος 0.45 μ. καὶ πάχος 0.22 μ. Ὁ νοτιώτατος τῶν μεγάλων λίθων, ἐρυθρωπὸς κροκκαλοπαγής (breccia), ὡς οἱ τοῦ περιβόλου [1] ἔχει ὕψος 0.70 μ., πλάτος 0.55 μ. καὶ πάχος 0.40 μ. Ἐκεῖθεν τοῦ κροκκαλοπαγοῦς πρὸς τὰ ΝΑ. ὁ τοῖχος συνεχίζεται μὲ τὸ αὐτό, ὡς καὶ βορείως τούτου, σύστημα σῳζόμενος ἐδῶ καὶ μέχρι δευτέρας σειρᾶς ὀπτοπλίνθων εἰς ὕψος 0.60 μ. [2].

Εἰκ. 203. Ὁ ἁψιδωτὸς τοῖχος 4 ἀπὸ Α. (Ἐσωτερικὴ ὄψις).

Εἰκ. 204. Ὑδραυλικὸν κτίσμα.

Ὁ ἁψιδωτὸς οὗτος τοῖχος δὲν φαίνεται ν' ἀπετέλει κόγχην λουτῆρος βαλανείου [3], λόγῳ τοῦ μεγάλου του ἀνοίγματος· ἡ ἰδέα τοῦ νυμφαίου ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἀνεύρεσιν Νυμφαίου εἰς μικρὰν πρὸς Ν. ἀπόστασιν, κατὰ τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Νίκης καὶ Ἀπόλλωνος (Πολέμων 5, 1952/53, 126-141)· εἶναι ἀληθὲς ὅτι κόγχη δι' ἄγαλμα δὲν παρετηρήθη εἰς τὸν τοῖχον 4, τοῦτο ὅμως ὀφείλεται εἰς τὸ μικρὸν σῳζόμενον ὕψος του, ἀντι-

1 Βλ. σ. 26, ἔνθα παρελείφθη νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ κροκκαλοπαγοῦς, ἀντὶ τοῦ πωρολίθου, ἄρχεται ἐν Ἀττικῇ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (W. Wrede, Attische Mauern, Athen 1933, 52-3 καὶ σ. 23 ἀρ. 56).

2 Ἐπειδὴ ἡ ὄψις τοῦ τοίχου (πλησιέστατα τοῦ μεσοτοίχου) ἦτο ἀπρόσφορος πρὸς φωτογράφησιν, παρέχω τὸ ἐλεύθερον σχεδίασμα τῆς εἰκ. 203 ἐνδεικτικὸν τῆς κατασκευῆς του. Ὁ τοῖχος (ἐκ τῶν ἔξω καὶ ἄνω) καὶ εἰς τὴν φωτογραφίαν εἰκ. 89.

3 Ὅπερ θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς διάδοχος τοῦ βαλανείου τοῦ Διοχάρους τοῦ μνημονευομένου ἐν IG II² 1056 στ. 6-8. Πρβλ. W. Judeich, Topographie von Athen², 1931, 142-3, βλ. καὶ ἐνταῦθα σ. 125 σημ. 3.

προσωπεῦον ἀσφαλῶς μόνον τὴν θεμελίωσίν του, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω καὶ ἐπιβεβαιοῖ ἡ ἀπουσία δαπέδου καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἐντὸς τοῦ ἀνοίγματός του τάφοι (LVXII α, β, γ σ. 82, 84) δὲν εἶχον ταραχθῆ.

2) ***Impluvium ἢ Δεξαμενή*** (εἰκ. 204). Περὶ τὸ μέσον, εἰς τὸ νότιον τοῦ οἰκοπέδου, ἀπεκαλύφθη τετραγωνικὸς χῶρος ἐστρωμένος δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος, ὅπερ εἶχε τὴν ὄψιν μωσαϊκοῦ (ἄνευ σχεδίου) μὲ ἀνοικτοχρώμους (λευκὰς καὶ ἀνοικτοτέφρους κυρίως, ἐν μέρει δὲ πορτοκαλόχρους) λεπτὰς ψηφῖδας. Πᾶσαι αἱ γωνίαι, τόσον αἱ κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν τοίχων, ὅσον καὶ αἱ πρὸς τὸ δάπεδον, σχηματίζονται λοξότμητοι, μάλιστα κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν καὶ τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς βορείου πλευρᾶς. Οἱ τοῖχοι ἐσῴζοντο εἰς μέγιστον ὕψος ὑπὲρ τὸ δάπεδον 0.27 μ. ἀκριβῶς δὲ τὸ μικρὸν ὕψος εἰς ὃ ἐσῴζοντο δὲν ἐπιτρέπει νὰ διακρίνωμεν ἂν πρόκειται δεξαμενὴ ἢ impluvium. Τὸ μικρὸν σχετικῶς πάχος τῶν τοίχων (0.60 μ. τοῦ βορείου καὶ 0.50 μ. τῶν λοιπῶν) καθιστᾷ πιθανωτέραν τὴν περὶ τοῦ δευτέρου ὑπόθεσιν.

Εἰκ. 205. Ἐξωτερικὴ ὄψις τοίχου τοῦ ὑδραυλικοῦ κτίσματος.

Καὶ οἱ τέσσαρες τοῖχοι πατοῦν ἐπὶ τῆς κιμηλιᾶς. Τὰ μήκη των εἶναι ἄνισα καί, κατ' ἀκολουθίαν, ἄνισοι εἶναι καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν σχηματιζόμεναι γωνίαι,—ὀξεῖαι ἀνατολικῶς καὶ ἀμβλεῖαι δυτικῶς, μικρόν, πάντως, παραλλάσσουσαι τῆς ὀρθῆς. Ὁ βραχύτερος τῶν τοίχων εἶναι ὁ ἀνατολικός, μήκους 3.95 μ.· ἕπονται, προοδευτικῶς, ὁ νότιος (4.24 μ.), ὁ δυτικός (4.30 μ.) καὶ τέλος ὁ βόρειος (4.40 μ.), ὅστις, ὡς ἐλέχθη, εἶναι καὶ παχύτερος, ἐπεκτείνεται δὲ ἀνατολικώτερον κατὰ 4 μέτρα σχεδὸν συναντῶν τὸν νότιον τοῖχον τοῦ περιβόλου. Ὁ τοῖχος οὗτος συνέδεεν ἴσως τὸ κτῖσμα τοῦτο πρὸς ἄλλην συναφῆ κατασκευήν. Μικρὸν ἐγκάρσιον τμῆμα τοίχου (τοῖχος 16) συναντᾷ τὸν Β. τοῦτον τοῖχον ἀνατολικώτερον καὶ εἰς ἐπίπεδον κατὰ 0.40 μ. ταπεινότερον τοῦ δαπέδου τῆς «δεξαμενῆς», ὥστε εἶναι ἀσφαλῶς ἄσχετον πρὸς ταύτην καὶ παλαιότερον, ἀλλὰ ἡ συνάντησις πρὸς τὸν τοῖχον 12 γίνεται ἀκριβῶς κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ δὲν ἀποκλείεται ὅλος ὁ βόρειος τοῖχος νὰ εἶναι καὶ οὗτος ἀρχαιότερος, ἐνσωματωθεὶς εἰς τὴν δεξαμενὴν εἰς δευτέραν χρῆσιν. Ἀτυχῶς ἔλειψεν οἱονδήποτε εὕρημα δι' ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν χρονολόγησιν, τομὴ δὲ γενομένη νοτίως τῆς «δεξαμενῆς» ἀπεκάλυψε σχεδὸν μόνον τὴν ἐξαιρέτου κατασκευῆς ὄψιν τοῦ τοίχου (εἰκ. 205), οὗ μόνον ὁ ἀνώτερος τῶν τριῶν δόμων ὑπερεῖχε τοῦ δαπέδου. Ἡ πεφροντισμένη καὶ καλαίσθητος, κλασσική, θὰ ἔλεγέ τις, τοιχοδομία ἐκπλήσσει ἀπαντῶσα εἰς κατασκευὴν μεταγενεστέραν [1].

Εἰκ. 206. Τμῆμα κιονοκράνου.

1 Δευτέρα χρῆσις δὲν ἀποκλείεται καὶ ἐδῶ, ὁπότε πιθανὸν νὰ προέρχεται ἐκ περιβόλου ἢ καὶ (συγχρόνως) νὰ ἦτο καὶ ἀνάλημμα ὁδοῦ. Διὰ τὰς προκυπτούσας ὅμως σχετικὰς δυσχερείας βλ. κατωτέρω σ. 129. Ἡ ὄψις τοῦ τοίχου ἐνθυμίζει τὴν τῆς ὀχυρώσεως τοῦ Σουνίου (βλ. W. Wrede, Attische Mauern, Athen 1934, ἥτις

Β. Τὰ κινητὰ μεταγενέστερα εὑρήματα ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1 (εἰκ. 206). (Εἰς θεμέλιον ἀμέσως πρὸς Δ. τοῦ ἡμικυκλικοῦ τοίχου.) Μέρος, ἄνω, θεοδοσιανοῦ κιονοκράνου μὲ λογχόσχημα φύλλα καλάμου (τρία σῴζονται, ὑπολογίζεται σύνολον δέκα). Λευκὸν χονδρόκοκκον μάρμαρον. Μέγιστον ὕψος 0.30 μ. (ὕψος ἄβακος 0.10).

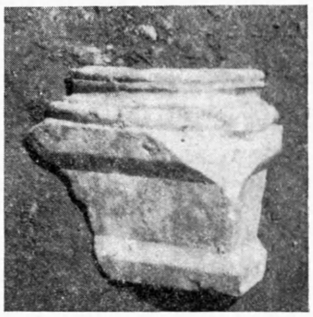

Εἰκ. 207. Βάσις κίονος.

Παραλλαγὴ Κορινθιακοῦ κιονοκράνου, τῆς ὁποίας τὸ ἀρχαιότερον παράδειγμα ἀπαντᾶται εἰς τὸ Ὡρολόγιον τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κυρρήστου (βλ. Α. Κ. Ὀρλανδος, Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ (II), Ἀθῆναι 1954, 294 εἰκ. 245). Ἡ σύνδεσις πρὸς τὸ οἴκημα, οὗ μέρος ἀπετέλει ὁ ἀψιδωτὸς τοῖχος, φαίνεται πιθανή.

Ἐντετειχισμένα, ἀνατολικῶς, τὰ ἑξῆς τρία:

2 (εἰκ. 207). Βάσις ἰωνικοῦ κίονος συμφυὴς μετὰ τῆς πλίνθου, ἀποκεκρουμένη λοξῶς καθ' ὕψος. Ὕψος 0.22. Ὁ σύνθετος οὗτος τύπος βάσεως χρησιμοποιεῖται ἤδη εἰς τὸ μικρὸν πρόπυλον τῆς Ἐλευσῖνος βλ. H. Hörman, Die inneren Propyläen von Eleusis, Berlin und Leipzig 1932, 29, εἰκ. 20 καὶ 22.

3 (εἰκ. 208). Τμῆμα πλακὸς μετ' ἀναγλύφου πανταχόθεν ἀποκεκρουμένης μὲ μέρος μορφῆς περιβεβλημένης δι' ἱματίου. Μέγιστον ὕψος 0.325, μέγ. πλάτ. 0.26, πάχος 0.07, ὕψος ἀναγλύφου 0.02. Κοινὴ ἐργασία ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, προφανῶς ἐξ ἐπιτυμβίου.

4. Τεμάχιον, ἄνω, λαιμοῦ μαρμαρίνης ληκύθου. Μέγ. ὕψος 0.25, πλάτος 0.12, πάχος 0.05.

Εἰκ. 208. Ἀνάγλυφον ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

Τέλος δὲ τὰ ἀκόλουθα ὀκτὼ κιόνια, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον εὑρέθη ΒΑ. παρὰ τὰ πρὸς τὸ γειτονικὸν οἰκόπεδον ὅρια, τὰ δύο ἑπόμενα (ἀρ. 6 καὶ 7) εἰς τὰ ΒΔ. τοῦ οἰκοπέδου, τὰ δὲ λοιπὰ πέντε (ἀρ. 8-12) ἐντετειχισμένα ὁμοῦ εἰς τὰ ΒΔ. τῆς οἰκοδομῆς. Καὶ τὰ ὀκτὼ ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου.

5. Ὕψος 0.95, διάμ. 0.26 (κάτω) - 0.29 (ἄνω). Ἡ ταινία 0.069 ὑπὸ τὴν κορυφήν. Ὕψος γραμμάτων 0.03. Οἱ 3 στίχοι καταλαμβάνουν ὕψος 0.12. Μικροὶ ἀκρεμόνες.

Φιλιστίδης
Καλλικλέους
Ραμνούσιος

Πατὴρ ἴσως τοῦ Φιλιστίδου [Ραμ]*νουσ*(*ίου*), ἐφήβου ἐπὶ Ἐχεκράτου ἄρχοντος (IG II² 1028 στήλη III στίχος 123, 102/1 π.Χ.).

6. Ὕψος 0.80, διάμ. 0.25 (κάτω)-0.33 (ἄνω μείωσις ἰδιαιτέρως ἰσχυρά). Ἄπεργον κάτω 0.20. Ὕψος γραμμάτων 0.025 κ.μ.δ. Οἱ τρεῖς στίχοι καταλαμβάνουν 0.10 μ. ὕψος.

Σώστρατος
Δεξινίκου
Εἰτεαῖος

Ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν μὲ τὸν *Σώστρα*[τον] *Τηλοκλέ*[ους] *Εἰτεαῖον* (ἀρχὴ 3ου π.Χ. αἰ.), ÖJh 11, 1908, Beibl. 163 ἀρ. 70.

Τὸ ὄνομα Δεξίνικος διὰ πρώτην φοράν, ὅσον γνωρίζω, ἀπαντᾷ ἐν Ἀττικῇ.

μὲ μεγάλην πιθανότητα συνδέεται πρὸς τὴν ἔναρξιν τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου (413/2 π.Χ.), ἐποχὴν συμπίπτουσαν μὲ τὴν τέλεσιν τῶν ἐδῶ ταφῶν.

7. Μικρὸν κιόνιον μὲ ἰσχυρὰν μείωσιν ἀποκεκρουμένον κάτω. Ὕψος 0.37, διάμ. ἄνω 0.18, ὕψος γραμμάτων 0.015-0.02. Οἱ δύο στίχοι ἔχουν ὕψος 0.045 μ.

Ἀκάμας
Ἀντιοχεύς.

Ἀκάμας Ἀντιοχεὺς ἐπὶ ἐπιτυμβίου ἐκ Δυστοῦ τῆς Εὐβοίας (IG XII 980) [1].

8. Ἄνω μέρος κιονίου. Μέγιστον ὕψος 0.26, διάμ. ἄνω 0.19, ὕψος γραμμάτων 0.015-0.018. Οἱ τρεῖς στίχοι 0.09. Ὑπὸ τὴν ταινίαν ἄγραφον κενὸν ὕψους 0.05.

Νουμήνιος
Νικολάου
[Ἀ]*ντιοχεύς.*

9. Κιόνιον πιθανῶς πλῆρες. Ὕψος 0.73, διάμ. ἄνω 0.225. Ὕψος γραμμάτων στ. 1:0.028-0.033, στ. 2 : 0.021-0.025, στ. 3 : 0.025-0.027.

Ἀ σ ί α
Νικομάχου
Μ ι λ η σ ί α.

Δύο ἄλλαι «Μιλήσιαι» ἐξ Ἀθηνῶν μὲ τὸ ὄνομα Ἀσία γνωσταί: IG II² 9440 (κιόνιον, τέλος τοῦ 1ου π.Χ. αἱ.) καὶ 9439 (κιόνιον τῆς αὐτοκρατορικῆς περιόδου). Πρβλ. Ἀσία Ὀῆθεν (IG II² 6947) καὶ τρεῖς Ἀσίας ἐξ Ἀντιοχείας (IG II² 8129-8131, 2ος π.Χ. αἱ.).

10. Κιόνιον πλῆρες μὲ ἰσχυρὰν μείωσιν. Ὕψος 0.65 (ἄπεργον κάτω 0.25) διάμ. ἄνω 0.23.

Στα[γώ]*ν*
Δίωνος
[Μι]*λησ*[ία]
[. .]*καίου*
[γ]*υνή.*

Πρβλ. *Σταγόνιον χαῖρε* ἐκ τῆς γειτονικῆς οἰκίας Φιλήμονος, μετέπειτα SCHLIEMANN, AM 13, 1888, 209=IG II² 12645 (1ου π.Χ. αἱ. κατὰ τὸν KIRCHNER) καὶ Ἀρχ. Δελτ. 1888, 98:9 καὶ Σταγόνιον Σύρα, IG II² 10403 (βλ. καὶ ΑΘΗΝΑΙΟΝ XIII 586b). Δίων Μιλήσιος, IG II² 9522, 9523 (κιόνια, τὸ δεύτερον τοῦ 1ου π.Χ. αἱ.). Αἱ μόναι σχεδὸν πιθαναὶ συμπληρώσεις τοῦ ὀνόματος τοῦ συζύγου εἶναι [Ἀλ]*καῖος* καὶ [Δι]*καῖος.*

11. Κιόνιον (πλῆρες;). Ὕψος 0.70, διάμ. ἄνω 0.225.

[Δ]*ιονυσ*[ία]
Ἡρακλεῶτις
Ἀντιπάτρου
Λαμπτρέως
γυνὴ

Διονυσία Ἡρακλεῶτις καὶ IG II² 8629, 8630, 8631. Ὁ σύζυγός της ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀντιπάτρου Λαμπτρέως, ἐφήβου ἐπὶ Δημητρίου ἄρχοντος (123/2 π.Χ.), IG II² 1006 στ. 108.

12. Κάτω μέρος κιονίου, μὴ περιλαμβάνον γράμματα. Ὕψος 0.35 διάμ. 0.19.

1 Τοῦ 2ου/1ου π.Χ. αἱ. καὶ ὄχι τοῦ 3ου, ὡς ὁ Γ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων, Ἀθῆναι 1910, 49, 9 καὶ 98, 13, ἐὰν τὸ μὲ κεκαμμένην τὴν ὁριζόντιον κεραίαν Α ἀποδίδῃ πράγματι τὸ ἐπὶ τοῦ λίθου.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ι. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ἡ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς παρούσης ἀνασκαφῆς ὕπαρξις νεκροπόλεως τῶν κλασσικῶν χρόνων ἦτο γνωστὴ παλαιόθεν. Τὰ πρῶτα ὁμαδικὰ εὑρήματα ἐσημειώθησαν ἕνα σχεδὸν αἰῶνα πρότερον κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ Σταδίου κατ' Αὔγουστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1858. Τὰ ἐπιγραφικὰ κυρίως εὑρήματα ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Κ. ΠΙΤΤΑΚΗ ἐν ΑΕ [1] ὑπ' ἀριθ. 3269 (IG I^2 876), 3270 (ὁ ὅρος σήματος IG II^2 2572 καὶ ἡ μαρμαρίνη λήκυθος Arch. Zeit. 1864, πίν. 183, 1. 2.=CONZE 1073 πίν. 218, 219), 3279 (IG II^2 5273, CONZE 896 πίν 176), 3281 = 3344 (IG II^2 11226, CONZE 122 πίν. 62), 3284 (IG II^2 12485, CONZE 956 πίν. 190), 3305 (IG II^2 6994, CONZE ὑπὸ τὸν ἀριθ. 1769 μὲ σχέδιον), 3315 (IG II^2 8493, CONZE 1279), οἱ ὅροι 3317, 3318 (IG II^2 2511), 3319 καὶ 3320 (IG I^2 876, βλ. κατωτ.), 3321, 3323 (IG II^2 2505), 3324 (IG II^2 2509), 3344 (IG II^2 11226, CONZE 122 πίν. 42), 3345 (IG II^2 6361) καὶ 3346 (IG II^2 11942) [2].

Συγχρόνως σχεδὸν ἤρξαντο αἱ ἐργασίαι ἐκσκαφῆς τῶν θεμελίων τοῦ κτηρίου τῆς Βουλῆς, ἔνθα εὑρέθησαν δύο στῆλαι, δημοσιευθεῖσαι καὶ αὗται ὑπὸ τοῦ ΠΙΤΤΑΚΗ ἐν ΑΕ ἀρ. 3287 καὶ 3288 (CONZE 920 πίν. 181 καὶ 327 πίν. 81, IG II^2 6902 καὶ 8478). Βλ. καὶ ΑΕ 3353 (IG II^2 7234).

Ἤδη καὶ πρὸ τῶν ἐργασιῶν τούτων εἶχον σημειωθῆ εἰς τὴν περιοχὴν εὑρήματα, ἐξ ὧν ἡ τοπογραφικὴ ταύτισις εἶναι ἀσφαλὴς διὰ τὰς στήλας ΑΕ 1842, ἀρ. 751 καὶ 1856, ἀρ. 2787 [3] (IG II^2 7673 καὶ 11695, τὸ δεύτερον καὶ παρὰ CONZE, 1094 πίν. 223).

Μεταγενεστέρως ἐγένοντο κατὰ διαστήματα σποραδικῶς ἱκανὰ εὑρήματα, ὧν τὰ πλησιέστερα πρὸς τὸν χῶρον τῆς ἀνασκαφῆς μας τὰ κατὰ τὴν σκαφὴν ὑπονόμου κατὰ τὴν ὁδὸν Σταδίου ('Αρχ. Δελτ. 5, 1899, 125-6), μέχρι τῆς ὁμαδικῆς ἀνευρέσεως τάφων τὸ ἔτος 1926, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ μεγάρου τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου Στρατοῦ εἰς τὴν θέσιν τῶν βασιλικῶν στάβλων [4]. 'Εκ τῶν μετέπειτα εὑρημάτων τούτων

1 Ἡ σειρὰ δημοσιεύσεως δὲν φαίνεται ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸν χρόνον ἀνευρέσεως. 'Επὶ παραδείγματι, κατὰ τὰς σημειώσεις τοῦ Πιττάκη, ἡ ὑπ' ἀρ. 3334 στήλη εὑρέθη τὴν 2 Αὐγ. 1858, ἡ ὑπ' ἀρ. 3303 τὴν 8 Αὐγ., ἐνῷ ἡ ὑπ' ἀρ. 3281 (ἐπαναδημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὑπ' ἀρ. 3344) τὴν 20 Σεπτ. (τὸ ἀναγραφόμενον 1853 ὀφείλεται προφανῶς εἰς τυπογραφικὸν σφάλμα ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 1858).

2 Τὰ κιόνια καὶ μεταγενέστερα γενικῶς εὑρήματα, μὴ περιλαμβανόμενα ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀναγραφῇ, σημειοῦνται ἐνταῦθα: 3274 (II^2 7888), 3276 (IG II^2 6128), 3277 (IG II^2 7081), 3278 (IG II^2 6468), 3280 (IG II^2 6321), 3282 (- - -*όδημος Ἡρακλειώτης*), 3283 (IG II^2 8577), 3285 (IG II^2 5856), 3286 (IG II^2 8188), 3300 (IG II^2 5478), 3301 (IG II^2 8597), 3302 (IG II^2 9614), 3303 (IG II^2 12104), 3304 (IG II^2 6115), 3306 (IG II^2 7867), 3307 (IG II^2 10255), 3308 (IG II^2 9278), 3309 (IG II^2 10725), 3310 (IG II^2 11511), 3311, 3312 (IG II^2 11972), 3313 (IG II^2 5315), 3314 (IG II^2 8033), 3316 (IG II^2 8918, CONZE 2937 πίν. 441), 3322 (IG II^2 2630), 3347 (IG II^2 13049), 3351 (IG II^2 8745), 3352 (IG II^2 8002), 3360 καὶ 3361 (IG II^2 7338 καὶ 7339).

3 Διὰ τὸ πρῶτον σημειοῖ ὁ ΠΙΤΤΑΚΗΣ: «Εὑρέθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῶν 'Αθηνῶν, οὐ μακρὰν τῆς πύλης τοῦ Διοχάρους», τῆς ὁποίας ἡ κατὰ τὸν Πιττάκην θέσις προσδιορίζεται ἀκριβέστερον εἰς τὴν ἀναγραφὴν τοῦ δευτέρου εὑρήματος «εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λημνίου κειμένην παρὰ τὴν Διοχάρους ἀρχαίαν πύλην (ΒΔ. ἀνακτόρων)». Ἡ θέσις τῆς οἰκίας τοῦ Λημνίου εἶναι ἀκριβέστερον γνωστὴ ὡς κειμένη κατὰ τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Κολοκοτρώνη καὶ Σταδίου (οἰκία Καθηγητοῦ Κων. Ν. Κωστῆ) ἐκ μεταγενεστέρων εὑρημάτων, ὡς ἡ ἀνευρεθεῖσα τὸ 1864 λήκυθος τοῦ Θηρέως (IG II^2 6117, CONZE, 1127 πίν. 234-236). Σημειωτέον ὅτι ἡ ταύτισις τῆς πύλης εἶναι ἡ γενικῶς παραδεδεγμένη. Βλ. JUDEICH, ἔ. ἀ. 142-3 καὶ ΚΑΡΟΥΖΟΥ, BCH 71/72, 1947/48, 388, Ι. ΤΡΑΥΛΟΥ, Πολεοδομικὴ ἐξέλιξις τῶν 'Αθηνῶν, 'Αθῆναι 1960, 53 εἰκ. 20 πίν. 3.

4 Αἱ πρῶται εἰδήσεις ἐν JHS 46, 1926, 244, ὅπου παραδόξως ἀναγράφεται ὅτι: the presence of a ceme-

σημειῶ ἰδιαιτέρως τὰ ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ Π. Καλλιγᾶ γενόμενα καὶ δημοσιευθέντα ὑπὸ Α. Ε. Κοντολεοντος ἐν REG 13, 1900, 492-3. Εἶναι δὲ ταῦτα (κατὰ τὴν σειρὰν τῆς ἀριθμήσεως ἐν REG):

α) τρεῖς στῆλαι:

1. Ἡ στήλη τοῦ Λακρατίδου (IG I² 1080 Conze 1324a, πίν. 279), γραπτὴ ἀετωματικὴ στήλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

2. Ἡ στήλη τοῦ Μελανίπου Μελανώπου καὶ τοῦ Ἀθηνίχου (IG II² 6283, τῶν ἐτῶν 410-390 κατὰ H. Möbius, Die Ornamente der griechischen Grabstelen, Berlin 1928, 27, 46 πίν. 10b).

3. Ἀνθεμωτὴ στήλη *Μελίτ*[της] (IG II² 12070) τῶν μέσων τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

β) τέσσαρα κιόνια:

4. Ἑρμίας Ἑρμίου (IG II² 11326) τοῦ 3ου π.Χ. αἰ.

5. Βίων Μοσχίων (IG II² 10963) τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

6. Ἀξιονίκη Ἑρμογένου Μιλησίου (IG II² 9397) τοῦ 2ου/1ου π.Χ. αἰ.

7. Διόδωρος Διοδώρου Μιλήσιος μὲ ἀνάγλυφον λουτροφόρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφήν (IG II² 9497), τοῦ 2ου/1ου π.Χ. αἰ.

Δὲν εἶναι σαφὲς ἂν ἀνευρέθη ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τῆς οἰκίας Καλλιγᾶ ἡ ἐλλιπὴς στήλη τῆς Χοιρίνης (IG II² 13063, Conze [II] 1189b) χρονολογουμένη εἰς τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. [1].

Τὰ εὑρήματα τῶν βασιλικῶν στάβλων παρέμειναν ἐν τῷ συνόλῳ των ἀδημοσίευτα· τὸ προκαταρκτικὸν σημείωμα, τὸ δημοσιευθὲν ἐν BCH 71/72, 1947/48, 385-391, ἔμεινε χωρὶς συνέχειαν καὶ ἡ σποραδικὴ δημοσίευσις ἐκλεκτῶν εὑρημάτων [2] δὲν ἀναπληροῖ τὴν ἔλλειψιν συστηματικῆς ἐκθέσεως τῆς ἀνασκαφῆς.

Σημειῶ ἐδῶ τὰ ἐπιγραφικὰ εὑρήματα τὰ καταχωρισθέντα ἐν IG II²: ἓξ ἁπλοῖ ὅροι, IG II² 2505, 2506, 2508, 2509, 2511 (δύο ὅροι), δύο δὲ ἕτεροι μὲ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τοῦ τάφου: 2555 καὶ 2558, ἡ ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου βάσις 4597 *(Δήμητρι Προπυλαίαι Διόδοτος)* καὶ ἡ ἐπιτύμβιος στήλη 8827.

Ἀπὸ τὰ πλησιέστερα εὑρήματα τοῦ Πιττάκη τρεῖς ὅμοιοι (διαφέροντες μόνον κατὰ τὰς διαστάσεις) ὅροι τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (ΑΕ 3269, 3319, 3320, IG I² 876) [3], παρέμειναν αἰνιγματικοί· ὁ Πιττακης συνεπλήρωνεν *ὅρος Κ*[ολυττοῦ], τοποθετῶν ἐκεῖ τὸν δῆμον, ὅστις παρὰ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν τίθεται εἰς τὰ πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως (πρβλ. Judeich, ἔ.ά. 169 καὶ σημ. 1, εἰκ. 14).

Ἐν τούτοις ὁ Πιττάκης ὀρθῶς ἐσκέφθη ὅτι τὸ Κ ἀντιπροσωπεύει ἀρχικὸν καὶ οὐχὶ ἀριθμητικόν (ὁπότε εἶναι ἄνευ νοήματος ἡ τριπλῆ ἐπανάληψίς του, ἐν ἀπουσίᾳ μάλιστα οἱου-

tery in this region was quite unsuspected καὶ 47, 1927, 522-3, BCH 50, 1926, 539-540 καὶ 51, 1927, 471. Ἐκτενέστερον σημείωμα ὑπὸ τῶν ἀνασκαφέων ἐν ΑΔ 9, 1922/25 Παράρτ. 68-72, ἐξ οὗ ΑΑ 42, 1927, 346-7.

1 Ὁπωσδήποτε, φαίνεται ὅτι δὲν ἐκομίσθη ἐκ τῆς παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος οἰκίας τὸ εἰς τὸν κῆπον τῆς ἐν Πατησίοις οἰκίας του τμῆμα στήλης (Conze 1182 μὲ φωτογραφίαν). Πρόκειται μᾶλλον περὶ παλαιοτέρου εὑρήματος, ἐξομαλισθέντος καὶ διατρυπηθέντος, ἵνα χρησιμοποιηθῇ εἰς κρήνην ὑπὸ τοῦ προκατόχου τοῦ κτήματος, ἐν ᾧ ἡ οἰκία Καλλιγᾶ, ἢ εἴς τινα τῶν γειτονικῶν κτημάτων, πιθανῶς ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας.

2 Σ. Παπασπυριδη, Νέα λήκυθος τοῦ Δούριδος ΑΔ 11, 1927/28, 91-110 (ἔνθα οὐδεμία παραπομπὴ εἰς τὴν πρώτην ἔκθεσιν τῶν ἀνασκαφῶν, ΑΔ ἔ.ά.). Ἓξ χόες πάντες χρονολογούμενοι περὶ τὸ 430 π.Χ. ἔχουν καταχωρισθῇ ὑπ' ἀρ. 113 καὶ 122-128 ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν γνωστῶν χοῶν ὑπὸ τοῦ v. Hoorn, ἔ.ά. εἰκονιζόμενοι, ὁ μὲν πρῶτος ἐν JHS 55, 1945, 39 εἰκ. 3 (λεπτομέρεια) καὶ οἱ ὑπ' ἀρ. 123-124 ἐν BCH 71/72, 1947/48, 396 πίν. 61, 2 μέσον καὶ ἀριστερά. Γραπτὴ στήλη ἐδημοσιεύθη ἐν AM 71, 1956, 124-139, παρεμπιπτόντως δὲ (σ. 133 παρενθ. πίν. 71) εἰκονίζεται καὶ ἡ παράστασις λευκῆς ληκύθου τῆς ὁμάδος R αὐτόθεν προερχομένης.

3 Ὧν ὁ πρῶτος τοὐλάχιστον εὑρέθη «ἄντικρυ τῶν βασιλικῶν σταύλων παρὰ τὴν γωνίαν τῆς οἰκίας Κ. Π. Καλλιγᾶ» παραδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου μετὰ τοῦ ὅρου σήματος ὑπ' ἀριθ. 3270.

δήποτε ἄλλου ἀριθμοῦ) ἀποτελοῦν σύντμησιν ἐννοουμένης λέξεως, ὡς δέχεται ὁ M. Tod ἐν BSA 49, 1954, 1, ὅστις κλίνει νὰ δεχθῇ τὸ K ὡς σύντμησιν τῆς λέξεως κ[ρήνης], παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς ἐν ταῖς IG I^2 (874/5) δύο ὅρους κρήνης. Ἐνῷ ὅμως οὐδεμία ἔνδειξις κρήνης ἐσημειώθη εἰς τὴν περιοχήν, ὁ ἕτερος τῶν ὅρων Μουσῶν κήπου εὑρέθη, κατὰ τὸν ἀσφαλῆ γνώστην Σ. Κουμανουδην (Φιλόπατρις, 10 Ἀπρ. 1856, Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαὶ Ἀνέκδοτοι, φύλλ. Α΄, ἐν Ἀθήναις 1960, ἀρ. 36, ΑΕ 3660, IG II 1095 II^2 2613) ἐν τῇ ἀνασκαφῇ τῶν θεμελίων τῆς οἰκίας τοῦ Π. Γιαννοπούλου [1] τῆς κειμένης παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς πλατείας Συντάγματος. Ὁ ἴδιος ἀνεῦρεν ἀργότερον ἕτερον ὁμοιότατον ὅρον χρησιμοποιηθέντα εἰς τὸ τεῖχος τοῦ Σερπεντζὲ παρὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον (Ἐπιγραφαὶ τῶν περὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον τόπων, Ἀθήναιον 6, 1877, 374 ἀρ. 9). Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ U. Köhler (IG II 1096, ἐξ οὗ II^2 2614), ἡ ὁμοιότης τῶν δύο λίθων εἶναι τοιαύτη ὥστε ἀναποφεύκτως πρέπει νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἀμφότεροι ἀνῆκον εἰς τὸν αὐτὸν κῆπον. Καὶ ἐνῷ ὁ κατὰ τὴν νοτίαν κλειτὺν τῆς Ἀκροπόλεως οὐδὲν διδάσκει ὡς οὐχὶ κατὰ χώραν κείμενος, ὁ ἐν τοῖς θεμελίοις τῆς παρὰ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος οἰκίας εὑρίσκετο ἀσφαλῶς ἐκεῖ ἀρχαιόθεν, πλησιέστατα τῆς ἀρχικῆς του θέσεως, ὥστε ἐδῶ που πρέπει ν᾿ ἀναζητηθῇ ὁ ἄλλως ἀκαθόριστος [2] Μουσῶν κῆπος.

Περὶ τῶν δύο ὅρων διέλαβον ἐκ νέου καὶ ὁ W. Peek, AM 67, 1942, 33-4 ἀρ. 34, καὶ ὁ E. Vanderpool, The Museum and Garden of the Peripatetics ἐν ΑΕ 1953/54, τ. 2, 126-8 (ἐξ οὗ SEG XVI, 149) μετὰ παρενθέτου πίνακος φωτογραφιῶν ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων τοῦ λίθου. Ὁ Peek παρετήρησε τὴν ὕπαρξιν τόρμου ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας, ἀπέδωκε δὲ τοῦτον εἰς δευτέραν χρῆσιν τοῦ λίθου ὡς βάσεως στήλης, διέλαθον ὅμως αὐτὸν τὰ ὑπὸ τοῦ Vanderpool παρατηρηθέντα ἴχνη γραμμάτων προγενεστέρας κατακορύφου ἐπιγραφῆς ληγούσης εἰς - -]*ων*. Ὁ τελευταῖος διαπιστοῖ λοιπὸν τρεῖς χρήσεις τοῦ λίθου, τὴν πρώτην μὲ τὴν κατακόρυφον ἐπιγραφήν, τὴν δευτέραν ὡς ὅρον κήπου Μουσῶν καὶ τὴν τρίτην ὡς βάσιν στήλης, ἐπαναφέρει δὲ τὴν γνώμην τοῦ Köhler (Rhein. Mus. 39, 1884, 295) ὅτι ἡ στήλη, ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτῆς χρήσει, προέρχεται ἐκ τοῦ κήπου τῶν Περιπατητικῶν [3] παρὰ τὸ Λύκειον [4], χρονολογῶν οὕτω τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ $3^{ου}$ π.Χ. αἰ., ὑπερβολικὰ χαμηλά, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸν τύπον τῶν γραμμάτων, τὴν σημείωσιν τοῦ δασέος, ἐκλιπόντος ἤδη εἰς τοὺς δύο ὅρους Κεραμεικοῦ τοῦ $4^{ου}$ π.Χ. αἰῶνος [5], ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν διάταξιν τῆς ἐπιγραφῆς, ἔνθα ἐπικρατεῖ εἰσέτι ἡ ἀραίωσις (μὲ μικρόν, εἰς κακὸν ἴσως ὑπολογισμόν, ὀφειλόμενον συγκεντρισμὸν τοῦ $3^{ου}$ στίχου) καὶ οὐχὶ ἡ συμμετρικὴ διάταξις τῶν ἀνίσου ἀριθμοῦ γραμμάτων στίχων [6].

1 Κακῶς ὁ Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ἐν ἐφημερίδι «Ἐλευθερία», 13 Ἰαν. 1957, λέγει ὅτι ὁ ὅρος εὑρέθη κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς οἰκίας Π. Καλλιγᾶ. Ὁ ὅρος οὗτος ἔδωκε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν ὁδὸν Μουσῶν, τὴν εἰς ὁδὸν Καραγεώργη τῆς Σερβίας μετονομασθεῖσαν.

2 Πρβλ. RE XVI, 1, 693: von unbestimmte Lage der Garten M(usen), wovon zwei Grenzsteine übrig καὶ Judeich, ἔ.ἀ. 424-5, ὅστις τοὺς θεωρεῖ ἑλληνιστικούς, ἐνῷ ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς οὐχὶ πολὺ ὑστέρους χρόνους τοῦ $4^{ου}$ π.Χ. αἰ. Πρβλ. καὶ κατωτέρω.

3 Βλ. τὴν διαθήκην τοῦ Θεοφράστου (ἀποθανόντος τὸ 287 π.Χ.) παρὰ ΔΙΟΓΕΝΕΙ ΛΑΕΡΤΙΩι V 51-57.

4 Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Vanderpool βασιζόμενος καὶ ὁ Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ, ἔ.ἀ. πίν. 4, τοποθετεῖ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην τὸν Μουσῶν Κῆπον.

5 IG II^2 2619 (βλ. καὶ W. Peek, Kerameikos III ἀρ. 59 πίν. 28 καὶ Judeich, ἔ.ἀ. 167 πίν. 23) καὶ ΑΔ 1, 1915, Παράρτ. 74. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐγκατάλειψις τῆς σημειώσεως τῆς δασείας συντελεῖται καὶ εἰς τά (συντηρητικώτερα) ψηφίσματα καὶ πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ εὐκλειδείου ἀλφαβήτου βλ. IG I^2 115 (409/8), 118 (408/7) καὶ 304 (407/6).

6 Πρβλ. R. P. Austin, The Stoichedon Style in Greek Inscriptions, London 1938, 102-3.

Ἡ δυσχέρεια λοιπὸν τόσον χαμηλῆς χρονολογήσεως ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς δεδομένα φαίνεται ἀποκλείουσα τὴν ὀξύνουν ὑπόθεσιν τοῦ VANDERPOOL καθιστῶσα πιθανωτέραν ἄλλην σειρὰν τῶν τυχῶν τοῦ λίθου: Πρώτη χρῆσις ὡς κατακορύφου ἐπιγραφῆς, ὅρου πιθανῶς, ἴσως καὶ τότε ὅρου κήπου μουσῶν, πρὸ τῆς συστηματικῆς ταφικῆς χρήσεως τοῦ τόπου· δευτέρα χρῆσις ὡς βάσεως στήλης τάφου κατὰ τὴν περίοδον τελέσεως ταφῶν εἰς τὴν περιοχήν (περὶ τὸ 400 π. Χ.)· τρίτη τέλος χρῆσις ἐνωρὶς τὸν 4ον π.Χ. αἰ., ὡς ὅρου μουσῶν κήπου, εἰς ὃν ἴσως ἀποδοτέοι καὶ οἱ τρεῖς *ὅροι Κ* τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. [1].

Ἡ τριπλῆ αὕτη χρῆσις τοῦ λίθου φαίνεται ἀντικατοπτρίζουσα καὶ τὰς τύχας τοῦ τόπου χρησιμοποιηθέντος, ὡς δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ ὑποθέσωμεν, δι' ἀντιστοίχους σκοπούς (βλ. χρονολόγησιν ἐν τέλει).

II. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ

Τὸ στερεὸν ἔδαφος ἀπετελεῖτο καὶ ἐδῶ, ὅπως πανταχοῦ σχεδὸν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λεκανοπεδίου, ἀπὸ πρασινωπὸν μαλακὸν βράχον, τοὺς ἀθηναϊκοὺς σχιστολίθους [2], γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα κιμηλιά, μὲ σημαντικὴν κλίσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἑτέραν δὲ μικροτέραν ἀπὸ Δ. πρὸς Α., ὥστε ἡ ἐπιφάνειά του δὲν εὑρίσκετο πανταχοῦ εἰς τὸ αὐτὸ βάθος· οὕτω πρὸς Ν. τοῦτο ὑπερέβαινε τὰ 4 μ. ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἐπίπεδον τῆς ὁδοῦ, ἐνῷ πρὸς Β. δὲν ἔφθανεν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τὰ 2 μ.

Τὴν κλίσιν τοῦ βράχου ἠκολούθει γενικῶς καὶ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος, ὡς ἔδειξε καὶ τὸ ἀναλόγως ποικίλον ἐπίπεδον τῶν τάφων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν γενικῶς ἐσκαμμένοι ἐντὸς τῆς κιμηλιᾶς. Ἡ ἀρχαία ὅμως ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους δὲν συνίστατο εἰς τὸν γυμνὸν βράχον· κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ταφικῆς χρήσεως τοῦ τόπου εἶχε σχηματισθῆ ἐπίχωσις ἀποτελουμένη ἀπὸ καστανά, ἐρυθρωπὰ σχεδὸν χώματα, τῆς ὁποίας τὸ μέσον πάχος δύναται νὰ ὑπολογισθῇ περὶ τὸ ἥμισυ μέτρον. Τοῦτο ὅμως ἀπετέλει τὸ πάχος τῆς ἐπιχώσεως μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνάρξεως τῶν ταφῶν, διότι ὑπῆρχον καὶ τάφοι ἐξ ὁλοκλήρου ἐν τῷ χώματι ἀνωρυγμένοι, κατὰ κανόνα δὲ ὑπερκείμενοι ἑτέρων [3] μαρτυροῦντες σημαντικὴν ἄνοδον τοῦ ἐδάφους καὶ ἐπίχωσιν τῶν ἀρχαιοτέρων τάφων. Καὶ τοῦτο ὅμως ἐν βραχεῖ χρονικῷ διαστήματι, διότι, ὅπου ὑπῆρχον κτερίσματα, ἡ ἐκ τῶν εὑρημάτων χρονικὴ διαφορὰ μεταξὺ ὑπερκειμένου καὶ ὑποκειμένου δὲν φαίνεται μεγάλη, ἐνίοτε δὲ οὔτε εἶναι αἰσθητή, γενικῶς δὲ δὲν συνελέγησαν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα στρώματα τοῦ ἐδάφους ὄστρακα σημαντικῶς νεώτερα τῆς ἐποχῆς τῶν (ἀρχαιοτέρων) τάφων. Τὸ πρᾶγμα ὀφείλεται ἴσως

1 Περὶ κήπων συνδεομένων πρὸς ἱερὰ βλ. Π. Γ. ΒΑΛΛΗΝΔΑ καὶ Ν. Ι. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, Συγγραφὴ τῆς μισθώσεως κήπου τοῦ ἡρώιου (ἐπιγραφὴ τοῦ 333/2 π.Χ.) ἐν Πραγματείαις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 13, 1938, ἀρ. 2 καὶ M. LAUNEY, Le Verger d'Héraklès à Thasos, BCH 61, 1937, 380-409, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Le Sanctuaire et le culte d'Héraklès à Thasos (Études Thasiennes I), Paris 1944, 93-95 (ἡ ἐπιγραφή, τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. καὶ ἐν IG XII Suppl. 353). Πρβλ. καὶ M. GOTHEIN, Der griechische Garten, AM 42, 1909, 100-144 (εἰδικώτερον 114-6).

2 A. PHILIPPSON, Die griechischen Landschaften I. III, Frankfurt a. M. 1952, 768-9, 893-4 καὶ R. LEPSIUS, Geologie von Attica, Berlin 1893, 14, 24 (χάρτης, φύλλον 4) (ἑλλην. μετάφρασις Γ. Π. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ [Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ], Ἀθῆναι 1906, 80-81 μετὰ γεωλογικοῦ χάρτου).

3 Οἱ τάφοι XLVIII τοῦ LIX, V τοῦ III καὶ XXII, XLV τοῦ XLIV, XLVII τοῦ LXII, LVII τοῦ XCIII, XCa τοῦ XC, ἀποδειχθέντες καὶ εὑρηματικῶς νεώτεροι τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς, ἐκτὸς ἴσως τοῦ LVII. Πρβλ. χρονολόγησιν ἐν τέλει.

εἰς τὸ ὅτι μόνον μεμονωμένοι, σποραδικῶς, εὑρέθησαν τάφοι ἀντιπροσωπεύοντες τὴν δευτέραν φάσιν. Ἐλπίδες ἐκτεταμένης, συνεχοῦς διατηρήσεως τοῦ ἀνωτέρου στρώματος τῶν τάφων ὑπῆρχον πρὸς Ν., ἔνθα ἡ κιμηλιὰ κατέρχεται σημαντικῶς, ὡς ἐλέχθη· Ἀλλὰ ἐδῶ ἐκτὸς δύο συστάδων εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς Ν. πλευρᾶς, ὧν μάλιστα ἡ πρὸς Δ. καταλείπει κενὸν 3 μ. περίπου μέχρι τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἔλειπον παντελῶς οἱ τάφοι. Τοῦτο πρέπει ἴσως ν᾽ ἀποδοθῇ ἐν μέρει εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ κτίσματος (ἀνωτ. σ. 122), ἀλλ᾽ ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπουσίαν τάφων πρὸς Ν. τοὐλάχιστον τούτου, ὅπου εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ κτῖσμα δὲν ἐπεξετείνετο καὶ τὰ στρώματα εὑρέθησαν ἀδιατάρακτα (βλ. κατωτέρω).

Ἡ ἄποψις τῆς ἐντεῦθεν διελεύσεως ὁδοῦ φαίνεται ἑλκυστική. Ἡ ἀναμενομένη ὁδὸς—ἀπαραίτητος πυρὴν τοῦ σχηματισμοῦ ἀρχαίας νεκροπόλεως—ματαίως ἀνεζητήθη πρὸς Β. τοῦ πυκνοτέρου ὄγκου τῶν τάφων (σ. 81 σημ. 1 βλ. κατωτ.) καὶ τὸ ἐμφανιζόμενον ἐδῶ κενὸν προσφέρεται πρὸς τοποθέτησίν της. Καίτοι ἐλλείπουν θετικαὶ ἀνασκαφικαὶ ἐνδείξεις, τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα δὲν ἀποκλείουν τὴν ὕπαρξίν της: Συγκεκριμένως τομὴ γενομένη ἀμέσως πρὸς νότον τῆς ρωμαϊκῆς «δεξαμενῆς» (βλ. σ. 122) ἔδειξε τὴν ἑξῆς ἀκολουθίαν στρωμάτων: ἐπὶ τῆς κιμηλιᾶς (ἐφ᾽ ἧς ἑδράζονται οἱ τοῖχοι τῆς «δεξαμενῆς») βαίνει στρῶμα ἐκ κοκκινοχωμάτων πάχους 0.20 μ. περίπου, ἐπ᾽ αὐτοῦ στρῶμα ἐξ ὑποπρασίνων κιμηλοχωμάτων πάχους 0.25 μ. περίπου καὶ τέλος, ἄνω, στρῶμα ἐκ καστανῶν, ἐρυθρωπῶν σχεδὸν χωμάτων. Τὸ κατώτατον στρῶμα δὲν περιεῖχε σχεδὸν καθόλου ὄστρακα καὶ προέρχεται, προφανῶς, ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἐπίχωσιν. Τὸ ἐπ᾽ αὐτοῦ στρῶμα τῶν κιμηλοχωμάτων πρέπει νὰ θεωρηθῇ τεχνητόν, διότι ταῦτα μόνον ἐξ ἐκσκαφῆς δύνανται νὰ προέρχωνται, γνωρίζω δὲ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα τῶν Ἀθηνῶν (ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὰς πρὸς Ν. τοῦ Ὠδείου τοῦ Ἡρώδου ἀνασκαφάς) ὅτι εὐρυτάτη ἐγένετο χρῆσις τοῦ ὑλικοῦ τούτου κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχήν, πρὸς διαμόρφωσιν χώρων, ἰσοπέδωσιν καὶ στρῶσιν ὁδῶν. Τὸ σχετικῶς μέγα, ἐδῶ, πάχος τοῦ στρώματος δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν προσπάθειαν ἀναπληρώσεως τῆς λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους κατερχομένης στάθμης.

Ἀλλ᾽ ἡ ἀπόπειρα ἀκριβεστέρας τοποθετήσεως τῆς ὑποτιθεμένης ὁδοῦ προσκρούει εἰς δυσχερείας. Λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῶν δύο πρὸς Ν. συστάδων, τῆς ΝΑ. καὶ τῆς ΝΔ., αὕτη κανονικῶς πρέπει νὰ θεωρηθῇ βαίνουσα πρὸς Ν. ἀμφοτέρων· τότε ὅμως μένει ἀδικαιολόγητον ὅλον τὸ πρὸς Β. τῆς ἑνούσης τὰ νοτιώτερα σημεῖα τῶν δύο συστάδων γραμμῆς κενόν, ἤτοι λωρὶς πλάτους ὑπὲρ τὰ 2 μ. μέχρι τοῦ νοτίου τοίχου. Ἂν πάλιν τὴν μεταθέσωμεν βορειότερον, καὶ δὴ κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου 12, ὁπότε καὶ ὁ περίβολος ἐφάπτεται τῆς ὁδοῦ, τότε αὕτη θὰ διασχίζῃ ἄλλους τάφους. Ἡ λύσις, βεβαίως, τῆς διαγραφῆς τάφων τινῶν ὡς μεταγενεστέρων [1], ἐν συνδυασμῷ πρὸς μικρὰς μετακινήσεις ἢ καὶ μετατροπὰς τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ κλπ. εἶναι ἴσως ἡ εὐχερεστέρα ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἀλλὰ δὲν ὁδηγεῖ εἰ μὴ μόνον εἰς ἀτέρμονα ἐπιχειρηματολογίαν. Ὥστε προτιμώτερον νὰ θεωρηθῇ ὅτι μὲ τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα τὸ πρόβλημα μένει ἄλυτον.

Μία ἄλλη πιθανὴ θέσις διελεύσεως ὁδοῦ φαίνεται πρὸς Β. τοῦ πυκνοτέρου ὄγκου

1 Χαρακτηριστικῶς ὅμως ἡ λάρναξ XCIV, ἐπὶ παραδείγματι, φαίνεται ἡ ἀρχαιοτέρα τῆς ἀνασκαφῆς.

τῶν τάφων, ἔνθα αἱ πυραὶ XIII, XII, XLIV, LXXXIII καὶ LXVI (πρβλ. σ. 81 σημ. 1), πᾶσαι εἰς μίαν γραμμήν, μὲ ἀσημάντους παραλλαγὰς τῆς Α.-Δ. κατευθύνσεως καὶ μικρὰς μεταξύ των ἀποστάσεις. Ἡ σειρὰ μάλιστα αὕτη πλαισιοῦται πρὸς Ν. ὑπὸ ἑτέρας (XXII, XXVII [XXXIX], LXII, LXXXV, LXXXIV), σχηματιζομένου οὕτω διπλοῦ στοίχου τάφων. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πρὸς Β. ἐρημία εἶναι ἀπατηλή, ὀφειλομένη εἰς τὴν λόγῳ τοῦ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου ἐκτεταμένην ἀπώλειαν τάφων, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ μὲ τὴν σῳζομένην μορφὴν τοῦ χώρου ὑπάρχουν ἐνδιαμέσως τάφοι, ἐξ ὧν σημαντικώτερος ἦ ὅσον φαίνεται ἐν τῷ σχεδίῳ ἡ λάρναξ XCI, ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον μιᾶς τοιαύτης ὑποτιθεμένης ὁδοῦ καὶ μάλιστα εἰς σημεῖον ἔνθα ἄλλοι τάφοι πρὸς Β. ἀποκλείουν κάθε σκέψιν περὶ ἀποτόμου στροφῆς της.

III. ΕΙΔΗ ΤΑΦΩΝ

Ἐν τῷ ἀνασκαφέντι χώρῳ εἶχον τελεσθῆ καύσεις καὶ ἐνταφιασμοὶ νεκρῶν. Ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως σειρᾶς πέντε πυρῶν (βλ. σ. 81 σημ. 1 πρβλ. ἀνωτέρω), τῆς τυχαίας μᾶλλον συσσωρεύσεως τεσσάρων (XLIII, CI, LIX, CII) ἐκ τῶν ὀκτὼ ἁπλῶν ὀρυγμάτων τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τῆς εἰσδοχῆς ἐνταφιασμῶν μόνον ἐντὸς τοῦ περιβόλου (βλ. σ. 16), οὐδεμία τοπικὴ διάκρισις διεπιστώθη μεταξὺ τῶν δύο εἰδῶν ταφῆς οὐδὲ σημαντικὴ ἀριθμητικὴ διαφορὰ μεταξύ των· ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐνταφιασμῶν ἔναντι τῶν καύσεων (56 : 50, βλ. πίνακα Β) δὲν εἶναι μεγάλη [1].

Οὔτε δὲ ἡ ἡλικία καὶ τὸ φῦλον (ὅσον τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ διαγνωσθῇ ἐκ τῶν κτερισμάτων) φαίνονται καθορίζοντα ἀποφασιστικῶς τὸ εἶδος τῆς ταφῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι αἱ πυραὶ ἐν τῷ συνόλῳ των σχεδόν, ἂν κρίνωμεν τοὐλάχιστον ἐκ τοῦ μεγέθους των, ἐχρησίμευσαν πρὸς καῦσιν ἐνηλίκων, ἐνῷ ἐν ταῖς πλείσταις τῶν λαρνάκων παῖδες ἐνεταφιάσθησαν, ἀλλὰ καὶ πυραὶ μικραὶ καὶ δὴ καὶ βρεφῶν, κατ' ἀναλογίαν πάλιν τῶν διαστάσεων (LXVIIα, LXVIIβ, LXVIIγ καὶ ἡ παιδικὴ XXIII), δὲν ἔλειψαν καὶ εἰς μίαν τοὐλάχιστον περίπτωσιν τεφροδόχου (τάφος V σ. 78 - 80) τὰ κτερίσματα σαφῶς ὑποδεικνύουν παῖδα. Ὥστε δὲν ἀληθεύει, εἰ μὴ μόνον ὡς προτίμησις καὶ οὐχὶ ὡς κανών, ὅτι μικροὶ παῖδες πάντοτε ἐθάπτοντο [2].

Χαρακτηριστικὸν τῆς ἀναμείξεως, τῆς συνυπάρξεως [3] μᾶλλον, τῶν εἰδῶν εἶναι ἡ ἀνεύρεσις ταφῆς ἐντὸς λάκκου πυρᾶς (λάρνακες VI καὶ LXXXIV, κεραμοσκεπεῖς XXI καὶ LXXXV). Εἰς τοὺς τάφους VI καὶ XXI οἱ ἄφθονοι καὶ καθαροὶ χωμάτων ἄνθρακες ὑποδηλοῦν ὁπωσδήποτε ἑνιαίαν ταφήν, καθ' ἣν τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ ἐτέθη μετὰ τὴν καῦσιν ἐντὸς τάφου, εἰς αὐτὸν τὸν λάκκον τῆς πυρᾶς τοποθετηθέντος. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τάφους LXXXIV καὶ LXXXV εἴδομεν ὅτι ἰσχυροὶ λόγοι συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς «ἡμικαύσεως» ἤτοι καύσεως τῶν σαρκῶν κυρίως καὶ μερικῶς μόνον, εἰς μικρό-

1 Ἡ διαφορὰ αὕτη μειοῦται ἔτι μᾶλλον ἂν προστεθοῦν αἱ ἓξ καύσεις τοῦ οἰκοπέδου τῆς ὁδοῦ Σταδίου· καθὼς ὅμως ἐκεῖ τὰ περισωθέντα δὲν ἀντιπροσωπεύουν παρὰ μικρὸν μέρος τοῦ ὅλου καὶ ἐν γένει ὁ καταμερισμὸς τῶν τάφων παραμένει ἄγνωστος, προτιμῶ νὰ ὑπολογίζω μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τοῦ (ἐλλιπῶς καὶ τούτου διασωθέντος) οἰκοπέδου τῆς ὁδοῦ Καραγεώργη τῆς Σερβίας.

2 Πρβλ. M. Nilsson, Geschichte der griechische Religion, I (Handbuch der Altertumswissenschaft V ii, 1), München 1950, 161: Kleine Kinder wurden immer beerdigt.

3 Χαρακτηριστικὴ συνύπαρξις ταφῆς καὶ καύσεως ἐν τῷ συγχρόνῳ σχεδόν (424 π.Χ.) θεσπικῷ πολυανδρίῳ, ὑπὸ τοῦ Α. Κεραμοπουλλου (ΠΑΕ 1911, 159) εἰς πρακτικοὺς λόγους ἀποδιδομένη.

τερον βαθμόν, τῶν ὀστῶν. Τοιαύτη δὲ μερικὴ βλάβη τῶν σκελετῶν, ἄλλως ἀδικαιολόγητος, διεπιστώθη σαφῶς καὶ εἰς ἄλλους τάφους (XXXVIII σ. 41, πρβλ. τ. LXXXV σ. 62-63), ἵνα μὴ ἀποδώσωμεν εἰς ταύτην τὴν οἰκτρὰν καὶ ἐλλιπῆ κατάστασιν πάντων γενικῶς τῶν σκελετῶν ἐντὸς τάφων ἀθίκτων, συχνὰ εἰς καλὴν ἄλλως κατάστασιν εὑρισκομένων—χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ τάφου LXXXV, ἔνθα ἡ ἡμίκαυσις δέον νὰ θεωρηθῇ βεβαία, παρὰ τὴν φαινομενικῶς ἀρίστην κατάστασιν τοῦ σκελετοῦ. Ὥστε ἡ τοπικὴ καὶ ἄλλη ἑνότης τῶν εἰδῶν προχωρεῖ βαθύτερον καὶ ἴσως δὲν ὑπῆρχε διάκρισις, ἀλλ᾽ ἄθροισις τῶν δύο μέσων, ἀμφοτέρων ἀποτελούντων μέρος τῆς ὅλης διαδικασίας τῆς ταφῆς. Μόνον χρονικὴ διάκρισις ὑπάρχει, τῆς δαπανηρᾶς καύσεως καθισταμένης βαθμηδὸν ἐλλιπεστέρας, ὥστε νὰ μετατραπῇ βαθμηδὸν εἰς ἡμίκαυσιν, καὶ τέλος ὁλοσχερῶς ἐγκαταλειφθείσης, ὡς δεικνύει καὶ ἡ χρονικὴ διάρθρωσις τοῦ νεκροταφείου (βλ. χρονολόγησιν σ. 144).

Ὡς πρὸς τὸν προσανατολισμὸν παρατηρεῖται σαφὴς προτίμησις τῆς Α.-Δ. κατευθύνσεως, κατ᾽ ἀναλογίαν 2:1 διὰ τὸ σύνολον τῶν τάφων, ἐντονωτέρα εἰς τοὺς ἐνταφιασμούς (2.56:1 ἔναντι 1.44:1 τῶν καύσεων)[1]. Ὁ νεκρὸς ἦτο τοποθετημένος μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Α. καὶ Β.[2], βλέπων δηλαδὴ πρὸς Δ. καὶ Ν.[3].

Καύσεις. Αἱ πλεῖσται τῶν καύσεων ἐμφανίζονται ὡς πυραί, λάκκοι δηλαδὴ ὀρθογώνιοι, ἔνθα ἐκάη ὁ νεκρός, μὲ τὰ ὑπολείμματα τῆς καύσεως (ἄνθρακας καὶ διαφυγόντα ὀστᾶ) ἐναπομείναντα ἐπὶ τοῦ πυθμένος των[4].

Ἐφ᾽ ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν τεφροδόχων, ἀσυγκρίτως μικρότερος, δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ πυράς, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὅλη ἡ διαδικασία τῆς ταφῆς ἐτελεῖτο καὶ ἐπερατοῦτο ἐπὶ τόπου. Τοιοῦτόν τι ὑποδεικνύει καὶ τὸ μέγα βάθος τῶν πυρῶν ἐξικνούμενον συχνὰ εἰς 2 μ., καίτοι εἴς τινας περιπτώσεις δὲν ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὸ 1 μ.[5]. Αἱ συνήθεις διαστάσεις των μικρὸν παραλλάσσουν τῶν 2×1 μ., ὑπάρχουν ὅμως καὶ λάκκοι σημαντικῶς μικρότεροι (XXIII καὶ συστὰς LXVII α-γ), οἱ ὁποῖοι καὶ δὲν ἔχουν τόσον κανονικὴν λάξευσιν (πρβλ. κατωτέρω). Ἀντιθέτως τὰ ὀρύγματα τῶν μεγαλυτέρων πυρῶν εἶναι πάντοτε καλῶς λελαξευμένα (πρβλ. κατωτ. σ. 135), ἀνωμαλίαι δὲ εἰς τὸν πυθμένα θὰ ὀφείλωνται μᾶλλον εἰς θρυμματισμόν («σκάσιμο») τοῦ βράχου ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς καύσεως.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος εὑρίσκετο στρῶμα ἀνθράκων πάχους 0.02-0.10 μ., σπανιώτερον μείζονος (0.15 εἰς τὴν πυρὰν VI). Ἐνίοτε ποιά τις διασπορὰ ὑπολειμμάτων καύσεως παρετηρεῖτο εἰς τὸ κάτω, ἰδίως, μέρος τοῦ γεμίσματος, κατὰ κανόνα ὅμως τοῦτο, συνιστάμενον εἰς τὰ ἐκ τῆς ἀνορύξεως τοῦ λάκκου προελθόντα κιμηλοχώματα, ἦτο καθαρόν, ὥστε συχνά, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς, μοναδικὴν ἔνδειξιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ λάκκου πυρᾶς ἀπετέλει ἡ ὄψις τῶν τοιχωμάτων, προσλαμβανόντων ροδίζουσαν χροιὰν

1 Λεπτομερεστέρα κατανομὴ κατὰ εἴδη τάφων καὶ καύσεων εἰς τὸν πίνακα Β.

2 Μοναδικὴ ἐξαίρεσις ὁ τάφος XXXII (σ. 39) μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ πρὸς Ν.

3 Πρὸς Ν. ἔβλεπον οἱ ὅροι τοῦ τάφου XLIV (σ. 67) καὶ ἡ στήλη τοῦ τάφου II (σ. 84), ἴσως ὅμως δι᾽ ἄλλους λόγους. Εἰς τὴν Β.-Ν. κατευθύνσεως πυρὰν CX (σ. 31 εἰκ. 51) ὁ ὅρος ἔβλεπε πρὸς Α.

4 Βλ. εἰκ. 123 καὶ πρβλ. εἰκ. 51, 66, 89, 99 (δεξιά) καὶ πίν. 2.

5 Τοῦτο εἶναι βέβαιον διὰ τὴν πυρὰν CX ἐκ τῆς κατὰ χώραν εὑρέσεως τοῦ ἐπ᾽ αὐτῆς ὅρου (ἀνωτ. σημ. 3).

ἐκ τῆς ἐπενεργείας τοῦ πυρός. Ὅπως καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τάφους, τὸ γέμισμα ἐπεκάλυπτον κοκκινοχώματα, πλούσια, συνήθως, εἰς τεμάχια ἀγγείων.

Οὐδὲν εἶδος αὐλακώσεως πρὸς ἀερισμὸν τοῦ τάφου παρετηρήθη εἰς τὰς ἀνασκαφείσας πυράς, ὅπως ἐγίνετο εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν (πρβλ. κατωτέρω).

Ὅμοιοι ἁπλοῖ λάκκοι, παρεμφερῶν διαστάσεων, βάθους ὅμως 3 μ., ἦσαν καὶ ἐν τῷ Κεραμεικῷ σκαφεῖσαι πυραί (AM 18, 1893, 157)[1], τὰ αὐτὰ δὲ χαρακτηριστικὰ ἔχουν καὶ αἱ ΝΔ. τῆς Ἀγορᾶς πυραί (Hesperia 20, 1951, 81), ἔνθα δὲν ἐλλείπουν καὶ μικρὰ ὀρύγματα, τὰ ὁποῖα, ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα, δὲν εἶναι τόσον κανονικὰ καὶ σχηματίζουν καμπύλας τὰς πλευράς.

Ὅμοιαι εἶναι καὶ αἱ εἰς τὸ Ντράφι ἀνασκαφεῖσαι πυραί, ἔνιαι ὅμως τῶν ὁποίων ἔχουν αὔλακας ἐξαερισμοῦ κατὰ τὰς πλευράς (BCH 81, 1957, 517-8, βλ. εἰκ. 14-17).

Ὁμοίας πυρὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἱ. ἀνέσκαψε καὶ ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ ἐν Ἐρετρίᾳ (ΑΕ 1886, 39). Περὶ τῶν ἐν Ὀλύνθῳ πυρῶν βλ. Olynthus XI 151-155.

Οἱ ἐντὸς τῶν πυρῶν τάφοι (βλ. ἀνωτ. σ. 130) ποικίλλουν ὡς πρὸς τὸ εἶδος: δύο λάρνακες (VI καὶ LXXXIV), εἷς λαρνακοειδὴς κιβωτιόσχημος ἐκ κεράμων (XXI) καὶ εἷς κεραμοσκεπὴς (LXXXV). Διάφορος, φυσικά, καὶ διὰ τοῦτο μὴ συνυπολογισθεῖσα, εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ τάφου Γ μὲ (λιθίνην) κάλπιν ἐντὸς τῆς πυρᾶς, περιέχουσαν ἀναμφισβητήτως τὰ ἐκ τῆς ἐν τῇ αὐτῇ πυρᾷ καύσεως ὀστᾶ.

Αὕτη ἦτο καὶ ἡ μόνη λιθίνη ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἕνδεκα τεφροδόχων. Αἱ λοιπαὶ δέκα συνίσταντο εἰς πήλινα ἀγγεῖα, ὧν ἓν μετὰ παραστάσεως (ἡ πελίκη τοῦ τάφου Β), δύο μετὰ διακοσμήσεως (ἡ ὑδρία τοῦ τάφου Α καὶ ὁ δῖνος τοῦ τάφου XIV) τὰ δὲ λοιπὰ ἀκόσμητα[2]. Τὰ δύο πολυτελέστερα ἀγγεῖα (ἡ πελίκη τοῦ τάφου Β καὶ ἡ ὑδρία τοῦ τάφου Α) εἶχον ἐντεθῆ πρὸς ἰδιαιτέραν προστασίαν ἐντὸς (τοῦ κάτω μέρους) ὀξυπυθμένου ἀμφορέως, ἴσως δὲ παρεμφερὴς ἦτο ἡ περίπτωσις τοῦ τεταραγμένου τάφου LXIXα.

Δύο ἀμφορεῖς, ὧν ὁ ἕτερος πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν κτερισμάτων, εἶχον χρησιμοποιηθῆ εἰς τὸν τάφον V, ἀσυνήθη καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ τεφροδόχος ἔκειτο κεκλιμένη καὶ δὲν εἶχε στηθῆ ὀρθή, ὡς εἰς τὰς λοιπὰς περιπτώσεις πλὴν πάλιν τοῦ ὀξυπυθμένου ἀμφορέως LV. Κτερίσματα περιεῖχον τρεῖς τῶν τεφροδόχων (V, XIV, LV), δύο (LXVIα, LXIXα) εὑρέθησαν τεταραγμέναι, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν πέντε εἰς δύο περιπτώσεις (Α, Β) αὐταὶ αὗται αἱ τεφροδόχοι ἦσαν σχετικῶς πολυτελῆ ἀγγεῖα καὶ μόνον αἱ τρεῖς ἄλλαι (X, XI, LII) πρέπει νὰ θεωρηθῶσι καθαυτὸ ἀκτέριστοι. Τὰ κτερίσματα τοῦ τάφου V, ὧν ἓν θήλαστρον, ὑποδεικνύουν σαφῶς παῖδα (πρβλ. σ. 130).

Οἱ ***ἐνταφιασμοὶ*** ἔχουν ἱκανὴν ποικιλίαν γενόμενοι ἐντὸς λαρνάκων, κεραμοσκεπῶν τάφων, ἁπλῶν λάκκων καὶ ἀγγείων (ἐγχυτρισμοί).

Πολυαριθμότεραι, τὸ ἥμισυ τοῦ συνόλου (30:59) εἶναι αἱ λάρνακες, ὧν πέντε μόνον λίθιναι αἱ λοιπαὶ δὲ πήλιναι· πᾶσαι, ἐκτὸς μιᾶς ἐξαιρέσεως, περὶ ἧς κατωτέρω, τοῦ αὐτοῦ τύπου[3] ἐκ καθαροῦ ἐρυθρωποῦ (προφανῶς ἀττικοῦ) πηλοῦ, ἀποτελούμεναι

1 Τέσσαρες πυραί (τάφοι ι, μ, ν, ξ) παρεμφερῶν διαστάσεων περιλαμβάνονται μεταξὺ καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ ἀνασκαφέντων τάφων (ΑΕ 1913, 183-187).

2 Ὁ δῖνος τοῦ τάφου LII, οἱ ἀμφορεῖς X καὶ XI καὶ οἱ ὀξυπύθμενοι ἀμφορεῖς τῶν τάφων V, XLVIII, LXIXα καὶ LXVIα.

3 Τυπικὸν δεῖγμα, ἡ πρώτη ἀσφαλῶς, ἀπεικόνισις τοῦ τύπου, παρὰ O. M. STACKELBERG, ἔ.ἀ. πίν. 8-τάφου, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος, ὡς λέγει (σ. 42), ἀνέσκαψε «κατὰ τὴν ἀγροτικὴν ὁδὸν πρὸ τῆς Ἀχαρνικῆς πύλης» (τὸ σχέδιον καὶ παρὰ E. BUSCHOR, Grab eines attischen Mädchens, München 1939, 20 εἰκ. 12 (μὴ περιλαμβανόμενον ἐν τῇ β' ἐκδόσει). Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ὀρθογωνίου τύπου ὀφείλεται ἴσως εἰς μικρασιατικὴν («ἰωνικὴν») ἐπίδρασιν.

ἐκ δύο πανομοιοτύπων σκαφοειδῶν τμημάτων, ὧν τὸ ἕτερον τιθέμενον ἀνεστραμμένον ἄνω ἐχρησίμευεν ὡς κάλυμμα. Τομὴν μιᾶς λάρνακος παρέχει τὸ σχέδιον εἰκ. 176, διαφόρους δὲ ὄψεις των πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ καλύμματος αἱ σχετικαὶ φωτογραφίαι [1]. Αἱ διαστάσεις των ποικίλλουν ἰδίως ὡς πρὸς τὸ μῆκος προσαρμοζόμενον, προφανῶς, πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐνταφιαζομένου. Ἐν τούτοις τὸ πλάτος των δὲν ἀκολουθεῖ ἀναλόγως τὰς αὐξομειώσεις τοῦ μήκους· οὕτω τὸ ἐλάχιστον πλάτος (0.27) ἀπαντᾷ ἐπὶ τῆς μικροτέρας λάρνακος VIII μὲ μῆκος 0.58, ὡς καὶ ἐπὶ λάρνακος μήκους 1.06, ἅπαξ δὲ μόνον, ἐπὶ τοῦ τάφου XXXVI, τὸ πλάτος ὑπερβαίνει τὰ 0.48 μ., ἐξικνούμενον εἰς 0.54 μ., ἀλλὰ μὲ μῆκος ὑπερβαῖνον τὰ 1.79 μ. Τὸ πλάτος δηλαδὴ οὔτε κἂν διπλασιάζεται, ἐνῷ τὸ μῆκος ὑπερτριπλασιάζεται. Τὸ πάχος τῶν τοιχωμάτων εἶναι κατὰ κανόνα 0.025 μ. Ὁ ἡμέτερος τύπος, κοινός, ἂν ὄχι ἀποκλειστικός, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., σπανίως ἔχει ἀπεικονισθῆ [2].

Ἡ λάρναξ LXXVIII (σ. 25, τομὴ εἰκ. 41) διαφέρει τῶν λοιπῶν, οὖσα ἐξ ὠχροπρασίνου, αἰγινητικοῦ μᾶλλον ἢ κορινθιακοῦ, χονδροτέρου πηλοῦ μὲ τοιχώματα ἐλαφρῶς καμπυλούμενα, ὡς φαίνεται ἐν τῇ τομῇ τῆς εἰκ. 41. Εἰς τὰς λάρνακας ὑπήχθη στατιστικῶς ὁ ἰδιότυπος κιβωτιόσχημος τάφος LXVI (σ. 21 - 22 εἰκ. 34 βλ. καὶ εἰκ. 35) ἀποτελούμενος ἀπὸ πηλίνας ἐπιπέδους πλάκας.

Ἐκ τῶν πέντε λιθίνων λαρνάκων αἱ τέσσαρες ἦσαν πώριναι [3]. Ἐκ τούτων αἱ τρεῖς περιελαμβάνοντο ἐν τῷ περιβόλῳ. Ἡ μορφὴ τῶν λαρνάκων τούτων περιγράφεται ἐν σ. 16 (βλ. καὶ σ. 17, 18, 19 καὶ εἰκ. 26, 29, 30 καὶ μάλιστα 22 καὶ τὰς τομὰς εἰκ. 20α. β. γ): ἡ λάρναξ εἶναι μονολιθική, ἐκ μαλακοῦ (οὐχὶ πάντοτε ἀκριβῶς τοῦ αὐτοῦ) πώρου, ἐπιμελῶς ἐπεξειργασμένη, μὲ χωριστόν, ἀνώμαλον πως καὶ παχύτερον, κάλυμμα ἐκ δύο ἢ τριῶν τεμαχίων.

Πωρίνας λάρνακας ἀνέσκαψεν ὁ Κουρουνιωτης ἐν τῷ Κεραμεικῷ, τρεῖς κατὰ μὲν τὸν χῶρον Δημητρίας καὶ Παμφίλης (ΑΕ 1913, 183-187 τάφοι κ, λ καὶ ο) τέταρτον δὲ ὄπισθεν τῆς στήλης τῆς Γλυκέρας (ἔ.ἀ. 187-189 τάφος ζ, εἰκ. 2). Τὰ εὑρήματα δὲν ἦσαν ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικά, φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι περίπου σύγχρονοι τῶν ἡμετέρων, ὁ δὲ τελευταῖος κάπως ὑστερώτερος. Μονοκόμματος φαίνεται ὅτι ἦτο, παρὰ τὴν ἔκφρασιν «ἐκ πωρίνων πλακῶν» (Porosplatten), καὶ ὁ τάφος 31 τοῦ Κεραμεικοῦ (ΑΜ 18, 1893, 182) μὲ κάλυμμα ἐκ τριῶν τεμαχίων.

Ὀλίγαι παρόμοιαι λάρνακες ἀναφέρονται καὶ ἐν Ἐρετρίᾳ (ΑΕ 1886, 32).

Τέσσαρας ἐπίσης λάρνακας, ὧν δύο παρακειμένας μὲ ἀπόκλισιν μεταξύ των (ὡς παρ᾽ ἡμῖν αἱ λάρνακες LXXXVIII καὶ XCIII), ἑκάστη τῶν ὁποίων ἐκαλύπτετο ὑπὸ τριῶν πωρίνων πλακῶν, ἀνεῦρεν ὁ Ν. Βερδελης ἐν Φαρσάλοις (ΠΑΕ 1954, 156). Τὰ κτερίσματα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., κατὰ τὸν ἀνασκάψαντα, ἴσως νὰ ἀνάγωνται καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου.

Μία μόνον μονολιθικὴ σαρκοφάγος εὑρέθη ἐν Ὀλύνθῳ (τάφος 595, Olynthus XI, 115-6 εἰκ. 22 καὶ πίν. 52), ἀλλὰ μὲ ἀμφικλινές, μονολιθικὸν ἐπίσης κάλυμμα, ὑποδηλοῦν, ἐλλείψει χαρακτηριστικῶν εὑρημάτων, ὑστερωτέρους πως χρόνους [4].

Αἱ μονοκόμματοι πώριναι σαρκοφάγοι ἔμειναν πάντοτε ἐν περιωρισμένῃ χρήσει ἐν Ἀττικῇ,

1 Εἰκ. 43, 46, 47, 51 δεξιά, 77, 99 ἀριστ. κάτω, 141, 142, 143, 169, 172, 173, 177 καὶ 178.

2 Ἐξ Ἐλευσῖνος: Proc. Amer. Philos. Society 99, 1955, 61 εἰκ. 8 (Α) μὲ ἀγγεῖα καὶ ἔξω, ὡς εἰς τοὺς τάφους XLVI σ. 84 καὶ LIV σ. 100.

3 Διὰ τὴν ἀνεύρεσιν ὁμοίας λάρνακος οὐχὶ κατὰ χώραν ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τῆς ὁδοῦ Σταδίου βλ. σ. 117.

4 Πώριναι σαρκοφάγοι ἐν Γέλᾳ: Notizie Scavi S. VIIIa 10 (81) 1956, 379-381 1 καὶ 3, βλ. καὶ εἰκ. 5.

εἰσαχθεῖσαι πιθανὸν ἐκ Κορινθίας, ἔνθα λόγῳ τῆς ἀφθονίας τοῦ ὑλικοῦ, ἐπικρατοῦν, ἀποτελοῦσαι ἴσως τὸ μοναδικὸν εἶδος τάφου ἀπὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.[1].

Περὶ τῆς μοναδικῆς μαρμαρίνης λάρνακος (τοῦ τάφου XX) ἐγένετο ἐπαρκὴς λόγος ἐν τῇ οἰκείᾳ περιγραφῇ (σ. 109-110, βλ. εἰκ. 184).

Ὁμοίου τύπου, ἐκτὸς τῶν αὐτόθι μνημονευθέντων παραδειγμάτων, εἶναι καὶ οἱ τάφοι 37, 34 καὶ 35 τοῦ Κεραμεικοῦ (ΑΜ 18, 1893, 179-182 εἰκ. 33, 34 καὶ 35). Ἀπὸ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν κτερισμάτων, ἐν οἷς λευκαὶ λήκυθοι καὶ λήκυθοι μὲ μελαγραφῆ ἀνθέμια καὶ θαλλὸν κισσοῦ, χρονολογητέοι ἐντὸς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

Αἱ λάρνακες δὲν ἦσαν συμμετρικῶς τοποθετημέναι ἐντὸς τοῦ ὀρύγματός των, ἀλλὰ πλησιέστερον πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν μακρῶν καὶ συχνὰ καὶ τὴν ἑτέραν τῶν στενῶν πλευράν, ὡσεὶ ὠθημέναι, δηλαδή, πρὸς μίαν τῶν γωνιῶν. Ἡ ἑτεροβαρὴς αὕτη τοποθέτησις εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ τρόπου καταβιβάσεώς των ἐντὸς τοῦ λάκκου.

Τὰς λάρνακας ἀκολουθοῦν εἰς συχνότητα οἱ κεραμοσκεπεῖς[2] τάφοι. Ὁ συνήθης τύπος ἀποτελεῖται ἐκ καμπύλων κεράμων (λακωνικῶν) τοῦ τύπου ΟΡΛΑΝΔΟΥ, Ὑλικὰ δομῆς εἰκ. 56α, διαστάσεων 3 πρὸς 1 ½ πόδα, ἀνὰ δύο ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾶς, ὥστε ὁ τάφος νὰ ἔχῃ μῆκος τὸ ἀνθρώπινον ἀνάστημα. Ἀνὰ εἷς ὅμοιος κέραμος κλείει ἑκατέραν τῶν στενῶν πλευρῶν, ἕτεροι δὲ δύο χρησιμοποιοῦνται ὡς δάπεδον. Οὕτω ὁ κανονικὸς ἀριθμὸς τῶν δι' ἕνα τάφον ἀπαιτουμένων κεράμων ἀνέρχεται εἰς ὀκτώ, συχνὰ ὅμως οἱ δύο τελευταῖοι παραλείπονται, τοῦ νεκροῦ ἀποτεθειμένου ἁπλῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐνίοτε στρωτῆρες χρησιμοποιοῦνται ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει[3] (τοῦ τύπου ΟΡΛΑΝΔΟΥ, ἔ. ἀ. εἰκ. 57β).

Ἰδιότυπον παραλλαγὴν ἀποτελεῖ ὁ τάφος XLIX (σ. 91), λάκκος ἁπλοῦς, ἔνθα ὁ νεκρὸς καλύπτεται ὑπὸ δύο κατὰ μῆκος κεράμων, ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ ὀρύγματος ἐρειδομένων.

Οἱ κεραμοσκεπεῖς τάφοι, ὡς οἰκονομικὸν καὶ πρόχειρον μέσον ταφῆς, ἐχρησιμοποιήθησαν εὐρύτατα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, πτωχοὶ δὲ συνήθως εἰς εὑρήματα καὶ συχνότατα ἀκτέριστοι (ὁπότε ἀδιστάκτως ὡς «ρωμαϊκοὶ» χαρακτηριζόμενοι) δὲν ἔτυχον πάντοτε τῆς δεούσης περιγραφῆς καὶ ἀπεικονίσεως. Οὕτω ὁ ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ, ΑΕ 1913, 187 καὶ 191 λέγει ὅτι οἱ τάφοι β καὶ ο τοῦ Κεραμεικοῦ ἀποτελοῦνται ἐκ κεράμων στέγης, χωρὶς νὰ διασαφηνίζῃ ἂν πρόκειται περὶ καμπύλων κεράμων ἢ ἐπιπέδων (στρωτήρων). Ἡ Σ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ, BCH 71/72, 1947/48, 388 εἰκ. 3 εἰκονίζει κεραμοσκεπῆ ἐκ στρωτήρων ὡς παράδειγμα τῶν «ἁπλῶν πηλίνων σαρκοφάγων». Ὁμοίους τάφους ἐκ Κεφαλληνίας ἀπεικονίζει ὁ Σπ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ ἐν ΑΕ 1932, 4 (εἰκ. 2 σ. 3 καὶ εἰκ. 41 σ. 47) καὶ 1933, 69 εἰκ. 2, χρονολογῶν αὐτοὺς εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ. Ἐλαχίστους τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν Τανάγρᾳ ἀνασκαφέντων κεραμοσκεπῶν ἀναβιβάζει ὁ Ν. ΠΑΠΠΑΔΑΚΙΣ (ΠΑΕ 1911, 133) εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ.

Περὶ τῶν ἐν Ὀλύνθῳ κεραμοσκεπῶν, ἀφθονωτάτων, βλ. Olynthus XI, 160-162.

Τρίτη κατηγορία ἐνταφιασμοῦ εἶναι τὸ ἁπλοῦν ὄρυγμα. Ὀκτὼ ταφαὶ τοῦ εἴδους

1 Περὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου γνωστοῦ παραδείγματος, ἀναγομένου εἰς τὸν 9ον αἰῶνα, βλ. AJA 59, 1955, 125.

2 Προτιμῶ τὸν ὅρον τοῦτον ἐπικρατήσαντα ἤδη ἐν τῇ πράξει, ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν *καλυβωτός* (Γ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων, Ἀθῆναι 1910, 58, Ν. ΠΑΠΠΑΔΑΚΙΣ, ΠΑΕ 1911, 133) ἢ *καλυβίτης* (G. P. OECONOMUS, De profusionum receptaculis sepulcralibus, Athenis 1921, 40-41, πρβλ. καὶ Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΝ, ΑΕ 1913, 191).

3 Χρησιμοποιηθέντες καὶ πρὸς σχηματισμὸν κιβωτιοσχήμου τάφου ἐντὸς τῆς πυρᾶς XXI σ. 108. Ὄψεις κεραμοσκεπῶν εἰκ. 32, 68, 99 ἀριστ. ἄνω, 105, 109 καὶ 156. Κεράμους δαπέδου βλ. εἰς εἰκ. 106· πρβλ. καὶ εἰκ. 110.

τούτου διεπιστώθησαν, ὧν τρεῖς ἀνῆκον σαφῶς εἰς ἐνήλικας, μία δὲ εἰς ἔφηβον. Τὸ εἶδος τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν ἁπλούστερον καὶ οἰκονομικώτερον τρόπον ταφῆς καὶ φυσικὸν ἦτο καὶ οἱ τάφοι νὰ εἶναι πτωχότεροι εἰς κτερίσματα παρά τινας ποσοτικὰς μᾶλλον ἢ ποιοτικὰς ἐξαιρέσεις [1] (XXXVII, LIX). Οὐδεμία ἔνδειξις ξυλίνης σαρκοφάγου ἢ ἄλλης προστασίας τοῦ νεκροῦ ἐν τῷ λάκκῳ [2].

Ἡ σχετικὴ προχειρότης τῶν ἁπλῶν λάκκων φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἀκανονίστου σχήματός των, ἐπιμήκους συχνά (CVI, CVII, CII) μὲ τὰς μακρὰς πλευρὰς ὄχι τελείως κανονικὰς καὶ τὴν ἑτέραν τῶν στενῶν πλευρῶν ἀπεστρογγυλωμένην (CVI, CII, ἴσως καὶ XLVII), ἐνῷ ἄλλοτε εἶναι ἀσυνήθως εὐρεῖς καὶ οὐχὶ ὀρθογώνιοι (CI, LIX)—ἀνωμαλίαι, αἵτινες πρέπει ν᾽ ἀποδοθοῦν μᾶλλον εἰς τὴν ἀπειρίαν τῶν ἀνασκαψάντων τοὺς λάκκους οἰκείων τοῦ νεκροῦ, μὴ ἐχόντων τὴν οἰκονομικὴν δυνατότητα ν᾽ ἀπευθυνθοῦν εἰς εἰδικευμένους ἐργάτας, εἰς οὓς ὀφείλονται οἱ κανονικοὶ λάκκοι τῶν πυρῶν καὶ τῶν λαρνάκων ἔτι δὲ καὶ τῶν κεραμοσκεπῶν.

Ἁπλοῖ λάκκοι κλασσικῆς περιόδου καὶ μεταξὺ τῶν τάφων τῶν Βασιλικῶν Στάβλων (BCH 71/72, 1947/48, 388 : 6), ὡς καὶ ἐν τῷ Κεραμεικῷ (AM 18, 1893, 161-2). Ὀρύγματά τινα ΝΔ. τῆς Ἀγορᾶς (οἱ τάφοι 8, 47 καὶ 48, Hesperia 20, 1951, 82) δὲν ἦτο σαφὲς ἂν προήρχοντο ἐκ τῶν πυρῶν ἢ ἐξ ἁπλῶν ταφῶν. Καὶ ὁ Τσουντας σημειοῖ τὴν παρουσίαν των μεταξὺ τῶν ἐν Τανάγρᾳ τάφων (ΠΑΕ 1887, 64).

Ἐξαιρετικῶς συχνὴ ἡ παρουσία των ἐν Ὀλύνθῳ μὲ ἀναλογίαν 22,82 % ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀνασκαφέντων τάφων (Olynthus XI, 158), δεῖγμα ἥσσονος οἰκονομικῆς εὐεξίας, παρὰ τὰς πολεμικὰς ἀτυχίας τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐποχήν, ἣν ἐκπροσωποῦν οἱ δημοσιευόμενοι τάφοι [3].

Ὁ σπανιώτερος, τέλος, τρόπος ἐνταφιασμοῦ ἐδείχθη ὁ ἐ γ χ υ τ ρ ι σ μ ό ς, μὲ τέσσαρας μόνον περιπτώσεις ταφῆς βρεφῶν (LXXXVII, LXXV, XLXIII καὶ πιθανὸν XCVα βλ. εἰκ. 32, 33 καὶ 156).

Οἱ ἐγχυτρισμοί, συχνοὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἐποχήν (πρβλ. AJA 46, 1942, 24), γίνονται σπανιώτεροι μετέπειτα. Ἐγχυτρισμοὶ τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. ἐν τῷ Κεραμεικῷ AM 18, 1893, 164. Οἱ ἐγχυτρισμοὶ συχνότατοι ἐν Ὀλύνθῳ (25-62 % τοῦ συνόλου τῶν τάφων), βλ. Olynthus XI, 166-170, ἔνθα καὶ πληροφορίαι περὶ τοῦ ἐγχυτρισμοῦ γενικῶς καὶ τῆς χρονικῆς καὶ τοπικῆς διασπορᾶς του. Πρβλ. καὶ τὰ περὶ τεφροδόχων ἀνωτ. σ. 132.

1 Ἁπλοῦς λάκκος φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ πλούσιος εἰς ἀγγεῖα τάφος τῶν βασιλικῶν στάβλων μὲ τὴν λήκυθον τοῦ Δούριδος βλ. ΑΔ 11, 1927/28, 91.

2 Ἐν Ὀλύνθῳ ἐντὸς 33 ἐκ τῶν 139 ἐν λάκκοις ταφῶν διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις ξυλίνης σαρκοφάγου ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἥλων (Olynthus II 159). Καὶ οἱ 4 ἧλοι τῆς ἀνασκαφῆς μας προέρχονται ἀπὸ τὸν πυθμένα πυρῶν (τριῶν ἐν ὅλῳ)· ἡ παρουσία των ἐκεῖ ἴσως φανῇ παράδοξος, ἡ ἐξήγησις ὅμως εἶναι ἁπλῆ. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πυρῶν ἐχρησιμοποιοῦντο παντὸς εἴδους ξύλα, ἐξ ἀχρήστων ἐπίπλων ἢ κουφωμάτων εἰλημμένα, ὡς συμβαίνει σήμερον μὲ τὰς πυρὰς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, εἰς τὴν δυτικὴν δὲ Ρούμελην μὲ τὴν φωτιὰν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς· βλ. τὴν χαρακτηριστικὴν περιγραφὴν τοῦ Κ. ΠΑΛΑΜΑ, Θάνατος Παλληκαριοῦ, ἐν ἀρχῇ : «Γύρω σὲ φωτιὲς μεγάλες, θρεμμένες μὲ ρετσίνα, μὲ κληματόξυλα, μὲ σανίδια, μὲ φρόκαλα, μὲ σκαφίδια καὶ μὲ κοφίνια τῆς μπουγάδας καὶ κάπου, κάπου μ᾽ ὁλόκληρα παραθυρόφυλλα».

Εἴς τινας ὁμοειδεῖς τάφους τῆς Ὀλύνθου (ἔ.ἀ. 52 καὶ 162-3) ὑπάρχει βαθμὶς (πατούρα), ἐξ ἧς συνάγεται ἡ ὕπαρξις στέγης· πατούρα μονομερὴς μόνον παρετηρήθη εἰς τὸν τεταραγμένον τάφον LXXIII (σ. 22 εἰκ. 35) καὶ εἰς τὴν δυτικὴν στενὴν πλευρὰν τοῦ CVII (σ. 34), εἰς ἀμφοτέρας ἴσως τὰς περιπτώσεις ὑπόλειμμα παλαιοτέρου λαξεύματος, μόνον δὲ εἰς τὸν τάφον XLIX (σ. 91) χρησιμεύουσα πρὸς στήριξιν τῶν κεράμων.

3 Ἐν Ὀλύνθῳ αἱ ταφαὶ εἶναι πολυαριθμότεραι τῶν καύσεων ἢ ἐν Ἀθήναις· ὑπολογιζομένων δὲ μόνον τῶν ἐνταφιασμῶν ἡ ἀναλογία τῶν ἁπλῶν λάκκων μειοῦται εἰς 19% (ἔναντι 14% μεταξὺ τῶν ἡμετέρων τάφων). Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ καῦσις ὀρθῶς θεωρεῖται πολυτελεστέρα τῆς ταφῆς (πρβλ. Olynthus XI, 148), ἡ συναγομένη σχετικὴ οἰκονομικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηνῶν δὲν κλονίζεται ἐκ τοῦ διαφόρου τρόπου ὑπολογισμοῦ, καθ᾽ ὅσον ὁ ὑποβιβασμὸς τοῦ ποσοστοῦ ὀφείλεται εἰς τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν δαπανηροτέρων πυρῶν.

IV. ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ

Ὡς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν σχετικὸν πίνακα Γ, ταῦτα συνίστανται κυρίως εἰς ἀγγεῖα, κατὰ δεύτερον λόγον εἰς εἰδώλια καὶ πολὺ σπανιώτερον εἰς ἄλλα ἀντικείμενα, ὧν τὰ κυριώτερα στλεγγίδες, κάτοπτρα καὶ σφονδύλια. Ἡ λεπτομερεστέρα κατανομὴ καὶ συχνότης ἐμφανίσεως τῶν διαφόρων εἰδῶν ἀγγείων καὶ τῶν ἄλλων κτερισμάτων ἐμφαίνεται εἰς τὸν πίνακα Γ, ἔνθα εἰς τὴν ἀντίστοιχον πρὸς κάθε εἶδος σειρὰν ὁ μὲν ἄνω ἀριθμὸς δηλοῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν τάφων τοῦ εἴδους τῆς ἀντιστοίχου στήλης, εἰς ὃν ἐμφανίζεται τὸ καθ' ἕκαστον εἶδος, ὁ δὲ κάτω τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν τῶν εὑρεθέντων ἀντικειμένων (τὰ τεμάχια ὑπολογίζονται ὅσον ἀντιπροσωπεύουν χωριστὰ ἀντικείμενα).

Ὄστρακα καὶ ὁλόκληρα ἀγγεῖα εὑρέθησαν οὐχὶ μόνον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν τάφων καὶ εἰς τὸ γέμισμα τοῦ λάκκου των, ἀλλὰ καὶ ὑπεράνω αὐτῶν εἰς ἀκαθόριστον συχνὰ ἔκτασιν, ἀποκαλουμένην ἐπίχωσιν. Λόγῳ τῆς πυκνότητος τῶν τάφων δὲν ἦτο πάντοτε εὐχερὲς νὰ ἀπονεμηθῇ μὲ ἀσφάλειαν κάθε ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων εὑρεθὲν τεμάχιον εἰς ὡρισμένον τάφον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἄνισος διατήρησις τῶν ἐν λόγῳ στρωμάτων θὰ καθίστα πολύπλοκον καὶ ἀπατηλὸν τὸν συνυπολογισμὸν τῶν τεμαχίων εἰς τὰ πρὸς τοὺς νεκροὺς δῶρα. Εἶναι δὲ τοῦτο λυπηρόν, διότι προσφοραὶ εἰς τοὺς νεκροὺς ἐγίνοντο καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ ἄφθονα κατετίθεντο τὰ δῶρα ἐπὶ τῶν τάφων, ὅπως διδάσκουν τὰ τόσον πλούσια παραδείγματα τῶν τάφων II καὶ XLIV, παρέχοντα μίαν ἰδέαν τοῦ τί ἐχάθη ἢ εἰς συντρίμματα μόνον ἐλλιπῶς περιεσώθη ἀπὸ τὰς μεταγενεστέρας τύχας τοῦ τόπου. Οὔτε δυστυχῶς εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ συναγάγωμεν πότε καὶ πῶς ἀγγεῖα καὶ τεμάχια ἐστρώννυντο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Μέρος αὐτῶν, βεβαίως, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀναταραχὴν τῶν χωμάτων καὶ τὴν μερικὴν παραβίασιν παλαιῶν τάφων κατὰ τὴν ἀνόρυξιν νέων. Ὅ,τι ἄλλο δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν περὶ θραύσεως τῶν ἀγγείων, συνδυάζοντες κυρίως ἀρχαίας πηγὰς μὲ νεοελληνικὰ ἔθιμα, τὸ ἐξήτασεν ὁ Ν. Πολιτης εἰς τὸ ἄρθρον του «Τὸ ἔθιμον τῆς θραύσεως ἀγγείων κατὰ τὴν κηδείαν» [1].

Ὁ τάφος XLIV ἔδειξεν ὅτι εἰς ὡρισμένας τοὐλάχιστον περιπτώσεις ἀγγεῖα ὄχι μόνον ἐθραύοντο, ἀλλὰ καὶ ἐτίθεντο ἐπὶ τῶν τάφων, ὅπως τόσον καλὰ γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς παραστάσεις τῶν πρὸς αὐτὸν κυρίως τὸν σκοπὸν χρησιμοποιουμένων λευκῶν ληκύθων.

Ὡς ἐσημειώθη, ἡ ἐπίχωσις ἦτο ἐνίοτε καστανερύθρου ἀποχρώσεως, εἴς τινας ὅμως περιπτώσεις, ὅπως ἦτο σαφὲς εἰς τὸν περίβολον (σ. 16), εἴχομεν πηλῶδες ἐρυθρωπὸν στρῶμα τεχνητῶς, ἀσφαλῶς, σχηματισθέν. Χῶμα ἐντόνου ἐρυθρωπῆς ἀποχρώσεως παρετηρήθη καὶ περὶ τὸν τάφον 50 τῆς ὡρίμου γεωμετρικῆς περιόδου (περὶ τὸ 750 π. Χ.) ἐν τῷ Κεραμεικῷ, τοῦτο δὲ ὁ Kübler (Kerameikos V, i, 42) ἀποδίδει εἰς τὴν λατρευτικὴν σημασίαν τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος [2]. Ἴσως οἱ λόγοι εἶναι ἁπλῶς πρακτικοί, τὸ δὲ

1 Παρνασσὸς 17, 1894, 81-87· βλ. καὶ B. Schmidt, Totengebräuche und Gräberkultus im heutigen Griechenland, ARW 24, 1928, 308-9. Πρβλ. καὶ Robinson, Olynthus XI, 182-3 οὐδὲν οὐσιαστικὸν προσθέτοντα.

2 Παραπέμπων εἰς E. Wunderlich, Die Bedeutung des roten Farben im Kultus der Griechen und Römer, ARW 20, 1925/26, 47 κ.ἑ., Gnomon 2, 1926, 97, E. Reiner, Die rituellen Totenklagen der Griechen, Tübingen Beiträge zur Altertumswissenschaft 30, 1938-45, καὶ Wiesner, ARW 26, 1938, 69, εἰς ἃ πρόσθες Fr. v. Duhn, Rot und Tot, ARW 9, 1906, 1-24 ἔνθα (σ. 5) παρατίθεται τὸ χαρακτηριστικὸν χωρίον τοῦ Αρτεμιδωρου I 71: *ἔχει γάρ τινα τὸ πορφυροῦν χρῶμα*

στρῶμα τοῦτο, τιθέμενον πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ ἐδάφους, ἐχρησίμευεν ἅμα καὶ διὰ νὰ «σφραγίσῃ» κατά τινα τρόπον τοὺς τάφους καὶ νὰ προστατεύσῃ τούτους ἐν εἴδει στέγης, ἐξ οὗ καὶ ἐπεζητεῖτο ἡ πηλώδης σύστασίς του, ὡς εἰς τοὺς μεσοελλαδικοὺς λακκοειδεῖς τάφους τῶν Μυκηνῶν, ἔνθα ὁ ἐγχώριος πρασινωπὸς πηλὸς «Πλέσια» εἶχε χρησιμοποιηθῆ [1].

Διάφορος ἦτο ἡ περίπτωσις ἐκτάσεων ἐστρωμένων μὲ ἄφθονα ὄστρακα, ὅπου τὸ χῶμα εἶχε καταστῆ ἐρυθρωπὸν ἐκ τῆς καύσεως. Ὠνόμασα καὶ ταύτας πυρὰς—καὶ εἶναι πράγματι πυραί, διάφοροι ὅμως ἀσφαλῶς τῶν συνήθων. Διότι δὲν φαίνεται εἰς τὰ ἐκεῖθεν εὑρήματα καμμία αἰσθητὴ διαφορὰ δικαιολογοῦσα ἐπίχωσιν τόσην, ὥστε ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν ἀρχαιοτέρων τάφων νὰ εὑρίσκεται ὁ πυθμὴν ὑστερωτέρας πυρᾶς. Ὑποθέτω λοιπὸν ὅτι ἐπιφανειακῶς πως θὰ ἐγίνετο ἡ καῦσις αὕτη, καῦσις κτερισμάτων ἴσως μόνον (πρβλ. σ. 20-21), καὶ πιθανώτερον μετὰ τὴν ταφήν, εἰς τὰ τρίτα ἢ τὰ ἔνατα πιθανῶς (βλ. Ισαιου II, Περὶ τοῦ Μεγαλοκλέους κλήρου 36-37). Δὲν γνωρίζομεν ἄλλως τε τί ἀκριβῶς ἐγένετο κατὰ τὴν κηδείαν καὶ τὰς ἄλλας νεκρωσίμους ἑορτάς, ὡς αἱ ἀναφερθεῖσαι, αἵτινες ἐπιβιοῦν εἰς τὰ ἀντίστοιχα μνημόσυνα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν τὸ οὐσιῶδες δύναται νὰ προστεθῇ εἰς τὴν ἐπὶ ἀρχαίων πηγῶν καὶ νοελληνικῶν ἐθίμων βασιζομένην συγκριτικὴν μελέτην τοῦ E. Gjerstad, Tod und Leben ἐν ARW 26, 1928, 152-186 [2].

Ταῦτα τὰ ὀλίγα δυνάμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ἐκ τῶν «ἐπιχώσεων» εὑρημάτων, δι' ὃ καὶ ἀπέφυγον νὰ ὑπολογίσω τὰ πλούσια, συχνά, ὡς ἐλέχθη, ἀνίσως ὅμως ἀντιπροσωπευόμενα περιεχόμενά των εἰς τὰ κτερίσματα τῶν τάφων. Φυσικά, δὲν παρέλειψα τὴν πλήρη καταγραφήν των, καίτοι συχνὰ περὶ τῶν συντριμμάτων πρόκειται, καί, ὡς ταφικὰ ἀγγεῖα, περιελήφθησαν εἰς τὸν πίνακα Δ τὸν ἐμφαίνοντα τὴν συχνότητα καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐμφανίσεως τῶν διαφόρων εἰδῶν ἀγγείων κατὰ τάφους.

Ἀντιθέτως ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐντὸς τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου ἀγγείων εἶναι πάντοτε ἀσφαλής, διότι ἐκεῖ εἶναι πλέον σαφῆ τὰ ὅρια τοῦ λαξεύματος, ἡ δὲ πιθανότης ἀναμείξεως περιωρισμένη, μάλιστα ὅταν, ὡς κατὰ τὸ πλεῖστον συμβαίνει, τὰ κιμηλοχώματα εἶναι καθαρά (ὑποδεικνύοντα τὴν ἐφ' ἅπαξ μόνον ἀνόρυξιν τοῦ λάκκου). Ὁ καθαυτὸ κτερισματικὸς χαρακτὴρ των ἐμφαίνεται εἰς περιπτώσεις ὡς τοῦ τάφου LVIII, ἔνθα ὁμοειδῆ εἰδώλια εὑρέθησαν τόσον ἐντὸς ὅσον καὶ ἐκτὸς τοῦ τάφου ἢ ἐκ τῆς ἐναποθέσεως ὁλοκλήρων ἀγγείων ἔξωθι τῆς λάρνακος, μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὀρύγματος, ὡς εἰς τοὺς παιδικοὺς τάφους XLVI καὶ LIV (ὁ δεύτερος μάλιστα χωρὶς ἀγγεῖα ἐσωτερικῶς, μόνον μὲ τὰ παίγνια τοῦ παιδός, βλ. καὶ σ. 103). Σημαντικὸν ἐπίσης εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ἐν τῷ γεμίσματι τοῦ τάφου μόνον κατὰ τὴν

συμπάθειαν πρὸς τὸν θάνατον (καὶ παρὰ Rohde, Psyche I², 226). Βλ. ἀκόμη C. Zervos, La Civilisation de la Sardaigne, 232 κ.ἑ.

1 G. Mylonas, Ancient Mycenae, Princeton 1957, 132, 156. Πρβλ. καὶ Hesperia 24, 1955, 33 καὶ 25, 1956, 156 περὶ τῶν λακκοειδῶν τῆς Λέρνης.

2 Συγκέντρωσις τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ ταφικὰ ἔθιμα πηγῶν παρὰ P. Stengel, Die griechischen Kultusaltertümer³ (=Handbuch des klassischen Altertumswissenschaft V, 3), München 1920, 146-149. Βλ. ἀκόμη F. Jacoby, Γενέσια, A Forgotten Festival of the Dead, Classical Quarterly 30, 1944, 65-75, ἔνθα καὶ ἐν παραρτήματι σ. 74-5. αἱ σχετικαί (πτωχόταται) πηγαί. Περὶ τῶν περὶ Ἅιδου ἀντιλήψεων βλ. U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Der Glaube der Hellenen, Berlin 1931, 311-316 καὶ μάλιστα Wiesner, ἔ.ἀ. Περὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν γυναικῶν εἰς τὰς κηδείας βλ. ὅσα εὐστόχως παρατηρεῖ ὁ G. E. Paoli, Die Frau im alten Hellas, Bern 1955, 14-15 βασιζόμενος ἐπὶ χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων.

ἡμέραν, τὴν ὥραν τῆς κηδείας, ἠδύναντο νὰ κατατεθοῦν, διότι εἶναι τελείως ἀπίθανον νὰ ἀνεσκάπτετο ἐκ νέου ὁ λάκκος εἰς ὑστερωτέραν τινὰ τελετήν.

Πρόχειρος ἐπισκόπησις τῶν σχετικῶν πινάκων (πίν. Δ, πρβλ. πίν. Γ) δεικνύει ὅτι μόνα τὰ γεμίσματα τῶν τάφων εἰς πολὺ ὀλιγωτέρας περιπτώσεις (1 : 2 ἔναντι τῶν καθαυτὸ τάφων) περιέχουν κτερίσματα, κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως (βλ. καὶ πίν. Ε) τὰ ἐν αὐτῷ ἀντικείμενα εἶναι πολυαριθμότερα. Πρέπει μάλιστα νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐνίοτε εἰς τὸ γέμισμα ἀνήκει μέρος τῶν εἰς τὴν ἐπίχωσιν, διὰ μείζονα ἀσφάλειαν, προσγραφέντων τεμαχίων. Ἀντιστρόφως πάλιν δὲν ἔχει, νομίζω, σημασίαν τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ μέγα μέρος τεμάχια, ἐνίοτε συντρίμματα μόνον, περιέχοντα ἐν αὐτοῖς — ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κατὰ κανόνα πλήρη ἐντὸς τῶν τάφων ἀντικείμενα — διότι τὰ διὰ τῶν τεμαχίων ἀντιπροσωπευόμενα ἀγγεῖα προσεφέρθησαν ὁπωσδήποτε εἰς τὸν νεκρόν, αἱ διαφεύγουσαι δ' ἡμᾶς λεπτομέρειαι τῆς σχετικῆς διαδικασίας συνετέλεσαν εἰς τὴν διασπορὰν τῶν τεμαχίων, ὧν μέρος μόνον κατέληξεν εἰς τὸν τάφον [1].

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς ἑκάστου τάφου κτερισμάτων — μικρότερος, ὡς ἐλέχθη, τῶν ἐντὸς τοῦ γεμίσματος — μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἰδιαιτέρως πλουσίας πυρᾶς II φθάνει τὰ δεκαέξ (τοὐλάχιστον) ἀντικείμενα ἀλλ' ὁ ἀμέσως ἀκολουθῶν τάφος (τὸ ὄρυγμα XXXVII) περιεῖχε μόνον 9, δύο δὲ ἄλλαι πυραί (VI καὶ VII) ἀνὰ 7. Ἀκολουθοῦν τέσσαρες τάφοι μὲ 6 ἕκαστος, πέντε μὲ 5, τέσσαρες μὲ 4, καὶ πέντε μὲ 3. Οὕτω 22 τάφοι περιεῖχον πλείονα τῶν δύο ἀντικειμένων, ἄλλοι δὲ 16 ἀνὰ δύο οἱ δὲ λοιποὶ 21 ἀνὰ ἓν μόνον. Ὥστε δὲν εἶναι μεγάλος ὁ ἐν ἑκάστῳ τάφῳ ἀριθμὸς τῶν κτερισμάτων — γνώρισμα χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς ὁλονὲν ἐπιτεινόμενον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀρχαιοτέρας περιόδους.

Ὡς πρὸς τὰ εἴδη τῶν κτερισμάτων, ὑπερτεροῦν μὲν ἀπολύτως τὰ ἀγγεῖα, ὀλίγα σχετικῶς εἶναι τὰ εἰδώλια, ἔτι δὲ ὀλιγώτεροι οἱ λύχνοι (ὧν εἷς μόνον ἐπὶ τοῦ πυθμένος πυρᾶς, οἱ δὲ λοιποὶ ἑπτὰ ἐντὸς τοῦ γεμίσματος ἢ τῆς ἐπιχώσεως), τρία ἢ τέσσαρα κάτοπτρα, δύο μόνον αἱ στλεγγίδες καὶ μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἄλλων, ἀκαθορίστων ἐνίοτε, ἀντικειμένων.

Ἀγγεῖα. Μεταξὺ τῶν ἀγγείων μεγάλη εἶναι ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ληκύθων γενικῶς, ὧν προηγοῦνται σαφῶς αἱ λευκαὶ λήκυθοι (σῳζόμεναι ὅμως κυρίως εἰς τεμάχια καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως) ὑπερβαίνουσαι τὸ πέμπτον τοῦ συνόλου τῶν ἐν τάφοις ἀγγείων, ἕπονται μὲ μεγάλην διαφορὰν τὰ μελαμβαφῆ ληκύθια, ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειρὰν αἱ λοιπαὶ λήκυθοι (κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ θαλλὸν κισσοῦ), τὰ ἐρυθρόμορφα καὶ μὲ διακόσμησιν ληκύθια, τελευταῖα δὲ τὰ μετ' ἀνθεμίου ληκύθια, ἰσάριθμα πρὸς τοὺς χόας. Αἱ λήκυθοι ἐν τῷ συνόλῳ των μικρὸν ὑπολείπονται τοῦ ἡμίσεος τῶν πρὸς τοὺς τάφους συνδεομένων ἀγγείων, ὑπερβαίνουν δὲ τοῦτο κατά τι συνυπολογιζομένων καὶ τῶν δέκα χοῶν. Ἐκ τῶν λοιπῶν ἀγγείων ἔρχονται πρῶτα τὰ φιαλίδια, συνυπολογιζομένων

[1] Πάντως δὲν φαίνεται ν' ἀνεμείχθησαν μετὰ τεμαχίων γειτονικῶν τάφων, διότι εἰς τόσον πλῆθος τεμαχίων καὶ τόσην πυκνότητα τάφων οὐδεμία περίπτωσις συγκολλήσεως τεμαχίων διαφόρου προελεύσεως ἐσημειώθη. Βλ. καὶ Robinson ἐν Olynthus XI, 178-9, συγχέοντα ὅμως ἐπίχωσιν καὶ γέμισμα. Εἰς τοὺς τάφους μας τοὐλάχιστον δὲν ἀληθεύει ἐπίσης ὅτι συχνότερα ἦτο ἡ περὶ τὸν τάφον παρουσία τεμαχίων εἰς τοὺς παιδικοὺς τάφους.

τῶν τριῶν παραλλαγῶν των (μὲ δακτυλιόσχημον βάσιν, κυρτὰ τοιχώματα καὶ κυλινδρικὰ μὲ κοιλούμενα τοιχώματα [1]), ἔπειτα δὲ τὰ ἐκπώματα (κοτύλαι καὶ σκύφοι τὸ πλεῖστον), ἀκολουθοῦν δὲ ἰσάριθμοι μὲν αἱ λεκανίδες καὶ τὰ πινάκια μὲ διαφορὰν δὲ ἑνὸς μόνον αἱ πυξίδες καὶ τὰ ταινιωτὰ πινάκια. Μεγάλα ἀγγεῖα ἠριθμήθησαν 19 [2] (ὅσα τὰ πινάκια καὶ αἱ λεκανίδες), οἰκιακὰ δὲ 11 (ὧν ἓν μόνον ἐντὸς τάφου). Ὀλίγα-πέντε μόνον—ἦσαν τὰ ἀλάβαστρα (πήλινα καὶ ἀλαβάστρινα), ἔτι δὲ ὀλιγώτεραι αἱ λουτροφόροι—κατ' ἀκρίβειαν δύο ἢ τρία συντρίμματα, πτωχότατα δείγματα τῆς ποτε παρουσίας των. Ἀριθμὸς ἄλλων ἀγγείων δὲν κατατάσσεται εἴς τινα τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν, ταῦτα δὲ ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀκαθορίστου φύσεως τεμαχίων, ὧν εἰκοσὰς ἐξ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων, συμποσοῦνται εἰς πεντηκοντάδα.

Δὲν προχωρῶ περισσότερον εἰς ἀναλύσεις ἀριθμῶν καὶ συχνότητος τῶν ἀγγείων. Οἱ προσηρτημένοι πίνακες (Γ, Δ, Ε καὶ Ζ) δύνανται νὰ χρησιμεύσουν εἰς ποικιλοτρόπους ὑπολογισμοὺς τῶν ἀναλογιῶν τῶν ποσοτήτων των καὶ τὴν κατὰ εἴδη καὶ μέρη τάφων συχνότητα τῆς παρουσίας των.

Λευκαὶ λήκυθοι. Μετὰ τὰς ἐργασίας τοῦ E. Buschor [3] καὶ τοῦ J. Beazley [4] δὲν εἶναι εὔκολον νὰ προσθέσωμέν τι εἰς τὰς περὶ λευκῶν ληκύθων γνώσεις μας. Ἄλλως τε αἱ ἐπὶ τῶν δημοσιευομένων παραστάσεις δὲν περιλαμβάνουν τι νέον.

Ὡς φαίνεται καὶ ἐν τῷ σχετικῷ πίνακι ἡ συχνότης των εἶναι βεβαίως πολὺ μεγαλυτέρα, διπλασία σχεδόν, ἐν ταῖς πυραῖς· δὲν ἀληθεύει ὅμως τὸ ὑπὸ τῆς Σ. Παπασπυριδη ἐν BCH 71/72, 1947/48, 388 λεγόμενον ὅτι ἡ χρῆσίς των συνδέεται μόνον μετὰ τῶν καύσεων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν πρὸς πυρὰς συνδεομένων ληκύθων, αἵτινες εὑρέθησαν ἐντὸς τοῦ γεμίσματος (ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως), δὲν εἶχεν ὑποστῆ καῦσιν. Βλ. καὶ χρονολόγησιν σ. 144.

Τὰ προβλήματα ἅτινα θέτουν αἱ λήκυθοι μὲ θαλλὸν κισσοῦ ἐσημειώθησαν ἀνωτέρω σ. 22-23. Ὅσον καὶ ἐὰν παρατείνωμεν τὴν ἐπιβίωσίν των, δέον νὰ θεωρηθοῦν δεῖγμα σχετικῆς ἀρχαιότητος, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ μείζων παντὸς ἄλλου εἴδους ἀγγείων κατ' ἀναλογίαν συχνότης των εἰς τὰς πυράς.

Ἡ βαθμιαία αὕτη ἐγκατάλειψις ὡρισμένων εἰδῶν καὶ δι' ἑτέρων ἀντικατάστασίς των διαγράφεται χαρακτηριστικῶς εἰς τὰ ἀρυβαλλοειδῆ ληκύθια διαδεχθέντα τὰς ληκύθους, μεθ' ὧν ἀποτελοῦν τὸ σταθερώτερον εἶδος κτερίσματος. Οὕτω τὰ ἐρυθρόμορφα καὶ μὲ διακόσμησιν (ζητοειδῶν) ληκύθια ὑπερτεροῦν εἰσέτι, εἰς μικρότερον ὅμως βαθμόν, εἰς τὰς καύσεις, ἡ σχέσις ὅμως αὕτη ἀντιστρέφεται, μὲ μικρὰν ὑπὲρ τῶν ἐνταφιασμῶν διαφοράν, διὰ τὰ μετ' ἀνθεμίου καὶ τὰ μελαμβαφῆ ληκύθια [5].

1 Βλ. τὰ τρία εἴδη μὲ τὴν σειρὰν ἀπαριθμήσεώς των εἰς τὴν ἄνω σειρὰν τοῦ πίν. 26δ καὶ ἐξ οἰκίας τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. τοῦ εἰς Ντράφι οἰκισμοῦ (Φηγαί) ἐν BCH 82, 1958, 684 εἰκ. 26.

2 Μὴ ὑπολογιζομένων τῶν ὡς τεφροδόχων χρησιμοποιηθέντων.

3 Attische Lekythen der Parthenonzeit ἐν Münchner Jahrbuch, N.F. 2, 1925, 1-33 (ἀνατύπωσις καὶ ἐν Buschor, Von griechischer Kunst, München 1956, 125-144), βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ Grab eines attischen Mädchens, 1939, 19 καὶ 1959², 26-27.

4 Attic White Lekythoi, London 1938. Βλ. καὶ ὅσα σύντομα ἀλλ' ἀκριβῆ παρατηρεῖ ὁ J. Wiesner ἐν Bericht für den VI internationalen Kongress für Archäologie, Berlin 1940, 186-188.

5 Περὶ τῆς ποικιλίας τοῦ σχήματος τῶν ληκυθίων εἰς κλειστὰ χρονικῶς εὑρηματικὰ σύνολα καὶ τῆς ἐντεῦθεν δυσχερείας τῆς ἐξ αὐτοῦ μόνον χρονολογήσεώς των βλ.

Ἐκ τῶν ἀλαβάστρων ἓν μόνον εὑρέθη ἐντὸς λάρνακος (τῆς μαρμαρίνης, τάφου XX) τὰ δὲ λοιπὰ τέσσαρα ἐντὸς πυρῶν.

Ἀκολουθῶν τὴν καθιερωθεῖσαν σύμβασιν ἔδωκα καὶ ἐγὼ τὴν ὀνομασίαν λεκανὶς εἰς τὰς μὴ κυλινδρικὰς πυξίδας, ἂν καὶ ἄλλο, φαίνεται, ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ ἀγγείου [1]. Περὶ λεκανίδων βλ. τὸ ἐνδιαφέρον ἄρθρον τῆς KERN, ἔ.ἀ. σ. 99.

Οὔτε πάλιν ἡ ὀνομασία πυξὶς φαίνεται ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ οὕτως (καὶ ἐδῶ) ἀποκαλούμενα κυλινδρικὰ μετὰ πώματος ἀγγεῖα, τῶν ὁποίων, ὡς ἔδειξεν ἡ M. J. MILNE ἐν AJA 43, 1939, 247-254, ἡ κλασσικὴ ὀνομασία ἦτο *κυλιχνίς* (ἢ κυλίχνιον).

Περὶ τοιαύτης «πυξίδος» εὑρεθείσης μετὰ ψιμυθίου ἐντὸς αὐτῆς βλ. σ. 17 (τάφος LXXXVIII).

Αἱ λουτροφόροι πτωχότατα, ὑπὸ δύο ἢ τριῶν συντριμμάτων μόνον, ἀντεπροσωπεύοντο μεταξὺ τῶν τάφων—ἴσως διότι εἶχε πλέον παύσει ἢ ἐξαιρετικῶς περιορισθῆ ἡ χρῆσίς των κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος.

Ἀπεχώρισα τῶν συνήθων πινακίων τὰ συμβατικῶς ἀποκληθέντα ταινιωτὰ πινάκια, διότι ἄλλος πιστεύω ὅτι ἦτο ὁ προορισμός των. Τὰ σκεύη ταῦτα διαφέρουν τῶν συνήθων πινακίων οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ἐξ ὁμοκέντρων ταινιῶν διακόσμησίν των, ἐξ ἧς καὶ ἡ εἰδικωτέρα ὀνομασία των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν κατατομήν, ἀποτελούμενα ἐκ δισκομόρφου βάσεως μὲ εὐρέα, ἐλαφρῶς ἀνερχόμενα τοιχώματα· μάλιστα δὲ διακρίνονται τῶν πινακίων ἐκ τῆς παρουσίας (τριῶν) λαβῶν, στοιχείου ἀσχέτου πρὸς τὰ πινάκια καὶ χαρακτηριστικοῦ τῶν κανίστρων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλασσικὸν κανοῦν, τὸ τόσον γνωστὸν ἀπὸ τὰς παραστάσεις τῶν λευκῶν ληκύθων [2] ἀπουσιάζει ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς μας, δικαιούμεθα εἰς τὰ «ταινιωτὰ πινάκια» ν' ἀναζητήσωμεν τὰ ὑποκατάστατα τῶν κανῶν, ἐφ' ὅσον μάλιστα, ὡς ἔδειξεν ὁ YOUNG (βλ. σ. 72 ἀρ. 24), τὰ πινάκια ταῦτα δὲν εἶχον πρακτικὴν χρῆσιν—δὲν ἦσαν ἑπομένως πινάκια. Συνήθως τὸ κανοῦν εἶχεν ὀρθότερα τοιχώματα, ὡς φαίνεται ὄχι μόνον ἐκ τῶν παραστάσεων ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ζεύγους τῶν μόνων γνωστῶν κλασσικῶν πηλίνων ὁμοιωμάτων [3], δὲν λείπουν ὅμως καὶ παραδείγματα ἀβαθεστέρων, κανῶν μὲ κεκλιμένα τοιχώματα, ὡς ἔδειξεν ὁ DEUBNER, JdI 40, 1925, 219 καὶ εἰκ. 19 [4], ὁπωσδήποτε δὲ αἱ λαβαὶ καὶ αἱ ὁμόκεντροι ταινίαι ἀποτελοῦν σταθερὰ γνωρίσματα τῶν κανῶν, καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, ὡς ὁμοιώματος τοὐλάχιστον, ἐξεπλήρουν τὰ «ταινιωνὰ πινάκια».

L. TALCOTT, Hesperia 4, 1935, 510. Αὐλακωτὰ ληκύθια εἶχεν ἤδη χρονολογήσει εἰς τὸν 5ον π.Χ. αἰ. ὁ E. KUNZE (AM 59, 1934, 210). Διὰ τὸν ὅρον πρβλ. ΑΕ 1903, 11.

1 Εἰσαχθὲν ὑπὸ L. DEUBNER (JdI 15, 1900, 152). Ὡς ὅμως παρατηροῦν αἱ G. M. RICHTER καὶ M. J. MILNE, Shapes and Names of Athenian Vases, New York 1935, 23-24, ἡ λεκανίς, κατὰ ΠΟΛΥΔΕΥΚΗΝ, Ὀνομαστικὸν VI, 111, ἐστερεῖτο πώματος.

2 Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων ἀπαντᾷ· βλ. τὸ σαφέστατα πλῆρες καρπῶν εἰκονιζόμενον ἐπὶ ληκύθου τοῦ Βερολίνου (ἀριθ. E2705) ἐν W. HAHLAND, Vasen um Meidias (Bilder Griechischer Vasen I), Berlin 1930, πίν. 14a. Διὰ πλείονας παρατηρήσεις βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ L. DEUBNER, Hochzeit und Opferkorb, JdI 40, 1925, 210-223.

3 Βλ. R. LULLIES, Eine Sammlung griechischer Kleinkunst, München 1955, ἀρ. 104-105 πίν. 37, εἰκονισθέντα καὶ ἐν E. BUSCHOR, Grab eines attischen Mädchens, 1939¹ 21 καὶ (τὸ ἕτερον μόνον, τὸ καλύτερον σῳζόμενον) 1959² εἰκ. 15. Τὰ ἐν JdI 40, 1925, 221-2 εἰκ. 25, 26 εἰκονιζόμενα εἶναι γεωμετρικά, μὴ διαφέροντα οὐσιαστικῶς τῶν κλασσικῶν. Ἄλλα γεωμετρικὰ ὁμοιώματα βλ. ἐν J. K. BROCK, Fortetsa, Cambridge 1957, πίν. 5 καὶ 74 καὶ τομὴν πίν. 134.

4 Εἰλημμένη ἐκ Compte Rendu de Petersbourg 1868, εἰκ. 6. Ὁ αὐτὸς παραπέμπει εἰσέτι εἰς JHS 1, 1880, πίν. 7 (=P. STENGEL, Griechische Kultusaltertümer³, πίν. 3, 10), AA 1910, 461/2 εἰκ. 4 καὶ Arch. Zeit. 3, 1845, 35, I καὶ II, 1853, πίν. 55 (=W. ROSCHER, Myth. Lex. III 780, βλ. ARV² 879).

Περὶ τῆς ἐν τάφοις παρουσίας οἰκιακῶν σκευῶν (ὧν ἓν μόνον ἐντὸς τάφου, χωρὶς ὅμως ἴχνη χρήσεως) πρβλ. σ. 79.

Οἱ ***λύχνοι*** εἶναι ἐλάχιστοι [1], συνδεόμενοι περισσότερον πρὸς πυράς, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἐπὶ τοῦ πυθμένος). Ἡ ἀραιὰ παρουσία των φαίνεται ἀποκλείουσα λατρευτικὴν χρῆσιν ἢ ἄλλην ἰδιαιτέραν συνάφειαν πρὸς τάφους. Δὲν ἀποκλείεται οἱ εὑρεθέντες νὰ εἶχον χρησιμοποιηθῆ πρὸς ἀφὴν τῶν πυρῶν.

Τὰ ***εἰδώλια*** [2] δὲν ἦσαν πολυάριθμα, μὲ μικρὰς δὲ ἐξαιρέσεις συνδέονται ἀποκλειστικῶς πρὸς λάρνακας καὶ τοῦτο διότι οἱ πλεῖστοι τῶν παίδων εἶχον ταφῆ ἐντὸς λαρνάκων – καὶ ὁ κεραμοσκεπὴς L, ἔνθα περιείχετο εἰδώλιον, ἦτο τάφος παιδίσκης ἐπίσης.

Καίτοι ὁ ἀριθμός των δὲν εἶναι μεγάλος, ἀποτελοῦν εὐπρόσδεκτον συμβολήν, διότι εἰδώλια τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. ὀλίγα εἶναι γνωστά, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ R. H. HIGGINS, ἔ.ἀ. 171 (δώδεκα μόνον ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ, αὐτ. ἀρ. 697-708 πίν. 91, χρονολογοῦνται εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐκ δὲ τῶν 21 κλασσικῶν ἀττικῶν εἰδωλίων τοῦ Λούβρου τρία μόνον χρονολογοῦνται εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου [3] καὶ μόνον ἓν ἢ δύο ἐκ τῆς Δήλου τοποθετοῦνται εἰς τὸ β´ ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., A. AUMONIER, Les figurines de terre cuite [Exploration archéologique de Délos XXIII], Paris 1956, ἀριθ. 267 πίν. 26 καί, ἴσως, 268 πίν. 27). Ἡ σπάνις τῶν ἐν τάφοις εἰδωλίων κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν εἶναι τυχαία, ὀρθὰ δὲ συμπεράσματα ἐκ τῆς ἀπουσίας των συνάγει ὁ J. WIESNER, ἔ.ἀ., ἀποδίδων τὴν κατ' ἐξαίρεσιν ἐμφάνισίν των εἰς ἔνδειξιν λαϊκῆς πίστεως εἰς ἀθανασίαν, ἂν καὶ ἡ σύνδεσίς των πρὸς παιδικοὺς τάφους φαίνεται περιορίζουσα ἔτι μᾶλλον τὴν σημασίαν των εἰς δείγματα ἁπλῶς, σχεδόν, ἰδιαιτέρας στοργῆς.

Τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶδος εἰδωλίου ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν αἱ πλαγγόνες – τόσον αἱ μετὰ κινητῶν μελῶν, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ κορμοῦ μόνου συνιστάμεναι – περὶ ὧν βλ. σ. 29 καὶ 46, εἰς ἃ πρόσθες A. AUMONIER, ἔ.ἀ. 105 ἀρ. 258.

Τρία ἢ τέσσαρα ἦσαν τὰ ***κάτοπτρα,*** δύο δὲ μόνον αἱ ***στλεγγίδες*** πάντοτε ἐντὸς τῶν τάφων [4].

Ἐκ τῶν λοιπῶν εἰδῶν μνημονευτέοι οἱ 16 ***ἀστράγαλοι*** τοῦ παιδικοῦ τάφου LIV, ὡς καὶ ὁ πλαστικὸς ἀστράγαλος τοῦ τάφου LVIII, βλ. σ. 44 καὶ 101, εἰς ἃ πρόσθες Délos XXIII 166 ἀρ. 226 περὶ τῶν ἐκ παντοειδοῦς ὑλικοῦ ἀστραγάλων ἐν Δήλῳ [5].

1 Δύο μόνον λύχνοι εἰς τάφους ἐνηλίκων μεταξὺ τῶν ὑπερπεντακοσίων τάφων τῆς Ὀλύνθου, βλ. Olynthus XI 194.

2 Περὶ τῆς ἐν τάφοις παρουσίας των βλ. ἀνωτ. σ. 5, 15 καὶ 72.

3 S. MOLLARD-BESQUES, ἔ.ἀ. C4 πίν. 55, C9 πίν. 57 καὶ C27 πίν. 59 (Πλαγγὼν ἐξ Αἰγίνης ἴσως ὀλίγον ὑστερωτέρα καὶ μᾶλλον ὄχι ἀττική). Καὶ τούτου καὶ τῶν ἄλλων αἱ φωτογραφίαι εἶναι μέτριαι, ἵνα κρίνῃ τις μετὰ πεποιθήσεως περὶ τῆς ὄχι τόσον πασιφανοῦς ἀττικῆς των προελεύσεως.

4 Δὲν νομίζω ὅμως ὅτι ἐξ αὐτοῦ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ τὸν ἥσσονα ἀθλητικὸν χαρακτῆρα τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἀντίστοιχον περίοδον, παρὰ τὰς μεμψιμοιρίας τοῦ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ (πρβλ. Νεφέλαι 1015-8, 1052-4), καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ROBINSON ἐν Olynthus XI, 202 λεγόμενα.

5 Περὶ τῆς σημασίας, ἣν οἱ παῖδες ἀπέδιδον εἰς τὴν κτῆσιν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἀστραγάλων βλ. IG IV^2 1, 121 στ. 68-70. Σωροὶ ἀστραγάλων καὶ ἐν τῷ θεσπικῷ πολυανδρίῳ βλ. ΠΑΕ 1911, 157 καὶ 158.

V. ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΙΣ[1]

Ἐλάχιστοι τάφοι ἀποχωρίζονται σαφῶς, χρονολογικῶς, τοῦ συνόλου ἀναγομένου εἰς τοὺς περὶ τὸ 400 π.Χ. χρόνους.

Ὁ τάφος 93 χρονολογεῖται σαφῶς περὶ τὸ 440 π.Χ. ἀπὸ τὴν λήκυθον τῆς Συλλ. Σαβούρωφ. Διδακτικὴ εἶναι ἡ ἀνεύρεσις ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ τεμαχίου μελανομόρφου ληκύθου, ὅπερ τίθεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος. Ἀντιθέτως δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν τάφων 31 καὶ 94, βασιζομένην ἐπὶ ἑνὸς μόνον ἀντικειμένου. Καὶ διὰ μὲν τὸν πρῶτον ἡ πρώιμος χρονολόγησις καθίσταται πιθανωτέρα, διότι δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς τῶν συνήθων ληκύθων οὔτε περὶ τεμαχίου ἁπλῶς, ἀλλὰ περὶ ὁλοκλήρου ληκύθου μὲ παράστασιν. Ὁ τάφος, πρωιμώτερος πάντων τῶν λοιπῶν, δυνατὸν νὰ εἶναι σημαντικῶς ὑστερώτερος τῆς τεχνοτροπικῆς χρονολογήσεως τοῦ ἀγγείου, ὡς ἔδειξε τὸ παράδειγμα τοῦ τάφου 93. Ἡ μεμονωμένη, δυτικῶς, θέσις τοῦ τάφου ἀποτελεῖ ἓν εἰσέτι στοιχεῖον ὑπὲρ τῆς πρωίμου χρονολογήσεώς του. Τὸ τοπικὸν πάλιν στοιχεῖον, ἤτοι ἡ γειτνίασις πρὸς τὸν τάφον 93, ἐνθαρρύνει τὴν πρωιμωτέραν χρονολόγησιν τοῦ τάφου 94, βασιζομένην ἐπὶ ληκύθου συνήθους μὲν τύπου, διαφερούσης ὅμως ἀναμφισβητήτως μὲ τὸ γαστρῶδες, ἀρχαϊκώτερον σῶμα καὶ τὸ ζωντανώτερον σχέδιον.

Περίεργος εἶναι ἡ περίπτωσις τάφου 107, ὅστις θὰ ἔπρεπε νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν, ἂν ἐβασιζόμεθα εἰς τὰ ὀλίγα τεμάχια τῶν χωμάτων του. Τοιαύτη ὅμως χρονολόγησις διὰ λάρνακα τοῦ σκαφοειδοῦς τύπου φαίνεται περίεργος καί, ἐλλείψει καθαυτὸ κτερισμάτων, προτιμώτερον νὰ ἀπόσχωμεν τῆς χρονολογήσεώς του.

Ἐκ πάντων τῶν λοιπῶν τάφων οὐδεὶς φαίνεται ἀρχαιότερος τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Διὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔχομεν δύο εὑρηματικὰ σύνολα μετ' ἀκριβείας χρονολογημένα, παρέχοντα ἀσφαλῆ terminum post quem, τὸ εὕρημα τῆς Ρηνείας τὸ ἐκ τοῦ καθαρμοῦ τῆς Δήλου τὸ 425 π.Χ. προερχόμενον καὶ τὸ πολυάνδριον τῶν Δηλίων πολεμιστῶν (424 π.Χ.). Ἀτυχῶς τὸ πρῶτον, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς μικρὰν μόνον ἀναλογίαν περιεῖχεν εὑρήματα τῶν τελευταίων χρόνων καὶ ἡ συμβολή του εἰς τὴν χρονολόγησιν εἶναι περιωρισμένη εἰς ἔκτασιν. Τὸ δεύτερον (ΠΑΕ 1911, 153-163) περιέχον σημαντικὸν ἀριθμὸν μελαμβαφῶν ἀγγείων (πρβλ. αὐτ. σ. 154) καὶ ἀσφαλῶς πολὺ διδακτικώτερον, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἐντελῶς κλειστοῦ χρονολογικῶς εὑρήματος, οὐδέποτε δυστυχῶς ἐδημοσιεύθη· ἁπλαῖ δὲ μνεῖαι καὶ συγκρίσεις τοῦ ἀνασκάψαντος ἢ ἄλλων, οἵτινες εἶναι γνῶσται τοῦ ὑλικοῦ, μικρὸν ὠφελοῦν.

Πλούσιαι εἰς περιεχόμενα εἶναι ὁμάδες εὑρημάτων τῆς Ἀγορᾶς ἐκ φρεάτων προερχόμεναι, ὧν μία ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῆς L. Talcott ἐν Hesperia 4, 1935, 477-523 ἑτέρα δὲ ὑπὸ τοῦ P. E. Corbett, ἔ.ἀ. 18, 1949, 298-351. Αἱ ὁμάδες αὗται χρονολογοῦνται ἡ μὲν πρώτη μεταξὺ 440-430 π.Χ. ἡ δὲ δευτέρα μεταξὺ 425-400 π.Χ. καὶ παρέχουν ἱκανὰ σημεῖα ἐπαφῆς πρὸς τὰ ἡμέτερα εὑρήματα. Ἐλλείπουν ὅμως στοιχεῖα πρὸς ἀκριβεστέραν κατανομήν των ἐντὸς τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.,

1 Διὰ λόγους ὀπτικῆς ἐντυπώσεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου, χρησιμοποιῶ ἐδῶ τοὺς ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς τῆς σειρᾶς τῆς δημοσιεύσεως τῶν τάφων ἀντὶ τῶν λατινικῶν τῆς ἀνασκαφῆς (πρβλ. πίν. Α).

καθὼς καὶ ὀλίγον ὑστερώτερα εὑρήματα πρὸς καθορισμὸν termini ante quem. Ἡ καταστροφὴ τῆς Ὀλύνθου (347 π.Χ.) εἶναι πολὺ μεμακρυσμένη τῶν χρόνων τῶν τάφων μας, ὥστε νὰ ἔχῃ χρησιμότητά τινα. Διὰ τοῦτο ἡ ἀκριβεστέρα χρονολόγησις τῶν καθ' ἕκαστα τάφων καθίσταται ἰδιαιτέρως δυσχερὴς καὶ μόνον ἐνδεικτικῶς προσπαθῶ νὰ ὑποδιαιρέσω τούτους εἰς ὁμάδας.

Οὕτω μὲ διπλῆν στενὴν ἐπαφὴν πρὸς ἀγγεῖα τῆς Ρηνείας ὁ τάφος 1 φαίνεται ὅτι δὲν ἀπομακρύνεται αἰσθητῶς τοῦ 425 π.Χ. Ἐξ ἴσου σχεδὸν παλαιὰ φαίνεται καὶ ἡ ἔκτασις ἡ ἐγγὺς τῶν τάφων 53 καὶ 56, ἐνῷ δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν τάφον 56 τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα δὲν εἶναι ἐπαρκῆ καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι αἰσθητῶς νεώτερος τοῦ 420 π.Χ.

Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ διὰ τοὺς τάφους 43 καὶ 33, ἐνῷ ἡ ἐγγὺς τοῦ 420 χρονολόγησις τῶν τάφων 80 καὶ 81 στηρίζεται περισσότερον εἰς τὴν ἀβεβαίου ἀποδόσεως κοινήν των ἐπίχωσιν. Ἴσως εἰς τὴν προτελευταίαν δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος (420-410) ἀνήκει ἀκόμη ἡ μαρμαρίνη λάρναξ 99, ἀορίστως δὲ εἰς τὸ τελευταῖον πέμπτον τοῦ αἰῶνος ἀνήκουν οἱ τάφοι 57, 48, 44 καὶ 47, ὧν οἱ δύο πρῶτοι ἴσως πρὸς τὴν ἀρχὴν οἱ δὲ δύο ἄλλοι πρὸς τὸ τέλος τοῦ διαστήματος τούτου (420-400 π.Χ.). Ἔτι μᾶλλον ἀόριστος εἰς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος εἶναι ἡ τοποθέτησις τῶν τάφων 66, 32, 67, 79 καὶ τῶν δύο ὑπερκειμένων αὐτῷ 77 καὶ 78 (βλ. κατωτ.), 72 καὶ 104.

Μετά τινος πιθανότητος χρονολογεῖται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 410-405 ὁ τάφος 71, ἐνῷ εἰς τὸ τέλος, γενικῶς τοῦ αἰῶνος, καὶ μᾶλλον εἰς τὴν τελευταίαν δεκαετίαν χρονολογεῖται μέγας ἀριθμὸς τάφων. Τούτους, μὲ ἐπιφύλαξιν πάντοτε, δυνάμεθα νὰ ὑποδιαιρέσωμεν εἰς δύο ὁμάδας, μίαν ἀρχαιοτέραν, εὐάριθμον, καὶ ἑτέραν νεωτέραν, πολυαριθμοτέραν, ὡς ἑξῆς:

Πρώτη ὁμάς (τέλος 5ου): οἱ τάφοι 97, 85, 8, 79, αἱ δύο ἐπάλληλοι πυραὶ 36 καὶ 35 καὶ οἱ τάφοι 34, 75, 28 καὶ 10 (ἴσως καὶ 79 καὶ 78, βλ. ἀνωτέρω).

Δευτέρα ὁμάς (ἐντελῶς τελευταῖοι χρόνοι τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.): οἱ τάφοι 2, 4, 65, 87, 91, 11, 74, 26, 29, 30, 10, 42, 22, 24, 63, 68, 70, ὀλιγώτερον δὲ ἀσφαλῶς οἱ 102, 88, 19, 16, 83, 49, 50, 95.

Περὶ τὸ 400 π.Χ. τίθενται οἱ ἑξῆς τάφοι: 81, 60, 86, καὶ 5. Ἐντελῶς δὲ εἰς τὰς *ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.* οἱ τάφοι 109 (καὶ ὁ ὑπὸ τούτου καταστραφείς, ἴσως ὅμως ἀρκετὰ παλαιότερος 108), 69, 46, 61, 41, 62, 64, αἱ πώριναι λάρνακες 11, 12 (ἡ 13 ἄνευ εὑρημάτων) καὶ ὁ ὑπερκείμενος κεραμοσκεπὴς 14.

Εἰκοσιτεσσάρων τάφων ἡ χρονολόγησις εἶναι ἀδύνατος, ἐλλείψει εὑρημάτων (εἴτε λόγῳ καταστροφῆς εἴτε ὡς ἀκτερίστων) καὶ ἀνασκαφικῆς συσχετίσεως πρὸς χρονολογημένους τάφους: Οὗτοι εἶναι οἱ ὑπ' ἀριθμοὺς 9, 15, 18, 20, 21, 41, 44, 51, 52, 55, 58, 73, 76, 89, 90, 96, 98, 103, 105, 110, ὁ 37 ὑπερκείμενος τῶν ἐπίσης ἀχρονολογήτων 38 καὶ 39 ἔτι δὲ καὶ ὁ 80, παρὰ τὰς ἐνδείξεις τῆς ἐπιχώσεως (βλ. ἀνωτέρω).

Ἐὰν ἀνατρέξωμεν πάλιν εἰς τὰς στατιστικὰς – ἀλλὰ μὲ πόσον μεγαλυτέραν ἐπιφύλαξιν τώρα, ὁπότε ἡ ἀβεβαιότης τῆς κατατάξεως ἐπιδεινοῦται ἀπὸ τὸν μικρότερον ἀριθμὸν τῶν ὑπολογιζομένων τάφων – ἔχομεν τὸ ἑξῆς σχῆμα:

Χρόνοι	ΕΙΔΟΣ ΤΑΦΟΥ						Σύνολον καύσεων	Σύνολον ταφῶν	ΣΥΝΟΛΟΝ
	Πυραὶ	Τεφροδόχοι	Λάρνακες	Κεραμοσκεπεῖς	Ὀρύγματα	Ἐγχυτρισμοὶ			
Πρὸ τοῦ 410 π.Χ.	9	—	4	1	2	—	9	7	16
Πρὸ τοῦ 400 π.Χ.	16	3	7	3	3	1	19	14	33
Μετὰ τὸ 400 π.Χ.	—	1	6	5	2	—	1	13	14
Σύνολον	25	4	17	9	7	1	29	34	63

Ἓν εἶναι τὸ ἀσφαλὲς καὶ διαφωτιστικὸν δεδομένον τοῦ γενομένου ὑπολογισμοῦ: ὁ περιορισμὸς τῶν καύσεων, καὶ δὴ ἡ ὁλοσχερὴς παῦσις τῶν πυρῶν κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 400 π.Χ χρόνους (πρβλ. σ. 131). Ὥστε ἡ ἀνωτέρω (σ. 139) σημειωθεῖσα μείζων σχετικῶς συχνότης τῶν λευκῶν ληκύθων εἰς τὰς πυρὰς θὰ πρέπει ν' ἀποδοθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἐν λόγῳ μεταβολὰς τῶν ἐθίμων, ὡς αὗται ἀντικατοπτρίζονται καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν ληκύθων (βλ. σ. 139).

Ἄλλη διαπίστωσις εἶναι ἡ οὐχὶ τυχαία ἀσφαλῶς πύκνωσις τῶν κεραμοσκεπῶν κατὰ τὸν 4ον αἰ. καὶ τὸ ὅτι εἰς τὰς ἓξ λάρνακας, τὰς εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην φάσιν ὑπολογισθείσας, περιλαμβάνονται καὶ αἱ τρεῖς πώριναι τοῦ περιβόλου (ἡ τετάρτη παραμένει ἀχρονολόγητος).

Ἡ χρονικὴ κατανομὴ τῶν ταφῶν εἶναι προφανὴς μὲ ἓν βλέμμα εἰς τὸν πίνακα· ὀλίγαι αἱ ἀρχαιότεραι τοῦ 410 π.Χ. ταφαί, πύκνωσις κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ αἰῶνος καὶ ἀραίωσις κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 400 π.Χ. χρόνους.

Ἡ ὅλη ἱστορία τοῦ τόπου προκύπτει νῦν σχετικῶς σαφής, παρὰ τὰ σημαντικὰ κενά.

Πρώτη χρῆσις τοῦ τόπου, μὲ ἄρδευσιν συνδεομένην, εἰς ἣν χρησιμοποιεῖται φρέαρ καί, πρὸς Ν. τούτου, παράλληλοι αὔλακες, ἀπὸ τοῦ 950 - 750 π.Χ. περίπου. Ἄγνωστον ἐὰν ἡ χρῆσις αὕτη ἐσυνεχίσθη καὶ ἀργότερον (βλ. σ. 4). Ἐμφάνισις τῶν πρώτων τάφων ἀπὸ τῶν μέσων ἤδη τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. καὶ πύκνωσις τῶν ταφῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 5ου αἰ. καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου, προκληθεῖσα πιθανῶς ἀπὸ τὴν τάσιν ἀποφυγῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὰ τείχη, λόγῳ τῆς νέας μορφῆς, ἀληθοῦς πολιορκίας, ἣν ἔλαβεν ὁ πόλεμος κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην φάσιν του [1].

Πάντες οἱ εἰς τὸ διάστημα τοῦτο χρονολογούμενοι τάφοι ἀνάγονται τὸ ἀργότερον

1 Τὸ 409/8 ὁ Ἆγις ἐπιχειρεῖ ἔφοδον μέχρι αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως (παρὰ τὸ Λύκειον ἴσως, οὐχὶ μακρὰν δηλαδὴ τοῦ χώρου τῶν ταφῶν), Ξενοφ. Ἑλληνικὰ Ι 1, 33.

εἰς τοὺς ὁλοπρώτους χρόνους τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ δὲν φαίνονται κλιμακούμενοι αἰσθητῶς. Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν τοῦτο (ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν σχετικῶς μικρὸν ἀριθμόν των) ὀφείλεται εἰς ἀπώλειαν τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων (βλ. σ. 128 - 9) ἢ εἰς ἀπότομον παῦσιν τῆς ταφικῆς χρήσεως. Τοιαύτη διακοπὴ θὰ πρέπει νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ τόπου εἰς τὴν ἱερὰν χρῆσίν του ὡς Μουσῶν Κήπου [1], ὁπότε ἴσως καὶ ἡ πρώτη μὲ ἄρδευσιν συνδεομένη χρῆσις πιθανὸν νὰ εἶχε παρεμφερῆ χαρακτῆρα [2].

Ἄγνωστον πάλιν πόσον διήρκεσεν ἡ ὑποτιθεμένη αὕτη ἱερὰ χρῆσις, διότι δὲν εἶναι βέβαιον ἂν τὰ εὑρεθέντα κιόνια ἵσταντο ἀρχῆθεν ἐνταῦθα. Τοῦτο καθίσταται πιθανὸν ἐκ τοῦ σχετικῶς μεγάλου ἀριθμοῦ των καὶ τῆς ἀνευρέσεως καὶ ἄλλων κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς παλαιοτέρας οἰκίας [3]. Ὥστε πιθανὴ ἐπανάληψις τῆς ταφικῆς χρήσεως ἀπὸ τοῦ 3ου μέχρι τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος (ἴσως μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Σύλλα καταστροφῆς τῶν Ἀθηνῶν τὸ 86 π.Χ.).

Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων χρήσεων δύο κτίσματα ἀφῆκαν λείψανα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους: ἡ καθαυτό, ἐλλείψει εὑρημάτων, ἀχρονολόγητος δεξαμενή (ἢ impluvium) καὶ ἡ ὑστερορρωμαϊκὴ κόγχη. Οὐδὲν ἴχνος ὑστερωτέρας χρήσεως μέχρι τῆς οἰκοδομήσεως τῆς οἰκίας Καλλιγᾶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος [4].

1 Ἡ χρονολόγησις τῶν δύο ὅρων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταβιβασθῇ πολὺ ἐντὸς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἀπαράδεκτος ἐπιγραφικῶς ἡ εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν χρονολόγησίς των, ὡς ὁ JUDEICH, ἔ.ἀ. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 127-8.

2 Δὲν ἀποκλείεται λατρεία τῶν Μουσῶν, γνωστὴ ἤδη πρὸ τοῦ ΟΜΗΡΟΥ, βλ. M. NILSSON, Gesch. d. griech. Religion I, 255. Περὶ τῆς πρὸς τὸ ὕδωρ συνδέσεώς των βλ. W. F. OTTO, Die Musen, 1955, 29-30.

3 REG 13, 1900, 422-3 ἀρ. 4-7, βλ. ἀνωτ. σ. 125-6, καθὼς καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ Σταδίου, πρβλ. ἀνωτ. σ. 125 σημ. 2.

4 Βλ. σχετικῶς Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΝ, ἐφημερὶς «Ἐλευθερία», 13 Ἰαν. 1957. (Πρβλ. ὅμως ἀνωτ. σ. 127 σημ. 1).

ΠΙΝΑΞ Α.

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΕΝ ΤΩ ΣΧΕΔΙΟΓΡΑΦΗΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΙΡΑΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΣ

Ἀριθ. τάφου	Ἀριθ. δημοσ.	Σελὶς	Ἀριθ. τάφου	Ἀριθ. δημοσ.	Σελὶς	Ἀριθ. τάφου	Ἀριθ. δημοσ.	Σελὶς
I	76	89	XLI	—	—	LXXVI	18	21
II	75	84 - 89	XLII	38	38	LXXVII	10	13 - 14
III	70	80 - 81	XLIII	83	97 - 98	LXXVIII	25	25 - 26
IV	72	83 - 84	XLIV	65	67 - 73	LXXIX	27	27 - 28
V	69	78 - 80	XLV	64	65 - 67	LXXX	8	11 - 12
VI	95	108 - 109	XLVI	74	83 - 84	LXXXI	7	10 - 11
VII	93	106 - 108	XLVII	61	64	LXXXII	6	10
VIIα	92	106	XLVIII	77	89 - 90	LXXXIII	57	60
VIII	73	83	XLIX	78	90 - 93	LXXXIV	59	60 - 62
IX	88	103 - 104	L	46	48 - 50	LXXXV	60	62 - 64
X	89	104	LI	—	—	LXXXVI	17	21
XI	90	104 - 105	LII	84	98 - 99	LXXXVII	15	20
XII	66	73 - 74	LIII	87	102 - 103	LXXXVIII	11	16 - 18
XIII	71	81 - 82	LIV	86	99 - 102	LXXXIX	22	23
XIV	91	105 - 106	LV	85	99	XC	4	8
XV	103	112	LVI	16	20 - 21	XCα	5	8 - 9
XVI	104	112	LVII	14	20	XCI	52	55
XVII	102	111 - 112	LVIII	44	43 - 47	XCII	13	19 - 20
XVIII	97	109	LIX	79	93 - 94	XCIII	12	18 - 19
XIX	96	109	LX	45	48	XCIV	1	6 - 7
XX	99	109 - 111	LXI	—	—	XCVα	2	7 - 8
XXI	94	108	LXII	63	65	XCVβ	3	8
XXII	68	77 - 78	LXIII	42	43	XCVI	9	12
XXIII	37	37 - 38	LXIV	—	—	CXVII	—	—
XXIV	98	109	LXV	43	43	CXVIII	—	—
XXV	105	112	LXVI	56	58 - 60	CXIX	—	—
XXVI	39	38	LXVIα	53	55	C	—	—
XXVII	67	75 - 77	LXVIβ	54	55	CI	82	96
XXVIII	—	—	LXVIA	55	55 - 58	CII	80	96
XXIX	—	—	LXVIIα	48	51	CIII	81	96
XXX	101	111	LXVIIβ	49	52 - 54	CV	35	36 - 7
XXXI	100	111	LXVIIγ	50	54	CVA′	36	37
XXXII	40	39 - 40	LXVIIδ	51	55	CVI	34	36
XXXIII	110	115	LXVIII	58	60	CVII	32	34 - 35
XXXIV	108	114	LXIX	19	21 - 22	CVIII	31	33
XXXV	109	115	LXX	20	22	CIX	29	30 - 31
XXXVI	107	114	LXXI	—	—	CX	30	31 - 33
XXXVII	106	113 - 114	LXXII	47	50 - 51	CXI	26	26 - 27
XXXVIII	41	41 - 43	LXXIII	21	22 - 23	CXII	28	28 - 30
XXXIX	62	64 - 65	LXXIV	23	23 - 24	CXIII	36α	37
XL	—	—	LXXV	24	24 - 25			

ΠΙΝΑΞ Β.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΚΑΤΑ ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΝ

ΕΙΔΟΣ ΤΑΦΟΥ	Προσανατολισμὸς				ΣΥΝΟΛΟΝ
	Α-Δ	Β-Ν	Λοξὸς	Ἀκαθόριστος ἢ ἄνευ	
Λάρνακες πήλιναι	18	7			25
» πώριναι	2	2			4
» μαρμάριναι	1				1
Λάρνακες ἐν γένει	21	9			30
Κεραμοσκεπεῖς	11	5	1		17
Ἐγχυτρισμοὶ		1	1	2	4
Ὀρύγματα	6	1	1		8
Σύνολον ἐνταφιασμῶν	*38*	*16*	*3*	*2*	*59*
Πυραὶ	21	16	1	4	42
Τεφροδόχοι	1	1	1	5	8
Σύνολον καύσεων	*22*	*17*	*2*	*9*	*50*
Σύνολον	**60**	**33**	**5**	**11**	**109**
Τάφοι ἀκαθόριστοι	1			3	4
Πυραὶ ὁδοῦ Σταδίου		4			4
Τεφροδόχοι ὁδοῦ Σταδίου				2	2
Γενικὸν σύνολον	**61**	**37**	**5**	**16**	**119**

ΠΙΝΑΞ Γ.

ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΕΙΔΗ ΤΑΦΩΝ

ΕΙΔΟΣ ΤΑΦΟΥ	ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ			Σύνολον ἐκτερισμ.	Ἀκτέριστοι	Ἀριθμὸς ἐρευνηθέντων	Τεταραγμένοι	**Γενικὸν σύνολον**
	Μόνον γέμισμα	Μόνον ἐντὸς	Ἀμφότερ.					
Λάρνακες ἐν γένει	7	6	9	22	1	23	7	*30*
» πήλιναι Α-Δ		2	6	14		14	4	18
» » Β-Ν	1	3	1	5	1	6	1	7
» πώριναι Α-Δ		1	1	2		2		2
» » Β-Ν							2	2
» μαρμάριναι			1	1		1		1
Κεραμοσκεπεῖς		10		10	2	12	5	*17*
» Α-Δ		6		6	1	7	4	11
» Β-Ν		4		4	1	5	1	6
Ὀρύγματα	1	4	1	6	2	8		*8*
Ἐγχυτρισμοὶ	1			1	2	3	1	*4*
Σύνολον ἐνταφιασμῶν	*9*	*20*	*10*	*39*	*7*	*46*	*13*	**59**
Πυραὶ	8	13	14	35	3	38	4	*42*
» Α-Δ	7	8	4	19		19	3	22
» Β-Ν	1	3	8	12	3	15	1	16
Ἀκαθόριστοι		2	2	4		4		4
Τεφροδόχοι	1	2		3	3	6	2	*8*
Σύνολον καύσεων	*9*	*15*	*14*	*38*	*6*	*44*	*6*	**50**
Γενικὸν σύνολον	**18**	**35**	**24**	**77**	**13**	***90***	***19***	**109**

ΠΙΝΑΞ Δ.

ΣΥΧΝΟΤΗΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΩΝ * ΚΑΤΑ ΕΙΔΗ ΤΑΦΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ ΑΥΤΩΝ

ΕΙΔΟΣ ΑΓΓΕΙΟΥ	ΠΥΡΑΙ				ΤΕΦΡΟΔΟΧΟΙ				ΣΥΝΟΛΟΝ ΚΑΥΣΕΩΝ	ΛΑΡΝΑΚΕΣ				ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠ.				ΕΓΧΥΤΡΙΣΜΟΙ				ΟΡΥΓΜΑΤΑ				ΣΥΝΟΛΟΝ ΕΝΤΑΦΙΑΣΜ.	ΣΥΝΟΛΟΝ ΤΑΦΩΝ	ΑΚΑΘΟΡ. ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ
	ΟΛΟΝ	Ε	Γ	Π	ΟΛΟΝ	Ε	Γ	Π		ΟΛΟΝ	Ε	Γ	Π	ΟΛΟΝ	Ε	Γ	Π	ΟΛΟΝ	Ε	Γ	Π	ΟΛΟΝ	Ε	Γ	Π				
Λευκαὶ λήκυθοι	26	6	14	11	1	1	—	—	27	10	2	9	—	5	3	1	1	1	—	1	—	3	—	3	1	19	46	9	55
	70	29	21	20	1	1	—	—	71	19	4	15	—	9	3	5	1	1	—	1	—	7	—	5	2	36	107	24	131
Λοιπαὶ λήκυθοι	13	2	4	7	—	—	—	—	13	2	1	1	—	3	2	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	5	18	10	28
	15	2	4	9	—	—	—	—	15	2	1	1	—	5	4	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	9	24	15	39
Ληκύθια ἐρυθρόμορφα	14	2	2	10	1	—	—	1	15	4	1	—	3	3	—	—	3	1	1	—	—	2	—	—	2	10	25	2	27
	19	7	2	10	1	—	—	1	20	4	1	—	3	4	—	—	4	1	1	—	—	2	—	—	2	11	31	3	34
Ληκύθια μὲ ἀνθέμιον	3	1	1	2	—	—	—	—	3	1	—	—	1	2	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	4	7	—	7
	5	1	1	3	—	—	—	—	5	1	—	—	1	3	—	2	1	1	—	1	—	—	—	—	—	5	10	—	10
Ληκύθια μὲ διακόσμησιν	9	3	5	3	—	—	—	—	9	7	1	6	1	1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	1	1	10	19	1	20
	14	5	6	3	—	—	—	—	14	8	1	6	1	1	—	—	1	—	—	—	—	2	—	1	1	11	25	1	26
Ληκύθια μελαμβαφῆ	10	4	3	5	1	—	1	—	11	10	1	4	7	2	1	—	2	1	—	1	—	3	—	1	2	16	27	4	31
	20	9	4	7	2	—	2	—	22	14	1	5	8	3	1	—	2	2	—	2	—	4	—	2	2	23	45	5	50
Χόες	1	1	—	—	1	—	1	—	2	3	1	1	1	1	1	—	—	1	—	1	—	1	—	1	—	6	8	—	8
	2	2	—	—	1	—	1	—	3	4	1	2	1	1	1	—	—	1	—	1	—	1	—	1	—	7	10	—	10
Ἀλάβαστρα	2	—	1	2	—	—	—	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	3
	4	—	2	2	—	—	—	—	4	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	—	5
Λεκανίδες	5	2	2	1	2	—	—	2	7	6	1	3	2	2	—	—	2	1	—	1	—	1	—	—	1	10	7	2	19
	6	3	2	1	2	—	—	2	8	7	1	4	2	2	—	—	2	1	—	1	—	1	—	—	1	11	9	4	23
Πυξίδες	9	1	3	5	1	1	—	—	10	2	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	13	4	17
	13	1	7	5	1	1	—	—	14	2	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	17	4	21
Ἐκπώματα (σκύφοι, κοτύλαι κλπ.)	11	4	4	3	1	—	—	1	12	10	—	6	4	4	1	1	2	2	2	2	1	4	—	1	3	20	32	7	39
	14	7	4	3	1	—	—	1	15	12	—	7	5	5	2	1	2	4	1	2	1	4	—	1	3	25	40	9	49
Φιαλίδια	11	4	3	6	2	—	—	2	13	6	—	5	2	1	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	2	9	22	5	27
	21	6	3	12	2	—	—	2	23	12	—	7	5	1	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	3	16	39	9	48
Πινάκια	5	1	2	3	—	—	—	—	5	5	1	5	—	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	8	13	4	17
	7	1	3	3	—	—	—	—	7	8	1	7	—	1	—	1	—	2	—	2	—	1	—	1	—	12	19	10	29
Ταινιωτὰ πινάκια	7	2	3	2	—	—	—	—	7	3	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	4	11	1	12
	11	2	4	5	—	—	—	—	11	4	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	5	16	5	21
Οἰκιακὰ καὶ χονδροειδῆ	4	2	2	—	1	—	—	1	5	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6	3	9
	9	6	3	—	1	—	—	1	10	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11	9	20
Μεγάλα ἀγγεῖα	8	2	4	2	1	—	1	—	9	2	1	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	2	—	1	1	6	15	2	17
	9	2	4	3	2	—	2	—	11	2	1	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	2	—	1	1	6	17	2	19
Ἐρυθρόμορφα διάφορα	6	2	4	1	2	—	1	1	8	2	1	1	—	2	—	2	—	1	—	1	—	2	—	1	1	7	15	2	17
	11	2	8	1	2	—	1	1	13	4	2	2	—	2	—	2	—	1	—	2	—	3	—	2	1	10	23	2	25
Διάφορα, τὸ πλεῖστον ἀκαθόριστα	8	—	2	6	1	—	1	1	9	3	1	1	1	2	—	1	1	1	—	1	—	2	—	—	2	8	17	3	20
	13	—	2	11	3	—	1	2	16	3	1	1	1	2	—	1	1	3	—	3	—	2	—	—	2	10	26	4	30
Λύχνοι	4	2	1	1	—	—	—	—	4	1	1	1	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7	—	7
	4	2	1	1	—	—	—	—	4	2	1	1	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	8	—	8
Εἰδώλια	2	2	—	—	—	—	—	—	2	5	—	2	5	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	6	8	2	10
	2	2	—	—	—	—	—	—	2	13	—	5	8	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	14	16	2	18
Στλεγγίδες	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	2
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	2
Κάτοπτρα	1	—	—	1	—	—	—	—	1	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	3	4	—	4
	1	—	—	1	—	—	—	—	1	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	3	4	—	4
Διάφορ. ἀντικείμενα	3	—	2	2	—	—	—	—	3	5	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	1	7	10	—	10
	5	—	3	2	—	—	—	—	5	6	—	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	1	8	13	—	13
Ἄθροισμα κτερισμ.	*275*	89	84	102	*19*	2	7	10	**294**	*131*	17	70	44	*46*	13	15	18	*19*	2	7	—	*37*	—	17	20	**233**	*527*	*108*	**635**

* Ἡ πρώτη σειρὰ ἀριθμῶν ἔναντι ἑκάστης κατηγορίας δηλοῖ ἀριθμὸν τάφων, ἔνθα περιείχοντο τὰ ἀντίστοιχα κτερίσματα, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ποσότητα τῶν ἀντικειμένων τούτων ἐντὸς τῶν σημειουμένων τάφων. Ε δηλοῖ ἐπίχωσιν, Γ γέμισμα καὶ Π κτερίσματα ἐντὸς τοῦ τάφου.

ΠΙΝΑΞ Ε.

ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΩΝ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΜΙΣΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΤΩΝ ΤΑΦΩΝ

Εἶδος τάφου	Προσανατολισμός	ΓΕΜΙΣΜΑ Λευκαί λήκυθοι	Λήκυθοι	Ἄλλα ἀγγεῖα	Εἰδώλια	Διάφορα	Σύνολον γεμίσματος	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ Λευκαί λήκυθοι	Λήκυθοι	Ἄλλα ἀγγεῖα	Εἰδώλια	Διάφορα	Σύνολον ἐσωτ.	Σύνολον κτερισμάτων	Διατήρησις	Ἡλικία καὶ φῦλον
ΛΑΡΝΑΚΕΣ ΠΗΛΙΝΑΙ																
τάφ. (86) μῆκος 0.55		τμ. 1	2	1			4	—	—	—	—	—	—	4		νεογνόν
» (87) 0.66	Α-Δ	τμ. 1	1	3			5			1			1	6		βρέφος
» (74) 0.67		τμ. 7	2				9		2	2			4	13		βρέφος
» (62) 0.80	Β-Ν	—	—	—	—	—	—		1				1	1		1 - 2 ἐτῶν
» (42) 0.96		—	—	—	—	—	—				1		1	1		3 - 4 » κοράσιον
» (33) 1.00			1	7			8						—	8		περ. 4 »
» (86) 1.06	Α-Δ	3					3					3	3	6	πλήρης	» 4 - 5 ἐτῶν
» (44) 1.16				4	3		7		2		3		5	12		» 7 » κοράσιον ;
» (28) 1.32	Β-Ν	—	—	—	—	—			1	4			5	5		» 10 » κοράσιον
» (59) 1.46	Α-Δ	τμ. 4	τμ. 3				7		1	1	1		2	9		» 12 » »
» (1) 1.50		—	—	—	—	—	—		1	5			6	6		» 13 »
» (26) 1.75	Β-Ν	1	1	5			7		2				2	9		νέος (;)
» (108) 〉0.60			1				1	—	—	—	—	—	1	1		
» (72) 0.70		—	—	—	—	—	—			1		1	2	2		τὸ πολὺ 1 ἔτους
» (7) (ca. 1.40) 〉0.75	Α-Δ		1	1			2				2		2	4	μερική	κόρη
» (18) (ca. 1.50) 〉1.40						λύχ. 1	1	—	—	—	—	—	—	1	ταραχή	ἔφηβος ;
» (107) 〉1.69				τμ. 4			4	—	—	—	—	—	—	τμ. 4		
» (25) ca. 1.80	Β-Ν		1				1	—	—	—	—	—	—	1		
» (67) 0.73 + 1.74	Α-Δ	5	1	5		ἀγν. 1	12	—	—	—	—	—	—	12	τεταρ. ἀρχ. ;	
ΠΗΛΙΝΑΙ ΛΑΡΝΑΚΕΣ ΠΛΗΡΩΣ ΔΙΑΤΗΡ. (12)		17	10	20	3	—	50		9	13	5	3	29	80		
ΠΗΛΙΝΑΙ ΛΑΡΝΑΚΕΣ ΜΕΡΙΚΩΣ ΔΙΑΤΗΡ. (7)		5	4	10	—	2	21			1	2	1	5	25		
ΣΥΝΟΛΟΝ ΠΗΛΙΝΩΝ ΛΑΡΝΑΚΩΝ (19)		22	14	30	3	2	71	—	9	14	7	4	34	105		
ΛΑΡΝΑΚΕΣ ΠΩΡΙΝΑΙ																
τάφ. (11)			2				2		1	3		κάτ. 1	5	7		γυνή
» (12)	Α-Δ	—	—	—	—	—	—		1			σίδ. 1	2	2	πλήρης	νέος (;
» (99) (μαρμαρίνη)				1			1	1		2		κάτ. 1	4	5		γυνή
ΛΙΘΙΝΑΙ ΛΑΡΝΑΚΕΣ (3)			2	1			3	1	2	5		3	11	14		
ΣΥΝΟΛ. ΛΑΡΝΑΚΩΝ (22)		22	16	31	3	2	74	1	11	19	7	7	45	119		
ΚΕΡΑΜΟΣΚΕΠΕΙΣ																
τάφ. (41)		—	—	—	—	—	—	1	3	1			5	5		μῆκος 1,43/1,45 πιθ. ὅμως ἐνῆλιξ
» (46)		—	—	—	—	—	—			1	1		2	2		κόρη ;
» (60)	Α-Δ	—	—	—	—	—	—	1					1	1		ὥριμος (γυνή)
» (78)		—	—	—	—	—	—			2		στλ. 1	3	3		ἔφηβος τοὐλάχιστον 14ετής
» (104)		—	—	—	—	—	—			1			1	1	πλήρης	
» (105)		—	—	—	—	—	—			τμ. 1			τμ. 1	τμ. 1		μῆκος 1,02 (4 - 5 ἐτῶν ;)
» (106)	Β-Ν	—	—	—	—	—	—		2	3		3	8	8		ἐνῆλιξ (γυνή)
» (5)		—	—	—	—	—	—		1	1			2	2		ἐνῆλιξ
» (70)		—	—	—	—	—	—		1				1	1		ἐνῆλιξ
» (14)	Α-Δ	—	—	—	—	—	—		2			στλ. 1	2	2	μερ. ταραχή	νέος
ΣΥΝΟΛ. ΚΕΡΑΜΟΣΚ. (10)		—	—	—	—	—	—	2	8	10	1	5	26	26		
ΕΓΧΥΤΡΙΣΜΟΙ																
τάφ. (77)		—	—	—	—	—	—			1			1	1		
» (2)			1	2			3	—	—	—	—	—	—	3		
ΣΥΝ. ΕΓΧΥΤΡΙΣΜΩΝ (2)		—	1	2	—	—	3	—	—	1		—	1	4		

ΟΡΥΓΜΑΤΑ																
» (61)	A-Δ	—	—	—	—	—	—			1			1	1	πλήρης	ἐνῆλιξ
» (83)		—	—	—	—	—	—		1	1			2	2		10 - 11
» (34)	λοξὸς (B-N)	τμ. 2		2+			4	—	—	—	—	—	—	4		
» (79)		—	—	—	—	—	—			6			6	6		παῖς (; 13 - 14 ἐτῶν ;)
» (82)	B-N	τμ. 2		2			4	2		1			3	7		
» (31)	A-Δ	—	—	—	—	—	—		1				1	1	μερ. ταραχὴ	
ΣΥΝ. ΟΡΥΓΜΑΤΩΝ (6)		4		4	—	—	8	2	2	9	—	—	13	21		
ΕΝΤΑΦΙΑΣΜΟΙ																
Πλήρεις (30)		21	12	25	3	—	61	5	19	38	6	10	77	138		
Μερ. τεταραγμέν. (10)		5	5	12	—	2	24	—	2	1	2	2	7	31		
Σύνολ. ἐνταφιασμῶν (40)		*26*	*17*	*37*	*3*	*2*	*85*	*5*	*21*	*39*	*8*	*12*	*84*	*169*		
ΠΥΡΑΙ																
τάφ. (50) μικρὰ	A-Δ	τμ. 2	1	5		σφ. 1	9	—	—	—	—	—	—	9	πλήρης	παιδική ;
» (47)		τμ. 2+	4	5			11	—	—	—	—	—	—	11		
» (63)		τμ. 1	τμ. 1				τμ. 2	—	—	—	—	—	—	τμ. 2		
» (32)			1	5		σιδ. 1	7	—	—	—	—	—	—	7		
» (57)		—	—	—	—	—	—		2				2	2		
» (68)		—	—	—	—	—	—			2			2	2		
» (71)		—	—	—	—	—	—			2			2	2		
» (102)		—	—	—	—	—	—	τμ. 2	1				3	3		
» (65)		—	—	—	—	—	—	1		3		1	5	5		
» (60)		1		1			2		1				1	3		
» (75)			2				2	2+	5	8		κτ. 1	16	18		
» (49) μικρὰ	B-N	τμ. 4		10		σφ. 1	15	—	—	—	—	—	—	15		
» (48) »		2+	1				3		1				1	4		παιδική ;
» (10)		τμ. 3+	4	10		σφ. 2	19		3				3	22		παιδική ;
» (30)		τμ. 2	4	4			10			3		1	4	14		
» (8)		1‡	2	5			8+	1	1				2	10‡		
» (29)		1		2			3		3	1			4	7		
» (23)		1					1			2			2	3		
» (36)		(τμ.) 1					(τμ.) 1			2+			2+	3		
» (22)					τμ. 1	λυχ. 1	2			2			2	4		
» (4)		—	—	—	—	—	—		1				1	1		
» (16)	ἀκαθόριστος	—	—	—	—	—	—	τμ 2	1	2		λυχ. 1	6	6	ἄγνωστος	
» (24α)		—	—	—	—	—	—		1	3			4	4		
» (55)		1+		10			11+					λυχ. 1	1	12‡		
» (109)		τμ. 1	1				2			(τμ.) 1			1	3		
ΠΥΡΑΙ ΠΛΗΡΕΙΣ (25)		23	21	57	1	6	108	8	20	31	—	5	64	172		
τάφ. (19)	A-Δ	(+ τμ.) 3		2			5	—	—	—	—	—	—	5		
» (56)			1	1			2		1	1			2	4		
» (93)		—	—	—	—	—	—	3	3	1			7	7		
» (95)		—	—	—	—	—	—	τμ. 3	τμ. 1	τμ. 3			τμ. 7	τμ. 7	μερικὴ ταραχὴ	
» (97)		τμ. 2					2	—	—	—	—	—	—	τμ. 2		
» (35)	B-N	—	—	—	—	—	—	τμ. 2	1	2			5	5		
» (94)		—	—	—	—	—	—		τμ. 1				τμ. 1	τμ. 1		
» (101)	λοξὸς	—	—	—	—	—	—		2				2	2		
» (100)	A-Δ	—	—	—	—	—	—		1				1	1	μόνον πυθμὴν	
ΠΥΡΑΙ ΤΕΤΑΡΑΓΜ. (9)		5	1	3	—	—	9	8	9	7	—	—	25	34		
ΣΥΝΟΛΟΝ ΠΥΡΩΝ (34)		28	22	60	1	6	117	16	29	38	—	5	89	206		
ΤΕΦΡΟΔΟΧΟΙ																
τάφ. (85)				2			2		—	—	—	—	—	2	πλήρης	
» (91)		—	—	—	—	—	—		1				1	1		
» (69)		—	—	—	—	—	—			6			6	6		παιδική
ΣΥΝ. ΤΕΦΡΟΔΟΧΩΝ (3)				2			2		1	6			7	9		
Σύνολον καύσεων (37)		*28*	*22*	*62*	*1*	*6*	*119*	*16*	*30*	*44*	*68*	*5*	*96*	*215*		
ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΝΟΛΟΝ (77)		**54**	**39**	**99**	**4**	**8**	**204**	**21**	**51**	**85**	**8**	**17**	**180**	**384**		

ΠΙΝΑΞ Ζ*.

ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΕΙΔΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

ΕΙΔΗ ΑΓΓΕΙΩΝ	Λευκαί λήκυθοι	Λήκυθοι ἄλλαι	Λήκυθοι ἐρυθρόμ.	Λήκυθοι διάφοροι	Ἀλάβα-στρα	Σκύφοι	Φιαλίδια	Πινάκια	Πυξίδες	Λεκανίδες	Εἰδώλια
ΛΕΥΚΑΙ ΛΗΚΥΘΟΙ	5	1	5	3	1	2	4	2	1	—	—
ΑΛΛΑΙ ΛΗΚΥΘΟΙ	1	6	—	1	—	1	1	1	2	1	—
ΕΡΥΘΡΟΜΟΡΦΑ ΛΗΚΥΘΙΑ ΚΑΙ ΧΟΕΣ	5	—	10	6	—	3	2	1	1	1	2
ΛΗΚΥΘΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ	3	1	6	19	1	4	3	1	2	2	2
ΑΛΑΒΑΣΤΡΑ	1	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—
ΕΚΠΩΜΑΤΑ	2	1	3	4	—	6	5	—	1	2	—
ΦΙΑΛΙΔΙΑ	4	1	2	3	—	5	7	1	3	5	—
ΠΙΝΑΚΙΑ	2	1	1	1	—	—	1	2	2	—	—
ΠΥΞΙΔΕΣ	3	2	1	2	—	1	3	2	9	1	1
ΛΕΚΑΝΙΔΕΣ	—	1	1	2	1	2	5	—	1	4	—
ΕΙΔΩΛΙΑ	—	—	2	2	—	—	—	—	1	—	6

* Οἱ ἀριθμοὶ δηλοῦν τὸν ἀριθμὸν τῶν τάφων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὑρέθησαν ὁμοῦ ἀγγεῖα τῶν συναντωμένων στηλῶν. Ὅταν αἱ συναντώμεναι στῆλαι ἀναφέρωνται εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν κτερισμάτων, δηλοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν τάφων, ἔνθα τὰ ἀγγεῖα τοῦ εἴδους τούτου εὑρέθησαν ἀνὰ δύο ἢ πλείονα ὁμοῦ.

ΠΙΝΑΚΕΣ

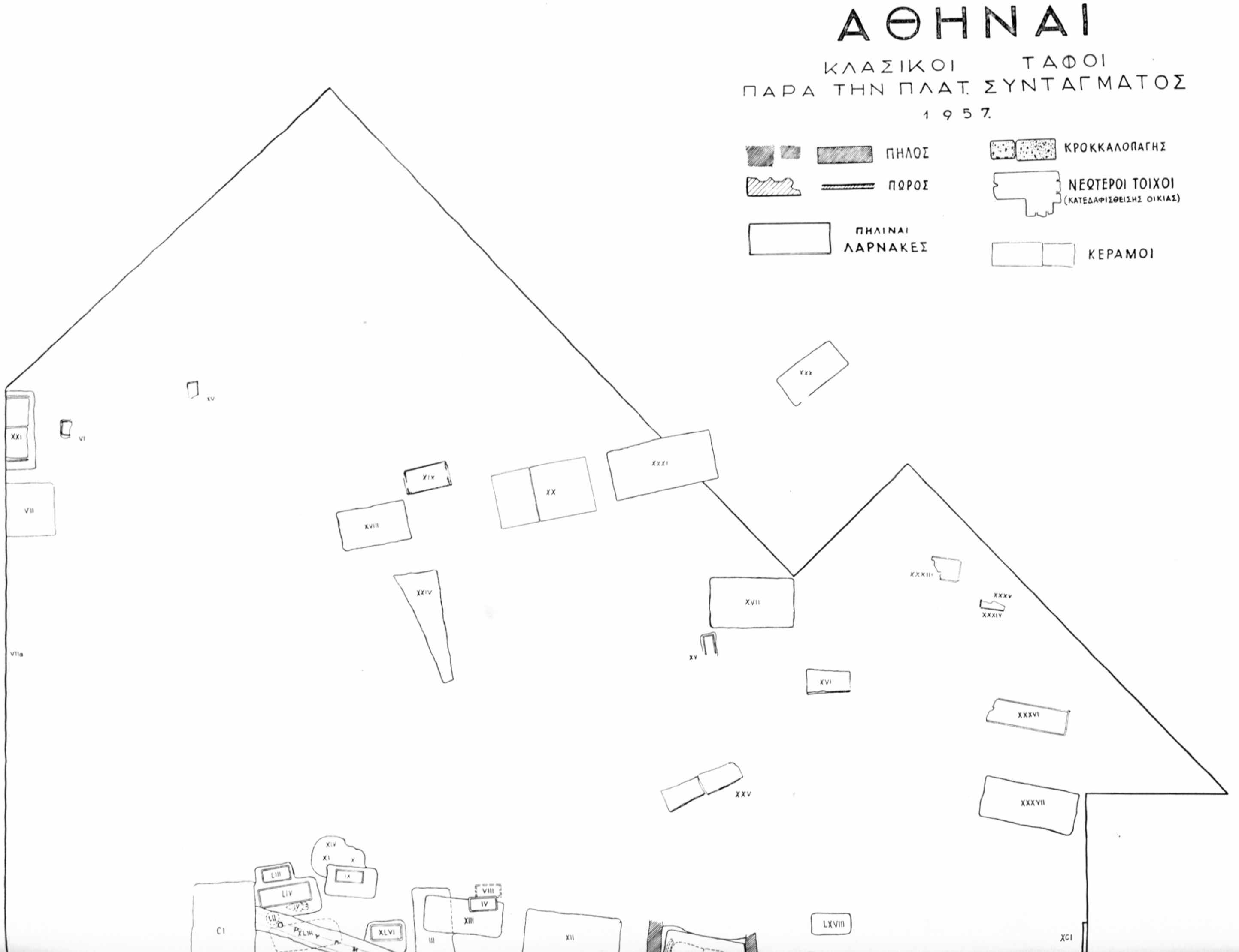
ΑΘΗΝΑΙ
ΚΛΑΣΙΚΟΙ ΤΑΦΟΙ
ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΠΛΑΤ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
1957
ΠΗΛΟΣ
ΠΩΡΟΣ
ΠΗΛΙΝΑΙ ΛΑΡΝΑΚΕΣ
ΚΡΟΚΚΑΛΟΠΑΓΗΣ
ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΤΟΙΧΟΙ
(ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΘΕΙΣΗΣ ΟΙΚΙΑΣ)
ΚΕΡΑΜΟΙ
XXI
VI
VII
VIIa
XIX
XVIII
XX
XXXI
XXIV
XXX
XVII
XV
XVI
XXXIII
XXXV
XXXIV
XXXVI
XXV
XXXVII
LXVIII
XCI
CI
LIII
LIV
XIV
XI
X
IX
VIII
IV
XIII
III
XII
XLVI

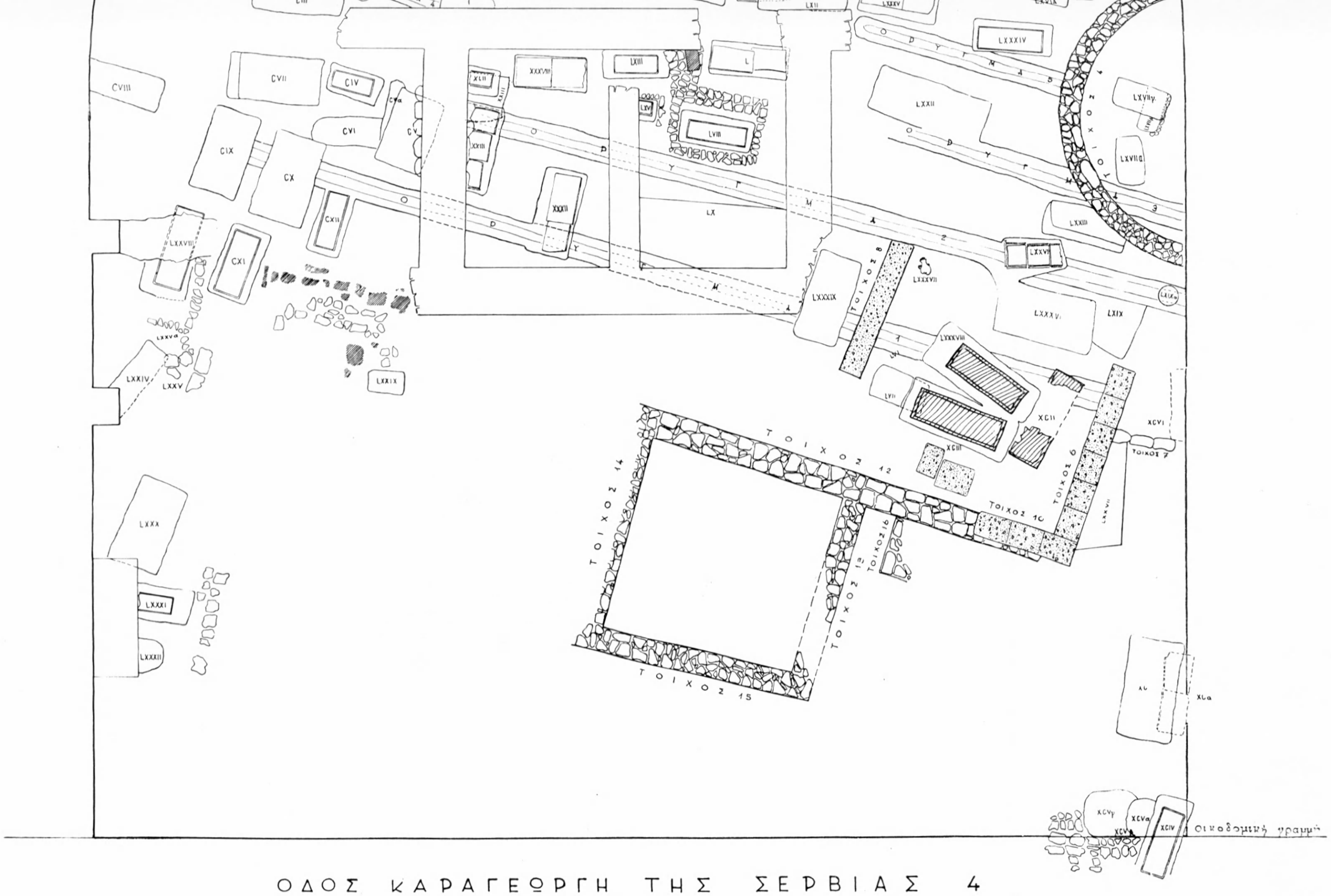

ΟΔΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΗ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ 4

Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἄποψις ἀπὸ ἀνατολῶν (ΝΝΑ) καὶ ὑψηλὰ τομέως τῆς ἀνασκαφῆς.
(Οἱ τάφοι : XLV, XLIV, XLVII, XXXIX, XII, XXVII, XIII (III), II καὶ ὁ ἀμφορεὺς XLVIII.)

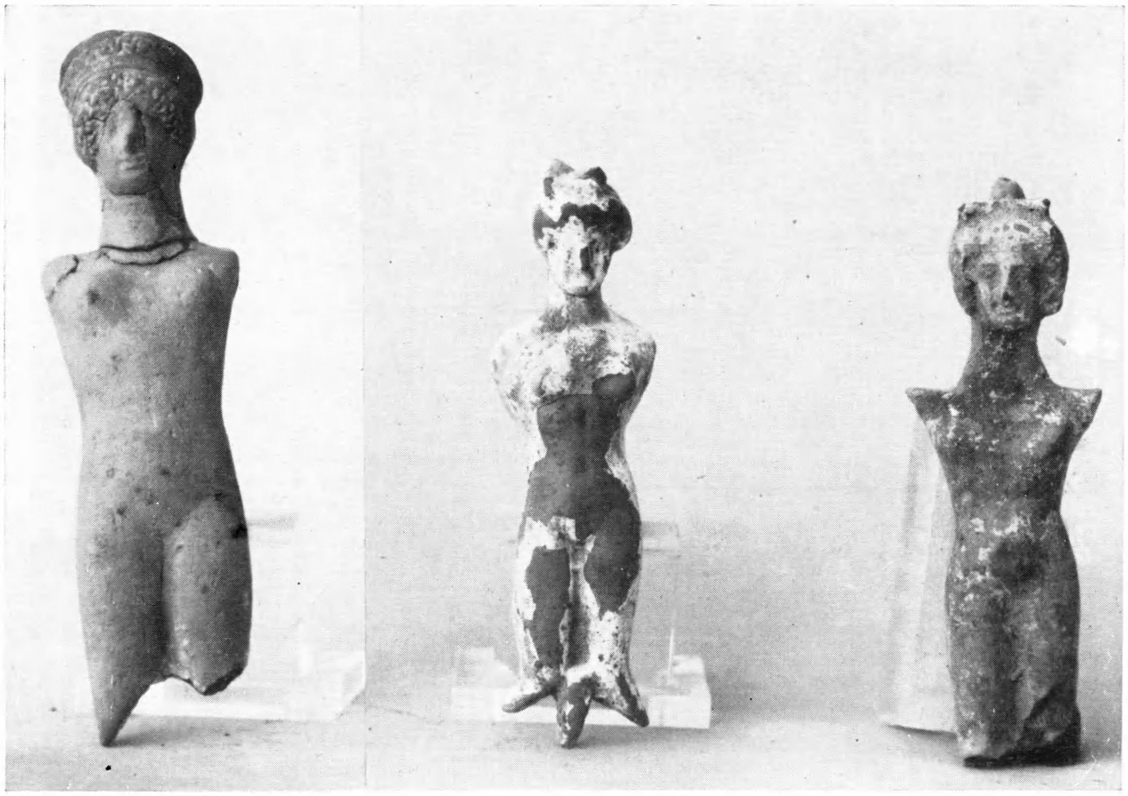

α. Κορμοὶ πλαγγόνων (τάφ. LXIII 1, CXII 2 καὶ LVIII 7).

β. Εἰδώλια καὶ πλαστικὸν ἀγγεῖον (τάφ. L καὶ LVIII 1 καὶ 10).

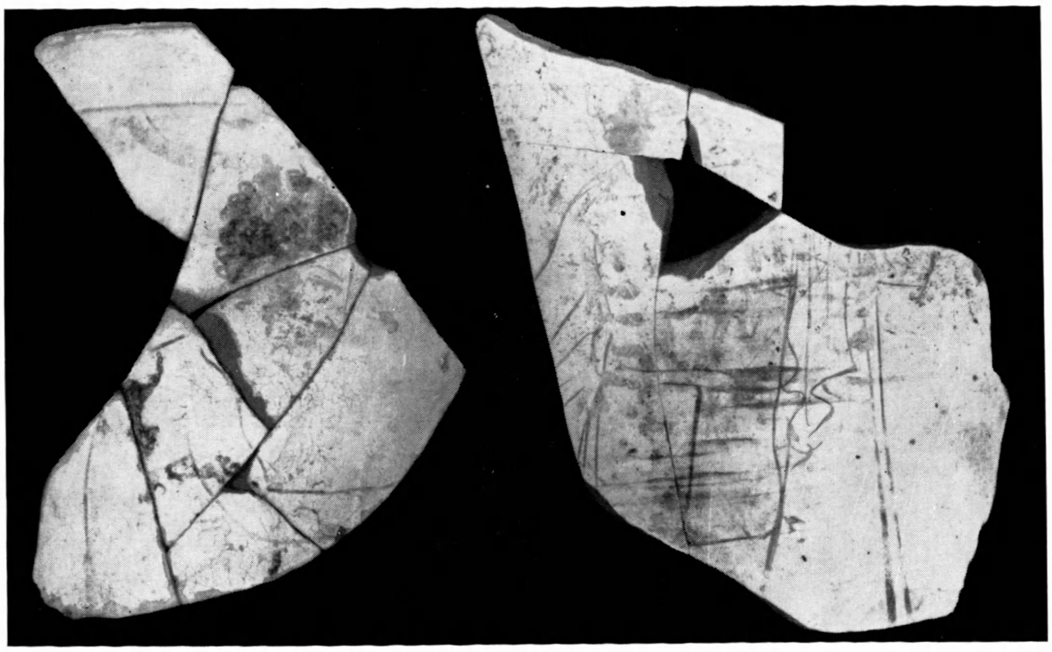

α. Τεμάχια λευκῶν ληκύθων τοῦ τάφ. LIII (ἀρ. 1) καὶ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως μικρῶν πυρῶν (LXVII β+γ 8).

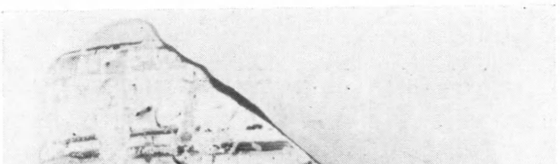

β. Τεμάχια λευκῶν ληκύθων ἐκ τῆς καύσεως LXVI (ἀρ. 6).

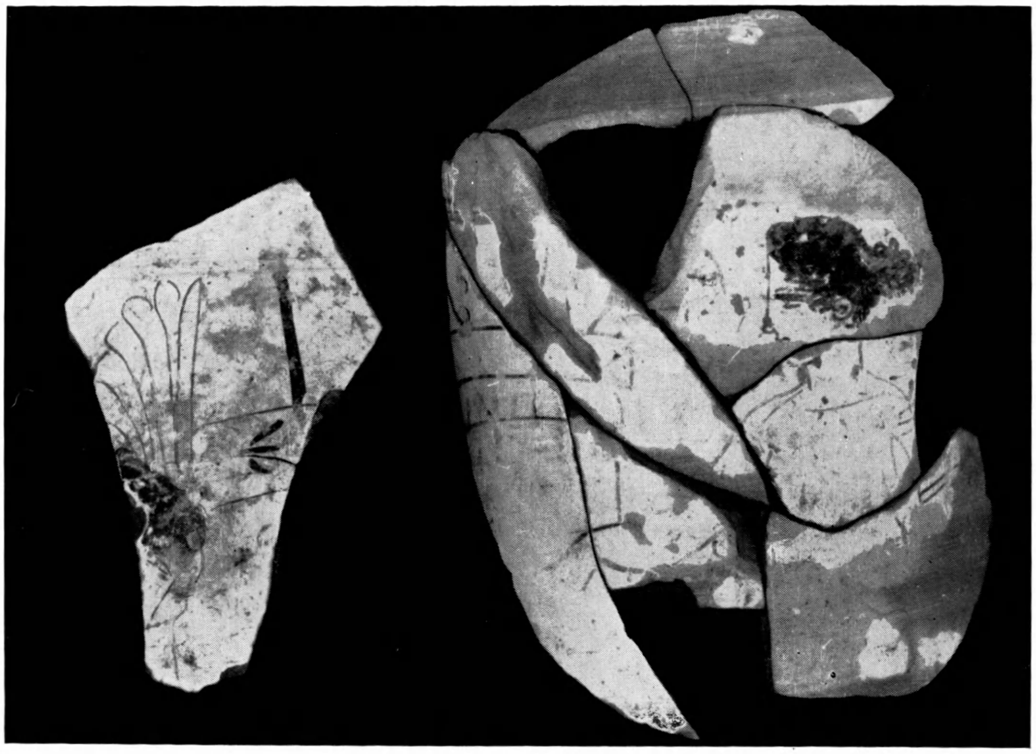

Λευκῶν ληκύθων τεμάχια.
Ἄνω: τάφος XX καὶ XLIV (ἀρ. 15), κάτω: ἐκ τοῦ τάφου LXVI (ἀρ. 7 - 11).

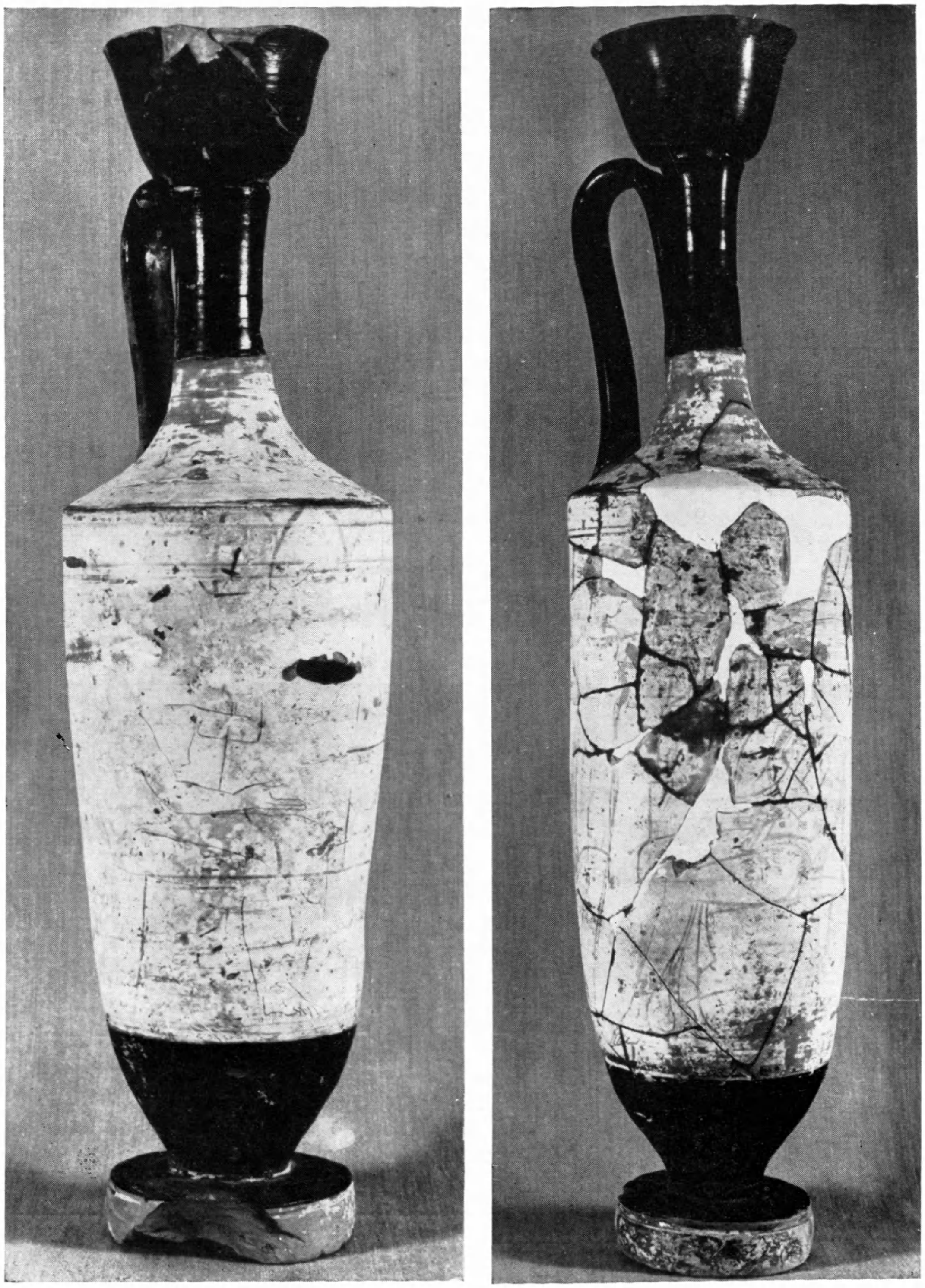

Λευκαὶ λήκυθοι ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀριθ. 2 καὶ **11**, βλ. καὶ πίν. 9).

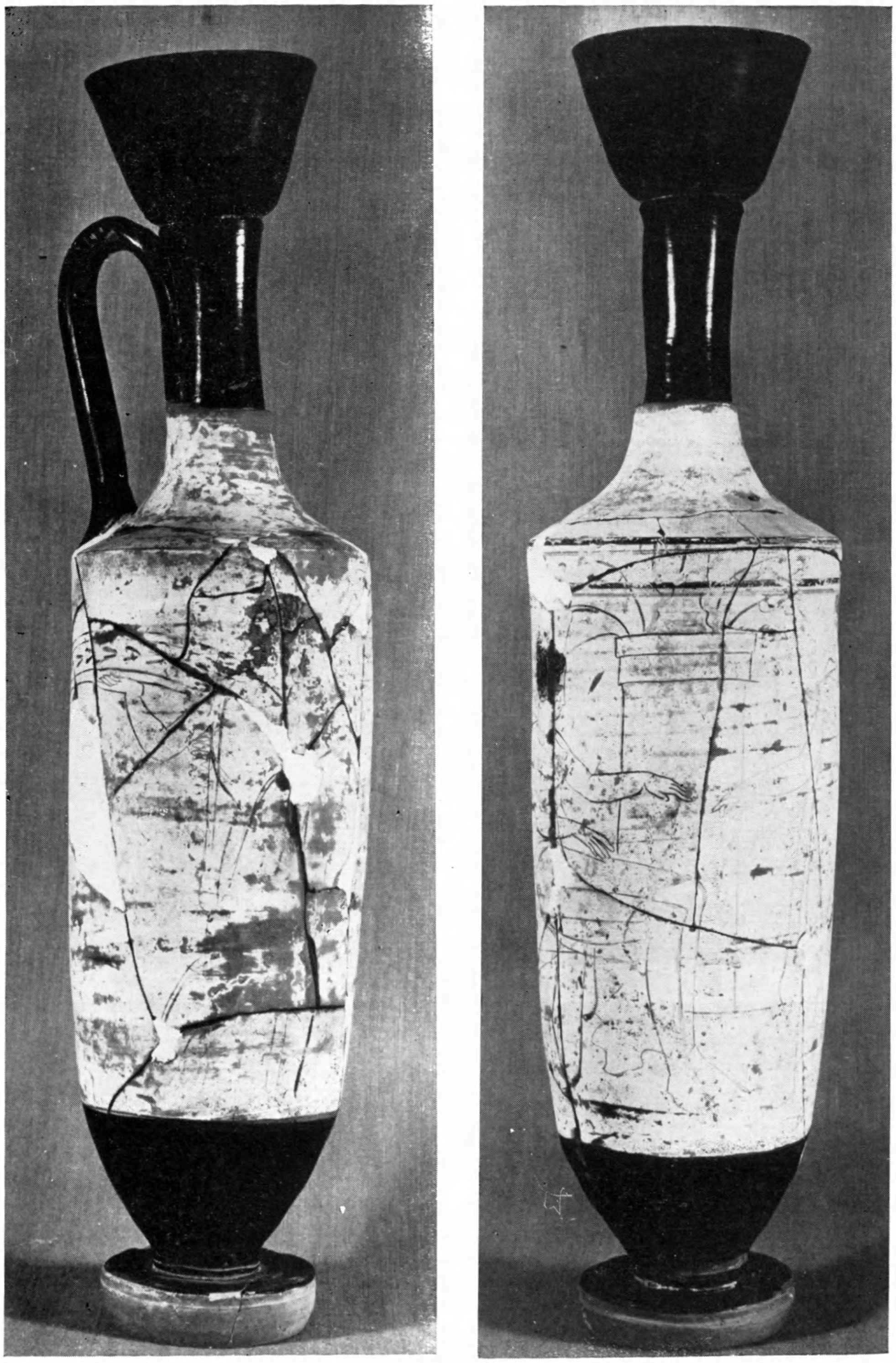

Λευκαὶ λήκυθοι ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀριθ. 14 καὶ 22).

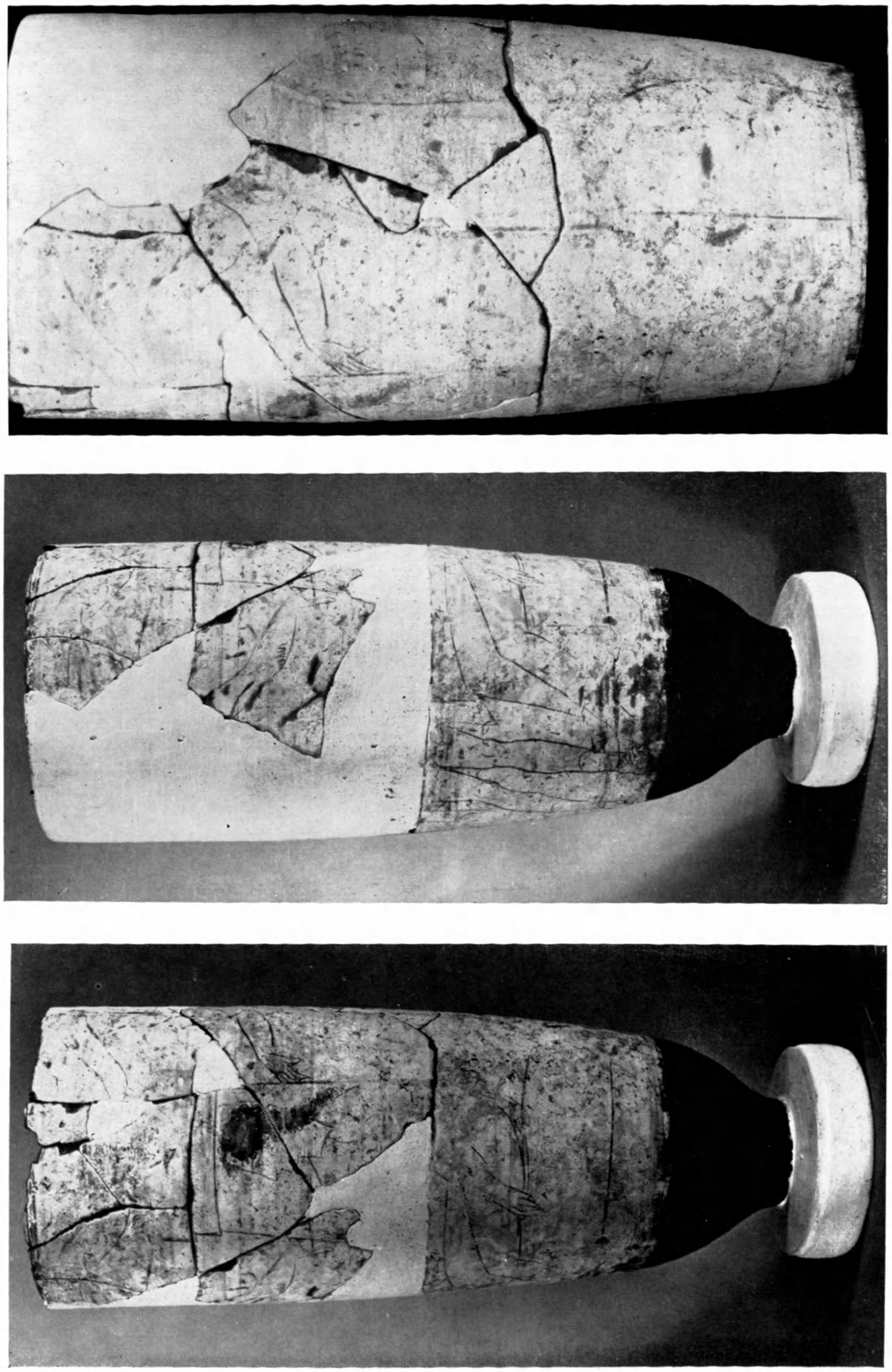

Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀριθ. 3).

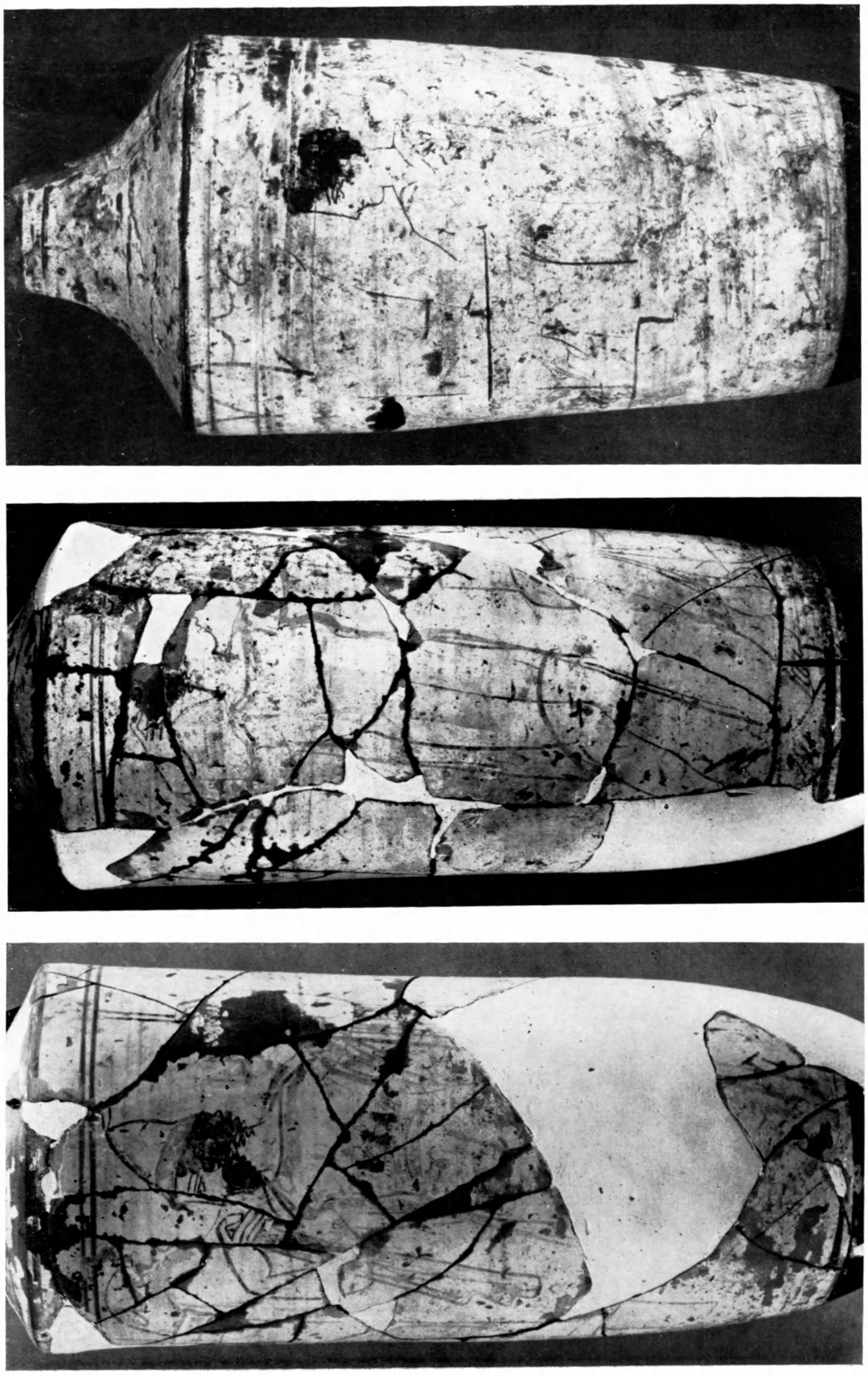

Λευκαὶ λήκυθοι ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς πυρᾶς XLIV (α.β ἀριθ. 11 καὶ γ ἀριθ. 2, βλ. καὶ πίν. 6).

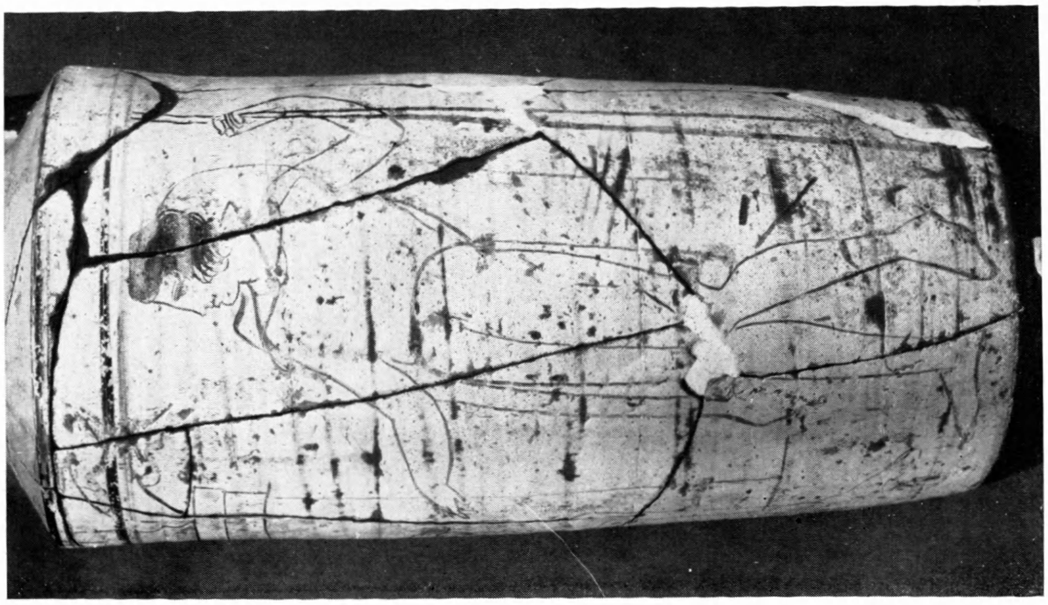

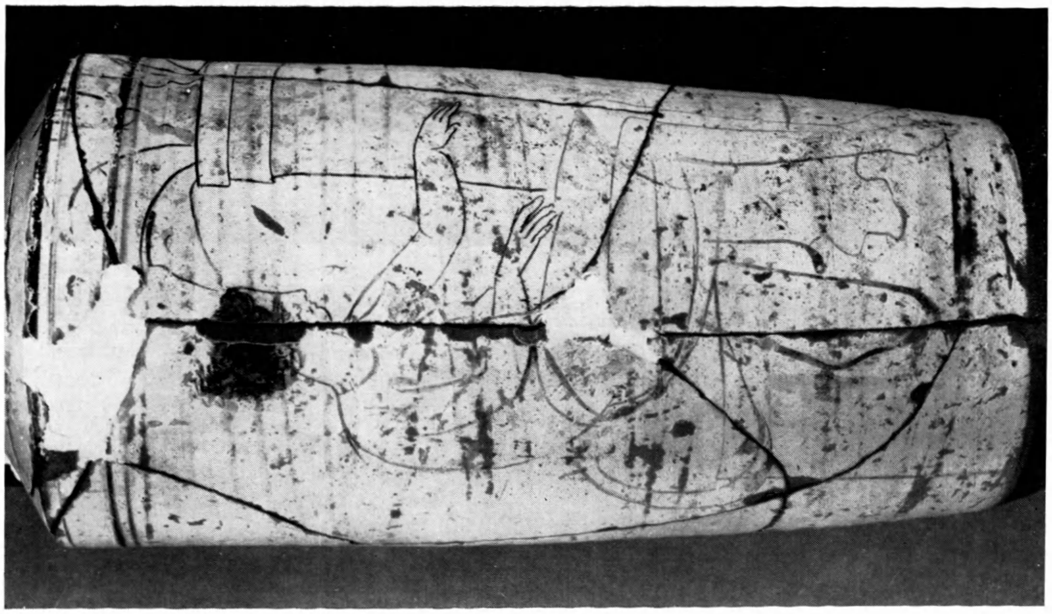

Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀριθ. 22, βλ. καὶ πίν. 7 δεξιά).

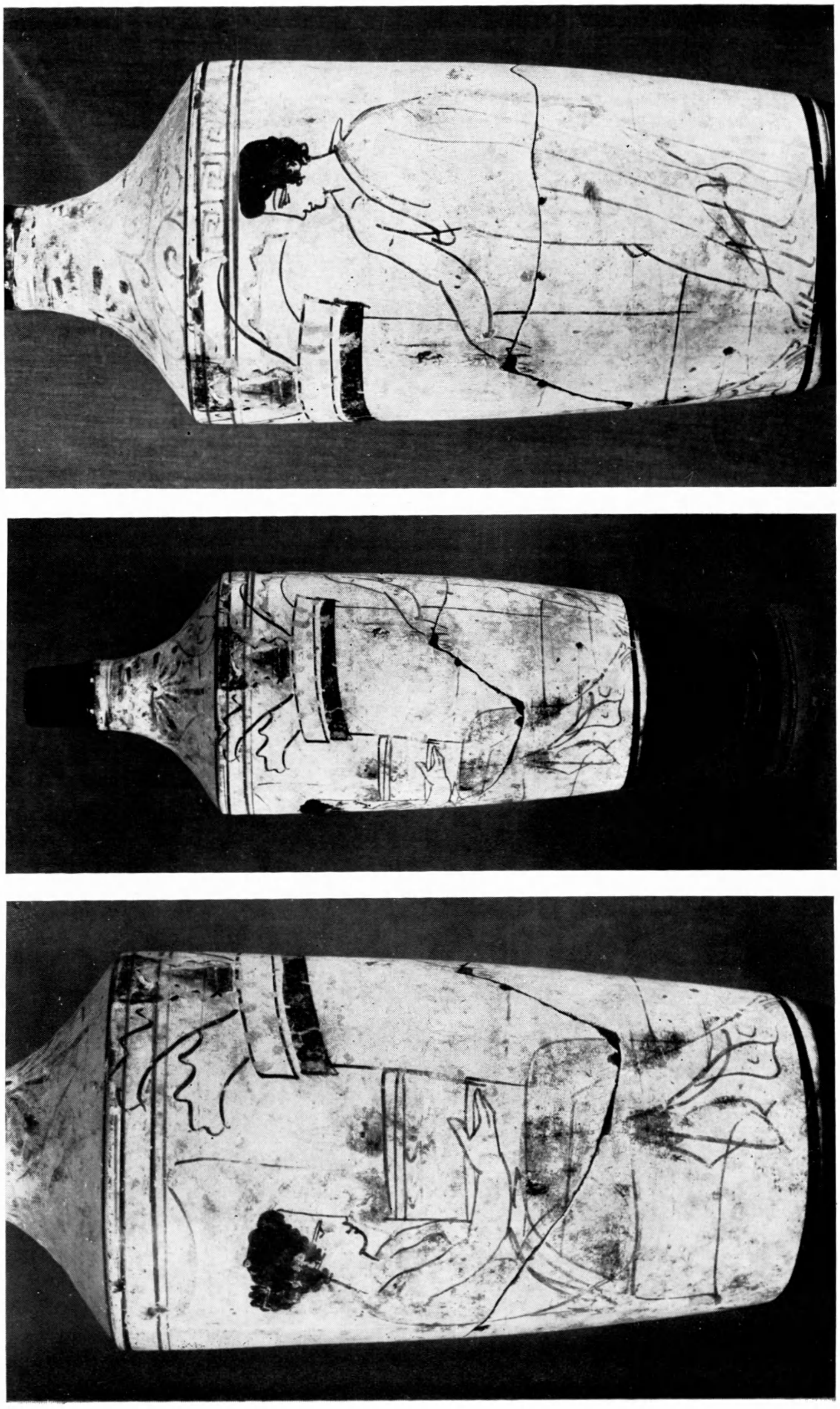

Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς πυρᾶς XXII.

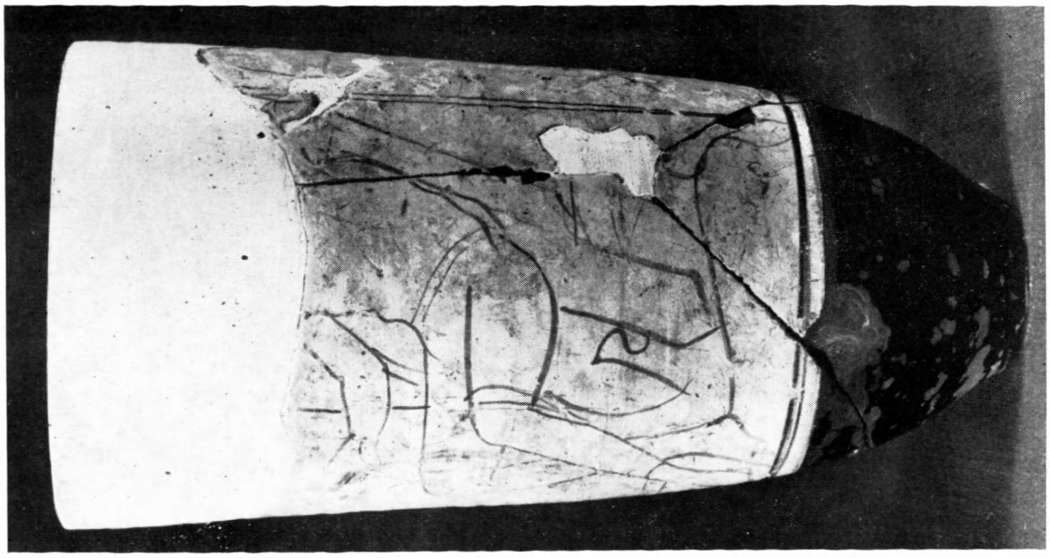

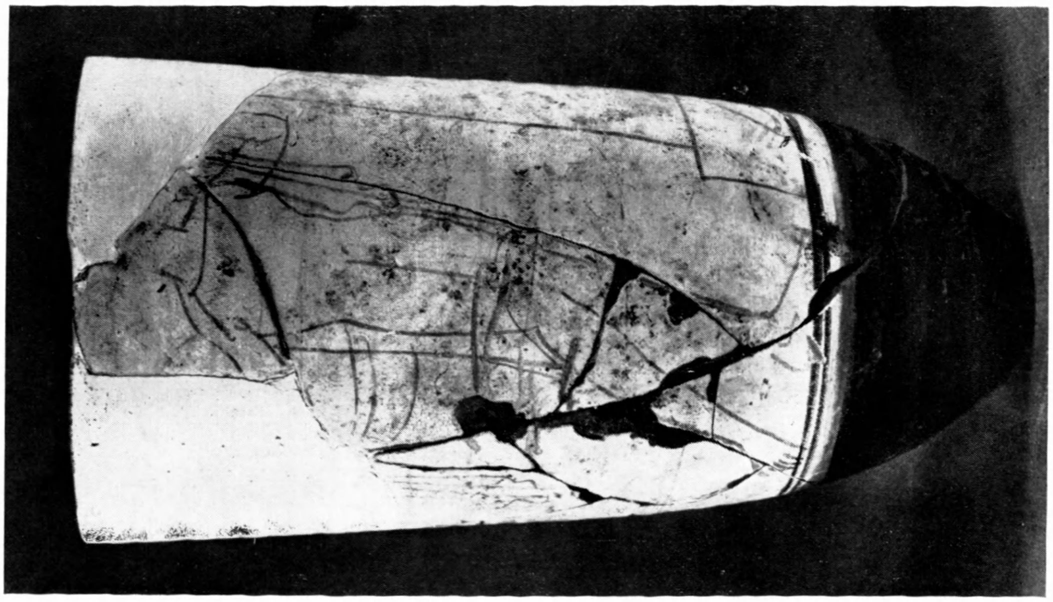

Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου III.

Ζεῦγος λευκῶν ληκύθων τοῦ παιδικοῦ τάφου LIV.

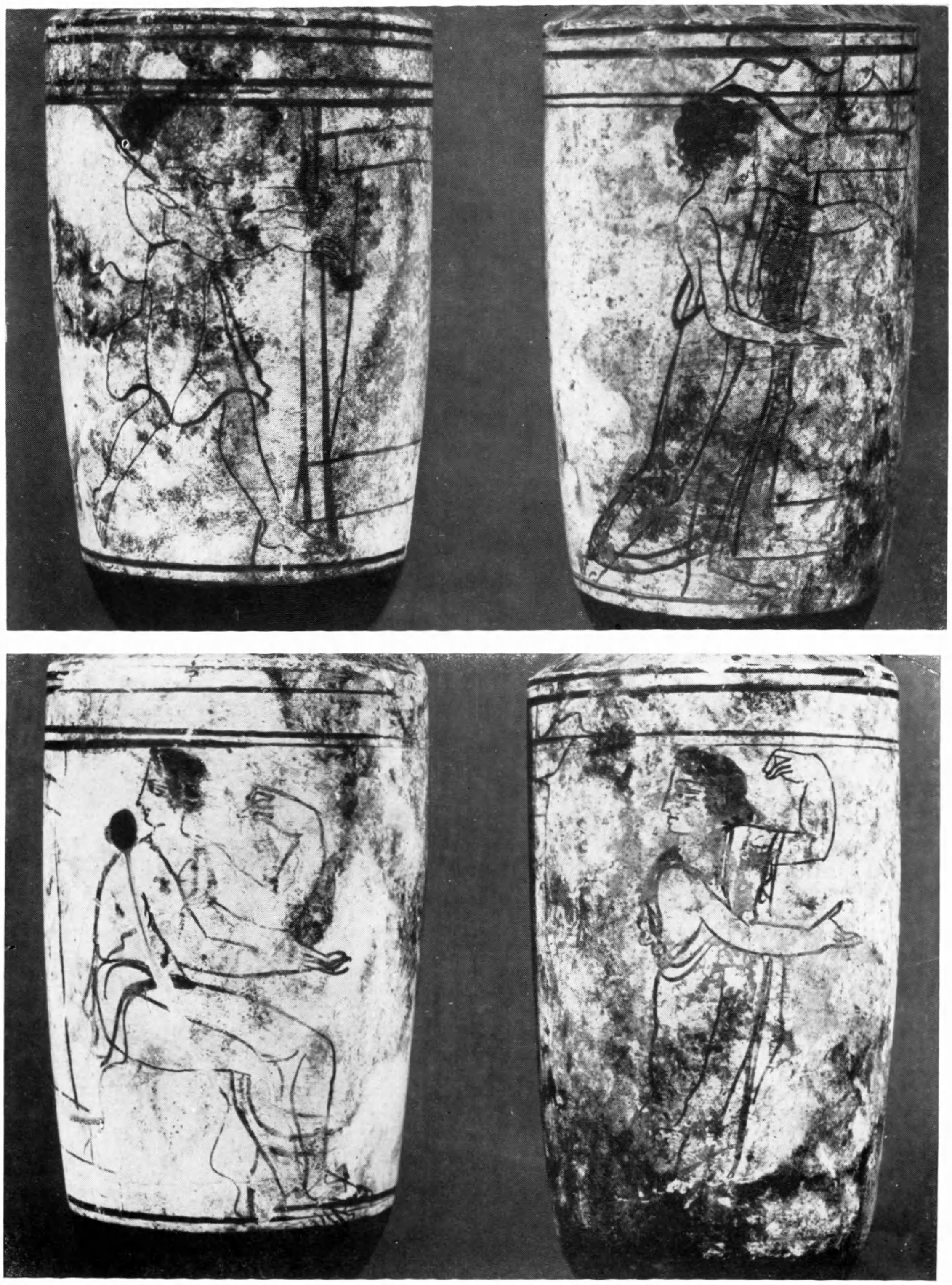

Ἡ παράστασις τῶν ληκύθων τοῦ πίν. 13.

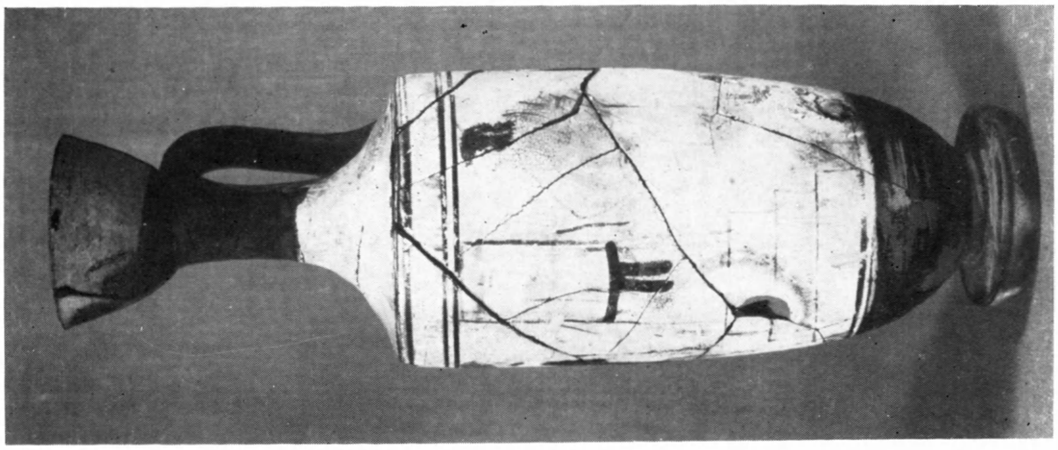

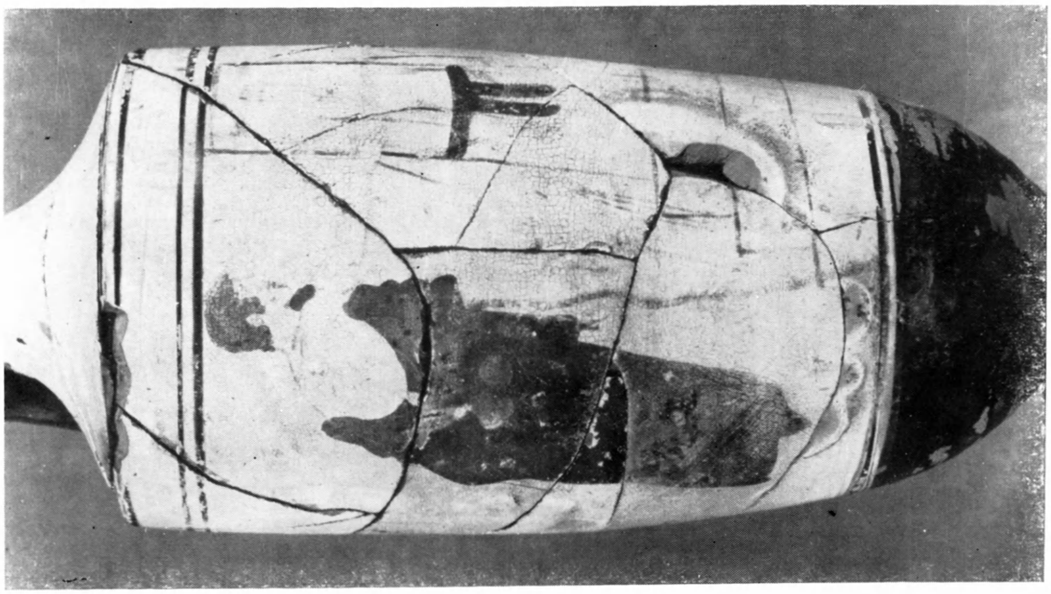

β. γ. Λευκὴ λήκυθος ἐκ τῆς πυρᾶς VII.

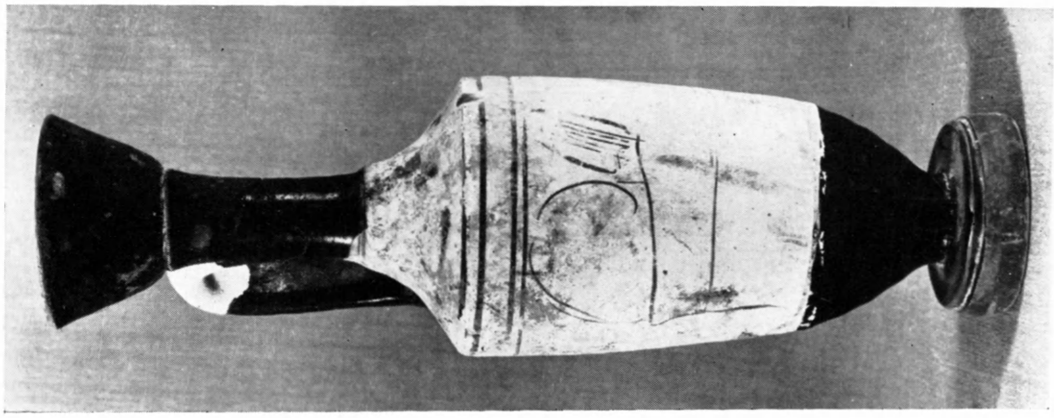

α. Λευκὴ λήκυθος τοῦ τάφου LIV.

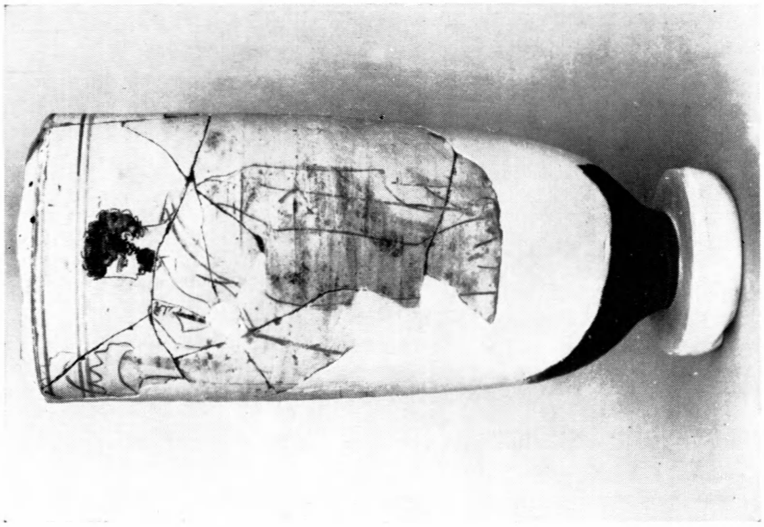

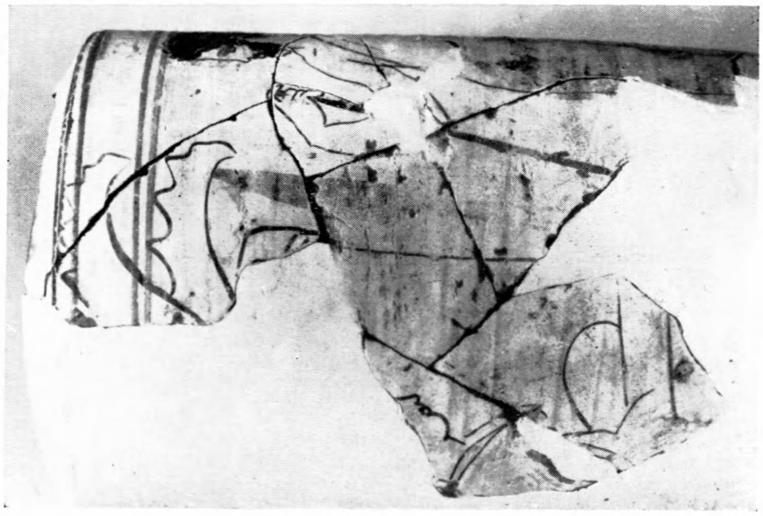

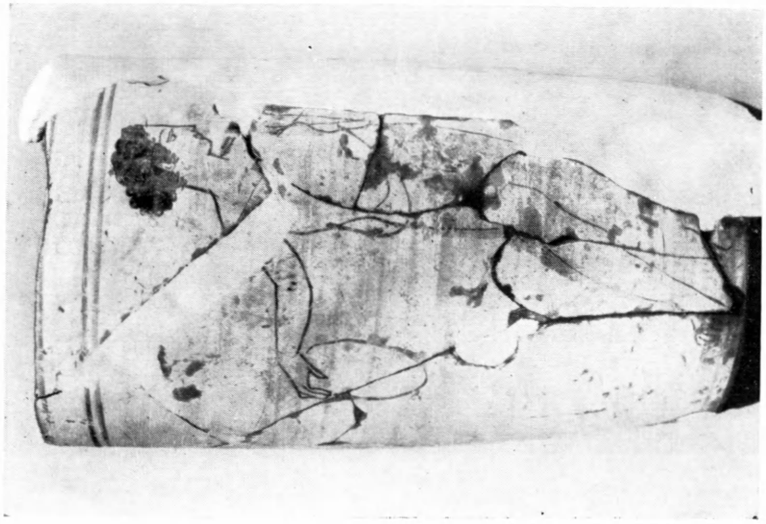

Λεπτομέρειαι λευκῆς ληκύθου ἐκ τῆς πυρᾶς LXXX.

α

β

Λήκυθοι μὲ διακόσμησιν θαλλοῦ κισσοῦ ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος.

α. Ἐκ τῆς πυρᾶς XXI, τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου L καὶ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ περιβόλου (σ. 16 ἀρ. 6).

β. Ἐκ τῆς πυρᾶς CVII, τοῦ χώρου CXIII καὶ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς LXXII.

α

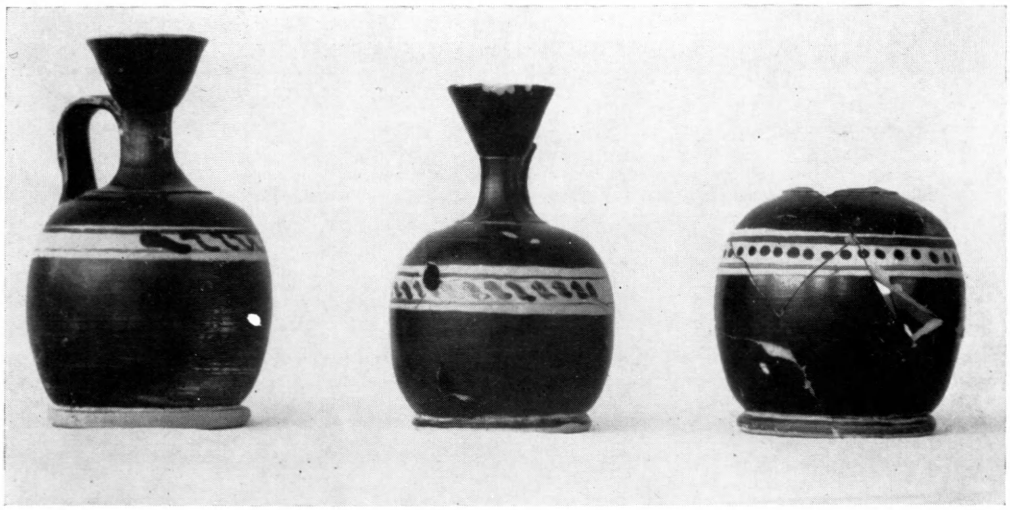

β

γ

Ληκύθια μὲ διακόσμησιν ζητοειδῶν καὶ στιγμῶν.

α. Ἐκ τοῦ περιβόλου τοῦ τάφου XLIV (ἀρ. 1) καὶ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου LXXXIII.
β. Ἐκ τῶν τάφων LXXIII 3, II καὶ XIII 3.
γ. Ἐκ τῆς πυρᾶς LXVIIγ καὶ τοῦ τάφου XLVI ἀρ. 5.

α

β

Ληκύθια μὲ διακόσμησιν γραμμῶν ἐντὸς ἐδαφοχρόου ζώνης.
α. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου XLIII 8 καὶ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII.
β. Ἐκ τῶν τάφων XLIV ἀρ. 23, CIV 1 καὶ XLIV ἀρ. 16.

α

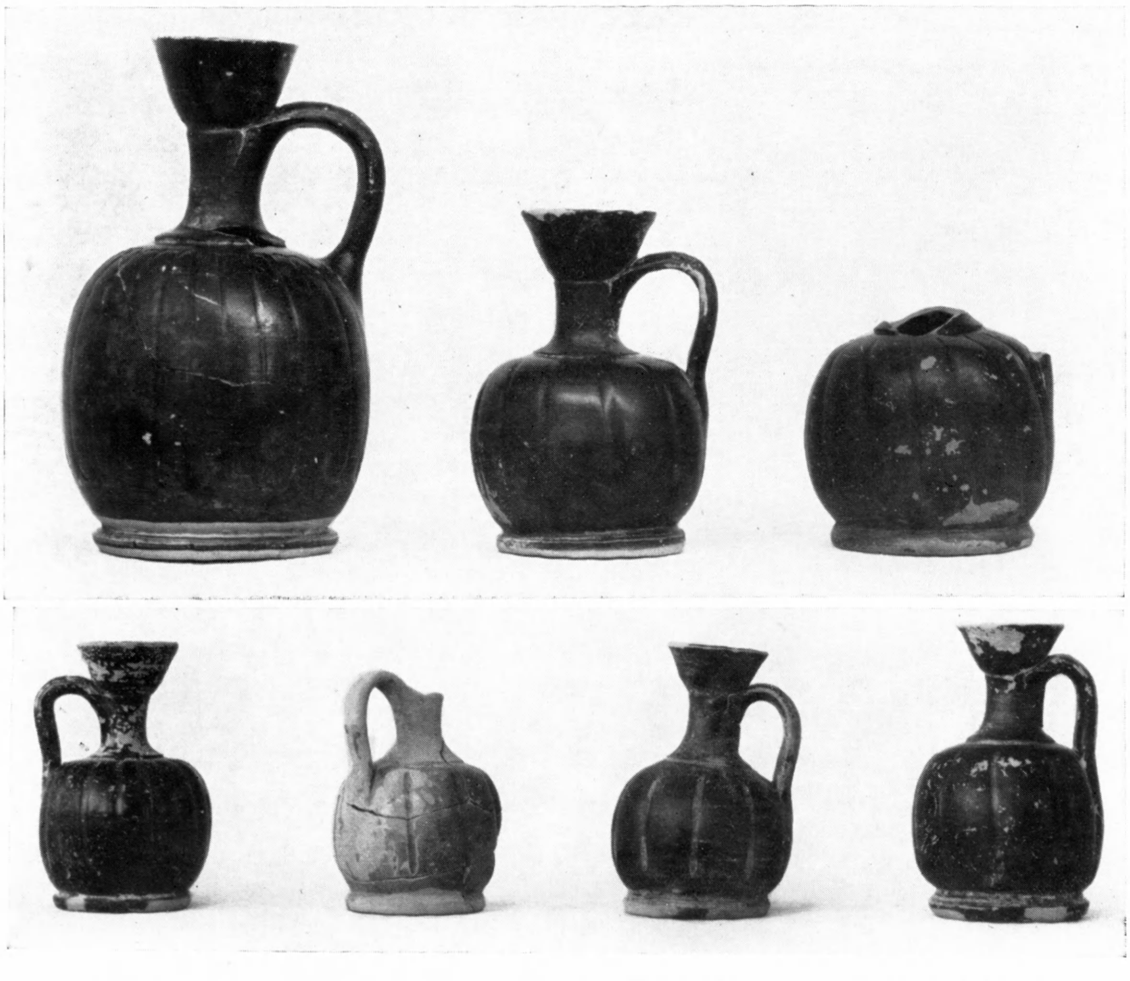

β

α. Ληκύθια μὲ ἀνθέμιον (ἐκ τῶν τάφων LVII, LXXXVI, XCIII, XXIII, XLV καὶ LXXXVI).
β. Ληκύθια μελαμβαφῆ μὲ αὐλακώσεις. (Ἄνω: Ἐκ τῆς πυρᾶς CIX 4, τῆς λάρνακος XCIV ἀρ. 5 καὶ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς II ἀρ. 3. Κάτω: Ἐκ τῶν τάφων XXVII, LXXVII, LXXVI 5 καὶ XLVI 2.)

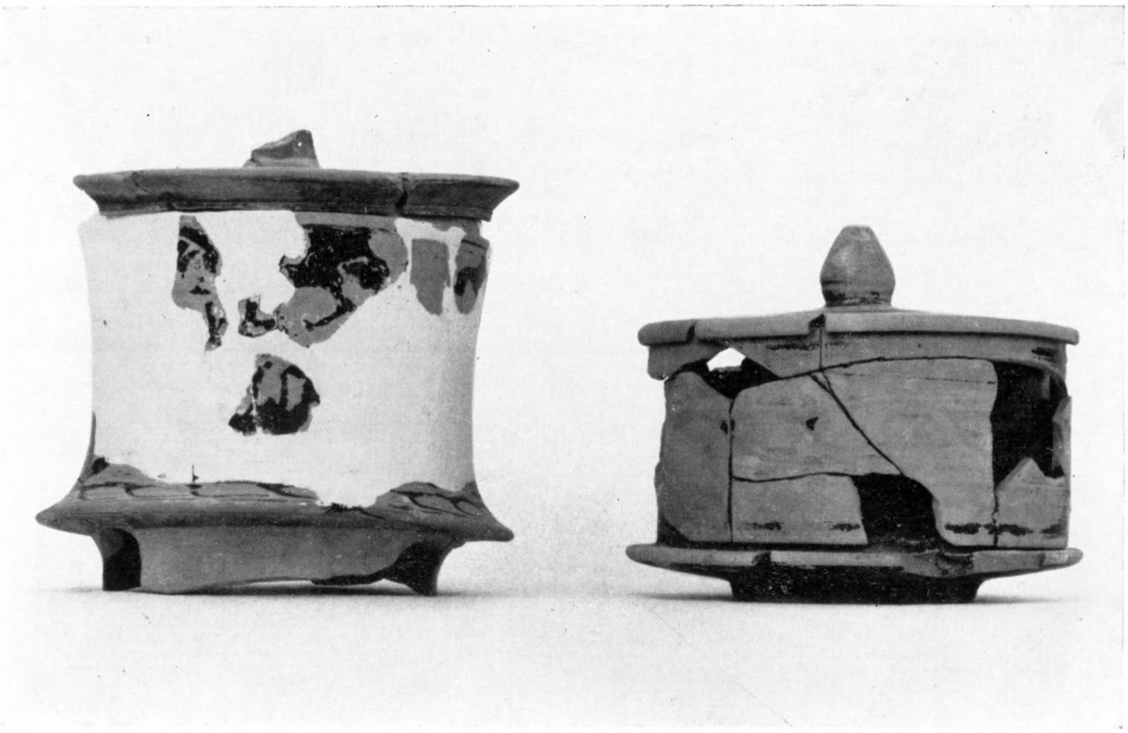

α

β

Πυξίδες.

α. Ἐκ τῶν πυρῶν XLIV καὶ II.

β. Ἐκ τῶν πυρῶν CIX 5 καὶ CX καὶ τῆς λάρνακος LXXXVIII ἀρ. 5.

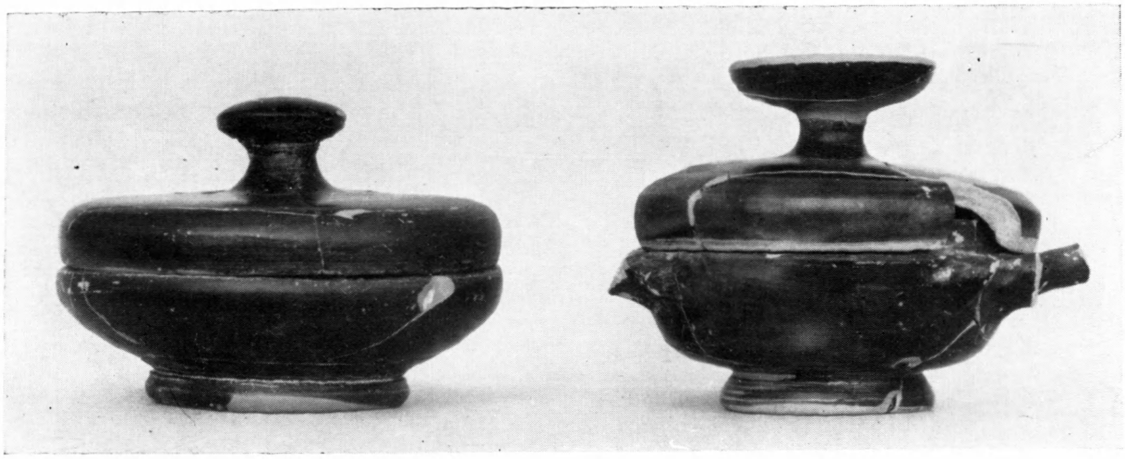

α

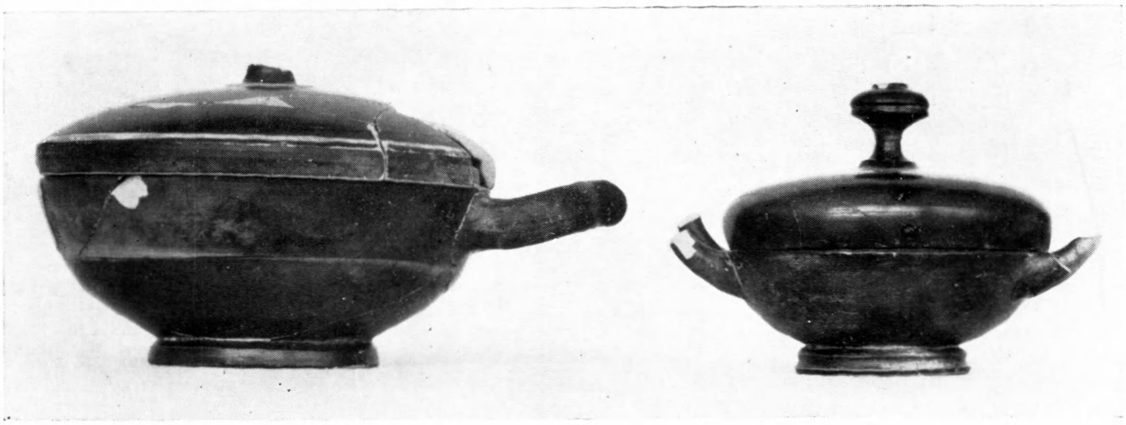

β

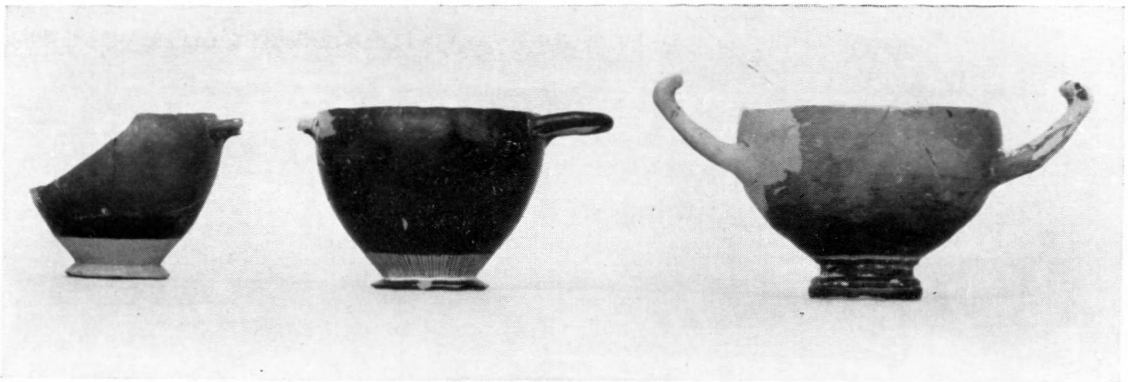

γ

α. β. Λεκανίδες (α. Ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII 11 καὶ τοῦ ὑπεράνω τάφου XXXVII 10.
β. Ἐκ τοῦ τάφου XXVII 13 καὶ τῆς λάρνακος XLVI 1).
γ. Κοτύλαι ἐκ τῶν τάφων XX 1 καὶ LIII 3· κανθαρίσκος LXXXVIII 6.

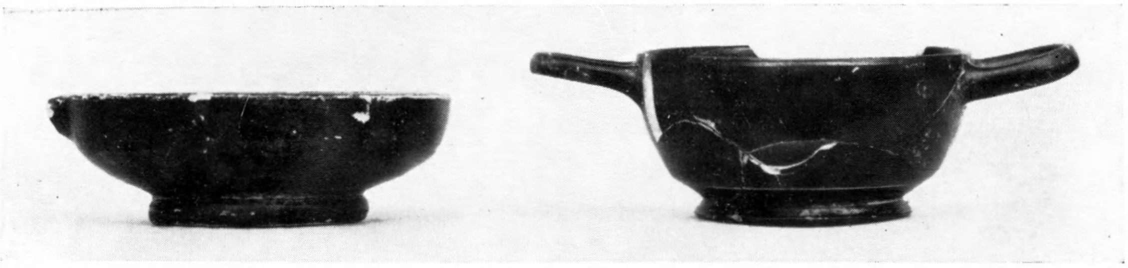

α

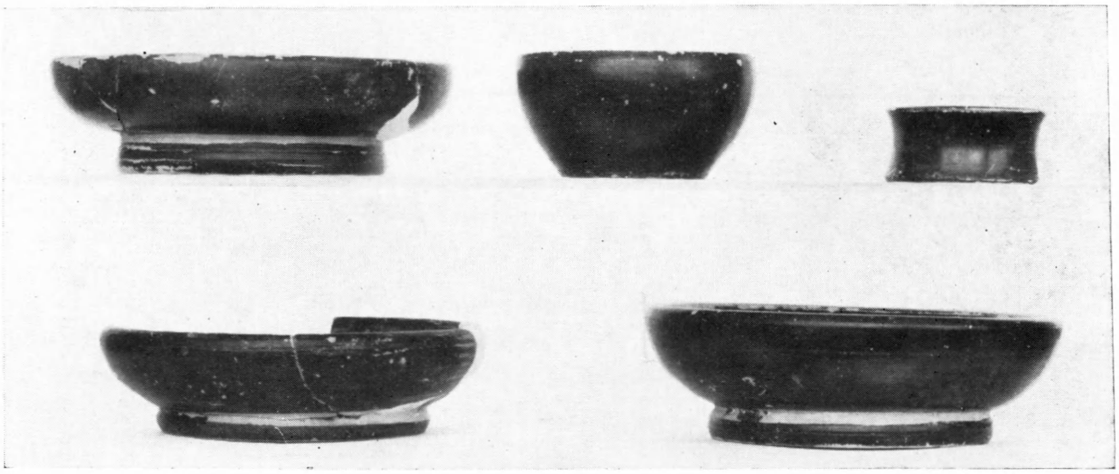

β

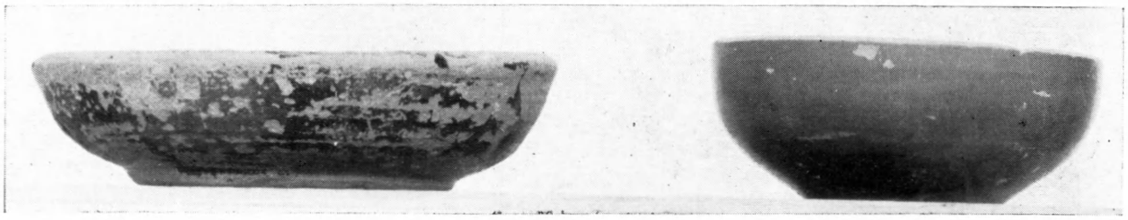

γ

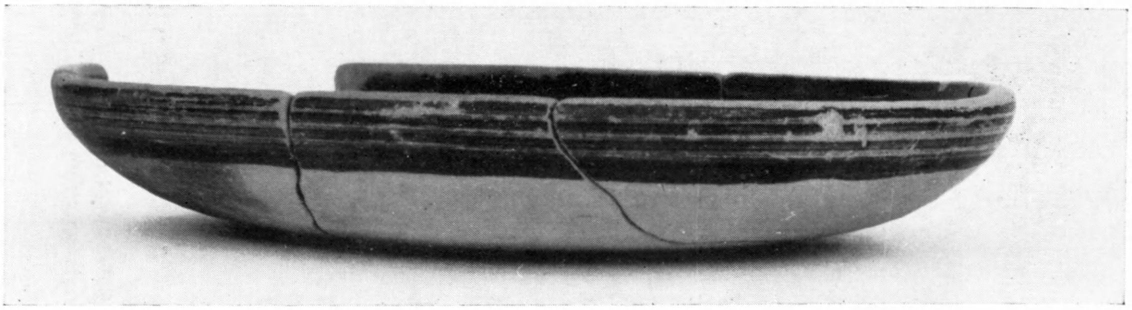

δ

α. Κυάθιον ἐκ τοῦ ἐγχυτρισμοῦ XLVIII καὶ σκύφος ἐκ τῆς λάρνακος XCIV 6.
β. Φιαλίδια. Ἄνω: XCIV ἀρ. 1, LV ἀρ. 3 καὶ XCIV ἀρ. 2. Κάτω XCI ἀρ. 3 καὶ XXXVII ἀρ. 3.
γ. Φιαλίδια ἐκ τοῦ γεμίσματος τοῦ τάφου XXVII ἀρ. 9 καὶ ἐκ τῆς λάρνακος XLVI 4.
δ. Φιάλη ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς πυρᾶς XLIV.

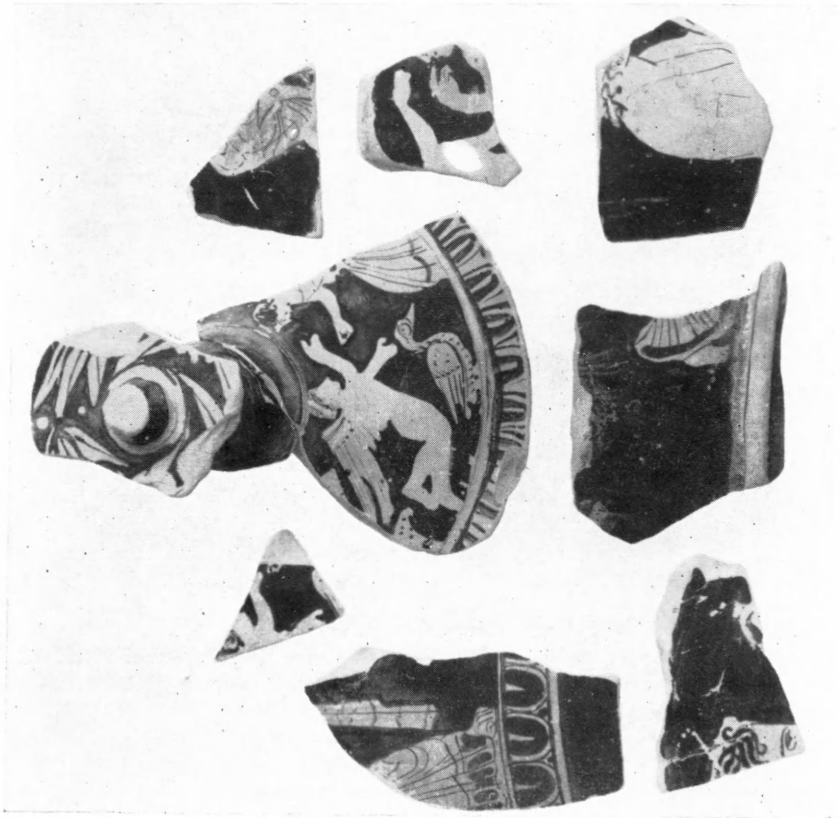

α

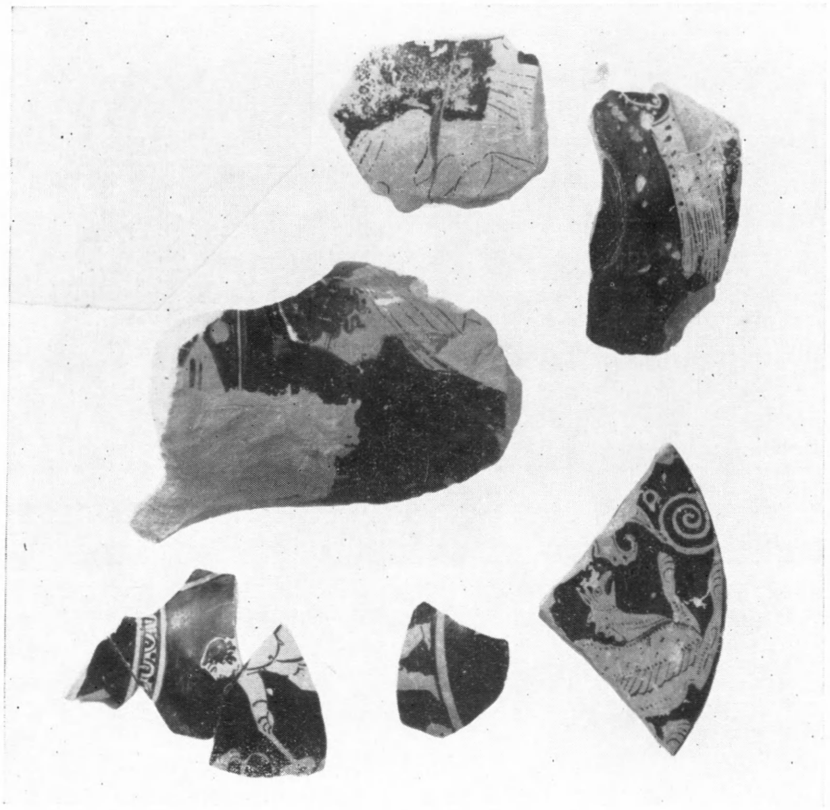

β

Τεμάχια ἐρυθρομόρφων ἀγγείων

α. Ἐκ τοῦ γεμίσματος τῆς πυρᾶς LXXVII.

β. Ἀριστερά: ἄνω XXXII, μέσον XLII 7 κάτω LX 8· δεξιά: ἄνω XLIII 6, κάτω XLIV ἀρ. 13· ἐν τῷ μέσῳ XXXII 7.

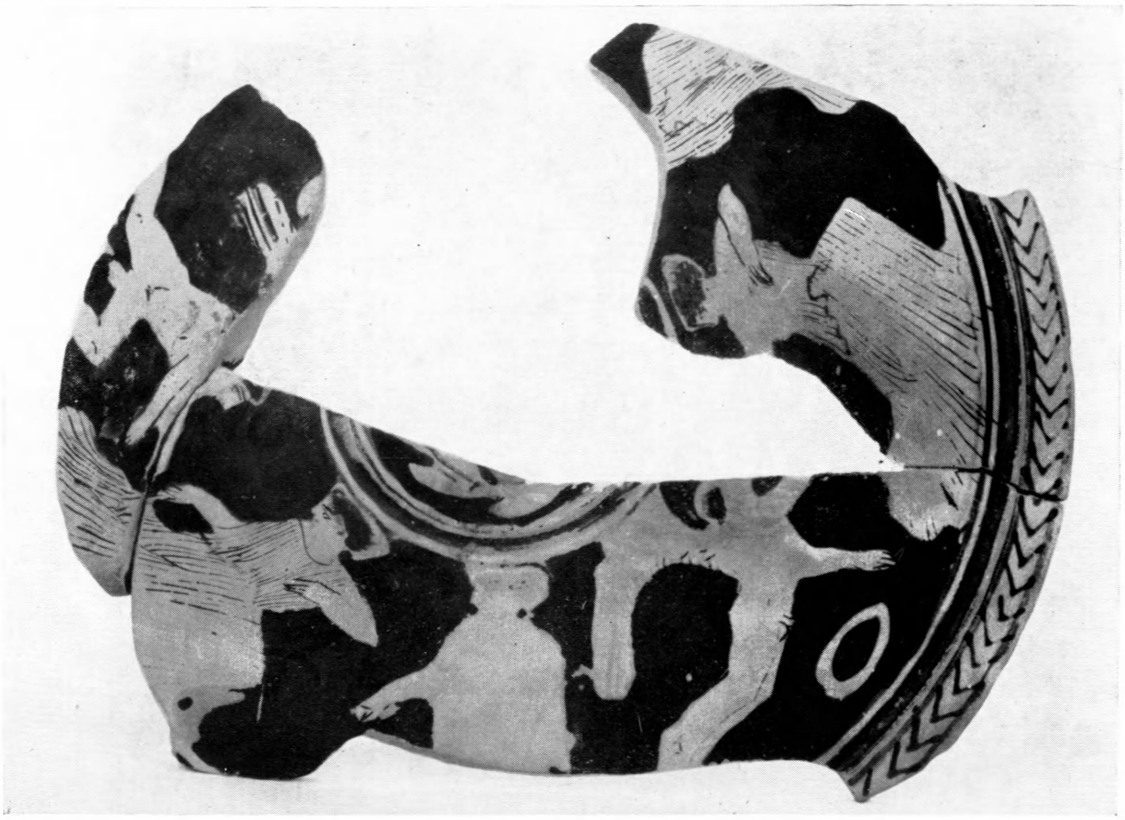

α

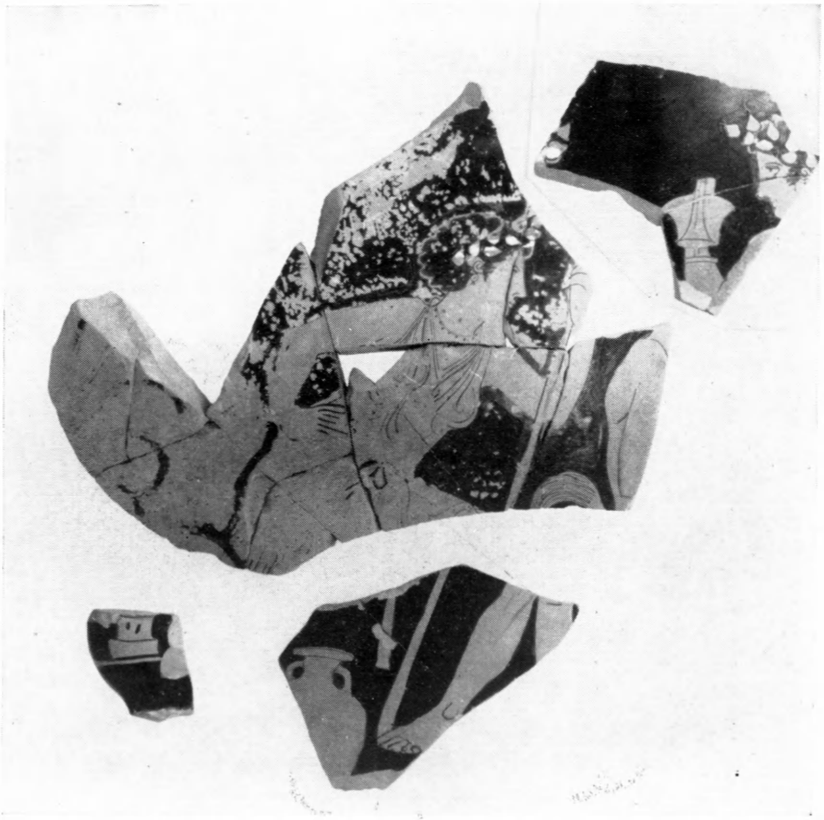

β

α. Πῶμα ἐκ τῆς πυρᾶς LXXII (ἀρ. 11)
β. Ὄστρακα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ἁπλῶν ὀρυγμάτων.

Ἡ παράστασις τῆς κυρίας ὄψεως τῆς πελίκης τοῦ τάφου Β.

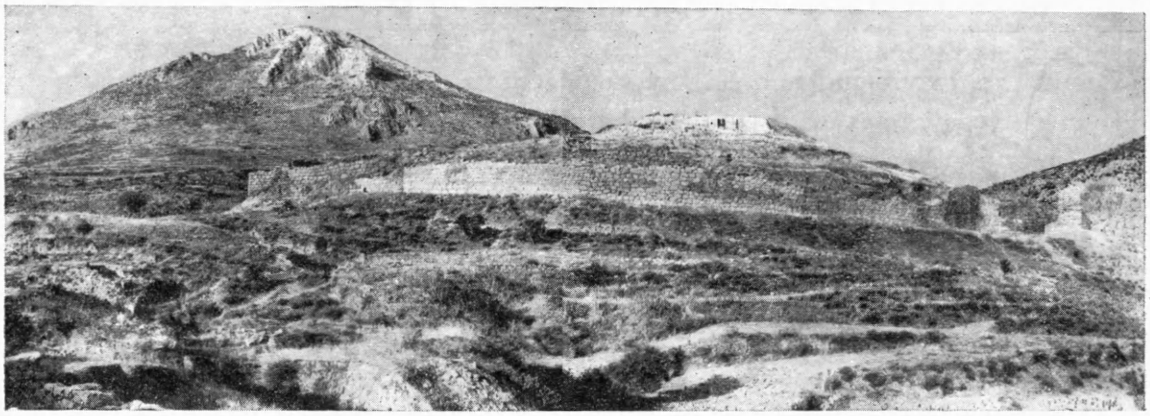

Εἰκ. 1. Γενικὴ ἄποψις τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν ὡς ἔχει σήμερον.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ

Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ὁ λόφος τῶν Μυκηνῶν μὲ τὰ Κυκλώπεια τείχη του ἐγένετο ἀντικείμενον ἐρεύνης καὶ θαυμασμοῦ (εἰκ. 1). Παρ' ὅλα ὅμως τὰ πλούσια εὑρήματα, τὰ ὁποῖα διεφύλαξε καὶ ἀπέδωσε, παρ' ὅλην τὴν προσοχὴν καὶ μελέτην τῶν ὁποίων ἠξιώθη, μόλις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐπιστήμονες κατώρθωσαν νὰ σκιαγραφήσουν τὴν πραγματικὴν τοῦ λόφου ἱστορίαν. Μεταξὺ αὐτῶν, ἐκτὸς βεβαίως τοῦ HEINRICH SCHLIEMANN, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται τὰ πλουσιώτερα εὑρήματα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐρεύνης, ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ ἀείμνηστοι διδάσκαλοι ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΟΥΝΤΑΣ καὶ ALAN J. B. WACE. Διὰ συγγραφῶν καὶ ἀνασκαφῶν οἱ θεμελιωταὶ αὐτοὶ τῆς ἑλλαδικῆς προϊστορικῆς ἐπιστήμης ἔθεσαν ἐπὶ στερρᾶς βάσεως, ἱστορικῆς σχεδόν, τὰς περὶ Μυκηνῶν γνώσεις μας, οὕτως ὥστε δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ σύγχρονοι ἐπιστήμονες γνωρίζουν καλύτερον τὴν παναρχαίαν ἱστορίαν τῶν πολυχρύσων Μυκηνῶν ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα, τὸν ἄρχοντα τῆς περικλύτου πόλεως, ἀκόμη δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς δημιουργοὺς τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ὡς γνωστόν, Περσεὺς ὁ υἱὸς τῆς Δανάης καὶ τοῦ Διός, ἔκτισε τὰς Μυκήνας ὅτε, κατόπιν τοῦ ἀκουσίου φόνου τοῦ πάππου του Ἀκρισίου, ἀντήλλαξε τὴν ἀρχήν του τοῦ Ἄργους πρὸς τὴν τοῦ ἐξαδέλφου του Μεγαπένθους υἱοῦ τοῦ Προίτου, τοῦ βασιλέως τῆς Τίρυνθος, τῆς Μηδείας καὶ τοῦ Ἡραίου. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του οἱ μυθικοὶ Κύκλωπες ἵδρυσαν τὰ ἐξ αὐτῶν ἀποκληθέντα τείχη τῶν Μυκηνῶν, τὰ καὶ σήμερον ἀκόμη προκαλοῦντα τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἐπισκέπτου. Αἱ γενεαλογικαὶ τῶν ἀρχαίων παραδόσεις θέτουν τὸν Περσέα περὶ τὸ 1400-1350 π.Χ. Κατὰ τὴν παράδοσιν λοιπὸν ἡ ζωὴ τῶν Μυκηνῶν ἀρχίζει κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης π.Χ. χιλιετηρίδος. Αἱ ἀνασκαφαὶ ὅμως, ἀπὸ τοῦ SCHLIEMANN καὶ τοῦ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἀπέδειξαν ὅτι ὁ λόφος τῶν Μυκηνῶν κατῳκεῖτο ἑκατονταετηρίδας ὅλας πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μυθικοῦ κτίστου Περσέως. Τὰ εὑρήματα τοῦ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ εἰς τὸν

κύκλον Α [1], τὰ ἀναγνωρισθέντα καὶ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ WACE [2], τὰ τοῦ σοφοῦ τούτου Βρεττανοῦ ἐρευνητοῦ τῶν Μυκηνῶν καὶ τὰ ἰδικά μας, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ λόφος κατῳκεῖτο ἤδη κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ, τὴν λεγομένην πρωτοελλαδικήν. Πρὸς τούτοις αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ καὶ τοῦ WACE ἀπέδειξαν ὅτι ὁ λόφος τῶν Μυκηνῶν κατῳκεῖτο ἄνευ διακοπῆς ἀπὸ τῆς πρωτοελλαδικῆς [3] μέχρι τοῦ τέλους τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως πιθανῶς ὑπὸ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ μᾶς ἐχάρισαν τὸ γενικὸν περίγραμμα τῆς ζωῆς τῆς μυθικῆς πόλεως ἐπὶ δεκαπέντε τοὐλάχιστον ἑκατονταετηρίδας. Αἱ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ WACE γενόμεναι ἀνασκαφαὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν (1951-1959) προσέθεσαν σημαντικὰς λεπτομερείας εἰς τὸ περίγραμμα αὐτὸ καὶ νομίζω ὅτι αἱ πρῶται ἔθεσαν ἐπὶ θετικωτέρας βάσεως τὰς περὶ Μυκηνῶν γνώσεις μας. Σκοπὸς τῆς παρούσης μελέτης εἶναι ἡ ἔκθεσις τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1958 καὶ τοῦ 1959 τῶν γενομένων ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μου [4]. Πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς ἀνάγκης, τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τούτων νομίζω ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος μία γενικὴ ἀνασκόπησις τῶν μέχρι τοῦ 1958 ἐξ ἀνασκαφῶν πορισμάτων, τὰ ὁποῖα συνήθως ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῶν διὰ τὴν Μυκηναϊκὴν περίοδον καὶ πολιτισμὸν ὑποθέσεων καὶ θεωριῶν τῶν ἐπιστημόνων τῆς παρελθούσης καὶ τῆς παρούσης γενεᾶς. Τὴν ἀνασκόπησιν ταύτην ἐπιχειρῶ εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τῆς μελέτης μου.

Πρωτοελλαδικὴ ἐποχή (ΠΕ, περίπου 2500-1900 π.Χ.)

Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ὁ λόφος τῶν Μυκηνῶν, ἰδίᾳ ἡ δυτική του κλιτὺς καὶ ἡ κορυφή του, κατῳκεῖτο κατὰ τὴν μεμακρυσμένην πρώτην περίοδον τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Δυστυχῶς λείψανα οἰκημάτων δὲν διεσώθησαν, ἀλλὰ τὰ ἀνευρεθέντα ὄστρακα ἀποδεικνύουν περιτράνως τὴν ὕπαρξιν πρωτοελλαδικοῦ συνοικισμοῦ εἰς Μυκήνας. Ὄστρακα γραπτὰ καὶ μονόχρωμα, ἀκόμη καὶ πλήρη ἀγγεῖα (σκύφους) ἀνεκάλυψεν ὁ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κύκλου Α. Ἄλλα ὄστρακα ἀνεῦρον εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ὁ WACE καὶ ὁ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. Ὁ πρῶτος ἀναφέρει πρωτοελλαδικὰ ὄστρακα καὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνακτόρου. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1958 εὑρέθησαν πρωτοελλαδικὰ ὄστρακα εἰς τὴν δυτικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπικλινοῦς ἀνόδου (Ramp) καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κυκλωπείου ἀναλημματικοῦ τοίχου ὑπ' ἀριθμὸν 29, εἰς τὸ σχέδιον τοῦ WACE, τὸ ἀναδημοσιευόμενον εἰς τὴν εἰκόνα 3, πέραν τοῦ νοτίου ἄκρου τῆς ἀνόδου [5]. Παρὰ τὴν ῥίζαν τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου 29 εὑρέθη καὶ ὁ σκύφος τῆς εἰκόνος 2 [6].

1 Τὸν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν κύκλον καλῶ εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην κύκλον Α, ἐν ᾧ τὸν ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως Κύκλον Β. Ὅρα καὶ ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΝ, Περὶ τοὺς νέους βασιλικοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν, Γέρας Κεραμοπούλλου, σ. 57 ὑποσ. 2. Οἱ τάφοι τοῦ Κύκλου Α σημειοῦνται διὰ λατινικῶν ἀριθμῶν, ἐν ᾧ οἱ τοῦ Κύκλου Β διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου.

2 BSA 25, 1921-1923, σ. 114 ἑξ. Τὰ ὄστρακα αὐτὰ ἀπόκεινται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ναυπλίου.

3 Εἶναι πιθανὸν ὅτι αἱ Μυκῆναι κατῳκοῦντο καὶ κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχήν, ἐκ τῆς νεωτέρας φάσεως τῆς ὁποίας φαίνεται ὅτι προέρχονται ὀλίγα ὄστρακα εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. A. J. B. WACE, BSA 52, 1957, σ. 195-196.

4 Διὰ τὴν εἰς ἐμὲ ἀνάθεσιν τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ὀφείλω εὐγνωμοσύνην εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ εἰς τὸν Γενικὸν αὐτῆς Γραμματέα συνάδελφον κ. Ἀ. Κ. Ὀρλάνδον.

5 Θερμαὶ εὐχαριστίαι ὀφείλονται εἰς τὴν Καν A. J. B. Wace καὶ τοὺς συνεργάτας αὐτῆς διὰ τὴν ἀναδημοσίευσιν τοῦ σχεδίου τούτου ὡς καὶ τοῦ τῆς εἰκόνος 4.

6 Ὁ σκύφος εἶναι εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Ναυπλίου. Εἰ-

Αἱ πρωτοελλαδικαὶ ἐπιχώσεις, αἱ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθεῖσαι, ἔχουν ἐλάχιστον πάχος καὶ πολὺ μικρὰς διαστάσεις. Κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲν παρέχουν στρωματογραφικὰ δεδομένα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς κεραμεικῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ WACE ἐδέχθη ὅτι τὰ ἀρχαιότερα τῶν ὀστράκων δύνανται νὰ ἀναχθοῦν εἰς ῥυθμὸν ἀνήκοντα εἰς τὰ ἀρχικὰ ἔτη τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς [1] καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν ἔθεσε τὴν ἀρχὴν τοῦ συνοικισμοῦ εἰς τοὺς περὶ τὸ 2500 π.Χ. χρόνους.

Μεσοελλαδικὴ ἐποχή (ΜΕ, περίπου 1900-1580 π.Χ.)

Ὁ λόφος τῶν Μυκηνῶν κατῳκεῖτο καὶ κατὰ τὴν μέσην ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ. Εἶναι ἀδύνατον ἐκ τῶν διασωθέντων λειψάνων νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς πρώτης

Εἰκ. 2. Πρωτοελλαδικὸς σκύφος ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν.

εἰς τὴν μέσην ἐποχήν, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν στοιχείων πολιτισμοῦ (κεραμεικῆς ἰδίᾳ) τῆς παρατηρουμένης πρὸς τὰ ἀρχαιότερα λείψανα ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῆς ὁμαλῆς ἐξελίξεως αὐ-

ναι χειροποίητος ἀλλὰ καλῶς ὠπτημένος καὶ κατεσκευασμένος ἐκ πηλοῦ καθαροῦ. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς καλύπτεται ὑπὸ ἀλοιφῆς βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος ἐστιλβωμένης. Ὁ σκύφος ἔχει δύο πλαστικὰς λαβὰς σχήματος I ὁριζοντίως τεθειμένου, τυπικὰς τῆς πρωτοελλαδικῆς κεραμεικῆς, προσκεκολλημένας ἀντιστοίχως ὀλίγον κάτωθεν τοῦ ἀπεστρογγυλευμένου χείλους του.

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 114. Θετικώτερα χρονολογικὰ συμπεράσματα καὶ ταξινόμησις τῶν ὀστράκων θὰ εἶναι ἴσως δυνατὴ ἀφ᾽ οὗ δημοσιευθοῦν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Λέρνης. Ὡς γνωστόν, εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ὁ τέως διευθυντὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικῆς Σχολῆς Κλασσικῶν Σπουδῶν, συνάδελφος κ. JOHN L. CASKEY, ἀπεκάλυψε βαθεῖαν πρωτοελλαδικὴν ἐπίχωσιν, ἐπιτρέπουσαν τὴν στρωματογραφικὴν διάταξιν τῶν ἀγγείων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ προσπάθεια τῆς ἀναγωγῆς τῶν εὑρημάτων ὅλων τῶν Ἑλλαδικῶν συνοικισμῶν εἰς τὰ δεδομένα τὰ ἐπιτευχθέντα ἀπὸ μίαν θέσιν, ὅσον καλὴ καὶ ἂν εἶναι αὕτη, ἐνέχει καὶ δυσκολίας καὶ κινδύνους καὶ πρέπει νὰ γίνεται μόνον κατόπιν ἐξετάσεως ὅλων τῶν ἄλλων στοιχείων πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν οἱ συνοικισμοί. Διότι ὁ πολιτισμὸς ἑνὸς συνοικισμοῦ χαρακτηρίζεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κεραμεικὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ μικροτεχνήματα, ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικήν, τοὺς τάφους, τὰ ἔθιμα ταφῆς, κλπ. Παραδείγματος χάριν ὁ CASKEY θέτει τὸν τελευταῖον συνοικισμὸν τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ εἰς τὴν δευτέραν περίοδον τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς (Archaeology 13, 1960, σ. 81), διότι ἡ κεραμεική του, λέγει, συμφωνεῖ πρὸς τὴν τῆς Λέρνης τῆς περιόδου ἐκείνης. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι παραβλέπει τοὺς τάφους τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν καὶ τοῦ συνοικισμοῦ ἄλλα εὑρήματα, ἰδίᾳ τὰ «τηγανόσχημα» μετὰ σπειρῶν πινάκια καὶ τὰ μικρὰ κύπελλα, τὰ ὁποῖα, μὲ τὴν κατασκευὴν καὶ τὸ σχῆμα

τῶν μέχρι τοῦ τέλους τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς ἀφ' ἑτέρου δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι περὶ τὸ 1900 π.Χ. νέος λαὸς ἐγκατεστάθη εἰς τὸν λόφον καὶ ὅτι οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἔζων ἐκεῖ μέχρι καὶ τοῦ τέλους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκ τῶν ἐνεπιγράφων πινακίδων τῆς Πύλου καὶ τῶν Μυκηνῶν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ μυκηναῖοι τῆς δεκάτης τρίτης τουλάχιστον ἑκατονταετηρίδος ἦσαν Ἕλληνες, γίνεται φανερὸν ὅτι καὶ οἱ προπάτορες αὐτῶν ἦσαν Ἕλληνες καὶ ὅτι ὁ λαὸς ὁ καταλαβὼν τὸν λόφον τῶν Μυκηνῶν, ὡς καὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, περὶ τὸ 1900 π.Χ., ἦτο ἑλληνικός [1].

Ἀπὸ τὴν μεσοελλαδικὴν ἐποχὴν ἔχομεν ὄχι μόνον ὄστρακα ἀγγείων, τῶν γνωστῶν ρυθμῶν τῶν μινυείων καὶ τῶν μετ' ἀμαυροχρώμου γραμμικῆς διακοσμήσεως, ἀλλὰ καὶ μικρὰ ὑπολείμματα τοίχων. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ συνοικισμὸς κατεῖχε τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου καὶ ἐπεξετείνετο ἀρχικῶς μὲν ἐπὶ τῆς δυτικῆς κλιτύος, βραδύτερον ὅμως καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς. Αἱ περὶ τὸ ἀνατολικὸν Κυκλώπειον τεῖχος καὶ τὴν βόρειον Πυλίδα ἀνασκαφαί μας τοῦ 1958 καὶ τοῦ 1959 ἔφερον εἰς φῶς πολλὰ ὄστρακα μινυείων καὶ μετ' ἀμαυροχρώμου διακοσμήσεως ἀγγείων, ἀποδεικνύοντα τὴν ἐπέκτασιν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου κατὰ τὸ διάστημα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς. Τὰ ὄστρακα ἀνήκουν εἰς χαρακτηριστικὰ μινύεια κύπελλα καὶ σκύφους μὲ ταινιοσχήμους λαβὰς καὶ εἰς φιάλας, ὑδρίας καὶ πιθόσχημα ἀγγεῖα. Εἰς τὴν γενικὴν περιοχὴν τοῦ Κύκλου Α καὶ ἔξω αὐτοῦ πέραν τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους ἔχομεν καὶ νεκροταφεῖον τῆς ἐποχῆς, ὡς ὑπέδειξε τὸ πρῶτον ὁ Τσουντας καὶ ἐβεβαίωσε δι' ἀνασκαφῶν ὁ Wace [2]. Διὰ τοῦ νεκροταφείου τούτου διέρχεται τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος, καὶ εἰς τοῦτο ἀνήκουν οἱ κάθετοι βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Κύκλου Α. Τοὐλάχιστον εἷς τούτων, ὁ τάφος VI, ὁ ἀνασκαφεὶς ὑπὸ τοῦ Σταματακη, ἀνάγεται εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς. Ὁ Wace ἀπέδειξεν ὅτι οἱ μεσοελλαδικοὶ τάφοι τῶν Μυκηνῶν εἶναι διατεταγμένοι καθ' ὁμάδας, ὡς εἶναι καὶ οἱ σύγχρονοι τάφοι τῆς Προσύμνης [3]. Εἰς ἑτέραν ὁμάδα φαίνεται ὅτι ἀνήκει καὶ ὁ ἐκτὸς τῶν τειχῶν Κύκλος Β, μερικοὶ τῶν τάφων τοῦ ὁποίου ἀνάγονται εἰς τὸ τέλος τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς.

Ὡς ἐδίδαξεν ὁ Wace, οἱ πατέρες τῶν ἀρχόντων τῶν ταφέντων εἰς τοὺς καθέτους τάφους εἶχον πιθανῶς πολυτελεῖς κατοικίας ἢ καὶ ἀνάκτορον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου. Λείψανα τοῦ ἀνακτόρου τούτου σημαντικὰ βεβαίως δὲν διεσώθησαν, οἱ ὀλίγοι ὅμως μεσοελλαδικοὶ τοῖχοι, οἱ ἀποκαλυφθέντες ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ ὑστεροελλαδικοῦ ἀνακτόρου, ἐπιτρέπουν μίαν τοιαύτην πιθανότητα. Ἐὰν ὅμως ἡ κορυφὴ τοῦ λόφου ἦτο τότε τετειχισμένη ἢ ὄχι δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἀσφαλῶς. Ὁ Wace ἐδίδαξεν ὅτι ἡ περιοχή, ἡ ὁποία ἀργότερον κατείχετο ὑπὸ τοῦ ὑστεροελλαδικοῦ ἀνακτόρου καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ αὐτοτελὲς ἔξαρμα τοῦ λόφου, περιεβάλλετο ὑπὸ τείχους καὶ ἀπετέλει οὕτως εἰ-

τῶν τάφων, ὑποδεικνύουν τὸ σύγχρονον τῆς τελευταίας φάσεως τοῦ νεκροταφείου καὶ βεβαίως καὶ τοῦ συνοικισμοῦ του, πρὸς τὸ τῆς Σύρου, τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς.

1 Πρὸ ἐτῶν ὁ Harland, Prehistoric Aegina, σ. 111-112, ὁ Blegen, AJA 32, 1928, σ. 154 καὶ ἄλλοι ἔθεσαν τὴν κάθοδον τῶν ἑλληνικῶν φύλων εἰς τὸ τέλος τῆς πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς. Εἰς τὴν ΑΕ 1930, σ. 15 ἑξ. ὑπέδειξα τὸ τέλος ἐκεῖνο ὡς τὸ μόνον δυνατὸν ὅριον διὰ τὴν κάθοδον τῶν φύλων, βασισθεὶς κυρίως εἰς τὰ δι' ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθέντα λείψανα τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ.

2 Χ. Τσουντας, Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 111. Wace, BSA 25, 1921-1923, σ. 118 ἑξ.· 48, 1953, σ. 7 ἑξ.· 49, 1954, σ. 232 ἑξ.· Mycenae, σ. 51 καὶ 61.

3 C. W. Blegen, Prosymna, σ. 30 ἑξ. Wace, Mycenae, σ. 51. Καὶ οἱ μεσοελλαδικοὶ τάφοι τοῦ δυτικοῦ νεκροταφείου τῆς Ἐλευσῖνος εἶναι διατεταγμένοι καθ' ὁμάδας.

πεῖν «the original citadel» τῶν Μυκηνῶν [1]. Περὶ τὴν δυτικὴν καὶ βορειοδυτικὴν κλιτὺν τοῦ λόφου διασῴζονται Κυκλώπειοι ἀναλημματικοὶ τοῖχοι, ὑποβαστάζοντες ἄνδηρα, «ταράτσες», τοὺς ὁποίους ἐσημείωσε πρὸ πολλοῦ ὁ STEFFEN εἰς τὸ τοπογραφικόν του σχέδιον. Εἷς τῶν τοίχων τούτων, ἀμέσως κάτωθεν τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ἀνακτόρου, ὑποτίθεται ὅτι εἶναι μέρος μεσοελλαδικοῦ τείχους. Πρὸς βεβαίωσιν τῆς ὑποθέσεως ταύτης τὸ 1953 ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ περὶ τὸν τοῖχον τοῦτον, τὰ γενικὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας ἐδημοσίευσεν ὁ K. R. ROWE. Δυστυχῶς καὶ ἡ δοκιμὴ αὕτη δὲν ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν ὁριστικῶς καὶ πέραν πάσης ἀμφιβολίας. «Ἐὰν ὁ τοῖχος εἶναι μεσοελλαδικός», διερωτᾶται ἐν συμπεράσματι ὁ ἀνασκαφεὺς ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἄλλους χρόνους καὶ ἐποχὰς μὲ ἴσην πιθανότητα, «θὰ ἦτο ἆράγε δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἀπετέλει μέρος τείχους προφυλάσσοντος τὸν μεσοελλαδικὸν συνοικισμὸν τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου;» Εἰς τὸ ἐρώτημα ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: «ἐπὶ τοῦ παρόντος γνωρίζομεν πολὺ ὀλίγα πράγματα διὰ τὴν μεσοελλαδικὴν τοιχοδομίαν» διὰ νὰ δώσωμεν θετικὴν ἀπάντησιν. Βεβαίως αἱ ὑποθέσεις αὐταὶ καὶ αἱ ἀπορίαι τοῦ ROWE δὲν μᾶς δίδουν θετικὰ στοιχεῖα οὔτε κἂν ἐνδείξεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων νὰ στηρίξωμεν συμπεράσματα [2].

Πρὸς τούτοις ὁ μεσοελλαδικὸς συνοικισμός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ τοῖχος ὑποτίθεται ὅτι ἀνήκει, δὲν περιωρίζετο εἰς τὴν κορυφήν, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ εἰς τὴν δυτικήν, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὴν βόρειον κλιτὺν τοῦ λόφου. Θὰ ἦτο πράγματι ἀξιοσημείωτον ἐὰν εἰς μεσοελλαδικοὺς χρόνους μόνον ὁ χῶρος, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ἱδρυμένον τὸ οἴκημα τοῦ ἄρχοντος καὶ τῶν οἰκείων του περιεβάλλετο ὑπὸ τείχους, ἐνῷ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ συνοικισμοῦ εὑρίσκετο ἀμέσως ἔξω αὐτοῦ [3].

Παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ τοίχου εὑρέθησαν μεσοελλαδικὰ ὄστρακα ἀκόμη δὲ καὶ στρῶμα μεσοελλαδικόν. Αὐτὰ ὅμως ἀποδεικνύουν πιθανῶς ὅτι οἱ κτίσται του, ὡς ἔπρεπε, ἐθεμελίωσαν τὸν ἀναλημματικὸν τοῦτον τοῖχον εἰς τὸν βράχον, ἐν τῇ κατασκευῇ του δὲ ὑπεχρεώθησαν νὰ διαπεράσουν τὴν ἐπίχωσιν, μεσοελλαδικὴν καὶ πρωτοελλαδικήν, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τὸν βράχον καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν τὰ ἀρχαιότερα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς ὄστρακα. Καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον μεσοελλαδικὰ ὄστρακα εἰς καλῶς διατηρούμενον στρῶμα πάχους 0.50 μ. καὶ πρωτοελλαδικὰ ἀμέσως ὑπ' αὐτά, εἰς στρῶμα πάχους 0.20 μ. ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ βράχου, εὑρέθησαν εἰς τὰς ἀνασκαφάς μας τοῦ 1958 ἀμέσως ὄπισθεν τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου ὑπ' ἀριθμὸν 29, πρὸς νότον τῆς ἐπικλινοῦς ἀνόδου (Ramp) (εἰκ. 3). Τὰ ὄστρακα αὐτὰ δὲν ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 29 τοῖχος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν τοιχοδομίαν εἶναι διάφορος τῶν τοίχων τοῦ ἀνακτόρου, εἶναι μεσοελλαδικῆς ἢ πρωτοελλαδικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μόνον ὅτι οἱ κτίσται του τὸν κατεβίβασαν μέχρι τοῦ βράχου διὰ στρωμάτων προγενεστέρων. Ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς του καὶ ἡ σχέσις του πρὸς τὴν ἐπικλινῆ ἄνοδον ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος 29 ἀνάγεται εἰς τὴν ὑστερωτέραν ΥΕ ΙΙΙ ἐποχήν. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἀρχικῆς τοῦ ἀνακτόρου κλίμακος τὸ 1959 [4] κατέστησε φανερὸν ὅτι οἱ οἰκοδόμοι τοῦ ἀνακτόρου

1 Mycenae, σ. 69, 84, 86 καὶ εἰκ. 18.

2 K. R. ROWE, A possible Middle Helladic Fortification Wall, BSA 49, 1954, σ. 248-253.

3 Τὸ τεῖχος τοῦ Δωρίου περιβάλλει ὁλόκληρον τὸν μεσοελλαδικὸν συνοικισμὸν M. N. VALMIN, The Swedish Messenia Expedition, σ. 22-25 καὶ πίναξ παρένθετος.

4 Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1959, σ. 98-99 καὶ εἰκ. 103.

ἐδημιούργησαν πρόσβασιν πρὸς τὴν κλίμακα καὶ τὴν βορειοδυτικὴν εἴσοδον τοῦ ἀνακτόρου, ἀποτελουμένην ἐκ σειρᾶς τεχνητῶν ἀνδήρων, ὑποβασταζομένων ὑπὸ ἀναλημματικῶν τοίχων Κυκλωπείου ῥυθμοῦ. Εἷς τῶν ἀναλημματικῶν τούτων τοίχων φαίνεται

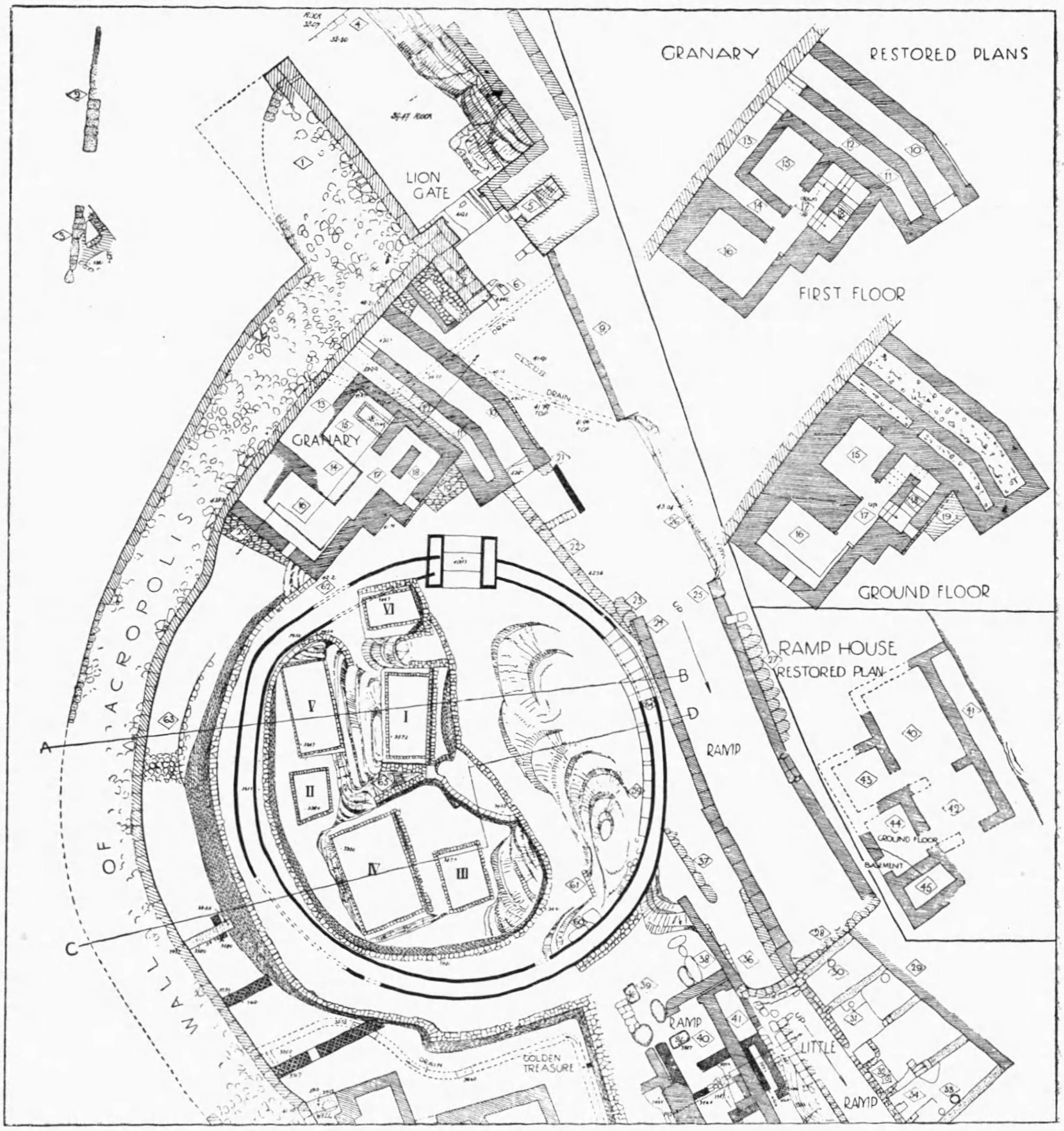

Εἰκ. 3. Ὁ παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων καὶ τὸν Κύκλον Α χῶρος. (BSA XXV, 1921-1923, πίν. I).

ὅτι ἦτο καὶ τὸ ὑποτιθέμενον μεσοελλαδικὸν τεῖχος. Ἐλπίζω ὅτι ἡ πλήρης ἀνασκαφὴ τῆς βορειοδυτικῆς πλαγιᾶς τῆς ἀκροπόλεως, ἡ ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς κλίμακος, θὰ καθορίσῃ τὴν διάταξιν τῶν ἀνδήρων καὶ τοὺς χρόνους τῶν ἀναλημματικῶν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ὑπόστασις τετειχισμένης περιοχῆς, ἀποτελούσης τὴν «ἀρχικὴν ἀκρόπολιν» τῶν Μυκηνῶν καὶ ἀναγομένης εἰς τὴν μεσοελλαδι-

κὴν ἐποχὴν δὲν ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων. Δὲν δύναται ὅμως καὶ νὰ ἀποκλεισθῇ τελείως καὶ ὡς ἐκ τούτου θὰ παραμείνῃ ὡς ἀναπόδεικτος ὑπόθεσις.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς οἱ κάτοικοι τοῦ λόφου τῶν Μυκηνῶν ἀπέκτησαν μεγάλην οἰκονομικὴν εὐμάρειαν καὶ τεχνικὴν ἱκανότητα. Οἱ κάθετοι τάφοι τοῦ Κύκλου Α καὶ τοῦ Κύκλου Β, π.χ. ὁ VI, ὁ Β, ὁ Ι, κλπ., ἀναγόμενοι εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀποδεικνύουν ὅτι τεχνικῶς οἱ μυκηναῖοι τότε εἶχον ὑπερβάλει κατὰ πολὺ τοὺς τεχνίτας τῶν μινυείων κυπέλλων καὶ τοὺς κατασκευαστὰς τῶν κιβωτιοσχήμων τάφων καὶ ἦσαν πολὺ πλουσιώτεροι τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς ἐποχῆς κατοίκων. Ἡ εὐμάρεια δ' αὕτη καὶ ἡ συνήθεια νὰ καταλέγουν μεταξὺ τῶν κτερισμάτων καὶ πολύτιμα ἀντικείμενα δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰς Μυκήνας, ἀλλὰ παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλους συνοικισμούς. Εἰς τὴν Ἐλευσῖνα π.χ. καὶ εἰς τάφον κιβωτιόσχημον τοῦ τέλους τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς εἶχε συληθῇ πρότερον, μεταξὺ τῶν χαλίκων τοῦ δαπέδου του εὕρομεν τέσσαρας σφηκωτῆρας ἐκ χαλκοῦ καλυπτομένους μὲ χρυσοῦν ἔλασμα[1]. Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ Μυκῆναι ὑπερέβαλον κατὰ πολὺ τοὺς ἄλλους συγχρόνους συνοικισμοὺς εἰς πλοῦτον καὶ εἰς τεχνικὴν ἱκανότητα. Ὁ πλοῦτος τῶν μυκηναίων ὠφείλετο εἰς τὰς ἐμπορικάς των συναλλαγάς, πιθανὸν μὲ τὴν Αἴγυπτον, ἡ δὲ τεχνική των προαγωγὴ εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν τεχνιτῶν τῆς Κρήτης.

Ὑστεροελλαδικὴ Ι ἐποχή (ΥΕ Ι, περίπου 1580-1500 π.Χ.)

Περισσοτέρας πληροφορίας καὶ βεβαιωθείσας δι' ἀνασκαφῶν γνώσεις ἔχομεν διὰ τὰς Μυκήνας τῆς ὑστεροελλαδικῆς ἐποχῆς. Εἰς τὴν πρώτην της περίοδον (ΥΕ Ι) ἀνήκουν οἱ πέντε κάθετοι τάφοι τοῦ Κύκλου Α (τάφοι I-V) καὶ μερικοὶ τῶν τάφων τοῦ Κύκλου Β. Οἱ τάφοι ἐκεῖνοι χαρακτηρίζουν τὰς Μυκήνας ὡς πολυχρύσους καὶ ὡς κέντρον πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος δικαίως ἀποκαλεῖται μυκηναϊκός. Οἱ ἄρχοντες τῶν Μυκηνῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἄγνωστοι ἐκ τῆς παραδόσεως πάντως ὅμως ἀνήκοντες εἰς ἑλληνικὰ φῦλα, κατῴκουν τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Ἦτο ἆράγε ἡ κορυφὴ ἐκείνη τετειχισμένη; Οἱ πολεμισταὶ τῶν καθέτων τάφων, οἱ τόσον πλουσίως ἐκτερισμένοι, εἶχον ἆράγε ἱδρύσει ἀνάκτορον ἀντάξιον τοῦ πλούτου τῶν τάφων καὶ τῆς ὑπ' ἐκείνων ὑποδεικνυομένης ἰσχύος καὶ ἀκμῆς; Ταῦτα εἶναι ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν κατηγορηματικῶς. Δυνάμεθα βεβαίως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὴν αὔξησιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος τῶν μυκηναίων ἐπηκολούθησε καὶ ἐπέκτασις τῆς ἀκροπόλεως καὶ κατασκευὴ ἀνακτόρου μεγάλου καὶ πολυτελοῦς. Ὑπολείμματα ὅμως τειχῶν τῆς ΥΕ Ι περιόδου, ἀκόμη καὶ τῆς ΥΕ ΙΙ, δὲν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε καὶ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν μᾶλλον ὅτι ὁ λόφος ἀκόμη δὲν εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἀκρόπολιν. Ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ νεωτέρου ἀνακτόρου τῶν Μυκηνῶν ὁ Wace ἀπεκάλυψε τεμάχια μικρὰ τοίχων[2]. Ταῦτα, ὡς καὶ ὑπολείμματα τοιχογραφιῶν, εὑρεθέντων εἰς διαφόρους ἐπιχώσεις, ἀποδίδει εἰς ἀνάκτορον ΥΕ Ι καὶ ΙΙ χρόνων. Ἡ ἀπόδοσις αὕτη εἶναι πιθανή, ἀλλὰ τὰ ὑπολείμματα εἶναι τόσον πενιχρὰ ὥστε ἐπ' αὐτῶν βασιζόμενοι οὔτε κἂν ἰδέαν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν τοῦ ὑποτιθεμένου ἀνακτόρου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκον.

1 Γ. Ε. Μυλωνας, Πρακτικὰ 1955, σ. 68.

2 BSA 25, 1921-1923, σ. 268-269. Mycenae, σ. 22, 82, 87.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν σχεδὸν παντελῆ ἔλλειψιν πληροφοριῶν διὰ τὰ ἀνάκτορα, κατοικίας καὶ τείχη, ἔχομεν πολλὰς καὶ σπουδαίας πληροφορίας διὰ τοὺς τάφους, τὴν τεχνικὴν πρόοδον καὶ τὰ ἔθιμα τῆς ἐποχῆς. Συνήθως εἰς τὴν ΥΕ Ι ἐποχὴν ἀποδίδομεν τοὺς καθέτους τάφους, οἱ ὁποῖοι, ὡς ὁ WACE πρὸ πολλοῦ παρετήρησεν, ἦσαν «elaborate or royal versions of the ordinary M. H. grave» [1]. Καὶ τὰ ἔθιμα ταφῆς, τὰ ὁποῖα φανερώνουν, ἀποτελοῦν συνέχειαν καὶ ἐξέλιξιν τῶν ἀρχαιοτέρων. Κατὰ τὸν WACE, τοῦ ὁποίου τὰς ἀπόψεις διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο δέχονται πάντες, εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου αὐτῆς νέοι τύποι τάφων ἀναφαίνονται, οἱ θαλαμωτοὶ καὶ οἱ θολωτοί [2]. Καὶ οἱ τάφοι αὐτοὶ φανερώνουν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐθίμων ταφῆς καὶ τῆς τέχνης τῶν μυκηναίων, ἀλλὰ δημιουργοῦν καὶ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν καὶ τὴν ΥΕ ΙΙ περίοδον.

Ὑστεροελλαδικὴ ΙΙ ἐποχή (ΥΕ ΙΙ, περίπου 1500-1400 π.Χ.)

Ἀσφαλῆ ὑπολείμματα τῶν οἰκημάτων ἢ καὶ τοῦ ἀνακτόρου τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν ἀνεγνωρίσθησαν εἰσέτι εἰς τὸν λόφον τῶν Μυκηνῶν. Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπογείου τοῦ κτηρίου τοῦ λεγομένου Granary παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων εὑρέθη τάφος κάθετος, ἀναγόμενος πιθανῶς εἰς τὴν περίοδον ταύτην· τὸ περιεχόμενον ὅμως τοῦ τάφου τούτου ἀφῃρέθη ἤδη εἰς μυκηναϊκοὺς χρόνους καὶ πιθανῶς κατὰ τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον [3]. Ἀκόμη καὶ ἐπιχώσεις, ἀνήκουσαι εἰς ΥΕ ΙΙ χρόνους ἐλλείπουν, διότι φαίνεται ὅτι ἀφῃρέθησαν ὅτε, εἰς μεταγενεστέραν ἐποχήν, αἱ περιοχαὶ εἰς τὰς ὁποίας πιθανὸν ὑφίσταντο ἰσοπεδώθησαν διὰ νὰ δημιουργηθοῦν τὰ δάπεδα οἰκιῶν καὶ ἀνακτόρων.

Οἱ τάφοι τῆς περιόδου παρέχουν πράγματα καὶ δημιουργοῦν προβλήματα. Εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μυκηναϊκαὶ ἔρευναι ἦσαν εἰς τὴν ἀρχήν των, ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, ὑπέθεσεν ὅτι οἱ κάθετοι ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ οἱ θολωτοὶ καὶ θαλαμωτοὶ ἀφ᾽ ἑτέρου ἦσαν τάφοι δύο διαφόρων λαῶν—τῶν Δαναῶν καὶ τῶν Ἀχαιῶν—καὶ ὅτι χρονολογικῶς διεδέχθησαν ἀλλήλους. Ἐπὶ τῆς διαφορᾶς των καὶ τῆς ὑποτεθείσης διαδοχῆς ἐστήριξε τὴν διαίρεσίν του τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς εἰς ἀρχαιοτέραν, τὴν μυκηναίαν ἐποχὴν τῶν καθέτων τάφων καὶ εἰς νεωτέραν, τὴν ἐποχὴν τῶν θολωτῶν [4]. Καὶ ὁ ADLER, πρὸ τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ, ἐδέχθη ὅτι οἱ δημιουργοὶ τῶν θολωτῶν ἀνῆκον εἰς διάφορον λαὸν ἐκείνου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν οἱ τῶν καθέτων [5]. Μετὰ πάροδον τριακονταετίας περίπου ὁ WACE ἐδίδαξεν ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν τύπων τῶν τάφων ὠφείλετο εἰς ἀλλαγὴν δυναστείας, ἀπέδωσε τοὺς καθέτους εἰς τὴν Shaft Grave Dynasty, ὅπως τὴν ὠνόμασε, καὶ τοὺς θολωτοὺς εἰς τὴν Tholos Tomb Dynasty καὶ ὑπέθεσεν ὅτι ἡ δευτέρα διεδέχθη τὴν πρώτην [6]. Κατ᾽ αὐτὸν λοιπόν, νέα δυναστεία ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τῶν Μυκηνῶν εἰς τὴν ΥΕ Ι πρὸς ΙΙ περίοδον καὶ ἦρξεν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1510 π.Χ. καὶ

1 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 120-121.

2 Ὁ WACE θέτει εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ Ι καὶ εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ΥΕ ΙΙ περιόδου (περίπου 1510-1460 π.Χ.) τοὺς θολωτοὺς τάφους τῆς πρώτης ὁμάδος, Mycenae, σ. 16.

3 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 55-59 καὶ κατωτέρω σ. 191 κέ.

4 ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 146-147, 242 ἑξ.

5 ADLER, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν SCHLIEMANN, Tiryns, σ. XXXI.

6 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 119-120, Mycenae, σ. 22.

ἐντεῦθεν, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Τσουνταν οἱ Ἀχαιοὶ διεδέχθησαν τοὺς Δαναοὺς πρὸς τὸ τέλος τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος. Αἱ ὑποθέσεις αὐταί, καὶ ἰδίως αἱ τοῦ Wace, αἱ ὁποῖαι υἱοθετήθησαν ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν μελετητῶν, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσαι καὶ σημαντικαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Μυκηνῶν. Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα: «δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνακαλύψεων;»

Ὁ Τσουντας πρῶτος ἐδέχθη ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῶν τύπων τῶν τάφων εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀλλαγῆς τῶν ἐθίμων ταφῆς, ἡ ὁποία ἠκολούθησε τοὺς χρόνους τῶν καθέτων. Καὶ ὁ Wace, δικαιολογῶν τὴν διαίρεσίν του εἰς δυναστείας, γράφει: «This change in burial customs of the princes perhaps indicates a change of dynasty» καὶ «a change of dynasty exemplified by a total change in the method of interment». Παρουσιάζουν ὅμως πράγματι διάφορα ἔθιμα ταφῆς τὰ διασωθέντα παραδείγματα ἐνταφιάσεως τῆς ΥΕ Ι καὶ τῆς ΥΕ ΙΙ ἐποχῆς; Ἡ μόνη διαφορά, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Wace, εἶναι ἡ χρῆσις θαλαμωτῶν καὶ θολωτῶν ἀντὶ τῶν καθέτων καὶ κιβωτιοσχήμων τάφων τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἀποτελεῖ ὅμως τὸ στοιχεῖον τοῦτο «πλήρη ἀλλαγὴν μεθόδου ταφῆς», ὡς ἐδέχθη ὁ ἀείμνηστος τῶν Μυκηνῶν ἐρευνητής; Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι οἱ θαλαμωτοὶ καὶ οἱ θολωτοὶ εἶναι τελείως διάφοροι τῶν καθέτων καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν κατασκευὴν καὶ ὅτι δὲν ἐξειλίχθησαν ἐξ ἐκείνων. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐδημιουργήθησαν κατὰ ξενικὰ πρότυπα καὶ ὑπὸ ξένην ἐπίδρασιν. Πολλοὶ δέχονται τὴν Αἴγυπτον ὡς τὴν περιοχὴν ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθεν ἡ ξένη αὕτη ἐπίδρασις. Εἰς τοὺς σπηλαιώδεις τάφους τοῦ Μέσου Αἰγυπτιακοῦ βασιλείου εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωμεν τὰ πρότυπα τῶν θαλαμωτῶν [1]. Πρότυπα ὅμως θολωτῶν τάφων δὲν ἔχομεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν Κρήτην, Μικρὰν Ἀσίαν ἢ Παλαιστίνην καὶ ἡ ἀρχή των ἀκόμη παραμένει ἄγνωστος. Εἰς τὸ περὶ Μυκηνῶν σύγγραμμά μου ἐδέχθην ὅτι οἱ θολωτοὶ εἶναι χαρακτηριστικὰ κατασκευάσματα τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, δημιουργηθέντα ὑπὸ τῶν κατοίκων της ἐν τῇ προσπαθείᾳ των νὰ διακρίνουν τοὺς βασιλικοὺς ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν ἀστῶν, ἀπὸ τοὺς θαλαμωτοὺς δηλαδή, οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο κατ' ἀπομίμησιν Αἰγυπτιακῶν προτύπων, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μυκηναῖοι ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια τῆς ἐμπορικῆς των συναλλαγῆς καὶ πέραν τῆς περιοχῆς τοῦ Αἰγαίου. Τὰ ΥΕ Ι καὶ ΙΙ ἀγγεῖα, τὰ εὑρεθέντα εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀποδεικνύουν τὴν συχνὴν καὶ ἐπὶ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα ἐπικοινωνίαν τῶν δύο χωρῶν [2]. Πρὸς τούτοις Αἰγυπτιακὴ ἐπίδρασις ὑποδεικνύεται ὑπὸ τῶν κτερισμάτων τῶν καθέτων τάφων τοῦ Κύκλου Α. Ὁ πλοῦτος τῶν κτερισμάτων ἐκείνων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν εὐτέλειαν τῶν προγενεστέρων μεσοελλαδικῶν, τῶν ὁποίων συνέχειαν ἀποτελοῦν οἱ κάθετοι, τὸ χρυσοκόλλητον ἐγχειρίδιον μὲ τὴν Νειλωτικὴν παράστασιν, ὁ ταριχευμένος νεκρὸς τοῦ τάφου V, αἱ προσωπίδες, τὸ ᾠὸν τῆς στρουθοκαμήλου εἶναι ἐνδείξεις

1 A. Persson, The New Tombs at Dendra, σ. 165-175. G. E. Mylonas, Ancient Mycenae, σ. 98-99 καὶ The Cult of the Dead in Helladic Times, Studies in Honor David M. Robinson I, σ. 100-102.

2 Blegen - Wace, Klio 1939, σ. 147, ὅπου μεταξὺ ἄλλων γράφουν «more than eight times as many mainland (δηλ. μυκηναϊκά) as Cretan (δηλ. μινωικά) vases are known from Egypt» καὶ αἱ σχέσεις Κρήτης καὶ Αἰγύπτου ὑποτίθεται ὅτι ἦσαν στεναί.

τοιαύτης ἐπιδράσεως. Ἀκόμη καὶ ὁ χρυσὸς τῶν τάφων ἐξ Αἰγύπτου πιθανώτατα εἰσήχθη εἰς τὰς Μυκήνας[1]. Κατ᾽ ἀκολουθίαν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τύπου τῶν τάφων δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς ξενικὴν ἐπίδρασιν· μόνη δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἐθίμων ταφῆς καὶ τὴν ἀλλαγὴν δυναστείας. Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῆς μυθολογικῆς ἱστορίας τῶν Μυκηνῶν γνωρίζομεν διαδοχὴν δυναστειῶν: τὴν δυναστείαν τοῦ Περσέως διαδέχεται ἡ τῶν Πελοπιδῶν. Τὴν διαδοχὴν ὅμως ἐκείνην δὲν ἐπηκολούθησε καὶ ἀλλαγὴ τύπου τάφων. Τὰ μέλη καὶ τῶν δύο δυναστειῶν ἔθαπτον τοὺς νεκρούς των εἰς θολωτοὺς τάφους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ἀρκετὰ μνημειώδεις καὶ ἀνταξίους τοῦ κύρους καὶ τῆς δυνάμεώς των. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ λοιπὸν ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν Μυκηνῶν, ἀφ᾽ οὗ ἐγνώρισαν τοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ μνημειώδεις τάφους τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, ἐθεώρησαν τοὺς καθέτους καὶ λακκοειδεῖς τάφους τῶν πατέρων των ἀναξίους τῆς αὐξηθείσης ἰσχύος των καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν Αἰγυπτιακῶν προτύπων τοὺς ἀντικατέστησαν διὰ τῶν θαλαμωτῶν καὶ θολωτῶν, χωρὶς νὰ ἀλλοιώσουν καὶ τὰ ἔθιμα ταφῆς.

Ἀλλ᾽ ὁ Τσουντας βεβαιοῖ ὅτι παρατηροῦνται ἀλλαγαὶ «καὶ εἰς τὰ ἔθιμα ἐνταφιάσεως μὴ ἐξηγούμεναι ἐκ χρονολογικῆς διαφορᾶς». Ἀπαριθμῶν δὲ τὰς διαφορὰς αὐτὰς λέγει: «ἐν τοῖς θολωτοῖς οἱ νεκροὶ οὐδέποτε ταριχεύονται, οὐδὲ φοροῦσι προσωπίδας, οὐδ᾽ ἐπιτίθενται ἐπὶ στρώματος χαλίκων». Εἰς τοὺς τάφους δὲν κατατίθενται πλέον πολλὰ ξίφη καὶ ἄλλα ὅπλα: «εἰς οὐδένα τῶν ἑξήκοντα περίπου θαλαμοειδῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν εὑρέθη ξίφος, εἰς ἕνα δὲ μόνον τρεῖς αἰχμαὶ δοράτων»· καὶ ὁ πλοῦτος τῶν κτερισμάτων τῶν καθέτων δὲν εὑρίσκει παράλληλον εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν νεωτέρων τάφων. Καὶ συμπεραίνει ὁ Τσουντας: «ταῦτα δὲν ἐξηγοῦνται καλῶς δι᾽ ἄλλου τρόπου ἢ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι νέος λαὸς προῆλθεν καὶ ὅτι ὁ λαὸς οὗτος ἐν Μυκήναις ἐπεκράτησε»[2].

Προτοῦ ἐξετάσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν παρατηρήσεων αὐτῶν πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδὲ εἷς ἀσύλητος θολωτὸς τάφος εὑρέθη εἰς τὰς Μυκήνας καὶ ὅτι, ὅταν παραλληλίζωμεν τὰ κτερίσματα τῶν καθέτων πρὸς τὰ τῶν θαλαμωτῶν, παραβάλλομεν τὸ περιεχόμενον βασιλικῶν τάφων πρὸς τὰ κτερίσματα τῶν τάφων ἀστῶν. Βεβαίως τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθόν. Εἶναι ὅμως ἀξιοσημείωτον ὅτι καὶ ἡ παραβολὴ τοῦ περιεχομένου τῶν τάφων τούτων δὲν ἀποδεικνύει τὰς ὑποτεθείσας διαφοράς.

Ἂς ἐξετάσωμεν τὰ σημεῖα ὡς τὰ ἀναφέρει ὁ Τσουντας. Εἰς τοὺς καθέτους τάφους τοῦ Κύκλου Α εὑρέθησαν οἱ σκελετοὶ δέκα ἐννέα ἀτόμων. Τοὐλάχιστον εἴκοσι τέσσαρες σκελετοὶ εὑρέθησαν εἰς τοὺς καθέτους τάφους τοῦ Κύκλου Β, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς «βασιλικοί». Κατὰ ταῦτα ἔχομεν σύνολον τεσσαράκοντα τριῶν περιπτώσεων ἐνταφιασμοῦ. Ἐκ τούτων εἰς μίαν μόνον περίπτωσιν ἐσημειώθη

1 Persson, ἔ. ἀ. σ. 146, 195. Σπ. Μαρινατος - Μ. Χιρμερ, Κρήτη καὶ μυκηναϊκὴ Ἑλλάς, σ. 55. Εἰς τὸ ὑπ᾽ ἀριθμὸν XIX γράμμα τῆς Ἀμάρνας, τὸ σταλὲν ὑπὸ τοῦ Tushratta εἰς τὸν Amenhotep III (1431-1375 π.Χ.), ὁ βασιλεὺς τῶν Mittani γράφει: «εἰς τὴν χώραν τοῦ ἀδελφοῦ μου (δηλ. εἰς τὴν Αἴγυπτον) ὁ χρυσὸς εἶναι τόσον κοινὸς ὅσον ἡ κόνις τοῦ ἐδάφους» καὶ ζητεῖ νὰ τοῦ δοθῇ χρυσὸς εἰς ἀντάλλαγμα ὑπηρεσιῶν καὶ δώρων. Ὁ Ηροδοτος πρὸς τούτοις (III 23) ἀναφέρει ὅτι: *ἔστι... ἐν τούτοισι τοῖσι Αἰθίοψι πάντων ὁ χαλκὸς σπανιώτατον καὶ τιμιώτατον* διὰ τοῦτο οἱ δεσμῶται *ἐν πέδῃσι χρυσέῃσι δεδέσθαι.*

2 Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 147 καὶ 243.

ταρίχευσις, τὸ λείψανον τὸ ὁποῖον εὑρέθη ὑπὸ τοῦ SCHLIEMANN εἰς τὸν τάφον V. Ἕν παράδειγμα εἰς τεσσαράκοντα τρεῖς περιπτώσεις ἀσφαλῶς δὲν ἀποδεικνύει ἔθιμον· τοὐναντίον ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ταρίχευσις ἦτο σπανιωτάτη, ὅτι ἦτο στοιχεῖον ἐπείσακτον, ἐξ Αἰγύπτου προφανῶς, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη μίαν καὶ μόνην φοράν. Σχετικῶς πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ ᾠὸν τῆς στρουθοκαμήλου τὸ κεκοσμημένον μὲ ἰχθῦς ἐκ πηλοῦ, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς εἰσήχθη ἐξ Αἰγύπτου, εὑρέθη εἰς τὸν αὐτὸν τάφον ὡς καὶ αἱ προσωπίδες καὶ τὸ χρυσοκόλλητον ἐγχειρίδιον μὲ τὴν Νειλωτικὴν παράστασιν. Τὰ στοιχεῖα αὐτά, ἀσφαλῶς ἐπείσακτα, ἐξηγοῦνται ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ τεταριχευμένος νεκρὸς ἀνῆκεν εἰς ἄρχοντα περισσότερον τῶν ἄλλων συμπαθῶς ἔχοντα πρὸς τὰ Αἰγυπτιακὰ ἔθιμα, ἢ ἀκόμη καὶ εἰς Αἰγυπτίαν πριγκίπισσαν, ἐγκατασταθεῖσαν εἰς Μυκήνας [1].

Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα θὰ καταλήξωμεν ἐὰν μελετήσωμεν προσεκτικῶς τὸ ζήτημα τῶν προσωπίδων. Ὡς γνωστόν, πέντε χρυσαῖ προσωπίδες εὑρέθησαν εἰς τὸν IV καὶ τὸν V τάφον τοῦ Κύκλου Α. Πρὸς τούτοις χρυσᾶ ἐλάσματα ἐκάλυπτον τοὺς σκελετοὺς δύο παιδίων τοῦ τάφου III. Εἰς τὰς προσωπίδας ἐκείνας προσετέθη καὶ ἕκτη ἐξ ἠλέκτρου ἐκ τοῦ τάφου Γ τοῦ Κύκλου Β [2]. Ἐκ τῶν πέντε τοῦ Κύκλου Α αἱ δύο εὑρέθησαν εἰς τὸν τάφον V, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρέθη καὶ ὁ τεταριχευμένος νεκρός, τὸ ᾠὸν τῆς στρουθοκαμήλου καὶ τὸ χρυσοκόλλητον ἐγχειρίδιον μὲ τὴν Νειλωτικὴν παράστασιν. Οἱ τάφοι τῶν δύο Κύκλων διεφύλαξαν τοὺς σκελετοὺς τριάκοντα ἀνδρῶν τοὐλάχιστον. Ἡ ἀναλογία τῶν πέντε πρὸς τριάκοντα καὶ πάλιν ἀποδεικνύει ὅτι αἱ προσωπίδες δὲν εἶναι στοιχεῖον κοινοῦ ἐθίμου ἀλλ᾽ ἐπεισάκτου νεωτερισμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Ἔθιμα συνήθως ἔχουν παρελθὸν καὶ ἱστορίαν· στάδια ἀπὸ τοῦ πρωτογόνου μέχρι τοῦ τελείως ἐξειλιγμένου τύπου καὶ μέχρι τῆς ἀποκρυσταλλώσεως τοῦ ἐθίμου διαγράφονται εἰς τὰ κατάλοιπα ἑνὸς λαοῦ. Προσωπίδας εὑρίσκομεν εἰς τὸν τάφον Γ καὶ εἰς τοὺς τάφους IV καὶ V, μετ᾽ αὐτοὺς δὲ δὲν ἀναφαίνονται πλέον. Καὶ ὅμως χρονολογικῶς οἱ τάφοι αὐτοὶ εἶναι ἀρχαιότεροι τῶν τάφων III καὶ I. Εἰς τὸν III ἔχομεν τοὺς σκελετοὺς τριῶν γυναικῶν, εἰς τὸν I τριῶν ἀνδρῶν. Ἐὰν αἱ προσωπίδες ἦσαν ἔθιμον κοινὸν νεωτέρων χρόνων διατὶ οἱ τρεῖς σκελετοὶ τοῦ τάφου I δὲν ἔχουν ὁμοίας; Καὶ αἱ γυναῖκες δὲν εἶχον ἀνάγκην προσωπίδων; Πρὸς τούτοις προσωπίδες εἶναι ἄγνωστοι εἰς τοὺς μεσοελλαδικοὺς χρόνους. Ἐὰν πρόκειται περὶ ἐθίμου, εἰς μεσοελλαδικοὺς τάφους θὰ πρέπῃ νὰ εὕρωμεν τὴν πρώτην ἀπόπειραν τῆς εἰσαγωγῆς του καὶ τὰ πρῶτα ἄτεχνα ἐλάσματα. Ἑκατοντάδες ὅλαι μεσοελλαδικῶν τάφων ἔχουν ἤδη ἀνασκαφῆ εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐπιστημόνων [3]. Εἰς οὐδένα τούτων εὑρέθησαν προσωπίδες ἢ καὶ ἁπλᾶ ἐλάσματα δυνάμενα νὰ θεωρηθοῦν ὡς προάγγελοι αὐτῶν [4]. Προσωπίδες ἀναφαίνονται ἐν ἐξειλιγμένῃ μορφῇ αἰφνιδίως εἰς τοὺς καθέτους

1 Εἰς Αἴγυπτον χρυσοκόλλητα ἐγχειρίδια ἐτίθεντο εἰς τοὺς τάφους πριγκιπισσῶν. Τοῦτο ἐσημείωσε πρὸ ἐτῶν ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, ἔ.ἀ. σ. 184 ὅρα καὶ ΜΑΡΙΝΑΤΟΝ - ΧΙΡΜΕΡ, ἔ.ἀ. σ. 56.

2 G. KARO, Die Schachtgräber von Mykenai, ἀριθ. 253, 254, 259, 623, 624 καὶ πίν. XLVII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΠΑΕ 1952, σ. 449 καὶ εἰκ. 17. MYLONAS, Ancient Mycenae, εἰκ. 50.

3 Ὅρα WACE καὶ BLEGEN, Middle Helladic Tombs, Symbolae Osloenses 9, 1930, σ. 28-37. MYLONAS, The Cult of the Dead, σ. 68-82.

4 Τὰ χρυσᾶ ἐλάσματα τῶν τάφων τῆς Μόχλου R. SEAGER, Explorations in the island of Mochlos, εἰκ. 8, 9, 41 δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὰ μεσοελλαδικὰ ἔθιμα ταφῆς. Ἄλλως τε ὁ ἀνασκαφεύς των ἐπίστευεν ὅτι ἦσαν διαδήματα.

τάφους Γ, IV καὶ V καὶ ἡ χρῆσίς των παύει ἀποτόμως μετ' αὐτούς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, νομίζω, ὅτι καὶ αἱ προσωπίδες ἦσαν στοιχεῖον ἐπείσακτον, ξένον πρὸς τὰς ἑλλαδικὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα ταφῆς, τοῦ ὁποίου ἡ ἐγκατάλειψις ἦτο φυσικὴ κατόπιν τῆς πρώτης ἐντυπώσεως τοῦ νεωτερισμοῦ.

Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ἐξυπηρέτουν αἱ προσωπίδες, δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένος. Ὁ SCHLIEMANN ὑπέθεσεν ὅτι δι' αὐτῶν ἐκαλύπτοντο τὰ πρόσωπα τῶν νεκρῶν, ὁ δὲ ΤΣΟΥΝΤΑΣ ἐδίδαξεν ὅτι «σκοπὸς τῶν προσωπίδων ἦτο βεβαίως ἡ διαιώνισις τῆς μορφῆς» [1]. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἀπερρίφθη ὑπὸ τοῦ ΣΤΑΗ, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ προσωπίδες ἐστερεοῦντο ἐπὶ ξυλίνων λαρνάκων, εἰς τὰς ὁποίας ἐνετίθεντο οἱ νεκροί. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ΣΤΑΗ ἐλησμονήθη σχεδόν· ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας τὴν ἀνεβίωσεν ὁ PERSSON [2]. Δυστυχῶς ἡ προσωπὶς τοῦ τάφου Γ δὲν εὑρέθη εἰς τὴν ἀρχικήν της θέσιν καὶ φαίνεται ὅτι εἶχε μετατοπισθῇ ἐν ὅσῳ ὁ τάφος ἐκεῖνος ἦτο ἀκόμη ἐν χρήσει. Αἱ ἀνασκαφαὶ ὅμως τοῦ Κύκλου Β ἀπέδειξαν ὅτι οἱ νεκροὶ τῶν καθέτων τάφων δὲν εἶχον ἐντεθῆ εἰς ξυλίνας λάρνακας καὶ ἐνίσχυσαν τὸ συμπέρασμα τοῦ KARO ὅτι καὶ οἱ νεκροὶ τοῦ Κύκλου Α δὲν εἶχον ταφῆ ἐντὸς ξυλίνων κιβωτίων [3]. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, εἶναι βεβαίως ἐξηκριβωμένον ὅτι ἀπὸ παναρχαίων χρόνων εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον τῆς ἐπιθέσεως προσωπίδων καὶ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν νεκρῶν καὶ εἰς τὰ καλύμματα τῶν σαρκοφάγων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ νεκροὶ ἐνετίθεντο.

Τὰ δάπεδα τῶν καθέτων τάφων ἐκαλύπτοντο ὑπὸ χαλίκων κατὰ ἀρχαῖον μεσοελλαδικὸν ἔθιμον. Σκοπός των ἦτο ἡ δημιουργία ξηροῦ δαπέδου ὀλίγον ἢ οὐδόλως ἐπηρεαζομένου ὑπὸ τῆς ὑγρασίας. Πόσον ἀπησχόλει τοὺς κτίστας τῶν καθέτων τάφων ἡ ἀποφυγὴ τῆς διεισδύσεως ὑδάτων, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐξ ὑδατοστεγοῦς πηλοῦ ἐνίσχυσιν τῆς στέγης των. Ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη χαλίκων διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τοὺς θολωτούς, διότι τὰ δάπεδά των ἦσαν ἐκ φύσεως ξηρὰ καὶ πρὸς τούτοις προεφυλάσσοντο ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν ὑπὸ παχέος στρώματος ὑδατοστεγοῦς πηλοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκαλύπτοντο τὰ πλευρὰ τῆς θόλου. Ἐὰν εἰς σπανίας περιπτώσεις συνεσωρεύοντο ὕδατα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θόλου, τότε εἰδικὰ μέτρα ἐλαμβάνοντο διὰ τὴν ἀποχέτευσίν των. Τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὸν λεγόμενον τάφον τῆς Κλυταιμήστρας [4]. Κατ' ἀκολουθίαν τὰ δάπεδα τῶν θολωτῶν καὶ θαλαμωτῶν δὲν ἐκαλύπτοντο ὑπὸ χαλίκων διότι εἰς τὴν περίπτωσίν των δὲν ὑφίστατο πλέον ὁ πρακτικὸς σκοπός, τὸν ὁποῖον ἐξυπηρέτουν.

Ἡ σπάνις ξιφῶν καὶ ἄλλων ὅπλων εἰς τοὺς θαλαμωτοὺς ἐξηγεῖται πλήρως ὑπὸ τοῦ ἐθίμου τοῦ μνημονευομένου ἤδη ὑπὸ τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ [5], κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ συγγενεῖς τῶν ἐνταφιασθέντων, εἰς μεταγενεστέρας ἐνταφιάσεις, ἀφῄρουν ἐκ τῶν προκατατεθέντων κτερισμάτων τὰ ἀξιολογώτερα καὶ χρησιμώτερα. Ἡ παρατήρησις τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ ἐπεβεβαιώθη ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ WACE εἰς τὰς Μυκήνας καὶ τοῦ BLEGEN εἰς τὴν

1 Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 117.

2 Β. ΣΤΑΗΣ, Περὶ τῆς χρήσεως μυκηναϊκῶν τινων κοσμημάτων, ΑΕ 1907, σ. 31-60. A. PERSSON, New Tombs at Dendra, σ. 113 ἑξ. Ὅρα καὶ Μ. MEURER ἐν JdI 1912, σ. 208 ἑξ.

3 KARO, Schachtgräber, σ. 38 ἑξ.

4 Σημειωτέον ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ WACE τελευταία ἔρευνα τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Ἐπάνω Φούρνου ἀπέδειξεν ὅτι τὸ δάπεδόν του ἐκαλύπτετο ὑπὸ χαλίκων. Καὶ ὁ τάφος αὐτὸς ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην καὶ ἀρχαιοτέραν ὁμάδα τῶν θολωτῶν BSA 48, 1953, σ. 72.

5 Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 147.

Πρόσυμναν[1]. Ἄλλως τε ἡ ὑπὸ τοῦ ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ ἀνακάλυψις καὶ ἀνασκαφὴ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Ρούτση ἀπέδειξε τὸ ἀναληθὲς τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου· διότι μεταξὺ τῶν κτερισμάτων τοῦ τελευταίου νεκροῦ τοῦ τάφου τούτου καταλέγονται καὶ δέκα ξίφη καὶ μάχαιραι[2]. Καὶ ἐὰν ἀκόμη τὰ εἰς τοὺς θολωτοὺς τάφους κατατιθέμενα κτερίσματα δὲν ἦσαν οὔτε τόσον πολυάριθμα οὔτε τόσον πολύτιμα ὅσον τὰ εἰς τοὺς καθέτους κατατεθέντα, ἀκόμη καὶ τότε ἡ διαφορὰ δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν νηφαλιότητα, ἡ ὁποία κατὰ φυσικὴν συνέπειαν θὰ ἠκολούθησε τὴν πρώτην ὑπερβολὴν τῆς νεωτεριζούσης τροπῆς, τὴν ὀφειλομένην εἰς Αἰγυπτιακὴν ἴσως ἐπιρροὴν καὶ ἀπομίμησιν τῆς Αἰγυπτιακῆς πολυτελείας. Τὴν σχετικὴν εὐτέλειαν τῶν κτερισμάτων, ἐὰν τοιαύτη ὑφίστατο πράγματι, ἀνεπλήρου ἡ μνημειώδης μορφὴ τῶν τάφων καὶ ἡ πολυτέλεια τῆς προσόψεώς των.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ὑποτεθείσας διαφοράς, αἱ ὁποῖαι, ὡς βλέπομεν, δὲν ὑφίστανται, αἱ ὁμοιότητες τῶν ἐθίμων ταφῆς εἶναι πολυάριθμοι καὶ βαρυσήμαντοι. Μολονότι ὁ Κύκλος φαίνεται ὅτι ἀνῆκεν εἰς μίαν οἰκογένειαν βασιλέων ἢ καὶ ἀριστέων τῆς μυκηναϊκῆς πολιτείας, ἕκαστος τῶν καθέτων τάφων ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν ταφὴν ἑνὸς ἴσως βασιλικοῦ προσώπου καὶ τῶν ἀμέσως πρὸς αὐτὸ προσκειμένων ἀτόμων[3]. Καὶ κατὰ τοῦτο οἱ κάθετοι ἀκολουθοῦν τὰ ἔθιμα τῶν μεσοελλαδικῶν τῆς δευτέρας περιόδου, διότι φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς εἷς καὶ μόνον νεκρὸς ἐνετίθετο εἰς τοὺς κιβωτιοσχήμους μεσοελλαδικοὺς τάφους. Μετὰ παρέλευσιν χρόνου, ὡς ἀπέδειξαν ἰδίᾳ οἱ τάφοι τοῦ δυτικοῦ νεκροταφείου τῆς Ἐλευσῖνος, καὶ δεύτερος καὶ τρίτος νεκρὸς ἐτίθετο εἰς τὸν αὐτὸν τάφον. Καὶ οἱ θολωτοὶ τάφοι κατὰ τὸν WACE, «do not seem to have been family tombs, but to have been intended for one royal tenant and his immediate kin»[4]. Οἱ θαλαμωτοὶ ἦσαν οἰκογενειακοὶ καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ἐπὶ πολλὰ ἔτη διὰ τὸν ἐνταφιασμὸν ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, διότι βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν εἰς τὸν πολὺν λαὸν νὰ κατασκευάζῃ δαπανηρὰ μαυσωλεῖα δι᾽ ἕκαστον σημαῖνον μέλος τῆς οἰκογενείας.

Εἰς τὰ δύο εἴδη τῶν τάφων παρατηρεῖται ὁ παραμερισμὸς καὶ ἡ συσσώρευσις εἰς γωνίας, εἰς κόγχας ἢ λάκκους τῶν ὀστῶν τῶν προγενεστέρως ταφέντων. Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἤδη ἐν χρήσει εἰς τοὺς μεσοελλαδικοὺς χρόνους[5], χαρακτηρίζει ὁλόκληρον τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν καὶ ὑποδεικνύει ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων. Κοινὸν πρὸς τούτοις εἶναι καὶ ἕτερον ἔθιμον, τὸ ὁποῖον καὶ πάλιν ἀποδεικνύει τὴν ἔλλειψιν ταύτην σεβασμοῦ. Ὁ διασκορπισμός, ἡ κλοπὴ καὶ ἡ καταστροφὴ ἀκόμη κτερισμάτων ἀνηκόντων εἰς προγενεστέρως ταφέντας ἀπαντᾷ καὶ εἰς τοὺς θαλαμωτοὺς καὶ

1 WACE, Chamber Tombs of Mycenae, σ. 138, 145. BLEGEN, Prosymna, σ. 247.

2 ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, Illustrated London News, 6 Ἀπριλίου 1957. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1956, σ. 94.

3 Ὡς γνωστόν, ἐν ὅλῳ δέκα ἐννέα σκελετοὶ εὑρέθησαν εἰς τοὺς ἓξ καθέτους τάφους τοῦ Κύκλου Α: τρεῖς εἰς τὸν τάφον Ι, εἷς εἰς τὸν ΙΙ, πέντε εἰς τὸν ΙΙΙ, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἀνῆκον εἰς παιδία, πέντε εἰς τὸν IV, τρεῖς εἰς τὸν V καὶ δύο εἰς τὸν VI. Οἱ τάφοι οὗτοι δὲν εἶναι τῶν αὐτῶν χρόνων φαίνεται δ᾽ ὅτι ὁ VI εἶναι ὁ ἀρχαιότερος, μετ᾽ αὐτὸν εἰς χρονολογικὴν τάξιν ἔρχονται ὁ ΙΙ, ὁ IV, ὁ V καὶ νεώτατοι πάντων ὁ ΙΙΙ καὶ ὁ Ι.

4 Mycenae, σ. 19.

5 Τοῦτο καὶ πάλιν ἀπέδειξαν πλήρως οἱ μεσοελλαδικοὶ τάφοι τοῦ δυτικοῦ νεκροταφείου τῆς Ἐλευσῖνος, ΠΑΕ 1952, σ. 71. Συσσωρευμένα ἢ παραμερισμένα ὀστᾶ εὑρέθησαν τοὐλάχιστον εἰς τὸν τάφον VI τοῦ Κύκλου Α καὶ εἰς τοὺς τάφους Γ, Ε, Ι, Λ, Ν κλπ. τοῦ Κύκλου Β.

εἰς τοὺς καθέτους. Εἰς τὰ χώματα, τὰ πληροῦντα τοὺς καθέτους τάφους τοῦ Κύκλου Β, τοὺς χρησιμοποιηθέντας διὰ τὴν ταφὴν περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς ἀτόμων, εὑρέθησαν πολλὰ θρυμματισμένα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα βεβαίως ἦσαν κτερίσματα τῶν ἀρχικῶς εἰς τὸν τάφον ἐνταφιασθέντων. Εἰς τὰ χώματα π.χ., τὰ πληροῦντα τὸν τάφον Γ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον ἐνταφιασθῆ τέσσαρες νεκροί, εὑρέθησαν ὄστρακα, τὰ ὁποῖα συγκολληθέντα ἐσχημάτισαν περὶ τὰ εἴκοσι πέντε ἀγγεῖα, ἐν ᾧ πλήρη ἀγγεῖα ἐκβληθέντα τοῦ τάφου εἶχον ἀποτεθῆ εἰς τὸ ἄκρον τῆς στέγης τοῦ τάφου Ν [1]. Ἡ θέσις τῶν νεκρῶν εἰς κεκαμμένην στάσιν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰς δύο ὁμάδας τῶν τάφων καὶ ἔχει τὴν ἀρχήν της εἰς μεσοελλαδικὸν ἔθιμον ἐπιβληθέν, νομίζω, ὑπὸ τοῦ μικροῦ χώρου τῶν κιβωτιοσχήμων τάφων, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζουν τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τῆς μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς. Τὰ εἴδη τῶν κτερισμάτων εἶναι σχεδὸν τὰ αὐτά· μερικὰ ἔργα τέχνης ἀντικαθίστανται ὑπὸ ἄλλων ὡς νεώτεραι τεχνοτροπίαι καὶ κομψοτεχνήματα διαδέχονται ἄλληλα εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ζωήν. Τὰ ἐπακολουθοῦντα τὸν ἐνταφιασμὸν δεῖπνα εἶναι χαρακτηριστικὰ καὶ τῶν δύο περιόδων, κοιναὶ ἐπίσης αἱ ἐπιτύμβιοι στῆλαι καὶ τὰ σήματα καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ «χεύειν χυτὴν γαῖαν». Ὡς ὁ ἀείμνηστος Α. Κεραμοπουλλος ὑπέδειξε, χαμηλοὶ τύμβοι ἐκάλυπτον χωριστὰ ἕνα ἕκαστον τῶν καθέτων τάφων τοῦ Κύκλου Α [2]. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κύκλου Β ἐπεβεβαίωσε τὴν παρατήρησιν αὐτὴν διότι ἕκαστος τῶν τάφων τοῦ Κύκλου τούτου ἐκαλύπτετο ὑπὸ χώματος σχηματίζοντος μικρὸν τύμβον. Ἀλλὰ καὶ αἱ θόλοι τῶν θολωτῶν τάφων ἐκαλύπτοντο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὸ χώματος σχηματίζοντος τύμβον μεγάλων διαστάσεων [3].

Καθ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἐθίμων, φαίνεται ὅτι καὶ αἱ ἀντιλήψεις αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸν μετὰ θάνατον κόσμον ἦσαν αἱ αὐταὶ καὶ εἰς τὴν περίοδον τῶν καθέτων καὶ εἰς τὴν τῶν θολωτῶν καὶ θαλαμωτῶν. Συναφὴς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς εἶναι καὶ ἡ ἔλλειψις λατρείας τῶν νεκρῶν προγόνων. Ἡ παράδοσις τῆς ὑπάρξεως λατρείας νεκρῶν εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἔχει δημιουργηθῆ καὶ ἐπικρατήσει, ταύτην δὲ ἀκολουθοῦν πιστῶς καὶ ἄνευ ἐλέγχου σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐπιστήμονες. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ Τσουντασ ἐδέχθη ὅτι οἱ μυκηναῖοι ἐλάτρευον τοὺς νεκροὺς προγόνους ὡς ἑρκείους καὶ προσέφερον εἰς αὐτοὺς ἐναγισμοὺς καὶ τὸ αἷμα σφαγιασθέντων ζῴων. «Τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐναγισμῶν» κατὰ ὡρισμένας ἡμέρας «ἀποδεικνύει...ὁ κυκλοτερὴς βωμός, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ κτιστὸς βόθρος, ἐπὶ τῶν θολωτῶν ὅμως καὶ θαλαμοειδῶν δὲν ἀνεκαλύφθη ποτὲ κτίσμα τι ὅμοιον». Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ Wace ἐδίδαξεν ὅτι: «to the worship of divine beings the Mycenaeans almost certainly added the cult of the dead». Ἀλλὰ διατί; Ὡς μόνην ἐξήγησιν τῆς ἀντιλήψεώς του γράφει: «their tholos and chamber tombs with the evidence of the ritual of the burial and the whole circumstances of the Grave Circle at Mycenae, where the royal tombs were enclosed as a sacred area for the practice of a cult, indicate more clearly than words

1 Παπαδημητριου, ΠΑΕ 1952, σ. 443· 1953, σ. 226. Mylonas, Ancient Mycenae, σ. 134 καὶ εἰκ. 65. Διὰ τὸ ἔθιμον αὐτὸ εἰς τοὺς χρόνους τῶν θαλαμωτῶν ὅρα μεταξὺ ἄλλων καὶ Wace, Chamber Tombs of Mycenae, σ. 130.

2 Κεραμοπουλλος, Περὶ τῶν βασιλικῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, ΑΕ 1918, σ. 58. Παπαδημητριου, ΠΑΕ 1953, σ. 224-225.

3 Wace, JHS 74, 1954, σ. 170. BSA 50, 1955, σ. 209-236.

that there was a definite cult of the dead in Mycenean Greece»[1]. Καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη, μολονότι ἀληθοφανής, ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἀποβολὴ καὶ ὁ θρυμματισμὸς τῶν κτερισμάτων, ἀκόμη καὶ τῶν ὀστῶν τῶν προγενεστέρων, ἡ χαρακτηρίζουσα τὰ ἔθιμα τῶν θαλαμωτῶν δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν τὴν ἀνεξελέγκτως υἱοθετηθεῖσαν. Λατρεία προϋποθέτει σεβασμὸν τῶν λειψάνων τῶν προγενεστέρων, ἐναγισμοὺς καὶ ἀναθήματα κατὰ περιόδους. Τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν προελθόντα στοιχεῖα δὲν ὑποδεικνύουν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἀποδεικνύουν, τὴν τέλεσιν ἐναγισμῶν καὶ τὴν ἀνάθεσιν κατὰ περιόδους καὶ ἐπὶ χρόνον ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς νεκρούς. Πολυπληθεῖς τάφοι τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων ἔχουν ἤδη σκαφῆ, εἰς οὐδένα ὅμως εὑρέθησαν ἴχνη λατρείας ἀναγόμενα εἰς προϊστορικοὺς χρόνους[2]. Ἐνδείξεις λατρείας εὑρέθησαν εἰς μερικοὺς θολωτοὺς καὶ θαλαμωτοὺς τάφους· ὅλαι ὅμως αἱ ἐνδείξεις αὐταὶ ἀνάγονται εἰς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ ἀποδεικνύουν μόνον ὅτι ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν ἤρχισεν εἰς τὴν ὑστερωτέραν γεωμετρικὴν ἐποχήν[3].

Ἡ ὄντως θαυμαστὴ ἀρχιτεκτονικὴ μορφὴ τῶν θολωτῶν καὶ ἡ διακόσμησις τῆς προσόψεως τῆς εἰσόδου των ἄγει εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι κατεσκευάσθησαν τόσον μεγαλοπρεπεῖς διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἡ αἰωνία κατοικία τοῦ ἄρχοντος, ὡς ὁ τόπος ὅπου ὁ ἄναξ καὶ νεκρὸς θὰ παρέμενε διὰ νὰ δέχεται τὴν λατρείαν τῶν ὑπηκόων του[4]. Ἀλλὰ καὶ οἱ θαλαμωτοὶ τάφοι, ὡς τάφοι ἀνθρώπων κοινῶν καὶ οὐχὶ ἀριστέων, εἶναι συγκριτικῶς μνημειώδεις καὶ θαυμαστοί. Ἡ γλυπτὴ διακόσμησις τῆς προσόψεως τῆς εἰσόδου τῶν θολωτῶν εὑρίσκει παράλληλον εἰς τὴν διὰ χρωμάτων ποικίλην διακόσμησιν τῆς εἰσόδου τῶν θαλαμωτῶν[5]. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσωμεν τοὺς θαλαμωτοὺς τάφους ὡς τὴν μόνιμον κατοικίαν τῶν εἰς αὐτοὺς ἐνταφιασθέντων, ὅταν τὰ ὀστᾶ των συσσωρεύωνται τόσον ἀνευλαβῶς εἰς τὰς γωνίας καὶ κόγχας, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ ἀπορρίπτωνται εἰς τὸν δρόμον, ὅταν τὰ κτερίσματά των θρυμματίζωνται, διασκορπίζωνται καὶ ἀποβάλλωνται, τὰ δὲ πολυτιμότερα τούτων κλέπτωνται ὑπ' αὐτῶν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας; Ὁ WACE πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπέδειξεν ὅτι: «the earlier burials by members of what apparently was a well-to-do family were thrown out into the dromos by later members of the family without regard for the remains of their ancestors». Εἰς τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς ὁ BLEGEN προσέθεσε: «it is evident that the actual physical remains of the dead were held in little respect when the time came for subsequent burial»[6]. Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις τῆς λατρείας εἶναι ἀπίθανος διὰ τοὺς θαλαμωτούς, εἶναι ἐξ ἴσου ἀπίθανος καὶ διὰ τοὺς θολωτούς. Πρέπει νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδὲ ἓν στοιχεῖον ἀνεκαλύφθη ὑποδεικνύον λατρείαν τελουμένην εἰς θολωτοὺς τάφους καὶ εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους.

1 ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 150 καὶ 170. WACE, Mycenae, σ. 116.

2 MYLONAS, The Cult of the Dead, σ. 64-105.

3 MARTIN P. NILSSON, The Minoan - Mycenaean Religion and its Survival in Greek Religion, 2α ἔκδοσις, σ. 603 ἑξ. BLEGEN, Prosymna, σ. 262-263. ΑΕ 1937, σ. 377-390. MYLONAS, The Cult of the Dead, σ. 102-103 καὶ Ἡ ἀρχὴ τῆς λατρείας τῶν ἡρώων, Τιμητικὸς τόμος Ἀ. Ἀλιβιζάτου, σ. 3-9.

4 Ὅρα τὰ ὑπὸ τοῦ WACE λεγόμενα, ἀνωτέρω σημ. 1.

5 ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 135.

6 WACE, Chamber Tombs of Mycenae, σ. 130, 145. BLEGEN, Prosymna, σ. 247. Ὅρα καὶ ΜΑΡΙΝΑΤΟΝ εἰς ΑΕ 1932, σ. 23.

Ὑποτίθεται ὅμως ὅτι οἱ κάθετοι τάφοι τῶν Μυκηνῶν, καὶ δὴ ὁ περιορισμός των εἰς Κύκλον, ἀποδεικνύουν τὴν ὑπόστασιν λατρείας διὰ τοὺς βασιλεῖς. Ποῖα ὅμως στοιχεῖα ἔχομεν καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν; Εἰς τὸν Κύκλον Α καὶ ἄνωθεν τοῦ τάφου IV ὁ Schliemann ἀνεκάλυψε κυκλοτερῆ «βωμὸν» καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ Κύκλου Α ὁ Κεραμοπουλλος ἀνέσκαψε σπηλαιώδη κοιλότητα, εἰς τὴν ὁποίαν, κατ' αὐτόν, ἐναγισμοὶ καὶ ἀναθήματα προσεφέροντο εἰς τοὺς νεκρούς. Ἐπὶ τῶν στοιχείων τούτων κυρίως βασίζεται ἡ πίστις πρὸς τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν τῶν ἀποτεθέντων εἰς τοὺς καθέτους τάφους. Ἂς ἐξετάσωμεν ὅμως τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μὲ περισσοτέραν προσοχήν. Εἶναι προφανὲς ἐκ τῶν πραγμάτων, ὡς ὁ Wace ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ χῶρος τοῦ Κύκλου Α ἰσοπεδώθη εἰς ΥΕ ΙΙΙ χρόνους, ὅτε ἱδρύθη καὶ ὁ ἐκ πλακῶν περίβολός του. Ὁ ἐξωραϊσμὸς τοῦ Κύκλου, ὡς καὶ ἡ περὶ αὐτὸν καμπὴ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους τῆς ἀκροπόλεως, ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τοὺς ΥΕ ΙΙΙ χρόνους ὁ σεβασμὸς τῶν μυκηναίων πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Κύκλου καὶ πρὸς τοὺς βασιλικοὺς τάφους, τοὺς ὁποίους ἐνέκλειε, ἦτο σημαντικός. Ἐὰν τὸ σπήλαιον καὶ ὁ βωμὸς ἀπετέλουν τὸ κέντρον λατρείας τότε ἡ λατρεία αὕτη θὰ συνεχίζετο καὶ εἰς τοὺς ΥΕ ΙΙΙ χρόνους καὶ κατὰ τὸν ἐξωραϊσμὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐλαμβάνετο φροντὶς διὰ τὴν διατήρησίν των. Ὁ βωμὸς τοὐλάχιστον θὰ ἔπρεπε νὰ μεταφερθῇ εἰς τὸ νέον ἐπίπεδον τὸ σχηματισθὲν διὰ τῆς ἰσοπεδώσεως, ὅπως ἐγένετο καὶ διὰ τὰς στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς των θέσεως ἀνυψώθησαν εἰς τὸ ἐπίπεδον ἐκεῖνο. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔγινε. Καὶ ὁ βωμὸς καὶ τὸ σπήλαιον ἐκαλύφθησαν ὑπὸ παχέος στρώματος χώματος καὶ παρέμειναν ἄχρηστα μέχρι τοῦ τέλους τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κύκλου τῆς ὑστεροελλαδικῆς ἐποχῆς οὐδὲ ἓν στοιχεῖον ἀνευρέθη δυνάμενον νὰ ὑποδείξῃ τὴν ὑπόστασιν λατρείας. Ἐσχάτως ὁ συνάδελφος κ. Μαρινατος ὑπεστήριξεν ὅτι καὶ ὁ βωμὸς ἀρχικῶς ἐχρησίμευε διὰ τὴν διείσδυσιν χοῶν εἰς τὸν τάφον, ἀφ' οὗ ἡ στέγη του εἶχε κλεισθῆ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τυπικοῦ τῆς ταφῆς, ὁ δὲ Παπαδημητριου, ὡς μοι ἐδήλωσε προσωπικῶς, πιστεύει ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Schliemann εὑρεθὲν κτίσμα δὲν εἶναι κἂν βωμός. Πρὸς τούτοις ὁ Nilsson ἠμφεσβήτησε τὴν λατρευτικὴν ὑφὴν τῆς ἐπιχώσεως τοῦ σπηλαιώδους κοιλώματος [1].

Ὑπετέθη ἐπίσης ὅτι εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τοῦ Κύκλου Α, εἰς τὴν περιοχὴν δηλαδή, ἡ ὁποία δὲν περιέχει καθέτους τάφους, ὑπῆρχε ναΐσκος διὰ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην ὁ Σταματακης ἀνεκάλυψε τοὐλάχιστον τέσσαρας λακκοειδεῖς τάφους, περισσότεροι δὲ ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχον καὶ κατεστράφησαν κατὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου, ὅτε ἀκόμη καὶ μέρος τοῦ βράχου ἐλαξεύθη πρὸς τοῦτο. Εἰς τοὺς τάφους ἐκείνους προφανῶς ἦσαν ἐνταφιασμένοι οἱ νεκροί, τὰ ὀστᾶ τῶν ὁποίων ἀνεκάλυψεν ὁ Schliemann κατεσπαρμένα εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ Κύκλου καὶ τὰ ὁποῖα ὁ Τσουντας ἀρχικῶς ἀπέδωσεν εἰς δούλους ἢ αἰχμαλώτους σφαγέντας ἐπὶ τῶν τάφων τῶν κυρίων των [2]. Ἡ καταστροφὴ τῶν σκελετῶν καὶ ἡ διασπορὰ τῶν ὀστῶν εἰς τὴν ἐπίχωσιν ἀποδεικνύει ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν ἔλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὰ λείψανα τῶν προγενεστέρων, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Καὶ

1 Μαρινατος εἰς τὸ Γέρας Κεραμοπούλλου, σ. 65 ὑποσ. 1. Nilsson, ἔ.ά. σ. 609.

2 Μαρινατος, ἔ.ά. σ. 82-83. Wace, Mycenae, σ. 61. Τσουντας, Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 116.

ἡ ὑπόθεσις λατρείας τελουμένης εἰς ναΐσκον ἐντὸς τοῦ περιβόλου ὄχι μόνον δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ, ἀλλὰ φαίνεται ἀδύνατος.

Ὁ περιορισμὸς τοῦ χώρου τῶν τάφων ὑπὸ περιβόλου ἐξελήφθη ὡς στοιχεῖον ἀποδεικτικὸν τῆς χρήσεώς του ὡς τεμένους. Ἦτο ὅμως ὁ κύκλος αὐτὸς τέμενος; Πρὸ ἐτῶν ὁ Τσουντας, ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Κύκλος ἦτο τύμβος, παρετήρησεν «ὅτι ἡ εἴσοδος τοῦ περιβόλου δὲν ἐκλείετο διὰ θύρας,... ἀλλ' εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ εἰς τὸ ἱερὸν τέμενος εἴσοδος ἀφήνετο ἐλευθέρα εἰς πάντα τὸν θέλοντα νὰ εἰσέλθῃ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ζῷα ἀκόμη; διότι κύνας τοὐλάχιστον ἔτρεφον οἱ Μυκηναῖοι καὶ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως» [1]. Ἐκ τοῦ Κύκλου Β μανθάνομεν ὅτι ἀρχικῶς χῶρός τις περιωρίσθη ὑπὸ περιβόλου διὰ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν ἐνταφίασιν τῶν μελῶν βασιλικῆς οἰκογενείας. Ὁ περίβολός του δὲν ἐκτίσθη ἐκ τῶν ὑστέρων διὰ νὰ μετασχηματίσῃ εἰς τέμενος τὸν χῶρον τῶν βασιλικῶν τάφων. Εἰς τὸν χῶρον τοῦ Κύκλου Β οὐδὲ ἓν στοιχεῖον ἀνεκαλύφθη ὑποδεικνύον λατρείαν, μολονότι ἰδιαιτέρα προσοχὴ κατεβλήθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ὑπάρξεως ἀναθημάτων ἢ ἴχνους ἐναγισμῶν. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ χῶρος τοῦ Κύκλου Α φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς ὡρίζετο ὑπὸ περιβόλου καὶ ἡ μεταγενεστέρα διασκευή του ἁπλῶς ἐπανελάμβανε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν. Ὁ κυκλικὸς περίβολος λοιπὸν δὲν εἶναι ἀρκετὸς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ χῶρος ἦτο τέμενος. Τὸν Κύκλον Α ἐσεβάσθησαν οἱ μεταγενέστεροι ὄχι διότι λατρεία ἐτελεῖτο εἰς αὐτὸν ἀλλὰ διότι ἐθεωρεῖτο ἱστορικὸν μνημεῖον, στενὴν σχέσιν ἔχον πρὸς τὴν μυθικὴν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἱστορίαν καὶ ὡς τοιοῦτο τὸ διετήρησαν. Ἐὰν ὁ διὰ περιβόλου περιορισμὸς κυκλικοῦ χώρου, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχον τάφοι βασιλικοί, ἦτο ἀρκετὸς διὰ νὰ μετατρέψῃ τὸν χῶρον ἐκεῖνον εἰς τέμενος, τότε καὶ ὁ Κύκλος Β θὰ ἔπρεπε νὰ ἐθεωρεῖτο ὡς τέμενος καὶ νὰ ἦτο σεβαστός. Τὸν Κύκλον Β ὅμως καὶ αὐτοὶ οἱ μυκηναῖοι ὄχι μόνον τὸν ἠγνόησαν ἀλλὰ καὶ τὸν παρεβίασαν. Μέρος τοῦ περιβόλου του κατεστράφη ὑπὸ τῶν οἰκοδόμων τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς Κλυταιμήστρας καὶ εἰς τὴν περιοχήν του φαίνεται ὅτι οἱ τεχνῖται κατειργάσθησαν τοὺς ὀγκολίθους, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τάφου ἐκείνου. Πρὸς τούτοις μέρος τοῦ χώρου του θὰ ἐκαλύφθη ὑπὸ τοῦ τύμβου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Wace, ἐσχηματίσθη ἄνωθεν τῆς θόλου. Εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Κύκλου Β, ὁ τάφος Ρ ἐκενώθη, τὸ περίγραμμά του ηὐρύνθη καὶ ἐντὸς αὐτοῦ κατεσκευάσθη ἕτερος τάφος [2]. Ὅλα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ μυκηναῖοι δὲν ἐσεβάσθησαν τὸν Κύκλον Β, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀδύνατον ἐὰν εἰς τὴν περιοχήν του ἐξησκεῖτο λατρεία νεκρῶν. Συνοψίζοντες τὰ λεχθέντα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ δι' ἀνασκαφῶν ἀνακαλυφθέντα στοιχεῖα ἀποδεικνύουν ὅτι λατρεία νεκρῶν δὲν ὑφίστατο οὔτε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν θολωτῶν οὔτε κατὰ τὴν περίοδον τῶν καθέτων τάφων.

Μία ἀκόμη παρατήρησις ὑπολείπεται. Ἡ ὑποτεθεῖσα διαδοχὴ δυναστειῶν ἢ καὶ λαῶν βασίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς χρονικῆς διαδοχῆς τῶν τύπων τῶν τάφων. Ὑποτίθεται δηλαδὴ ὅτι οἱ θολωτοὶ καὶ θαλαμωτοὶ ἤρχισαν ἱδρυόμενοι ἀφ' οὗ ἔπαυσεν ἡ χρῆσις καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν καθέτων. Εἶναι ἄραγε ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀληθής, στηρίζε-

1 Τσουντας, ἔ.ἀ. σ. 101. Βεβαίως ἡ ὑπόθεσίς του περὶ τύμβου ἀστοχεῖ.

2 Mylonas, Ancient Mycenae, σ. 171. Παπαδημητρίου, ΠΑΕ 1954, σ. 246 ἑξ.

ταί πως ἐπὶ ἐξηκριβωμένων στοιχείων; Φαίνεται ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη στηρίζεται μόνον ἐπὶ ὑποκειμενικοῦ συλλογισμοῦ. «Οἱ θολωτοὶ καὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι», γράφει ὀρθῶς ὁ Τσουντας, «εἶναι σύγχρονοι ἀλλήλων, ὑστερώτεροι ὅμως ἐν συνόλῳ τῶν τῆς ἀκροπόλεως· περὶ τούτου οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, καὶ ὅταν ἡμεῖς διαιροῦμεν τὴν μυκηναίαν ἐποχὴν εἰς δύο περιόδους, ἀρχαιοτέραν καὶ νεωτέραν, στηριζόμεθα πρὸ πάντων ἐπὶ ταύτης τῆς χρονολογικῆς διαφορᾶς, ἥτις καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἁπλῆς καταλογῆς τῶν κτερισμάτων ἐξάγεται» [1]. Ὡς εἴδομεν ὅμως, ἐκ τῶν κτερισμάτων καὶ τῶν ἐθίμων ταφῆς δὲν ἀποδεικνύεται διαφορὰ καὶ ἡ διαδοχὴ τῶν τύπων τῶν τάφων ἡ ὑποδεικνυομένη ὑπὸ τῆς διαδοχῆς τῆς ἀρχαιοτέρας ὑπὸ τῆς νεωτέρας περιόδου δὲν εἶναι παρὰ ἁπλῆ ὑπόθεσις. Δυστυχῶς οἱ θολωτοὶ τάφοι τῶν Μυκηνῶν εἶχον συληθῆ πολὺ πρὸ τῶν χρόνων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης· καὶ αἱ σύγχρονοι δοκιμαὶ ὀλίγα ἀπέδωσαν καὶ ταῦτα δὲν ἐδημοσιεύθησαν ὡς ἔπρεπε. Εἰς τὸν Wace ὀφείλομεν τὴν πρώτην ἐπιστημονικὴν μελέτην καὶ δημοσίευσιν τῶν θολωτῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν. Ἡ ἀνάλυσις τῆς οἰκοδομῆς των καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς ἐξελίξεώς των ἀποτελεῖ λαμπρὸν κατόρθωμα καὶ βασικὴν συμβολὴν εἰς τὰς γνώσεις μας περὶ τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ πεποιθήσεως δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν διαίρεσίν του εἰς ὁμάδας καὶ τὴν εἰς ἑκάστην ὁμάδα κατάταξιν τῶν θολωτῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν. Δυστυχῶς ὅμως δὲν διεσώθησαν σαφῆ καὶ ἀξιόπιστα στοιχεῖα δυνάμενα νὰ χρονολογήσουν τοὺς περισσοτέρους τῶν τάφων καὶ ἰδίως τοὺς ἀρχαιοτέρους ἐξ αὐτῶν. Ἐπὶ τῆς χρονολογίας ἐκείνων κυρίως θὰ βασισθῇ τὸ ζήτημα τῆς χρονικῆς διαδοχῆς τῶν τύπων τῶν τάφων ἀπὸ τῶν καθέτων πρὸς τοὺς θολωτούς.

Οἱ ἀρχαιότεροι θολωτοὶ τάφοι τῶν Μυκηνῶν, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὰς οἰκοδομικάς των λεπτομερείας, εἶναι ὁ Κυκλώπειος θολωτὸς τάφος καὶ ὁ τοῦ Ἐπάνω Φούρνου, ὡς τοὺς ὠνόμασεν ὁ Wace. Ὁ ἀρχιτεκτονικός των ρυθμός, ὁ ὁποῖος τοὺς θέτει ἀσφαλῶς εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα, δὲν εἶναι ἀρκετὸς διὰ νὰ τοὺς χρονολογήσῃ. Τὰ ἐξ αὐτῶν ἀντικείμενα, ὀλίγα ὄστρακα εὑρεθέντα εἰς προηγουμένως σκαφεῖσαν περιοχὴν ἢ καὶ εἰς τὰ χώματα προγενεστέρων δοκιμῶν, παρέχουν ἀβεβαίας πληροφορίας. Διὰ τοῦτο τὴν χρονολογίαν των ὁ Wace ἐστήριξεν ἐπὶ συλλογισμοῦ καὶ ὑποθέσεως. Οἱ θολωτοὶ βεβαίως εἶναι τάφοι βασιλικοί. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Wace δὲν θὰ πρέπῃ νὰ εἶναι οὐδὲ κατά τι σύγχρονοι τῶν καθέτων «as it would be absurd to imagine two dynasties ruling simultaneously at Mycenae... The tholos tombs are not Middle Helladic and so cannot be earlier, but must be later. The Shaft Graves are Late Helladic I., and the third group of tholos tombs is Late Helladic III. Thus the first and second groups should fall between the Shaft Graves and the beginning of the fourteenth century B.C., for we assume that the change of royal burial customs coincides with a change of dynasty. Consequently, the earliest tholos tombs should follow the last Shaft Grave» [2].

Ἡ ὑπόθεσις καὶ ὁ συλλογισμὸς οὗτος βεβαίως ἐθεωρεῖτο ἀρκετὸς εἰς τοὺς χρό-

1 Τσουντας, ἔ.ἀ. σ. 146-147.

2 Wace, BSA 25, 1921-1923, σ. 391. Διὰ τὴν περιγραφὴν τῶν θολωτῶν ὅρα σ. 283-397 καὶ Mycenae, σ. 16-19. Ἡ νεωτέρα ἔρευνα καὶ μελέτη τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Ἐπάνω Φούρνου καὶ πάλιν δὲν ἀπέδωσεν ὁριστικὰ δεδομένα διότι, ὡς ὁ περιγράφων τὴν ἔρευναν Hood γράφει: «Since the tomb has been well looted, it is hard to decide which of the finds from it belong to the original contents of the tomb». BSA 48, 1953, σ. 83.

νους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐγένετο καὶ ἐδικαιολογεῖτο ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας τότε γνώσεις. Δὲν δύναται ὅμως νὰ ἰσχύσῃ σήμερον. Ἀφ' ἑνὸς μὲν δυνάμεθα νῦν νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τὰ ταφικὰ ἔθιμα, ἐκτὸς τοῦ τύπου τῶν τάφων, ἦσαν τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν καθέτων καὶ εἰς τὴν τῶν θολωτῶν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Κύκλου Β, μερικοὶ τοὐλάχιστον τῶν καθέτων τάφων τοῦ ὁποίου ἦσαν σύγχρονοι τῶν τοῦ Κύκλου Α, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὑπόθεσις ὑπάρξεως διπλοῦ βασιλικοῦ γένους εἰς τὰς Μυκήνας, ὅπως πολὺ ἀργότερον καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, δὲν εἶναι τόσον «absurd» ὅσον ὑπετέθη· ὅτι ἡ ταφὴ συγχρόνων βασιλικῶν ἀτόμων καὶ ἀριστέων εἰς δύο διάφορα νεκροταφεῖα, εἰς δύο διαφόρους Κύκλους, εἶναι πραγματικότης [1]. Καὶ εἶναι ἐξ ἴσου πιθανὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Κύκλου Β ἤρχισαν νὰ κτίζουν καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν θολωτοὺς τάφους ἐν ᾧ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ Κύκλου Α ἐξηκολούθουν νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν. Πρὸς τούτοις ἡ ὑπόθεσις καὶ ὁ συλλογισμὸς ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι θολωτοὶ πρέπει νὰ τεθοῦν «between the Shaft Graves and the fourteenth century» δὲν εὐσταθεῖ, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ, μετὰ τῆς αὐτῆς ἐὰν μὴ περισσοτέρας πιθανότητος, ὅτι μερικοὶ τῶν θολωτῶν καὶ θαλαμωτῶν ἦσαν σύγχρονοι τῶν νεωτέρων καθέτων. Ἄλλως τε ἡ κατασκευὴ καθέτων τάφων δὲν παύει εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ΥΕ Ι περιόδου. Αὐτὸς ὁ WACE ἀπέδωσε τὸν κάθετον τάφον, ὁ ὁποῖος εὑρέθη κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς σιταποθήκης, εἰς ΥΕ ΙΙ χρόνους· καὶ ὁ κάθετος κτιστὸς τάφος ὁ ἱδρυθεὶς εἰς τὸν τάφον Ρ τοῦ Κύκλου Β ἀνάγεται εἰς τοὺς ἰδίους χρόνους. Ἴσως εἰς τοὺς ἰδίους χρόνους πρέπει νὰ ἀναχθῇ καὶ ὁ κάθετος τάφος ἐκ τοῦ ὁποίου ἀφῃρέθη ὁ «θησαυρός», τὸν ὁποῖον ἀνεῦρον ὁ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ καὶ ὁ ΔΡΟΣΙΝΟΣ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Κύκλου Α [2]. Μερικοὶ τῶν θαλαμωτῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν φαίνεται ὅτι εἶναι προγενέστεροι τοῦ 1510 π.Χ. καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ BLEGEN δημοσίευσις τῶν εὑρημάτων τοῦ ἀειμνήστου ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΟΥ τοῦ θολωτοῦ τάφου τῆς Τραγάνας ἀποδεικνύει ὅτι καὶ θολωτοὶ τάφοι ἦσαν ἐν χρήσει πολὺ πρὸ τοῦ τέλους τῆς ΥΕ Ι ἐποχῆς, πολὺ πρὸ τοῦ τέλους τῆς δεκάτης ἕκτης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος [3]. Διὰ ταῦτα νομίζω ὅτι καὶ τὸ ἐπιχείρημα τῆς διαδοχῆς τῶν τύπων τῶν τάφων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται κυρίως ἡ ὑπόθεσις τῆς διαδοχῆς τῶν δυναστειῶν, δὲν εὐσταθεῖ διότι φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ἦσαν ἐν χρήσει καὶ οἱ κάθετοι τῶν Κύκλων καὶ οἱ ἀρχαιότεροι τῶν θαλαμωτῶν καὶ θολωτῶν. Τοῦτο βεβαίως ἀναιρεῖ αὐτὴν τὴν βάσιν τῆς ὑποθέσεως τῆς διαδοχῆς δυναστειῶν.

Ἡ ἀνασκόπησις τῶν ἐθίμων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐν γένει καὶ τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ὑπετέθησαν ὡς ὑποδεικνύοντα διαφοράς, νομίζω ὅτι ἀπέδειξεν ὅτι οὐδεμία διαφορὰ εἰς τὰ ἔθιμα ταφῆς ὑπάρχει ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν καθέτων μέχρι καὶ τοῦ τέλους τῶν χρόνων τῶν θολωτῶν. Ἐξέλιξις αὐτῶν ὁμαλὴ δύναται νὰ διακριθῇ οὐχὶ ὅμως καὶ διαφορά. Μόνη παραμένει ἡ διαφορὰ τοῦ τύπου τῶν τάφων. Αὕτη ὅμως δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν πρωτοβουλίαν ἄρχοντος καὶ γένους κραταιοῦ, ἐλθόντος εἰς ἐπαφὴν μὲ ξένους, Αἰγυπτιακοὺς τύπους τάφων, τοὺς ὁποίους, ὡς μεγαλοπρεπεστέρους καὶ πε-

1 ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ἔ.ἀ. σ. 83-86. MYLONAS, Ancient Mycenae, σ. 175.

2 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 59. THOMAS, BSA 39, 1938-1939, σ. 65 ἑξ.

3 BLEGEN, An Early Tholos Tomb in Western Messenia, Hesperia 23, 1954, σ. 158-162.

ρισσότερον ἀνταξίους πρὸς τὴν αὐξηθεῖσαν δύναμίν του καὶ τὸ μεγαλεῖόν του, εἰσήγαγεν εἰς τὴν χώραν του. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ δημιουργήσωμεν δυναστείας ἢ νὰ στηρίξωμεν τὴν διαδοχὴν δυναστειῶν, οὐδὲ βεβαίως καὶ τὴν ἔλευσιν λαοῦ νέου, εἰς τὴν διαφορὰν ἐθίμων ταφῆς, ἡ ὁποία δὲν ὑπάρχει. Διαδοχὴ δυναστείας εἰς Μυκήνας εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ Ι καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ ΙΙ περιόδου ἢ ἔλευσις νέου λαοῦ δὲν ἀποδεικνύεται ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε ἐξηκριβωμένων δι᾽ ἀνασκαφῶν εὑρημάτων.

Ὑστεροελλαδικὴ ΙΙΙ ἐποχή (ΥΕ ΙΙΙ, περίπου 1400 - 1100 π.Χ.)

Ἡ ΥΕ ΙΙΙ ἐποχὴ περιλαμβάνει τὴν περίοδον τῆς ζωῆς τῶν Μυκηνῶν, ἀμυδρὰν ἀπεικόνισιν τῆς ὁποίας εὑρίσκομεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν, εἰς τὴν περὶ Περσέως καὶ Ἀτρειδῶν παράδοσιν. Αἱ πρῶται δύο ἑκατονταετηρίδες της φαίνεται ὅτι ἦσαν χρόνοι ἀκμῆς καὶ αὐξούσης ἰσχύος, ἀντικατοπτριζομένης εἰς τὸ μέγα τοῦ Ἀγαμέμνονος κῦρος καὶ εἰς τὴν ἔκτασιν τοῦ βασιλείου του, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ Β τῆς Ἰλιάδος. Οἱ ἄνακτες τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς ἔκτισαν μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, περιέβαλον τοὺς πρόποδάς του μὲ *τείχη λάϊνα Κυκλῶπι᾽ οὐράνια* καὶ ἐπέθηκαν τὸν βασιλικόν των θυρεὸν εἰς τὴν μεγάλην εἴσοδον τῆς ἀκροπόλεως [1]. Περὶ τὴν ἀκρόπολιν ὁ πολὺς λαὸς τῶν Μυκηνῶν κατῴκει κατὰ κώμας, περιλαμβανούσας καὶ τὸ νεκροταφεῖον ἑκάστου γένους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον εὐρεῖαι ὁδοί [2]. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Τσουντα καὶ τοῦ Wace ἰδίᾳ μᾶς ἐγνώρισαν λεπτομερειακῶς τὰς Μυκήνας τῆς ὑστεροελλαδικῆς ΙΙΙ ἐποχῆς, ἂν καὶ δὲν ἔλυσαν ὅλα τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ κτίσματά της.

Ἓν τῶν προβλημάτων τούτων ἀφορᾷ εἰς τὴν χρονολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως. Ἀφ᾽ ὅτου ὁ Steffen ἐξεπόνησε τὸ τοπογραφικὸν σχέδιον τῶν Μυκηνῶν, τὸ ὁποῖον ἀκόμη καὶ τώρα εἶναι τὸ μόνον ὑπάρχον καὶ τὸ χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων, καὶ ἀφ᾽ ὅτου ὁ Schliemann ἀνεκάλυψε καὶ ἀνέσκαψε τὸν Κύκλον Α, τὰ Κυκλώπεια τείχη ἐπέσυραν πρὸς ἑαυτὰ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτῶν καὶ τῶν μελετητῶν. Ἐν τούτοις ὅμως καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Wace δὲν εἶχε γίνει σοβαρὰ προσπάθεια πρὸς καθορισμὸν τῶν χρόνων των. Γενικῶς ἐτίθεντο εἰς μίαν περίοδον προϊστορικήν, τῆς ὁποίας τὰ χρονικὰ ὅρια ἦσαν ἐπίσης ἀβέβαια. Ὁ Τσουντας πρῶτος προσεπάθησε νὰ τὰ διακρίνῃ εἰς ἀρχαιότερα καὶ νεώτερα κτίσματα, ἂν καὶ τὰ ἀνήγαγεν εἰς μίαν περίοδον, τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀποκληθεῖσαν νεωτέραν μυκηναίαν περίοδον. Κατ᾽ αὐτόν, τὸ βόρειον Κυκλώπειον τεῖχος ἀνῆκεν εἰς τὴν πρώτην καὶ ἀρχαιοτέραν περίοδον τῆς τειχοποιίας τῶν Μυκηνῶν. Εἰς τὴν δευτέραν ἀνῆκεν ἡ Πύλη τῶν Λεόντων καὶ τὸ πρὸς νότον αὐτῆς δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος, κτισθέντα οὐχὶ πολὺ ὑστερώτερον «τῆς κατασκευῆς τοῦ περιβόλου τοῦ Κύκλου Α» καὶ εἰς χρόνους καθ᾽ οὓς ἐγένετο «μεγάλη μεταβολὴ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἀκροπόλεως ἥτις ηὐξήθη τότε». Τέλος εἰς τρίτην καὶ νεωτάτην περίοδον ἀνήγαγε τὴν βορειοανατολικὴν ἐπέκτασιν τοῦ τείχους, τὴν περικλείουσαν καὶ τὴν ὑπόγειον δεξαμενήν [3].

1 Ευριπιδης, Τρῳάδες, 1087 ἑξ. Καὶ ὁ Νοννος, Διονυσιακὰ XLI 268 ἑξ. λέγει ὅτι αἱ Μυκῆναι εἶχον περιζωσθῆ: *στέμματι τειχιόεντι... Κυκλώπων κανόνεσσι.*

2 Τσουντας, ἔ.ἀ. σ. 21 καὶ 234.

3 Τσουντας, ἔ.ἀ. σ. 109 καὶ JdI 1895, σ. 143 ἑξ.

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Τσουντα, ἡ διατυπωθεῖσα τὸ 1893, δὲν ἐγένετο δεκτή, ἢ μᾶλλον ἠγνοήθη καὶ μεταγενέστεροι ἐρευνηταὶ καὶ συγγραφεῖς εἰς τὰς περιγραφάς των τῆς ἀκροπόλεως οὐδεμίαν προσπάθειαν κατέβαλον διὰ τὸν ἀκριβῆ χρονολογικὸν ὁρισμὸν τῶν τειχῶν καὶ ἄνευ ἐνδοιασμοῦ τὰ ἔθετον γενικῶς εἰς τὴν νέαν περίοδον τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, θεωροῦντες αὐτὰ κάπως μεταγενέστερα τῶν τειχῶν τῆς Τίρυνθος. Ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ καὶ θετικὴ προσπάθεια διὰ τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν τῶν τειχῶν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Wace, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν καὶ τὴν πρώτην ἐπιστημονικὴν μελέτην καὶ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει εὑρημάτων τοῦ Τσουντα. Τὰ χρονολογικά του συμπεράσματα ἐστήριξεν, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τὰ ὄστρακα ἀγγείων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἀνεκάλυψεν. Ὅτε τὸ πρῶτον ἐπραγματεύθη τὸ χρονολογικὸν περὶ τῶν τειχῶν πρόβλημα, αἱ γνώσεις τῶν ἐρευνητῶν διὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἀγγειογραφίαν, μολονότι καὶ περισσότεραι ἦσαν ἢ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Furtwängler, τοῦ Loeschke καὶ τοῦ Τσουντα καὶ καλύτερον ἐξηκριβωμέναι, κατόπιν τῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν εὑρημάτων αὐτοῦ τοῦ Wace, τοῦ Blegen καὶ τοῦ Evans, ἐν τούτοις ὅμως δὲν ἦσαν τόσον πλήρεις εἰς τὰς λεπτομερείας ὅσον σήμερον. Διὰ τοῦτο ἀρχικῶς εἰς τὴν μνημειώδη ἔρευνάν του ὁ Wace ἀναφέρεται γενικῶς εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ ἐποχὴν χωρὶς καὶ νὰ καθορίζῃ ἑκάστοτε μερικώτερον τοὺς χρόνους εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν τὰ σπουδαιότερα διὰ τὸ πρόβλημά μας τῶν ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθέντων ὀστράκων. Ἡ ἀρχική του θαυμαστὴ προσπάθεια, γενομένη εἰς χρόνους γενικοτήτων καὶ ἀβεβαιότητος, φαίνεται ὅτι συνεκεντρώθη εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν ὁποίαν γενικῶς ἀνάγονται τὰ εὑρήματά του καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ χρονικοῦ ὁρίου, πρὸ τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναχθοῦν τὰ τείχη. Τοῦτο βεβαίως ἦτο ἡ μόνη τότε δυνατὴ ἐπιστημονικὴ κατεύθυνσις. Εἶναι βέβαιον ὅτι αὐτὸς ὁ Wace θὰ ἐπεξειργάζετο τὰ εὑρήματά του καὶ πάλιν καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν συγχρόνων γνώσεων, εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ὁποίων τόσον συνέβαλε, καὶ θὰ κατέληγεν ἴσως εἰς θετικώτερα χρονολογικὰ συμπεράσματα. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν του ὄστρακα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὰ συμπεράσματά του, ἠφανίσθησαν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ καὶ οὕτως ἐξέλιπεν ἡ δυνατότης τῆς νέας των μελέτης. Διὰ τοῦτο νεώτεραι ἀνασκαφαὶ καὶ ἡ ἐπανάληψις τῆς προηγηθείσης ἐρεύνης ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Προτοῦ προβῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς νεωτέρας ταύτης ἐρεύνης, τῆς ἀναληφθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, εὑρίσκω ἀπαραίτητον τὴν ἀνασκόπησιν τῶν συμπερασμάτων τοῦ Wace καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν στάθμισιν τῶν δεδομένων ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ ἐστήριξε.

Τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντα καὶ χρησιμοποιηθέντα δεδομένα διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν τειχῶν καὶ τῶν πυλῶν τῆς ἀκροπόλεως ἔχουν ὡς ἑξῆς:

α. Βόρειον Κυκλώπειον τεῖχος καὶ βόρειος Πυλίς. Εἰς τὴν σελίδα 12 τοῦ 25ου τόμου τοῦ Annual of the British School διὰ τὰ ἔτη 1921 - 1923, εἰς τὸν ὁποῖον δίδεται ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν τοῦ Wace, εὑρίσκομεν τὰ ἑξῆς: «Similar Investigations were made under the Cyclopean wall at two points between the Lion Gate and the so-called Postern Gate, and under the threshold of the latter. In every case L. H. III. sherds were found. It thus seems that the circuit wall of

Mycenae should be dated to this same period; in other words, it cannot be older than the beginning of the fourteenth century B.C., since the finds at Tell-el-Amarna give us a fixed point for the date of L. H. III. pottery». Τὰ ἀνακαλυφθέντα ὄστρακα οὔτε περιεγράφησαν, οὔτε ἀπεικονίσθησαν.

β. Πύλη τῶν Λεόντων. Σχετικῶς διὰ τὴν Πύλην αὐτὴν γράφει ὁ Wace: «A pit dug directly in front of the threshold of the gate enabled us to dig between the threshold block and the rock on which it rests. In this small crack a few potsherds were found, and none of these are earlier in date than L. H. III» [1]. Πόσα ἦσαν τὰ ὀλίγα αὐτὰ ὄστρακα δὲν ὁρίζεται, οὔτε ἐὰν ἦσαν γραπτὰ ἢ εἰς ποῖα σχήματα ἀγγείων ἀνῆκον· οὐδὲ καὶ ἀπεικονίσθησαν εἰς τὴν δημοσίευσιν.

Χρονολογικὰ συμπεράσματα διὰ τὴν Πύλην ἐστηρίχθησαν καὶ ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ τοιχοδομία της πρὸς τὴν τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. «Architecturally», παρατηρεῖ ὁ Wace, «both from the character of the masonry and the somewhat sparing use of the saw, the tomb resembles the Lion Gate and the ashlar masonry near it. One is strongly tempted to assign them to the same period...» καὶ ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι «the very beginning of the Third Late Helladic period, about 1400 B.C.» [2].

Τὰ ἐκ τῶν ἐρευνῶν *α* καὶ *β* ὄστρακα ἀπετέλεσαν τὰ δεδομένα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Wace ἐστήριξε τὸ συμπέρασμά του διὰ τὴν χρονολογίαν τῶν τειχῶν. «The evidence we have obtained», γράφει, δηλ. τὰ ὀλίγα ὄστρακα, τὰ ὁποῖα οὔτε περιέγραψεν οὔτε ἀπεικόνισε «shows that the walls of Mycenae are not earlier than L. H. III... The two citadels (τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν) correspond well with one another in all respects, and we can date the building of both to the early part of the L. H. III.; in other words, not long before the beginning of the fourteenth century B.C.» [3].

γ. Τὰ ὑπὸ τοῦ Wace μνημονευόμενα ὡς ἄνω δεδομένα ἀναφέρονται βεβαίως μόνον εἰς τὰς Πύλας καὶ τὸ βόρειον Κυκλώπειον τεῖχος. Διὰ τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «The stone packing (πρὸ τοῦ τοίχου ὑπ' ἀριθμὸν 63, εἰκ. 3) runs westward under the lowest course of Cyclopean blocks of the acropolis wall for which it forms the bedding... On and among this stone packing we found a quantity of pottery which can be classified thus: Early Helladic, two sherds... Middle Helladic, fourteen sherds... Late Helladic II., twelve sherds... Late Helladic III., one hundred and nine sherds, which include the characteristic shapes, kraters, deep bowls, kylikes (mostly plain, but some with murex and floral patterns), alabastra, stirrup vases, mugs (one piece with a stippled or thrush-egg pattern), jugs of a hydria type; one piece had added white paint. There were also three animal and eight female terracotta figurines of the usual L. H. III. types...» [4]. Ἡ προσεκτικὴ ἀπαρίθμησις τῶν ὀστράκων ἔρχεται εἰς φανερὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς γενικότητας τῶν μνημονευομένων ὀστράκων τῶν ἐρευνῶν *α*

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 11 12. Παραθέτω τὰς περικοπὰς εἰς τὴν Ἀγγλικὴν διὰ νὰ ἀποφύγω παρεξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκπηγάσουν ἀπὸ μετάφρασίν των ὁσονδήποτε πλήρη.

2 Αὐτ. σ. 13, 352-353 καὶ 391.

3 Αὐτ. σ. 13.

4 Αὐτ. σ. 105-106.

καὶ *β*. Δυστυχῶς ὅμως οὐδὲ ἓν τῶν ὀστράκων ἐκ τοῦ δυτικοῦ τείχους ἀπεικονίσθη καὶ ὅμως ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν συνάγεται: «The presence of L.H. III. pottery among the small stones on which the acropolis wall is founded shews that the latter can hardly be earlier than the beginning of the period, the early years of the fourteenth century B.C.». Κατ' ἀκολουθίαν ὁλόκληρος ὁ Κυκλώπειος περίβολος καὶ αἱ πύλαι, πλὴν τῆς βορειοανατολικῆς ἐπεκτάσεως, ἀρχικῶς ἐτέθησαν «εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος».

δ. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν γωνίαν, τὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου

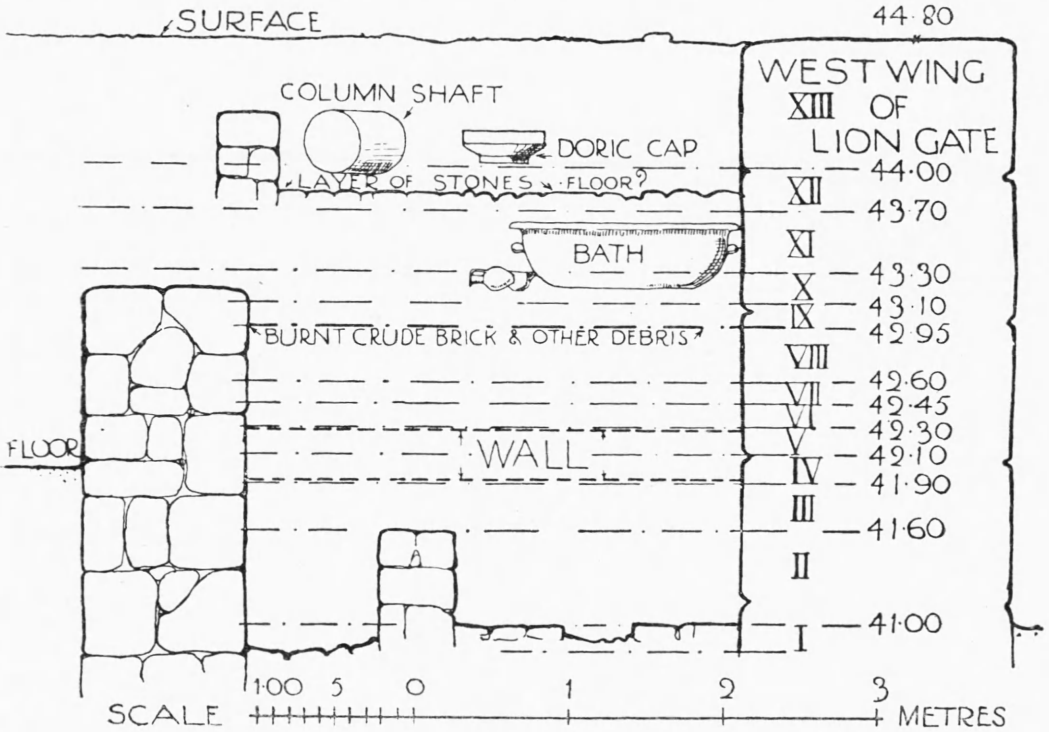

Εἰκ. 4. Στρωματογραφικὴ διάταξις τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου. (BSA XXV, 1921-1923, εἰκ. 4).

τείχους καὶ τοῦ ἐκ κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων ἰσοδόμου δυτικοῦ τοίχου τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς τῆς πύλης τῶν Λεόντων, ὁ Wace ἀνέσκαψε μικρὸν κτίσμα, τὸ ὁποῖον ἐδέχθη ὡς κλιμακοστάσιον (εἰκ. 3, ἀρ. 8). Τὰ θεμέλια τοῦ κλιμακοστασίου αὐτοῦ, «rest, like the Granary, on a fill of rough limestone blocks which is held up by the circuit wall. The supposed Staircase is therefore probably not much, if at all, later in date than the walls and the gates themselves, and moreover around them and on the floor of the small chamber fragments of L.H. III pottery and terracotta figurines were very plentiful» [1]. Τὰ ὄστρακα καὶ τὰ εἰδώλια δὲν περιεγράφησαν οὔτε καὶ ἀπεικονίσθησαν ἐκτὸς πιθανῶς δύο, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅμως ὅτι κατὰ τὸν Wace [2] «the floor level of the supposed Staircase... is practically the same as the top of

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 18.

2 Αὐτ. σ. 20.

the artificial terrace of the stone fill», ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν ἱδρυμένα τό τε κλιμακοστάσιον καὶ τὸ κτήριον τὸ ὁποῖον ἀπεκάλεσε σιτοβολῶνα, Granary.

ε. Ὁ χῶρος ὁ μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σιτοβολῶνος καὶ τοῦ δυτικοῦ ἐκ κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων ἰσοδόμου τοίχου τῆς ἐσωτερικῆς αὐλῆς τῆς Πύλης τῶν Λεόντων παρέμεινεν ἄσκαπτος καὶ τὴν ἀδιατάρακτον ἐπίχωσίν του, τὴν καλύπτουσαν καὶ τὸ Κλιμακοστάσιον, ἀνέσκαψεν ὁ Wace εἰς δέκα τρία ὁριζόντια στρώματα. Τὸ βάθος τῆς ἐπιχώσεως ἀνήρχετο εἰς 3.80 - 4 μ. καὶ τὰ ἐκ τῶν στρωμάτων της ὄστρακα ἐπιμελῶς περιεγράφησαν εἰς τὸ BSA [1]. Τὰ στρώματα «I - VIII. should represent», γράφει «the deposit accumulated up to the time of the ruin of Mycenae, and strata IX - XI. the period which immediately succeeded the fall of Mycenae». Τὰ πρῶτα τρία στρώματα (I - III) εἶναι τὰ σπουδαιότερα διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους. Τὸ στρῶμα I, μέγιστον βάθος 0.20 μ., λέγεται ὅτι περιλαμβάνει «the level of the floor of the supposed Staircase and of the top of the fill in the area immediately adjoining it to the west against the Granary wall (εἰκ. 4). Τὰ ἐκ τοῦ στρώματος τούτου ὄστρακα ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς μεσοελλαδικοῦ, ἑνὸς ΥΕ I καὶ ἐξ ΥΕ III. Τὰ τελευταῖα διακρίνονται κατὰ σχήματα, δύο δ' ἐξ αὐτῶν (εἰκ 5, α. β) ἀπεικονίσθησαν ὑπὸ τοῦ Wace, αὐτόθι σ. 25 εἰκ. 7, a. b. Τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σχῆμα εἶναι τὸ τῶν διώτων βαθέων σκύφων, τὸ εἰκονιζόμενον εἰς τὸν πίνακά του V (εἰκ. 9, β. γ).

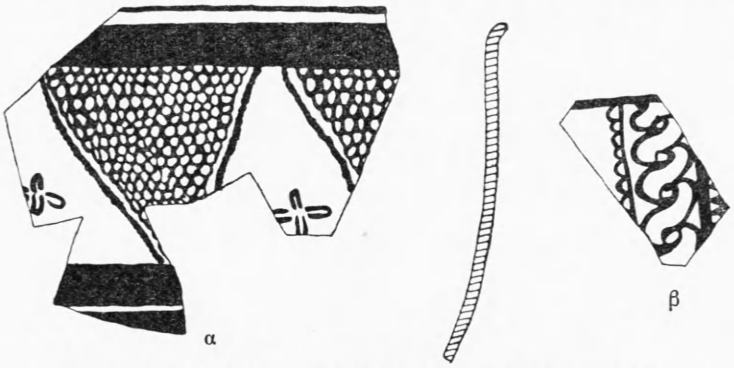

Εἰκ. 5. Ὄστρακα ἐκ τοῦ στρώματος I τοῦ Κλιμακοστασίου.

Διὰ τὸ δεύτερον στρῶμα (Stratum II), πάχους 0.60 μ., πληροφορούμεθα ὅτι περιλαμβάνει ὄστρακα καὶ εἰδώλια τοῦ Κλιμακοστασίου καὶ τῆς περιοχῆς μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σιτοβολῶνος. Σχετικῶς διὰ τὰ ὄστρακα λέγεται ὅτι: «the pottery...was all of a well - developed L.H. III. character, except for one small piece of Ephyraean ware». Τὸ κοινότερον καὶ πάλιν σχῆμα ἀγγείου ἦτο τὸ τῶν διώτων σκύφων, τρία δὲ δείγματα συμπληρωθέντα ἀπεικονίσθησαν. Ἐπίσης μεταξὺ τῶν ὀστράκων ἦσαν καὶ ἑπτὰ τεμάχια ψευδοστόμων ἀμφορέων τύπου Tell - el - Amarna, ὡς λέγει ὁ Wace, ἓν δὲ τούτων ἀπεικονίζεται ἐνταῦθα (εἰκ. 6, α). Τὸ ὄστρακον τοῦτο, ὡς ὁ Furumark παρετήρησε καὶ ὡς ἐδέχθη καὶ ὁ Wace ἀργότερον, δὲν ἀνάγεται εἰς τὸν τύπον Ἀμάρνας φαίνεται δ' ὅτι οὔτε τὰ ἄλλα τεμάχια τῶν ψευδοστόμων ἀνήκουν εἰς τὸν τύπον ἐκεῖνον ἀλλ' εἶναι μεταγενέστερα [2].

Τὸ τρίτον στρῶμα (Stratum III), πάχους μόλις 0.30 μ., περιεῖχε διαλελυμένας πλίνθους. Κατὰ τὸν Wace, τὸ Stratum III «should contain the débris which accumu-

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 20-38, ἰδίᾳ σ. 20-26.

2 A. Furumark, The Chronology of Mycenaean Pottery, σ. 18 ὑποσ. 6 καὶ Wace, Mycenae, σ. 133, ὑποσ. 4.

lated almost directly after the disuse of the building». Ὅλα τὰ ἐξ αὐτοῦ ὄστρακα, ἐκτὸς ἑνός, ἀνάγονται εἰς ΥΕ ΙΙΙ χρόνους· δίωτοι βαθεῖς σκύφοι, φέροντες διακόσμησιν ὁμοίαν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν φέρουν οἱ ἐκ τοῦ δευτέρου στρώματος, ἦσαν καὶ πάλιν κοινοί.

Κατὰ ταῦτα τὰ τρία ἀρχαιότερα στρώματα τῆς λεγομένης ἐπιχώσεως τῆς Πύλης τῶν Λεόντων ἀπέδωσαν ΥΕ ΙΙΙ ὄστρακα, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀνήκουν εἰς διώτους βαθεῖς σκύφους, φέροντα γραπτὴν διακόσμησιν, ὁμοίαν ἐκείνης τὴν ὁποίαν φέρουν τὰ εἰκονιζόμενα εἰς τὴν εἰκόνα 9, β καὶ γ. Τὸ ὅτι ἀρχικῶς τὰ ἔθετε εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ τὰ ἐθεώρει ὀλίγον τι νεώτερα τῆς κατασκευῆς τῆς Πύλης καὶ τῶν τειχῶν ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν ὀστράκων τῶν προελθόντων ἐκ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ Κύκλου Α. «The general character of all this L.H. III. pottery from the supporting wall (τοῦ Κύκλου Α) resembles that

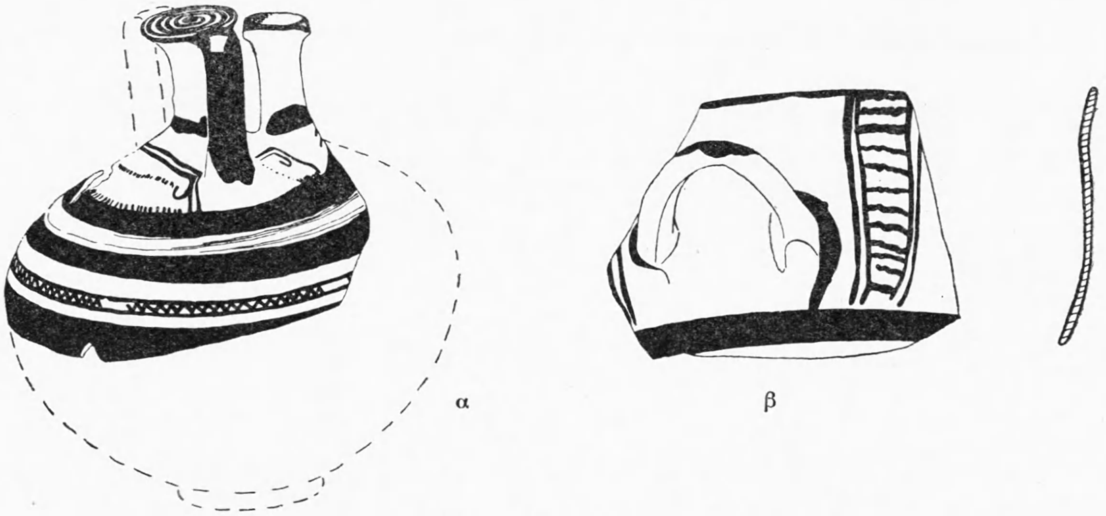

α β

Εἰκ. 6. Ὄστρακα ἐκ τοῦ στρώματος ΙΙ τοῦ Κλιμακοστασίου.

from the earlier strata of the section by the Lion Gate (τῆς ἐπιχώσεως δηλ. τοῦ Κλιμακοστασίου) and is therefore to be placed early in the L.H. III. period, and to be regarded only slightly later in date than the building of the Lion Gate and adjoining defences... probably soon after the beginning of the fourteenth century B.C.»[1]. Ἀργότερον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὰ ὄστρακα τῶν στρωμάτων Ι - ΙΙΙ τὰ ἔθεσεν εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

Ἐπεμείναμεν ἰδιαιτέρως εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου (τῆς ἐπιχώσεως τῆς Πύλης τῶν Λεόντων, ὡς λέγεται), διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶναι ἡ μόνη ἱκανοῦ βάθους ἀδιατάρακτος ἐπίχωσις τῆς ἀκροπόλεως, ἡ ὁποία ἀνεσκάφη καὶ περιεγράφη μὲ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν καὶ προσοχὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι τὰ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως ταύτης προελθόντα ὄστρακα ἀναφέρονται καὶ παραλληλίζονται πρὸς ἄλλα ἐκ διαφόρων περιοχῶν καὶ ἐπ' αὐτῶν στηρίζονται χρονολογικὰ συμπεράσματα. Πράγματι τὰ ὄστρακα τῆς ἐπιχώσεως, ὀλίγα μόνον τῶν ὁποίων ἀπεικονίσθησαν, εἶναι σπουδαιότατα διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τεί-

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 108-109.

χους, ὁ ἀφανισμός των δὲ ἀποτελεῖ μεγάλην ἀπώλειαν διὰ τὴν ἐπιστήμην. Ἴσως πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἰς τὰ τρία κατώτατα στρώματα τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου ἀνεκαλύφθησαν καὶ πήλινα γυναικεῖα μυκηναϊκὰ εἰδώλια τύπων μὴ καθορισθέντων ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος.

ϛ. Στενῶς πρὸς τὰ τείχη συνδεδεμένος εἶναι ὁ Κύκλος Α, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορία διετυπώθη πειστικώτατα ὑπὸ τοῦ WACE[1]. Οἱ ὑπ' αὐτοῦ περικλειόμενοι τάφοι βεβαίως εἶναι ἀρχαιότεροι τῶν τειχῶν, ὁ Κύκλος ὅμως μὲ τὸν ἐκ πλακῶν περίβολόν του ἐκτίσθη «about the beginning of L.H. III... probably soon after the beginning of the fourteenth century B.C.». Τὸ συμπέρασμά του τὸ στηρίζει ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν ὀστράκων τῶν προελθόντων ἐκ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου, τοῦ ὑποστηρίζοντος τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἐκ πλακῶν περιβόλου καὶ ἐπὶ ὀστράκων ἐκ τῶν τομῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμε εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ Κύκλου. Ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, τὰ ὄστρακα ταῦτα ὁ WACE τὰ ἔθεσε «early in the L.H. III... soon after the beginning of the fourteenth century B.C.». Ἐκ τούτων ἀπεικονίζει μόνον δύο, ἓν τῶν ὁποίων (εἰκ. 7) ἀνήκει εἰς κύλικα, φέρουσαν γραπτὴν διακόσμησιν ἀποτελουμένην ἐκ κογχυλίων καθέτως γεγραμμένων καὶ φοινικοσχήμων φυτῶν.

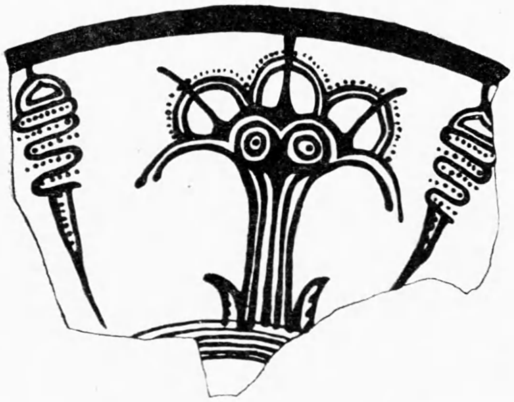

Εἰκ. 7. Ὄστρακον ἐκ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ Κύκλου Α.

Ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου κατέστη καὶ πάλιν τὸ κέντρον ἐρεύνης τὸ 1953. Τὰ ἐκ τῆς ἐρεύνης ἐκείνης πορίσματα μᾶς ἐδόθησαν εἰς τὰς ἀκολούθους ὀλίγας γραμμάς[2]. «Tests dug horizontally into the wall... produced sherds (presumably there since the building of the wall) of M.H. (Minyan and Matt-painted) and L.H. III style, none later than L.H. IIIB. So did tests between the stones of the projecting 'step'. If any conclusion can be drawn from these tests it would be that the walling examined was all of one date, most probably L.H. IIIB». Τὰ ἐκ τῶν δοκιμῶν τούτων εἰκονιζόμενα γραπτὰ ὄστρακα ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ IIIB ἐποχήν.

ζ. Ἡ ἐπικλινὴς πρὸς τὸ ἀνάκτορον ἄνοδος (τὸ Ramp) κατὰ τὸν WACE ἀνάγεται εἰς τοὺς αὐτοὺς ὡς καὶ ἡ Πύλη τῶν Λεόντων καὶ τὸ τεῖχος χρόνους. Τὴν ἄποψίν του ταύτην στηρίζει εἰς τὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψεν εἰς «several small tests where possible under the foundations of the supporting wall and in crannies in its lower face. In every one of these», γράφει ὁ WACE, «L.H. III. pottery was found. The Ramp

1 Ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ ἀρχικῶς ἐδίδαξεν ὅτι «ὁ ἐκ πλακῶν περίβολος εἶναι ὑστερώτερος τῶν τάφων, ὑστερώτερον δὲ εἶναι καὶ τὸ ἀνάλημμα, ἐφ' οὗ πατοῦσιν αἱ τοῦ δυτικοῦ ἡμίσεος πλάκες. Ἀμφοτέρων δὲ πάλιν νεώτερον εἶναι τὸ παρὰ τοὺς τάφους τμῆμα τοῦ δυτικοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως... καὶ ὄχι μόνον τὸ παρὰ τοὺς τάφους τμῆμα, ἀλλ' ὅλον τὸ δυτικὸν τεῖχος καὶ αὐτὴ ἡ πύλη τῶν λεόντων εἶναι ὑστερώτερα τῶν τάφων». Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 106. WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 112 ἑξ.

2 WACE - STUBBINGS, BSA 49, 1954, σ. 246.

thus, like the Lion Gate and the fortifications, would fall at the beginning of the fourteenth century B.C.»[1]. Οὐδὲν τῶν ὀστράκων τούτων περιεγράφη ἢ ἀπεικονίσθη.

η. Ἄλλα ἐξ ὀστράκων πορίσματα, δυνάμενα νὰ ἐπηρεάσουν τὰ χρονολογικὰ περὶ τῶν τειχῶν συμπεράσματα, ὁ WACE συνοψίζει εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς μικρᾶς ἀνόδου (Little Ramp), τῆς νοτίου κατοικίας καὶ τῆς οἰκίας τῆς μικρᾶς ἀνόδου. «All this pottery, which..., reveals no stratification, ...should date from the beginning of the L.H. III. period. It recalls in particular the vases from Tomb 505, and other early groups of L.H. III. ware, such as the earliest strata from the Lion Gate section (δηλ. ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου). It thus provides us with additional evidence for dating the two Ramps and neighbouring constructions (δηλ. τὴν οἰκίαν τῆς μικρᾶς ἀνόδου, κλπ.) to the beginning of the L.H. III. period, or soon after 1400 B.C.»[2]. Δυστυχῶς δείγματα τῶν ὀστράκων τούτων δὲν ἀπεικονίσθησαν.

Τὰ γενικὰ χρονολογικὰ συμπεράσματα διὰ τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν, τὰ συναχθέντα ὑπὸ τοῦ WACE ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν του τῶν ἐτῶν 1921 μέχρι 1923 καὶ δημοσιευθέντα εἰς τὴν πρώτην λεπτομερῆ περὶ Μυκηνῶν μελέτην του, συνοψίζονται ὡς ἑξῆς: Τὰ Κυκλώπεια τείχη, πλὴν τῆς βορειοανατολικῆς ἐπεκτάσεως, ἡ Πύλη τῶν Λεόντων, ἡ Βορεία Πυλίς, ἡ διευθέτησις καὶ κατασκευὴ τοῦ περιβόλου τοῦ Κύκλου Α καὶ ἡ ἐπικλινὴς πρὸς τὸ ἀνάκτορον ἄνοδος εἶναι περίπου σύγχρονα καὶ πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 14ης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος[3]. Τὰ χρονολογικὰ αὐτὰ συμπεράσματα ἐπήγασαν ἀπὸ τὴν πρώτην ἐπιμελῆ καὶ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς τῶν Μυκηνῶν εἰς τὴν ὑστεροελλαδικὴν ἐποχὴν καὶ ἀποτελοῦν μνημειῶδες θεμέλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ πρέπῃ νὰ βασισθοῦν μελλοντικαὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἔρευναι. Δυστυχῶς, ἀποφάσει τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς τῆς ἐν Ἀθήναις Βρεττανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, αἱ ἐργασίαι καὶ ἔρευναι τοῦ WACE ἐν Μυκήναις διεκόπησαν καὶ μόλις τὸ 1939 ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς ἐπέτυχε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἀγαμέμνονος διὰ νὰ συνεχίσῃ τὰς ἐρεύνας του. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις διὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχήν, καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἀγγειογραφίαν, ηὔξανον συνεχῶς, οὕτως ὥστε προτοῦ παρέλθῃ εἰκοσαετία ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ WACE κατέστη φανερὸν ὅτι τὰ συμπεράσματά του ἔπρεπε νὰ ἀναθεωρηθοῦν.

Ὁ SIR ARTHUR EVANS, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ SIR JOHN MYRES, εὐθὺς ἀμέσως ἠμφεσβήτησε τὰ συμπεράσματα αὐτὰ καὶ ἰδίως τὰ στρωματογραφικὰ καὶ χρονολογικά, τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸν θησαυρὸν τοῦ Ἀτρέως καὶ πρὸς τὸν Κύκλον Α[4]. Τὰ ἐπιχειρήματά των ὅμως ἀπεδείχθησαν ἀπίθανα ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1939 καὶ ἐντεῦθεν[5]. Περισσότερον ἀξιοσημείωτα εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ MACKEPRANG τὰ σχετικὰ πρὸς

1 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 67.

2 Αὐτ. σ. 73. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς «Οἰκίας τῆς Μικρᾶς Ἀνόδου» ὅρα κατωτέρω σ. 195.

3 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 12, 67, 109.

4 SIR ARTHUR EVANS, Palace of Minos III, σ. 201. IV, σ. 63 ἑξ. καὶ 244. Shaft Graves and Beehive Tombs of Mycenae. SIR JOHN MYRES, Who Were the Greeks? σ. 282-284, 381-382, 574. Ὅρα καὶ Catalogue of Greek and Roman Sculpture in the British Museum τόμ. 1, μέρος 1ον, σ. 14 ἑξ., ὅπου ὑποστηρίζεται ἡ γνώμη τοῦ EVANS διὰ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἀτρέως.

5 WACE, Mycenae, σ. 122 ἑξ.

τὴν χρονολογίαν τῶν τειχῶν, τὰ δημοσιευθέντα εἰς ἰδίαν μελέτην τὸ 1939 [1]. Εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν ὁ MACKEPRANG ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου ὄστρακα τῶν κατωτάτων στρωμάτων δὲν ἀνήκουν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς, ἀλλ' εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνήγαγε τὴν κατασκευὴν τῶν Κυκλωπείων τειχῶν καὶ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων εἰς τὴν περίοδον ἐκείνην. Καὶ ὁ μακαρίτης DANIEL, ὀλίγον ἀργότερον, ἐδέχθη ὅτι τὰ κατώτατα τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου στρώματα ἀνήκουν εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν Κυκλωπείων τειχῶν χρόνους καὶ ἔθεσε τὴν κατασκευὴν αὐτὴν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον καὶ εἰς τοὺς ἰδίους χρόνους εἰς τοὺς ὁποίους ἐγένετο ἡ ἐνίσχυσις τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν ἀπέδειξεν ὁ OSCAR BRONEER [2].

Τὴν τοποθέτησιν τῶν ὀστράκων τῶν κατωτάτων στρωμάτων τοῦ Κλιμακοστασίου εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους ἐδέχθη ὁ WACE εἰς τὸ περισπούδαστον σύγγραμμά του: Mycenae, an Archaeological History and Guide, τὸ ἐκδοθὲν τὸ 1949 ὑπὸ τοῦ Princeton University Press, σ. 133. Συγχρόνως ὅμως ἀπέρριψε τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ χρονολόγησιν τῶν τειχῶν στηριζόμενος εἰς τοὺς ἀκολούθους συλλογισμούς:

1. Τὰ ὄστρακα τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου (Strata I-V) εἶναι ΥΕ ΙΙΙΒ, ἀλλὰ «the deposit presumably did not begin to accumulate until after the building of the Granary (against the wall of which it lay) and probably not even until after the extension of the Granary. It must moreover date from the period after the staircase had gone out of use and fallen into disrepair, which would hardly have happened very soon after the construction of the stair or of the walls (τῶν τειχῶν δηλαδή). Between the building of the Cyclopean walls and the earliest strata of the deposit, therefore, we must assume an interval in which the Granary was built (and probably extended) and the staircase fell into disrepair».

2. «That the Granary was not built very soon after the walls is clear from its cramped position, which argues very different conditions from those prevailing when the spacious plan of the Grave Circle was conceived and carried out. The earliest strata of the deposit do not, therefore, give us a date for the building of the Cyclopean walls». Δίδουν μόνον *a terminus ante quem* μὲ ἀβέβαιον χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τοῦ χρόνου τοῦ ὁρίου τούτου καὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν τειχῶν.

3. Τὴν ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν τῶν τειχῶν εὑρίσκει εἰς τὴν ὁμοιότητα τῆς τοιχοδομίας τῆς Πύλης τῶν Λεόντων πρὸς τὴν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως καὶ τοὺς χρόνους τοῦ δευτέρου δέχεται ὡς ὁρίζοντας τὴν κατασκευὴν τῆς Πύλης καὶ τῶν τειχῶν. Ἀντὶ τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, τὴν ὁποίαν προηγουμένως ἐπρότεινεν, ἐδέχθη ὅτι ὁ Θησαυρὸς ἱδρύθη περὶ τὸ 1330 π.Χ. καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὁ Κυκλώπειος περίβολος, πλὴν τῆς βορειοδυτικῆς ἐπεκτάσεως, καὶ αἱ Πύλαι ἐτέθησαν περὶ τὸ 1350-1330 π.Χ.

Ἀπὸ τοῦ 1949 καὶ ἐντεῦθεν μίαν ἀκόμη φορὰν ὁ WACE ἐπεχείρησε νὰ ἐξακρι-

1 AJA 42, 1938, σ. 555 ἑξ.
2 JOHN F. DANIEL, AJA 44, 1940, σ. 556 ἑξ. καὶ 52, 1948, σ. 107 ἑξ. BRONEER, Hesperia 8, 1939, σ. 317 ἑξ.

βώσῃ τὰς χρονολογικάς του παρατηρήσεις. Τὸ 1953, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ STUBBINGS, ἠρεύνησε καὶ πάλιν τὴν ρίζαν τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου τοῦ Κύκλου Α. Τὰ ἐκ τῆς ἐρευνης ἐκείνης πορίσματα δὲν ἠλλοίωσαν τὰ ἐκ τῶν προγενεστέρων ἀνασκαφῶν δεδομένα καὶ τὰ ἀναθεωρηθέντα χρονολογικὰ συμπεράσματα παρέμειναν ὡς ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae, σ. 134 ἤτοι:

«1. Treasury of Atreus; Lion Gate, Cyclopean Walls	L.H. IIIA, late
2. (a) Palace, Megaron-Court-Throne Room-Pillar Basement	L.H. IIIA, late
(b) Granary, First Period	L.H. IIIA, later
3. Palace, Grand Staircase, Northeast Extension of Cyclopean Walls; Granary, Second Period	L.H. IIIB,
4. Palace, Destruction; Granary, Destruction	L.H. IIIC. »

Εἰς τὸ σύγγραμμα ἐκεῖνο, ἡ ἀρχὴ τῆς ΥΕ IIIB περιόδου ἐτέθη εἰς τοὺς περὶ τὸ 1300 π.Χ. χρόνους. Κατ᾽ ἀκολουθίαν τὰ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου ὄστρακα, τὰ ὁποῖα εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα ἐτέθησαν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ IIIB περιόδου θὰ πρέπῃ νὰ χρονολογηθοῦν ὀλίγον μετὰ τὸ 1300 π.Χ.· ἀφ᾽ οὗ δὲ τὰ τείχη, αἱ πύλαι καὶ ὁ σιτοβολὼν ἦσαν κατὰ πολὺ προγενέστερα τῶν ὀστράκων τὰ κτίσματα ἐκεῖνα ἐτέθησαν εἰς «LH IIIA, late» χρόνους, τοὺς ὁποίους ὁ WACE ἐξίσωσε πρὸς τὸ 1350-1330, καὶ εἰς «LH IIIA, later» χρόνους, ἤτοι μετὰ τὸ 1330 π.Χ., ἀλλὰ πρὸ τοῦ 1300.

Ἡ κατὰ περιόδους ἀκολουθία αὐτὴ τῶν κτισμάτων παρέμεινε μέχρι τοῦ 1953, ὅτε ὁ WACE μετέθεσε τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΕ IIIB περιόδου ἀπὸ τοῦ 1300 εἰς τὸ 1340 π.Χ.[1]. Ἐὰν ἡ μετάθεσις αὕτη γίνῃ δεκτή, τότε τὰ τείχη, αἱ πύλαι, ὁ σιτοβολὼν καὶ ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως ἀπὸ ΥΕ IIIA κτίσματα γίνονται ΥΕ IIIB, οἱ χρόνοι των ὅμως, 1350-1330 καὶ 1330, παραμένουν οἱ αὐτοί. Τὴν μετάθεσιν αὐτὴν ὁ ἀνασκαφεὺς τῶν Μυκηνῶν ἀρχικῶς ἐστήριξεν εἰς τὴν μεγάλην ποσότητα ὀστράκων καὶ ἀγγείων, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀπὸ τὴν ΥΕ IIIB περίοδον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ γνωστὰ ΥΕ IIIA ὄστρακα καὶ ἀγγεῖα. Τὸ νέον χρονικὸν ὅριον διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΕ IIIB ἐπανέλαβεν εἰς ἄρθρον του ἐπιγραφόμενον The Last Days of Mycenae, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔργου τοῦ EMMETT L. BENNETT, The Mycenaean Tablets, II, καὶ εἰς μικράν του μελέτην δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ British School Annual μετὰ τὸν θάνατόν του[2]. Νομίζω ὅτι ἡ μετάθεσις τῆς ἀρχῆς τῆς ΥΕ IIIB περιόδου, τὴν ὁποίαν ὄχι μόνον ὁ FURUMARK καὶ ὁ WACE ἀρχικῶς ἀλλὰ καὶ ὁ BLEGEN εἰς τὸν τρίτον τόμον τῆς Τροίας, τὸν ἐκδοθέντα τὸ 1953, ἔθεσαν εἰς τὸ 1300[3], θὰ ἐδικαιολογεῖτο μόνον ἐὰν στοιχεῖα νέα, διάφορα τῶν ὅσων εἴχομεν μέχρι τοῦ 1953, ἀνεκαλύπτοντο δι᾽ ἀνασκαφῶν. Τοιαῦτα στοιχεῖα ὅμως δὲν ἀνεκαλύφθησαν μέχρι τοῦδε.

Ἡ μετάθεσις τῆς ἀρχῆς τῆς ΥΕ IIIB περιόδου προκαλεῖ ἀρκετὴν σύγχυσιν διότι δὲν γίνεται φανερὸν ἐκ τῶν συγγραφῶν τοῦ WACE, ἐὰν ἡ μετάθεσις αὕτη ἀκολουθῆ-

1 BSA 48, 1953, σ. 15 ὑποσ. 22. Πρβλ. καὶ BLEGEN, BSA 46, 1951, σ. 23.

2 The Aegean and the Near East, σ. 133-134. Mycenaean Tablets, II, 1958, σ. 8 ὑποσ. 21. BSA 52, 1959, σ. 221-233. Ὅρα καὶ Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ, Οἱ χρόνοι τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας καὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. Φιλοσοφ. Σχολῆς Πανεπιστημ. Ἀθηνῶν, 1959-1960, σ. 445 ἑξ.

3 Troy III, σ. 18. FURUMARK, The Chronology of Mycenaean Pottery, σ. 115.

ται καὶ ἀπὸ σχετικὴν ἀλλαγὴν τῶν περιόδων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεδόθησαν τὰ τείχη καὶ αἱ πύλαι. Ἐὰν δηλαδὴ καὶ μετὰ τὴν μετάθεσιν ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως, ἡ Πύλη τῶν Λεόντων, τὰ Κυκλώπεια τείχη πρέπει νὰ τεθοῦν εἰς τὴν «LH IIIA late» περίοδον τότε θὰ πρέπῃ νὰ τεθοῦν πρὸ τοῦ 1340 π.Χ. ἴσως δὲ περὶ τὸ 1370-1360 π.Χ. Ἐὰν ἀφεθοῦν εἰς τοὺς περὶ τὸ 1330 π.Χ. χρόνους καὶ ἐὰν ἡ μετάθεσις τῆς ἀρχῆς τῆς ΥΕ IIIB περιόδου εἰς τὸ 1340 π.Χ. γίνῃ δεκτή, τότε θὰ πρέπῃ νὰ ἀναχθοῦν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ἐκείνης καὶ οὐχὶ εἰς τὴν «LH IIIA». Ἐὰν τὰ κτίσματα αὐτὰ ὁριστικῶς τεθοῦν εἰς τὴν ΥΕ IIIB περίοδον καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς περιόδου ἐκείνης ἀφεθῇ εἰς τοὺς περὶ τὸ 1300 π.Χ. χρόνους, τότε τὰ κτίσματα ταῦτα θὰ πρέπῃ νὰ τεθοῦν μετὰ τὸ 1300 π.Χ. Εἰς τὴν μελέτην του The Last Days of Mycenae, σ. 133, ὁ WACE θέτει ἐν γένει τὴν πρώτην φάσιν τοῦ σιτοβολῶνος εἰς τὴν ΥΕ IIIB περίοδον ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη δὲν μᾶς δίδει τὰ νέα του συμπεράσματα διὰ τὴν χρονολογίαν τῶν τειχῶν καὶ τῆς Πύλης. Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην καὶ μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως νέων στοιχείων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιβάλλουν ἀλλαγὴν τῶν ὁρίων τῶν ὑστεροελλαδικῶν ὑποδιαιρέσεων, ὅταν λέγωμεν ΥΕ IIIB ἐννοοῦμεν τὴν περίοδον, ἡ ὁποία ἀρχίζει περὶ τὸ 1300 π.Χ.

Τὴν χρονολογίαν τῶν τειχῶν, τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, τὴν προβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ WACE, ἠμφεσβήτησα εἰς τὸ περὶ Μυκηνῶν σύγγραμμά μου. Εἰς αὐτὸ ἐδέχθην ὅτι ἡ Πύλη τῶν Λεόντων καὶ τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος ἀνῆκεν εἰς τὴν δευτέραν ἀρχιτεκτονικὴν περίοδον, νεωτέραν ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε τὸ βόρειον Κυκλώπειον τεῖχος, ὡς ἄλλωστε ὑπέθεσε καὶ ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, καὶ ἔθεσα τὰς Πύλας καὶ τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος ἀργὰ εἰς τὴν ΥΕ IIIB περίοδον, περὶ τὸ 1250 π.Χ.[1]. Δυστυχῶς ὁ ἀδόκητος θάνατος τοῦ γηραιοῦ ἐρευνητοῦ τῶν Μυκηνῶν τὸ 1957 δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας τῶν τειχῶν, τοῦτο ὅμως ἐπανειλημμένως συνεζητήσαμεν κατὰ τὴν παραμονήν μας εἰς τὸ Institute for Advanced Study τοῦ Princeton τὸν χειμῶνα τοῦ 1955-1956. Εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ WACE ἦλθεν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Marburg F. MATZ, ὁ ὁποῖος, εἰς περίεργον καὶ ἐξ ἀποστάσεως τῶν πραγμάτων, ὡς ἔχουσι νῦν, γραφεῖσαν βιβλιοκρισίαν[2], ἀπέρριψεν, ὡς νομίζω, αὐθαιρέτως τὰ ὑπ' ἐμοῦ προταθέντα. Μολονότι ἐδέχθη (σ. 323) ὅτι «Die Keramik aus der ersten Phase der Löwentor-Granary-Schichten (I/V) bekommt damit ihre zeitliche Stellung im fortgeschrittenen IIIB», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν WACE, ὁ ὁποῖος τὰ ἀπέδωσεν εἰς τοὺς πρωίμους χρόνους τῆς ΥΕ IIIB περιόδου, ἐν τούτοις ὅμως κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ χρονολογία τοῦ WACE εἶναι ὀρθή. Ἐκ τῶν γραφομένων του δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω ποίαν χρονολογίαν τοῦ WACE δέχεται καὶ ἐὰν ἀκολουθῇ πλήρως τὴν ὑπόθεσιν τῆς μεταθέσεως τῆς ἀρχῆς τῆς ΥΕ IIIB περιόδου, διότι γράφει (εἰς σ. 322): «Ich finde den Hinweis von Wace und von Blegen (BSA 46, 1951, 23 f.) auf das Mengenverhältnis zwischen IIIA und IIIB schlagend und sehe in der chronologischen Verschiebung weniger eine Richtigstellung als eine Klärung der Aufstellungen Furumarks». Καὶ ὅμως ὁ BLEGEN εἰς τὸν τρίτον τόμον

1 Ancient Mycenae, σ. 38-39. Τοὺς αὐτοὺς χρόνους, περὶ τὸ 1250 π.Χ., ὑπέδειξε προηγουμένως καὶ ὁ MACKEPRANG καὶ ὁ DANIEL, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω σ. 180 σημ. 1, 2.

2 Gnomon, 30, 1958, σ. 321-328.

τῆς Τροίας του (σ. 18), ὁ ὁποῖος ἐτυπώθη τὸ 1953 ἤτοι πολὺ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ BSA 46, 1951, ἐδίδαξεν ὅτι: «there is, in any event, little room for great divergence of opinion, since most scholars are in essential agreement that the transition from Late Helladic IIIA to IIIB must be placed within a few years on one side or the other of 1300 B.C.».

Τὴν χρονολογικήν του ὑπόθεσιν διὰ τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας τῶν Μυκηνῶν ὁ MATZ στηρίζει ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τοῦ σιτοβολῶνος, τοῦ Granary δηλαδή, καὶ εἰς τὰ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ αὐτὸ εὑρήματα καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰ ὄστρακα τὰ προελθόντα ἐκ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ Κύκλου Α, διὰ τὰ ὁποῖα γράφει (σ. 322-323): «Bei vielen Ähnlichkeiten, namentlich zwischen den Proben des Felderstils, ist die Verschiedenheit des gesamten Aspektes nicht zu übersehen». Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν ἀφήνουν τὰ ὄστρακα αὐτὰ τὸ τεῖχος τῶν Μυκηνῶν τίθεται εἰς τοὺς πρωίμους χρόνους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου ἢ εἰς τοὺς LH IIIA late χρόνους τῆς ἀκολουθίας, ὡς παρέχεται εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae. Ἀλλὰ ὁ MATZ αὐτὸς λέγει, εἰς ἄλλην ὅμως σελίδα τῆς κριτικῆς του (σ. 326): «Die Scherben aus der Stützmauer des Gräberrundes lassen eine Tendenz nach oben erkennen. Zu präziserem Ansatz innerhalb der ersten Hälfte von IIIB reichen sie nicht aus». Καὶ ὅμως ἡ γενικὴ ἐντύπωσις καὶ μόνη, τὴν ὁποίαν ἀφήνουν τὰ ὄστρακα αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθοῦν ὁριστικῶς εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου, ἦτο ἀρκετὴ εἰς τὴν σελίδα 323 διὰ νὰ θέσῃ ὁλόκληρον τὸ συγκρότημα τῶν Κυκλωπείων τειχῶν καὶ τὰς πύλας τῶν Μυκηνῶν εἰς τοὺς πρωίμους χρόνους τῆς ἰδίας ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου, ἐὰν μὴ εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΕ ΙΙΙΑ περιόδου!!

Τὸν σιτοβολῶνα ὁ MATZ, ἐπαναλαμβάνων τὰ ὑπὸ τοῦ WACE λεχθέντα εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae, τὰ ὁποῖα καὶ παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, δέχεται ὡς πολὺ νεώτερον τῶν τειχῶν: «Dass es nicht unmittelbar auf den Mauerbau folgt, hat Wace später selber gesehen», γράφει (σ. 323). Παραβλέπει ὅμως τὴν νεωτέραν γνώμην τοῦ WACE, κατὰ τὴν ὁποίαν: the Granary must be approximately contemporary with or somewhat later than the walls»[1]. Ὑπερβάλλει δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἀνασκαφέα καὶ παραβιάζει τὴν στρωματογραφικὴν μαρτυρίαν, ὅταν εἰς σ. 326 αὐθαιρέτως βεβαιοῖ ὅτι: «Schon dass die Treppe westlich des Löwentores, die zum Wehrgang auf der Mauer führte, beim Bau des Granary kassiert wurde, weist auf zeitlichen Abstand hin»[2], διότι τὸ δεύτερον στρῶμα (Stratum II) τῆς ἐπιχώσεως ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ διάστημα τῆς χρήσεως τοῦ Κλιμακοστασίου καὶ τὸ στρῶμα τοῦτο ἐκτὸς τοῦ κτίσματος ἐκείνου συνεσωρεύθη κατὰ μῆκος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σιτοβολῶνος (ὅρα καὶ

1 WACE ἐν The Aegean and the Near East, σ. 128.

2 Καὶ ὁ WACE σφάλλει, ὡς καὶ ὁ MATZ, ὅταν λέγῃ εἰς σ. 133 τοῦ Mycenae, the deposit (τῶν στρωμάτων I-V) presumably did not begin to accumulate until after the building of the Granary... and probably not even until after the extension of the Granary. It must moreover date from a period after the staircase had gone out of use and fallen into disrepair», διότι κατὰ τὴν ἀρχικήν του ἔκθεσιν τὸ πρῶτον στρῶμα (Stratum I) εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ δάπεδον τοῦ Κλιμακοστασίου καὶ περιλαμβάνει καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸ ἐπίχωσιν. Τὸ δάπεδον δὲ ἐκεῖνο εἶναι σύγχρονον τῆς κατασκευῆς τοῦ Κλιμακοστασίου, ἡ ὁποία βεβαίως προηγήθη κατὰ πολὺ τῆς ἐγκαταλείψεώς του. Ἐκ τῶν ἄνω καθίσταται φανερὸν ὅτι ὁ MATZ ἀνεξελέγκτως ἀντέγραψε τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ WACE.

εἰκ. 4). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ σιτοβολὼν εἶχεν ἤδη ἱδρυθῆ, ὅτε τὸ Κλιμακοστάσιον ἦτο ἀκόμη ἐν χρήσει. Κατὰ τὸν Wace τὸ τρίτον στρῶμα (Stratum III) «should contain the débris which accumulated almost directly after the disuse of the building», κατ' ἀκολουθίαν ὁ σιτοβολὼν εἶχεν ἱδρυθῆ πολὺ προτοῦ ἐγκαταλειφθῆ τὸ Κλιμακοστάσιον.

Προφανῶς ὁ Matz δὲν ἐξήτασε μετὰ προσοχῆς ἢ καὶ δὲν κατενόησε τὰ διατυπωθέντα εἰς τὴν ἀρχικὴν σαφῆ περιγραφὴν τῆς περιοχῆς τοῦ Κλιμακοστασίου. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον χρησιμοποιεῖ τὴν μαρτυρίαν τῶν ὀστράκων τῆς ἐπιχώσεώς του. Διότι, ὅταν συμψηφίζῃ τὰ εὑρήματα τῶν κατωτάτων στρωμάτων, ὡς γράφει (I/V), παραβιάζει καὶ πάλιν τὰ διὰ προσεκτικῆς ἀνασκαφῆς ἐπιτευχθέντα δεδομένα. Εἰς τὴν ἀρχικὴν περιγραφὴν τοῦ Κλιμακοστασίου λέγεται μεταξὺ ἄλλων ὅτι: «the supposed Staircase is therefore probably not much, if at all, later in date than the walls and the gate (τῶν Λεόντων) themselves, and moreover around them and on the floor of the small chamber fragments of L.H. III pottery and terracotta figurines were very plentiful» [1]. Τὰ ὄστρακα λοιπὸν καὶ τὰ εἰδώλια αὐτὰ εὑρέθησαν, κατὰ τὴν ἀρχικὴν τῶν πραγμάτων ἔκθεσιν, εἰς τὸ δάπεδον τοῦ Κλιμακοστασίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ὀλίγον τι μεταγενέστερον εἰ μὴ σύγχρονον τῆς Πύλης. Ἀλλὰ τὸ δάπεδον τοῦ Κλιμακοστασίου καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ εὑρεθέντα ἀντικείμενα ἀνήκουν εἰς τὸ Stratum I, διότι λέγεται πάλιν ὅτι: «the level of the floor of the supposed Staircase and of the top of the fill of the area immediately adjoining it to the west against the Granary wall», ἀποτελοῦν τὸ στρῶμα τοῦτο [2].

Ἐὰν στρέψωμεν τὴν προσοχήν μας εἰς τὴν εἰκόνα 4, ἡ ὁποία εἶναι ἀντίγραφον τῆς παρασχεθείσης ὑπὸ τοῦ Wace, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ στρῶμα I ἔχει μέγιστον πάχος 0.20 μ., ὅτι τὸ δάπεδον τοῦ Κλιμακοστασίου ἐσχηματίσθη ἐκ στρώματος γῆς, εἰς μέρη μόλις 0.07 μ. πάχους, ἐπιτεθείσης ἐπὶ τεχνητοῦ «γεμίσματος» λίθων συγχρόνου σχεδὸν πρὸς τὸ τεῖχος. Ὁ κατώτατος δόμος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σιτοβολῶνος εἶναι θεμελιωμένος ἐπὶ τοῦ λιθολογήματος τούτου καὶ βυθίζεται εἰς τὸ στρῶμα I περὶ τὰ 0.10-0.20 μ. Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ κτίσται τοῦ τοίχου ἔσκαψαν διὰ τοῦ ὑπάρχοντος χώματος διὰ νὰ θεμελιώσουν τὸν τοῖχον, ὅτι τὸ στρῶμα I δὲν ἀποτελεῖ ἐπίχωσιν ἡ ὁποία «accumulated after the building of the Granary». Τὸ πρῶτον στρῶμα προφανῶς ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τοῦ Κλιμακοστασίου καὶ οἱ χρόνοι αὐτοί, κατὰ τὸν Wace, «are not much if at all, later in date than the walls and the Gate», τῶν Λεόντων. Ἐσφαλμένως λοιπὸν τὸ στρῶμα I ταὐτίζεται μὲ τὰ ὑπερκείμενα στρώματα, τὴν φύσιν τῶν ὁποίων δὲν ἐξετάζομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Τὴν πραγματικότητα αὐτὴν δὲν ἀντελήφθη ὁ Matz· τὴν ἀντελήφθη ὅμως ὁ Wace, ὅταν τοῦ τὴν ὑπέδειξα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1955 καὶ εἰς τὸ ἄρθρον του «The Last Days of Mycenae», τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν τιμητικὸν τόμον τῆς Hetty Goldman, 1956, χωρίζει τὸ στρῶμα I ἀπὸ τὰ ὑπερκείμενα στρώματα II-V [3]. Ἡ ὑπόθεσις λοιπόν, ἡ γενομένη εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae ὅτι ὅλα τὰ ἀρχαιότατα στρώματα (I-V) τῆς ἐπιχώσεως τοῦ

1 Wace, BSA 25, 1921-1923, σ. 18.
2 Αὐτ. σ. 20.
3 The Aegean and the Near East, σ. 130.

Κλιμακοστασίου δὲν μᾶς δίδουν τὴν χρονολογίαν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν Κυκλωπείων τειχῶν, ἡ ὁποία ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ MATZ, δὲν εὐσταθεῖ πλήρως διότι τὸ στρῶμα I μᾶς δίδει τοὺς χρόνους τῆς οἰκοδομῆς τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου καὶ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων, ὡς αὐτὸς ὁ WACE ἐδίδαξεν εἰς τὴν ἀρχικὴν δημοσίευσιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνασκαφῆς του.

Εἰς τὸ πρῶτον στρῶμα (Stratum I) καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ δαπέδου τοῦ Κλιμακοστασίου καὶ κάτω αὐτῆς, ὁ WACE, ὡς ὁ ἴδιος λέγει εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευθείσας περικοπάς, ἀνεκάλυψε πολλὰ ΥΕ ΙΙΙ ὄστρακα καὶ μυκηναϊκὰ εἰδώλια. Τὰ ὄστρακα αὐτὰ βεβαίως παρέχουν μαρτυρίαν ἀξιόπιστον διὰ τοὺς χρόνους τῆς ἱδρύσεως τοῦ Κλιμακοστασίου, τὸ ὁποῖον, πάντοτε κατὰ τὸν ἀνασκαφέα του, εἶναι μόνον κατά τι μεταγενέστερον ἐὰν μὴ σύγχρονον τῆς Πύλης καὶ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους. Δυστυχῶς τὰ ὄστρακα αὐτὰ δὲν περιεγράφησαν πλήρως, δύο ὅμως τούτων ἀπεικονίσθησαν εἰς τὴν εἰκόνα του 7,a.b καὶ νῦν ἀναδημοσιεύονται εἰς τὴν ἡμετέραν εἰκόνα 5,α. β. Καὶ αὐτὸς ὁ WACE λέγει ὅτι τὸ ὄστρακον α εἶναι: «in the so-called 'close-style'» [1], ῥυθμοῦ δηλαδή, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ἴδιον ἐρευνητὴν εἶναι σύγχρονος πρὸς τὸν ῥυθμὸν Granary: «the 'Close-Style' and the Granary Class are not only closely akin, but also contemporary» [2], τὸ Granary Style δὲ χαρακτηρίζει, ὡς γνωστόν, τὴν ΥΕ ΙΙΙΓ περίοδον. Ὁ FURUMARK ἀποκαλεῖ τὸν ἐξειλιγμένον πυκνὸν ῥυθμὸν ἀνακτορικὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τὸν θέτει εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΓ περίοδον [3]. Τὸ ὄστρακον τοῦ πυκνοῦ τούτου ῥυθμοῦ χρονολογεῖ τὸ πρῶτον στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου, τὸ ὁποῖον εἶναι μόνον κατά τι μεταγενέστερον εἰμὴ σύγχρονον τῆς Πύλης τῶν Λεόντων. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ λεγόμενος πυκνὸς ῥυθμός, τὸ 'close-style', εἶναι κατά τι προγενέστερος τοῦ ῥυθμοῦ Granary καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ΥΕ ΙΙΙΓ περιόδου καὶ πάλιν θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν θέσωμεν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου ἀκόμη καὶ πρὸ τῶν μέσων τῆς περιόδου ἐκείνης. Τὴν μαρτυρίαν τοῦ ὀστράκου ἔχων ὑπ' ὄψει ἔθεσα τὴν κατασκευὴν τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους καὶ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων μετὰ τὰ μέσα τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου, εἰς τοὺς περὶ τὸ 1250 π.Χ. χρόνους. Ἴσως δὲν εἶναι πρέπον νὰ στηριχθῇ χρονολογικὸν συμπέρασμα τόσον μεγάλης σημασίας εἰς ἓν καὶ μόνον ὄστρακον, εἴμεθα ὅμως ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν τὴν μαρτυρίαν του διότι ἐξ ὅλων τῶν ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ἔχουν σχέσιν μὲ τὰ Κυκλώπεια τείχη καὶ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων καὶ τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1921-1923 ἀπεικονίσθη μόνον τὸ ὄστρακον τοῦτο, καὶ ἀκόμη ἓν γραπτὸν τεμάχιον (εἰκ. 5β). Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι πρέπον νὰ παροραθῇ ἡ μόνη ἐξηκριβωμένη πληροφορία, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει. Ἄλλως τε καὶ αἱ ἄλλαι πληροφορίαι, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ σταχυολογηθοῦν ἀπὸ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ WACE, ὑποδεικνύουν τὴν χρονολογίαν αὐτήν [4].

1 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 20.

2 Αὐτ. σ. 41. Εἰς τὴν μελέτην του «The Last Days of Mycenae», τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ σύγγραμμα The Aegean and the Near East, σ. 130, ὁ WACE, ἀναγνωρίζων τὴν ὀρθότητα τῆς παρατηρήσεώς μου, γράφει εἰς τὸ Stratum I εἶναι «Incipient close style present».

3 FURUMARK, The Chronology of Mycenaean Pottery, σ. 101, 104 καὶ The Mycenaean Pottery, σ. 571 ἑξ.

4 Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι εἰς τὴν μελέτην του «The Last Days of Mycenae», σ. 123, ὁ WACE γράφει ὅτι ὄστρακά τινα τοῦ πρώτου στρώματος ὁμοιάζουν πρὸς ὄστρακα ἐκ τῆς Οἰκίας τοῦ Λαδεμπόρου καὶ τοῦ Οἰνεμ-

Τὰ ἐκ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου τοῦ Κύκλου Α ὄστρακα καὶ αὐτὸς ὁ MATZ, μὲ ὅλην του τὴν καλὴν θέλησιν, δὲν κατώρθωσε νὰ τὰ ἀναγάγῃ ὁριστικῶς εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου. Τὰ νεώτερα ἐξ αὐτῶν ἀνάγονται εἰς προχωρημένους χρόνους τῆς περιόδου ἐκείνης καὶ τὰ νεώτερα εὑρήματα, ὡς διδάσκεται γενικῶς, χρονολογοῦν τὸ στρῶμα ἢ τὸ κτίσμα εἰς τὸ ὁποῖον εὑρέθησαν. Ἀλλά, κατὰ τὸν WACE αὐτόν, ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος εἶναι σύγχρονος πρὸς τὰ τείχη: «it and the acropolis walls are for all practical purposes contemporaneous» [1]. Ἀκόμη καὶ τὰ ὄστρακα τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ὑπὸ τὸ δυτικὸν τεῖχος, ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῶν σχημάτων τῶν ἀγγείων εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆκον, φαίνεται ὅτι ἀνάγονται εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους. Κατὰ ταῦτα τὸ πρῶτον μέρος τοῦ συλλογισμοῦ τοῦ WACE, τὸν ὁποῖον παρέθεσα ἀνωτέρω εἰς τὴν σ. 180, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστήριξε τὴν χρονολογίαν του καὶ τὸ ὁποῖον σχετίζεται πρὸς τὰ ὄστρακα τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου δὲν εὐσταθεῖ, διότι τὰ ὄστρακα τοῦ στρώματος Ι, ὅμοια τῶν ὁποίων εὑρέθησαν καὶ εἰς τὸν Κύκλον Α, χρονολογοῦν τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος καὶ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων καὶ τὰ θέτουν εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ προχωρημένους χρόνους.

Προτοῦ ἐξετάσωμεν καὶ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ συλλογισμοῦ τοῦ WACE θὰ εἶναι καλὸν νὰ ἐλέγξωμεν καὶ ἄλλην ῥήτραν τοῦ συναδέλφου τοῦ Marburg διὰ νὰ φανῇ καὶ πάλιν πόσον ἀνεξελέγκτως προέβη εἰς τὴν κριτικήν του. Ὁ MATZ, εἰς σ. 324 τῆς βιβλιοκρισίας του [2], ἀπορρίπτει τὴν ὑπόθεσίν μου τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ νεωτέρας περιόδου τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἱστορίας τῶν Μυκηνῶν, τὴν ἀναβιώσασαν λησμονηθεῖσαν γνώμην τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τί ἀκριβῶς ἐδίδαξεν ὁ πρωτοπόρος ἐκεῖνος τῆς μυκηναϊκῆς ἐρεύνης. Εἰς τὸ ἀξιοθαύμαστον διὰ τὴν ἐποχήν του σύγγραμμα, Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμὸς ὁ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων βαθὺς γνώστης τῶν Μυκηνῶν, ὑπέθεσεν ὅτι ἡ Πύλη τῶν Λεόντων καὶ τὸ πρὸς νότον αὐτῆς ἐκτεινόμενον δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος ἦτο μεταγενεστέρα προσθήκη εἰς ἀρχικὸν περίβολον, τοῦ ὁποίου μέρος ἀπετέλει τὸ βόρειον Κυκλώπειον τεῖχος. Τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, τὴν ὁποίαν ἐδικαιολόγησα διὰ νέων παρατηρήσεων, ὁ MATZ ἀπέρριψεν ἄνευ ἐνδοιασμοῦ διότι ὁ τοῖχος 9 (εἰκ. 3): «die Mauer linker Hand innerhalb des Löwentores, in der Tsuntas einen Rest des älteren Mauerzuges zu sehen meinte, hat Wace bereits als Terrasssenmauer erwiesen» (σ. 324). Ἄς ἴδωμεν ὅμως τί γράφει ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ:

«Τὸ ἀρχαιότερον τεῖχος τῆς πλευρᾶς ταύτης», παρατηρεῖ εἰς τὴν σελίδα 109 τοῦ βιβλίου του, «ἤρχιζε φαίνεται ἀπὸ τῆς καὶ νῦν ΒΔ. γωνίας τῆς ἀκροπόλεως καὶ συνέπιπτε μέχρι τῆς θέσεως τῆς Πύλης τῶν Λεόντων μετὰ τοῦ σημερινοῦ τείχους· κατόπιν ὅμως ἠκολούθει σχεδὸν εὐθεῖαν γραμμὴν πιθανῶς μέχρι τοῦ Χάβου· ἴχνη ὀλίγα αὐτοῦ νομίζω ὅτι σώζονται ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ τὴν μεγάλην ἀνάβασιν». Ὁ MATZ ἀπορρίπτει τὴν γνώμην τοῦ ΤΣΟΥΝΤΑ καὶ τὴν ἰδικήν μου, διότι ὁ τοῖχος ὑπ' ἀριθμὸν 9 εἶναι ἀναλημματικός [3]. Ἀλλ' ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ προφανῶς δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀναλημ-

πόρου· τὰ τελευταῖα προφανῶς ἀνάγονται εἰς τοὺς πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν οἰκιῶν ἐκείνων χρόνους, δηλαδὴ καθ' ὅσον εἶναι γνωστὸν μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου.

1 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 109. Mycenae, σ. 134.

2 Gnomon, 30, 1958.

3 Καὶ εἰς τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ τὸν WACE, Mycenae, σ 54, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ αὐτὸς τὰ πράγματα.

ματικὸν τοῦτον τοῖχον. Ὡς θὰ ἴδῃ τις ὅταν ἐπισκεφθῇ ἔστω καὶ ἅπαξ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν, ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 9 τοῖχος διασώζεται εἰς μῆκος δώδεκα τοὐλάχιστον μέτρων καὶ τὸ σημερινόν του ὕψος ἀνέρχεται εἰς τέσσαρα περίπου μέτρα. Οἱ ἀνώτατοι δόμοι του, δύο ἢ τρεῖς τὸ πολύ, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἀνασκαφαί μας τοῦ 1958, ἀνεστηλώθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων, ἴσως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Τσουντα ἢ τοῦ Σταματακη. Τὸ ὅλον του μῆκος ὅμως ἦτο καταφανὲς ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Steffen διότι σημειοῦται εἰς τὸ τοπογραφικόν του σχέδιον. Εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι εἷς Τσουντας θὰ ἀπεκάλει ἴχνη ὀλίγα τοῖχον, Κυκλωπείου ῥυθμοῦ, δώδεκα μέτρων μήκους καὶ ἀρκετοῦ ὕψους χωρὶς νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι παραλογίζεται; Οὔτε ἀνίδεος καὶ πρωτόπειρος ἀρχαιολογικὸς ὑπάλληλος θὰ ἐχαρακτήριζεν οὕτω τὸν τοῖχον 9. Ἐλαχίστη σκαφικὴ πεῖρα χρειάζεται διὰ νὰ ἴδῃ τις ὅτι ὁ τοῖχος ἐκεῖνος εἶναι μεταγενέστερος τοῦ ἐκ κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων ἰσοδόμου τοίχου τῆς αὐλῆς τῆς Πύλης καὶ ὅτι κατ' ἀκολουθίαν εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Κυκλωπείου τείχους· καὶ ὁ Τσουντας βεβαίως εἶχε μεγάλην πεῖραν δι' ἀνασκαφῶν ἀποκτηθεῖσαν· Πρὸς τούτοις ὁ Τσουντας γράφει ὅτι τὰ ὀλίγα ἴχνη «σώζονται ἀριστερὰ τῷ ἀνερχομένῳ τὴν μεγάλην ἀνάβασιν». Μεγάλην ἀνάβασιν ἀπεκάλει ὁ Τσουντας τὸ λεγόμενον Ramp· τὴν πρὸς νότον τῆς Πύλης σχεδὸν ὁμαλὴν ἔκτασιν ἀπεκάλει «ὁδόν» [1]. Ὁ τοῖχος 9 οὔτε «ἴχνη ὀλίγα» εἶναι οὔτε κεῖται πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Ramp. Κατὰ ταῦτα ὁ Τσουντας δὲν ἐθεώρει τὸν τοῖχον 9 ὡς τὴν συνέχειαν τοῦ Κυκλωπείου καὶ ἡ ἀπόρριψις τῆς θεωρίας του καὶ τῆς ἰδικῆς μας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τοίχου αὐτοῦ στηρίζεται εἰς πλήρη παρερμηνείαν τῶν λεγομένων του, τὰ ὁποῖα βεβαίως ὁ Matz δὲν ἐθεώρησε καλὸν νὰ ἐξακριβώσῃ. Ὁ ἔλεγχος τῶν δεδομένων, τὰ ὁποῖα παρέχουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐπίχωσις τοῦ Κλιμακοστασίου καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ τοῖχος 9, τὰ δύο κύρια σημεῖα τῆς θέσεως τοῦ συναδέλφου τοῦ Marburg, ἀπέδειξε, νομίζω, ὅτι αἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ συμπεράσματά του καὶ αὐθαίρετα εἶναι καὶ δὲν προάγουν τὰς περὶ τῶν μυκηναϊκῶν ζητημάτων γνώσεις, ἀφ' οὗ δὲν στηρίζονται εἰς τὰ πράγματα. Ἄς ἐπανέλθωμεν νῦν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Wace διδαχθέντα.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῶν χρονολογικῶν ταυτισμῶν τοῦ Wace, ὡς τοῦτο διετυπώθη εἰς τὸ σύγγραμμά του Mycenae (ὅρα ἀνωτέρω σ. 180), δὲν φαίνεται νὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα. Ὁ σιτοβολὼν ὑποτίθεται ὅτι ἐκτίσθη «not... very soon after the wall» καὶ εἰς «L.H. IIIA later» χρόνους. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι τὸ κτήριον ἐκεῖνο εἶναι μεταγενέστερον τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους διότι ἡ βορεία του πλευρὰ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ τείχους καὶ ὁλόκληρον εἶναι ἱδρυμένον ἐπὶ λιθολογήματος («γεμίσματος»), ὑποβασταζομένου ὑπὸ τοῦ τείχους. Ἡ σχέσις ὅμως αὐτη δὲν καθορίζει καὶ τὸν χρόνον, ὁ ὁποῖος παρῆλθεν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ μὲν μέχρι τῆς κατασκευῆς τοῦ δέ. Ὁ Wace, ὡς εἴδομεν, ὑποστηρίζει: «that the Granary was not built very soon after the walls is clear from its cramped position, which argues very different conditions from those prevailing when the spacious plan of the Grave Circle was conceived and carried out». Ἀλλ' ἁρμόζει ἆρά γε νὰ παραβάλωμεν τὸ Granary μὲ τὸν Κύκλον Α, ἕνα σιτοβολῶνα μὲ ἓν βασιλικὸν νεκροταφεῖον; Ἀλ-

1 Μυκῆναι καὶ μυκηναῖος πολιτισμός, σ. 23.

λως τε ὁ Κύκλος Α, ὡς ἔχει, φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖ καί, κατὰ πολύ, εἶναι ἐκτισμένος ἐπὶ ἀρχαιοτέρου κύκλου, τοῦ ὁποίου ἡ κατασκευὴ εἶναι σύγχρονος πρὸς τοὺς τάφους ἐὰν δὲν εἶναι προγενεστέρα. Τὸ ὑπὸ τοῦ WACE λεγόμενον «spacious plan of the Grave Circle» δὲν ἦτο σύγχρονον πρὸς τὸ τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ τὴν κυρτότητα τοῦ Κύκλου, ἀλλὰ κατὰ ἑκατονταετηρίδας προγενέστερον καὶ ἐγένετο εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου ἦτο ἔξω τῶν τειχῶν. Ἡ θέσις τῆς Πύλης ἐπεβλήθη ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς βραχώδους ὑπωρείας καί, ὡς πιστεύω, ὑπὸ τοῦ βορείου Κυκλωπείου τείχους, τὸ ὁποῖον προϋπῆρχε. Θὰ ἦτο περισσότερον ἐπίπονον νὰ κατασκευασθῇ βορειότερον διὰ νὰ ἀφεθῇ περισσότερος χῶρος μεταξὺ τοῦ προϋπάρχοντος ἀρχαιοτέρου Κύκλου καὶ τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ Κυκλωπείου. Δὲν ὑπῆρχεν ὅμως λόγος νὰ ἀφεθῇ περισσότερος χῶρος. Ἡ καμπὴ ἡ ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχικοῦ Κύκλου ἄφηνεν ἀρκετὸν χῶρον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Πύλης, εἰς τὸν χῶρον δ᾽ αὐτὸν ἐκτίσθη σιτοβολὼν καὶ οὐχὶ οἴκημα ἄρχοντος. «The cramped position» οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν σκοπὸν τοῦ κτηρίου θὰ ἔβλαπτε καὶ δὲν ὑπῆρχε λόγος ὁ σιτοβολὼν νὰ ἔχῃ περὶ αὐτὸν χῶρον ἢ αὐλήν. Ὁ WACE αὐτὸς ἀπέδειξεν ὅτι ὁ σιτοβολὼν εἶχε πλὴν τῶν ὑπογείων καὶ ὑπερῷα πατώματα. Ταῦτα προσέθετον εἰς τὸ κτήριον τὸν χῶρον τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνάγκην. Εἶναι προφανὲς ὅτι «the cramped position» μόνη δὲν εἶναι ἀποδεικτικὴ μεταγενεστέρων χρόνων [1]. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ σιτοβολῶνος ἀπεφασίσθη ὅτε ἐκτίζετο ἡ Πύλη καὶ τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος. Ἡ θέσις του παρὰ τὴν Πύλην ἦτο καταλληλοτάτη διὰ τὴν ἀποθήκευσιν σιτηρῶν, καρπῶν κλπ., τὰ ὁποῖα οἱ ὑποτελεῖς ἀστοὶ ἦσαν, φαίνεται, ὑποχρεωμένοι νὰ καταβάλλουν εἰς τὸν ἄρχοντα καὶ τὴν πολιτείαν ὡς πληρωμὴν διὰ τὴν καλλιέργειαν καὶ χρῆσιν τῶν βασιλικῶν κτημάτων καὶ τῶν δημοσίων ἀγρῶν [2]. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἐξ αὐτοῦ προελθόντων ὀστράκων.

Ὁ WACE, κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν καὶ θαυμαστὴν συνήθειάν του, ἔκαμε τομὰς ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ σιτοβολῶνος διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν χρονολογίαν του, ἐπέτυχε δὲ νὰ ἀνακαλύψῃ εἰς τὰς τομὰς αὐτὰς ἀφθονίαν ὀστράκων. Ἡ ἀνασκόπησις τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἀξιοσημείωτος. Ἡ ὁλότης σχεδὸν τῶν ὀστράκων τῶν εὑρεθέντων εἰς τὴν κάτωθεν τοῦ δαπέδου ἐπίχωσιν ἀνήκει εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ ἐποχὴν καὶ «resembled that (pottery) from the earlier (I-V) strata of the Lion Gate section». Ἡ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δυτικοῦ διαδρόμου τομὴ ἔφερεν εἰς φῶς πλῆθος ὀστράκων τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς. Μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ τεμάχια διώτων σκύφων «similar to those of Strata I-III of Lion Gate section». Ἡ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ νοτίου διαδρόμου ἐπίχωσις περιεῖχεν ὄστρακα τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολὺ

1 Τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἐπιχειρήματος, τοῦ βασισθέντος μόνον εἰς τὴν «cramped position» ἀντελήφθη καὶ ὁ WACE καὶ διὰ τοῦτο ἐδέχθη εἰς τὴν μελέτην του, τὴν ἐπιγραφομένην «The Last Days of Mycenae», 1956, σ. 128 ὅτι «the Granary must be approximately contemporary with or somewhat later than the walls», τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους δηλαδή. Προγενεστέρως ὅμως, τὸ 1949, Mycenae, σ. 133, ἐδίδασκεν «that the Granary was not built very soon after the walls is clear...» κλπ.

2 Τὸ ὅτι τοιοῦτόν τι σύστημα ἐπεκράτει εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ὑποδεικνύεται ὑπὸ τῶν ἐνεπιγράφων πινακίδων τῆς Πύλου Series E. Ὅρα M. VENTRIS and J. CHADWICK, Documents of Mycenaean Greek, σ. 232 ἑξ. καὶ T. B. L. WEBSTER, From Mycenae to Homer, σ. 16.

συνήθη ἦσαν τεμάχια διώτων βαθέων σκύφων φέροντα «patterns like those of the earlier strata in the Lion Gate section». Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπογείου ἡ ἐπίχωσις περιελάμβανε γραπτὰ ὄστρακα, τῶν ὁποίων ἡ διακόσμησις «resembled those from the earlier strata of the Lion Gate section»[1]. Εἶναι προφανὲς ὅτι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ σιτοβολῶνος καὶ κάτωθεν ὅλων σχεδὸν τῶν δαπέδων του εὑρέθησαν ὄστρακα, τὰ ὁποῖα ὁμοιάζουν πρὸς τὰ εὑρεθέντα εἰς τὰ κατώτατα στρώματα, I-III, τῆς ἐπιχώσεως τοῦ κλιμακοστασίου. Τὰ ὄστρακα τῶν στρωμάτων ἐκείνων αὐτὸς ὁ WACE ὀρθῶς ἀνήγαγε, τὸ 1949, εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον καὶ τοὺς μετὰ τὸ 1300 π.Χ. χρόνους[2]. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὰ ὄστρακα τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ σιτοβολῶνος ἀνάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον, εἰς τοὺς μετὰ τὸ 1300 π.Χ. χρόνους· Ἀλλὰ τὰ ὄστρακα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ χρονικὸν ὅριον, μετὰ τὸ ὁποῖον ἢ εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τεθῇ ἡ κατασκευὴ τοῦ σιτοβολῶνος καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι οὗτος ἐκτίσθη εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους καὶ οὐχὶ εἰς ΥΕ ΙΙΙΑ later χρόνους, ὡς ἐδίδαξεν ὁ WACE εἰς τὸ σύγγραμμά του Mycenae.

Ὁ σιτοβολὼν «rests on a fill of big stones thrown in against the inside of the acropolis wall, which here acts as a terrace wall»[3]. Τὸ λιθολόγημα αὐτὸ τίθεται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον ἐκ τῶν ὀστράκων τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ σιτοβολῶνος. Προφανῶς εἶναι κάπως μεταγενέστερον τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους διότι στηρίζεται ἐπὶ τοῦ τείχους ἐκείνου. Πόσος ὅμως χρόνος παρῆλθεν ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους μέχρι τῆς δημιουργίας τοῦ λιθολογήματος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῇ ἐκ τῶν ὀστράκων, οὐδὲ ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἀνασκαφῆς. Δὲν εἶναι ὅλως ἀδύνατον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι τὸ λιθολόγημα εἶναι σύγχρονον τοῦ δυτικοῦ τείχους. Ἄλλο λιθολόγημα, χρησιμοποιηθὲν διὰ νὰ ἰσοπεδωθῇ ὁ μεταξὺ τῆς βάσεως τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Κύκλου καὶ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους χῶρος, περὶ τὰ δέκα πέντε μέτρα πρὸς νότον τοῦ σιτοβολῶνος, εἰς τὴν περιοχὴν ὑπ' ἀριθμὸν 63 εἰκὼν 3, εἰσχωρεῖ καὶ κάτω τοῦ Κυκλωπείου τείχους, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, «the bedding». Ὁ τρόπος αὐτὸς οἰκοδομῆς κατὰ τὸν WACE εἶναι χαρακτηριστικὸς τῶν Κυκλωπείων τειχῶν[4], ἐπεβλήθη δὲ διότι «it was easier to handle and align the big blocks if they were just raised off the ground by the intervention of smaller stones». Δυστυχῶς ἐκ τῆς ἐκθέσεως δὲν φαίνεται ἐὰν τὸ κατώτατον τμῆμα τοῦ λιθολογήματος, τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν βάσιν τοῦ σιτοβολῶνος, συνεχίζετο καὶ ὑπὸ τὸ Κυκλώπειον δημιουργοῦν τὴν βάσιν «the bedding», κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ WACE θεωρούμενον χαρακτηριστικὸν τρόπον οἰκοδομῆς τῶν Κυκλωπείων τειχῶν. Ἂν συνεχίζετο, ὅπως εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποτεθῇ, τότε τὸ λιθολόγημα καὶ τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος εἶναι σύγχρονα καὶ τὰ ὄστρακα τὰ χρονολογοῦντα τὸ πρῶτον, χρονολογοῦν καὶ τὸ δεύτερον.

Πρέπει νῦν νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἡ πρὸς νότον καὶ τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων περιοχὴ ἦτο πολὺ κατωφερική. Ἡ ἰσοπέδωσις τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἰς ἀρκετὸν πλάτος ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἦγεν ἀπὸ τῆς Πύλης πρὸς τὴν ἐπικλινῆ ἄνοδον. Διὰ τὴν ἰσοπέδωσιν αὐτὴν ἐχρησιμοποιήθησαν ἀργοὶ λίθοι τὸ δὲ

1 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 43, 44, 48, 58.
2 Mycenae, σ. 133.
3 BSA 25, 1921-1923, σ. 42.
4 Αὐτ. σ. 105-106.

δι' αὐτῶν σχηματισθὲν γέμισμα ἐκαλύφθη ὑπὸ στρώματος γῆς. Ἡ τεχνητὴ αὐτὴ ἰσοπεδωθεῖσα ἔκτασις ἐξετείνετο καὶ πέραν τῆς Πύλης πρὸς δυσμὰς καὶ ἐσχημάτιζε τὸ δάπεδον τοῦ Κλιμακοστασίου, ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτοῦ διότι ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ Κλιμακοστασίου δὲν χρησιμεύει ὡς ἀνάλημμα τοῦ λιθολογήματος ὡς θὰ συνέβαινεν ἐὰν ὄντως ἐκεῖνο ἐτελείωνεν εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ τοίχου. Τοὐναντίον ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ Κλιμακοστασίου εἶναι θεμελιωμένος ἐπὶ τοῦ λιθολογήματος. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ ἀρχικὸν λιθολόγημα συνεχίζετο καὶ πέραν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σιτοβολῶνος, διότι ὁ τοῖχος ἐκεῖνος ἵσταται ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ ἰσοπέδωσις τοῦ χώρου πρὸς νότον καὶ τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς Πύλης προφανῶς ἐγένετο συγχρόνως μὲ τὴν ἀνίδρυσιν τῆς Πύλης καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους. Ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης, αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ 1958 καὶ τοῦ 1959 ἀπέδειξαν ὅτι ἡ κατασκευὴ τῆς Πύλης καὶ ἡ ἰσοπέδωσις ἐγένοντο συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Τοὐλάχιστον μέρος τοῦ λιθολογήματος κατ' ἀκολουθίαν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σύγχρονον τῆς Πύλης καὶ τοῦ τείχους. Πόσον μέρος τοῦ λιθολογήματος αὐτοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ σύγχρονον πρὸς τὴν Πύλην καταφαίνεται ἐκ τῶν σχεδίων τοῦ Wace.

Ἐὰν μετὰ προσοχῆς μελετήσωμεν τὴν περιοχὴν ἀπὸ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπικλινοῦς ἀνόδου (τοῦ Ramp δηλαδή) θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς περιοχῆς ὁρίζεται ὑπὸ δύο τοίχων, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ σχέδιον τῆς εἰκόνος 8 ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς τοῖχοι ὑπ' ἀριθμὸν 21, 22 καὶ 23. Οἱ τοῖχοι αὐτοὶ εἶναι ἀναλημματικοὶ τῆς τεχνητῆς ἐπιχώσεως τοῦ ἀπὸ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων δρόμου. Ὁ Wace λέγει ὅτι ὁ τοῖχος ὑπ' ἀριθμὸν 22 εἶναι νεώτερος τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 21-23 καὶ ὅτι ἱδρύθη εἰς τὴν δευτέραν οἰκοδομικὴν φάσιν τοῦ σιτοβολῶνος διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἄνετον πρόσοδον εἰς τὸν ἀνατολικὸν διάδρομον, τὸν ἀποτελοῦντα τὴν εἴσοδον τοῦ κτηρίου ἐκείνου [1]. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του, κατὰ τὸ σημεῖον 23, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 22 τοῖχος εἶναι ἀρχαιότερος τοῦ 23, διότι οἱ λίθοι τοῦ 23 ἐπίκεινται τῶν λίθων τοῦ 22. Ἡ παρὰ τὸν τοῖχον 22 γενομένη τομὴ δὲν ἀπέδωσε θετικὰ χρονολογικὰ δεδομένα, διότι τὰ ἀνακαλυφθέντα ὄστρακα χαρακτηρίζονται μόνον ὡς μεσοελλαδικὰ (τὰ $^2/_3$) καὶ ὡς ΥΕ ΙΙΙ γενικῶς (τὸ ὑπόλοιπον $^1/_3$). Τὸ σχέδιον ὅμως τὸν χαρακτηρίζει ὡς ἀρχαιότερον τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 23 καὶ βεβαίως καὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς ἐπικλινοῦς ἀνόδου, διότι ὁ τελευταῖος ἐπικάθηται ἐπὶ ἀμφοτέρων. Προσεκτικὴ παραβολὴ τοῦ ἀρχαιοτέρου τοίχου 22 πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν τοίχων τοῦ Κλιμακοστασίου τοῦ ἐκ κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων ἰσοδόμου πλευρικοῦ τοίχου τῆς αὐλῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄξονος τῆς Πύλης θὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ τοῖχος 22 ἔχει τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ κτίσματα ἐκεῖνα (εἰκ. 3 καὶ 8). Εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ τοῖχος 22 ἱδρύθη συγχρόνως πρὸς ἐκεῖνα διὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν δυτικὴν παρειὰν τῆς ἰσοπεδωθείσης περιοχῆς, ἡ ὁποία ἐσχημάτιζεν εὐρεῖαν πρόσοδον πρὸς μίαν ἐπικλινῆ ἄνοδον [2]. Ἐὰν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, τότε ἡ ἰσοπεδωθεῖσα περιοχὴ πρὸς νότον τῆς Πύλης τῶν

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 63.

2 Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης θὰ ἴδωμεν ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ 1958 καὶ τοῦ 1959 ἀπέδειξαν ὅτι ἡ μεγάλη ἐπικλινὴς ἄνοδος (τὸ Ramp) εἶναι νεωτέρα τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ δὲν ἀπετέλει τὴν ἀρχικὴν ἐπικλινῆ ἄνοδον. Ὅρα καὶ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ εἰς τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1957, σ. 65.

Λεόντων ἐξετείνετο τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ἀνατολικοῦ διαδρόμου τοῦ σιτοβολῶνος, τοῦ ἀποτελοῦντος οὕτως εἰπεῖν συνέχειαν τοῦ τοίχου 22. Ἀλλὰ ἡ περιοχὴ ἰσοπεδώθη διὰ λιθολογήματος καὶ τὸ λιθολόγημα ἐκεῖνο ἀποτελεῖ τὴν ὑπὸ τὸ δάπεδον τῶν διαδρόμων ἐπίχωσιν, ταύτην δὲ χαρακτηρίζουν, ὡς εἴδομεν, ὄστρακα ΥΕ ΙΙΙΒ ῥυθμοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ περὶ τὴν Πύλην περιοχὴ ἰσοπεδώθη εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ

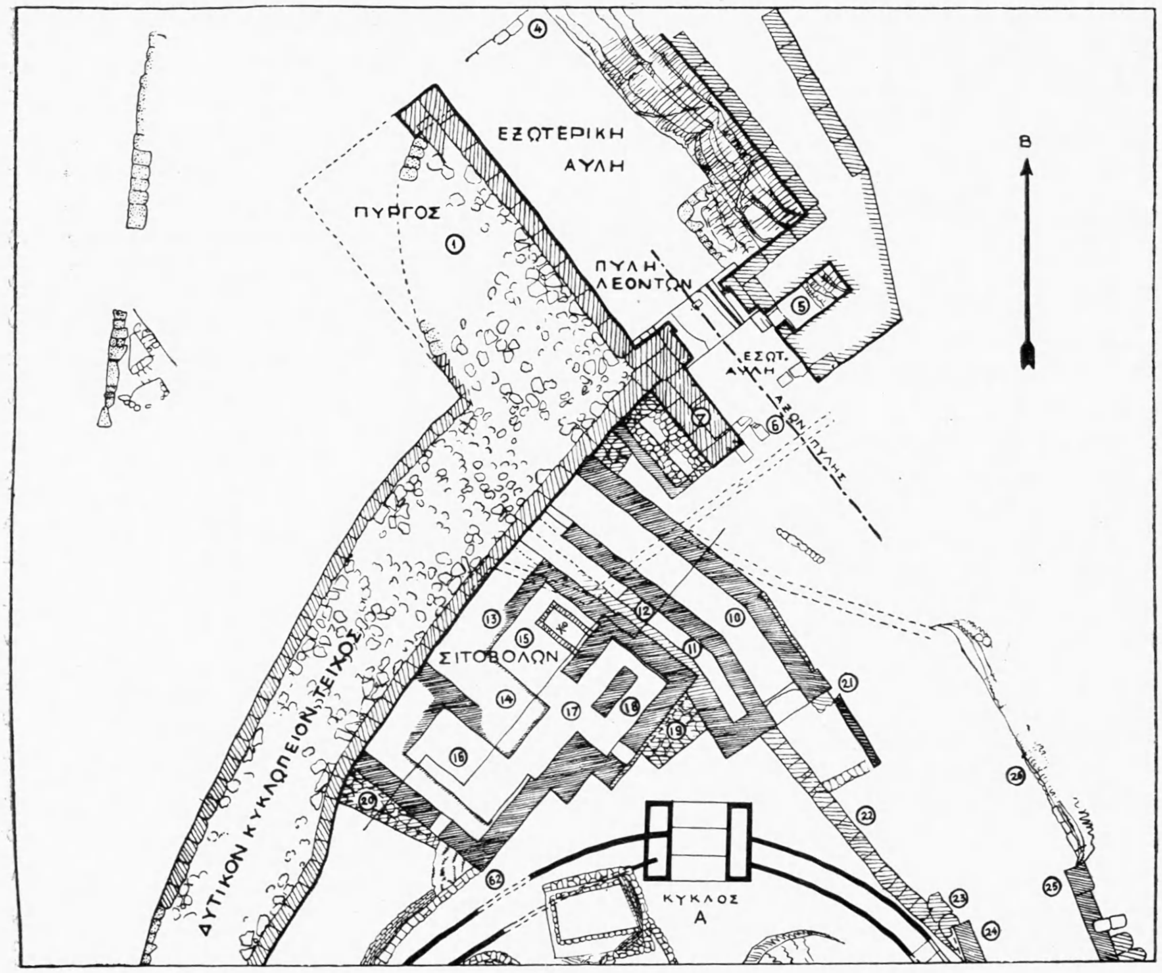

Εἰκ. 8. Ὁ παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων χῶρος κατὰ τὴν ἀρχικήν του διάταξιν.

χρόνους. Ἡ ἐργασία ὅμως ἐκείνη ἦτο σύγχρονος τῆς Πύλης, τῆς ὁποίας ἡ κατασκευὴ ἀνάγεται ἐκ τῶν πραγμάτων εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

Εἰς τὴν ἀνασκόπησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐρευνῶν περὶ τὸν σιτοβολῶνα παρέλειψα σκοπίμως νὰ ἀναφέρω τὸν κάθετον τάφον, ὁ ὁποῖος εὑρέθη ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνατολικοῦ του ὑπογείου. Κατὰ τὸν Wace ὁ τάφος οὗτος ἀνάγεται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙ ἐποχήν, εἶχεν ὅμως κενωθῆ καὶ πληρωθῆ ἐκ νέου μὲ χῶμα εἰς ΥΕ ΙΙΙ χρόνους [1]. Ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς πότε καὶ ὑπὸ τίνων ἀνεκαλύφθη, ἐσυ-

1 Wace, BSA 25, 1921-1923, σ. 55-59.

λήθη καὶ ἐπληρώθη ὁ τάφος θὰ ἀποκτήσωμεν ἀκόμη μίαν χρονολογικὴν ἔνδειξιν διὰ τὴν περιοχὴν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους. Οἱ χρόνοι τῆς συλήσεώς του ἀποδεικνύονται ἀπὸ τὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς τὴν ἐπίχωσίν του, διότι βεβαίως οἱ συλήσαντες ἐπλήρωσαν ἐκ νέου τὸν τάφον μὲ τὸ χῶμα τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὴν ἐπίχωσίν του. Μεταξὺ τούτων καταλέγονται καὶ ὄστρακα ἀνήκοντα εἰς διώτους βαθεῖς σκύφους καὶ φέροντα «patterns like those from earlier strata of Lion Gate section» ἀκόμη δὲ καὶ τμῆμα ὑδρίας «decorated in 'Close-Style'[1].

Ὁ WACE ὑποθέτει ὅτι ὁ κάθετος αὐτὸς τάφος «may have been discovered and robbed during the laying of the foundations for the East Basement, or, when the Grave Circle was being built to protect the six Royal Graves that lie within it, the contents of this (grave) may have been taken out and reinterred somewhere within the Grave Circle»[2]. Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα τότε ἡ κατασκευὴ τῶν θεμελίων τοῦ σιτοβολῶνος τίθεται εἰς ΥΕ IIIB χρόνους ἀπὸ τὰ ὄστρακα τοῦ τάφου καὶ ἄλλην μίαν φορὰν ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτῶν τῶν λεγομένων τοῦ ἀνασκαφέως ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ θέσωμεν τὸ «Granary» εἰς «L.H. IIIA, later» χρόνους. Νομίζω ὅμως ὅτι δύναταί τις νὰ κάμῃ καὶ ἄλλην ὑπόθεσιν διὰ τοὺς συλήσαντας τὸν τάφον κατὰ πολὺ πιθανωτέραν καὶ πειστικωτέραν.

Ἡ μελέτη καὶ πάλιν τῆς περιοχῆς τῆς Πύλης τῶν Λεόντων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σχεδίου τῆς εἰκόνος 3, φανερώνει ὅτι κάτωθεν τῶν τοίχων τοῦ σιτοβολῶνος διέρχεται ὀχετός, ὁ ὁποῖος ἐσημειώθη μέχρι τοῦ τοίχου 9. Εἰς τὸν ὀχετὸν τοῦτον ἐκβάλλει καὶ ἕτερος τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ χάνεται εἰς τὴν περιοχὴν τὴν σκαφεῖσαν ὑπὸ τοῦ SCHLIEMANN, ὀλίγον πέραν τοῦ διατηρηθέντος νοτίου ἄκρου τοῦ τοίχου 9. Ὁ πρῶτος βαίνει σχεδὸν καθέτως πρὸς τὸν ἄξονα τῆς Πύλης καὶ πρὸς τὸν ἐκ τῆς Πύλης δρόμον· ὁ δεύτερος ἔχει λοξὴν κατεύθυνσιν. Οἱ δύο ὀχετοὶ ἑνοῦνται κάτωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ σιτοβολῶνος. Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ ὀχετοὶ εἶναι προγενέστεροι τοῦ κτηρίου, κάτωθεν τῶν τοίχων τοῦ ὁποίου διέρχονται, καὶ ὅτι δὲν ἐγένοντο διὰ νὰ τὸ ἐξυπηρετήσουν, ἀλλ' ὅτι κατεσκευάσθησαν διὰ νὰ προφυλάξουν τὴν αὐλὴν τῆς Πύλης ἀπὸ τὰ ἐκ τῆς βραχώδους ὑπωρείας κατερχόμενα ὄμβρια ὕδατα, τὰ ὁποῖα θὰ τὴν κατέκλυζον. Κατ' ἀκολουθίαν οἱ ὀχετοὶ εἶναι μέρος τῆς διαρρυθμίσεως τοῦ περὶ τὴν Πύλην χώρου καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι σύγχρονοι πρὸς τὴν αὐλὴν καὶ τὸν δρόμον ἀπὸ τῆς Πύλης πρὸς τὴν ἄνοδον. Περὶ τὸ ἓν μέτρον προτοῦ φθάσῃ τὸν τάφον καὶ κάτωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπογείου ὁ ὀχετὸς ἀλλάσσει ἀποτόμως κατεύθυνσιν καὶ ἡ φορά του κάμπτεται πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς φορᾶς ἐγένετο διὰ νὰ παρακαμφθῇ ὁ τάφος, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις θὰ ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς κατασκευαστὰς τοῦ ὀχετοῦ. Καὶ παρέκαμψαν τὸν τάφον ὄχι διότι τὸν ἐσεβάσθησαν, διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ περιεχόμενόν του δὲν θὰ ἀφῃρεῖτο, ἀλλὰ διότι ἐὰν συνέχιζον τὴν φορὰν τοῦ ὀχετοῦ κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν θὰ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ θεμελιώσουν τὸν πυθμένα τοῦ ἀγωγοῦ εἰς τὸν κενὸν χῶρον τοῦ τάφου μὲ κίνδυνον μελλοντικῆς καθιζήσεως τῆς τεχνητῆς ἐπιχώσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ

1 WACE, BSA 25, 1921-1923, σ. 58.

2 Αὐτ. σ. 59.

ὀχετοῦ. Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι οἱ κατασκευασταὶ τοῦ ὀχετοῦ ἀνεκάλυψαν τὸν τάφον καὶ τὸν ἐσύλησαν. Ἡ ἀπόστασις τῆς γωνίας τοῦ ὀχετοῦ ἀπὸ τοῦ τάφου, ἡ ἔλλειψις τάφρου πρὸς τὸν ἀνατολικόν του τοῖχον καὶ ἡ ἀρτία κατάστασις τοῦ τοίχου ἐκείνου ἴσως ὑποδεικνύουν ὅτι ὁ τάφος εἶχε συληθῆ προηγουμένως καὶ ὅτι ἡ θέσις του ἦτο γνωστὴ μόνον εἰς τοὺς κτίστας τοῦ ὀχετοῦ. Ἔχομεν λοιπὸν δύο πιθανὰς ἐκδοχὰς διὰ τὴν σύλησιν τοῦ τάφου: αὕτη ἐγένετο ἢ κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀχετοῦ ἢ ὀλίγον τι πρότερον οὕτως ὥστε τὸ γεγονὸς ἀκόμη ἦτο εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ σύλησις τοῦ τάφου, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ἀπεδόθη εἰς τοὺς κτίστας τοῦ σιτοβολῶνος ἢ εἰς τοὺς διαρρυθμιστὰς τοῦ Κύκλου Α. Ἡ μελέτη ὅμως τῆς εἰκόνος 8 ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κτίσται τοῦ σιτοβολῶνος δὲν ἦσαν οἱ συληταὶ τοῦ τάφου, διότι προηγήθησαν οἱ κατασκευασταὶ τοῦ ὀχετοῦ. Εἶναι ἀμφίβολον ἐὰν οἱ διαρρυθμισταὶ τοῦ Κύκλου Α ἦσαν οἱ συληταί. Ἡ εἴσοδος τοῦ Κύκλου, τὸ πλησιέστερον πρὸς τὸν τάφον σημεῖον, ἀπέχει περὶ τὰ ὀκτὼ μέτρα καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου περὶ τὰ ἐννέα μέτρα ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ τάφου. Τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος ἀπέχει μόνον περὶ τὰ τρία μέτρα ἀπὸ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ τάφου. Ὁ περὶ τὸν τάφον χῶρος ἀσφαλῶς ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν κτιστῶν τοῦ τείχους διὰ τὴν μετακίνησιν τῶν ὀγκολίθων, διὰ τὴν τελικήν των κατεργασίαν κλπ., καὶ εἶναι φυσικὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ κτίσται οὗτοι, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ ἀποκαλύψουν εἰς ἔκτασιν τὸν βράχον διὰ νὰ θεμελιώσουν ἐπ᾽ αὐτοῦ τὸ τεῖχος, ἀνεκάλυψαν τὸν τάφον, ἀφήρεσαν τὸ περιεχόμενόν του καὶ τὸν ἐπλήρωσαν ἐκ νέου μὲ χῶμα. Βεβαίως οἱ κατασκευασταὶ τοῦ ὀχετοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι σχεδὸν σύγχρονος τοῦ τείχους [1], θὰ ἐγνώριζον τὴν θέσιν τοῦ τάφου, διότι ὀλίγον χρονικὸν διάστημα θὰ εἶχε παρέλθει ἀπὸ τῆς συλήσεώς του. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ τάφος ἐσυλήθη ὑπὸ τῶν διαρρυθμιστῶν τοῦ Κύκλου Α ἢ καὶ ὑπὸ τῶν κτιστῶν τοῦ ὀχετοῦ, καὶ πάλιν τὰ πορίσματα, τὰ συναγόμενα ἐκ τῆς ἐπιχώσεώς του, ἀφοροῦν καὶ τὸ τεῖχος διότι τὰ τρία κτίσματα — Κύκλος, ὀχετὸς καὶ τεῖχος μετὰ τῆς Πύλης — ἦσαν σύγχρονα. Πιστεύω ὅτι εἶναι πιθανώτερον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ τάφος ἐσυλήθη καὶ ἐπληρώθη ὑπὸ τῶν κτιστῶν τοῦ τείχους. Τὰ εἰς τὴν ἐπίχωσιν εὑρεθέντα ὄστρακα ἀσφαλῶς χρονολογοῦν τὴν σύλησίν του καὶ ὑποδεικνύουν τοὺς χρόνους, καθ᾽ οὓς τὸ δυτικὸν τεῖχος ἱδρύθη. Τὰ ὄστρακα αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον ὡς εἴδομεν, μεταξὺ δὲ τούτων ὑπάρχει καὶ ἓν τοῦ πυκνοῦ ρυθμοῦ. Τοῦτο ὑποδεικνύει ὅτι ἡ σύλησις ἐγένετο εἰς προκεχωρημένους χρόνους τῆς περιόδου ἐκείνης καὶ εἰς τοὺς προκεχωρημένους ἐκείνους χρόνους ἀνάγει καὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους ἢ τοῦ ὀχετοῦ, κτισμάτων σχεδὸν συγχρόνων. Τὸ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ τάφου ὄστρακον close-style εἶναι τὸ δεύτερον ὄστρακον τοῦ ῥυθμοῦ τούτου, τὸ ὁποῖον ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ τεῖχος· τὸ πρῶτον, ὡς εἴδομεν, εὑρέθη εἰς τὸ στρῶμα Ι τοῦ Κλιμακοστασίου. Τὴν μαρτυρίαν ταύτην εἶχον ὑπ᾽ ὄψει καὶ πάλιν ὅταν ἐχρονολόγησα τὸ τεῖχος περὶ τὸ 1250 π.Χ., μετὰ τὰ μέσα δηλαδὴ τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου.

1 Ἐὰν τὸ σχέδιον τοῦ Wace τῆς περιοχῆς τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τοῦ Κύκλου Α (εἰκ. 3) ἔχει ὀρθῶς, τότε ὁ ὀχετὸς πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονος τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους διότι, κατὰ τὸ σχέδιον, τὸ δυτικόν του ἄκρον ἐπ᾽ ἀρκετόν, τοὐλάχιστον ἐπὶ δύο μέτρα, ὑπόκειται τοῦ θεμελίου τοῦ τείχους. Βεβαίως θὰ ἦτο παράλογον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκρήμνισαν τὸ τεῖχος διὰ νὰ κατασκευάσουν οὕτω τὸ ἄκρον τοῦ ὀχετοῦ, λογικὸν δὲ νὰ δεχθῶμεν ὅτι θεμέλια καὶ ὀχετὸς ἐγένοντο συγχρόνως. Ὁ ὀχετὸς φαίνεται καλύτερον εἰς τὴν εἰκόνα 8.

Τὴν χρονολογίαν του τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τῶν Κυκλωπείων τειχῶν ὁ WACE, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω σ. 180, στηρίζει κατὰ τρίτον λόγον ἐπὶ τῆς ὁμοιότητος, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ τοιχοδομία τῆς Πύλης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ὀχυρωματικῶν ἔργων πρὸς τὴν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. Εἰς τὴν ἀρχικήν του μελέτην ἔθεσε τὸν Θησαυρὸν αὐτὸν περὶ τὸ 1400 π.Χ. ἤτοι εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης π.Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ μετὰ εἰκοσιπενταετίαν ἐδίδαξεν ὅτι ὁ τάφος ᾠκοδομήθη περὶ τὸ 1330 π.Χ. Ἀσχέτως πρὸς τὴν χρονολογίαν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐπανέλθωμεν εὐθὺς ἀμέσως, διερωτώμεθα ἐὰν εἶναι δυνατὴ καὶ ἀξιόπιστος ἀπόλυτος χρονολογικὴ ἐξίσωσις κτηρίων τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἐπὶ τῇ βάσει μόνον ὁμοιοτήτων, τὰς ὁποίας παρουσιάζουν πρὸς τοιχοδομικὸν σύστημα, τοῦ ὁποίου οὔτε ἡ ἀρχὴ οὔτε τὸ τέλος δύναται νὰ ὁρισθῇ. Εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὁ αὐτὸς τρόπος τοιχοδομίας ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ πολὺ χρονικὸν διάστημα καὶ ὅτι τὰ παραβαλλόμενα κτίσματα ἀνήκουν εἰς διαφόρους περιόδους τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος. Δυνάμεθα π.χ. νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἰσόδομον ἐκ κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων σύστημα ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ μίαν ἑκατονταετηρίδα καὶ ὅτι ἡ Πύλη κατεσκευάσθη πρὸς τὸ τέλος, ἐν ᾧ ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ σύστημα ἦτο ἐν χρήσει. Εἶναι πιθανὸν δηλαδὴ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τὰ δύο κτίσματα χρονολογικῶς διαφέρουν περισσότερον τῆς ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἀνακριβής. Τεχνικαὶ ἰδιορρυθμίαι, ὡς ἡ χρῆσις τοῦ πρίονος εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν κροκαλοπαγῶν ὀγκολίθων, παρέχουν χρονολογικὰς ἐνδείξεις, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ δὲν εἶναι πάντοτε βέβαιαι, ἰδίᾳ ὅταν πρόκειται διὰ κτίσματα ὡς τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν. Ὑποτίθεται π.χ. ὅτι τὸ κτίσμα, εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν ὀγκολίθων, τοῦ ὁποίου ἐγένετο μεγαλυτέρα χρῆσις πρίονος, εἶναι νεώτερον ἄλλου, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου ἐγένετο φειδωλοτέρα αὐτοῦ χρῆσις. Καὶ ὅμως ὁ «θολωτὸς τάφος τῶν δαιμόνων» (Genii), ὡς λέγεται, θεωρεῖται ἀρχαιότερος τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, ἂν καὶ εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν ὀγκολίθων του ἐγένετο μεγαλυτέρα χρῆσις πρίονος [1]. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπὶ ἀρχιτεκτονικῶν ὁμοιοτήτων μόνον ἀπόλυτος χρονολογικὴ ἐξίσωσις προϊστορικῶν κτισμάτων πρέπει νὰ γίνεται μετὰ μεγάλης φειδοῦς καὶ προσοχῆς. Εὐτυχῶς διὰ τὴν χρονολογίαν τοῦ τάφου τοῦ Ἀτρέως ἔχομεν πλὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἀγγειογραφίας.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ δρόμου καὶ τῆς θόλου τοῦ Θησαυροῦ ὁ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗΣ ἀνεῦρε πολλὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τῆς οἰκοδομῆς τοῦ τάφου [2]. Ὁ WACE εὐτυχῶς ἀνεκάλυψε καὶ ἄλλα ὄστρακα, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τοὺς χρόνους τῆς οἰκοδομῆς, εἰς τρεῖς διαφόρους περὶ τὸν Θησαυρὸν θέσεις, ἤτοι 1) ὑπ' αὐτὸ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ Θησαυροῦ, 2) ὑπὸ τοὺς ὀγκολίθους τοῦ κατωτάτου δόμου τῶν τοίχων τοῦ δρόμου καὶ 3) εἰς ἀποθέτην ἢ βόθρον, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ ἀνασκαφεύς του, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνωρύχθη ὁ δρόμος τοῦ τάφου. Ἐπὶ τῶν εὑρημάτων τούτων στηριζόμενος ὁ WACE ἀπέδειξεν ὡς ἀνακριβεῖς τὰς ὑπὸ τοῦ EVANS καὶ τοῦ MYRES προταθείσας χρονολογίας, ἀπέδειξε τὸ ἀβάσιμον τῶν

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 379 καὶ Mycenae, σ. 18.

2 BSA 25, 1921-1923, σ. 353-356.

ἐπιχειρημάτων διὰ τὸ κατώφλιον καὶ τοὺς τοίχους τοῦ δρόμου καὶ ἐστήριξε τὴν ἰδικήν του χρονολογίαν εἰς τὴν ὁποίαν κατέληξε τὸ 1949, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως ᾠκοδομήθη περὶ τὸ 1330 π.Χ. Ἀφ' οὗ εἰς τὴν χρονολογίαν αὐτὴν ἐστήριξε καὶ τὰ περὶ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων συμπεράσματα θὰ πρέπῃ καὶ ἡμεῖς νὰ τὴν ἐξετάσωμεν. Ἀντιστρέφοντες τὴν ὡς ἄνω σειρὰν τῶν δεδομένων του ἂς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ ἐκ τοῦ ἀποθέτου - βόθρου εὑρήματα.

Ὁ ἀποθέτης οὗτος ἀνεκαλύφθη περὶ τὰ δέκα πέντε μέτρα πρὸς ἀνατολὰς τῆς προσόψεως τῆς εἰσόδου τοῦ Θησαυροῦ καὶ ἐκτείνεται ἑκατέρωθεν τοῦ δρόμου πρὸς βορρᾶν καὶ νότον. Ὅτε ἀνεσκάφη, τὸ 1939, ἐκαλύπτετο ὑπὸ στρώματος λατύπης καὶ θρυμματισθέντος βράχου, σχηματισθέντος κατὰ τὴν ἀνόρυξιν τοῦ δρόμου. Τὸ στρῶμα τοῦτο ἐσφράγισεν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀποθέτου - βόθρου, τὸ ὁποῖον μᾶς δίδει τὸ χρονικὸν ὅριον, μετὰ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τεθῇ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Θησαυροῦ. Τὸ περιεχόμενον τοῦτο ἀπετελεῖτο ἐκ θραυσμάτων ἀγγείων, ὀστῶν ζώων τεθραυσμένων, ὀστρέων κλπ., ἐκ τῶν ἀπορριμμάτων δηλαδὴ τῶν κατοίκων τοῦ λόφου. Καθ' ὅσον δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀπὸ τὰ σχέδια, τὸ πλάτος τοῦ ἀποθέτου, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, ἀνήρχετο τοὐλάχιστον εἰς 23 μέτρα, τὸ βάθος του εἰς 2.75 μ. περίπου· τὸ μῆκός του, ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, μὴ καθοριζόμενον εἰς τὴν τομὴν ἢ εἰς ἄλλο σχέδιον, παραμένει ἄγνωστον. Τὸ περιεχόμενον τοῦ βόθρου ἀκόμη δὲν ἔχει δημοσιευθῆ πλήρως, ὀλίγας ὅμως πληροφορίας εὑρίσκομεν εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae, σ. 127. Κατὰ τὰς πληροφορίας αὐτὰς εἰς τὸν ἀποθέτην εὑρέθησαν χιλιάδες ὀστράκων, τὰ ὁποῖα διεκρίθησαν γενικῶς εἰς μονόχρωμα καὶ γραπτά. Ἐκ τῶν γραπτῶν εἰκονίσθησαν μόνον δέκα ὀκτὼ ὄστρακα καὶ δύο συμπληρωθέντα ἀγγεῖα. Εἰς τὴν γενικὴν περιγραφὴν ὁ Wace δὲν ἠκολούθησε τὸ σύστημά του τῆς κατὰ σχήματα διακρίσεως τῶν ὀστράκων καί, πλὴν ἐλαχίστων δειγμάτων, τῆς παραβολῆς τῶν διακοσμητικῶν των στοιχείων πρὸς τὰ γνωστὰ ἐξ ἄλλων ἐπιχώσεων. Ἡ μόνη συσχέτισις εἶναι ἡ γενικὴ παραβολή των πρὸς τὰ ὄστρακα τῆς ἐπιχώσεως τῆς ἀνακαλυφθείσης ὑπὸ τὰ δάπεδα τῆς Οἰκίας τῆς Μικρᾶς Ἀνόδου.

Εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῶν ὀστράκων τοῦ ὑπὸ τὰ δάπεδα τῆς Οἰκίας τῆς Μικρᾶς Ἀνόδου στρώματος ὁ Wace λέγει ὅτι: «the L.H. III. pottery from this stratum is of an early type and compares well with that from the earlier strata of the Lion Gate section, and that from the dromos of Tomb 505» [1]. Τὰ ὄστρακα τῶν ἀρχαιοτάτων στρωμάτων τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου, ὡς εἴδομεν, ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΕ IIIΒ περίοδον καὶ εἰς χρόνους προχωρημένους τῆς περιόδου ἐκείνης. Ὡς ὁ Wace ἐδίδαξε καὶ ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πραγμάτων, ἡ Οἰκία τῆς Μικρᾶς Ἀνόδου ἐκτίσθη ἀφ' οὗ ἱδρύθη ἡ Πύλη τῶν Λεόντων καὶ ὁ Κύκλος Α. Τότε «rubbish-broken pottery, fresco fragments, etc.—was thrown down the hillside, presumably to provide a level space for it» [2]. Αἱ οἰκοδομικαὶ ἐκεῖναι ἐπιχειρήσεις ἐγένοντο εἰς ΥΕ IIIΒ χρόνους, καὶ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους πρέπει νὰ τεθῇ καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς ὑπὸ τὰ δάπεδα

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 80. Εἰς τὸ σύγγραμμά του, Mycenae, σ. 128· ὅμως γράφει ὅτι τὰ ὄστρακα τοῦ στρώματος τοῦ «Ramp House» «somewhat earlier than the pottery from the dromos of Tomb 505 in the Third Kilometer Cemetery».

2 BSA 25, 1921-1923, σ. 83.

τῆς οἰκίας τεχνητῆς ἐπιχώσεως καὶ τὰ νεώτερα ὄστρακα τὰ περιεχόμενα εἰς τὴν ἐπίχωσιν ἐκείνην.

Εἰς τὴν γενικὴν περιγραφὴν τῶν ὀστράκων τοῦ ἀποθέτου λέγεται ὅτι ἀνήκουν «almost entirely to the latter part of L.H. II and to the early part of Late Helladic IIIA». Αἱ δύο λέξεις «almost entirely» προκαλοῦν τὸ ἐρώτημα, μήπως ὑπῆρχον καὶ μερικὰ ὄστρακα, ἔστω καὶ ὀλίγα, μεταγενέστερα, τῶν ΥΕ ΙΙΙΒ δηλαδὴ χρόνων; Βεβαίως ὁ Wace προσέθεσε «nothing... could be definitely classed as later than the Tell el Amarna style» [1]. Αἱ λέξεις «could be definitely classed» καὶ πάλιν προκαλοῦν ἀπορίας. Πρὸς τούτοις αἱ γνώσεις μας διὰ τὴν ἀγγειογραφίαν τῆς ΥΕ ἐποχῆς ηὔξησαν κατὰ πολύ, ἀφ' ὅτου ἤρχισαν αἱ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας γενόμεναι ἀνασκαφαὶ τῶν Μυκηνῶν, ἑκάστη δὲ σκαφικὴ περίοδος προσθέτει εἰς τὰς γνώσεις μας καὶ νέα στοιχεῖα. Ὥστε δὲν ἀποκλείονται ἀμφιβολίαι διὰ συμπεράσματα γενόμενα τὸ 1939 ἔστω καὶ ὑπὸ τοῦ Wace. Διερωτώμεθα λοιπόν, ἐὰν πράγματι μεταξὺ τῶν χιλιάδων ὀστράκων ὑπῆρχον καὶ τεμάχια ἀναγόμενα εἰς ρυθμὸν μεταγενέστερον τῶν χρόνων τῆς Ἀμάρνας, τὰ ὁποῖα διέφυγον τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνασκαφέως κατὰ τὴν σκαφικὴν περίοδον ἢ καὶ παρεγνωρίσθησαν. Ἐὰν δηλαδὴ ὄστρακα τὰ ὁποῖα νῦν ἀποδεικνύονται ΥΕ ΙΙΙΒ ἐθεωρήθησαν τὸ 1939 ἀρχαιότερα.

Ἡ ἀπορία αὕτη δικαιολογεῖται διότι πρῶτον μὲν πλήρης μελέτη χιλιάδων ὀστράκων κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι πραγματικῶς ἀδύνατος, οὔτε καὶ ἀμέσως μεταγενεστέρα μελέτη τῶν ὀστράκων ἦτο δυνατὴ λόγῳ τοῦ πολέμου. Δεύτερον: ὄστρακα, τὰ ὁποῖα ὁ Wace ἀρχικῶς ἐθεώρει ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ρυθμὸν Ἀμάρνας ἀπεδείχθησαν ἀργότερον ὡς ἀνήκοντα εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους, ἤτοι εἰς χρόνους μεταγενεστέρους. Παράδειγμα προφανὲς εἶναι τὸ ὄστρακον τῆς εἰκόνος 6, α, τὸ προερχόμενον ἐκ τοῦ δευτέρου στρώματος τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου. Τρίτον: ἀκόμη καὶ ὅτε ἐδημοσιεύετο ἡ σύντομος περιγραφὴ τῶν ὀστράκων τοῦ βόθρου, τὸ 1949, ἐπεκράτει σχετικὴ ἀβεβαιότης διὰ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῶν γραπτῶν ἀγγείων τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς. Ὄστρακα, τὰ ὁποῖα τότε ἀνήγοντο εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΑ περίοδον, ἀπεδείχθησαν ἀργότερον ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ. Καλὸν παράδειγμα τῆς ἀβεβαιότητος αὐτῆς εἶναι τὸ ἀγγεῖον τῆς εἰκόνος 9, β, τὸ ὁποῖον τὸ 1949 ἀπεδόθη εἰς ΥΕ ΙΙΙΑ χρόνους, ἐν ᾧ ἀνήκει εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον [2].

Αἱ ἀπορίαι αὐταὶ θὰ ἐκλείψουν ἴσως ὅταν τὸ ὑλικὸν δημοσιευθῇ πλήρως. Ἕως ὅτου γίνῃ τοῦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀποθέτου, ὡς μᾶς εἶναι γνωστόν, δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ μόνον ὡς ὅριον μετὰ τὸ ὁποῖον θὰ τεθῇ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ τάφου. Καλῶς παρετηρήθη ὅτι «since this deposit obviously antedates the construction of the Treasury of Atreus, it inevitably follows that the treasury was not constructed before 1350 B.C.» [3]. Ὀρθότερον θὰ ἦτο ἐὰν ἐλέγετο ἀντὶ τοῦ «before 1350 B.C.», τὸ «until after the bothros was abandoned». Διότι θὰ πρέπῃ πρῶτον ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ ἀποθέτης-βόθρος αὐτὸς ἦτο ἀκόμη ἐν χρήσει, ὅτε ἐκαλύφθη ὑπὸ τῆς λατύπης τῆς προελθούσης ἐκ τῆς ἀνορύξεως τοῦ δρόμου, προτοῦ χρησιμοποιήσωμεν τὸ περιεχόμενόν

1 Mycenae, σ. 128.

2 Διὰ περισσοτέρας παρατηρήσεις σχετικὰς πρὸς τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ὅρα κατωτέρω σ. 198 ἑξ.

3 Mycenae, σ. 128.

του διὰ τὸν ὁρισμὸν ἀπολύτου χρονολογίας. Τοῦτο, καθ' ὅσον γνωρίζω, δὲν ἐγένετο.

Ἂς ἐξετάσωμεν τώρα τὰ ὄστρακα, τὰ εὑρεθέντα εἰς τὸν δρόμον. Περὶ τὰ πέντε μέτρα ἀπὸ τῆς προσόψεως τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως καὶ κάτωθεν ὀγκολίθου τοῦ κατωτάτου δόμου τοῦ βορείου τοίχου τοῦ δρόμου ὁ WACE ἀνεκάλυψε κοιλότητα εἰς τὸν βράχον, ἡ ἐπίχωσις τῆς ὁποίας περιεῖχε «nothing but Mycenaean pottery, of which one was recognisable as L.H. III. and with it was part of an ordinary Mycenaean (L.H. III.) terracotta female figurine». Ὑπὸ τὸν τοῖχον τῆς νοτίας πλευρᾶς ἐπίσης ἀνεκάλυψεν ὄστρακα: «no sherds later than L.H. III., but two or three pieces with the thrush-egg or stippled design which might possibly be L.H. II. All the other sherds that were recognisable were unmistakably of L.H. III style and shapes»[1]. Εἰς μεταγενεστέραν του μελέτην θέτει τὰ ὄστρακα εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ΥΕ III περιόδου, «not much later than the

α β γ

Εἰκ. 9. α: Ὄστρακον ἐκ τοῦ κατωφλίου τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως. β καὶ γ: ἀγγεῖα ἐκ τοῦ «Στρώματος II» τοῦ Κλιμακοστασίου.

middle of the fourteenth century B.C.... not later than about 1330 B.C.»[2]. Εἰς τὴν ἰδίαν μελέτην καθιστᾷ φανερὸν ὅτι ἡ ΥΕ III ἐποχή, τὴν ὁποίαν ἔχει ὑπ' ὄψει, «not much later than the middle of the fourteenth century», εἶναι ἡ ΥΕ IIIΑ περίοδος. Τὰ ὄστρακα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀσφαλὲς χρονικὸν ὅριον διὰ τὴν ἀνόρυξιν τοῦ δρόμου καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τάφου. Μολονότι ὁ WACE μᾶς ἔδωσε σχετικῶς λεπτομερῆ κατάλογον τῶν εὑρημάτων τοῦ ΣΤΑΜΑΤΑΚΗ, δυστυχῶς οὔτε περιγράφει οὔτε εἰκονίζει τὰ ὄστρακα, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἀνεκάλυψε κάτωθεν τῶν ὀγκολίθων τοῦ δρόμου. Φαίνεται ὅμως ὅτι εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ ὑπὸ τὸ κατώφλιον εὑρεθέντα, διότι τὰ ὄστρακα καὶ ἀπὸ τὰς δύο θέσεις τὰ ταυτίζει καὶ τὰ θέτει εἰς τὴν ΥΕ IIIΑ περίοδον.

Ὑπὸ τὸ κατώφλιον τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως ὁ WACE ἀνεκάλυψε διάφορα μικρὰ ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τρία ὄστρακα. Ἐκ τῶν ἀντικειμένων τούτων μόνον τὰ ὄστρακα εἶναι δυνατὸν νὰ χρονολογηθοῦν μὲ πιθανότητα ἀκριβείας. Κατὰ τὸν ἀνακαλύψαντα, τὰ ὄστρακα «are of L.H. III. date and compare well with those from the first or earliest strata by the Lion Gate, and so date from the beginning of L.H. III. or the early fourteenth century B.C.»[3]. Τὰ ὄστρακα αὐτὰ ἀπεικονίσθησαν ἀρχικῶς εἰς τὴν δημοσίευσιν τοῦ 25ου τόμου τοῦ BSA, εἰκ. 76, σ. 357, κατόπιν εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae, εἰκ. 44a, ἓν δὲ τούτων, τὸ μόνον γραπτόν, ἀπεικονίζομεν εἰς τὴν εἰκόνα 9, α. Τὸ γραπτὸν τοῦτο ὄστρακον εἶναι σπουδαιότατον καὶ περιγράφεται ὡς

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 340. 2 Mycenae, σ. 120-121. 3 BSA 25, 1921-1923, σ. 349.

ἑξῆς εἰς τὴν ἀρχικὴν δημοσίευσιν: «part of deep bowl with characteristic early L.H. III. pattern like sherds from first stratum in Lion Gate section», πρὸς παραβολὴν δὲ ὑποδεικνύεται ἀγγεῖον ἐκ τοῦ δευτέρου στρώματος (εἰκ. 9, β)[1]. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὀστράκου τούτου κυρίως ὁ WACE θέτει τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τάφου εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος ἀρχικῶς, μετέπειτα δὲ εἰς τοὺς περὶ τὸ 1330 π.Χ. χρόνους.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ ὀστράκου καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ SIR ARTHUR EVANS καὶ τοῦ SIR JOHN MYRES. Ἐν τῇ προσπαθείᾳ των ὅπως ἀποδείξουν τὸ ἐσφαλμένον τῆς χρονολογίας τοῦ WACE δὲν προσεπάθησαν νὰ ἀμφισβητήσουν τὴν μαρτυρίαν τοῦ ὀστράκου ἀλλ' ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ παρουσία του ὀφείλεται εἰς μεταγενεστέραν τοῦ κατωφλίου ἐπισκευήν[2]. Τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν δικαίως ἀπέρριψεν ὁ WACE ὡς ἀνακριβῆ καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἰδιάζουσα φύσις τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως εἶναι χαρακτηριστικὴ καὶ τῶν τριῶν παραδειγμάτων τῆς τρίτης ὁμάδος τῶν θολωτῶν τάφων. Τὰ ὑπὸ τὸ κατώφλιον λοιπὸν ὄστρακα ἀποτελοῦν ἀψευδῆ μαρτυρίαν τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς τοῦ Θησαυροῦ.

Τὸ γραπτὸν ὄστρακον φαίνεται ὅτι ὁ WACE, καὶ μέχρι τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ συγγράμματός του Mycenae, ἐδέχετο ὡς ἀναγόμενον εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΑ ἐποχήν. Διότι ἀντικρούων τὸν EVANS καὶ τὸν MYRES, λέγει «Late Helladic IIIA pottery was found beneath the threshold and the dromos walls...»[3]. Εἰς τὴν ἀρχικήν του ὅμως δημοσίευσιν λέγει ὅτι τὸ ὄστρακον φέρει διακόσμησιν ὁμοίαν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ἔχουν τὰ ὄστρακα τοῦ πρώτου στρώματος τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου, τὰ ὁποῖα, ὡς εἴδομεν, ἀνάγονται εἰς προκεχωρημένους χρόνους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου καὶ τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὸς ὁ WACE, εἰς τὸ σύγγραμμά του Mycenae, σ. 133, ἔθεσεν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ ἐποχήν, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχὴν τότε ὥρισε περὶ τὸ 1300 π.Χ. Τὸ ὄστρακον αὐτὸ παρεβλήθη δικαίως πρὸς τὸ ἀγγεῖον τῆς εἰκόνος 9, β, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἀπεικονίσθη εἰς τὸν πίνακα V, e τοῦ 25ου τόμου τοῦ BSA καὶ τὸ ὁποῖον ἀπεικονίζεται καὶ πάλιν εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae εἰκ. 76, b, μὲ τὸν τίτλον «Lion Gate, L.H. IIIA, scale 1:3». Ἐπὶ πολὺ χρονικὸν διάστημα ἐπίστευον ὅτι ὁ τίτλος τῆς εἰκόνος 76, b ἐκ τυπογραφικοῦ ἀβλεπτήματος ἀνῆγε τὸ ἀγγεῖον εἰς ΥΕ ΙΙΙΑ χρόνους. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀβλεπτήματος καὶ ὅτι τὸ 1949 καὶ μεταγενεστέρως ἀκόμη ὁ WACE ἐπίστευεν ὅτι τὸ ἀγγεῖον ἀνῆκεν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους. Διότι εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἀνασκαφῆς Μυκηνῶν τοῦ 1953 λέγει μεταξὺ ἄλλων: «I have long believed that some of the existing examples of the «panel style», such as the fragment from under the threshold of the 'Treasury of Atreus' and the splendid deep bowl from the second stratum by the Lion Gate, were to be dated earlier than the majority of the examples of the «panel style» on account of their excellent style and fabric. I had therefore wished to place them in L.H. IIIA, but if L.H. IIIB, as now suggested, is held to begin at the end of the Amarna age about 1340 B.C., then these and similar specimens of the «panel style» can be considered as being some of the first examples of its re-emergence in L.H. IIIB»[4]. Ἐὰν ὅμως ὁ ὅρος δὲν πληρωθῇ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου δὲν

1 BSA 25, 1921-1923, σ. 357 καὶ πίν. Ve.
2 Ὅρα ἀνωτέρω σ. 179 ὑποσημ. 4.
3 Mycenae, σ. 122.
4 WACE, BSA 49, 1954, σ. 247.

τεθῇ εἰς τὸ 1340 π.Χ., ἀλλ' εἰς τὸ 1300 π.Χ., ὅπως καὶ ὁ WACE ἐδίδασκε μέχρι τοῦ 1949 τοὐλάχιστον, ὅτε καὶ ὑπελόγισεν ἐκ νέου τὴν χρονολογίαν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, τότε τὸ ἀγγεῖον τῆς εἰκόνος 9, β (ἢ Mycenae, 76, b) κατὰ τὰ λεγόμενά του θὰ πρέπῃ νὰ τεθῇ εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΑ περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτέθη τὸ 1949. Εὐτυχῶς ἡ κατάταξις τοῦ ἀγγείου εἰς τὴν περίοδον εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει δὲν στηρίζεται μόνον εἰς ὑποθέσεις καὶ ἐπιθυμίας, ἀλλ' εἰς σταθερὰ στρωματογραφικὰ δεδομένα.

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγγεῖον (Mycenae, εἰκ. 76, b, ἡμετέρα εἰκ. 9, β) εὑρέθη εἰς τὸ δεύτερον στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου. Ἐκ τοῦ στρώματος ἐκείνου προέρχονται καὶ ἄλλα ὅμοια κατά τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ἀγγεῖα. Ἓν τούτων, δημοσιευθὲν καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ WACE εἰς τὸ σύγγραμμά του Mycenae, εἰκ. 76, a (ἡμετέρα εἰκὼν 9, γ), φέρει τὸν τίτλον «Lion Gate, L.H. IIIB, scale 1 : 3», ἀνάγεται δηλαδὴ εἰς τοὺς μετὰ τὸ 1300 π.Χ. χρόνους, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου ὁ WACE εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα ἔθεσεν εἰς τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Ἀλλὰ τὸ ἀγγεῖον Mycenae 76, b, ὡς εἴδομεν, φέρει τὸν τίτλον «L.H. IIIA», ἤτοι φέρεται ὡς ἀνῆκον εἰς προγενεστέρους τῆς ἀρχῆς τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους. Εἶναι ἀσφαλῶς ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἀγγεῖα εὑρεθέντα εἰς τὸ ἴδιον στρῶμα, ὡς τὰ ἀγγεῖα a καὶ b τῆς εἰκόνος του 76 (ἡμετέρας 9, β. γ), ἀνάγονται εἰς δύο διαφόρους περιόδους· καὶ τὰ δύο θὰ πρέπῃ νὰ εἶναι ἢ ΥΕ ΙΙΙΑ ἢ ΥΕ ΙΙΙΒ. Κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ WACE διδαχθέντα τὸ 1949 ὄχι μόνον τὰ ὄστρακα τοῦ δευτέρου στρώματος, ἀλλὰ τὰ εὑρήματα ὅλων τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον, τὴν ἀρχὴν τῆς ὁποίας αὐτὸς ὁ WACE ἔθετε τότε εἰς τὸ 1300 π.Χ. Κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὸ ἀγγεῖον τῆς εἰκόνος του 76, b, ἡμετέρας 9, β, θὰ πρέπῃ νὰ τεθῇ μετὰ τὸ 1300 π.Χ.

Πρὸς τούτοις τὸ στρῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρέθη τὸ ἀγγεῖον τῆς εἰκόνος Mycenae 76, b (ἡμετέρας 9, β), ἐδημιουργήθη ἀφ' οὗ ὁ σιτοβολὼν εἶχεν ἤδη ἱδρυθῆ, διότι ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπιχώσεως ἡ ὁποία «did not begin to accumulate until after the building of the Granary (against the wall of which it lay)» [1]. Εἴδομεν ὅμως ἀνωτέρω εἰς σ. 189, ὅτι τὰ ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ σιτοβολῶνος εὑρεθέντα ὄστρακα ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἀποθήκη ἱδρύθη ἀφ' οὗ ἡ ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδος εἶχεν ἀρχίσει. Κατ' ἀκολουθίαν τὸ δεύτερον στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως πρέπει νὰ ἀναχθῇ οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλ' εἰς προχωρημένους ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους. Τὸ στρῶμα ΙΙ, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρέθη τὸ ἀγγεῖον, ὑπέρκειται τοῦ στρώματος Ι καὶ εἶναι μεταγενέστερον ἐκείνου. Ἀλλὰ καὶ τὸ στρῶμα Ι ἀνάγεται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον καὶ ἀπέδωσεν ἀκόμη καὶ ὄστρακον τοῦ πυκνοῦ λεγομένου ρυθμοῦ. Τὸ μεταγενέστερον τοῦ πρώτου, ἤτοι τὸ στρῶμα ΙΙ, καὶ τὸ περιεχόμενόν του, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ τὸ ἐν λόγῳ ἀγγεῖον τὸ εὑρεθὲν εἰς αὐτό, βεβαίως θὰ ἀνήκῃ εἰς προχωρημένους ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

Τὸ ὑπὸ τὸ κατώφλιον τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως γραπτὸν ὄστρακον εἶναι σχεδὸν τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ἀγγεῖον τῆς εἰκόνος 9, β (δηλ. Mycenae 76, b), τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύεται ὡς ἀνῆκον εἰς προχωρημένους ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους, καὶ πρὸς ἄλλα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα τῶν στρωμάτων Ι καὶ ΙΙ, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται εἰς τοὺς ἰδίους χρόνους. Ἡ ὁμοιότης αὕτη ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὑπὸ τὸ κατώφλιον ὄστρακον ἀνάγεται εἰς προχωρημένους ΥΕ ΙΙΙΒ

1 Mycenae, σ. 133.

χρόνους. Ἐὰν τὰ ὄστρακα τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τοὺς ὀγκολίθους τοῦ δρόμου, καὶ μὴ ἀπεικονισθέντα, ἦσαν ὅμοια πρὸς τὰ κάτωθεν τοῦ κατωφλίου εὑρεθέντα, ὡς δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ WACE γενομένου χρονολογικοῦ των ταυτισμοῦ, τότε καὶ τὰ ὄστρακα ἐκεῖνα ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον, εἰς τοὺς μετὰ τὸ 1300 π.Χ. δηλαδὴ χρόνους. Τὰ ὄστρακα ὅμως αὐτὰ χρονολογοῦν τὴν κατασκευὴν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, ἡ ὁποία οὕτω πρέπει νὰ τεθῇ εἰς τοὺς μετὰ τὸ 1300 π.Χ. χρόνους, δηλ. οὐχὶ εἰς τὴν L.H. IIIA late, ὅπως ἔχει εἰς τὸ Mycenae, ἀλλ' εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ ἐτέθη περὶ τὸ 1300 π.Χ. εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὁμοιότης τῆς τοιχοδομίας τοῦ Θησαυροῦ πρὸς τὴν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων ὑποδεικνύῃ τὴν χρονικήν των ἐξίσωσιν, ἀκόμη καὶ τότε ἡ κατασκευὴ τῆς Πύλης θὰ πρέπῃ νὰ τεθῇ εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον, εἰς χρόνους δηλαδὴ μεταγενεστέρους τοῦ 1300 π.Χ. Ἡ ἀνασκόπησις τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀνασκαφῶν ἀποδεικνύει, νομίζω, ὅτι οἱ χρονολογικοὶ ὑπολογισμοὶ διὰ τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν, οἱ ὁποῖοι διετυπώθησαν εἰς τὸ σύγγραμμα Mycenae, σ. 133-134 καὶ οἱ ὁποῖοι παρέμειναν ἀναλλοίωτοι μέχρι σήμερον, εἶναι ἀβάσιμοι καὶ δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὰ πράγματα, ὡς περιεγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ WACE.

Προτοῦ συνοψίσωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑφ' ἡμῶν γενομένης ἀνασκοπήσεως τῶν δεδομένων καὶ τῶν γνωμῶν διὰ τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν, θὰ πρέπῃ δι' ὀλίγων νὰ ἐξετάσωμεν τὸ συναφὲς πρόβλημα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν τὰ μυκηναϊκὰ εἰδώλια. Τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι χαρακτηριστικὰ προϊόντα τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς, τῶν χρόνων δηλαδὴ εἰς τοὺς ὁποίους ὁ λόφος τῶν Μυκηνῶν μετετράπη εἰς ὀχυρὰν ἀκρόπολιν. Εἰς τὰ εἰδώλια αὐτὰ ἴσως ἀπέδωσα μεγαλυτέραν ἢ ὅσον ἔπρεπε σπουδαιότητα εἰς τὸ περὶ Μυκηνῶν βιβλίον μου, ἀσφαλῶς δὲ δὲν διετύπωσα σαφῶς τὴν γνώμην μου διὰ τὴν σχέσιν των πρὸς τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν. Ἐκεῖ ἤθελα νὰ τονίσω ὅτι ὅλοι οἱ τύποι τῶν εἰδωλίων, ἀκόμη καὶ οἱ νεώτεροι, ἦσαν ἐν χρήσει ὅτε τὰ τείχη ἱδρύοντο καὶ ὅτι οἱ νεώτεροι αὐτοὶ τύποι ἀναφαίνονται καὶ χρονολογοῦνται μετὰ τὸ 1300 π.Χ., ἀφ' οὗ ἡ ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδος εἶχεν ἀρχίσει. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ τύποι εἰς τοὺς ὁποίους διακρίνονται τὰ γυναικεῖα μυκηναϊκὰ εἰδώλια δὲν εἶναι σύγχρονοι, ὅτι ἄλλοι εἶναι ἀρχαιότεροι καὶ ἄλλοι νεώτεροι[1]. Ὁ BLEGEN, βασιζόμενος εἰς τὰ εὑρήματά του τῶν Ζυγουριῶν καὶ τοῦ Ἡραίου, ἐδίδαξεν ὅτι τὰ εἰδώλια τύπου Ψ εἶναι τὰ νεώτερα. Τοῦτο ἐδέχθη καὶ ὁ FURUMARK, ὁ ὁποῖος τὰ θέτει εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους[2]. Εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν εὑρημάτων ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, τὰ εὑρεθέντα εἰδώλια δὲν διακρίνονται εἰς τύπους ἀλλ', ὡς λέγεται π.χ. διὰ τὰ εἰδώλια τὰ εὑρεθέντα εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ βορείου Κυκλωπείου τείχους καὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ Κύκλου Α περιοχὴν 63, χαρακτηρίζονται ὡς ἀνήκοντα εἰς ὅλους τοὺς γνωστοὺς τύπους μυκηναϊκῶν εἰδωλίων. Εἶναι ἆρά γε δυνατὸν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὁ νεώτερος τύπος εἰδωλίων Ψ ἦτο ἤδη ἐν χρήσει, ὅτε ἐδημιουργοῦντο αἱ περὶ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων ἐπιχώσεις καὶ τὰ διάφορα λιθολογήματα παρὰ τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος; Ἐὰν κατορθώσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν τοῦτο, τότε θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ

1 Τὰ εἰδώλια διέκρινεν εἰς τύπους πρῶτος ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, ΑΕ 1888, σ. 168-169, μετ' αὐτὸν ὁ BLEGEN, Zygouries, σ. 204-205 καὶ Prosymna, σ. 355-359, ὁ WACE, Chamber Tombs of Mycenae, σ. 215 καὶ ὁ FURUMARK, Mycenaean Chronology, σ. 86-89.

2 BLEGEN, Zygouries, σ. 205, Prosymna, σ. 360. FURUMARK, ἔ.ἀ. σ. 88.

δεχθῶμεν μετὰ σχετικῆς πιθανότητος ὅτι μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ WACE εὑρεθέντων εἰδωλίων ὑπῆρχον καὶ τοῦ τύπου Ψ, ἀκόμη καὶ τῆς νεωτέρας παραλλαγῆς του, ὅτι ἡ ἐπίχωσις τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζουν ἐγένετο εἰς χρόνους κάπως περισσότερον προχωρημένους ἀπὸ τοὺς ὑποδεικνυομένους ὑπὸ τῆς πρώτης ἐμφανίσεως καὶ τῆς πρώτης χρήσεως εἰδωλίων ἀρχαιοτέρων τύπων. Νομίζω ὅτι δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ τύπος Ψ τῶν εἰδωλίων ἦτο ἐν χρήσει, ὅτε ἐπεχειροῦντο αἱ οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι περὶ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ Κύκλου Α ὁ SCHLIEMANN ἀνεκάλυψε πλῆθος εἰδωλίων, τὰ ὁποῖα βεβαίως δὲν διέκρινεν εἰς τύπους. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν κτερισμάτων τοῦ τάφου Ι καταλέγει καὶ δύο εἰδώλια, τὰ ὁποῖα καὶ ἀπεικονίζει[1]. Τὸ ἓν τούτων ἔχει κοίλην τὴν βάσιν καὶ τὸ ἕτερον συμπαγῆ. Κατὰ τὸν FURUMARK, τὰ ἔχοντα κοίλην τὴν βάσιν εἶναι νεώτερα τῶν μετὰ συμπαγοῦς[2]. Ὁ KARO, εἰς τὴν θαυμαστὴν περιγραφὴν τῶν κτερισμάτων τῶν καθέτων τάφων, λέγει ὅτι τὰ εἰδώλια αὐτὰ εὑρέθησαν εἰς τὴν ἄνωθεν τοῦ τάφου ἐπίχωσιν[3], τοῦτο δὲ προφανῶς διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παρουσίαν ΥΕ ΙΙΙΒ ἀντικειμένων εἰς ΥΕ Ι περιβάλλον. Ἐξ ὅσων ὅμως γράφει ὁ SCHLIEMANN διὰ τὸν τάφον αὐτὸν καὶ τὴν ἐπίχωσίν του[4], καταφαίνεται ὅτι τὰ εἰδώλια ὄντως εὑρέθησαν μετὰ τῶν ἄλλων κτερισμάτων. Εἰς τὸ βιβλίον μου Ancient Mycenae, σ. 120-121, ὑπέδειξα ὅτι τὰ εἰδώλια ἐκεῖνα κατέληξαν εἰς τὸν τάφον Ι, ὅτε ἐπληροῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΥ ἀνακαλυφθὲν σπήλαιον τοῦ Κύκλου Α. Οἱ χρόνοι τῆς ἰσοπεδώσεως τοῦ Κύκλου ὁρίζονται ὑπὸ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ περιβόλου του καί, κατὰ τὸν WACE, ὁ τοῖχος ἐκεῖνος ἦτο σύγχρονος σχεδὸν πρὸς τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος καὶ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων. Τὰ εἰδώλια λοιπὸν τοῦ τύπου Ψ, ἀκόμη καὶ ἡ νεωτέρα παραλλαγή των, ἦσαν ἤδη ἐν χρήσει εἰς τοὺς χρόνους κατὰ τοὺς ὁποίους ἐκτίζετο τὸ τεῖχος.

Οἱ χρόνοι τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ ἀρχαιοτέρου τύπου τῶν μυκηναϊκῶν εἰδωλίων δὲν εἶναι τελείως καθωρισμένοι. Ἡ γενικὴ χρονολογία, τὴν ὁποίαν ἐδέχθην εἰς τὸ περὶ Μυκηνῶν βιβλίον μου, ἤτοι περὶ τὸ 1300 π.Χ., θὰ πρέπῃ ἴσως νὰ ἀναθεωρηθῇ. Ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς ἀπολύτου χρονολογίας ἐπὶ τοῦ παρόντος φαίνεται ἀδύνατος διότι συμπεράσματα χρονολογικὰ συναχθέντα ἀπὸ εὑρήματα τάφων εἶναι πολὺ παρακεκινδυνευμένα, τίθενται δ' ἐν ἀμφιβόλῳ πρῶτον ὑπὸ τῆς συνήθους ἀδυναμίας τῆς ἀπολύτου ἐξακριβώσεως τοῦ συνόλου τῶν κτερισμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνευρεθέντα εἰδώλια ἀνήκουν καὶ δεύτερον ὑπὸ τῆς πιθανῆς ὑποθέσεως ὅτι κτερίσματα προωρισμένα διὰ τάφους κατεσκευάζοντο εἰδικῶς καὶ εἰς ἀρχαιοτέραν μορφὴν ἐπιβληθεῖσαν ὑπὸ ταφικῶν ἐθίμων, ἐν ᾧ εἰς τοὺς συνοικισμοὺς καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν ἡ μορφὴ ἐκείνη δὲν ἦτο πλέον συνήθης ἢ ἐν χρήσει. Ὁ παραμερισμὸς τῶν ὀστῶν διετάρασσε τὴν διάταξιν τῶν κτερισμάτων, ἐλάχισται δὲ εἶναι αἱ ἀδιατάρακτοι ταφαὶ μεταξὺ τῶν κτε-

1 C. SCHUCHHARDT, Schliemann's Excavations, εἰκ. 159-160, σ. 185-186. KARO, Schachtgräber, πίν. 150, σ. 204-205.

2 FURUMARK, ἔ.ἀ. σ. 87-88.

3 KARO, ἔ.ἀ. σ. 68. Ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι τὰ εἰδώλια ὄντως εὑρέθησαν εἰς τὴν ἄνωθεν τοῦ τάφου ἐπίχωσιν, ἀκόμη καὶ τότε τὸ συμπέρασμά μας παραμένει, διότι χρονολογοῦν τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ χώρου τοῦ Κύκλου, ἡ ὁποία ἐγένετο εἰς τοὺς χρόνους τῆς οἰκοδομῆς τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους.

4 SCHLIEMANN, Mycenae, σ. 154-155.

ρισμάτων τῶν ὁποίων εὑρέθησαν καὶ εἰδώλια. Ἤδη ἐπὶ μίαν δωδεκαετίαν παρακολουθῶ τὰς ἀνασκαφὰς μυκηναϊκῶν τάφων, τὰς γενομένας ὑπὸ διαφόρων ἐπιστημόνων καὶ εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος μὲ σκοπὸν τὴν μελέτην τῶν κτερισμάτων ταφῶν περιλαμβανουσῶν εἰδώλια. Ὅλα τὰ δείγματα τῶν ἐνταφιάσεων μὲ εἰδώλια, τῶν ἰδικῶν μου εἰς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τῶν ἄλλων ἀλλαχοῦ, ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ ἢ καὶ Γ περίοδον. Περισσότερον ἐξηκριβωμέναι πληροφορίαι ἐλπίζω ὅτι θὰ προέλθουν ἀπὸ μελλοντικὰς ἀνασκαφάς, αὗται δ' ἴσως λύσουν τὸ πρόβλημα. Νομίζω ὅμως ὅτι στρωματογραφικαί, ἐξηκριβωμέναι πληροφορίαι ἀπὸ ἀδιαταράκτους ἐπιχώσεις συνοικισμῶν θὰ πρέπῃ νὰ εἶναι αἱ μόναι ἀξιόπιστοι. Τοιαύτας ἔχομεν πολὺ ὀλίγας. Ἐκτὸς τῶν Μυκηνῶν, ἐγὼ γνωρίζω μόνον τὰς στρωματογραφικὰς παρατηρήσεις τοῦ Blegen εἰς τὸν συνοικισμὸν τῶν Ζυγουριῶν, ὅπου ὀκτὼ εἰδώλια εὑρέθησαν μετὰ «some early pottery of Late Helladic III» εἰς τάφρον πρὸς βορρᾶν τοῦ οἰκήματος τοῦ ἀποκληθέντος «Potter's Shop» [1]. Τὰ εὑρήματα ταῦτα ὑποδεικνύουν ὅτι τὰ μυκηναϊκὰ εἰδώλια ἀνεφάνησαν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΑ περίοδον καὶ ἐπιβάλλουν ἴσως τὴν ἀναθεώρησιν τῆς ὑπ' ἐμοῦ προταθείσης χρονολογίας. Νομίζω ὅμως ὅτι τὸ συμπέρασμα τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιβεβαιωθῇ καὶ ἀπὸ ἐξηκριβωμένα στρωματογραφικὰ δεδομένα ἄλλων συνοικισμῶν. Τὰ ἐκ τῶν Μυκηνῶν εὑρήματα, ὡς εἶναι γνωστὰ μέχρι τοῦδε, δὲν μᾶς παρέχουν τὰ δεδομένα αὐτὰ καὶ ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν ὑπερέβαλον πολὺ τὰ πράγματα ὅταν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Μυκηνῶν, ἔθεσα τὰ ἐκ τῆς πόλεως τῶν Μυκηνῶν εἰδώλια μετὰ τὸ 1300 π.Χ.

Μυκηναϊκὰ εἰδώλια ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν ἀνεκαλύφθησαν εἰς στρώματα χαρακτηριζόμενα ὑπὸ ὀστράκων ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνων.

1. Εἰδώλια π.χ. εὑρέθησαν εἰς στρώματα I-V τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου· εἰς στρώματα δηλαδὴ ἀνήκοντα εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

2. Εἰδώλια ἔχομεν ἀπὸ τὸ λιθολόγημα τῆς περιοχῆς 63 (εἰκ. 3), τὸ ὁποῖον, καθ' ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὴν γενικὴν περιγραφὴν τῶν ὀστράκων, ἀνάγεται εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

3. Εἰδώλια εὑρέθησαν εἰς τὸν Κύκλον Β. Καὶ τούτου ἡ διαρρύθμισις καὶ ἰσοπέδωσις ἐγένετο, ὡς τὰ ὄστρακα ἀποδεικνύουν, εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

4. Ἐπίσης εἰδώλια εὑρέθησαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Μικρᾶς λεγομένης Ἀναβάσεως. Ἡ ἐπίχωσις ἐκείνη δὲν εἶναι ἀρχαιοτέρα τῆς τοῦ Στρώματος Ι τοῦ Κλιμακοστασίου, ἀνάγεται δηλαδὴ εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

Ἀμιγῆ ἀρχαιοτέραν ἐπίχωσιν τῆς ΥΕ ΙΙΙΑ περιόδου ἔχομεν μόνον εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνακτόρου. Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὑποστύλου ὑπογείου ἀνεσκάφη ὑπὸ τοῦ Wace ἀδιατάρακτος ἐπίχωσις ΥΕ ΙΙΙΑ χρόνων. Ἐξ αὐτῆς προῆλθον 57 γραπτὰ ὄστρακα, τοὐλάχιστον 40 ἄγραφα καὶ «μικρὰ ποσότης» χονδροειδῶν. Εἰς τὸ στρῶμα τοῦτο δὲν εὑρέθη οὔτε ἓν τεμάχιον εἰδωλίου. Ἐν ἀντιθέσει, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ ὀχετοῦ, τοῦ εὑρεθέντος ἄνωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ ὑπογείου καὶ ἀνήκοντος εἰς χρόνους πολὺ μεταγενεστέρους τῆς ΥΕ ΙΙΙΑ περιόδου, εὑρέ-

1 Blegen, Zygouries, σ. 205.

θησαν 3 γραπτὰ ὄστρακα τῆς «LH III period», τμῆμα γυναικείου εἰδωλίου καὶ ἀρκετὴ ποσότης ἀγράφων ὀστράκων [1]. Βεβαίως τὰ γραπτὰ ὄστρακα ἀνάγονται εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους, διότι τὸ ὑπόγειον ἀρχικῶς ἐγένετο ἀφ᾽ οὗ ἡ ΥΕ ΙΙΙΑ περίοδος εἶχεν ἀρχίσει καὶ ὁ ὀχετὸς ἀφ᾽ οὗ τὸ ὑπόγειον, κατόπιν πυρκαϊᾶς, ἐπληρώθη καὶ ἐγκατελείφθη.

Δύο εἰδώλια ζῴων εὑρέθησαν εἰς τὸ λιθολόγημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐβασίζετο τὸ δάπεδον τοῦ ὑπὸ τὸ κλιμακοστάσιον τοῦ δυτικοῦ διαδρόμου ὑπογείου. Μετ᾽ αὐτῶν ἦσαν καὶ ὄστρακα ὑστεροελλαδικὰ ΙΙΙ, οὐδὲν τῶν ὁποίων δυστυχῶς ἀπεικονίσθη· ἀλλὰ τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆκον: «Kylikes, deep bowls, jugs of a hydria type» εἶναι χαρακτηριστικὰ τῶν ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνων [2].

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ «δωματίου τῶν Φυλάκων», κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ἀνακτόρου, ὁ Wace ἐξήτασεν ἐπίχωσιν, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη «very soon after the beginning of L.H.III.». Οὐδὲν εἰδώλιον εὑρέθη εἰς τὴν ἐπίχωσιν αὐτήν, ἡ ὁποία ἀπέδωσε 13 γραπτὰ ὄστρακα, μὴ ἀπεικονισθέντα. Ἐν ἀντιθέσει, δέκα τρία εἰδώλια ἐκ τῆς περιοχῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ δωματίου τῶν Φυλάκων εὑρέθησαν εἰς στρῶμα τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου [3].

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου ὑπ᾽ ἀριθμὸν 41 εὑρέθη ἐπίχωσις, ἡ ὁποία «cannot be later than the very beginning of L.H. III» (δηλ. L.H. IIIA), πλήρης ὀστράκων. Μεταξὺ τούτων δὲν εὑρέθη οὔτε ἓν τεμάχιον εἰδωλίου [4].

Τομὴ κατὰ μῆκος τοῦ καταστραφέντος ἄκρου τῆς ἑστίας τοῦ Μεγάρου ἀπέδωσε μεσοελλαδικά, ὑστεροελλαδικὰ Ι-ΙΙ, 4 γραπτὰ ὄστρακα ΥΕ ΙΙΙ χρόνων καὶ 4 τεμάχια εἰδωλίων ζῴων. Οἱ ἀκριβεῖς χρόνοι τῶν ΥΕ ΙΙΙ ὀστράκων δὲν καθωρίσθησαν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ μαρτυρία αὕτη δὲν βοηθεῖ. Πρὸς τούτοις τομὴ ὑπ᾽ αὐτὴν τὴν ἑστίαν ἀπέδωσε 45 μεσοελλαδικά, 4 ὑστεροελλαδικά, 4 γραπτὰ ΥΕ ΙΙΙ καὶ οὐδὲ ἓν εἰδώλιον [5].

Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ προθαλάμου τοῦ «Domestic Quarters» καὶ τοῦ προσκειμένου πρὸς αὐτὸν ὑπογείου ἡ ἐπίχωσις, ἐρευνηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Wace, ἀπέδωσεν ὄστρακα «LH III» χρόνων οὐδὲν ὅμως εἰδώλιον. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκει εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΑ περίοδον [6].

Ἡ ἀνασκόπησις τῶν στρωματογραφικῶν δεδομένων ἀποδεικνύει ὅτι τὰ μυκηναϊκὰ εἰδώλια, τὰ εὑρεθέντα εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, ἀνεκαλύφθησαν εἰς ἐπιχώσεις ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνων, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ΥΕ ΙΙΙΑ ἐπιχώσεις. Αἱ ἰδικαί μας ἀνασκαφαὶ ὑποδεικνύουν τὸ αὐτὸ συμπέρασμα. Ὁπουδήποτε ἔχομεν ΥΕ ΙΙΙΒ ὄστρακα καὶ μεταγενεστέρας ἐπιχώσεις, ἔχομεν καὶ εἰδώλια· οὔτε ἓν τεμάχιον εἰδωλίου εὕρομεν μὲ ἀρχαιότερα ὄστρακα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν τοὐλάχιστον τὰ χαρακτηριστικὰ εἰδώλια τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς ἐποχῆς γίνονται κοινά, ἐὰν δὲν ἐμφανίζωνται διὰ πρώτην φορὰν εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους [7].

1 Wace, BSA 25, 1921-1923, σ. 181-182.

2 Αὐτ. σ. 205. Σημειωτέον ὅτι ὑπὸ τὸ λιθολόγημα ἐκεῖνο εὑρέθησαν ἐν ὅλῳ 14 γραπτὰ ὄστρακα. Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ὑποστύλου ὑπογείου εὑρέθησαν 57 γραπτὰ ὄστρακα ἀλλ᾽ οὐδὲν εἰδώλιον.

3 Αὐτ. σ. 215. BSA 52, 1957, σ. 197 καὶ 199.

4 BSA 25, 1921-1923, σ. 217-219.

5 Αὐτ. σ. 243.

6 Αὐτ. σ. 259-260.

7 Καὶ ὁ ἀείμνηστος Persson, τοῦ ὁποίου αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ ἀνακαλύψεις εἶναι σημαντικαί, λέγει ἀνενδοιάστως ὅτι δὲν γνωρίζει εἰδώλια τύπου Ψ προγενέστερα τοῦ 1300 π.Χ. (The Royal Tombs at Dendra, σ. 83 σημ. 1).

Πέραν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, εἰδώλια εὑρέθησαν εἰς τάφους καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως καὶ τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμήστρας. Τὰ ἐκ τῶν τάφων παραδείγματα δὲν παρέχουν σαφῆ δεδομένα. Τὰ ἐκ τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Ἀτρέως, καὶ δὴ τὰ ἐκ τοῦ ἀποθέτου-βόθρου δύνανται νὰ ὑποτεθοῦν, καὶ ὑπετέθησαν ὡς ἀνήκοντα εἰς ΥΕ ΙΙΙΑ χρόνους. Ἀλλὰ τὰ ἐκ τοῦ βόθρου εὑρήματα ἀκόμη δὲν ἔχουν πλήρως δημοσιευθῇ· κατ᾽ ἀκολουθίαν συμπεράσματα θὰ εἶναι δυνατὰ μόνον μετὰ τὴν πλήρη μελέτην καὶ δημοσίευσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἀναλάβει ἡ Elizabeth Wace French. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ πιθανότης τῆς παρουσίας ΥΕ ΙΙΙΒ ὀστράκων μεταξὺ τῶν χιλιάδων τεμαχίων τῶν εὑρεθέντων εἰς τὸν βόθρον. Ἐὰν ὁ βόθρος περιεῖχε καὶ ὀλίγα μόνον δείγματα μεταγενεστέρων χρόνων, τὸ ἐκ τῆς ἐπιχώσεώς του συμπέρασμα θὰ πρέπῃ νὰ ἀναθεωρηθῇ. Ὡς ἔχει ἡ περιγραφὴ τοῦ περιεχομένου τοῦ βόθρου εἶναι ἐλλιπὴς καὶ ἐκ ταύτης θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰδώλια παρήγοντο καὶ εἰς τὴν ΥΕ ΙΙ ἐποχήν, διότι ὄστρακα καὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περιλαμβάνονται μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἀποθέτου. Καὶ ὅμως ὁ ἀνασκαφεύς του αὐτὸς γράφει εἰς τὴν ἰδίαν σελίδα τοῦ βιβλίου του, εἰς τὴν ὁποίαν περιγράφει τὰ ὄστρακα τοῦ βόθρου: «The terracotta figurines found in these deposits are of the same types, human and animal, as the ordinary Mycenaean figurines, which so far have never been found in any deposits earlier than the beginning of Late Helladic III, the fourteenth century B.C. [1]». Κατὰ ταῦτα ἡ συμβολὴ τῶν εὑρημάτων τοῦ ἀποθέτου-βόθρου εἰς τὸ ζήτημα τῶν χρόνων τῆς ἐμφανίσεως τῶν εἰδωλίων εἰς Μυκήνας εἶναι ἀκόμη ἀμφίβολος.

Τὸ ὑπὸ τὸν ὀγκόλιθον τοῦ δρόμου τοῦ Θησαυροῦ εὑρεθὲν εἰδώλιον φαίνεται ὅτι ἀνάγεται εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους μὲ τὸ ὑπὸ τὸ κατώφλιον γραπτὸν ὄστρακον, ἤτοι εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

Περὶ τὸν πώρινον ἀναλημματικὸν τοῖχον τοῦ τύμβου τοῦ τάφου τῆς Κλυταιμήστρας ἀνεκαλύφθησαν πολλὰ ὄστρακα καὶ εἰδώλια. Ταῦτα μετὰ μεγάλης προσοχῆς περιέγραψεν ὁ Lord William Taylour. Ἐκ συνόλου πεντήκοντα εἰδωλίων, ὅλα τὰ σχετικῶς καλῶς διατηρούμενα, τεσσαράκοντα ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον· τὰ ὑπόλοιπα τρία διατηροῦνται τόσον κακῶς ὥστε ὁ ὁρισμὸς τῶν χρόνων των εἶναι ἀδύνατος. Οὐδὲ ἓν εἰδώλιον ἀρχαιότερον τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου καταλέγεται μεταξὺ τῶν πλουσίων εὑρημάτων τῆς περιοχῆς [2].

Εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τοῦ μεσοελλαδικοῦ νεκροταφείου καὶ παρὰ τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος ἀνεσκάφη στρῶμα ὀστράκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρέθησαν καὶ τμήματα πέντε γυναικείων μυκηναϊκῶν εἰδωλίων. Τὰ ὄστρακα ἀνάγονται εἰς τὴν «later part of the L.H. IIIB period» καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν καὶ τὰ εἰδώλια πρέπει νὰ τεθοῦν εἰς τὸ τελευταῖον ἥμισυ τῆς περιόδου ἐκείνης [3].

Κατὰ ταῦτα καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν ἀνακαλυφθέντα εἰδώλια, πλὴν τῶν εἰδωλίων τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς τὸν ἀποθέτην-βόθρον καὶ τῶν ὁποίων ἡ θέσις θὰ παραμείνῃ ἀβεβαία μέχρι τῆς τελικῆς δημοσιεύσεως τοῦ περιεχομένου του,

1 Wace, Mycenae, σ. 127.
2 BSA 50, 1955, σ. 230-236.
3 BSA 52, 1957, σ. 208 καὶ 217.

φαίνεται ὅτι ἐνισχύουν τὸ συμπέρασμα τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ χρονολογίας τῶν εἰδωλίων τῶν προερχομένων ἀπὸ τὰς Μυκήνας.

Εἶναι καιρὸς νὰ συνοψίσω τὰ ἐκ τῆς ἀνασκοπήσεως τῶν εὑρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν 1921-1923 καὶ 1939 συναχθέντα συμπεράσματα. Ἡ κατασκευὴ τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τῶν τειχῶν, ἐκτὸς τῆς βορειοανατολικῆς ἐπεκτάσεως, ἐτέθη ἀρχικῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος, μεταγενεστέρως δὲ εἰς τοὺς περὶ τὸ 1350-1330 π.Χ. χρόνους, ἢ εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΑ late περίοδον καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ σιτοβολῶνος εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΑ later περίοδον. Τὰ θετικὰ ὅμως δεδομένα, ὡς συνάγονται ἐκ τῶν γραφομένων τοῦ WACE, δὲν συμφωνοῦν πρὸς τὰς χρονολογίας αὐτὰς καὶ ἔχουν ὡς ἑξῆς:

1. Αἱ ὑπὸ τὰ δάπεδα τοῦ σιτοβολῶνος ἐξετασθεῖσαι ἐπιχώσεις ἀπέδωσαν ὄστρακα, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦν τὴν ἀρχικήν κατασκευήν του εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους καὶ ἀποκλείουν τὴν προταθεῖσαν ΥΕ ΙΙΙΑ late χρονολογίαν. Ἐὰν ἀκόμη ὑποτεθῇ ὅτι νῦν ἡ οἰκοδόμησις τοῦ σιτοβολῶνος τίθεται ὑπὸ τοῦ WACE εἰς μίαν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον ἀρχομένην περὶ τὸ 1340 π.Χ., καὶ πάλιν ἡ χρονολογία δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὑποδεικνύουν πολὺ προχωρημένους χρόνους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου διὰ τὴν οἰκοδομὴν αὐτήν.

2. Τὸ πρῶτον στρῶμα, Stratum I, τῆς ἐπιχώσεως τοῦ Κλιμακοστασίου, ἀνάγεται εἰς προχωρημένους χρόνους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου (μαρτυρία ὀστράκου τοῦ «πυκνοῦ» ῥυθμοῦ).

3. Ἡ ἐπίχωσις τοῦ κάτωθεν τοῦ σιτοβολῶνος εὑρεθέντος καθέτου τάφου ἀνάγεται εἰς προχωρημένους χρόνους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου (μαρτυρία ὀστράκου «πυκνοῦ» ῥυθμοῦ).

4. Τὰ ὄστρακα ἐκ τοῦ λιθολογήματος τῆς περιοχῆς ἀριθμὸς 63 πιθανῶς ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδον καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους πρὸς τὰ ὄστρακα ἀπὸ τὸ πρῶτον στρῶμα τοῦ Κλιμακοστασίου.

5. Τὰ ὄστρακα, τὰ προελθόντα ἐκ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου τοῦ Κύκλου Α, ἀνάγονται εἰς προχωρημένους ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους.

6. Αἱ ἐπιχώσεις καὶ τὰ κτίσματα αὐτὰ κατὰ τὸν WACE ἦσαν σχεδὸν σύγχρονα πρὸς τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος καὶ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων, κατ' ἀκολουθίαν θέτουν τὸ δυτικὸν τεῖχος καὶ τὴν Πύλην εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ χρόνους. Τὰ δύο ὄστρακα τοῦ «πυκνοῦ» λεγομένου ρυθμοῦ (Close-Style), τὰ εὑρεθέντα εἰς τὴν ἐπίχωσιν ἀρ. 2 καὶ 3, ὑποδεικνύουν προχωρημένους χρόνους καὶ πιθανώτατα τοὺς μετὰ τὰ μέσα τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου.

7. Εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ προχωρημένους χρόνους πρέπει νὰ τεθῇ καὶ ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως καὶ τὰ ὅμοια πρὸς αὐτὸν κτίσματα, ἤτοι ἡ Πύλη τῶν Λεόντων.

8. Τὸ βόρειον Κυκλώπειον τεῖχος ἐχρονολογήθη ὑπὸ τοῦ WACE ἐπὶ τῇ βάσει ὀστράκων εὑρεθέντων εἰς δύο σημεῖα. Πόσα τὸν ἀριθμὸν ἦσαν τὰ εὑρεθέντα ὄστρακα, εἰς ποῖα σχήματα ἀνῆκον καὶ τί διακοσμητικὰ στοιχεῖα ἔφερον δὲν ὁρίζεται εἰς τὴν περιγραφήν του. Οὔτε καὶ εἰκονίσθησαν τὰ ὄστρακα αὐτά. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦν τὴν ἀπορίαν: Ἦσαν τὰ ὄστρακα αὐτὰ φύσεως τοιαύτης ὥστε νὰ χαρακτηρίσουν τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους μὲ ἀκρίβειαν ἢ ἦσαν μόνον ἀρκετὰ διὰ νὰ θέσουν τὸ τεῖχος

γενικῶς εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ ἐποχήν; Ἡ ἀπορία αὕτη ἐνισχύθη ἀπὸ τὰς προσπαθείας μας τοῦ 1958. Τότε ἐξητάσαμεν τὴν βάσιν τοῦ Βορείου Κυκλωπείου τείχους εἰς ἑπτὰ διάφορα σημεῖα καὶ ἠρευνήσαμεν τοὺς ἁρμοὺς τῶν ὀγκολίθων του. Μολονότι ἀπὸ τὴν ἔρευναν ἐκείνην ἀπεκομίσαμεν ὄστρακα πληρώσαντα πέντε κιβώτια, ἐν τούτοις ὅμως δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους. Διότι τὰ ἐξ αὐτῶν πολυάριθμα νεώτερα ὄστρακα ἦσαν τόσον ἀόριστα ὥστε μόνον ὁ γενικὸς καθορισμὸς τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον ἦτο δυνατός, οὐχὶ ὅμως καὶ αἱ χρονικαὶ ὑποδιαιρέσεις τὰς ὁποίας ἀντεπροσώπευον. Γενικῶς τὰ νεώτερα τῶν ὀστράκων δύνανται νὰ τεθοῦν εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ ἐποχήν, ὅπως καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ WACE εὑρεθέντα.

9. Αἱ αὐταὶ ἀπορίαι ἀναφύονται καὶ διὰ τὰ ὄστρακα, τὰ εὑρεθέντα ὑπὸ τὸ κατώφλιον τῆς Πύλης τῶν Λεόντων. Καὶ δι' αὐτὰ λέγεται μόνον ὅτι ἀνάγονται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ ἐποχήν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ WACE ἐπὶ τῶν ὀστράκων αὐτῶν στηρίζει τὸ συμπέρασμά του τῆς γενικῆς χρονολογίας τῆς Πύλης· λέγει δηλαδὴ ὅτι ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Πύλη ἀνάγεται εἰς τὴν ΥΕ ΙΙΙ ἐποχὴν ἐν γένει. Ἡ σχετικῶς ἀπόλυτος χρονολογία, καὶ ἡ διδομένη εἰς τὴν ἀρχικὴν ἔκθεσίν του «not long after the beginning of the fourteenth century», ὡς καὶ ἡ παρεχομένη βραδύτερον εἰς τὸ συγγραμμά του Mycenae ἤτοι περὶ τὰ 1350-1330 π.Χ., στηρίζεται ἐπὶ τῆς παραβολῆς τῆς Πύλης καὶ τῶν τειχῶν πρὸς τὰ τῆς Τίρυνθος καὶ πρὸς τὸν Θησαυρὸν καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τῶν ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν τάφρον τῆς Πύλης.

Τὰ εὑρήματα, τὰ ὁποῖα μᾶς δίδουν σχετικὰς πληροφορίας καὶ τὰ ὁποῖα συνωψίσαμεν εἰς τὰς ὑπ' ἀριθμὸν 2, 3, 4, καὶ 5 παραγράφους ἀνάγουν τὸ δυτικὸν Κυκλώπειον τεῖχος καὶ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων εἰς ΥΕ ΙΙΙΒ προκεχωρημένους χρόνους. Τὸ βόρειον ὅμως Κυκλώπειον τεῖχος δὲν χρονολογεῖται ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ ἐξ αὐτοῦ ὄστρακα ὡς περιεγράφησαν καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποδείξωμεν ἐκ τῶν πορισμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1921-1923 ἐὰν εἶναι σύγχρονον ἢ προγενέστερον τῆς Πύλης καὶ τοῦ δυτικοῦ Κυκλωπείου τείχους. Ἀκόμη καὶ ἡ Πύλη τῶν Λεόντων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρονολογηθῇ ἀκριβῶς, ὡς θὰ ἔπρεπε, ἐκ τῶν ὀστράκων τῶν εὑρεθέντων πρὸ τοῦ κατωφλίου της καὶ τὰ ὄστρακα ἐκεῖνα οὔτε εἰκονίσθησαν οὔτε περιεγράφησαν.

Θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ χρονολογία τῶν διαφόρων κτισμάτων τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἐποχῆς, ἐὰν ἦτο δυνατὴ ἡ ἐκ νέου μελέτη τῶν ὀστράκων τῶν ἀνακαλυφθέντων τὸ 1921-1923 εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κυκλωπείων τειχῶν καὶ τῶν Πυλῶν τῆς ἀκροπόλεως. Ὅπως εἴδομεν ὅμως, τὰ ὄστρακα αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν πλέον ἀλλ' ἠφανίσθησαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς κατοχῆς, ὀλίγιστα σχετικῶς τούτων ἀπεικονίσθησαν καὶ τὰ περισσότερα περιεγράφησαν εἰς γενικὰς γραμμάς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκ νέου μελέτη τῶν τειχῶν καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν εἰς τὴν ὑστεροελλαδικὴν ΙΙΙ ἐποχήν, ἐπὶ τῇ βάσει νέου ὑλικοῦ δι' ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθέντος, ἦτο ὄχι μόνον ἐπιθυμητὴ ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην ἀνάγκην ἐπλήρωσεν ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διὰ τῆς ἀποφάσεώς της ὅπως ἐπαναληφθοῦν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν καὶ διὰ τῆς παροχῆς τῶν πόρων διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Εἶμαι εὐγνώμων εἰς τὸ Συμβούλιόν της διότι ἀνετέθη εἰς ἐμὲ μέρος τῆς ἐργασίας καὶ εὐτυχὴς διότι δύναμαι νὰ δηλώσω ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας αὐτῆς

τῶν τελευταίων ἐτῶν 1958 - 1959 ἐδικαίωσαν πλήρως τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τῆς Ἑταιρείας. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης μου θὰ περιγράψω τὴν ἐργασίαν αὐτὴν καὶ τὰ ἀποτελέσματά της.

Μία ἀκόμη παρατήρησις πρέπει νὰ γίνῃ προτοῦ λήξῃ τὸ πρῶτον καὶ εἰσαγωγικὸν μέρος τῆς μελέτης. Εἰς τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν χρονολογικῶν συμπερασμάτων τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ τείχη, τὰς Πύλας καὶ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἀτρέως, ἔθεσα τὰ κτίσματα εἰς προχωρημένους χρόνους τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου, χωρὶς καὶ νὰ ὁρίσω ἀπολύτως τοὺς χρόνους αὐτούς.

Τοῦτο δὲ διότι τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου ἐξακολουθοῦν νὰ ἀμφισβητοῦνται [1]. Πρὸ ἐτῶν ὁ Furumark ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ΥΕ ΙΙΙΒ ἐποχὴ ἀρχίζει τὸ 1300 καὶ λήγει τὸ 1230 π.Χ. Τὸν χρονικὸν αὐτὸν ὁρισμὸν τῆς περιόδου, τοὐλάχιστον τῆς ἀρχῆς τῆς περιόδου, ἐδέχθησαν πάντες οἱ ἐρευνηταί. Ὁ Wace π.χ. εἰς τὸ σύγγραμμά του Mycenae σ. 133, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, ἔθεσε τὴν ἀρχὴν τῆς ΥΕ ΙΙΙΒ περιόδου εἰς τὸ 1300 π.Χ. καὶ ὁ Blegen εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ περὶ Τροίας μνημειώδους ἔργου του, τὸν ἐκδοθέντα τὸ 1953, ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς περιόδου πρέπει νὰ τεθῇ περὶ τὸ 1300 π.Χ. Τελευταίως ὅμως ὁ Wace προσεπάθησε νὰ μεταθέσῃ τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς περιόδου καὶ ἔθεσε τὴν ἀρχήν της περὶ τὸ 1340 π.Χ. Ἀκόμη καὶ διὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ὑφίσταται διαφορὰ γνωμῶν. Ὁ Furumark ἐπρότεινε τὸ 1230, ὁ Wace τὸ 1210, ὁ Daniel τὸ 1180 π.Χ. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἡ ΥΕ ΙΙΙΒ περίοδος περιλαμβάνει τὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ 1300 μέχρι τοῦ 1200 ἢ καὶ 1190 π.Χ. Πλήρης λοιπὸν ἀβεβαιότης ἐπικρατεῖ ἀκόμη διὰ τὸ χρονολογικὸν ζήτημα καὶ διὰ τοῦτο ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο προτιμότερον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ θέσω τὰ μυκηναϊκὰ κτίσματα εἰς τὴν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν χωρὶς καὶ νὰ ἐπιμείνω ἢ νὰ ὁρίσω τὴν ἀπόλυτον χρονολογίαν των. Πιστεύω ὅτι τὸ χρονολογικὸν αὐτὸ πρόβλημα, τὸ τόσον συναφὲς πρὸς τὸν ὁριστικὸν καθορισμὸν τῆς ἐξελίξεως τῆς ΥΕ ΙΙΙ ἀγγειογραφίας, θὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν λύσιν του μόνον ὅταν ἀνακαλυφθῇ καὶ ἀνασκαφῇ ἐπιστημονικῶς ἀδιατάρακτος ἔκτασις περιλαμβάνουσα σχετικῶς παχὺ στρῶμα ἐπιχώσεως τῶν ΥΕ ΙΙΙ περιόδων. Τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ ἕτερον ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῶν ἐν Μυκήναις ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ σκοπὸν τῶν ἰδικῶν μου ἐρευνῶν. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι τὸ προσεχὲς μέλλον καὶ αἱ Μυκῆναι ἐπιφυλάσσουν συνέχειαν ἀγαθῶν ἀποτελεσμάτων, τὴν ἀρχὴν τῶν ὁποίων μᾶς ἐδώρισεν ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κύκλου Β.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ

1 Διὰ τὸ χρονολογικὸν τοῦτο πρόβλημα ὅρα τὴν μελέτην μου: «Οἱ χρόνοι τῆς ἁλώσεως τῆς Τροίας καὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν» εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, 1959-1960, σ. 444-447.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΡΟΔΙΑΚΩΝ ΤΙΝΩΝ ΕΠΙΤΥΜΒΙΩΝ ΑΝΑΓΛΥΦΩΝ

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἓν ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ἐκθέματα τοῦ Μουσείου τῆς Ρόδου εἶναι τὸ μέγα ἐκ Καμίρου ἐπιτύμβιον τῆς Κριτοῦς καὶ Τιμαρίστας [1], τὸ ὁποῖον κατ' ἐπανάληψιν ἐπέσυρε τὸν θαυμασμὸν ὅλων ὅσοι συγκινοῦνται καὶ μὲ τὰ ἁπλᾶ ἀκόμη προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς βιοτεχνικῆς καλλιτεχνίας. Καὶ δικαίως. Διότι μολονότι τὸ ἐπιτύμβιον εἶναι ἀναμφισβητήτως προϊὸν μιᾶς ἐπαρχιακῆς τέχνης ἐν τούτοις διακρίνεται διὰ τὸν θαυμαστὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον κατορθώνει νὰ ἐναρμονίσῃ τὴν κλασσικὴν λιτότητα, εὐγένειαν καὶ συγκράτησιν, πρὸς τὴν ζωηρὰν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων τῶν μορφῶν του. Δι' αὐτὸ νομίζω ὅτι θὰ θεωρηθῇ δικαιολογημένον, ἐὰν γίνῃ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἀναδρομὴ εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἔργον προκειμένου νὰ μελετηθῇ τὸ νόημα τῆς χειρονομίας τῆς Κριτοῦς καὶ ἡ σημασία τὴν ὁποίαν νομίζω ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ αὕτη γενικώτερον διὰ τὴν τέχνην τῆς Ρόδου, προπάντων ἐὰν συσχετισθῇ μὲ μερικὰ μεταγενέστερα Ροδιακὰ ἐπιτύμβια, ἐκ τῶν ὁποίων δύο δημοσιεύονται ἐδῶ διὰ πρώτην φοράν.

Μὲ τοὺς βραχίονάς της ἡ θλιμμένη κόρη περιβάλλει τὴν ἀποχωροῦσαν ἀπὸ τὸν κόσμον μητέρα εἰς τήν, ἀπέλπιδα βεβαίως, προσπάθειαν νὰ τὴν κρατήσῃ ὀλίγον ἀκόμη πλησίον της. Ἡ δεξιὰ χεὶρ πλησιάζει τὸ πρόσωπον τῆς νεκρᾶς μὲ τρυφερότητα, μὲ τὴν πρόθεσιν ἴσως νὰ τὸ ἐγγίσῃ, προδίδουσα ὁμοῦ μὲ τὴν κύπτουσαν κεφαλήν, ἰσχυρὸν καὶ δυσκόλως συγκρατούμενον πάθος.

Ἐὰν ἡ σκηνὴ αὕτη παραβληθῇ μὲ τὴν ἀνάλογον σκηνὴν τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ εἰς τὸ γνωστὸν ἀνάγλυφον τοῦ Ὀρφέως καὶ τῆς Εὐρυδίκης [2], τὸ ὁποῖον εἶναι ἐλάχιστα μόνον παλαιότερον τοῦ Ροδιακοῦ [3], γρήγορα θὰ ἀντιληφθῶμεν πόσον διάφορον εἶναι τὸ νόημα τῆς Ροδιακῆς ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν χειρονομίαν. Τὸ Ἀττικὸν ἀνάγλυφον (ὡς γνωστὸν σῳζόμενον μόνον εἰς ἀντίγραφα), ἀπετέλει μὲ ἄλλα τρία, τὸν γλυ-

1 Βιβλιογρ. JACOPI, Clara Rhodos, IV, σ. 37 κ.ἑξ. καὶ V, 1, σ. 31 κ.ἑξ. KARO, AA 1931, σ. 307. LEHMANN-HARTLEBEN, Antike 1931, σ. 331 κ.ἑξ. SPEIER, RM 1932, σ. 51 κ.ἑξ. RICKERT, AJA 1933, σ. 407-11. JACOBSTHAL, Gött. Gel. Anz. 1933, σ. 14 κ.ἑξ. PFUHL, JdI 1935, σ. 24. KLEINER, Tanagrafiguren, σ. 185. ΚΑΡΟΥΖΟΣ, Ρόδος 1949, σ. 108-9. LIPPOLD, Griechische Plastik, σ. 206. DOHRN, Attische Plastik, 1957, σ. 35 καὶ 38.

2 Ἀντίγραφα : α) Νεάπολις 6727. BR.-BR. 341a. ANDERSON, 23.246 β) V. ALBANI, 1031. ALINARI, 27.743 γ) Λοῦβρον 854. ALINARI, 22.769 δ) Βατικανὸν Ἀποθῆκαι, KASCHNITZ-WEINBERG, Magazzino del Vaticano, ἀρ. 400 (κεφαλὴ Ὀρφέως μόνον) ε) Μ. Θερμῶν, Ρώμη, E. PARIBENI, Sculture del V Secolo, ἀρ. 120 (μέρος τοῦ Ἑρμοῦ μόνον) ϛ) Πανεπιστήμιον Μισσισσιπῆ, Η. Π. Α. ἐκ τῆς συλλογῆς Robinson, D. M. ROBINSON, Hommages à J. Bidez et F. Cumont, σ. 303 κ.ἑξ. πίν. XXIII (μέρος τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος τῆς Εὐρυδίκης). Βιβλιογραφίαν βλ. παρὰ PARIBENI, ἔ.ἀ. καὶ LIPPOLD, Gr. Pl., σ. 202 σημ. 4. Βλ. ἐπίσης DOHRN, ἔ.ἀ. σ. 20 κ.ἑξ. καὶ ROBINSON, ἔ.ἀ. σποράδην.

3 Τὸ πρωτότυπον τῶν ἀναγλύφων τοῦ Ὀρφέως εἶναι τῆς δεκαετίας 430-420, ἡ Κριτὼ μᾶλλον τῆς ἑπομένης δεκαετηρίδος, βλ. PFUHL, JdI 1935, σ. 24, καὶ ὄχι τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου, ὅπως νομίζουν οἱ SPEIER, ἔ.ἀ. σ. 52 καὶ DOHRN, ἔ.ἀ.

πτικὸν διάκοσμον ἑνὸς μνημείου, τοῦ ὁποίου ἡ σημασία δὲν εἶναι ἀπολύτως ἐξηκριβωμένη. Μερικοὶ νομίζουν ὅτι ἦτο νεκρικόν, ἄλλοι ὅμως ἀρνοῦνται τοῦτο, ἑρμηνεύοντες ἄλλως. Ἐδῶ ὅμως μᾶς εἶναι ἀδιάφορος ὁ προορισμὸς τοῦ κτηρίου, ἐφ᾽ ὅσον τὸ ἀνάγλυφον ἔχει σαφῶς νεκρικὸν χαρακτῆρα καὶ παρέχει συνεπῶς τὴν δυνατότητα συγκρίσεως μὲ τὸ Ροδιακὸν ἀνάγλυφον.

Εἰς τὸ Ἀττικὸν ἔργον λοιπόν, παρ᾽ ὅλον τὸ πάθος τῆς σκηνῆς, τὸ αἴσθημα εἶναι συγκρατημένον, ὑποτεταγμένον εἰς τὸ γνωστὸν Ἀττικὸν «μέτρον», ὅλαι αἱ κινήσεις εἶναι ἁπαλαὶ καὶ ρέουσαι, παρ᾽ ὅλον δὲ ὅτι ἡ τρυφερὰ κίνησις τῶν βραχιόνων τῶν δύο συζύγων καὶ ἡ διασταύρωσις τῶν βλεμμάτων των δημιουργοῦν μεταξὺ αὐτῶν ἕνα συναισθηματικὸν σύνδεσμον ὑψίστου ἤθους καὶ ἀφθάστου τραγικότητος, ἐν τούτοις καὶ αἱ δύο μορφαὶ κρατοῦν τρόπον τινὰ ἀκεραίαν τὴν ψυχικήν των αὐτοτέλειαν. Τὸ ψυχικὸν δηλαδὴ ρεῦμα, τὸ ὁποῖον κυλᾷ ἀπὸ τὴν μίαν μορφὴν πρὸς τὴν ἄλλην, δὲν ἐξασθενεῖ, δὲν ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν πληρότητα ἑκατέρας. Καὶ αἱ δύο μορφαὶ θὰ ἠδύναντο ἐξ ἴσου καλὰ νὰ νοηθοῦν ὡς ἀνεξάρτητοι, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἡ μία τὴν ἀνάγκην τῆς ἄλλης. Οὕτω τὴν σκηνὴν χαρακτηρίζει ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν ἰσχυρὰ σύνδεσις τῶν μερῶν, ἀφ᾽ ἑτέρου ὅμως αὐτοτέλεια αὐτῶν, ἐπιτυγχανομένης τοιουτοτρόπως (καὶ μάλιστα μὲ τί θαυμαστὸν τρόπον!) μιᾶς ἀπολύτου κλασσικῆς ἰσορροπίας καὶ ἁρμονίας.

Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ἰσορροπία δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἀνάγλυφον. Τὸ αἴσθημα ἐκχέεται ὁρμητικὸν μὲ τὴν χειρονομίαν ἀπὸ τὴν μίαν μορφὴν πρὸς τὴν ἄλλην, μέχρι τοῦ σημείου νὰ διακυβεύεται σοβαρῶς ἡ ἀνεξαρτησία τῆς πρώτης. Ἡ Κριτὼ δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ νοηθῇ μόνη της ὡς ὡλοκληρωμένη μορφή. Τὸ πάθος της τὴν ὠθεῖ νὰ ριφθῇ εἰς τὴν ἄλλην καὶ νὰ χάσῃ σχεδὸν τὸ εἶναί της. Τὸ ὅτι ὁ ἐναγκαλισμός της καὶ αἱ ἄλλαι ἐκδηλώσεις της δὲν εἶναι βιαιότεραι, ὀφείλεται εἰς τὸ γενικώτερον κλασσικὸν κλῖμα εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη ὁ καλλιτέχνης τῆς στήλης καὶ χάρις εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται ὁ ὡραῖος συνδυασμὸς διὰ τὸν ὁποῖον ὡμιλήσαμεν εἰς τὴν ἀρχήν.

Τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται ἐδῶ κατὰ τόσον διάφορον τρόπον καὶ εἰς τόσον μεγαλυτέραν ἔντασιν παρ᾽ ὅσον εἰς τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Ὀρφέως, ἀπουσιάζει, καθ᾽ ὅσον γνωρίζω, ἀπὸ τὴν ἀττικὴν ἐπιτύμβιον τέχνην τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἐναγκαλιζόμενοι δὲν εἶναι βεβαίως ἄγνωστοι εἰς τὴν ἄλλην ἀττικὴν τέχνην, ὀφείλουν ὅμως τὴν ὕπαρξίν των εἰς τὴν ἐκ τοῦ θέματος ἀνάγκην [1]. Τὰ ἀττικὰ ὅμως ἐπιτύμβια τῆς μεγάλης κλασσικῆς ἐποχῆς παριστάνουν ἠρεμωτέρας σκηνάς, τοὺς νεκροὺς συνήθως συντροφευμένους ἀπὸ τοὺς οἰκείους των εἰς μίαν ἰδανικὴν σφαῖραν, ὅπου τὰ πάντα εἶναι ἁρμονία, συχνὰ δὲ ὄνειρον, καὶ ἡ θλῖψις ἐλάχιστα μόνον αἰσθητή. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν σφαῖραν κάθε ἐντονωτέρα κίνησις, ἡ ὁποία θὰ ἐπρόδιδε τὸν πόνον τοῦ θανάτου, θὰ ἦτο παραφωνία.

1 Παράδειγμα οἱ νέοι τῆς ἐν Βερολίνῳ κύλικος τοῦ Πειθίνου, HARTWIG, Meisterschalen, πίν. 24. PFUHL, MuZ, 417. BEAZLEY, ARV, 81. Τὸ κυριώτερον κλασσικὸν παράδειγμα εἶναι ἡ Νιόβη, ἡ ὁποία δέχεται τὸν θνήσκοντα υἱόν της. Ἀπετέλει μὲ τοὺς ἄλλους Νιοβίδας, τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν, τὴν ἀνάγλυφον διακόσμησιν τοῦ θρόνου τοῦ Ὀλυμπίου Διός, βλ. λ.χ. FURTWÄNGLER, Meisterwerke, σ. 68. LIPPOLD, RM 1919, σ. 17 κ.ἑξ. SPEIER, RM 1932, σ. 17 κ.ἑξ. SCHWEITZER, JdI 1940, σ. 202. LANGLOTZ, Antike 1928, σ. 31 κ.ἑξ. BUSCHOR, Phidias der Mensch, σ. 33, 57 κ.ἑξ., 125 κ.ἑξ. LANGLOTZ, Phidiasprobleme, σ. 45.

Ὁ Lehmann συνέκρινεν ἐν τούτοις [1] τὴν κίνησιν τῆς δεξιᾶς χειρὸς τῆς Κριτοῦς μὲ τὴν κίνησιν τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἀνδρὸς τῆς Μυρρίνης ἐπὶ τῆς γνωστῆς μαρμαρίνης ἐπιτυμβίου ληκύθου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ λήκυθον ὁ ἐπιζῶν σύζυγος ἀποχαιρετᾷ τὴν νεκρὰν γυναῖκα, ἀπαγομένην ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὸν Ἅδην. Ὁμοιότης ὑπάρχει βεβαίως, ἀλλ᾽ αὕτη εἶναι ἐξωτερική. Ἀξιοπρόσεκτον εἶναι πῶς, παρ᾽ ὅλην τὴν ὁμοιότητα, τὸ νόημα τῶν χειρονομιῶν εἶναι διάφορον, πόσον ἀναντιρρήτως ἰσχυρότερος εἶναι ἐδῶ ὁ ψυχικὸς τόνος. Ἡ χειρονομία τοῦ Ἀθηναίου εἶναι καθαρῶς ἀποχαιρετιστήριος, ὁμοιάζει μὲ τὰς χειρονομίας τῶν ἐπικεφαλῆς πιστῶν τῶν ἀττικῶν ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, εἰς τὰ ὁποῖα οὗτοι εἰκονίζονται προσερχόμενοι διὰ νὰ τιμήσουν τὸν θεόν.

Εἰς τὸ ροδιακὸν ἀνάγλυφον ἡ κίνησις ἔχει προσλάβει διάφορον περιεχόμενον, ἐμφορεῖται ἀπὸ ἔντονον συναισθηματικὸν στοιχεῖον, ἀπὸ ἰσχυρὰν ἀνθρωπίνην συγκίνησιν. Νομίζει κανεὶς ὅτι τὴν ἑπομένην στιγμὴν ἡ Κριτὼ θὰ χαϊδεύσῃ τὴν Τιμαρίσταν [2], ἡ ὁποία (τὸ βλέπομεν καθαρὰ εἰς τὴν στροφήν της) φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν στιγμὴν αὐτήν.

Ὁπωσδήποτε ἡ ὁμοιότης τῆς χειρονομίας μαρτυρεῖ ἐξάρτησιν τοῦ τεχνίτου τῆς Κριτοῦς ἀπὸ ἀττικὰ πρότυπα, ἡ ὁποία ἄλλως τε καὶ εἰς τοὺς χρησιμοποιηθέντας τύπους ἔχει διαπιστωθῆ καθὼς καὶ εἰς τὴν ὅλην ἐργασίαν.

Αὐτὰ διὰ τὴν κίνησιν τῆς δεξιᾶς χειρὸς τῆς Κριτοῦς. Ἐπανέρχομαι τώρα εἰς τὸ «θέμα» (Motiv) τοῦ ἐναγκαλισμοῦ. Εἶναι ἴσως περίεργον ὅτι ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 4ου αἰῶνος Ἀττικὰ ἐπιτύμβια, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ἰσχυρὰς πλέον χειρονομίας, ἐκδηλούσας σφοδρὰ συναισθήματα καὶ πάλιν δὲν συναντῶμεν περιέργως τὸν ἐναγκαλισμόν. Ὁ λόγος εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι ἡ ἐπιτύμβιος τέχνη τοῦ προχωρημένου 4ου αἰῶνος ἐστερεῖτο τοῦ σχετικοῦ προτύπου ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσαν ἐποχὴν τῶν ἠρεμωτέρων κινήσεων. Διότι, ὡς γνωστόν, οἱ καλλιτέχναι, πρὸ πάντων κατὰ τὰς παλαιοτέρας ἐποχάς, δὲν ἐβασίζοντο τόσον εἰς τὴν ἄμεσον ἀντιγραφὴν τῆς φύσεως καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἔχουν ἐν τούτοις διαρκῶς πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅσον εἰς τὰ ἔργα τῶν παλαιοτέρων [3]. Μόνον οἱ μεγάλοι δημιουργοὶ ἀνανεώνουν τὸ θεματολόγιον τῆς τέχνης. Καὶ ἡ χειρονομία τοῦ ἐναγκαλισμοῦ δὲν παρεστάθη, φαίνεται, εἰς κανὲν σημαντικὸν ἔργον, ὥστε νὰ γίνῃ κτῆμα τῆς ἀττικῆς τέχνης, αἰτία δὲ πρέπει νὰ ἦτο αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ αἴσθησις τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἁρμονίας, ἡ ὁποία ἦτο τόσον βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὴν ἀττικὴν ψυχήν.

Μία μόνον ἀττικὴ στήλη τοῦ 4ου αἰῶνος φαίνεται, ἐπιπολαίως ἐξεταζομένη, νὰ διαψεύδῃ τὴν ἀνωτέρω διαπίστωσιν: εἶναι ἡ στήλη τῆς Ἀσίας (κατὰ τὴν ἐπιγραφήν), ἡ ὁποία ἀπόκειται εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν [4]. Ἡ νεκρά, καθιστή, περιβάλλει τὸν μικρὸν υἱόν της, ὁ ὁποῖος καταφεύγει εἰς τὰ γόνατά της, τείνων πρὸς αὐτὴν τὰς χεῖ-

1 Antike, ἔ.ἀ. σ. 333 κ.ἑξ. Ἡ λήκυθος τῆς Μυρρίνης ἦτο ἄλλοτε εἰς τὴν οἰκίαν Βούρου, Conze, Grabreliefs, II, 2, πίν. 242-3.

2 Ὅπως ὀρθότατα ἑρμηνεύει ὁ Jacopi: «Sembra carrezzare un' ultima volta l'omero fidato» βλ. Jacobsthal, ἔ.ἀ. σ. 15. Ὁ Χ. Καρούζος, ἔ.ἀ. σ. 109, λέγει: Δὲν εἶναι ὅμως ἀττικό, ἀλλὰ ἰωνικὸ ἔργο ὅπως δείχνουν ἡ αἰσθηματικότητα ἢ κάπως φανερώτερη παρὰ στὰ ἀττικά.

3 Βλ. S. Reinach, RA 1924, II σ. 64 κ.ἑξ.

4 Conze, ἔ.ἀ. I, πίν. 26, ἀρ. 58.

ράς του. Ὁ ἐναγκαλισμὸς ὅμως τῆς Ἀσίας ἔχει τὴν ἰδίαν πρὸς τὸν ἐναγκαλισμὸν τῆς Ροδιακῆς Κριτοῦς σχέσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ ἡ χειρονομία τῆς δεξιᾶς τοῦ ἀνδρὸς τῆς Μυρρίνης πρὸς τὴν ἀντίστοιχον χειρονομίαν τῆς Κριτοῦς. Ἡ χειρονομία δηλαδὴ τῆς Ἀθηναίας μητρὸς εἶναι τόσον συγκρατημένη, ὥστε ἡ νεκρὰ νὰ διατηρῇ ἀκέραιον αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα τοῦ «ἀπομεμακρυσμένου», τὸν ὁποῖον ἔχουν γενικῶς οἱ νεκροὶ εἰς τὰ ἀττικὰ ἐπιτύμβια. Ἂς σημειωθῇ δὲ ὅτι ὁ προβαίνων εἰς τὸν ἐναγκαλισμὸν εἶναι ἐδῶ ἡ νεκρὰ καὶ ὄχι τὸ ἐπιζῶν μέλος.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι καὶ ἐκ τῆς Ρόδου δὲν γνωρίζω κανὲν παράδειγμα ἐναγκαλιζομένων ἐπὶ ἐπιτυμβίων κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα. Εἶμαι ὅμως σχεδὸν βέβαιος ὅτι θὰ ὑπῆρχον τοιαῦτα. Διότι ἐν πρώτοις δὲν νομίζω ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς Κριτοῦς δὲν θὰ εὗρε μιμητάς, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος ἡ ἐπαύξησις τοῦ στοιχείου τοῦ πάθους εἰς τὴν τέχνην εἶναι ὑπαίτιος διὰ τὴν δημιουργίαν ἀττικῶν ἀναγλύφων μὲ ἐξαιρετικῶς ζωηρὰς χειρονομίας, ὅπως εἶναι λ.χ. τὸ μέγα ὑπ' ἀριθ. 3612 τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν [1], τὸ ἐν Λούβρῳ Conze 307 [2], τὸ ἐπίσης μέγα τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν Conze 337 [3] κλπ. Τοιαῦτα δὲ ἐπιτύμβια ἢ πάντως ἡ γενικωτέρα εἰς τὴν τέχνην ἔντασις τοῦ πάθους θὰ ἐπέδρασαν χωρὶς ἀμφιβολίαν καὶ εἰς τὴν τοπικὴν ροδιακὴν παραγωγὴν μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ πραγματικοῦ χαρακτῆρος τῶν καλλιτεχνῶν τῆς νήσου. Δυστυχῶς μέχρι στιγμῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βεβαιώσωμεν τοῦτο μὲ μνημεῖα.

Ἐὰν ὅμως μᾶς λείπουν τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα, ἔχομεν εὐτυχῶς (ἂν καὶ ἀπὸ ἄλλας ἰωνικὰς περιοχάς) ἄλλας κατηγορίας μνημείων, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι εὔκολον νὰ συνειδητοποιήσωμεν πόσον διάφορος εἶναι ἀπὸ τὸν ἠπειρωτικὸν ἑλληνικὸν κόσμον ὁ ἰωνικός (εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει καὶ ἡ Ρόδος) καὶ εἰς τὸν τομέα τῶν ἐκδηλώσεων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τομέα τῆς ἐργασίας [4].

Ἓν παράδειγμα: Ἂς συγκρίνωμεν ἓν ἡμιτελὲς ἰωνικὸν ἀνάγλυφον τῆς Δήλου [5], τὸ ὁποῖον μεταξὺ ἄλλων μορφῶν παρουσιάζει τὴν Κόρην καθημένην εἰς τὰ γόνατα τῆς Δήμητρος μετὰ τὴν ἄνοδόν της ἐκ τοῦ Ἅδου καὶ ἐναγκαλιζομένην αὐτὴν μὲ συγκίνησιν καὶ χαράν, μὲ ἓν ὅμοιον τὸ θέμα μαρμάρινον περίοπτον σύμπλεγμα ἐξ Ἐλευσῖνος, ἀττικόν [6]. Τὸ ἰωνικὸν ἔργον εἶναι παλαιότερον, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου αἰῶνος, τῆς ἐποχῆς ἀκόμη τοῦ «ὡραίου Μειδιακοῦ» ρυθμοῦ, ἐνῷ τὸ ἀττικὸν φαίνεται νὰ εἶναι τῶν μέσων αὐτοῦ, τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκδηλώνονται νέαι «πληθωρικαὶ» τάσεις εἰς τὴν τέχνην. Καὶ μολοντοῦτο αἱ ἐκδηλώσεις εἰς τὸ ἀττικὸν ἔργον εἶναι πλέον ἤρεμοι, ἡ δὲ Κόρη εὐδαιμόνως ἀναπαύεται εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς Δήμη-

1 Conze, ἔ.ἀ. I, πίν. 78, ἀρ. 320. Diepolder, Grabreliefs, πίν. 47.

2 Πίν. 73.

3 Πίν. 85.

4 Διὰ τὴν διάφορον ἐργασίαν ὑπάρχει ἡ βασικὴ μελέτη τοῦ Pfuhl, Spätionische Plastik, ἐν JdI1 935, σ. 9 κ.ἑξ.

5 Δεικνύον πάντως ἰσχυρὰν ἀττικὴν ἐπίδρασιν. Picard, BCH 1931 σ. 11-25, πίν. 1 καὶ Manuel III, σ. 240, εἰκ. 79.

6 Furtwängler, AM 1895, σ. 358-9 καὶ Masterpieces, 1895, σ. 461. Picard, Manuel III, σ. 166. Ὁ Furtwängler παρωμοίαζε μὲ τὴν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς Ἁγίας Ἄννης καθημένην Παναγίαν ἐπὶ ἔργων τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως.

τρος, κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος ὑπενθυμίζει γνωστὰς ἀττικὰς κλασσικὰς παραστάσεις τοῦ 5ου αἰῶνος, λ.χ. τοῦ Παρθενῶνος [1], τοῦ Ἐρεχθείου [2] κλπ.

Ἀντιθέτως εἰς τὸ ἀνάγλυφον τῆς Δήλου ἡ συγκινητικὴ αὐθόρμητος χειρονομία τῆς Κόρης καὶ ἡ πλησίασις τῆς κεφαλῆς της πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς μητρός, τὴν ὁποίαν βλέπει μὲ ἀγάπην εἰς τοὺς ὀφθαλμούς (ὅπως ἄλλωστε καὶ ἐκείνη τὴν Κόρην), δεικνύουν ποῖος εἶναι ὁ πραγματικὸς χαρακτὴρ τοῦ Ἴωνος [3].

Ἐὰν δὲν ἔχωμεν ὅμως Ροδιακὰ ἐπιτύμβια παραδείγματα ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα, ἔχομεν εὐτυχῶς μέχρι στιγμῆς ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον τρία ροδιακὰ ἐπιτύμβια, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν τὸν ἐναγκαλισμὸν καὶ μάλιστα εἰς ἔντασιν fortissimo.

Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν εἶναι ἤδη δημοσιευμένον ὑπὸ τοῦ LAURENZI εἰς τὸ περιοδικὸν Clara Rhodos [4], εἰκονίζει δὲ δύο συζύγους (τὸν Εὔτυχον καὶ τὴν Ἀγαθάριον, κατὰ τὴν ἐπιγραφήν), οἱ ὁποῖοι ρίπτονται περιπαθῶς ὁ εἷς εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ ἄλλου (πίν. 27α). Πόσον τεραστία εἶναι ἡ ἀπόστασις, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν σκηνὴν αὐτὴν ἀπὸ ὁ,τιδήποτε ἐγνωρίσαμεν εἰς τὴν κλασσικὴν ἀττικὴν τέχνην, ἀκόμη καὶ τοῦ προχωρημένου 4ου αἰῶνος, γίνεται ἀμέσως καταφανὲς εἰς τὸν καθένα. Ἀκόμη καὶ ἡ χειρονομία τῆς Ροδιακῆς Κριτοῦς εἶναι σχεδὸν διστακτικὴ ἂν συγκριθῇ μὲ τὸν βίαιον ἐναγκαλισμὸν τῶν δύο συζύγων τοῦ ἑλληνιστικοῦ ροδιακοῦ ἀναγλύφου, ὅπως διστακτικαὶ σχεδὸν δύνανται νὰ ὀνομασθοῦν καὶ αἱ χειρονομίαι τῶν ἀττικῶν ἐπιτυμβίων τοῦ β΄ ἡμίσεος τοῦ 4ου αἰῶνος. Ὁ ὀφθαλμοφανῶς κλασσικιστικὸς χαρακτὴρ τῶν πτυχῶν τῶν ἐνδυμάτων τῶν ροδιακῶν μορφῶν προδίδει ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὸ λυκαυγὲς τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀλλά, ἂν ἐξαιρεθῇ οὗτος, ἡ ροδιακὴ παράστασις φέρει ἀκόμη πολὺ ἔντονον τὴν ἑλληνιστικὴν σφραγῖδα. Διὰ τῆς ἰσχυρᾶς συγκλίσεως τῶν γραμμῶν τῶν ράχεων, ἡ ὁποία ἄλλοτε ὑπεγραμμίζετο ἀκόμη περισσότερον διὰ τῆς ἑνώσεως τῶν (σήμερον ἐλλειπουσῶν) κεφαλῶν, ἀπηρτίζετο γενικῶς τριγωνικὸν σχῆμα. Ἐὰν τὴν παράστασιν φαντασθῶμεν περίοπτον, τὸ σχῆμα θὰ ἦτο πυραμιδοειδές. Εἶναι δὲ γνωστὸν πόσον προσφιλεῖς ἦσαν αἱ πυραμιδοειδεῖς κατασκευαὶ εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον καὶ μάλιστα τὴν προχωρημένην. Ὁ τεχνίτης του λοιπὸν ἐμιμήθη ἀσφαλῶς παλαιότερον πρότυπον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἔγινεν εἰς τὸν 2ον ἀκόμη αἰῶνα, εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὑστέρας ἑλληνιστικῆς περιόδου, ὅπως προδίδει ἡ μεγάλη ὁρμὴ καὶ κίνησις τῶν μορφῶν, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὸν νοῦν τὸν «φυγοκεντρισμὸν» τοῦ ἀρχαίου «ροκοκό».

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ρόδου ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι δύο παρόμοιαι παραστάσεις ἐπὶ ἐπιτυμβίων στηλῶν. Καὶ αἱ δύο ἀπεικονίζονται ἐδῶ διὰ πρώτην φοράν. Τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν ἔγινε σύντομος μόνον μνεία ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ DI VITA εἰς ὑποση-

1 Ἡ Ἀφροδίτη ἀνακεκλιμένη εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς Διώνης, SMITH, πίν. 5.

2 STEVENS κλπ. The Erechtheum, πίν. 40, ἀρ. 11 καὶ πίν. 44, ἀρ. 84.

3 Ὀλίγας δεκαετηρίδας ἀργότερον ὁ Σκόπας ἀπὸ τὴν Πάρον καὶ ὁ Βρύαξις ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἐπέβαλον ὁριστικῶς τὸ ἰωνικὸν συναίσθημα καὶ πάθος εἰς τὴν τέχνην. Ὁ PFUHL, ἔ.ἀ. σ. 33, δίδει ἓν παράδειγμα τῆς ὁρμῆς αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν ἀκόμη ἐποχήν: Τὸ ἀνάγλυφον μὲ τὸν χορὸν τῶν γυναικῶν ἀπὸ τὸ Καράκιοϊ τῆς Μιλήτου τὸ ἀποκείμενον εἰς τὸ Βρεταννικὸν Μουσεῖον (περίπου 540 π.Χ.) BR.-BR. 101b καὶ BrMC, Sculpt. 1928, I, 1, πίν. 17.

4 IX, σ. 100 κ.ἑξ. εἰκ. 67. Ὕψ. 0.88. Πλ. 0.42.

Εὐτύχου Λαδικέως | καὶ τᾶς γυναικὸς αὐ(τοῦ) |
Ἀγαθαρίου Ἀλεξανδρίδος ΜΕ

μείωσιν ἄρθρου του ἐν Archaeologia Classica τοῦ 1949 [1]. Ἡ στήλη εὑρέθη τὸ 1948 εἰς τὴν μικρὰν πλησίον τῆς Ρόδου κειμένην νῆσον Τῆλον ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Σ. Χαριτωνίδου, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν διὰ τὴν ἄδειαν φωτογραφήσεως καὶ πρώτης δημοσιεύσεως. Παριστάνονται δύο γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι ἐναγκαλίζονται ἀλλήλας (πίν. 27β). Τὰ ἐνδύματά των εἶναι πολύπτυχα καὶ βαρέα, τῆς ἀριστερᾶς δὲ τὸ ἱμάτιον ἀφήνει νὰ διαφανοῦν αἱ πτυχαὶ τοῦ χιτῶνος ὑπ᾽ αὐτὸ κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῶν ἑλληνιστικῶν «ἐνδυμάτων τῆς Κῶ». Τὸ πάθος τῆς σκηνῆς ἐκδηλώνεται ἐδῶ ὄχι τόσον μὲ τὴν ὁρμητικὴν κίνησιν τῶν μορφῶν, ὅσον μὲ τὴν πληθωρικότητα τῶν σωμάτων καὶ τῶν ἐνδυμάτων καὶ μὲ τὸν ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον κολλοῦν τὰ σώματα (βλ. λ.χ. τοὺς μηρούς). Ὁ τεχνίτης λοιπὸν τοῦ ἀναγλύφου ἦτο πιστὸς εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ «μπαρὸκ» τοῦ 2ου αἰῶνος π.Χ. Ἡ γυνὴ ἀριστερὰ λ.χ. εἶναι τοῦ τύπου τοῦ ἀκεφάλου γυναικείου ἀγάλματος τοῦ Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῆς Μαγνησίας, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὰ μέσα τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. [2]. Αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀνάγλυφον ὅμως εἶναι τοῦ 1ου π.Χ. αἰ., ὅπως μαρτυροῦν οἱ ἐπιγραφικοὶ χαρακτῆρες καὶ ἡ τεχνοτροπικὴ ἀπόδοσις τῶν ἐνδυμάτων, τῶν ὁποίων αἱ πτυχαὶ εἶναι πλέον ἐλάχιστα πλαστικαί, ἰσχυρῶς γραμμικαί [3].

Ἡ τρίτη παράστασις εἶναι ἐπὶ ἀγνώστου εἰσέτι ἐπιτυμβίου στήλης (πίν. 27γ) [4]. Ἡ ἀξία της ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὄχι μόνον προσθέτει νέον παράδειγμα τοῦ ἐξεταζομένου τύπου, ἀλλ᾽ ὅτι σώζει καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐναγκαλιζομένων, οἱ ὁποῖοι, ὅπως καὶ εἰς τὴν πρώτην στήλην, εἶναι ἀνὴρ καὶ γυνή. Ἐξαιρετικῶς εὔγλωττος μάρτυς τοῦ ἰσχυροῦ ψυχικοῦ πόνου εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον αἱ κεφαλαὶ σφίγγονται εἰς τὸν ὦμον τῆς ἑτέρας μορφῆς.

Εἰς τὰς δύο ἐκ τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων τὰ ἐπιτύμβια μᾶς παρουσιάζουν ἕν ἀνδρόγυνον, τὸν ἄνδρα δεξιά, τὴν γυναῖκα ἀριστερά. Τὸ τρίτον παρουσιάζει δύο γυναῖκας. Αἱ στάσεις καὶ εἰς τὰ τρία ἐπιτύμβια εἶναι γενικῶς αἱ αὐταί. Τὸ πρῶτον μάλιστα καὶ τὸ τρίτον ἀνάγλυφον ἔχουν ἐξαιρετικῶς παρομοίας στάσεις καὶ ἐνδυμασίας. Λογικὸν εἶναι λοιπὸν τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἐπιτύμβια ὑπόκειται κοινὸν πρότυπον. Τοῦτο πρέπει νὰ ἦτο ἀνιδρυμένον εἰς τὴν Ρόδον. Πράγματι, οὐδαμοῦ ἀλλοῦ διεπίστωσα, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνατολήν, τὴν παρουσίαν τοῦ συμπλέγματος αὐτοῦ. Οἱ χρόνοι τοῦ πρωτοτύπου ἐκείνου θὰ πρέπει νὰ ἦσαν, ὅπως εἴπομεν προηγουμένως, τὸ β´ ἥμισυ τοῦ 2ου αἰῶνος, ἤτοι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἀρχαίου ροκοκό. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ Τήλου ἀνάγλυφον πρέπει νὰ ἐμπνέεται, ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω,

1 Β.Ε. 189. Σ. 13, σημ. 5. Ὕψ. 0.96. Πλ. 0.49, Εἰς τὸ μέτωπον τῆς πλίνθου:

Ἀ]γαθόκλεα
Ἀ]πολλωνίου

καὶ παρ᾽ αὐτὴν ἄλλη μὲ μικροτέρους χαρακτῆρας. Πιθανῶς ἡ δευτέρα αὕτη ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς μεταγενεστέραν χρῆσιν τῆς στήλης: *Μενεστρα[*

Μενεσ[
Κνιδία
Γυνὰ δὲ
Διονυσ[

2 Schede, Meisterwerke der Türkischen Museen, πίν. 22. Watzinger, Magnesia, πίν. 9, σ. 185. Krahmer, RM 1923-4, σ. 180. Horn, Gewandstatuen, σ. 64-5.

3 Πρβλ. λ.χ. τὸ εἰς τὰ περὶ τὰ 100 π.Χ. ἔτη ἀνῆκον ἄγαλμα τῆς Τεγέας, Horn, Gewandstatuen, πίν. 28, 3, καὶ μερικὰ ἄλλα τοῦ πρωίμου 1ου αἰῶνος π.Χ. αὐτόθι, πίν. 39, 1-3 καὶ σ. 80 κ.ἑξ. Ἐπίσης βλ. τὸ ἐπιτύμβιον ροδιακὸν ἀνάγλυφον Cl. Rh. IX, σ. 99, εἰκ. 65 καὶ τὰ ἀγάλματα τῆς Κῶ (α) Cl. Rh. IX, πίν. IX (β) αὐτόθι, εἰκ. 30 κακῶς χρονολογεῖται εἰς τὰ τέλη ἀκόμη τοῦ 2ου αἰ. Βλ. καὶ Magnesia, εἰκ. 199 καὶ 200.

4 Ὕψ. 0.303. Πλ. 0.283.

ἀπὸ ἔργου τοῦ 2ου αἰῶνος, παλαιοτέρου ὅμως τοῦ πρωτοτύπου τῶν δύο ἄλλων ἀναγλύφων, ἀνήκοντος ἀκόμη εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου μπαρόκ.

Ὅλα αὐτὰ μᾶς ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τὴν Ρόδον ὑπῆρχεν ἀφθονία ἐπιτυμβίων μνημείων μὲ θέμα ἐναγκαλιζομένας μορφάς, τὰ ὁποῖα ἠκολούθουν παλαιὰν τοπικὴν παράδοσιν. Δὲν ἀποκλείεται δὲ τὸ ἀρχέτυπον ὅλων τῶν ἐν λόγῳ παραστάσεων, τὸ ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ τὸν συνδετικὸν κρίκον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἔργων τῆς παλαιοτέρας σειρᾶς (Κριτοῦς), νὰ ἦτο ζωγραφικόν τι ἔργον τῆς Ρόδου, προϊὸν τῆς διασήμου Ροδιακῆς σχολῆς.

Εἶναι ἐνδιαφέρον τώρα νὰ μελετήσωμεν ποῖαι εἶναι αἱ ἐκδηλώσεις εἰς τὰ μεταγενέστερα ἐπιτύμβια τῶν Ἀθηνῶν. Ἐναγκαλιζομένους συναντῶμεν ἐνίοτε εἰς μερικὰ αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς ἀττικὰ ἐπιτύμβια. Ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὰς στήλας Conze 1879 καὶ 1880[1] καὶ Conze 1883[2]. Εἰς τὴν πρώτην ἐξ αὐτῶν παριστάνεται ἓν καθήμενον ζεῦγος, ὁ ἀνὴρ περιβάλλει τὴν γυναῖκα. Εἰς τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην εἰκονίζονται δύο καθήμεναι γυναῖκες, ἡ μία περιβάλλει τὴν ἄλλην. Ἕνα ἄλλον τύπον ἐναγκαλισμοῦ παρουσιάζει μία σειρὰ ρωμαϊκῶν ἐπιτυμβίων[3] μὲ δύο μορφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία συμπλέκει τὰς χεῖρας περὶ τὸν ὦμον τῆς ἄλλης[4].

Ἀλλ᾿ ὁ ἐναγκαλισμὸς εἰς καμμίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς περιπτώσεις δὲν πλησιάζει τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως τοῦ Ροδιακοῦ ἐναγκαλισμοῦ. Αἱ ἀττικαὶ χειρονομίαι εἶναι τυπικαὶ καὶ ἄσχετοι πρὸς τὸν πόνον τοῦ θανάτου. Οὕτω αἱ τῆς πρώτης κατηγορίας τῶν προαναφερθέντων μνημείων ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὴν πλουσίαν ἐρωτικὴν εἰκονογραφίαν τῆς ἐποχῆς (ἡ ὁποία καὶ αὐτή, σημειωτέον, τροφοδοτεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὸν μικρασιατικὸν ἢ τὸν ἰταλιωτικὸν κόσμον). Ἐπὶ παραδείγματι ὑπενθυμίζω ὅτι ἡ παράστασις τοῦ ἐπιτυμβίου Conze 1879 ὁμοιάζει μὲ τὴν κεντρικὴν σκηνὴν τῶν Ἀλδοβρανδινείων γάμων[5] ὡς καὶ μὲ διάφορα πήλινα εἰδώλια τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου[6]. Ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ διὰ τὰς στήλας Conze 1880 καὶ Conze 1883.

Ἀφ᾿ ἑτέρου ἡ χειρονομία τῆς ἀριστερᾶς γυναικὸς ἐπὶ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν ἐπιτυμβίων (ἤτοι Conze 1939-1943, ὡς καὶ τῶν παρομοίων νεοαττικῶν διακοσμητικῶν ἔργων) δὲν εἶναι, ὅπως φαίνεται, εἰμὴ παραλλαγὴ παλαιοτέρου γνωστοῦ κλασσικοῦ «θέματος», τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὴν μίαν μορφὴν στηρίζουσαν τὴν μίαν ἐκ τῶν χειρῶν εἰς τὸν ὦμον τῆς ἄλλης[7] ἡ δὲ ὅλη στάσις τῆς γυναικὸς αὐτῆς, καθὼς καὶ ὁ τρόπος ἐνδυμασίας της, ὑπενθυμίζει ἰσχυρῶς τὴν ὀρθὴν Ὑγείαν τοῦ γνωστοῦ Σκοπαδείου συμπλέγματος μὲ τὸν καθήμενον Ἀσκληπιόν[8].

1 Εἰς πίνακα 400.

2 Εἰς πίνακα 401, στήλη Ἰατρικῆς.

3 Conze 1939-1943, πίν. 418. Ὁ τύπος ἀπαντᾷ ἐνίοτε καὶ εἰς διακοσμητικὰ νεοαττικὰ ἀνάγλυφα, ὅπως λ.χ. τὸ προστομιαῖον Albani, ἀρ. 74, βλ. κατωτέρω.

4 Κατάλογον δίδει ὁ Hauser εἰς Die Neuattischen Reliefs, σ. 141 κ.ἑξ. Βλ. καὶ Arndt, La Glyptothèque Ny-Carlsberg, σ. 140, εἰκ. 74-5. Amelung, Vat. Kat. II, σ. 605 καὶ RM 1909, σ. 189 κ.ἑξ. (νεοαττικόν, γνωστὸν μόνον ἐκ σχεδιογραφήματος εἰς Windsor). Hauser, JdI 1889, σ. 255 κ.ἑξ. (θρόνος εἰς Παλέρμον). Helbig³ II, σ. 399-400, ἀρ. 1827. EA 3517 (Albani). Speier, RM 1932, σ. 86-7. Kleiner, Tanagrafiguren, σ. 248. Neutsch, Studien zur Vortanagräisch-Attischen Koroplastik, σ. 26.

5 Βλ. λ.χ. Pfuhl, MuZ, 709. Swindler, Ancient Painting, εἰκ. 531 κ.ἑξ.

6 Λ.χ. τὰ Winter, II, σ, 232, 3, σ. 233, 1, 3 κλπ.

7 Βλ. Speier, RM 1932, πίν. 1 κ.ἑξ.

8 Βλ. Neutsch, ἔ.ἀ. πίν. 12 κ.ἑξ. καὶ σ. 22 κ.ἑξ. Ὁ κάπως précieux χαρακτὴρ τῶν συμπλεκομένων χειρῶν,

Τὰ Ἀττικὰ ἐπιτύμβια λοιπὸν τῆς μεταγενεστέρας περιόδου περιορίζονται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τύπων τῆς παλαιοτέρας τέχνης, οἱ ὁποῖοι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν μὲ τὸν θάνατον. Σποραδικῶς ἀκούονται καὶ μερικοὶ τρυφερώτεροι τόνοι, ὅπως λ.χ. εἰς τὸ ἐπιτύμβιον τῆς Μιλησίας [1], ἀλλ' οὐδαμοῦ, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, συναρπάζονται οἱ τεχνῖταί των εἰς τὴν ἀπεικόνισιν σκηνῶν βιαίου πάθους.

Διὰ νὰ συμπληρωθῇ ὅμως ἡ εἰκὼν τῆς Ἀττικῆς στάσεως εἰς τὸ θέμα τῶν χειρονομιῶν τῶν νεκρικῶν μορφῶν πρέπει νὰ μνημονευθῇ ἓν ἀκόμη, περίοπτον αὐτὴν τὴν φοράν, ἔργον τῆς νεοαττικῆς κλασσικιστικῆς τέχνης τῆς πρωίμου αὐτοκρατορικῆς περιόδου. Τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι τὸ γνωστὸν σύμπλεγμα τοῦ «Ὀρέστου καὶ τῆς Ἠλέκτρας» τῆς ἐν τῷ μουσείῳ τῶν Θερμῶν τῆς Ρώμης συλλογῆς Ludovisi [2], τὸ ὁποῖον ὑπογράφει ὁ κλασσικιστὴς γλύπτης Μενέλαος, μαθητὴς τοῦ Στεφάνου, ἐργασθεὶς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου. Τὸ ἔργον ἦτο ἐπιτύμβιον, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ κουρὰ τῆς «Ἠλέκτρας» καὶ ἡ παρουσία μιᾶς Ἀττικοῦ σχήματος στήλης, χρησιμευούσης ὡς στήριγμα τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τοῦ νέου καὶ ὑπογραμμιζούσης ὄχι μόνον τὸν νεκρικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔργου [3] ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ὁ νέος εἶναι ὁ νεκρός.

Εἰς τὴν σύνθεσιν λοιπὸν τοῦ ἔργου δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει ροὴ καὶ ρυθμός, ἀλλ' ἡ κίνησις τῶν βραχιόνων, πρὸ πάντων τοῦ νέου καὶ ἡ ὅλη του στάσις [4], εἶναι ψυχρά, ἐπιδεικτική, θεατρική, ὁ καλλιτέχνης του δηλαδὴ ὄχι μόνον ἐδανείσθη παλαιότερα «θέματα», προσπαθήσας, ἀνεπιτυχῶς κατὰ τὸ πλεῖστον, νὰ τὰ ἐναρμονίσῃ εἰς τὴν σύνθεσιν, ἀλλὰ προσέδωσεν εἰς τὴν μορφὴν καὶ πολλὴν πεποίθησιν, δηλαδὴ τὴν γνῶσιν ὅτι συγκεντρώνει τὴν προσοχὴν τοῦ θεατοῦ. Μὲ τὸν νοῦν λοιπὸν εἰργάζετο ὁ Μενέλαος καὶ ὄχι μὲ τὸ αἴσθημα καὶ τὴν φαντασίαν, οὕτω δὲ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐλάχιστα πειστικὸν καὶ ἱκανοποιητικόν (παρ' ὅλον ὅτι ἡ «Ἠλέκτρα» εἶναι κάπως καλυτέρα) καὶ μᾶς ἀφήνει σχεδὸν ἀσυγκινήτους, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἔργα τῶν νεωτέρων συναδέλφων του Canova καὶ Thorwaldsen.

Εἶναι ἴσως πιθανὸν ὅτι τὸ σύμπλεγμα τοῦ «Ὀρέστου καὶ τῆς Ἠλέκτρας» καθὼς καὶ ἄλλα παρόμοια, τῶν ὁποίων σώζεται μόνον ἡ ἑκατέρα τῶν μορφῶν [5], ἐνεπνεύσθη ὁ Ἰταλιώτης αὐτὸς καλλιτέχνης ἀπὸ παλαιότερα ὑστεροκλασσικὰ ἐπιτύμβια περίοπτα ἔργα τοῦ Τάραντος [6], ὅπου αἱ μορφαὶ θὰ συνεδέοντο ἀσφαλῶς καλύτερον καὶ τὸ αἴσθημα θὰ ἦτο πηγαῖον· ἐπειδὴ ὅμως τίποτε σχεδὸν ἀπὸ αὐτὰ δὲν γνωρίζομεν, προτιμῶ νὰ ἐπανέλθω εἰς τὰ ταπεινὰ Ροδιακὰ ἀνάγλυφα, τὰ ὁποῖα φανερώνουν

ὅπως καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλα τὰ ἐν λόγῳ ἀνάγλυφα εἶναι μεταγενέστερα, ὑποδηλοῦν ὅτι ἡ ἀντιγραφομένη μορφὴ δὲν ἀνάγεται εἰς κλασσικὸν πρότυπον, ἀλλ' εἰς ἔργον τῆς νεοαττικῆς τέχνης, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπετέλει τρόπον τινὰ τὸν συνδετικὸν κρίκον μὲ τὴν Ὑγείαν τοῦ Σκόπα.

1 Conze, 1854, πίν. 392.

2 Friederichs - Wolters, Gipsabgüsse, ἀρ. 1560. Furtwängler, Sammlung Sabouroff, σ. 50-I. Helbig [3] 1314. Br.-Br. 309. Arndt, EA 258-61. Lippold, Gr. Pl. 386, πίν. 135, 4. Borda, La Scuola di Pasiteles, σ. 94 κ.ἑξ.

3 Borda, ἔ.ἀ. σ. 96.

4 Βλ. τὰς παρατηρήσεις τοῦ Furtwängler, ἔ.ἀ. σ. 51, σημ. 1: Ἡ προσπάθεια τοῦ καλλιτέχνου νὰ δώσῃ ὅσον δυνατὸν περισσότερον τὴν προσθίαν ὄψιν τῶν εἰκονιζομένων εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ αἱ δύο μορφαὶ νὰ στραφοῦν μὲ τὸν ἄξονά των πρὸς τὰ ἔξω, περισσότερον ἢ ὅσον εἶναι φυσικὸν νὰ συμβαίνῃ ὅταν συναντῶνται δύο πρόσωπα.

5 Borda, ἔ.ἀ. σ. 108-110. Ἄγαλμα κόρης εἰς P. Doria, εἰκ. 22-4, ἄγαλμα γυμνοῦ νέου, αὐτόθι, εἰκ. 25-7 κλπ.

6 Borda, ἔ.ἀ. σ. 101-2. Κατὰ τοὺς Furtwängler, Helbig, Arndt κλπ. τὸ σύμπλεγμα ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀττικὴν τέχνην τοῦ 4ου αἰ. (ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα).

ἓν γνησιώτερον αἴσθημα. Ὁ πόνος, τὸν ὁποῖον ἐκφράζει ὁ «τελευταῖος ἀσπασμὸς» εἰς τὰ ἐν λόγῳ ἐπιτύμβια, δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὅμοιον εἰς τὰ ἀττικὰ ἔργα. Εἶναι γνησία ἐκδήλωσις τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ροδιακοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος δὲν κεῖται μακρὰν τῆς Ἀσίας. Καὶ εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι ἡ Ροδιακὴ τέχνη, καίπερ ἀνήκουσα εἰς τὸν ἀσιατικὸν γενικῶς κύκλον, δὲν φέρει ὅμως τόσον ἔντονον τὴν σφραγῖδα τοῦ «μπαρὸκ» κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον, ὅσον ἡ καθαυτὸ μικρασιατική, τοῦτο δὲ τὸ διαπιστώνει καὶ εἰς τὸν ροδιακὸν ρητορικὸν λόγον ὁ ΚΟΙΝΤΙΛΙΑΝΟΣ[1], ὁπωσδήποτε ὅμως ἓν εἶναι βέβαιον, ὅτι εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ρόδου ἐκσποῦν, ἔστω καὶ ἐξησθενημένα κάπως, τὰ μεγάλα κύματα τοῦ Ἀσιατικοῦ πάθους. Δι᾿ αὐτὸ καὶ ἁρμόζει νὰ ἐνθυμηθῶμεν τί λέγει ὁ αὐτὸς πάλιν ΚΟΙΝΤΙΛΙΑΝΟΣ ὅταν ὁμιλῇ διὰ τὸν Ἀσιατικὸν λόγον[2]: *quod Attici limati quidam et emuncti, nihil inane aut redundans ferebant, Asiana gens tumidior alioqui atque jactantior vaniore etiam dicendi gloria inflata est.*

Οἱ λόγοι τοῦ Κοϊντιλιανοῦ ἔχουν βεβαίως κάποιαν ὑποτιμητικὴν ἀπόχρωσιν. Τὴν τέχνην ὅμως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀσίας δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀξιολογήσωμεν τόσον χαμηλά, διότι ὁ Ἀσιατικὸς ὄγκος ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἀριστουργήματα, ὅπως εἶναι λ.χ. ἡ μεγάλη Περγαμηνὴ ζωφόρος καὶ τόσα ἄλλα, καὶ φυσικὰ καὶ ἓν πλῆθος ἄλλων μετριωτέρων, ἀλλὰ δροσερῶν ἔργων.

Ἐὰν πάντως ἡ ἰδία ἡ Ἀσία δὲν μᾶς διέσωσε μέχρι τοῦδε καμμίαν συγκινητικὴν σκηνὴν τοῦ εἴδους τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν τὰ Ροδιακὰ ἐπιτύμβια, ὁ λόγος εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν ὅτι ἔλειπεν ἀπὸ τὴν καθαυτὸ Ἀσιατικὴν τέχνην ὁ σχετικὸς τύπος. Εἰς τὴν Ρόδον τὸ «θέμα» τοῦ ἐναγκαλισμοῦ εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἔχει μακρὰν ἱστορίαν, ὅπως εἴδομεν: φθάνει εἰς τὸν $5^{ον}$ ἀκόμη αἰῶνα· τὴν ἐντονωτέραν του ἔκφρασιν ὅμως λαμβάνει κατὰ τὴν ὑστάτην ἑλληνιστικὴν περίοδον, ἀφοῦ διῆλθεν ἀσφαλῶς ἀπὸ πολλοὺς ἐνδιαμέσους σταθμούς, ὁ καθεὶς τῶν ὁποίων θὰ προσέθετεν ὁπωσδήποτε κάτι εἰς τὸ ἑκάστοτε παραλαμβανόμενον σχῆμα. Οἱ πλεῖστοι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς σταθμοὺς μᾶς λείπουν δυστυχῶς. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι τὸ μέλλον κάποτε θὰ δεχθῇ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ μέρος τοὐλάχιστον αὐτῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΔΟΝΤΑΣ

1 Inst. Orat. XII 10, 19.

2 ἔ.ἀ. XII 10, 17. Βλ. τὸ ἄρθρον τῆς MARGIT FALKNER εἰς ÖJh 1946, σ. 1 κ.ἑξ. Ἀσιανὸς ζῆλος und der Pergamon-Fries, ὅπου διακρίνονται τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀσιανισμοῦ τόσον εἰς τὸν λόγον, ὅσον καὶ εἰς τὴν τέχνην. Ἐκ τούτων ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐδῶ κυριαρχεῖ εἶναι ἡ ἔμφασις (τὰ ἄλλα εἶναι ὁ ἀστεϊσμὸς καὶ ὁ ὑπερβολικὸς ρεαλισμός).

Ἀνάγλυφα Μουσείου Ρόδου.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ ΙΕΡΑΙ ΜΟΝΑΙ ΒΡΑΧΑΣ ΚΑΙ ΡΕΝΤΙΝΗΣ

Ἐπὶ τῶν δυσπροσίτων κορυφῶν τῶν Ἀγράφων κρύπτονται κατάγραφοι οἱ ναοὶ τῶν ποτε ἀκμαίων μονῶν [1], αἵτινες, κατὰ τοὺς μακροὺς τῆς δοκιμασίας τοῦ ἔθνους χρόνους, θρησκείαν καὶ γλῶσσαν καὶ παραδόσεις διεφύλαξαν. Τὰ ἱερὰ ταῦτα τεμένη, πέριξ τῶν ὁποίων συνησπίσθησαν «εὐσεβεῖς χριστιανοὶ καὶ γενναῖοι ἁρματωλοὶ» καὶ τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς ζοφεροὺς τῆς δουλείας αἰῶνας ὑπῆρξαν σχολεῖα καὶ βιβλιοθῆκαι, νοσοκομεῖα καὶ πτωχοκομεῖα τοῦ ἔθνους, προκαλοῦσι σήμερον βαθεῖαν τὴν θλῖψιν τοῦ ἐπισκέπτου διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν εἰς ἣν εὑρίσκονται. Ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν, ὡς τὸ κατωτέρω ἐξεταζόμενον τῆς Βράχας, εἶχον μεταβληθῆ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἰς στάβλους!

Δίδομεν κατωτέρω συνοπτικῶς τὰ στοιχεῖα — ἀρχιτεκτονικά, διακοσμητικά, ἐπιγραφικά — δύο ἐκ τούτων τῶν μονῶν: τῆς Βράχας καὶ τῆς Ρεντίνης. Ἀμφότεραι, κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων [2].

Η ΜΟΝΗ ΒΡΑΧΑΣ

Ἡ μονὴ αὕτη κεῖται εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας περίπου ὥρας ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου ἐν τῷ τέως Δήμῳ Κτιμενίων [3] (εἰκ. 1). Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν μητρόπολιν Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας. Ἐκ τῶν κτισμάτων τῆς μονῆς δὲν σώζεται σήμερον εἰμὴ μόνον τὸ καθολικόν [1], σεμνυνόμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος (πίν. Α, α) [2].

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ὁ ναὸς οὗτος, μικρῶν διαστάσεων, παρουσιάζει τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν καθολικῶν τῆς Τουρκοκρατίας: εὐτελῆ τοιχοδομίαν, περιωρισμένον φωτισμὸν δι' ὀλίγων στενῶν τοξωτῶν παραθύρων, ἀσβεστοχρίστους προσόψεις κ.τ.τ. [3] Ἐν κατόψει ἔχει τὸν τύπον τῶν ἀθωνιτικῶν καθολικῶν δηλαδὴ τὸν ἐγγεγραμμένον σταυροειδῆ μετὰ τρούλλου καὶ πλαγίων ἀψίδων [4] ἤτοι, πλὴν τῆς τοῦ ἱεροῦ, καὶ δύο ἄλλων, τοποθετημένων κατ' ἐπέκτασιν τῶν ἐγκαρσίων σκελῶν τοῦ σταυροῦ. Αἱ τρεῖς αὗται ἀψῖδες, ὁμοίας πα-

[1] Βλ. Α. Ορλανδου, Ἡ ἐπὶ τῆς Πίνδου ἱερὰ μονὴ Κορώνης, ΕΕΒΣ 15, 1939, σ. 405-416. Τοῦ αὐτοῦ, Σταχυολογήματα ἐκ μονῶν τῆς Πίνδου, ΑΒΜΕ 5, 1939-40, σ. 167 κ.ἑ. καὶ Π. Ι. Βασιλειου, Ἡ ἁγιογραφικὴ τέχνη καὶ οἱ ζωγράφοι της στὴν Εὐρυτανία, Ζυγός, Νοέμβριος 1957 (ἀρ. 25), σ. 19-24, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

[2] Π. Ι. Βασιλειου, Ἡ ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, μὲ σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρυτανίας, τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν σχολῶν της, Ἀθήνα 1960, ἐν λ. *Βράχα* καὶ *Ρεντίνα*.

[3] Ὁ Pouqueville, Voyage de la Grèce, Paris 1826, τόμ. 4, σ. 17, ἀναφέρει ἁπλῶς τὰ χωρία Βράχας καὶ Ρεντίνης ὡς ὑπαγόμενα εἰς τὸ σαντζάκιον Θεσσαλίας. Ἀριθμεῖ 40 οἰκογενείας ἐν Βράχᾳ ἔναντι 400 ἐν Ρεντίνῃ.

[1] Ἡ μονὴ Βράχας ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ μετὰ τὸν νόμον περὶ καταργήσεως τῶν μονῶν. Τῷ 1837, τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τοῦ Δήμου Κτιμενίων δι' ἐγγράφου του πρὸς τὸ ἁρμόδιον Ὑπουργεῖον ἐζήτησε τὴν ἐπανασύστασιν τῆς μονῆς ἀλλ' ἡ αἴτησίς του δὲν ἐγένετο δεκτή. Βλ. Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, φάκ. 194 Γ ΙΙΙ 488 (54 ἔγγραφα). Τῷ 1929 ὁ ναὸς ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς στάβλος: βλ. Π. Ι. Βασιλειου, Ἀνηγέρθη ὁ πάνσεπτος καὶ ἱερὸς οὗτος ναός..., Περ. Φθιῶτις, Λαμία Σεπτ.-Ὀκτ. 1958 (ἀρ. 17), σ. 269. Τῷ 1954 χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀναμορφωτικοῦ Συνδέσμου τῶν ἁπανταχοῦ Βραχηνῶν ὁ ναὸς ἀνεκηρύχθη ἱστορικὸν μνημεῖον, νῦν δὲ μερίμνῃ τοῦ Διευθυντοῦ Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ. Ε. Στίκα ἐγένοντο αἱ σχετικαὶ ἐπισκευαί.

[2] Αἱ φωτογραφίαι τῶν πινάκων Ϝ, Ζ καὶ Η ὀφείλονται εἰς τὴν κ. Βλαχάκη-Ράγκου, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστοῦμεν. Ἐπίσης ὀφείλομεν εὐχαριστίας εἰς τὸν Συνταγματάρχην κ. Β. Μαντοῦζον διὰ τὴν πολύτιμον βοήθειαν ἣν μᾶς παρέσχε κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς μονῆς.

[3] Γ. Σωτηριου, Χριστιανικὴ καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1942, σ. 458.

[4] Α. Ορλανδου, ΑΒΜΕ 5, 1939-40, ἔνθα μελετᾶται λεπτομερῶς ὁ σταυροειδὴς ἐγγεγραμμένος μετὰ τρούλλου ναός.

σαι κατασκευῆς, εἶναι ἐσωτερικῶς μὲν ἡμικυκλικαί, ἐξωτερικῶς δὲ ἡμιδεκάπλευροι. Τὸν κεντρικὸν τροῦλλον ὑποβαστάζουσιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τέσσαρες κίονες. Μόνη εἴσοδος τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἡ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, πρὸ τῆς ὁποίας ἀνοι-

(πίν. Γ, β). Ἡ ἱστόρησις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐγένετο κατὰ τὸ κατ᾽ ἐπαλλήλους ὁριζοντίας ζώνας σύστημα διακοσμήσεως: Εἰς τὴν κάτω ζώνην ἱστοροῦνται ἐν παρατάξει ὁλόσωμοι ἅγιοι, κατὰ τὸ πλεῖστον στρατιωτικοὶ καὶ ἱε-

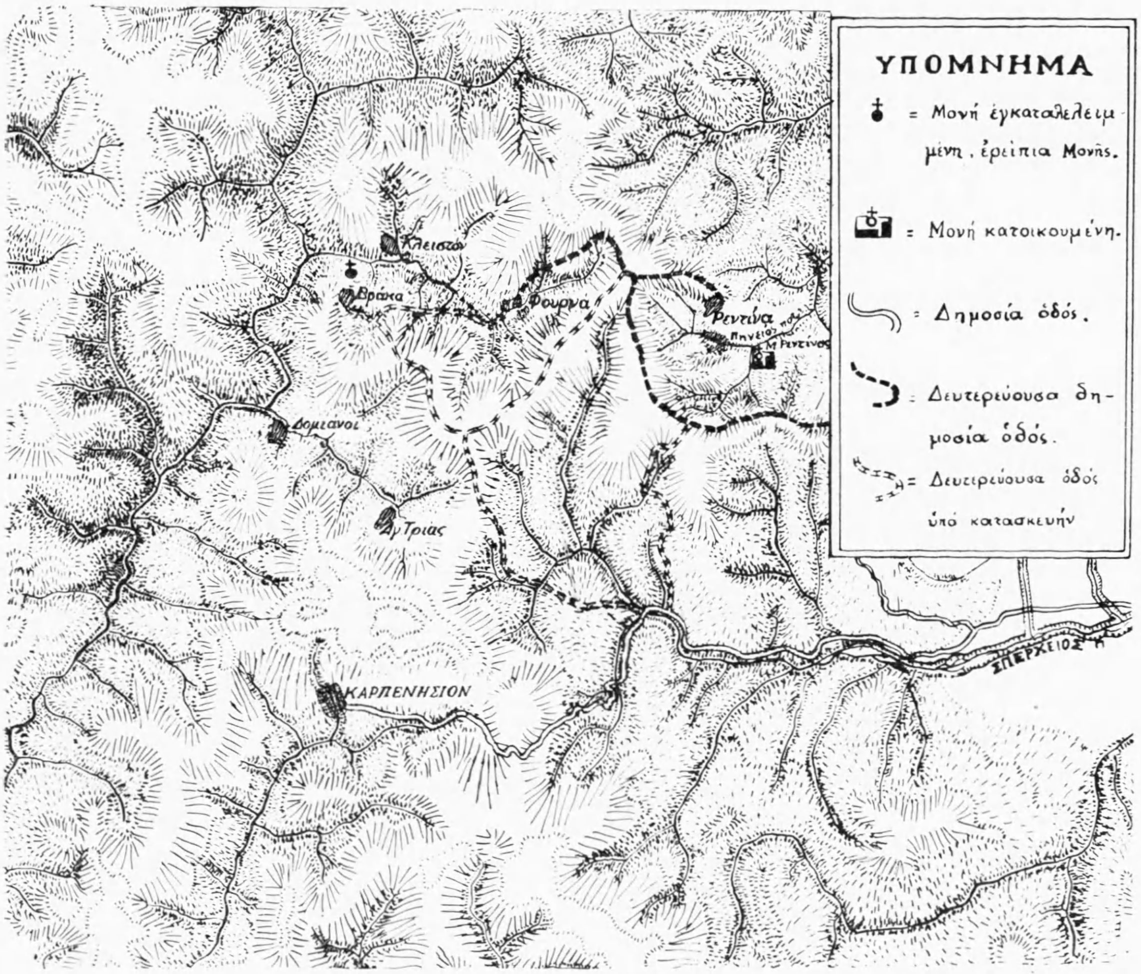

Εἰκ. 1. Χάρτης τῆς Εὐρυτανίας δεικνύων τὴν θέσιν τῶν μονῶν Βράχας καὶ Ρεντίνης.

κτὸν ὑπόστεγον χρησιμεύει ὡς ἐξωνάρθηξ (βλ. κάτωψιν εἰκ. 2).

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

α) ***Θρησκευτικὴ εἰκονογραφία.*** Ἐσωτερικῶς ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος, φέρει δ᾽ ἔτι τοιχογραφίας καὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τοῦ δυτικοῦ τοίχου, ἔνθα παρίσταται τὸ ἀποκαλυπτικὸν θέμα τῆς Δευτέρας Παρουσίας[1]

ράρχαι. Ὕπερθεν τούτων στηθάρια ἁγίων, ἔτι δὲ ἀνωτέρω παραστάσεις τῶν θεομητορικῶν καὶ δεσποτικῶν ἑορτῶν κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Εἰς τὸν κεντρικὸν τροῦλλον, κατὰ τὸ σύνηθες, παρίσταται ὁ Παντοκράτωρ καὶ εἰς τὸν δυτικὸν θόλον ἡ Θεοτόκος καὶ γύρωθεν σκηναὶ ἐκ τοῦ Ἀκαθίστου (πίν. Β). Ἐν τῇ κόγχῃ τοῦ ἱεροῦ εἰκονίζεται ἡ Θεία Λειτουργία καὶ κάτωθεν αὐτῆς ὁ Μελισμός, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου οἱ μεγάλοι ἱεράρχαι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας συλλειτουργοῦσι. Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ εἰς

[1] Αἱ ἐξωτερικαὶ αὗται τοιχογραφίαι ἔχουσι καταστραφῆ ὑπὸ χαραγμάτων καὶ ὑπογραφῶν νεωτέρων ἐπισκεπτῶν.

τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ ἱεροῦ, παρὰ τὴν πρόθεσιν, ἀπεικονίσεις τῆς συμβολικῆς σκηνῆς τοῦ Ἰωνᾶ ὡς καὶ τοῦ Ὁράματος τοῦ Ἁγίου Πέ-

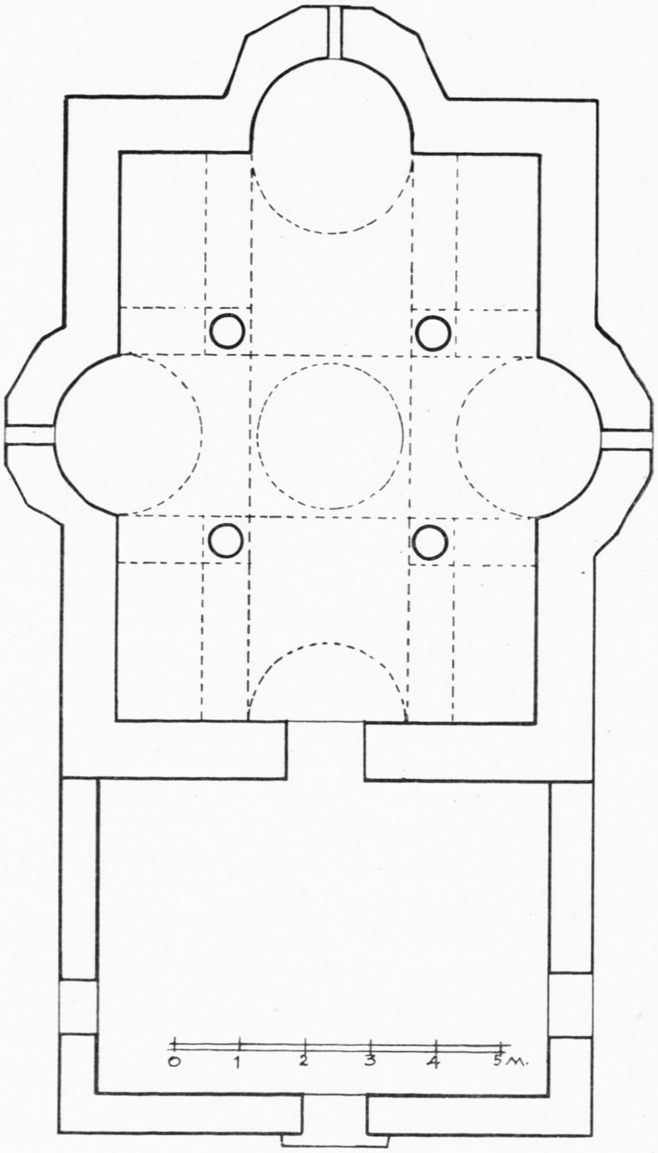

Εἰκ. 2. Κάτοψις τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Βράχας.

τρου Ἀλεξανδρείας[1]. Αἱ τοιχογραφίαι διατηροῦνται ἐν καλῇ καταστάσει, φαίνεται ὅμως ὅτι ἔχουσιν ἐσχάτως ἐπιζωγραφηθῆ.

β) **Οἱ κτήτορες.** Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ναοῦ ἱστοροῦνται αἱ μορφαὶ τῶν κτητόρων (πίν. Γ, α). Εἶναι δ' οὗτοι, ὡς μᾶς διδάσκουσιν αἱ ἄνωθεν ἑκατέρου αὐτῶν γεγραμμέναι ἐπιγραφαί:

[1] G. MILLET, La vision de Pierre d'Alexandrie, Mélanges Ch. Diehl τόμ. II, σ. 108 κ.ἑ. Ὁ Π. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Φθιῶτις, ἔ.ἀ. σ. 270-271, θεωρεῖ ὡς πιθανοὺς ἁγιογράφους τῆς ἐκκλησίας τὸν Γεώργιον Γεωργίου καὶ τὸν Γεώργιον Ἀναγνώστου, γνωστοὺς ἐξ ἄλλων τοιχογραφιῶν τῆς Εὐρυτανίας, χωρὶς ὅμως νὰ προβάλῃ οὐδὲν ἐπιχείρημα. Μόνον λεπτομερὴς ἐξέτασις τῆς τεχνοτροπίας τῶν τοιχογραφιῶν τούτων δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς πιθανὰ συμπεράσματα.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧ(ΟΣ).
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ | ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΖΩΟΔΟΧΟΥ | ΤΑΦΟΥ ΚΑΙ ΚΤΗΤΩΡ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ | ΜΟΝΗΣ ΤΑΥΤΗΣ | *ἐκ κώμης Ἁγίας Τριάδος*.

Οἱ δύο κτήτορες εἰκονίζονται ὁλόσωμοι, ἐστραμμένοι κατὰ τὰ τρία τέταρτα καὶ κρατοῦντες ὁμοίωμα τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὁ μὲν ἀριστερᾷ εἰκονιζόμενος ἱερομόναχος Δαμασκηνὸς φέρει τὸ σύνηθες μοναχικὸν σχῆμα, κρατεῖ δὲ καὶ πατερίτζαν, προνόμιον τῶν ἡγουμένων τῶν σταυροπηγιακῶν μονῶν, ὁ δὲ Δημήτριος φορεῖ τὸ γνωστὸν ἔνδυμα τῶν ἀρχόντων τῆς ἐποχῆς: ποδῆρες χειριδωτὸν ἐπικάμισον—εἶδος καφτάν—καὶ ἐπ' αὐτοῦ βραχύτερον ἐπενδύτην μετὰ βραχειῶν χειρίδων. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει σκοῦφον κεκοσμημένον διὰ γούνης.

Ποῖος ἀκριβῶς ἦτο ὁ Δημήτριος οὗτος καὶ πότε ἔζησε θὰ μάθωμεν ἐκ τῆς κτητορικῆς ἐπιγραφῆς, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ὁποίας μεταβαίνομεν ἀμέσως.

ΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ[1]

1. Ὑπερθεν τῆς πρὸς τὸν ναὸν θύρας τοῦ ἐξωνάρθηκος καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν παρειὰν τοῦ τοίχου εὕρηται ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή, ἥτις ἔχει οὕτω:

† ΑΝΗΓΕΡΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΚΑΙ ΘΕΜΕΛΙΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΨΜΕ | ΕΠΙ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΔΗ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΘΗ ΤΟ | ΠΑΡΟΝ ΦΑΙΔΡΟΝ ΕΡΓΟΝ. ΜΕΜΝΗΣΕ Χ(ΡΙΣΤ)Ε ΤΩΝ ΚΑΡΠΟΦΟΡΗΣΑΝΤΩΝ. ΟΙΚΤΙΡΟΝ Χ(ΡΙΣΤ)Ε | ΤΟΥΣ ΕΝΘΑΔΕ ΟΙΚΟΥΝΤΑΣ ΔΙΑΚΟΝΟΥΝΤΟΣ | ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΑΡΤΗΣ ΧΩΡΙΟΥ ΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΔΗ ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ ΕΞ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΧΩΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ | ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΒΙΟΥ ΑΦΕΝΤΩΣ Κ(ΑΙ) ΤΟ ΙΟΥ ΑΥΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ Υ | Ι ΕΞ ΩΝ ΤΑΥΤΑ ΕΓΕΓΟΝΕΙ. ΕΤΕΛΕΙΩΘΗ ΑΠΑΣΑ | Η ΜΟΝΗ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΚΥΡΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ. ΕΙΛΗΦΕ ΤΕΡΜΑ Η ΤΑΥΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ | ΕΝ ΤΩ ΑΨΝΗ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ Αὐγούστου 15.

2. Εἰς τὴν αὐτὴν θύραν—ἀπὸ τοῦ ἐξωνάρθηκος εἰς τὸν ναόν—ἀλλ' εἰς τὴν ἐξωτερικὴν παρειὰν εἰκονίζεται εἰλητάριον, ὁριζοντίως ἐκτυλισσόμενον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται ἡ ἑξῆς μεγαλογράμματος ἐπιγραφή (πίν. Α, β):

ΕΙ ΜΕΝ ΦΙΛΟΣ ΠΕΦΥΚΑΣ ΕΙΣΕΛΘΕ ΧΑΙ | ΡΩΝ ΕΙ ΔΕ ΕΧΘΡΟΣ ΚΑΙ ΒΑΣΚΑΝΟΣ ΚΑΙ ΓΕΜΩΝ | ΔΟΛΟΥ ΠΟΡΡΩ ΠΟΡΡΩ ΠΕΦΕΥΓΕ ΤΗΣ ΠΥΛΗΣ ΤΑΥΤΗΣ | ΕΤΟΣ ΑΨΝΗ Αὐγούστου 15.

3. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἁψῖδος τοῦ ἱεροῦ καὶ εἰς ὕψος 3 περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους πλὰξ ἐπιμήκης ἐντετοιχισμένη φέρει τὴν ἑξῆς μεγαλογράμματον ἐπιγραφήν:

ΑΨΜΕ΄
ΕΓΙΝΕ ΟΥ |
ΤΟΣ Ο ΝΑΟΣ[1].

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἐπιγραφῶν διδασκόμεθα:

1) Ὅτι ἐν ἔτει ΑΨΜΕ=1745 *ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων* ὁ ναὸς τῆς Βράχας. Χορηγοὶ τῆς ἀνεγέρσεως ταύτης ἦσαν τὸ ζεῦγος Γεώργιος καὶ Ἀφέντω, ὧν ἀγνοοῦμεν τὸ ἐπίθετον, καὶ ὁ υἱός των Δημήτριος, πάντες προσκυνηταὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ὁ Δημήτριος οὗτος εἶναι ὁ ἀπεικονιζόμενος εἰς τὴν παράστασιν τῶν κτητόρων.

2) Ὅτι ἐν ἔτει 1758—δηλαδὴ δεκατρία ἔτη ἀργότερον—ἐπερατώθη καὶ ἡ ἱστόρησις τοῦ ναοῦ. Θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἔζων πλέον οἱ γονεῖς τοῦ Δημητρίου, ἀφοῦ μόνος αὐτὸς παρίσταται ὡς κτήτωρ πλησίον τοῦ ἡγουμένου Δαμασκηνοῦ.

ΤΟ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΟΝ ΤΕΜΠΛΟΝ

Ὁ ναὸς κέκτηται ἀξιόλογον τέμπλον, ξυλόγλυπτον ἐπιχρυσωμένον, τοῦ ὁποίου ὅμως τὰ θωράκια (κοινῶς ποδιές)[2]—ἔνθα συνήθως ἀναγράφονται ἡ χρονολογία καὶ ὁ τόπος προελεύσεως—κατεστράφησαν, ἄγνωστον πῶς, καὶ ἔχουσιν ἀντικατασταθῆ σήμερον διὰ κοινῶν σανίδων. Φέρει δ' ὡς συνήθως τὸ τέμπλον πλὴν τῶν δεσποτικῶν—ἑκατέρωθεν τῆς Ὡραίας Πύλης—εἰκόνων καὶ τὰς εἰκόνας τῶν Ἀποστόλων, εὐθὺς κάτωθεν τοῦ Σταυροῦ.

[1] Αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ ναοῦ τῆς Βράχας ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ D. Quinn, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν τῇ Πινδικῇ χώρᾳ, Ἁρμονία 3, 1902, Ἀθῆναι, τεῦχος 2ον, σ. 65-67 καὶ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Π. Ι. Βασιλειου, Φθιῶτις, ἔ.ἀ. σ. 271-272. Ἡ ἡμετέρα ἀνάγνωσις δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν προγενεστέρων, ἐπειδὴ ὅμως αὗται, ἀφορῶσαι εἰς τὴν χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ, χρῄζουσιν ἑρμηνείας, ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν ταύτας ἐκ νέου.

[1] Ὑπάρχει καὶ τετάρτη κτητορικὴ ἐπιγραφή (μὲ χρονολογίαν) εἰς τὴν σφενδόνην τοῦ τρούλλου, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ὕψους δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνώσωμεν αὐτήν.

[2] A. Hadjimichali, La sculpture sur bois, Hellénisme Contemporain, Athènes 1950, σ. 135-137.

Εἶναι δὲ αἱ δεσποτικαὶ εἰκόνες αἱ ἑξῆς, ἀρχῆς γινομένης ἀπὸ τῆς Ὡραίας Πύλης:

Δεξιᾷ: 1) Ὁ Σωτήρ (πίν. Δ, β). Παρὰ τοὺς πόδας του ἡ χρονολογία:
ΕΤΕΙ ΑΠΟ ΧΡΙΣΤΟΥ | ΑΧΞΔ.
(αχξδ´=1664 μ.Χ.)

2) Ὁ Πρόδρομος. Κάτωθεν ἡ χρονολογία:
ϚΡΟΑ´
(ϛροα´=1662-63)

3) Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι (πίν. Ε, β). Παρεμβάλλεται ἡ θύρα τοῦ διακονικοῦ.

4) Ὁ Ἅγιος Νικόλαος. Ὄπισθεν διὰ μελάνης ἡ μικρογράμματος ἐπιγραφή:
Τοῦ ἁγίου Νικολάου | διὰ ἐξόδων Ἀθανασίου Σεοπούλου, ἐκ κώμης Ἁγίας Τριάδος αψπδ΄. † Ἀθανασίου, Γεωργίου, Εὐδοκίας, Μακαρίας καὶ Ἀναστασίου καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ μνήσθητι Κύριε.
(αψπδ´=1784)

Ἀριστερᾷ: 5) Ἡ Παντάνασσα[1] (πίν. Δ, α).

6) Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος.

7) Ἡ Ζωοδόχος Πηγή (πίν. Ε, α). Κάτωθεν, εἰς τὴν κορνίζαν, φέρει αὕτη τὴν ἐπιγραφήν:
ΖΩCΑ ΠΗΓΗ ΧΑΡΙΤΟΣ ΥΠΑΡΧΟΥCΑ ΠΟΤΙCΟΝ ΠΑΝΤΑC ΤΟΥC ΕΙC CΕ *προστρέχοντας. αψπδ΄*
Ὄπισθεν δὲ διὰ μελάνης:
Τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς | δι' ἐξόδων τοῦ Χατζηδήμου | τῆς Ἁγίας Τριάδος. αψπδ΄
(αψπδ´=1784)

Μετὰ τὴν πύλην τῆς προθέσεως:

8) Ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας. Ὄπισθεν ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη διὰ μελάνης:
«Ἡ παροῦσα εἰκὼν τοῦ ἁγίου | ἐνδόξου ἀποστόλου Ἀνδρέου καὶ ἡ εἰκόνα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἔγιναν διὰ συνδρομῆς τοῦ ἡγουμένου ἀρχιμανδρίτου διὰ ἐξόδου τοῦ Δημητρίου προσκυνητοῦ ἐξ Ἁγίας Τριάδος, ἐν ἔτει αψπδ΄».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν τοῦ τέμπλου δύο συμπεράσματα ἐξάγονται:

α) Ἡ χρονολογία 1663-1664, ἣν μᾶς δίδουν τινὲς τῶν εἰκόνων (Σωτήρ, Πρόδρομος), προϋποθέτει παλαιότερον τοῦ 1745 κτίσμα. Ἄλλωστε εἰς τὴν ὁρολογίαν τῶν μοναστικῶν ἐπιγραφῶν «ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων» ἢ «ἐκ βάθρων γῆς»[1] σημαίνει συνήθως ἀνακαίνισιν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη περὶ ὑπάρξεως παλαιοτέρου κτίσματος ἐνισχύεται καὶ ἐκ σημειώματος τοῦ κώδικος τῆς ἐν Φουρνᾷ μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔνθα ἀναφέρεται ἡ μονὴ ὡς ὑπάρχουσα ἐν ἔτει 1738[2]. Ἀτυχῶς ἡ παντελὴς καταστροφὴ τῶν κτισμάτων τῆς μονῆς καὶ τῶν τυχὸν ἐπιγραφῶν, ὡς καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν σχετικῶν κωδίκων δὲν ἐπιτρέπουσι περαιτέρω εἰκασίας.

β) Ἐὰν συνδυάσωμεν τὰ στοιχεῖα, ἅτινα μᾶς παρέχει ἡ ἐπιγραφὴ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (ὑπ' ἀριθ. 8), δηλαδὴ τὸν *Δημήτριον προσκυνητὴν ἐξ Ἁγίας Τριάδος*, δαπάναις τοῦ ὁποίου ἐγένετο καὶ ἡ εἰκὼν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, καὶ τὰ ἀναγραφόμενα ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (ὑπ' ἀριθ. 3), δηλαδὴ τὸν δωρητὴν *Χατζηδῆμον ἐξ Ἁγίας Τριάδος*, ὡς καὶ τὸ ἔτος 1784, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ εἰκονιζόμενος εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ναοῦ κτήτωρ Δημήτριος, προσκυνητὴς τοῦ Παναγίου Τάφου (ἑπομένως Χατζῆς), δὲν εἶναι εἰμὴ ὁ *Δημήτριος Χατζηδῆμος*[3] δωρητὴς τῶν τριῶν εἰκόνων.

Η ΜΟΝΗ ΡΕΝΤΙΝΗΣ

Ἡ μονὴ Ρεντίνης (πίν. Ϝ, α) κεῖται ἐν τῷ τέως δήμῳ Μενελαΐδος, ἀπέχουσα μίαν ὥραν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου (εἰκ. 1). Τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι

[1] Καὶ ἡ εἰκὼν αὕτη ἐζωγραφήθη διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς ὡς αἱ δύο ἄλλαι, τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ Προδρόμου.

[1] Βλ. προχείρως: Μ. ΘΕΟΧΑΡΗ, Παναγία ἡ Ἀρτωκοστᾶ, εἰς μνήμην Γ. Π. Οἰκονόμου, τόμ. Γ΄ (ΑΕ 1953-54), σ. 245.

[2] Βλ. Κώδικα Μουσείου Μπενάκη ὑπ' ἀρ. 37 σ. 36 καὶ Χ. ΧΑΤΖΗΘΑΝΟΥ, Κῶδιξ τῆς Ἱ. Μ. Ζωοδόχου Πηγῆς, Ἀθῆναι 1938, σ. 42-43.

[3] Ἀντιθέτως, οὐδαμοῦ εὕρομεν τὴν παραμικρὰν μνείαν τοῦ *Παπαχατζῆ*, τὸν ὁποῖον «μὲ ἐπιφύλαξιν συσχετίζει» ὁ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ πρὸς τὸν *Δημήτριον* κτήτορα. Βλ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Φθιῶτις, ἔ.ἀ. σ. 271 σημ. 6.

τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἀλλ' ἐπειδὴ κέκτηται καὶ τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου Ἀγκύρας [1] ἑορτάζει πανηγυρικῶς καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ τὴν 22αν Μαρτίου. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγεται σήμερον εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφαρσάλων [2]. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐγνώρισε μεγίστην ἀκμὴν κατέχουσα πλουσιώτατα μετόχια [3] (εἰς Κατάχλωρον, Σμόκοβον, Δομοκόν, Τσούκαν κλπ.), πλεῖστα καὶ μεγάλης ἀξίας κειμήλια (δωρεαὶ ὁμοδόξων Κρατῶν) ὡς καὶ σημαντικὴν βιβλιοθήκην [4]. Ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος διετήρει Σχολὴν [5] καὶ νοσοκομεῖον διὰ τοὺς ἀπόρους. Ἐγκαταλειφθεῖσα ὅμως μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐσυλήθη καὶ πολλὰ τῶν κτηρίων της κατεστράφησαν [6]. Τῷ 1927 ἐπανίδρυσε ταύτην διὰ διατάγματος ὁ λόγιος μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος

[1] Ὁ Ἅγιος Βασίλειος Ἀγκύρας θεωρεῖται προστάτης τῶν ποιμένων. Διὰ τὰ λαογραφικὰ τῆς μονῆς βλ. Δ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Ἄγραφα (7-27 Ἰουλίου 1959), Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 11-12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 309. Τοῦ αὐτοῦ, ραδιοφωνικὴν ἐκπομπὴν τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1959 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀπὸ τὴν Καρδίτσα στὰ Θεσσαλικὰ Ἄγραφα».

[2] Τὸ ὄνομα *Ρεντίνα* ἀναφέρεται ἤδη τὸ 1342 ὑπὸ τοῦ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ (ΙΙΙ, 38 καὶ 39, Βόννης σ. 236, 5 καὶ 239, 4) διὰ φρούριον ἀπέχον τῆς Θεσσαλονίκης *ἡμέρας ὁδὸν* ἀνατολικῶς. Ἄρα πρόκειται περὶ ἄλλου.

[3] Δηλωτικὴ τοῦ πλούτου τῆς μονῆς εἶναι ἡ ἀνάμνησις εἰς τοὺς ἐγχωρίους τῶν περιφήμων οἰναποθηκῶν (τὰ λεγόμενα βαγεναρεῖα ΟΡΛΑΝΔΟΥ, Μον. Ἀρχ.[2] σ. 75) τῆς μονῆς, ἔνθα ὁ οἶνος μετεφέρετο ἐκ τῶν πατητηρίων οὐχὶ διὰ δοχείων ἀλλὰ διὰ σωλήνων. Βλ. ἀνάλογον παράδοσιν διὰ τὸ γάλα τῶν ποιμνίων: Δ. ΛΟΥΚΑΤΟΝ, ἔ.ἀ.

[4] Ἐκ τῆς πλουσιωτάτης βιβλιοθήκης δὲν διεσώθησαν εἰμὴ ὀλίγα ἔντυπα, παλαιαὶ ἐκδόσεις Βενετίας καὶ Ὁλλανδίας. Τὸ παλαιότερον ὅπερ εἴδομεν εἶναι Μηναῖον Ὀκτωβρίου τοῦ 1512 ἐκτυπωθὲν «ἐπιμελείᾳ καὶ ἐπιδιορθώσει Γεωργίου ἱερέως Βλαστοῦ Κρητός, τοῦ ἐπονομαζομένου Πουνιαλέτου».

[5] Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ, Σχεδίασμα τῆς καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος, Κωνσταντινούπολις 1867, καὶ Π. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, σ. 95.

[6] Κυρίως αἱ συμβᾶσαι ἐντὸς τῆς μονῆς ἐπαναστάσεις τοῦ 1854 ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Χαμχουγιὰν καὶ Κυριᾶκον καὶ τοῦ 1867 ὑπὸ τὸν Εὐαν. Κατσιούλαν καὶ Κ. Καραστάθην ἠρείπωσαν αὐτήν.

Ἰεζεκιήλ [1]. Τὸ ἠρειπωμένον καθολικὸν τῆς μονῆς, ὅπερ ἠπείλει κατάρρευσιν, ἀνεστηλώθη πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

Ἐκ τῶν μοναστηριακῶν κτηρίων διατηροῦνται μόνον τὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς πτέρυγος, ἀριθμοῦντα περὶ τὰ πεντήκοντα κελλία διατεταγμένα εἰς δύο ὀρόφους μετὰ ξυλίνων ἡλιακῶν. Ἐν τῇ δυτικῇ πτέρυγι παρὰ τὸ ποτὲ Ἡγουμενεῖον, ὑπάρχει παρεκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (πίν. Ζ, α, Η, β), ἐντὸς τοῦ ὁποίου κεκρυμμένη θύρα ὁδηγεῖ εἰς κατώγειον. Τὸ κατώγειον τοῦτο — κατὰ πρόσφατον παράδοσιν — ἐχρησίμευεν ὡς «κρυφὸ σχολειό» (πίν. Ζ, β). Ἐν τούτοις οἱ ἐπισκεφθέντες παλαιότερον τὴν μονὴν καὶ αὐτὸς ὁ QUINN (1902) ὑποστηρίζουσιν ὅτι ἡ κρύπτη αὕτη δὲν ἦτο ἄλλο εἰμὴ κρυψὼν διὰ τὰ τιμαλφῆ, ἐν καιρῷ ληστρικῶν ἐπιδρομῶν, ἡ ἑρμηνεία δ' αὕτη φαίνεται καὶ πιθανωτέρα [2].

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ἡ κάτοψις τοῦ καθολικοῦ — μετὰ τρούλλου καὶ χορῶν — συγγενεύει ἔτι μᾶλλον πρὸς τὸν ἁγιορειτικὸν τύπον, καθότι πλὴν τῶν ἄλλων χαρακτηριστικῶν ἔχει καὶ τὰ εἰς τὰς πλαγίας πλευρὰς προσηρτημένα παρεκκλήσια [3] (βλ. κάτοψιν, εἰκ. 3), τὸ μὲν ἓν δεξιᾷ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τιμίου Προδρόμου, τὸ δ' ἕτερον ἀριστερᾷ, ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Πέτρου, Παύλου καὶ Νικολάου. Ὑπάρχει καὶ ἐδῶ, ὡς εἰς τὴν Βράχαν, ἀνοικτὸν ὑπόστεγον, μεταγενεστέρας κατασκευῆς, χρησιμεῦον ὡς ἐξωνάρθηξ.

Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ κυρίως ναοῦ εὑρίσκεται κρύπτη ἔνθα φυλάσσονται τὰ ὀστᾶ τῶν κεκοιμημένων μοναχῶν. Ἡ θέσις ὅμως τῆς κρύπτης, ἀκριβῶς κάτωθεν τῶν προσωπογραφιῶν τῶν κτητόρων, ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἐκεῖ ἀρχικῶς θὰ ὑπῆρχον οἱ τάφοι τῶν κτητόρων καὶ ὅτι μεταγενεστέρως μετετράπη εἰς κοινὸν τῶν πατέρων ὀστεοφυλάκιον.

[1] ΙΕΖΕΚΙΗΛ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΩΤΙΔΟΣ, Αἱ ἱεραὶ μοναὶ τῆς Πίνδου, Θεολογία Β 7, 1929, σ. 30 κ.ἑ.

[2] D. QUINN, ἔ.ἀ. σ. 55-57.

[3] Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ, ἔ.ἀ. σ. 459. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, ΕΕΒΣ, 15, 407.

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

α) ***Θρησκευτικὴ εἰκονογραφία.*** Καὶ ὁ ναὸς οὗτος καλύπτεται ὅλος διὰ τοιχογραφιῶν διατεταγμένων κατὰ τὰς συνήθεις ἐπαλλήλους ζώνας. Ἐν τῇ κόγχῃ τοῦ ἱεροῦ εἰκονίζεται ἡ Θεία Λειτουργία καὶ ὑπεράνω αὐτῆς ἡ Πλατυτέρα καθημένη ἐπὶ θρόνου καὶ φέρουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τὸν Χριστόν (πίν. Η, α). Ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης ζώνης ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμιθολίων ἱστοροῦνται, ὡς συνήθως, συνθέσεις ἐκ τοῦ θεομητορικοῦ καὶ τοῦ χριστολογικοῦ κύκλου, ἐνῷ εἰς τὸν νάρθηκα ἐπάλληλα τετράγωνα πλαίσια

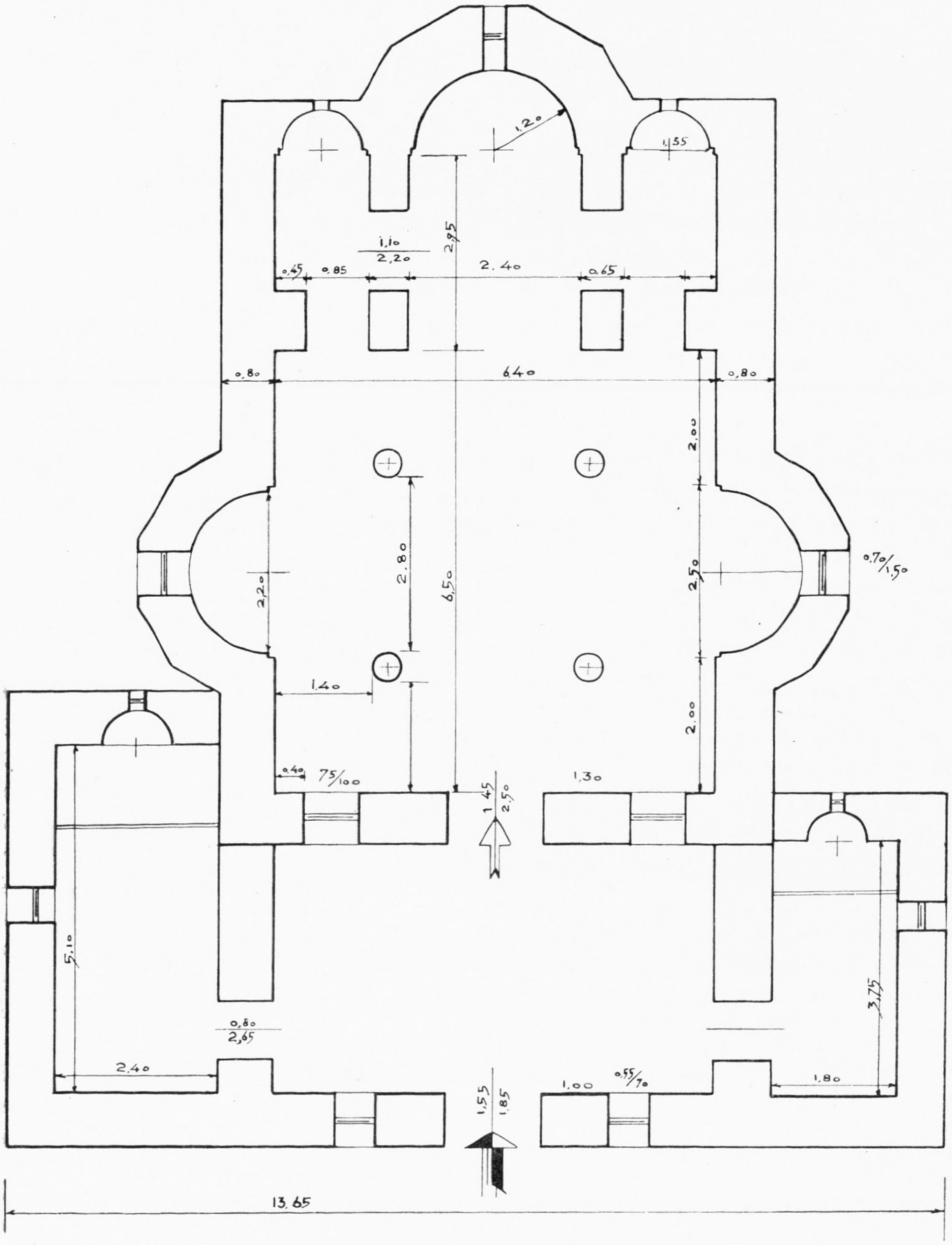

Εἰκ. 3. Κάτοψις τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ρεντίνης.

περιβάλλουσι τοὺς εἰκοσιτέσσαρας οἴκους τοῦ 'Ακαθίστου [1]. Αἱ τοιχογραφίαι διατηροῦσι τὴν εἰκονογραφικὴν παράδοσιν, οἵα διεμορφώθη ἐν Ἄθῳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος [2] καὶ ἐκωδικοποιήθη ἀργότερον ἐν τῇ «Ἑρμηνείᾳ» τοῦ Διονυσιου. Λεπτομέρειαί τινες ἰδιάζουσαι εἰς δυτικὰ ἔργα (π.χ. ἡ εἰκονιζομένη ἐν τῷ ἡμιθολίῳ τῆς ἀριστερᾶς κόγχης 'Ανάστασις μὲ τὸν Χριστὸν θριαμβευτὴν κρατοῦντα σημαίαν) μαρτυροῦσι ποιάν τινα ἐπίδρασιν ἐκεῖθεν. Ἔργον πρωτότυπον ἐποίησεν ὁ τεχνίτης ἱστορήσας τὰς προσωπογραφίας τῶν κτητόρων, ὧν τὰ πρόσωπα ἀποδίδει μεθ' ἱκανῆς φυσικότητος.

'Ενδιαφέρουσαι εἶναι αἱ παραστάσεις ἐπὶ τοῦ νοτίου ἐξωτερικοῦ τοιχώματος τοῦ ἐξωνάρθηκος, καταφανῶς νεώτεραι τῶν ἄλλων καὶ τὰς ὁποίας ἡ παράδοσις ἀποδίδει εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Διονύσιον τὸν ἐκ Φουρνᾶ. Εἶναι δ' αὗται προϊόντα ζωηρᾶς λαϊκῆς φαντασίας, ἅτινα χαρακτηρίζει κυρίως αὐθορμητισμός. Ἡ ἀξία των ἔγκειται εἰς τὴν ἁπλοϊκὴν ἐκφραστικήν των δύναμιν, ἥτις τὰς συνδέει στενῶς πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον «ἱστοροῦν» εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν μὲν ἀλλὰ σαφῆ (βλ. π.χ. τὴν δοκὸν ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ὑποκριτοῦ). Ἅπασαι αἱ παραστάσεις αὗται, σχέσιν ἔχουσαι μὲ τὸν βίον καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ μοναχοῦ, ἀποτελοῦσιν ὡσεὶ εἰκονογραφημένα παραγγέλματα πρὸς τοὺς ἐνασκουμένους.

'Ιδοὺ αἱ παραστάσεις κατὰ τὴν σειρὰν καθ' ἣν ἐμφανίζονται (ἀρχῆς γινομένης ἐξ ἀριστερῶν).

1 Ἡ θεία καὶ οὐράνιος Κλῖμαξ τοῦ Ἁγίου 'Ιωάννου *(Ταῖς ἀρεταῖς πρόβαινε ὥσπερ βαθμίσι, τὸν νοῦν ἀνυψῶν πρακτικαῖς θεωρίαις)*. Εἰκονίζεται ὁ 'Ιωάννης τῆς Κλίμακος προσευχόμενος καὶ ἐνατενίζων κλίμακα, ἣν ἀναβαίνουσι μοναχοί. Δαίμονες προσεγγίζοντες πλαγίως εἰς τὰς βαθμίδας ἁρπάζουσι διὰ τῶν ὀνύχων αὐτῶν ἐνίους ἐκ τῶν ἀναβαινόντων μοναχῶν καὶ ρίπτουσιν αὐτοὺς ἐντὸς χαίνοντος στόματος δράκοντος. Ὁ Χριστὸς παραλαμβάνει ὅσους ἐκ τῶν μοναχῶν κατορθώσωσι νὰ ἀνέλθωσι, εἷς δὲ ἄγγελος στέφει αὐτοὺς διὰ τοῦ στεφάνου τῆς ἀφθαρσίας. Κάτωθεν τῆς παραστάσεως τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς «Ἑρμηνείας» ἐπίγραμμα: *Βλέπων κλίμακα πρὸς πόλον τεταμένην* [1] κλπ.

2. Ὁ Καιρός. Συμβολίζει τὴν εὐκαιρίαν, ἧς ὀφείλει νὰ ἐπωφελῆται ὁ μοναχὸς διὰ τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα. Εἰκονίζεται κατὰ τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Λύσιππον ἄγαλμα, δηλαδὴ ὑπὸ μορφὴν νεανίου μὲ πτερωτοὺς πόδας τρέχοντος καὶ κρατοῦντος ξυρόν. Κάτωθεν τῆς παραστάσεως τὸ γνωστὸν ἐπίγραμμα τοῦ Ποσειδιππου [2]:

α. *Τίς, πόθεν ὁ πλάστης;* β. *Σικυώνιος.* α. *Οὔνομα δὴ τίς;*
β. *Λύσιππος.* α. *Σὺ δὲ τίς;* β. *Καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ.*
α. *Τίπτε δ' ἐπ' ἄκρα βέβηκας;* β. *'Αεὶ τροχάω.*
α. *Τί δὲ ταρσοὺς ποσσὶν ἔχεις διφυεῖς;*
β. *Ἵπταμ' ὑπηνέμιος.*
α. *Χειρὶ δὲ δεξιτερῇ τί φέρεις ξυρόν;* β. *'Ανδράσι δεῖγμα, ὡς ἀκμῆς πάσης ὀξύτερος τελέθω.*
α. *Ἡ δὲ κόμη τί κατ' ὄψιν;* β. *Ὑπαντιάσαντι λαβέσθαι. Νὴ Δία.*
α. *Τἀξόπιθεν πρὸς τί φαλακρὰ πέλει;*
β. *Τὸν γὰρ ἅπαξ πτηνοῖσι παραθρέξαντά με ποσσίν. Οὔτις ἔθ' ἱμείρων δράξεται ἐξόπισθεν.*

3. Ὁ ἐσταυρωμένος μοναχός *('Εμοὶ ὁ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ)*. Αἱ ποικίλαι ἁμαρτίαι κατευθύνονται ὡς βέλη πρὸς τὴν καρδίαν τοῦ ἐσταυρωμένου μοναχοῦ. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ σταυροῦ ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: *καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός.* Κάτωθεν τῆς παραστάσεως ταύτης εἰκονίζονται ἄλλαι σκηναί, προσωποποιήσεις τῶν πειρασμῶν, οἵτινες πολιορκοῦν τὸν μοναχόν. Τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ λέγει: *ὁ Κύριος ἀπέστειλέ με.* Γυνὴ ἔφιππος κρατεῖ ποτήριον ἐφ' οὗ ἀναγράφεται: *ἀπολάβετε τὰ ἡδέα τοῦ κόσμου.* Εἰκονίζεται ὁ θάνατος καταφθάνων δρομαίως κρατῶν ἀνὰ χεῖρας τὸ δρέπανον [3].

[1] Or. Tafrali, Εἰκονογραφία τοῦ 'Ακαθίστου Ὕμνου, Bulletin de la Commission des Monuments Historiques, Bucarest 1914 (ρουμανιστί).

[2] Α. Ξυγγοπουλου, Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν, 'Αθῆναι 1957, σποράδην.

[1] Διονυσιου του εκ Φουρνα, Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων ἐκδ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Πετρούπολις 1909, σ. 211-212. Βλ. σχετικῶς καὶ John Rupert Martin, The Illustration of the Heavenly Ladder of John Climacus, Princeton 1954.

[2] Anthologia Graeca ἐκδ. Tusculum Μονάχου, 1958, IV, κεφ. XVI, 275.

[3] Διονυσιου, Ἑρμηνεία, σ. 209-211.

4. Ὁ τροχὸς τῆς ζωῆς, μὲ τὴν ἀλληγορικὴν παράστασιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἣν κατατρώγουσιν ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ.

5. Ὁ θάνατος τοῦ δικαίου[1] (ΛΟΥΚΑΣ 16, 19-25).

Μετὰ τὴν θύραν τοῦ νάρθηκος ἀκολουθοῦσιν αἱ ἑξῆς παραστάσεις:

6. Ὁ θάνατος τοῦ ἀδίκου[2] (ΛΟΥΚΑΣ 16, 19-25).

7. Ὁ ὑποκριτής. Εἰκονίζονται δύο ἄνδρες ἀντιμέτωποι, ἐξ ὧν ὁ εἷς φέρει *ἐν τῷ ὀφθαλμῷ κάρφος*, ὁ ἕτερος *δοκὸν*—κατὰ λέξιν ἀπεικόνισις τῶν εὐαγγελικῶν λόγων (ΛΟΥΚΑΣ 6, 41-43).

8. Ἡ Κοίμησις Ἐφραὶμ τοῦ Σύρου. Ἀπεικονίζεται ἐνταῦθα ὁ θάνατος τοῦ ἐναρέτου μοναχοῦ.

9. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος *(Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται).*

β) ***Οἱ κτήτορες.*** Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ κυρίως ναοῦ εἰκονίζονται δύο ἀνδρικαὶ μορφαὶ ὁλόσωμοι κρατοῦσαι ὁμοίωμα τῆς ἐκκλησίας. Φέρουσιν ἀμφότεραι τὴν ἐνδυμασίαν τῶν ἀρχόντων τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σκοῦφον περιβεβλημένον διὰ γούνης. Οὐδεμία ἐπιγραφὴ συνοδεύει τὴν παράστασιν ταύτην τῶν κτητόρων πλὴν ὅμως, πλησίον τούτων, ἐπιγραφὴ γεγραμμένη ἄνωθεν τῆς πύλης, ἥτις ὁδηγεῖ εἰς τὸν νάρθηκα (εἰκ. 4), διδάσκει ποῖοι ἦσαν αἱ εἰκονιζόμεναι μορφαὶ ὡς καὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζησαν (βλ. κατωτέρω: Ἐπιγραφαί).

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΧΑΡΑΓΜΑΤΑ

α) ***Γραπταὶ ἐπιγραφαί.*** Αἱ ἐπιγραφαὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ρεντίνης ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον (1902) ὑπὸ τοῦ D. QUINN[3], ἀργότερον δέ (1908) ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Ι. ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ[4], ὅστις, φαίνεται, ἁπλῶς μετέγραψε τὸ κείμενον τοῦ QUINN ἀκολουθήσας τὰ λάθη καὶ τὰς παραλείψεις ἐκείνου. Μετὰ τούτους (1929) καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος ΙΕΖΕΚΙΗΛ[5] ἀνεδημοσίευσέ τινας ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν. Παραθέτομεν ἐκ νέου ταύτας, διότι κατά τινα σημεῖα ἡ ἡμετέρα ἀνάγνωσις διαφέρει τῶν προγενεστέρων, κυρίως ὅμως διότι θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἑρμηνεύσωμεν αὐτάς, ἐπειδὴ παρουσιάζουσιν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὰ πρόσωπα τῶν κτητόρων καὶ τῶν ἁγιογράφων καὶ εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν γενομένας ἀνακαινίσεις καὶ ἱστορήσεις τοῦ ναοῦ.

1. Εἰς τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, ἐν τῷ μέσῳ περίπου, ἐντετοιχισμένη πλὰξ μνημονεύει δύο ἐκ τῶν ἀνακαινίσεων τοῦ ναοῦ:

† Ἔτους, ζπζ΄ ἀνεκενίσθη τὸ
θεῖον μοναστήρι(ον) τῆς Ὑπεραγίας
Θ(εοτόκ)ου ἡγουμενέβοντος κ(υροῦ)
Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου... | † ἔτους
,ζρμη΄ ἀνεκενίσθη ἐκ νέου ἡ
ἐκκλησία... | διὰ συνδρομῆς καὶ
ἐξόδου μακαρίτου τοῦ κηρίου Μόσχου
Στρα|βοένογλου ἀρχιερατέβοντος Ζαχαρίου[1] *ἀρχι(επισκόπου) καὶ ἡγουμενέβοντος...*

Ἀπολέπισις τοῦ ἀσβεστοκονιάματος ἔχει καταστρέψει τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς, ἧς ὁ QUINN εἶχεν ἀναγνώσει δύο εἰσέτι λέξεις: *Θεονᾶ ἱερομονάχου.*

Κατὰ ταῦτα ἔχομεν:

1) Μίαν ἀνακαίνισιν ὁλοκλήρου τοῦ μοναστηρίου ἐν ἔτει ζπζ΄=7087=1579 μ.Χ. ἐπὶ ἡγουμένου Δαμασκηνοῦ.

2) Ἑτέραν ἀνακαίνισιν μόνον τῆς ἐκκλησίας ἐν ἔτει ,ζρμη΄=7148=1640 μ.Χ. ἐπὶ ἡγουμένου Θεωνᾶ, δι' ἐξόδων Μόσχου Στραβοένογλου.

2. Ὑπεράνω τῆς δυτικῆς θύρας ἐπικοινωνίας τοῦ ναοῦ πρὸς τὸν νάρθηκα, ἐντὸς πλαισίου φέροντος κοσμήματα ἰσλαμικῆς ἐπιδράσεως (βλ. πανομοιότυπον τῆς ἐπιγραφῆς εἰκ. 4).

ΕΙΣ ΑΙΔΙΟΝ ΜΝΗΜΗΝ
† ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ Ο ΘΕΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ | ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ Θ(ΕΟΤΟ)ΚΟΥ ΔΙΑ ΣΗΝΔΡΟΜΗΣ | , ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ, ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ, ΚΥΡΙ ΦΡΑΓΓΚΟ | ΚΑΙ ΥΓΟΥΜΙΝΕΥΟΝΤΟΣ ΘΕΟΝΑ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ, ΚΑΙ ΜΟΣΧΟ | ΧΕΙΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ, ΑΧΞΒω | ΕΤΟΣ ΣΟΤΙΡΙΟΝ |
ΜΗΝΙ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

[1] Αὐτόθι σ. 213. Βλ. καὶ ἄλλα παραδείγματα ἐν ΑΒΜΕ τόμ. ΣΤ΄, 1948, σ. 204, εἰκ. 154.

[2] Αὐτόθι σ. 212.

[3] D. QUINN, Ἁρμονία 1902, σ. 56 ἑξ.

[4] Ι. ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ, Δ.Χ.Α.Ε., Η΄, 1908, σ. 69. Βλ. καὶ Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ν.Ε. τόμ. Ζ΄, σ. 297, ἀρ. 481, 483, 484, 490, 491, 520, 525-547-548-549, ὅστις ἀντλεῖ ἐκ τοῦ Σπετσιέρη.

[5] ΙΕΖΕΚΙΗΛ, Θεολογία 7, 1929, σ. 31 ἑξ.

[1] Ἐπίσκοπον Ζαχαρίαν κατὰ τὸ ἔτος 1640 δὲν ἀναφέρει ὁ Π. Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, σ. 143 κ.ἑ.

Ἄρα ἡ ἀνιστόρησις τοῦ ναοῦ ἐπερατώθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1662 (ΑΧΞΒ). Ὡς δωρητὴς φέρεται ὁ *εὐγενέστατος ἄρχων Φράγγος*, ὡς ζωγράφος δὲ *Ἰωάννης* τις, οὗ ἀγνοοῦμεν τὸ ἐπώνυμον. Ὁ ἡγούμενος εἶναι ὁ ἀναφερόμενος καὶ εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἀνακαινίσεως Θεωνᾶς.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ *Μόσχου* προσετέθη ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὴν ἐπιγραφήν. Ἐπειδὴ δὲν ὑπελείπετο χῶρος παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἑτέρου τῶν κτητόρων, ἐν τῷ 4ῳ στίχῳ, προσετέθη τοῦτο εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου στίχου. Ἤδη ἐκ τῆς ὑπ᾽ ἀριθ. 1 ἐπιγραφῆς γνωρίζομεν ὅτι ἐν ἔτει 1640, ὅτε ἐπερατώθη ἡ ἀνακαίνισις τοῦ ναοῦ, ὁ Μόσχος Στραβοένογλου ἦτο πλέον *μακαρίτης*. Ὅτε μετὰ εἴκοσι καὶ δύο ὅλα ἔτη (1662) ἱστορήθη ὁ ναός, ὁ δαπανήσας διὰ τὴν ἱστόρησιν ταύτην *εὐγενέστατος ἄρχων Φράγγος* ἐθεώρησε εὐσεβὲς καθῆκον νὰ ἀπεικονίσῃ, παρὰ τὴν προσωπογραφίαν του, τὴν μορφὴν τοῦ χορηγοῦ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ, Μόσχου. Ἵνα ἐξηγήσῃ δὲ τὴν παράστασιν τῶν κτητόρων προσέθεσε τὸ ὄνομα τοῦ Μόσχου καὶ εἰς τὴν κτητορικὴν ἐπιγραφήν, καίτοι αὕτη ποιεῖται μνείαν μόνον τῆς ἱστορήσεως. Κατὰ ταῦτα, ἐκ τῶν ἀπεικονιζομένων εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ναοῦ δύο ἀνδρικῶν μορφῶν, ὁ μὲν γηραιότερος, δεξιᾷ τῷ θεατῇ, εἶναι ὁ Μόσχος, ὁ ἕτερος δὲ ὁ Φράγγος.

Ἔμμονος παράδοσις, γνωστὴ καὶ εἰς τὰ πέριξ τῆς Ρεντίνης χωρία, ἀναφέρει ὅτι οἱ δύο οὗτοι κτήτορες ἦσαν ἀδελφοί, ὑπῆρξαν δὲ ἐκ τῶν σημαντικωτέρων προσωπικοτήτων τῆς ἐποχῆς: ἔμποροι ὄντες ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐδαπάνησαν τὰ κερδηθέντα παρ᾽ αὐτῶν χρήματα εἰς κοινωφελῆ ἔργα ἐν τῇ περιοχῇ Ρεντίνης - Σμοκόβου: γεφύρας, λιθοστρώτους ὁδοὺς κ.τ.τ., εἰς αὐτοὺς δὲ ἀποδίδεται καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν λουτρῶν Σμοκόβου. Θὰ ἦτο λίαν ἐνδιαφέρουσα μελέτη ἀφορῶσα εἰς τὰς δύο ταύτας προσωπικότητας. Ἐκ τῶν μετοχίων τῆς μονῆς, τὰ τῶν Ταξιαρχῶν, Παπαθεωνᾶ καὶ Καταχλώρου ἀναφέρονται ὡς δωρεαὶ τῶν αὐτῶν προσώπων.

3. Ἐν τῷ νάρθηκι, ἄνωθεν τῆς θύρας ἥτις ὁδηγεῖ εἰς τὸ δεξιὸν παρεκκλήσιον (τοῦ Προδρόμου):

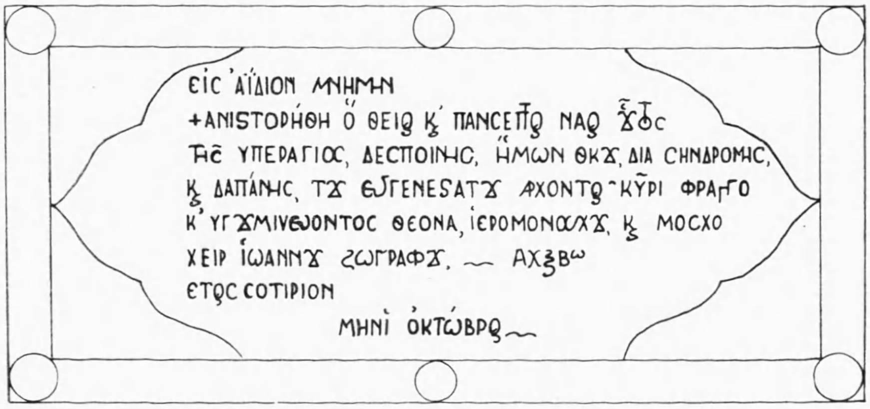

Εἰκ. 4. Μονὴ Ρεντίνης. Κτητορικὴ ἐπιγραφὴ ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ νάρθηκος.

ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ Ο ΘΕΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ | ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ Θ(ΕΟΤΟ)ΚΟΥ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟ|ΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ (Η)ΡΟΔΙΑΝΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕ|ΒΟΝΤΟΣ Κ(ΥΡΙ)Ω Κ(ΥΡΙ)Ω ΠΑΛΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣΤΗΣ | ΚΥΡΙΤΖΙ ΓΙΑΝΑΚΙ ΚΑΙ ΠΡΟΙΓΟΥΜΕΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ | ΚΑΙ ΙΓΟΥΜΕΝΕΒΟΝΤΟΣ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΧΕΙΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΑΧΟϚω.

Ἰ(ω)άσαφ ἱερομονάχου.
Παχωμίου ἱερομονάχου.

ΑΧΟϚ΄ = 1676. Ὥστε δεκαπέντε ὅλα ἔτη μετὰ τὴν εἰκονογράφησιν τοῦ ναοῦ, ὁ αὐτὸς ζωγράφος *Ἰωάννης* διακοσμεῖ τοὺς τοίχους τοῦ νάρθηκος, δαπάναις τῶν *Γιαννάκη Κυρίτζη*[1] καὶ *(Ἡ)Ροδιανοῦ μοναχοῦ*.

4. Ἑτέρα ἐπιγραφὴ ἄνωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ ἀριστεροῦ παρεκκλησίου — μὴ σῳζομένη σήμε-

[1] Ἡ οἰκογένεια Κυρίτζη ἐκ Σμοκόβου εἶναι καὶ ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν γνωστὴ εὐεργέτις τῆς μονῆς: βλ. ἐπιγραφὰς παγκαρίου καὶ κρήνης παρὰ D. Quinn.

ρον — ἐμαρτύρει ὅτι τὸ παρεκκλήσιον ὡς καὶ τὸ τέμπλον αὐτοῦ ἱστορήθησαν ἐν ἔτει 1743 *δι' ἀναλωμάτων τοῦ πανοσιωτάτου καθηγουμένου Δοσιθέου, υἱοῦ Κωνσταντί, ἐκ κώμης Ρενδίνης*[1].

5. Ἐπὶ τῶν δεσποτικῶν εἰκόνων τοῦ τέμπλου (πίν. Ϝ, β) διατηροῦνται αἱ κάτωθι ἐπιγραφαί:

α) Ἐπὶ εἰκόνος τῆς Ὁδηγητρίας:
Ἔγινε τὸ παρὸν δι' ἐξόδων τοῦ
κὺρ Κωνσταντὶ καὶ υἱοῦ[2] *(ἐκ)*
χωρίου Ρενδίνης, ἔτους 1724 Ἰουλίου 9.

β) Ἐπὶ εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος:
Ἐποιήθι ὑπὸ Δ. Π. Γούναρι,
1879 Μαρτίου 28.

γ) Ἐπὶ εἰκόνος τοῦ Προδρόμου διὰ μεικτῶν γραμμάτων, κεφαλαίων καὶ μή:
Ἐν συνενέσι ὁ ἡγούμαινως Ρεινδίνοις Ἄνθιμος τῆς Μούστω, διὰ συνδρομῆς τῶν χριστιανῶν τῆς ἐπειδιορθωσι. 1879 | Μαΐου 10. Ροβολιάρι. Δ. Παναγιωτόπουλος.

6. Ἐπὶ φορητῆς εἰκόνος τῆς Ὁδηγητρίας, ἥτις ἔφερεν ἄλλοτε ἐπὶ τῆς κάτω ὤας ἐπιγραφήν, σώζονται μόνον στοιχεῖά τινα. Ἡ ἐπιγραφὴ παρὰ τῷ Quinn ἔχει οὕτω:
1588 νεμήσεως α' - χεὶρ εὐτελοῦς Δροσινοῦ ἱερέως υἱοῦ Νικολάου ἐκ Φανάρι.

Τὰς λοιπὰς ἐπιγραφὰς παραλείπομεν ὡς μὴ ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὸ κτήριον (βλ. αὐτὰς παρὰ D. Quinn).

β) ***Χαράγματα.*** Ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος ὑπάρχουσι χαραγμέναι δι' ὀξέος ἐργαλείου ἐπιγραφαὶ ἀποτελοῦσαι *ἐνθυμήσεις* γεγονότων ἢ φυσικῶν φαινομένων. Ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων τούτων, ὧν αἱ πλεῖσται εὑρίσκονται δεξιᾷ τῆς θύρας τῆς εἰσόδου, σημειοῦμεν τὰς πλέον εὐαναγνώστους:

1719 Ἰανουαρίου ια' - ἐνθύμησις. Ἐκοιμήθη ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ μνήμῃ ἡγούμενος κὺρ...

1781 Μαρτίου 22 Σάββατο, μέρα τοῦ Ἀκαθίστου. Ἐβγάλανε παρακάλια καὶ σκάψανε τ' ἀμπέλια καὶ ἔριξε χαλάζι μέσα εἰς τὸ μοναστῆρι καὶ βάσταξε τρεῖς μέρες. Εἰς τὸ ἀμπέλι δὲν ἐπῆγε, εἰς τὸ ξεράχι δὲν ἐπῆγε, εἰς τὴν Ρεντίνα δὲν ἐπῆγε, μόνον μέσα εἰς τὸ μοναστῆρι, καὶ αὐτὸ τὸ θαῦμα ἀπὸ τὴν παρανομίαν ὁποῦ ἐκάναμε μᾶς τὸ ἔδωκεν ἡ Παναγία. Ἡγούμενος καὶ καλόγηρος τόλμησαν νὰ βάλουν νὰ κάψουν νὰ δίνουν ἀπολογία.

1789 - Ὁ Ἰσουφαγᾶς χάλασε τοὺς ζορμπάδες σκότωσε καὶ τοὺς Κοντογιαννέους.

1790 Φεβρουαρίου β' - Ἔκλεισαν τὸν Ἀχμέτη στὸ Νταουκλῆ οἱ ζορμπάδες, τὸν ἔβγαλαν κρυφὰ καὶ τοῦ πῆραν τὰ ἄλογα.

1792 Δεκ. 27 - Ἐκοιμήθη ὁ μακαρήτης πνευματικὸς Ἀβακούμ, ἡμέρα Σάβατο.

1793 - Θύμησις ὅπου ἦλθε ὁ μητροπολίτης Διονύσιος Λαρίσσης μαζὺ μὲ δύο ἀρχιερεῖς Νέων Πατρῶν καὶ Θαυμακοῦ μὲ τὸ ἀρχοντόπουλο καὶ εἴχανε καὶ 30 ἄλογα 50 νομάτοι.

1811 Μαΐου 25 — Ἐκημήθη ἡ μακαρήθησα ἡ Ἀγορήτζα μπλαθρονήφη ἀπὸ τὸ μόλεμα τῆς πανούκλας, ἡμέρα δευτέρα κι' ὁ θεὸς κατατάξη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ χώρῳ τῶν δικαίων.

1837 — Θύμησις ὅταν ἐπάτησεν τὴν χώραν ὁ Χ.... καὶ πῆρεν γρόσια 300.

Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ - Μ. ΘΕΟΧΑΡΗ

[1] Ἰδοὺ πῶς εἶχεν ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη κατὰ τὸν Quinn: *Ἱστορήθη τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν παρεκκλήσιον τοῦτο, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Μυρέων σὺν τῷ ἱερῷ καταπετάσματι δι' ἀναλωμάτων τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κ. Δοσιθέου υἱοῦ Κωνσταντὶ ἐκ κώμης Ρενδίνης εἰς μνημόσυνον αὐτοῦ καὶ τῶν γονέων, ἔτει σωτηρίῳ 1743 Ἰούνιος.*

[2] Ὁ Κωνσταντὴς οὗτος εἶναι πατὴρ τοῦ ἡγουμένου Δοσιθέου τοῦ δαπανήσαντος διὰ τὴν ἱστόρησιν τοῦ παρεκκλησίου τῶν Ἀποστόλων. Βλ. ἐπιγραφὴν ὑπ' ἀριθ. 4.

α. Ἡ Μονὴ Βράχας. Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ Νότου.

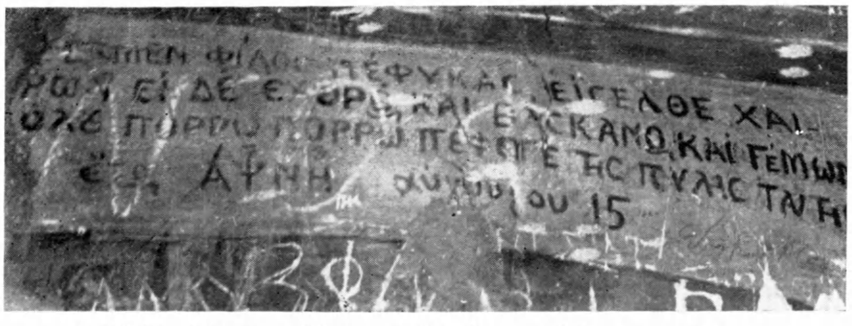

β. Ἡ Μονὴ Βράχας. Ἐπιγραφὴ ὕπερθεν τῆς θύρας τοῦ νάρθηκος.

α. Μονὴ Βράχας. Τοιχογραφίαι τοῦ τρούλλου.

β. Μονὴ Βράχας. Τοιχογραφίαι τοῦ δυτικοῦ θόλου.

α. Μονὴ Βράχας. Τοιχογραφία τῶν κτητόρων.

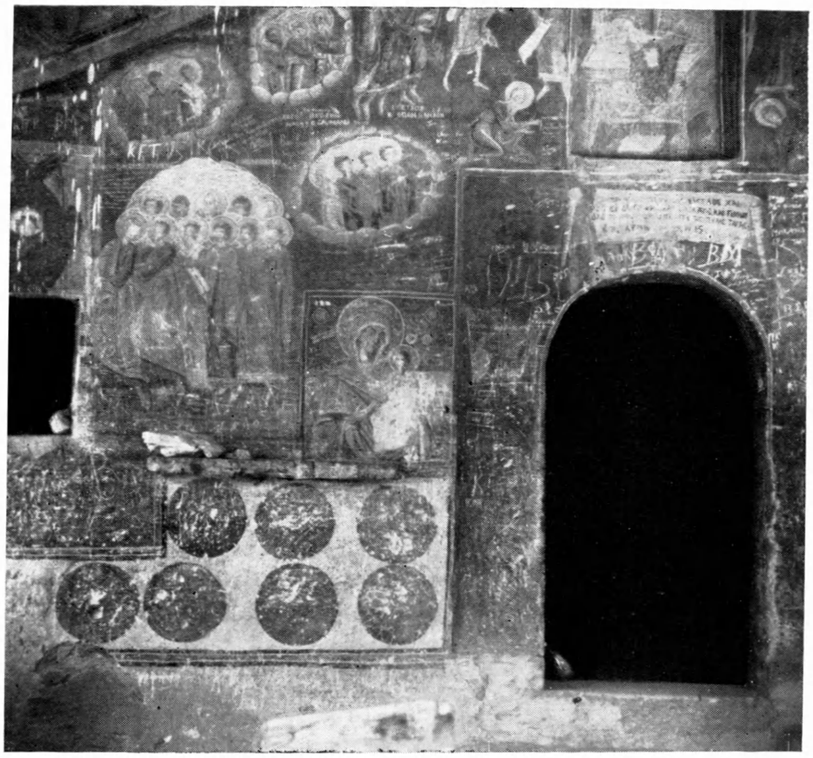

β. Μονὴ Βράχας. Ἡ Δευτέρα Παρουσία. Τοιχογραφίαι ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τοῦ δυτικοῦ τοίχου.

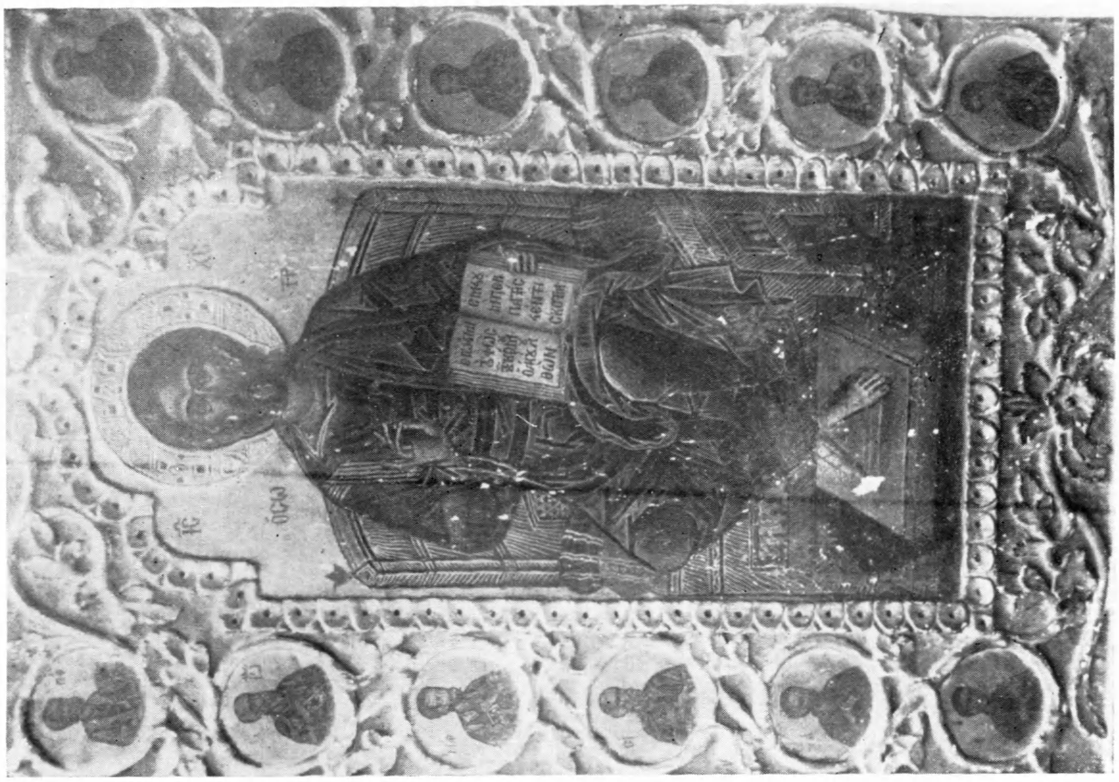

β. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Ὁ Σωτήρ.

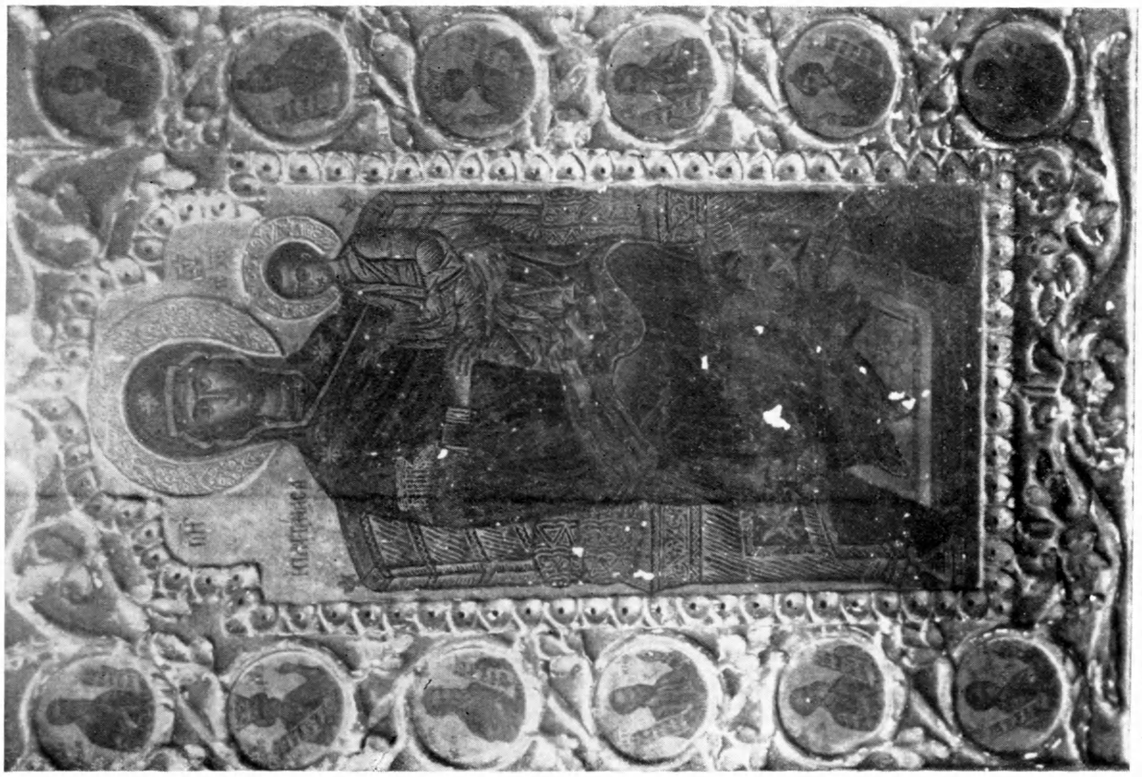

α. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Ἡ Παντάνασσα.

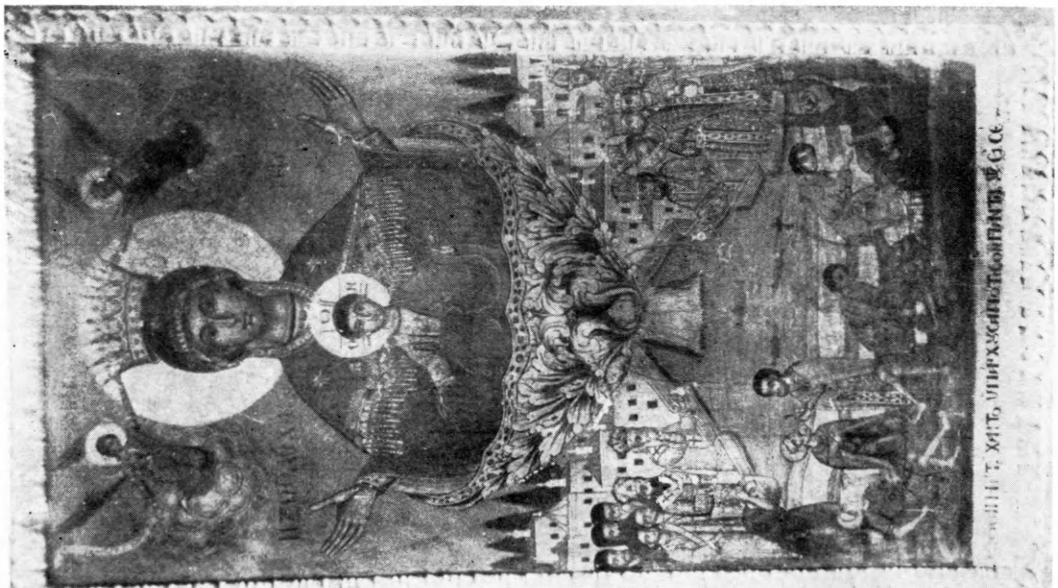

α. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Ἡ Ζωοδόχος Πηγή.

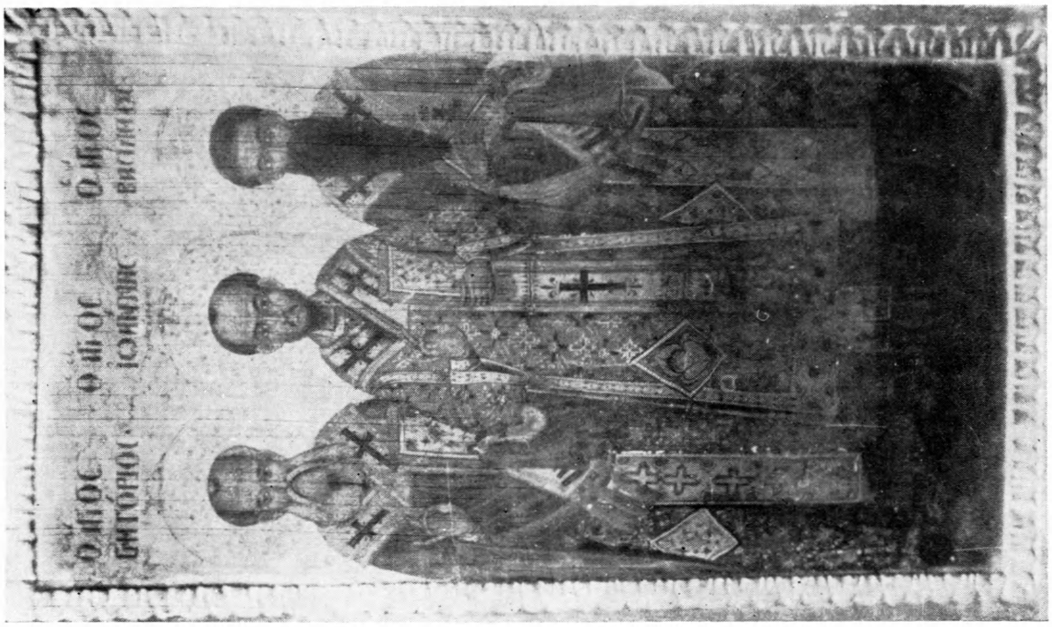

β. Μονὴ Βράχας. Φορητὴ εἰκὼν τοῦ τέμπλου. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.

α. Μονὴ Ρεντίνης. Ἄποψις τοῦ καθολικοῦ.

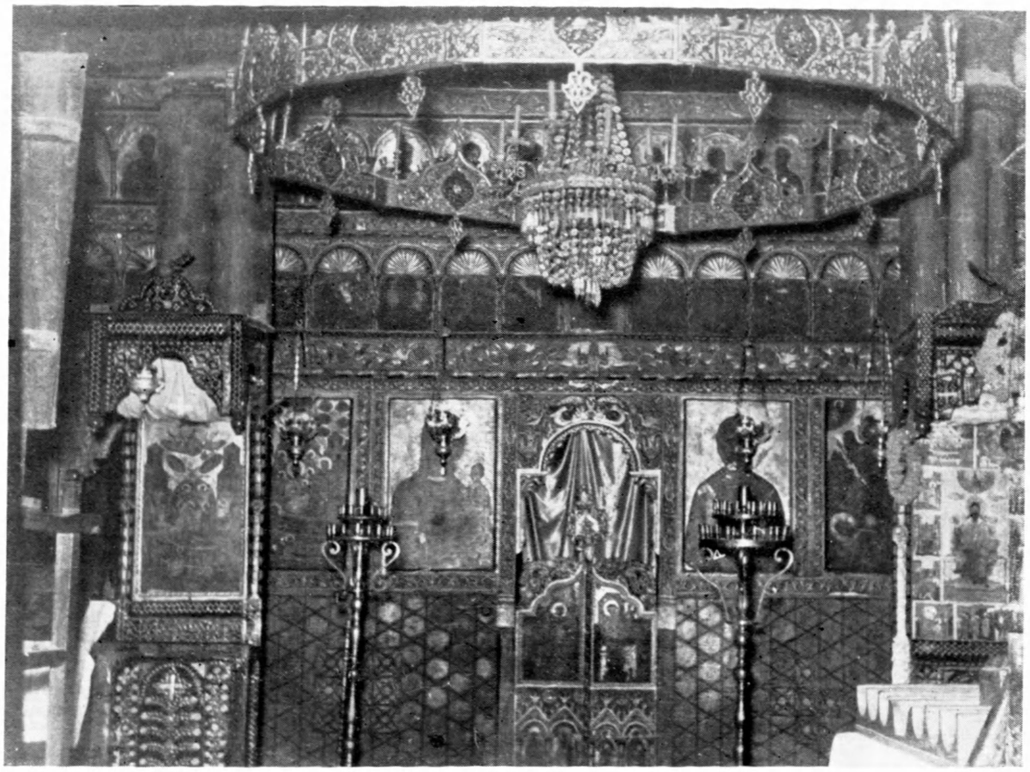

β. Μονὴ Ρεντίνης. Τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον.

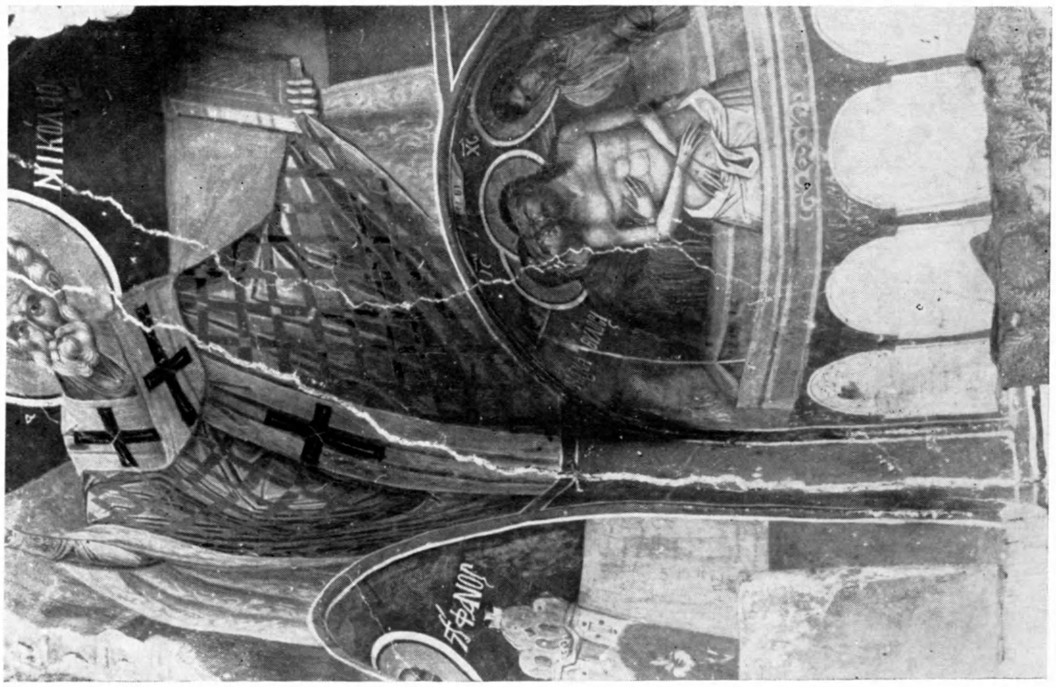

α. Μονὴ Ρεντίνης. Τοιχογραφίαι τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.
Ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ ἡ Ἄκρα Ταπείνωσις.

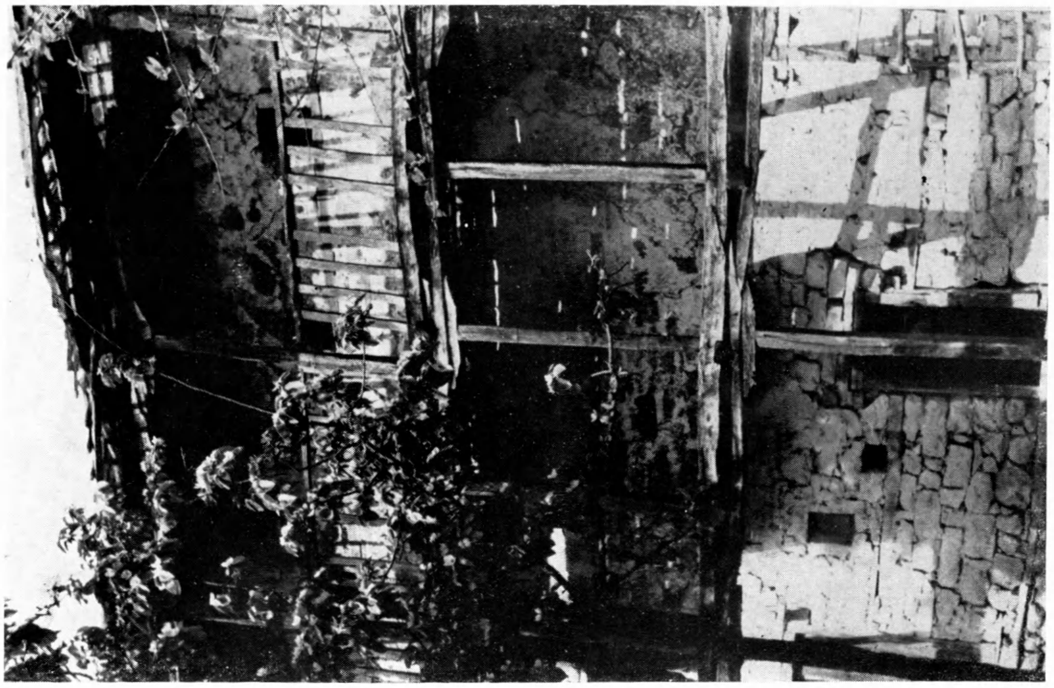

β. Μονὴ Ρεντίνης. Ἄποψις τοῦ παλαιοῦ κτηρίου,
ὅπου τὸ «Κρυφὸ Σχολειό».

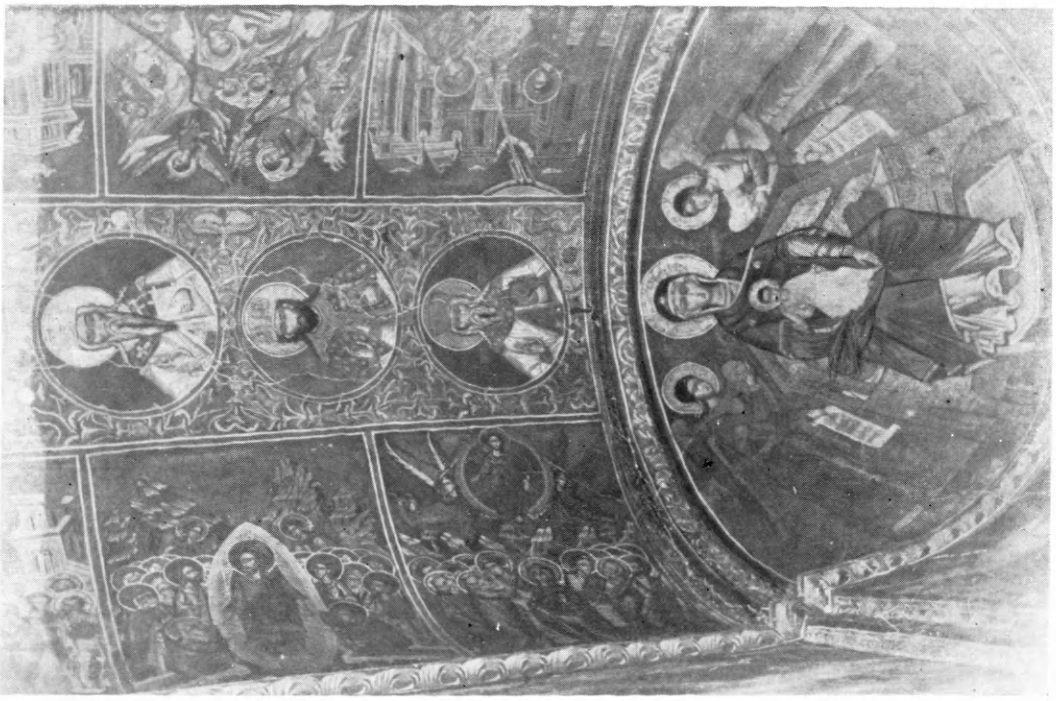

α. Μονὴ Ρεντίνης. Τοιχογραφίαι τῆς ἀψῖδος τοῦ ἱεροῦ
καὶ τῆς πρὸ αὐτῆς καμάρας.

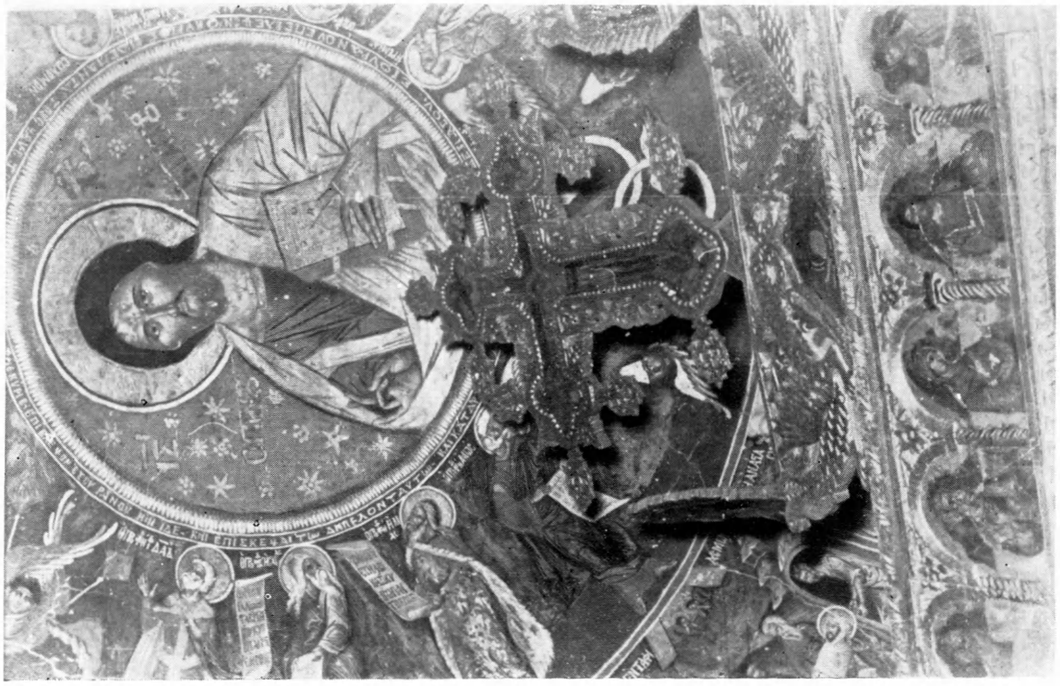

β. Μονὴ Ρεντίνης. Παρεκκλήσιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.
Τοιχογραφίαι τοῦ τρούλλου.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(1837 – 1959)

Α. ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Δραχμαὶ

1. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ (ΕΑ) 1837 - 1909, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ (ΑΕ) 1910 - 1958 (1 - 97 : πβ. πινάκιον παρὰ ‹Β. Λεονάρδῳ›, Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1 - 3). Σχῆμα 4ον . . . . —

Περίοδος Α΄ : τόμος 1 - 16 (1837 - 1860) : *1837* τεύχη 4 (Ὀκτώβριος, Νοέμβριος καὶ Δεκέμβριος α΄ καὶ β΄), *1838 - 1841* (δὲν ὑπάρχουν), *1842* (τεῦχος 25, Ἰανουάριος-Μάρτιος τεῦχος 26, Ἀπρίλιος-Αὔγουστος), *1843 - 57* (δὲν ὑπάρχουν), *1858*, τεῦχος 50, *1859*, τεῦχος 51, *1860*, τεῦχος 53· ἕκαστον τεῦχος . . . . 50.—

Περίοδος Β΄ : τόμος 17 - 21 (1862 - 1874) : *17 (1862) :* τεύχη α΄ - ιβ΄ (τὰ τεύχη θ΄ - ιβ΄ ἐξεδόθησαν τῷ 1863)· ἕκαστον τεῦχος . . . . 50.—

18 - 21 (1869-1874) : 18 (1869) : τεῦχος ιγ΄· 19 (1870) : τεῦχος ιδ΄· 20 (1872) : τεύχη ιε΄ καὶ ιϛ΄ (τὸ ιϛ΄ ἐξεδόθη τῷ 1873)· 21 (1874) : τεῦχος ιζ΄· ἕκαστον τεῦχος 50.—

Περίοδος Γ΄ : τόμος 22 - 62 (1883 - 1923) : *22 - 62 (1883 - 1923) :* 1883 - 1902, 1903 (δὲν πωλεῖται), 1904 - 1923· εἷς τόμος κατ᾽ ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος)· ἕκαστος τόμος . . . . 300.—

Περίοδος Δ΄ : τόμος 63 κέ. (1924 κέ.) : *63 - 75 (1924 - 1936) :* 1924, 1925/6, 1927/8, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934/5, 1936 : εἷς τόμος κατ᾽ ἔτος· ἕκαστος τόμος 300.—

76 (1937) : πανηγυρικὸς τόμος ἑκατονταετηρίδος εἰς 3 μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλων· α΄ καὶ β΄ μέρος· ἕκαστος τόμος . . . . 600.—
γ΄ μέρος . . . . 150.—

77 - 91 (1938 - 1952) : 1938, 1939/41, 1942/4, 1945/7, 1948/9, 1950/1, 1952· ἕκαστος τόμος . . . . 300.—

92/3 (1953 - 4) : Εἰς μνήμην Γεωργίου Π. Οἰκονόμου α΄ μέρος . . . . 350.—
β΄ μέρος . . . . . . 300.—
(ὑπὸ ἐκτύπωσιν) γ΄ μέρος . . . . . . —

94 (1955) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) . . . . —

95 (1956) . . . . 300.—

96 (1957) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) . . . . —

97 (1958) . . . . —

Εὑρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ ***Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου*** τόμος: 1ος 1883 - 1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η΄ + στῆλαι 550. 1902 240.—

Δραχμαὶ

2. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ 1837 - 1953 (ΠΑΕ 1 - 109: πβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77 - 79).

Περίοδος Α΄: τόμος 1 - 13 (1837 - 1848/9): *1 - 3 (1837 - 1837/8, 1838/9):* Σύνοψις τῶν πρακτικῶν ⟨τῆς Α΄ - Γ΄ συνεδριάσεως⟩ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. ⟨Ἔκδοσις 1η⟩. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

4 (1839/40): Πρακτικὰ τῆς Δ΄ συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας· ⟨Ἔκδοσις 1η⟩. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

5 (1840/1): Πρακτικὰ τῆς Ε΄ Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. ⟨Ἔκδοσις 1η⟩. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

6 (1841/2): Πρακτικὰ τῆς Ζ΄ (γράφε: Ϛ΄) Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. ⟨Ἔκδοσις 1η⟩. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

7 - 11 (1842/3 - 1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως . . . . —

1 - 11 (1837 - 1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν ⟨τῆς Α΄ - ΙΑ΄ Γενικῆς συνεδριάσεως⟩ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. ⟨Ἔκδοσις 2α⟩. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται) . —

12 (1847/8): Πρακτικὰ τῆς ΙΒ΄ Γενικῆς συνεδρίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848. (Δὲν πωλεῖται) —

13 (1848/9): Πρακτικὰ τῆς ΙΓ΄ Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849. (Δὲν πωλεῖται) —

Περίοδος Β΄: τόμος 14 - 25 (1858/9 - 1869/70): *14 (1858/9):* Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α΄ + 43. 1859. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

15 - 25 (1859/60 - 1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), 1863/4 (δὲν πωλεῖται), 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/7 (δὲν πωλεῖται), 1867/8, 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον· ἕκαστον τεῦχος . . . . 15.—

Περίοδος Γ΄: τόμος 26 - 74 (1870/1 - 1916/9): *26 - 74 (1870/1 - 1916/9):* Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1870/1 (δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877-1883, 1884 (δὲν πωλεῖται), 1885-1895, 1896 (δὲν πωλεῖται), 1897-1899, 1900-1908 (δὲν πωλοῦνται), 1909-1915, 1916/9. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος . . 100.—

Περίοδος Δ΄: τόμος 75 κέ. (1920 κέ.): *75 - 107 (1920 - 1951):* Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4, 1925/6, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941/44, 1945/8, 1949, 1950, 1951. Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος . . . . 100.—

	Δραχμαὶ
108 (1952)	250.—
109 - 110 (1953 - 1954): 1953, 1954· ἕκαστος τόμος	100.—
111 (1955)	150.—
112 - 113 (1956 - 1957) (ὑπὸ ἐκτύπωσιν)	—

3. ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ [ἐπιμελείᾳ ***Ἀναστασίου Κ. Ὀρλάνδου***]

κατὰ τὸ ἔτος 1954, 1955 (ἕκαστον τεῦχος)	15.—
„ „ „ 1956	30.—
„ „ „ 1957	50.—
„ „ „ 1958	75.—
„ „ „ 1959	80.—
„ „ „ 1960	120.—

Β. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

4. *Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι*, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια′ + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἑκάτερον 15.—

5. *Πρακτικὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας* ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον: σελίδες 12, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

6. *Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί*, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α′ (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β′ + 34, πίνακες 9. 1860. . . . . 15.—

7. ***Εὐθύμιος Καστόρχης***· *Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος*. Σχῆμα 8ον, σελίδες ϝ′ + 130. 1879 . . . . 15.—

7Α. *Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*. (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126. 1906. (Δὲν πωλοῦνται). . . —

8. ***A. G. Lolling***· *Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου*· τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α′: Ἀρχαϊκαὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η′ + στῆλαι 152 + η′, πίναξ 1. 1899 . . . . 54.—

9. ***Π. Καββαδίας***· *Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900. (Δεν πωλεῖται) . . . . —

10. ***Π. Καββαδίας***· *Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἱδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 . . . . 15.—

10Α. ⟨***Βαλέριος Στάης***⟩· *Τὰ εὑρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων* (=ΑΕ 1902, στήλη 145 - 173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11 . . . . 22.—

11. *Comptes rendus du Congrès international d' archéologie*, Ière *session: Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 . . . . 27.—

12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*· τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: ***Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Λεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters***). Σχῆμα 4ον, σελίδες β′ + στῆλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1 - 33). 1906 . . . . 120.—

13. ***P. Kavvadias + G. Kawerau***· *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. ***Π. Καββαδίας + Γ. Καβεράου***· *Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκρο-*

Δραχμαὶ

πόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. 'Ελληνιστὶ καὶ γερμανιστί. Σχῆμα φύλλου, στῆλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906 - 1907 . . . . 300.—

14. ***Χρῆστος Τσούντας*** *Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου.* Σχῆμα 4ον, στῆλαι ιϜ' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 (ἐξηντλήθη) . . . . —

15. ***Γεώργιος 'Α. Παπαβασιλείου*** *Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν.* Σχῆμα 4ον, στῆλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 90.—

16. ***Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης*** *Κατάλογος τοῦ Μουσείου Λυκοσούρας* Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 . . . . 30.—

16Α. ⟨***Βασίλειος Λεονάρδος***⟩ *'Αρχαιολογικῆς 'Εφημερίδος ἀναγραφή.* Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται). . . . . —

16Β. ⟨***Βασίλειος Λεονάρδος***⟩ *'Αρχαιολογικῆς 'Εφημερίδος λεύκωμα.* Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

17. ***Γεώργιος Π. Οἰκονόμος*** *'Επιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας* τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915. . . . . 45.—

18. ***Γεώργιος Κ. Γαρδίκας*** *Μελετήματα ἀρχαιολογικά.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 4.50

19. ***'Αντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος*** *Τοπογραφία τῶν Δελφῶν* τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912 - 1917 . . . . 15.—

20. ***Βαλέριος Στάης*** *Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ 'Αθηνᾶς.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 . . . . 15.—

21. ***Georgius P. Oeconomus*** *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921. . . . . 18.—

22. ***'Αντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος*** *'Ο ἀποτυμπανισμός,* συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὧν 7 παρένθετοι. 1923 . . . . 30.—

23. ***'Απόστολος Σ. 'Αρβανιτόπουλος*** *Γραπταὶ στῆλαι Δημητριάδος - Παγασῶν.* Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἔγχρωμοι 10. 1928 450.—

24. ***Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς*** *'Η νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν 'Ελλάδι.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 . . . . 75.—

25. ***'Ιωάννης Γ. Γεννάδιος*** *'Ο Λόρδος ῎Ελγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν 'Ελλάδα καὶ τὰς 'Αθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440 - 1837.* Σχῆμα 8ον, σελίδες κϜ' + 257, πίνακες 5. 1930 . . . . 75.—

26. ***'Ιωσὴφ Χατζηδάκις*** *'Ιστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931 . . . . 18.—

26Α. ***Γεώργιος Σωτηρίου*** *Χριστιανικαὶ Θῆβαι* (=ΑΕ 1929). Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931. 300.—

27. ⟨***Γεώργιος Π. Οἰκονόμος***⟩ *Τὸ ἔργον τῆς ἐν 'Αθήναις 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837 - 1937,* ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει. Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 . . . . 40.—

28. ***Γεώργιος Π. Οἰκονόμος*** *Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν 'Αθήναις 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας.* Λόγος πανηγυρικὸς τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ῥηθεὶς τῇ 23ῃ 'Οκτωβρίου

Δραχμαὶ

1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδες 14. [1942] . . . . 10.—

28Α. *Λεύκωμα τῆς Ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1837 - 1937.* Σχῆμα 4ον, 62 + (51). Ἐν Ἀθήναις [1937 - 1952]. (Δὲν πωλεῖται) . . . . —

29. ***Νικόλαος Μ. Κοντολέων*** *Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας.* Σχῆμα 8ον, σελίδες δ′ + 102, εἰκὼν 1. 1949. 50.—

30. ***Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλλος*** *Ἡ Ἀσπὶς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου.* Σχῆμα 8ον, σελίδες η′ + 84, εἰκόνες 31, παρένθετος πίναξ 1. 1950 . . . . 50.—

31. ***Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος*** *Συλλογὴ Ἑλένης Α. Σταθάτου. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλίνων ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν Ἅλωσιν χρόνων.* Σχῆμα 4ον, σελίδες η′ + 47, πίνακες 27. 1950 . . . . 140.—

32. ***Κωνσταντῖνος Θ. Συριόπουλος*** *Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Παρθενῶνος.* Σχῆμα 8ον, σελίδες ϛ′ + 131, εἰκόνες 8. 1951 . . . . 60.—

33. ***Κωνσταντῖνος Α. Ρωμαῖος*** *Κέραμοι τῆς Καλυδῶνος. Συμβολὴ εἰς ἀκριβεστέραν θεώρησιν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης.* Σχῆμα 4ον, σελίδες ϛ′ + 144, εἰκόνες 76. 1951 . . . . 200.—

34. ***Μάρκελλος Μιτσός*** *Ἀργολικὴ προσωπογραφία.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 211. 1952 120.—

35. ***Γεώργιος*** καὶ ***Μαρία Σωτηρίου*** *Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης.* Κείμενον καὶ λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες ιβ′ + 278, εἰκόνες 98, πίνακες VII + 102. 1952 250.—

36. ***Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος*** *Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης.* Σχῆμα 4ον, Τόμ. Α′ (1952) + Β′ (1954), σελίδες 605 + κη′, εἰκόνες 549, πίνακες Α + Β καὶ «*Εὑρετήριον*» τοῦ Α′ καὶ Β′ Τόμου (1957), σελίδες 136 . . . . . . 500.—

37. ***Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος*** *Τὰ ὑλικὰ δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ οἱ τρόποι ἐφαρμογῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα.*

Τχ. 1ον. *Τὸ ξύλον καὶ ὁ πηλός.* Σχῆμα 4ον, σελίδες 154. 1955 . . . . 150.—

Τχ. 2ον. *Τὰ μέταλλα, τὸ ἐλεφαντοστοῦν, τὰ κονιάματα καὶ οἱ λίθοι,* σελίδες 426. 1959 - 60 . . . . 350.—

38. ***Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος*** *Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας.* Σχῆμα 8ον, σελίδες ιε′ + 238, εἰκόνες 142. 1956 . . . . 100.—

39. ***Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς*** *Ὁ πρωτοαττικὸς ἀμφορεὺς τῆς Ἐλευσῖνος.* Σελίδες ιε′ + 135, πίνακες 16 καὶ ἔγχρωμοι Α + Β. Σχῆμα 4ον. 1957 . . . . 270.—

40. ***Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος*** *Σχεδίασμα ἱστορίας τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς μετὰ τὴν ἅλωσιν.* Σελίδες μϛ′ + 380, πίνακες 72. Σχῆμα 4ον. 1957 . . . . 500.—

41. ***Ἰωάννα Κ. Κωνσταντίνου*** *Ρυθμοὶ κινήσεων καὶ λοξαὶ στάσεις εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν ἑλληνικὴν πλαστικήν.* Σχῆμα 8ον, σελίδες ιά + 58, πίνακες 16. 1957. . . . . . . 50.—

42. ***Νικόλαος Μ. Βερδελῆς*** *Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Θεσσαλίας.* Σχῆμα 8ον, σελίδες η′ + 102, πίνακες 15. 1958 . . . . 60.—

43. ***Ἰωάννης Δ. Κοντῆς*** *Τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν Δ′ π. Χ. αἰῶνα.* Σχῆμα 8ον, σελίδες η′ + 120, πίνακες 17. 1958 . . . . 60.—

44. ***Βασίλειος Γ. Καλλιπολίτης*** *Χρονολογικὴ κατάταξις τῶν μετὰ μυθολογικῶν παραστάσεων ἀττικῶν σαρκοφάγων τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 79 + πίνακες 6. 1958 . . . . 50.—

Δραχμαὶ

45. ***Χαρίκλεια Μπάρλα*** *Μορφὴ καὶ ἐξέλιξις τῶν βυζαντινῶν κωδωνοστασίων.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 52 + πίνακες 14. 1959 . . . . 40.—

46. ***Γεώργιος Σ. Δοντᾶς*** *Εἰκόνες καθημένων πνευματικῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τέχνην.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 108 + πίνακες 40. 1960 . . . . 80.—

47. ***Δημήτριος Λαζαρίδης*** *Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 83 + πίνακες 34, 1960 . . . . 75.—

Γ. ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ***Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος*** *Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν.* Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935 . . . . 56.—

2. **K. Kourouniotes** *Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum.* Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 . . . . 56.—

3. ***Νικόλαος Μ. Κοντολέων*** *Ὁδηγὸς τῆς Δήλου.* Σχῆμα 16ον, σελίδες 185, εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950 . . . . 45.—

Δ. ΑΛΛΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. *Ὀργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.* (Τεῦχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεῦχος 2ον), σχῆμα 19ον, σελίδες 8. 1876. (Τεῦχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεῦχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεῦχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεῦχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται) . . —

2. *Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά,* ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς χρῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασίλειον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται). . . . . —

Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἑξῆς συγγράμματα:

3. ***Βασίλειος Λεονάρδος*** *Ἡ Ὀλυμπία.* Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2. 1901 56.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Βενιζέλου [Πανεπιστημίου] 22)· περὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (97) τόμος τῇ 10ῃ Ἰουλίου 1961

Τυπογρ. ΕΣΤΙΑ - Β. Καργαδούρη Μαυρομιχάλη 134 - Ἀθῆναι
Μεταλλογραφήματα : Ε. Χαλκιόπουλος & Υἱὸς Ο.Ε. - Ἁγ. Μάρκου 14